

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗ

ΣΙΝΔΟΣ Ι

ΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ
ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ 1980-1982

Η ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ,
ΤΑΦΟΙ ΚΑΙ ΤΑΦΙΚΑ ΕΘΙΜΑ, ΤΟ ΣΚΕΛΕΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΣΙΝΔΟΣ Ι

ΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ
ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ 1980-1982

Η ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ, ΤΑΦΟΙ ΚΑΙ ΤΑΦΙΚΑ ΕΘΙΜΑ,
ΤΟ ΣΚΕΛΕΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗ

ΣΙΝΔΟΣ Ι

ΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ
ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ 1980-1982

Η ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ, ΤΑΦΟΙ ΚΑΙ ΤΑΦΙΚΑ ΕΘΙΜΑ,
ΤΟ ΣΚΕΛΕΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

© Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία

Πανεπιστημίου 22, Ἀθῆναι 106 72

Τηλ.: 210 3609689, Fax: 210 3644996

secr@archetai.gr - www.archetai.gr

ISBN set 978-618-5047-31-3

ISBN τ.1 978-618-5047-28-3

Στοιχειοθεσία - Ἐκτύπωση

UNIVERSITY STUDIO PRESS A.E.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Ἀρμενοπούλου 32, 546 35

ΑΘΗΝΑ: Σόλωνος 94, 106 80

Τηλ.: 2310 208731, 2310 209637, Fax: 2310 216647

E-mail: info@universitystudiopress.gr

Ἱστοσελίδα: www.universitystudiopress.gr

Στὴ μνήμῃ τῶν γονιῶν μου,
Κωστὴ καὶ Μαργίτσας Κώστογλου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13

ΜΕΡΟΣ Α: Η ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	23
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ	25
ΤΑΦΕΣ ΖΩΩΝ	103

ΜΕΡΟΣ Β: ΤΑΦΟΙ ΚΑΙ ΤΑΦΙΚΑ ΕΘΙΜΑ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΤΑΦΟΥΣ	107
ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ	111
Ο ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ	115
ΤΑ ΤΑΦΙΚΑ ΕΘΙΜΑ	116

ΜΕΡΟΣ Γ: ΤΟ ΣΚΕΛΕΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΤΟ ΣΚΕΛΕΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΤΟΥ J. H. MUSGRAVE	123
ΤΑ ΟΣΤΑ ΤΩΝ ΖΩΩΝ	125

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ J. H. MUSGRAVE	127
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	165
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	165
ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΕΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΑΣ ΑΡΙΘΜΗΣΗΣ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ	169
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΕΔΙΩΝ	175
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	179
ΣΧΕΔΙΑ	187
ΕΙΚΟΝΕΣ	335
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ	425

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οἱ τάφοι μὲ τὰ κτερίσματά τους, ποὺ δημοσιεύονται ἐδῶ, βρέθηκαν στὸ ἀρχαῖο νεκροταφεῖο ποὺ ἀνακαλύφθηκε κατὰ τὶς ἀνασκαφικὲς περιόδους 1980-1982 κοντὰ στὴ σημερινὴ Σίνδο, περιοχὴ ὑπαγόμενη στὶς ἀρμοδιότητες τῆς ΙΣΤ΄ Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων. Ἡ ἔρευνα ξεκίνησε τὸν Ἰούνιο τοῦ 1980 ὡς τυχαῖο περιστατικὸ μὲ τὴν καταστροφὴ ἑνὸς τάφου (Τ57) κατὰ τὶς ἐργασίες ἐκσκαφῶν τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας Βιομηχανικῆς Ἀναπτύξεως (Ε.Τ.Β.Α.), ποὺ εἶχαν σκοπὸ τὴ διάνοιξη αὐλάκων γιὰ τὴν τοποθέτηση ἀποχετευτικῶν ἀγωγῶν στὰ πλαίσια τῶν ἔργων ὑποδομῆς στὴν περιοχὴ αὐτὴ, ἡ ὁποία εἶχε ὀριστεῖ ὡς ἡ Β΄ Βιομηχανικὴ Ζώνη τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ ἀνασκαφὴ χρηματοδοτήθηκε τὸν πρῶτο χρόνο (1980) ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴν Ε.Τ.Β.Α. μὲ τὴν παρέμβαση καὶ τὴ θερμὴ ὑποστήριξη τοῦ Διευθυντῆ Βιομηχανικῶν Περιοχῶν τῆς Ε.Τ.Β.Α., καθηγητῆ Νίκου Κόνσολα. Τὰ δύο ἐπόμενα χρόνια, ἀπὸ προσωπικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ τότε Προέδρου τῆς Δημοκρατίας Κωνσταντίνου Καραμανλῆ καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ Βορείου Ἑλλάδος Νικολάου Μάρτη, ἡ ἀνασκαφὴ συνεχίστηκε μὲ εἰδικὰ κονδύλια, ποὺ διατέθηκαν μὲ τὴ φροντίδα τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Στὴν πορεία τῆς ἔρευνας συναντήθηκαν πολλὲς τεχνικὲς, ἀλλὰ ἀκόμα καὶ διοικητικὲς δυσκολίες, στὴν ἐπίλυση τῶν ὁποίων οὐσιαστικὴ ὑπῆρξε ἡ βοήθεια τῆς ἀξέχαστης Ἰουλίας Βοκοτοπούλου, μετέπειτα Προϊσταμένης τῆς ΙΣΤ΄ Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων. Ἐκτὸς αὐτῶν, σοβαρὸς κίνδυνος ἀρχαιοκαπηλικῆς δράσης ἀνέκυψε στὴν ἀκατοίκητη τότε περιοχὴ, ἀφοῦ τὰ πολύτιμα εὐρήματα ποὺ ἔρχονταν στὸ φῶς καθημερινὰ εἶχαν ἐξάψει τὸ ἐνδιαφέρον πολλῶν. Τὴ νυχθημερὸν ἀστυνόμευση τοῦ χώρου ἀντιμετώπισε μὲ τὴ μέγιστη ὑπευθυνότητα ὁ Διοικητὴς τοῦ Τμήματος Ἀσφαλείας Σίνδου Ἀναστάσιος Γερογιάννης, διαθέτοντας τὸ ὀλιγάριθμο, ἀκόμα καὶ γιὰ τὶς καθημερινὲς ἀνάγκες, προσωπικὸ τῆς Ὑπηρεσίας του.

Πολύτιμη ὑπῆρξε ἡ βοήθεια καὶ εὐτυχισμένη ἡ συνεργασία κατὰ τὸ 1980 μὲ τὴ σημερινὴ Προϊσταμένη τῆς ΙΣΤ΄ Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Βάσω Μισαηλίδου-Δεσποτίδου καί, τοὺς δύο ἐπόμενους χρόνους, μὲ τὸν σημερινὸ καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Στέλιο Ἀνδρέου, ποὺ ἔκαναν ἐπίσης τὴ φωτογράφιση καὶ τὸ σχεδιασμὸ τῶν σκαριφημάτων τῶν τάφων. Μέσα σὲ εἰλικρινὰ φιλικὴ ἀτμόσφαιρα πραγματοποιήθηκε καὶ ἡ συνεργασία μὲ τὸ τεχνικὸ καὶ ἐργατικὸ προσωπικόν, ποὺ δούλεψε ἀγόγγυστα καὶ ἀφιλοκερδῶς ὑπερωριακά, πολλὲς φορὲς ἕως καὶ τὸ προχωρημένο ἀπόγευμα, προκειμένου νὰ μὴν μείνει ἀνοικτὸς τάφος μὲ εὐρήματα κατὰ τὴ διάρκειά τῆς νύχτας. Τὸ συνεργεῖο ἀποτελέσαν οἱ ἔμπειροι ἀρχιτεχνίτες καὶ συντηρητὲς Σιδέρης Καραλῆς (†) καὶ Βαγγέλης Λύτος (†) καὶ οἱ ἐξειδικευμένοι ἐργάτες Δημήτρης Ζαχαρούδης (†), Στέφανος Δεληλάμπρος καὶ Παναγιώτης Κασίδης.

Πολὺ δύσκολο στάθηκε τὸ ἔργο τῆς συντήρησης τοῦ πλήθους τῶν εὐρημάτων, ιδίως τῶν ἀσημένιων καὶ χάλκινων ἀντικειμένων, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ὁποίων πέρασε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ παλαίμαχου συντηρητῆ τοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης Τάκη Μαθιοῦ (†). Τὸ ἔργο αὐτὸ συνεχίστηκε ἀπὸ τὸν ἀξεπέραστο στὸν τομέα αὐτὸν Τάσο Μοδίτση, συντηρητὴ στὸ ἴδιο Μουσεῖο. Εἰδικὰ ἡ συντήρηση τῶν ἀσημένιων ἀγγείων **II 308** καὶ **II 313**, καθὼς καὶ τῶν κοσμημάτων **III 185** καὶ **III 335** ἔγινε ἀπὸ τὸν ἀξέχαστο συντηρητὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ

Μουσείου Ἀθηνῶν Χρίστο Χατζηλιού. Πολλά ἀπὸ τὰ μεταλλικὰ ἀντικείμενα συντηρήθηκαν ἀπὸ τὴ Σόνια Ἀθανασιάδου καὶ τὰ πήλινα ἀπὸ τὴν Ἀγγελικὴ Μακροπούλου. Γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν ἀνασκαφικῶν σχεδίων, ποὺ ἔγινε ἀναγκαστικὰ παράλληλα μὲ τὴ συντήρηση τῶν εὐρημάτων, δούλεψε μὲ σπάνια εὐσυνειδησία καὶ ἀνεξάντλητη ὑπομονὴ ἡ ἔμπειρη σχεδιάστρια τοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης Μαρία Βουλαῶ. Ἡ ἴδια σχεδίασε τὰ κιονόκρανα 11-13 τοῦ Τ70 (σχέδ. XXII-XXIII) καὶ μελάνωσε τὰ ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια τῶν λιθοπλίνθων τῶν Τ68 καὶ Τ70 (σχέδ. VI-XXI), ποὺ ἔκαναν τελειόφοιτοι τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης μὲ τὴν ἐπιβλεψὴ τοῦ ἀρχιτέκτονα τῆς ΙΣΤ΄ Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης Γιάννη Γιαννάκη. Ἡ φωτογράφησις τῶν λιθοπλίνθων αὐτῶν ἔγινε ἀπὸ τὸν Θεόφιλο Στουπιάδη. Τὰ τοπογραφικὰ σχέδια μὲ τὴν ἀποτύπωση τοῦ ἀνασκαφικοῦ χώρου καὶ τῶν τάφων ἐκπονήθηκαν ἀπὸ τὸν Γ. Γρηγοριάδη, συνεργάτη στὸ Τεχνικὸ Γραφεῖο «Τοπομετρικὴ» τοῦ Κ. Μέλφου.

Γιὰ τὴ μελέτῃ τοῦ σκελετικοῦ ὕλικου ἐργάστηκε μὲ ἐξαιρετικὸ ζήλο καὶ ἀμείωτο ἐνθουσιασμό, ἐπὶ τρεῖς περιόδους, κατὰ τὰ ἔτη 1984, 1985 καὶ 1986, ὁ δόκτορας J. H. Musgrave, ἀνατόμος τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Bristol.

Ἡ Ἐκθεσις τῶν εὐρημάτων, ποὺ ἐγκαινιάστηκε στὶς 27 Ὀκτωβρίου 1982 στὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης, ἔνα μῶλις μῆνα μετὰ τὸ πέρας τῶν ἀνασκαφῶν, πραγματοποιήθηκε μὲ τὴ συνεργασία ἀποκλειστικὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ καὶ τεχνικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης. Στὴν ἐκθεσιακὴ ἐργασία μὲ βοήθησαν ἡ Ἰουλία Βοκοτοπούλου, ἡ Ἐφη Πουλάκη-Παντερμαλὴ καὶ ἡ Μαρία Τσιμπίδου-Αὐλωνίτη. Ἀπὸ τὸ τεχνικὸ προσωπικὸν συνεργάστηκαν μὲ ἐξαιρετικὸ ζήλο καὶ ὑπερωριακὰ οἱ πολὺπειροι Σιδέρης Καραλῆς καὶ Βαγγέλης Λύτος, μαζὶ μὲ τὸν ξυλουργὸ Κώστα Καλογιάννη καὶ τοὺς τεχνίτες Δημήτρη Ζαχαροῦδη καὶ Γιάννη Δελνιώτη. Ἡ φωτογράφησις τῶν ἐκθεμάτων ποὺ ἀπεικονίζονται στὸν Κατάλογο τῆς Ἐκθεσεως ἔγινε ἀπὸ τὸν Μάκη Σκιαδαρέση καὶ τὸν Μάνο Στεφανίδη.

Ὅλους ὅσους ἀνέφερα πρὶν ἀπάνω τοὺς εὐχαριστῶ θερμὰ γιὰ τὴν οὐσιαστικὴ καὶ πολύτιμη συμβολή τους, τόσο στὸ ἀνασκαφικὸ ὅσο καὶ στὸ ἐκθεσιακὸ ἔργο. Θέλω νὰ εὐχαριστήσω ἐπίσης τὸ τότε φυλακτικὸ προσωπικὸ τοῦ Μουσείου γιὰ τὶς πάσης φύσεως ἐξυπηρετήσεις καὶ γιὰ τὴ συγκινητικὴ ἀφοσίωση, μὲ τὴν ὁποία μὲ περιέβαλαν, ἰδιαίτερα τοὺς ἀρχιφύλακες Φάνη Πατραμάνη, Χαράλαμπο Κοχλιαρίδη καὶ Κώστα Κασίδη καὶ τοὺς φύλακες Χρῆστο Γιακουσιτῆ (†), Θεόφιλο Μαλιώτα (†), Πασχάλη Τσουκαλᾶ, Παναγιώτη Φωκιανό, Γιάννη Δελνιώτη καὶ Γιώργο Χατζηιωαννίδη.

Ἡ δημοσίευσή τῆς ἀνασκαφῆς καθυστέρησε σημαντικὰ, ἐπειδὴ τὸ ἀπαιτούμενο χρηματικὸ ποσὸ γι' αὐτὸ τὸ ἔργο ἦταν μεγάλον καὶ δύσκολον νὰ ἐξευρεθεῖ στοὺς χαλεποὺς καιροὺς τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως. Θερμὲς εὐχαριστίες ὀφείλω στὸν ἀρχιτέκτονα Γιάννη Βικέλα καὶ στὴν καθηγήτριά τοῦ Πανεπιστημίου Ἰονίου Εὐγενία Βικέλα γιὰ τὸ συγκινητικὸν τοὺς ἐνδιαφέρον καὶ τὶς προσπάθειές τους νὰ βρεθεῖ χορηγία γιὰ τὴ δημοσίευσή. Τελικὰ, μὲ τὸ συγκινητικὸν ἐπίσης ἐνδιαφέρον καὶ τὶς ἐπίμονες προσπάθειες τοῦ καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονίκης Μιχάλη Τιβέριου, τὸν ὁποῖον ἐγκάρδια εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ ἐδῶ, λύθηκε τὸ οἰκονομικὸ πρόβλημα γιὰ τὴ δημοσίευσή. Εὐχαριστῶ τὴ Βιβὴ Σαριπανίδη, ποὺ μὲ ζήλον ἀνέλαβε τὴ φροντίδα ἔκδοσης τῶν τόμων Σίνδος I καὶ Σίνδος II. Εὐχαριστῶ ἐπίσης θερμὰ γιὰ τὴν τελικὴ ἐπιμέλεια τῶν δύο αὐτῶν τόμων τὴν Εἰρήνη Χιώτη, ἡ ὁποία ἀνέλαβε μὲ μεγάλη ὑπευθυνότητα καὶ ἀμείωτη ὑπομονὴ καὶ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ τόμου Σίνδος III. Γιὰ ἐπιμέρους διορθώσεις στὸ κεῖμενο καὶ τὴ βιβλιογραφία αὐτοῦ τοῦ τρίτου τόμου εὐχαριστῶ ἐπίσης τὴ φίλη Μαρία Γαβρῆλη.

Ἰδιαίτερες εὐχαριστίες ὀφείλω στὸν Γενικὸ Γραμματέα τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας Βασίλειο Πετράκο, ποὺ δέχτηκε νὰ συμπεριλάβει στὰ δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας αὐτὸ τὸ τρίτομο ἔργο γιὰ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ νεκροταφείου τῆς Σίνδου καὶ τὰ εὐρήματά του.

Ἡ δημοσίευση τοῦ νεκροταφείου τῆς Σίνδου δὲν θὰ ἔφτανε σὲ ἓνα τέλος χωρὶς τὴν παντοειδῆ βοήθεια καὶ στήριξη τοῦ Γιώργου Δεσπίνη, στὸν ὁποῖο ὀφείλω, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ τὴ μεταφορὰ στὸ πολυτονικὸ σύστημα τοῦ κειμένου τοῦ τόμου I, τοῦ κειμένου γιὰ τὰ μεταλλικὰ ἀγγεῖα καὶ τὰ πήλινα εἰδώλια τοῦ τόμου II καὶ ὁλόκληρου τοῦ τόμου III.

Ἀθήνα, Μάιος 2011

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ ἀρχαῖο νεκροταφεῖο, ποὺ βρέθηκε στὴν περιοχὴ τῆς σημερινῆς Σίνδου καὶ δημοσιεύεται ἐδῶ, ἀνακαλύφθηκε τὸ 1980¹ σὲ ἀπόσταση περίπου 23 χμ. ΒΔ τῆς Θεσσαλονίκης, στὴ θέση «Στοῦ Περικλῆ» (ἐννοοῦνται οἱ χορτοκαλύβες καὶ τὰ μαντριά ποὺ ὑπῆρχαν ἐκεῖ ἀπὸ παλαιότερα), νότια ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο οἰκισμὸ τῆς γνωστῆς διπλῆς τράπεζας Νέας Ἀγχιάλου (Ἰγγλιν, κοινῶς τοῦμπα Νέας Ἀγχιάλου)² καὶ οἱ πρῶτοι τάφοι σὲ ἀπόσταση περίπου 80 μ. ἀπὸ τὴ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Θεσσαλονίκης-Κεντρικῆς Εὐρώπης, ποὺ διέρχεται μεταξὺ τῆς τράπεζας καὶ τοῦ ἀνασκαφικοῦ χώρου (σχέδ. III-IV). Τὸ σημερινό του ὄνομα τὸ πήρε ὁ ἀρχαῖος οἰκισμὸς ἀπὸ τὸν πιδὸ κοντινὸ, νεώτερο προσφυγικὸ οἰκισμὸ τῆς Νέας Ἀγχιάλου (βλ. σχέδ. I-II). Στὸ ἐπίσημο κτηματολογικὸ διάγραμμα ποὺ προέκυψε ἀπὸ τὸν ἀναδασμὸ τοῦ 1960 ἡ περιοχὴ μὲ τὴ διπλὴ τράπεζα καὶ τὸ νεκροταφεῖο μας, πολὺ κοντὰ στὸ σημεῖο συνάντησης τῶν ὁρίων τριῶν κοινοτήτων, τῆς Νεοχωρούδας, τῆς Νέας Ἀγχιάλου καὶ τῆς Σίνδου, συγκαταλεγόταν στὶς ἰδιοκτησίες τῆς τότε κοινότητος Νεοχωρούδας, ἀλλὰ ἀργότερα ἀγοράστηκε ἀπὸ τὴν Ε.Τ.Β.Α. (Ἐθνικὴ Τράπεζα Βιομηχανικῆς Ἀναπτύξεως). Σήμερα εἶναι μέρος τῆς Βιομηχανικῆς Ζώνης τῆς Θεσσαλονίκης (σχέδ. III) καὶ ἡ περιοχὴ ἔχει καθιερωθεῖ νὰ ὀνομάζεται Σίνδος, ὅπως καὶ ὁ γειτονικὸς σύγχρονος οἰκισμὸς στὰ νότια τοῦ νεκροταφείου.

Ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἔναρξη τῆς ἀνασκαφῆς ἔδωσε ἡ ἀνεύρεση ὀρισμένων τάφων κατὰ τὶς ἐργασίες διάνοιξης αὐλάκων γιὰ ἀποχετευτικὸς ἀγωγούς, ποὺ ἐκτελοῦνταν στὰ πλαίσια τῶν ἔργων ὑποδομῆς τῆς Ε.Τ.Β.Α. στὸ χωρὸ αὐτό. Στὶς 18 Ἰουνίου 1980, ἡμέρα ποὺ τὸ Τμήμα Ἀσφαλείας τῆς Σίνδου εἰδοποίησε τὴν ΙΣΤ΄ Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων καὶ ἔγινε ἡ σχετικὴ αὐτοψία, ἄρχισε καὶ ἡ ἔρευνα τοῦ χώρου, ποὺ πραγματοποιήθηκε σὲ τρεῖς ἀνασκαφικὲς περιόδους καὶ περατώθηκε στὸ τέλος Σεπτεμβρίου τοῦ 1982. Ὁ Τ57 (τάφος 1 κατὰ τὴν παλαιὰ ἀρίθμηση τῶν τάφων)³ ἦταν ὁ πρῶτος τάφος ποὺ ἐρευνήθηκε τὴν ἴδια ἐκείνη ἡμέρα τῆς αὐτοψίας, ἐπειδὴ εἶχε ἤδη ἀνοιχτεῖ ἀπὸ τὸ μηχανήμα ἐκσκαφῆς ποὺ δούλευε μέσα στὴν αὐλάκα τοῦ βόρειου ἀγωγοῦ συλλογῆς ὀμβρίων ὑδάτων. Ὁ Τ57 βρισκόταν σὲ ἀπόσταση 184,50 μ. στὰ ἀνατολικά τῆς συμβολῆς τῶν ἀγωγῶν ὀμβρίων τῶν ὁδῶν ΔΑ 7 καὶ ΝΒ 4α, ὅπως αὐτὲς καθορίζονται στὰ σχετικὰ σχέδια τῆς Ε.Τ.Β.Α. (βλ. σχέδ. III). Ἐπειδὴ ὁλόκληρη ἡ περιοχὴ εἶχε καλυφθεῖ ἀπὸ ἓνα παχὺ στρώμα ἄμμου, ποὺ συσσωρεύτηκε μὲ τὴν πάροδο τῶν χρόνων ἀπὸ τὶς ἀλλεπάλληλες πλημμύρες τοῦ γειτονικοῦ Γαλλικοῦ ποταμοῦ, εἶχε ἀναζητηθεῖ στέρεο ἔδαφος γιὰ τὴν ἐγκατάσταση τῶν ἀγωγῶν, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ πυθμὲνας τῶν αὐλάκων ποὺ ἀναφέρθηκαν νὰ φτάνει σὲ βάθος ἕως καὶ 4 μ. ἢ καὶ περισσότερο στὰ χαμηλότερα σημεία ἑξάρσης

1. ΑΔ 35, 1980, Β2, 368 πίν. 216α-β· ΠΑΕ 1981, 40-41, πίν. 54-55· ΠΑΕ 1982, 63-65, πίν. 48· Κατ. Σίνδου, 11-13· Gounaropoulou-Hatzopoulos 1985, 67 σημ. 1.

2. Βλ. Rey 1917/19, 74-77 εἰκ. 58-60, πίν. IX· Casson 1926, 80, 122· Ἀ. Σακελλάριου, ΑΔ 20, 1965, Β, 421 πίν. 471-472· Φ. Πέτσας, Μακεδονικά 7, 1967, 305 ἀριθ. 98, πίν. 16α-ε· τοῦ ἴδιου, Μακεδονικά 15, 1975, 174 ἀριθ.

66 πίν. 98α-β· Μ. Τιβέριος, Ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες στὴ διπλὴ τράπεζα τῆς Ἀγχιάλου (Σίνδος) κατὰ τὸ 1990, ΑΕΜΘ 4, 1990 315-325, σχέδ. 1.

3. Γιὰ τὴν ἀντιστοιχία παλαιᾶς καὶ νέας ἀρίθμησης τῶν τάφων βλ. τὸν Πίνακα ἀντιστοιχιῶν στὸ τέλος τοῦ τόμου, σελ. 169-173.

του αρχαίου έδαφους στην περιφέρεια του νεκροταφείου.

Το νεκροταφείο αυτό είχε άπλωθεί πάνω σε ένα χαμηλό φυσικό λοφώδες έξαρμα, το ανώτερο μέρος του οποίου ήταν ουσιαστικά ένα παχύ προσχωσιγενές, σκληρό και άμμώδες στρώμα, κατά το μεγαλύτερο μέρος κοκκινωπό, με κροκάλες και μικρότερα ποταμίσια χαλίκια. Σε όρισμένα σημεία το έδαφος στο στρώμα αυτό ήταν γκριζωπό άμμώδες, ανάμικτο με ακανόνιστους άσπρους άργιλώδεις σβώλους. Κάτω από το κοκκινωπό ή γκριζωπό άκολουθοῦσε κατά κανόνα το παρθένο γκριζοπράσινο άργιλώδες έδαφος, εκτός από έντελως περιορισμένα σημεία, όπου παρεμβалλόταν ένα στρώμα υπόλευκο άργιλώδες. Μια γενική εικόνα της στρωματογραφίας παρέχεται στο σκαρίφημα (σχέδ. V) που είχε την καλοσύνη να εκπονήσει ο καθηγητής της Φυσικομαθηματικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Α. Ψιλοβίκος (†).

Στην ανατολική και νότια πλευρά του άργιλικού πυρήνα διαπιστώθηκε η ύπαρξη κατά την αρχαιότητα ενός έλους, το οποίο, όπως φαίνεται, κατά καιρούς επεκτεινόταν ή περιοριζόταν, ανάλογα με το εκάστοτε ύψος της στάθμης των υδάτων της περιοχής (βλ. στο κείμενο των T40, T73, T75, που αποτελούν και το όριο post quem της ύπαρξης του έλους στο σημείο αυτό, βλ. επίσης στην ταφή TZ2 και στο σχέδ. V, άριθ. 4). Η ύπαρξη έλους πιστοποιήθηκε και σε δοκιμαστική τομή που διενήργησε ο Στ. Ανδρέου στα νότια κράσπεδα του λόφου στις 14/7/1981, καθώς και σε άλλη τομή που έκανε στις 7/8/1982 δυτικά από την περίφραξη της διπλής τράπεζας και βόρεια από την πύλη του εκεί στρατοπέδου, σε βάθος από 2,80 έως 3,80 μ. από το σημεινόν έδαφος, σύμφωνα με το ήμερολόγιό του και τα σχετικά σκαριφήματα. Στις ημέρες της ανασκαφής το φυσικό ύψωμα του νεκροταφείου είχε σχεδόν εξαφανιστεί, καθώς οι όγκοι της κοκκινωπής άμμου, που συσώρευσε με τις πλημμύρες του ο Γαλλικός ποταμός στον περιβάλλοντα χώρο, ύψωσαν το γύρω από το λόφο επίπεδο και κάλυψαν, τέλος, και ολόκληρη την περιοχή, ή οποία σχεδόν ισοπεδώθηκε.

Η χρήση του χώρου ως νεκροταφείου, προφανώς του αρχαίου οικισμού που άπλωνόταν στη διπλή τράπεζα Νέας Αγγιάλου, άρχισε το δεύτερο τέταρτο του 6ου αι. π.Χ., αλλά οι ένταφισμοί σε αυτόν συνεχίστηκαν έως και το τέλος του 5ου αι. π.Χ. Ο τελευταίος που θάφτηκε κανονικά στο νεκροταφείο ήταν ο νεκρός του T90 του τέλους του 5ου αι. π.Χ., ο οποίος ανήκε ίσως στους τελευταίους γόνους μιας από τις άλλοτε σημαίνουσες οικογένειες του οικισμού, όπως επιτρέπει να συμπεράνουμε τόσο η μορφή του ξίφους όσο και η επιλογή και διεύθυνση των κτερισμάτων στον τάφο, που είναι μέσα στο υστεροαρχαϊκό πνεῦμα του νεκροταφείου (βλ. και τα σχετικά για το ξίφος **III 622**)⁴. Από τον 4ο αιώνα ο λόφος είχε εγκαταλειφθεί ως χώρος νεκροταφείου. Διαπιστώθηκαν μόνο τέσσερις τάφοι (T16, T74, T84 και T85), που φαίνεται ότι αποτελούσαν ειδικές περιπτώσεις. Αυτό προκύπτει τουλάχιστον από τον T16, που βρέθηκε με τρεις σκελετούς πεταμένους τον ένα πάνω στον άλλο, και τον T84, στον οποίο ο γυναικείος σκελετός βρέθηκε με μια αιχμή βέλους στη σφαγή του λαμίου. Και για τις δύο περιπτώσεις, που ανήκουν στον 4ο αι. π.Χ., είναι πιθανότατη ή υπόθεση ότι επρόκειτο για ταφές νεκρών που δεν πέθαναν με φυσικό θάνατο. Οι T74 και T85, από τους οποίους ο δεύτερος επίσης του 4ου αι. π.Χ., δεν έδωσαν ανάλογα στοιχεία, αλλά οι έντελως άφρόντιστοι και επιπόλαιοι λάκκοι στο χώμα, παρόμοιοι με τους δύο προηγούμενους, προδίδουν ακανόνιστη, πρόχειρη και για κάποιο λόγο βιαστική ταφή, όπως αναφέρεται και στα σχετικά λήμματα.

4. Οι ένδειξεις **II 1** κέ., **III 1** κέ. αναφέρονται στον χώρο Σίνδος II και III. άριθμό του αντίκειμένου που δημοσιεύεται στους τό-

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ταφὲς ἀνθρώπων (εἰκ. 1-232) ἀνακαλύφθηκαν καὶ δύο ταφὲς ζώων, οἱ TZ1 (μεταξὺ τῶν T10 καὶ T15) καὶ TZ2 (στὰ ΝΑ τοῦ T118), ποὺ περιγράφονται στὸ τέλος τοῦ καταλόγου τῶν τάφων (βλ. σχέδ. Α, εἰκ. 233-234). Ἄγνωστο παρέμεινε ἂν ὁ ἀμφορέας Π 268 (εἰκ. 235) τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., ποὺ βρέθηκε ΝΑ τοῦ T28, μεμονωμένος καὶ σὲ πολὺ ψηλότερο ἐπίπεδο ἀπὸ τὸν T28, εἶχε κάποια σχέση μετὰ τάφο, ποὺ ὅμως δὲν ἐντοπίστηκε.

Μιὰ εὐρύτατη ἰσοπεδωτικὴ ἐπέμβαση διαπιστώθηκε στὸ χῶρο βόρεια, ἀλλὰ κυρίως ΒΑ τοῦ T71, ὅπου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πρόχειρο T74 ποὺ προαναφέρθηκε καὶ ποὺ εἶναι πιθανὸν ὑστερότερος τῶν ἐπεμβάσεων αὐτῶν, στὰ 1,70 μ. ἀνατολικά του, βρέθηκε ὁ πυθμένος μιᾶς πώρινης σαρκοφάγου (εἰκ. 153, σχέδ. Α) καὶ στὰ 4,20 μ. νοτιότερα ἓνα γωνιακὸ κομμάτι μᾶλλον ἀπὸ τὴν ἴδια σαρκοφάγο (εἰκ. 154). Ἡ ἐπέμβαση αὐτή, μετὰ τὴν ὁποία κατὰ τὰ φαινόμενα συνδυάστηκε ἡ σύλληψη καὶ ἡ ὁλοσχερὴς καταστροφὴ τῶν τάφων ποὺ ὑπῆρχαν στὸ χῶρο, σχετίζεται πιθανὸν μετὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ κεραμικοῦ κλιβάνου K4 στὸ βόρειο μέρος τῆς περιοχῆς. Ἐνδεχομένως δηλαδὴ ὁ χῶρος νὰ χρησίμευσε ὡς τόπος χωματοληψίας γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ κεραμικοῦ ἐργαστηρίου, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ εἶχε ἐγκαταλειφθεῖ ὡς χῶρος νεκροταφείου. Ἡ ἐγκατάσταση ἀγγειοπλαστικῶν ἐργαστηρίων στὸ χῶρο αὐτὸν τὸν 4ο αἰ. π.Χ. μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ τεσσάρων συνολικῶν κεραμικῶν κλιβάνων⁵ (βλ. K1-K4 στὸ σχέδ. Α).

Μετὰ τὴν ἐπίβλεψη, ἐξάλλου, τοῦ Στ. Ἀνδρέου, σήμερα καθηγητῆ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης, ἀνασκάφθηκαν οἰκοδομικὰ λείψανα μιᾶς, ἐντελῶς πρόχειρης καὶ θεμελιωμένης μέσα σὲ ἀρχαϊκὴ καὶ κλασικὴ ἐπίχωση, ἐγκατάστασης στὸ ΒΑ τμήμα τοῦ χώρου, δυτικὰ τοῦ κεραμικοῦ κλιβάνου K4 (εἰκ. 236-237, σχέδ. Α), ἡ ὁποία ἴσως σχετίζεται μετὰ τὶς δραστηριότητες τῶν κεραμέων, συνέχισε ὅμως νὰ συντηρεῖται, ὡς πρόχειρο πιθανὸν κατάλυμα κτηνοτρόφων, καὶ σὲ μεταγενέστερα χρόνια⁶. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ τὰ οἰκοδομικὰ λείψανα, ἀνακαλύφθηκαν κάποια ἀκόμη καὶ στὸ δυτικὸ ὄριο τοῦ ἀνασκαφικοῦ χώρου, δυτικὰ ἀπὸ τὸν T35 καὶ τὸν κυκλικὸ λάκκο Λ14 (εἰκ. 238, σχέδ. Α). Πρόκειται γιὰ δύο ἀποσπασματικούς τοίχους, ποὺ ἦταν πρόχειρα κατασκευασμένοι ἀπὸ ἀκανόνιστες μικρὲς πέτρες καὶ ἐνώνονταν σὲ σχῆμα Τ σχηματίζοντας δύο ἐσωτερικὲς ὀρθὲς γωνίες. Τὸ μέγιστο ὕψος τοὺς ἦταν 35 ἐκ. στὰ σημεῖα ὅπου σώζονταν πέτρες σὲ δύο ἐπ'ἀλλήλους σειρές. Δὲν βρέθηκαν ὅστρακα οὔτε κοντὰ σὲ αὐτοὺς τοὺς τοίχους οὔτε στὴ γύρω τοὺς περιοχὴ, μόνον πολλὰ θραύσματα ἀπὸ κεραμίδες στέγης κατὰ τὴ δυτικὴ γωνία τοὺς. Δύο τοῖχοι ὁμοίας κατασκευῆς ποὺ σχηματίζαν ὀρθὴ γωνία καὶ ἀποκαλύφθηκαν μερικὰ μέτρα βορειότερα (σχέδ. Α) δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ ἀποτελοῦσαν τμήμα τοῦ ἴδιου οἰκοδομήματος. Μεταξὺ τοῦ τμήματος αὐτοῦ καὶ τοῦ κυκλικοῦ λάκκου Λ25 βρέθηκαν δύο κυκλοτερεῖς πέτρες νεώτερου χειρόμυλου τριβῆς δημητριακῶν⁷ (εἰκ. 239-240). Τέλος, ὁμοίας κατασκευῆς ἦταν καὶ τὸ ἀκανόνιστο τοιχίον στὰ ΝΑ τοῦ κυκλικοῦ λάκκου Λ29 (σχέδ. Α).

5. Δεσποίνη 1982, 61-84 εἰκ. 1-14, πίν. 1-13.

6. Τὰ εὐρήματα καὶ τὰ πολυπληθῆ ὅστρακα ἀπὸ τὸν ἀνασκαφικὸ αὐτὸν τομέα εἶναι ἀκόμα ἀδημοσίευτα. Ἐνδειξὴ γιὰ μεταγενέστερη κτηνοτροφικὴ ἐγκατάσταση παρέχουν τὰ εὐρήματα τοῦ παρακείμενου φρεατίου 2, βλ. γιὰ αὐτὸ ἀμέσως πῶς κάτω.

7. Ἀριθ. Εὐρ. Σ9186 ἀπὸ γκριζόλευκο σχιστόλιθο, ὕψ. 5 καὶ διαμ. 42 ἐκ. ἡ ἐπάνω καὶ 43,5 ἡ κάτω. Ἔχουν τὴν ἐπιφάνεια τριβῆς ἐπίπεδη καὶ κάπως ἀδρῆ, ἐνῶ ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῆς ἐπάνω μυλόπετρας εἶναι ἐλαφρᾶ κυρτή. Φέρουν καὶ οἱ δύο διαμετρικὴ κυκλικὴ τρύπα στὸ μέσο τοὺς γιὰ τὸν ἄξονα περιστροφῆς, διαμ. 4 ἐκ.

στὴν πλευρὰ τριβῆς καὶ 5 ἐκ. στὴν ἐξωτερικὴ. Στὸ τοίχωμα τῆς τρύπας τῆς ἐπάνω μυλόπετρας καὶ ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τῆς πρὸς τὰ πάνω ἀνοίχτηκαν δύο κάθετες αὐλάκες, διαμετρικὰ ἀντίθετες, τὸ βάθος τῶν ὁποίων ἐκμηδενίζεται πρὶν φτάσουν στὴν ἐπάνω πλευρὰ τῆς πέτρας. Στὴν ἐπάνω μυλόπετρα ἐπιπλέον ἀνοίχτηκαν, γιὰ τοὺς στελεῖσκους χειρισμοῦ, δύο μικρότερες τρύπες, διαμ. 2 ἐκ., ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ μία βρίσκεται σὲ ἀπόσταση 5,2 ἐκ. ἀπὸ τὴν περιφέρεια καὶ εἶναι διαμπερῆς, ἐνῶ ἡ ἄλλη, διαμετρικὰ ἀντίθετη, ἔχει σχῆμα κωνικὸ καὶ βάθος 2,3 ἐκ.

Έρευνήθηκαν ακόμη τρία φρεάτια⁸ (σχέδ. Α), από τα όποια τὸ Φ39 (εἰκ. 241), βόρεια τοῦ κεραμικοῦ κλιβάνου Κ4, κατασκευάστηκε μᾶλλον γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ κεραμικοῦ ἐργαστηρίου κατὰ τὸν 4ο αἰ. π.Χ. Τὸ Φ1 (εἰκ. 242-243), στὸ χῶρο χωματοληψίας ποὺ ἀναφέρθηκε πρὶς πάνω, πιθανότατα χρησιμοποιήθηκε τὰ χρόνια αὐτὰ γιὰ κάποιες σχετικὲς ἀνάγκες. Μέσα σὲ αὐτὸ ἓνα μεγάλο πιθάρι, ἀπὸ τὸ ὁποῖο εἶχε ἀποκοπεί τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος, εἶχε τοποθετηθεῖ ἀνάποδα μὲ τὸ πλατὺ του χεῖλος πάνω στὸν πυθμένα τοῦ φρεατίου, σὲ βάθος 3,90 μ. Στὰ τοιχώματα τοῦ φρεατίου εἶχαν σκαλιστεῖ κοιλότητες ὡς βαθμίδες. Τὸ τρίτο, τὸ Φ2 (εἰκ. 244-246), ἦταν ἐξαιρετικῆς κατασκευῆς, λιθοκτιστο ἀπὸ πάνω ἕως κάτω μὲ ἀκανόνιστες πέτρες, θεμελιωμένο πάνω σὲ μιὰ ὀρθογώνια βάση ἀπὸ τέσσερις ὀρθογωνισμένους κορμούς λευκῆς δρυός, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀφαιρέθηκε ἓνα κομμάτι γιὰ τὸν καθορισμὸ τοῦ εἴδους τοῦ ξύλου¹⁰. Στὸν πυθμένα του, ποὺ ἐντοπίστηκε σὲ βάθος 3,10 μ., βρέθηκαν τρία ὄστρακα πρῶμων βυζαντινῶν χρόνων, ὁ σκελετὸς μιᾶς ὑπερήλικης γυναίκας¹¹, ἓνας ξύλινος κᾶδος καὶ τὰ κρανία μὲ τὰ ὅστα τῶν ποδιῶν ἀπὸ πέντε πρόβατα καὶ πέντε κατσίκια. Στὴν εἰκ. 246 φαίνεται ἐπάνω ὁ κορμὸς θεμελίου τῆς μιᾶς πλευρᾶς καὶ ὁ συμπιεσμένος κᾶδος προετοιμασμένος γιὰ τὴν ἀνάσυρση. Ὅλα ἦταν καταπλακωμένα ἀπὸ τὶς ἴδιες μὲ τοῦ τοιχώματος ἀκανόνιστες πέτρες, ποὺ ἔφταναν ἕως τὸ χεῖλος τοῦ πηγαδιοῦ, τὸ ὁποῖο καλύφθηκε τελικὰ καὶ μὲ ἓναν ὀγκώδη βράχο, ἡ μετακίνηση τοῦ ὁποίου στάθηκε δυνατὴ μόνο μὲ τὴ βοήθεια γερανοῦ. Ἡ ὅλη εἰκόνα τῆς «ταφῆς» τῆς γυναίκας, μὲ τὰ ὅστα τῶν ζώων καὶ τὸ γέμισμα τοῦ φρεατίου μὲ πέτρες, ἔδινε τὴν ἐντύπωση μεσαιωνικοῦ ἀναθέματος.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο καὶ τὶς ὑστερότερες δραστηριότητες, ὁ λόφος εἶχε φιλοξενήσει καὶ ἓνα πλῆθος ἀπὸ κυκλικοὺς λάκκους ἀπορριμμάτων¹², ποὺ ἦταν ἰδιαίτερα πολυπληθεῖς στὸ ΒΔ μέρος του, ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ ταφικοῦ χώρου (εἰκ. 247). Εἶχαν λαξευτεῖ στὸ φυσικὸ ἀργιλωδὲς ἔδαφος μὲ συγκλίνοντα πρὸς τὰ κάτω τοιχώματα στὸ σχῆμα μεγάλων πύθων¹³. Ἀπὸ αὐτοὺς ἐρευνήθηκαν, ἡ καὶ ἀπλῶς ἐντοπίστηκαν χωρὶς νὰ ἐρευνηθοῦν λόγῳ πίεσης χρόνου, 84 συνολικὰ λάκκοι (Λ1-Λ84), ἐνῶ ἡ ὑπαρξὴ καὶ ἄλλων διαπιστώθηκε καὶ βορειότερα τοῦ ἀνασκαφικοῦ χώρου¹⁴. Ἡ συνήθεια τῆς διάνοιξης τέτοιων «βόθρων» πάνω στὸ λόφο εἶχε ἀρχίσει ἤδη ἴσως ἀπὸ τὸν 5ο αἰ. π.Χ. καὶ κράτησε μέχρι τὰ βυζαντινὰ χρόνια¹⁵. Στὰ κατώτερα στρώματα τὰ χῶματα εἶχαν τὴν ὑφὴ καὶ τὸ χρῶμα στάχτης καὶ θὰ μπορούσαμε

8. Τὴ δημοσίευση τοῦ περιχομένου τόσο τῶν φρεατίων ὅσο καὶ τῶν κυκλικῶν λάκκων, ποὺ ἀναφέρονται πρὶς κάτω, ἔχει ἀναλάβει ὁ συνάδελφος στὴν ΙΣΤ' Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων Στέργιος Λιούτας.

9. Δεσποίνη 1982, 80 πίν. 13γ.

10. Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ξύλου ἔγινε στὸ Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης ἀπὸ τὸν λέκτορα τοῦ τμήματος Δασολογίας καὶ Φυσικοῦ Περιβάλλοντος Κ. Πασιαλῆ, σύμφωνα μὲ τὴν ἀπὸ 7/9/1984 διάγνωσή του, βλ. καὶ Ε. Voulgaridis – C. C. Passialis, Shrinkage and Colour Restoration of Oakwood Buried in the Ground, *Holzforschung und Holzverwertung* 42 (4), 1990, 74-75. Εὐχαριστῶ τὴν χημικὴ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης Μ. Κεσίσογλου γιὰ τὶς σχετικὲς ἐνέργειες καὶ τὴν ἐνημέρωσή μου.

11. Γιὰ τὴ χρονολόγηση τῶν ὀστράκων ὀφείλω εὐχαριστίες στὸν συνάδελφο Χαράλαμπο Μπακιρτζή καὶ γιὰ τὴ διάγνωση τοῦ σκελετοῦ στὸν διευθυντὴ τοῦ Ἐργαστηρίου Γεωλογίας καὶ Παλαιοντολογίας τοῦ Ἀρι-

στοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καθηγητὴ Ἰ. Μελέντη.

12. Βλ. παραπάνω σημ. 8. Τὸ περιεχόμενο τοῦ Λ39 Α δημοσίευσε ὁ Ἀνδρέου 1996/97, 51-84.

13. Λάκκοι ἀπορριμμάτων ἔχουν ἐπισημανθεῖ ἐπίσης στὸ χῶρο τοῦ ἀρχαίου οἰκισμοῦ τῆς διπλῆς τράπεζας Νέας Ἀγχιάλου (Μ. Τιβέριος, Οἱ ἀνασκαφικὲς ἐρευνες στὴ διπλὴ τράπεζα τῆς Ἀγχιάλου κατὰ τὸ 1993, *ΑΕΜΘ* 7 [1993] 247 Μ. Τιβέριος κ.ἄ., Οἱ ἀνασκαφικὲς ἐρευνες στὴ διπλὴ τράπεζα τῆς Ἀγχιάλου κατὰ τὸ 1994, *ΑΕΜΘ* 8 [1994], 224 μὲ σημ. 3, 228 καὶ Τιβέριος 2009, 400, 404 σημ. 40) καὶ ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς στὸ χῶρο ἀνέγερσης μουσείου στὸ Καραμπουρνάκι Θεσσαλονίκης (Ἔ. Παντερμαλῆ – Ἐ. Τρακοσοπούλου, Καραμπουρνάκι 1995. Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς ΙΣΤ' ΕΠΚΑ, *ΑΕΜΘ* 9 [1995] 287-288 σχέδ. 2, ὅπου καὶ ἄλλα παραδείγματα).

14. ΠΑΕ 1982, 63.

15. Δὲν ἔχει περατωθεῖ ἀκόμα ἡ μελέτη τῶν εὐρημάτων ποὺ ἀνέλαβε ὁ συνάδελφος Σ. Λιούτας.

να συμπεράνουμε ότι κατά καιρούς γινόταν ίσως καύση των απορριμμάτων, στὰ τοιχώματα όμως των λάκκων δεν παρατηρήθηκαν ίχνη πυρᾶς. Δύο ακόμη όμοιας χρήσης λάκκοι ήταν ακανόνιστου σχήματος, οί ΑΛ1 (μεταξύ των Λ27 καὶ Λ28, βλ. στὸ σχέδ. Α) καὶ ΑΛ2 (στὰ ΒΔ τοῦ Λ77). Στὸν ΑΛ2 μεταξύ των ὀστράκων βρέθηκαν καὶ ἀπανθρακωμένοι κόκκοι σταριού.

Στοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἀνήκει μιὰ πρόχειρη ἐγκατάσταση ἐστίας, ἀποτελούμενη ἀπὸ τέσσερις μικρὲς καὶ περίπου ἰσομεγέθεις, χοντρικὰ ὀρθογωνισμένες πέτρες μὲ λείψανα καύσης καὶ στάχτες ἀνάμεσά τους, χρονολογούμενη ἴσως στὸν 1ο αἰ. μ.Χ., ἀπὸ τὸ κατσαρόλι **Π 440** ποὺ βρέθηκε δίπλα της. Ἐντοπίστηκε μεταξύ των T11 καὶ T15, ἀλλὰ σὲ ψηλότερο ἐπίπεδο, μέσα στὸ στρώμα ἄμμου στὸ ΝΔ ἄκρο τοῦ νεκροταφείου. Στὸς μεταγενέστερους χρόνους ἐγκαταλείφθηκε ἢ καταχώθηκε μέσα στὴν ἄμμο, σὲ ἐπίπεδο δηλαδὴ ἐπίσης ψηλότερο ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο των τάφων τῆς περιοχῆς, ἓνα σιδερένιο μεσαιωνικὸ ξίφος (εἰκ. 248), ποὺ ἐντοπίστηκε 60 ἐκ. δυτικὰ τοῦ λάκκου Λ11, ἐνῶ τὸ ἡμῖς ἐνὸς σιδερένιου τόξου καὶ ἓνας ἐπίσης σιδερένιος πέλεκυς (εἰκ. 249 καὶ 250-251) βρέθηκαν περίπου 1 μ. ΝΔ τοῦ T10.

Τὸ νεκροταφεῖο τοῦ οἰκισμοῦ εἶχε ἀρχίσει ἤδη ἀπὸ τὸν 5ο αἰ. π.Χ. νὰ ἐξαπλώνεται καὶ πέρα ἀπὸ τὸ λόφο. Σὲ ἀπόσταση περίπου 500 μ. στὰ ΑΝΑ του ἡ ἐκσκαφὴ θεμελίων γιὰ ἐγκαταστάσεις βιολογικοῦ καθαρισμοῦ στὸ ἐργοστάσιο ζυθοποιίας, ποὺ ἀνῆκε τότε στὴ Henninger Hellas (σήμερα φέρει τὴν ὀνομασία «Μύθος»), ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ νὰ ἐρευνήσῃ ἡ Β. Μισαηλίδου-Δεσποτίδου τὸ 1980 τρεῖς τάφους τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.¹⁶ (σχέδ. III). Συγκεκριμένα τὸν τάφο H1 στὸ σκάμμα θεμελίων τοῦ ἀντλιοστασίου ἀριθ. 34, καὶ τοὺς τάφους H2-H3 στὸ σκάμμα τοῦ ἀριθ. 34α. Ἡ ἴδια, στὰ ΝΑ των τάφων αὐτῶν καὶ μὲ ἀφορμὴ τὴ διάνοιξη αὐλάκας γιὰ τὸν ἀγωγὸ ἀκαθάρτων τῆς Ε.Τ.Β.Α. στὴν ὁδὸ NB6, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἀνατολικὸ ὄριο τοῦ οἰκοπέδου τῆς Henninger, ἀνέσκαψε ἐννέα ἀκόμα τάφους, τοὺς E1-E9 (σχέδ. III) τοῦ 5ου καὶ 4ου αἰ. π.Χ.¹⁷ Ἀργότερα, τὸ 1993, κατὰ τὴν ἐκσκαφὴ θεμελίων γιὰ τὴν κατασκευὴ ἀποθήκης τοῦ ἴδιου ἐργοστασίου ἀνακαλύφθηκαν καὶ ἐρευνήθηκαν 12 ἀκόμη τάφοι τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.¹⁸ Τὸ 1988 ἐξάλλου, μὲ παρόμοιες ἀφορμὲς, σὲ ἄμεση γειτνίαση μὲ τὰ βόρεια πρᾶνὴ τῆς διπλῆς τράπεζας, ἡ Σοφία Μοσχονησιώτου ἀνέσκαψε μιὰ ὁμάδα 49 τάφων, ποὺ χρονολόγησε ἀπὸ τὸ δεῦτερο μισὸ τοῦ 5ου ἕως τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.¹⁹ Πιὸ πρὶν, τὸ 1981, εἶχαν ἀνακαλυφθεῖ στὰ ὅρια τοῦ ἐργοστασίου Goodyear (σχέδ. III) καὶ ἐρευνηθεῖ ἀπὸ τὸν Μάνθο Μπέσις²⁰ δύο τάφοι ἀπὸ ἓνα νεκροταφεῖο των ρωμαϊκῶν χρόνων, ποὺ ἀνῆκε πιθανότατα στὸ σύγχρονο οἰκισμὸ τῆς ἰδίας τράπεζας. Πρόσφατες ἐρευνες στὸ χῶρο καὶ τὴν εὐρύτερη περιοχὴ τοῦ ἴδιου ἐργοστασίου ἔφεραν σὲ φῶς μεγάλο ἀριθμὸ τάφων, τόσο αὐτοῦ τοῦ ὕστερου νεκροταφείου ὅσο καὶ προγενέστερων²¹.

Τὰ νεκροταφεῖα των προϊστορικῶν καὶ γεωμετρικῶν οἰκισμῶν τῆς διπλῆς τράπεζας Νέας Ἀγχιάλου δὲν ἔχουν ἀνακαλυφθεῖ ἀκόμα. Τομὲς ποὺ πραγματοποιοῦσε ὁ Στ. Ἀνδρέου τὸ 1982 μεταξύ τοῦ νεκροταφείου καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης-Κεντρικῆς Εὐρώπης ἦταν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ἡ ἀνασκαφικὴ ἐρευνα προσέκρουσε στὰ ἀπρόσμενα πυκνὰ παλαιὰ καὶ νεώτερα δίκτυα (σχέδ. IV), ὅπως τοῦ Ὁργανισμοῦ Ὑδρεύσης Θεσσαλονίκης (Ο.Υ.Θ.), στὸ ἀπλὸ καὶ στὸ ὑψηλῆς τάσης δίκτυο τῆς Δημόσιας Ἐπιχειρήσεως Ἡλεκτρισμοῦ (Δ.Ε.Η.), των ἀρ-

16. Μισαηλίδου-Δεσποτίδου 1997, 153-158 εἰκ. 1-14.

17. Μισαηλίδου-Δεσποτίδου 1997, 159-178 εἰκ. 15-40.

18. Ἐ. Τρακοσοπούλου, ΑΔ 48, 1993, Β2, 336.

19. Μοσχονησιώτου 1988, 286-288 εἰκ. 10-15· τῆς ἰδίας, ΑΔ 43, 1988, Β2, 359-360, πίν. 208.

20. Κ. Ρωμιοπούλου, ΑΔ 36, 1981, Β2, 302· Μοσχο-

νησιώτου ὁ.π., 286 σημ. 9.

21. Ἀ. Κεραμάρης - Ἐ. Παπαγιάννη, Ὑστερορωμαϊκὸ νεκροταφεῖο στὴ Βιομηχανικὴ Περιοχὴ τῆς Σίνδου, ΑΕΜΘ 14 (2000) 145-149 εἰκ. 1-14 σχέδ. 1-2· Κεραμάρης κ.ἄ. 2002, 232-238.

δευτικών άγωγών της περιοχής, καθώς και σε κυκλικούς λάκκους μεταγενέστερων εποχών. Έξακριβώθηκε όμως: α) ότι το νεκροταφείο που ανασκάψαμε δεν έπεκτεινόταν βορειότερα από το νέο άγωγό ύδρευσης της Ο.Υ.Θ. (δίκτυο Άραβησσοῦ), παρόλο που η περιφέρεια του λόφου έκτεινόταν βορειότερα (έχει κοπεί για την κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής) και β) ότι οι χρόνοι ανθρώπινης παρουσίας στο χώρο ανέρχονται έως την ύστατη νεολιθική εποχή, όπως έδειξαν τα κεραμεικά εύρηματα από ένα στρώμα πάχους 50 εκ., που παρουσιάστηκε σε δύο τομές στο ανατολικό τμήμα αυτού του ανασκαφικού τομέα, μεταξύ του νεκροταφείου και της σιδηροδρομικής γραμμής Θεσσαλονίκης-Κεντρικής Ευρώπης²². Ίδιας εποχής κεραμική έντοπίστηκε σε δύο άλλες τομές δυτικά της τράπεζας Νέας Άγχιάλου²³, όπως επίσης και στην επίχωση του σκάμματος του Τ88²⁴. Εξάλλου, τα κομμάτια ενός κεραμικού κλιβάνου της πρώιμης εποχής χαλκού στο βάθος του κυκλικού λάκκου Λ39 Α25 μαρτυρούν την ύπαρξη οικιστικής εγκατάστασης τα χρόνια αυτά, παρόλο που λείψανα ενός πρώιμου οικισμού δεν έχουν ανακαλυφθεί ακόμη, τουλάχιστον στην τράπεζα της Νέας Άγχιάλου²⁶. Άλλεπάλληλες φάσεις του οικισμού στην τράπεζα αυτή διαπιστώθηκαν από τα μυκηναϊκά έως και τα έλληνιστικά χρόνια με τη συστηματική έρευνα του Μ. Τιβέριου και της επιστημονικής του ομάδας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης²⁷. Την οικιστική παρουσία εδώ έως και τα βυζαντινά χρόνια μπορούμε να συμπεράνουμε από το περιεχόμενο πολλών κυκλικών λάκκων, ιδίως εκείνων που ανοίχτηκαν στο βόρειο μέρος του νεκροταφείου μας.

Στη νότια τομή του τομέα στα δυτικά της τράπεζας της Νέας Άγχιάλου, που έρευνσε ο Στ. Άνδρέου στις 12 και 13/7/1982, κάτω από το στρώμα νεολιθικής κεραμικής που αναφέρθηκε πιο πάνω²⁸ και σε βάθος 3 μ., έντοπίστηκε έκτεταμένο στρώμα γκρίζας άμμου στο χρώμα που έχει σήμερα ή άμμος του Άξιου ποταμού. Η έρευνα συνεχίστηκε έως βάθος 4,50 μ., όποτε εγκαταλείφθηκε ή προσπάθεια ανεύρεσης φυσικού εδάφους. Σύμφωνα με τους ειδικούς, το χρώμα δεν είναι ένδεικτικό για τον καθορισμό προέλευσης της άμμου. Να σημειωθεί, πάντως, ότι το χρώμα της άμμου του Γαλλικού ποταμού, που εκτείνεται σε όλη την περιοχή από τα αρχαϊκά τουλάχιστον χρόνια, είναι κόκκινο και διακρίνεται και σήμερα από το χρώμα της άμμου του Άξιου.

Από τους τάφους, που ανακαλύφθηκαν πάνω στο λόφο κατά τα έτη 1980-1982, μεταφέρθηκαν στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης οι πήλινες λάρνακες Τ2, Τ33, Τ73 και το αρχιτεκτονικό υλικό ενός άγνωστου προς το παρόν κτιρίου (πιθανόν ναού), που χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή των Τ68 (σχέδ. VI-XIII, εικ. 252-266) και Τ70 (σχέδ. XIV-XXIII,

22. Η χρονολόγηση είναι του Άνδρέου 1996/97, 74 σημ. 82 ΠΑΕ 1982, 63. Τα εύρηματα από τις έρευναικές τομές που έγιναν κατά την ανασκαφική περίοδο 1982 δεν έχουν μελετηθεί.

23. ΠΑΕ 1982, 64. Νεολιθικά όστρακα βρέθηκαν και στη διπλή τράπεζα της Νέας Άγχιάλου, βλ. Μ. Τιβέριος, Οί ανασκαφικές έρευνες στη διπλή τράπεζα της Άγχιάλου κατά το 1993, ΑΕΜΘ 7 (1993) 246 με σημ. 13· Τιβέριος 2009, 399, 400.

24. Τη χρονολόγηση των προϊστορικών όστράκων από τον Τ88 όφειλω στη συνάδελο Μ. Παππά.

25. Άνδρέου 1996/97.

26. Ο Άνδρέου 1996/97, 74 σημ. 82, σημειώνει και μιν

άλλη θέση πρώιμης εποχής χαλκού.

27. Μ. Τιβέριος, Αρχαιολογικές έρευνες στη διπλή τράπεζα της Άγχιάλου (Σίνδος) κατά το 1990, ΑΕΜΘ 4 (1990) 318-323· του ίδιου, Αρχαιολογικές έρευνες στη διπλή τράπεζα της Άγχιάλου (Σίνδος) κατά το 1991, ΑΕΜΘ 5 (1991) 235-242· του ίδιου, Οί ανασκαφικές έρευνες στη διπλή τράπεζα της Άγχιάλου κατά το 1992, ΑΕΜΘ 6 (1992) 357-364· του ίδιου, Οί ανασκαφικές έρευνες στη διπλή τράπεζα της Άγχιάλου κατά το 1993, ΑΕΜΘ 7 (1993) 242, 246· Τιβέριος 1991/92, 209-217· 2009, 399, 400.

28. Βλ. σημ. 23.

εἰκ. 267-280). Ἐπίσης ἀνασύρθηκαν ἀπὸ τὴ θέσιν τους οἱ λιθόπλινθοι τοῦ T40 (σχέδ. 44-49), ἡ πώρινη σαρκοφάγος T38 καὶ οἱ πώρινες πλάκες τοῦ κιβωτιόσχημου T115 ποὺ φιλοξενήθηκαν προσωρινὰ στὰ Α τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς, δίπλα στὸ γειτονικὸ χτιστὸ ὑποσταθμὸ τοῦ Ὁργανισμοῦ Ὑδροευσῆς Θεσσαλονίκης (ὁ ὁποῖος φαίνεται στὴν εἰκ. 247 ἐπάνω, μπροστὰ ἀπὸ τὸ σιδηρόδρομο), μὲ τὴν προοπτικὴ νὰ τοποθετηθοῦν ἀργότερα οἱ δύο τελευταῖοι τάφοι πάνω περίπου ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ τους θέσιν, ὡς δείγματα τῶν πώρινων σαρκοφάγων καὶ κιβωτιόσχημων τάφων ποὺ ἔδωσε ἡ ἀνασκαφή. Τὸ ἀρχιτεκτονικὸ ὕλικὸ τῶν T40, T68 καὶ T70 θεωρήθηκε σκόπιμο νὰ παραμείνει ἀκάλυπτο γιὰ νὰ μελετηθεῖ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι κάποτε θὰ βρεθεῖ τὸ σημαντικὸ οἰκοδόμημα, στὸ ὁποῖο ἀνῆκε. Πλὴν αὐτῶν, ὁλόκληρος ὁ ἀρχαιολογικὸς χώρος τοῦ νεκροταφείου, μήκους 125 μ. καὶ πλάτους 80 μ. περίπου, καταχώθηκε καὶ πάνω του πέρασε ἡ ὁδὸς ΔΑ 7, πλάτους 15 μ.

ΜΕΡΟΣ Α

Η ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

^ε Η αρίθμηση των τάφων που σημειώνεται στὸν κατάλογο ποὺ ἀκολουθεῖ ἔγινε μετὰ τὸ πέρας τῶν ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν. Στὸ ἡμερολόγιο τῆς ἀνασκαφῆς ἡ αρίθμηση τους γινόταν, ὅπως εἶναι φυσικό, κατὰ σειρὰ εὑρεσης τῶν τάφων καί, γιὰ λόγους εὐκολῆς ἀναφορᾶς, κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἀνασκαφῆς ἦταν χωριστὴ γιὰ τοὺς κιβωτιόσχημους τάφους καὶ τὶς σαρκοφάγους καὶ χωριστὴ γιὰ τὶς ταφὲς μέσα στὰ ὀρθογώνια ὀρύγματα. Γιὰ τὴν ἀπλούστευση τῆς παρουσίας τῶν τάφων στὴν τελικὴ δημοσίευση καὶ προκειμένου νὰ διευκολύνεται ὁ ἀναγνώστης στὴν ἀναζήτηση ἑνὸς τάφου στὸ σχέδιο τῆς κάτοψης τοῦ νεκροταφείου (σχέδ. Α), ἔγινε ἐνοποίηση τῆς αρίθμησης καὶ τηρήθηκε μιὰ συνεχόμενη σειρὰ θέσης τοῦ κάθε τάφου. Τῶν ἀριθμῶν αὐτῶν προηγεῖται τὸ γράμμα Τ (=τάφος). Ἔτσι π.χ. οἱ δύο πρῶτοι τάφοι ποὺ ἐντοπίστηκαν καὶ σήμαναν τὴν ἑναρξὴ τῆς ἀνασκαφῆς (τάφος 1 καὶ τάφος 2) φέρουν τοὺς ἀριθμοὺς Τ57 καὶ Τ75 ἀντίστοιχα, ἐνῶ ὁ πρῶτος ταφικὸς λάκκος ποὺ βρέθηκε (ταφὴ 1) φέρει τὸν ἀριθμὸ Τ21 (βλ. τοὺς πίνακες ἀντιστοιχίας τῆς πρῶτης αρίθμησης μὲ τὴ νέα καὶ ἀντίστροφα).

Στὸ σχέδ. Α τῆς γενικῆς κάτοψης τοῦ νεκροταφείου σημειώνονται οἱ δύο ἀγωγοὶ ὀμβρίων ὑδάτων καὶ ἀκαθάρτων (βόρειος καὶ νότιος ἀντίστοιχα) ποὺ κατασκευάστηκαν στὰ πλαίσια τῶν ἔργων ὑποδομῆς τῆς Ε.Τ.Β.Α. γιὰ τὶς ἐγκαταστάσεις τῆς βιομηχανικῆς περιοχῆς τῆς Θεσσαλονίκης (Σίνδου). Στὴν πραγματικότητα οἱ αὐλάκες ποὺ ἀνοίχτηκαν γιὰ τὴν κατασκευὴ αὐτῶν τῶν ἀγωγῶν ἦταν πολὺ φαρδύτερες ἀπὸ ὅσο δηλώνεται στὸ σχέδιο καὶ σὲ ὀρισμένα σημεῖα μὲ κάθετες προεκτάσεις γιὰ μελλοντικὲς διακλαδώσεις, ποὺ ἀναφέρονται κατὰ περίπτωσιν στὸ κείμενο. Στὸ σχέδιο δὲν δηλώνεται, γιὰ εἰδικὸν λόγον, ὁ ἀγωγὸς βενζίνης ποὺ περνάει ἀπὸ τὴν περιοχὴ.

Τὰ ὑψόμετρα ποὺ ἀναγράφονται στὴ γωνία τῶν τάφων ἢ μέσα στοὺς τάφους στὸ σχέδ. Α εἶναι ἀπόλυτα καὶ ἀναφέρονται στὸ πάνω μέρος τοῦ τοιχώματος ἢ στὸν πυθμὲν ἀπὸ κάθε ταφικοῦ λάκκου. Τὸ ὑψόμετρο τοῦ ἐδάφους στὴν περιοχὴ τὸ 1980 ἦταν 8,50 μ.

Σὲ πολλὰς περιπτώσεις, ἐπεὶδὴ ὁ τάφος δὲν ἔπρεπε μετὰ τὸν ἐντοπισμὸ του νὰ παραμείνει μισοερευνημένος, γιὰ τὸν κίνδυνον ἀναμόχλευσης καὶ κλοπῆς λόγῳ τῆς ἐρημικῆς θέσης τοῦ νεκροταφείου, περατωνόταν πρῶτα ἡ ἔρευνα στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ τάφου καὶ μετὰ, ἢ σὲ εὐθετότερο χρόνο, ἡ ἔρευνα τοῦ σκάμματος, ἢ ὁποῖα καὶ σὲ ἀρκετὰς περιπτώσεις δὲν πραγματοποιήθηκε καθόλου, λόγῳ τῆς ἐν τῷ μεταξὺ συσσώρευσης τεράστιων ὀγκῶν χωμάτων σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ ἀνασκαφικοῦ χώρου.

Ὅπου ἀναφέρεται «τάφος συλημένος», ἐννοεῖται συλημένος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀρχαιότητος. Σύγχρονες ἐπεμβάσεις καὶ καταστροφὲς προξενήθηκαν κατὰ τὴ διάνοιξιν τῶν ἀποχετευτικῶν αὐλάκων ἢ κατὰ τὴν κατασκευὴ ἄλλων ἔργων ποὺ ἀναφέρονται συγκεκριμένα στὸ κείμενο.

Τὸ σκελετικὸ ὕλικὸ ἐξετάστηκε ἀπὸ τὸν Ἀγγλὸ ἀνατόμο τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Bristol δόκτορα J. H. Musgrave, ποὺ εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ μοῦ παραχωρήσει δύο πολυγραφημένα ἀντίτυπα τῆς ἐργασίας του, γιὰ τὴν ὁποῖα βλ. ἀναλυτικότερα ἐδῶ στὸ

Μέρος Γ. Ἡ διάγνωσή του ἀναφέρεται ἐδῶ μέσα σὲ εἰσαγωγικὰ στὴν ἀρχὴ τῆς περιγραφῆς κάθε τάφου. Ὑπάρχουν ἐλάχιστες ἀποκλίσεις ἀπὸ τὶς ἀρχαιολογικὲς ἐνδείξεις σχετικὰ μὲ τὸ φύλο τοῦ νεκροῦ. Ὁ χαρακτηρισμὸς «γυναικεῖος» ἢ «ἀνδρικός» σκελετὸς ἢ τάφος δίνεται ἐδῶ μὲ βάση τὶς ἀρχαιολογικὲς ἐνδείξεις, τὶς ὁποῖες παρέχει κατὰ κύριο λόγο τὸ εἶδος τῶν κτερισμάτων, ἀλλὰ σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις καὶ ἄλλα στοιχεῖα, ὅπως ὁ προσανατολισμὸς τοῦ σκελετοῦ. Στὸ νεκροταφεῖο τῆς Σίνδου διαπιστώσαμε ὅτι οἱ ἄνδρες θάβονταν μὲ τὴν κεφαλὴν στὰ δυτικὰ καὶ οἱ γυναῖκες στὰ ἀνατολικά (βλ. ἀναλυτικότερα πρὶν κατω γιὰ τὰ ἔθιμα ταφῆς). Στὴν περίπτωση τῶν συλημένων τάφων, ὅταν τὰ ὅστα ἦταν ἀναμοχλευμένα ἢ πεταμένα ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο, λαμβάνεται ὡς πιθανὴ ἐνδειξη γιὰ τὸ φύλο τοῦ νεκροῦ τὸ μέρος τοῦ τάφου ἀπὸ ὅπου εἶχε γίνῃ ἡ σύληση, ἀφοῦ, ὅπως σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἐξακριβώθηκε, ἀνοίγαν τοὺς τάφους ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ βρισκόταν τὸ πάνω μέρος τοῦ κορμοῦ καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ νεκροῦ ἢ τῆς νεκρῆς, ὅπου ὑπῆρχαν καὶ τὰ πολυτιμότερα κτερίσματα. Γιὰ τὶς περιπτώσεις αὐτὲς γίνεται λεπτομερὴς ἀναφορὰ στὰ σχετικὰ λήμματα τῶν τάφων.

Στὸ κείμενο τῆς περιγραφῆς τῶν τάφων ἀναφέρεται μόνον ὁ γενικὸς προσανατολισμὸς καὶ δὲν σημειώνονται οἱ μικρὲς ἀποκλίσεις. Ὁ ἀκριβὴς προσανατολισμὸς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν γενικὴ κάτοψη τοῦ νεκροταφείου (σχέδ. Α), ἀνευρίσκεται καὶ στὰ ἐπιμέρους σχέδια τῶν τάφων. Οἱ ἀναφερόμενες στὸ κείμενο διαστάσεις τῶν κιβωτιόσχημων τάφων, τῶν σαρκοφάγων καὶ τῶν κτιστῶν τάφων εἶναι οἱ ἐσωτερικὲς. Τὰ κτερίσματα, ὅπου ἦταν πολλὰ, ἀναφέρονται κατὰ κατηγορίες. Ὡς πρὸς τὰ μεταλλικὰ ἀντικείμενα, πρῶτα ἀριθμοῦνται τὰ χρυσὰ καὶ ἀκολουθοῦν τὰ ἀσημένια, τὰ χάλκινα καὶ τὰ σιδερένια. Οἱ ἐνδείξεις II 1 κέ., III 1 κέ., ποὺ ἀναφέρονται στὸν κατάλογο τῶν εὕρημάτων κάθε τάφου, παραπέμπουν στὸν ἀριθμὸ τοῦ ἀντικειμένου ποὺ δημοσιεύεται στοὺς τόμους Σίνδος II καὶ III. Μέσα στὸ ὑπόλοιπο κείμενο σημειώνονται τὸνισμένες: **II 1 κέ.**, **III 1 κέ.**

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

β.	βάθος
διάμ.	διάμετρος
διαστ.	διαστάσεις
Κ	κεραμεικὸς κλῖβανος
κεφ.	κεφάλαιο
Λ	Λάγκκος κυκλικὸς
μῆκ.	μῆκος
πάχ.	πάχος
πλ.	πλάτος
συν.	συνολικὸς
σωζ.	σωζόμενος
Τ	Τάφος
τ.	τοίχωμα
TZ	Ταφὴ ζώου
ῥψ.	ῥψος
Φ	φρεάτιο

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ

T1 (σχέδ. 1, εικ. 1)

Όρθογώνιο σκάμμα 230×160 εκ., προσανατολισμός Α-Δ. Γυναικείος σκελετός με την κεφαλή προς Α. Musgrave: «Όστὰ γυναικας ὥριμης ἡλικίας».

Τὸ σκάμμα εἶχε ἀκανόνιστες σχετικὰ παρειές καὶ ἦταν ἀνοιγμένο σὲ κοκκινωπὸ προσχωσιγενὲς ἔδαφος, ποὺ περιεῖχε καὶ χοντρὰ ποταμίσια χαλίκια. Ὁ σκελετὸς καταλάμβανε τὸ βόρειο μέρος τοῦ σκάμματος καὶ βρέθηκε στὸ ἐπίπεδο τοῦ πυθμένα του, ὅχι μέσα σὲ ἰδιαίτερο λάκκο. Ὅπως ἡ νεκρὴ νὰ εἶχε ταφεῖ μέσα σὲ ξύλινη λάρνακα, τῆς ὁποίας ὅμως δὲν διαπιστώθηκαν ἴχνη. Δύο κυκλικοὶ λάκκοι ἀπορριμμάτων (Λ2 καὶ Λ3 στὸ σχέδ. Α) ἀνοίχτηκαν μεταγενέστερα σὲ ψηλότερο ἐπίπεδο κατὰ τὴ βόρεια πλευρὰ καὶ τὴ ΝΑ γωνία τοῦ ταφικοῦ σκάμματος.

Ὁ τάφος εἶχε συληθεῖ πιθανὸν κατὰ τὴν ἐποχὴ διάνοιξης αὐτῶν τῶν κυκλικῶν λάκκων. Βρέθηκαν ἐλάχιστα σαθρὰ λείψανα ὀστέων ἐν μέρει στὴ θέση τους: τῶν κάτω ἄκρων, τῶν κνημῶν, τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ καὶ τοῦ βραχίονα, ἐλάχιστα πλευρὰ καὶ ἡ κάτω γνάθος. Μέρος τοῦ κρανίου ἀποκαλύφθηκε σὲ ψηλότερο ἐπίπεδο, κατὰ τὴ ΒΑ γωνία τοῦ τάφου, πάνω σὲ ἓνα κομμάτι λίθινης πλάκας.

Εὐρήματα:

1 μελανόμορφη κύλικα-σκύφος (Π 133) μεταξὺ τῶν κνημῶν, **2** ἐξάλειπτρο (Π 247) δίπλα στὸ ἀριστερὸ γόνατο, **3** ἀσημένιο δαχτυλίδι (ΠΙ 370) στὴν περιοχὴ τοῦ στήθους, **4** σιδερένια περὶ ὄνη (ΠΙ 266) μαζὶ μὲ τὸ τμήμα κρανίου πάνω στὴ λίθινη πλάκα, **5** χάντρα ἀπὸ φαγεντιανῆς (ΠΙ 234) στὸ ἀριστερὸ στήθος.

Γύρω στὸ 460 π.Χ.

T2 (σχέδ. 2, εικ. 2)

Πήλινη σαρκοφάγος, ἑσωτ. διαστ. τοῦ σωζ. τμήματος 73,5×48 εκ., β. 31 εκ., προσανατολισμός Α-Δ περίπου. Musgrave: «Όστὰ γυναικας (;) ὥριμης».

Πρόκειται οὐσιαστικὰ γιὰ τὸ δυτικὸ τμήμα τῆς σαρκοφάγου, ἡ ὁποία καταλάμβανε τὴ βόρεια πλευρὰ ἐνὸς ὀρθογώνιου σκάμματος, διαστ. 255×150 εκ. περίπου, ἀνοιγμένου μέσα σὲ κοκκινωπὸ σκληρὸ προσχωσιγενὲς ἔδαφος μὲ μεγάλα ποταμίσια χαλίκια. Τὸ τμήμα ποὺ διασώθηκε, μὲ πρόσθετο ἐπίπεδο χεῖλος καὶ ἰωνικὸ κυμάτιο, δείχνει ὅτι ἡ σαρκοφάγος εἶχε κατασκευαστεῖ ὅπως περιγράφεται παρακάτω στὰ εἶδη τῶν τάφων τοῦ Μέρους Β. Ὁ πηλὸς καὶ τὸ ἐπίχρισμά της εἶναι ὅμοια μὲ τῶν πήλινων σαρκοφάγων T33 καὶ T73, ἐπίσης τὸ μῆκος της θὰ πρέπει νὰ ἦταν ἴδιο περίπου μὲ αὐτῶν, ὅπως συμπεράναμε ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα σωζόμενα κατὰ χώραν λείψανα τῆς ΝΑ γωνίας της καὶ ἀπὸ τὴ χρωματικὴ διαφορὰ τοῦ ἐδάφους κατὰ τὸν πυθμένα. Ὅμοια ἦταν ἐπίσης ἡ μορφή τοῦ καλύμματος, σὲ δύο χωριστὰ κομμάτια, σύμφωνα μὲ τὰ ἀνευρεθέντα θραύσματα.

Ὁ τάφος εἶχε συληθεῖ καὶ καταστραφεῖ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Τὰ κομμάτια ὁλόκληρου σχεδὸν τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς σαρκοφάγου μὲ τὸν πυθμένα καὶ τὸ κάλυμμά της εἶχαν

πεταχτεί, όπως φαίνεται, έξω και πιδ μακριά από τὸ σκάμμα, τὰ περισσότερα πιθανότατα πρὸς τὸ βόρειο μέρος τοῦ τάφου, γιὰτὶ δύο κομμάτια χεῖλους (τοποθετήθηκαν ὑποθετικὰ στὸ σχέδιο στὴ βόρεια πλευρὰ τῆς σαρκοφάγου) καὶ ὀρισμένα ἄλλα ἀπὸ τὰ τοιχώματα καὶ τὸ κάλυμμα, ποὺ βρέθηκαν στὰ νότια ὅρια τῆς αὐλάκας τοῦ ἀγωγοῦ ἀκαθάρτων, προέρχονται ἀπὸ αὐτὴν τὴ σαρκοφάγο. Μιὰ ἀκανόνιστη πέτρα μὲ μιὰ μόνο ἐπιφάνεια κάπως ἐπίπεδη, ποὺ βρέθηκε ἐν μέρει πάνω στὸ νότιο χεῖλος, τοποθετήθηκε ἐκεῖ μᾶλλον ἀπὸ τοὺς τυμβωρύχους. Στὸν πυθμένα τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς σαρκοφάγου διαπιστώθηκε ἓνα πολὺ λεπτὸ σκουρὸ καστανὸ στρώμα. Βρέθηκαν δύο μόνο τεμάχια κρανίου στὸ ἀνατολικὸ τῆς μέρος καὶ λείψανα ἀπὸ ἄλλα ὅστὰ στὸ δυτικὸ. Ὅρισμένα ὅστὰ βρέθηκαν ἐπίσης ἔξω ἀπὸ τὴ νότια πλευρὰ τῆς σαρκοφάγου, στὸ ὕψος τοῦ χεῖλους.

Εὐρήματα:

1 τμήμα ἀπὸ τὴ λεπίδα ἐνὸς σιδερένιου μαχαίριου (III 447), βρέθηκε μαζὶ μὲ τὰ ὅστὰ, ἔξω ἀπὸ τὴ νότια πλευρὰ τῆς σαρκοφάγου.

Ἐπειδὴ ἡ σαρκοφάγος T2 εἶναι ἀπὸ κάθε ἄποψη ἴδια μὲ τὴν T73, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ περίπου σύγχρονη μὲ αὐτήν.

460-450 π.Χ.

T3 (σχέδ. 3-4, εἰκ. 3-4)

Ὁρθογώνιος λάκκος 180×40 ἐκ. στὴν ἀνατολικὴ καὶ 34 ἐκ. στὴ δυτικὴ πλευρὰ, προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ γυναίκας 35-40 (;) ἐτῶν».

Ὁ κάπως ἀκανόνιστα ὀρθογωνισμένος λάκκος καταλάμβανε τὸ μέσο περίπου ἐνὸς λίγο μεγαλύτερου σκάμματος, διαστ. 210×65 ἐκ., ἀνοιγμένου σὲ κοκκινωπὸ σκληρὸ προσχωσιγενὲς ἔδαφος μὲ μεγάλα ποταμίσια χαλίκια. Ὁ τάφος εἶχε συληθεῖ καὶ καταστραφεῖ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Σὲ ὕψος 34 ἐκ. πάνω ἀπὸ τὸν πυθμένα του, στὸ μέσο περίπου τοῦ τάφου καὶ σὲ ἀκατάστατο σωρὸ, βρέθηκαν ὅστὰ ἀπὸ τοὺς βραχίονες καὶ τὰ πλευρὰ (σχέδ. 3, εἰκ. 3) καὶ ἀνατολικότερα τὸ κρανίον, συμπιεσμένο κάτω ἀπὸ μιὰ πλακοειδὴ πέτρα. Στὸ ἀνατολικὸ μέρος καὶ σὲ λίγο χαμηλότερο ἐπίπεδο βρέθηκε τὸ κάτω τμήμα ἐνὸς ὀξυπύθμενου ἀμφορέα. Τὰ σωζόμενα ὅστὰ ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ σκελετοῦ βρέθηκαν στὴν ἀρχικὴ τοὺς θέση, στὸν πυθμένα τοῦ λάκκου μὲ τὰ πόδια πρὸς Δ (σχέδ. 4, εἰκ. 4). Ἡ νεκρὴ εἶχε τοποθετηθεῖ κατὰ τὰ φαινόμενα μὲ τὸ δεξιὸ χεῖρ πάνω στὴ λεκάνη καὶ τὸ ἀριστερὸ κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

Εὐρήματα (σχέδ. 4):

1 μελανόμορφη κύλικα-σκύφος (II 130) πάνω στὶς κνήμες, **2** ἐξάλειπτρο (II 246) πάνω στὸ ἀριστερὸ γόνατο, **3** χάλκινη τοξωτὴ πόρπη (III 349) στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου, περίπου 30 ἐκ. ψηλότερα ἀπὸ τὸν πυθμένα του, **4** μικρὴ χάλκινη λαβίδα (III 551) δίπλα στὴν κύλικα, **5** θραύσματα δύο σιδερένιων περονῶν μὲ λείψανα τῆς σιδερένιας ἀλυσίδας ποὺ τὶς ἔκωνε (III 265) δυτικότερα τῆς λαβίδας (μερικὸι κρίκοι τῆς ἴδιας ἀλυσίδας βρέθηκαν σὲ ψηλότερο ἐπίπεδο μαζὶ μὲ τὴν τοξωτὴ πόρπη), **6** ἑλεφαντοστέινα κυλινδρικὰ ἀντικείμενα (III 594) δίπλα στὰ πόδια κατὰ τὴ ΒΔ γωνία τοῦ τάφου.

470-460 π.Χ.

T4 (σχέδ. 5, εἰκ. 5)

Πήλινη τεφροδόχος κάλη μὲ τὰ καμένα ὅστὰ μιᾶς γυναίκας.

Γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τοῦ ἀγγείου ἀνοίχθηκε ἓνας μικρὸς, περίπου τετραγωνισμένος λάκκος

στο κέντρο ενός μεγαλύτερου σκάμματος, διαστ. 155×85 εκ. στην ανατολική καὶ 65 εκ. στὴ δυτική πλευρά του, με προσανατολισμὸ Α-Δ περίπου. Ὁ πυθμένας τοῦ σκάμματος ἦταν ἀδιαμόρφωτος καὶ ἀνώμαλος. Ἡ κάλπη περιεῖχε τέφρα καὶ πολλὰ καμένα ὀστά. Πάνω ἀπὸ αὐτὰ τὸ χῶμα, ποὺ παρεισέφρησε κατὰ τὰ φαινόμενα ἀπὸ τὰ σπασμένα τοιχώματα τοῦ ἀγγείου καὶ τοῦ καλύμματός του, ἔφτανε ὡς τὸ χεῖλος. Πάνω ἀπὸ τὸ κάλυμμα εἶχε τοποθετηθεῖ ἀνάποδα ἡ χάλκινη φιάλη ἀριθ. 5, ποὺ βρέθηκε σὲ κακὴ κατάσταση διατήρησης.

Εὐρήματα:

1 ἡ τεφροδόχος κάλπη (II 249), **2** θραύσματα ἐνὸς μελαμβανοῦς σκύφου (II 194) στὴν ἐπίχωση τοῦ μεγαλύτερου σκάμματος, **3** μελανόμορφη λήκυθος (II 149) ἀπὸ τὸ μικρὸ λάκκο, ὅπου βρέθηκε κολλημένη στὸ ΒΑ κάτω μέρος τῆς τεφροδόχου, **4** τμήμα κορινθιακοῦ ἑξαλείπτρου (II 81) ἀπὸ τὴν ἴδια ἐπίχωση ὅπως τὰ θραύσματα ἀριθ. 2, **5** χάλκινη φιάλη (II 357) πάνω ἀπὸ τὸ κάλυμμα τῆς κάλπης, **6** δύο ἀσημένια σκουλαρίκια (III 180) μέσα στὴν τεφροδόχο, **7** δύο ἀσημένιες περόνες (III 249) μαζί με τὰ σκουλαρίκια, **8** τμήμα μιᾶς ἀσημένιας περόνης (III 279) ποὺ βρέθηκε μαζί με τὶς ἄλλες.

460-450 π.Χ.

T5 (σχέδ. 6, εἰκ. 6-7)

Ὁρθογώνιος λάκκος 270×123 εκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Γυναικεῖος (;) σκελετὸς μετὰ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α (;). Musgrave: «Ὅστὰ γυναίκας (;) 18-25 (;) ἐτῶν».

Ὁ λάκκος καταλάμβανε τὴ βόρεια πλευρὰ μεγαλύτερου σκάμματος, διαστ. 285×175 εκ., ποὺ ἀνοίχτηκε σὲ κοκκινωπὸ προσχωσιγενὲς ἔδαφος μετὰ ποταμίσια χαλίκια. Ὁ τάφος εἶχε συληθεῖ καὶ καταστραφεῖ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Τὴν ἀπόρριψη διέφυγαν μικρὰ τεμάχια ὀστέων, καθὼς καὶ οἱ δύο κνήμες, ποὺ βρέθηκαν στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου σὲ συνάρτηση μετὰ τοὺς, γεγονὸς στὸ ὁποῖο στηρίζεται μετὰ ἐπιφύλαξη ἡ ὑπόθεση ὅτι πρόκειται ἴσως γιὰ τὰ ὀστά μιᾶς γυναίκας.

Εὐρήματα:

1 μελαμβανοῦς σκύφος (II 196) ποὺ βρέθηκε σπασμένος πάνω στὰ ὀστά, κατὰ τὴ ΒΔ γωνία τοῦ τάφου.

470-450 π.Χ.

T6 (σχέδ. 7-8, εἰκ. 8-10)

Πώρινη σαρκοφάγος 181×55 εκ., β. 55 εκ., πᾶχ. τ. 9 εκ., διαστ. καλύμματος 192×76 εκ., πᾶχ. στὰ πλάγια 10 καὶ στὸ μέσο 12 εκ., προσανατολισμὸς Α-Δ. Ἀνδρικός σκελετὸς μετὰ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ. Musgrave: «Ὅστὰ ἐνὸς ἀνδρα 45-50 (;) ἐτῶν».

Ἡ σαρκοφάγος εἶχε τοποθετηθεῖ στὸ μέσο περίπου ἐνὸς μεγαλύτερου, χοντρικὰ ὀρθογωνισμένου σκάμματος, ποὺ ἀνοίχτηκε σὲ κοκκινωπὸ προσχωσιγενὲς ἔδαφος μετὰ ποταμίσια χαλίκια. Τὸ κάλυμμα ἦταν δικλινὲς καὶ μονολιθικόν, εἶχε ἀρκετὰ σπασίματα καὶ ἔφερε μιὰ τρύπα ἀπὸ παραβίαση στὸ δυτικὸ τοῦ μέρους (σχέδ. 7, εἰκ. 8). Ἀπὸ ἐκεῖ εἶχε συληθεῖ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ τάφος, ποὺ βρέθηκε γεμάτος χῶματα, μετὰ τὸ σκελετὸ ἀναμοχλευμένο μόνον ἀπὸ τὴ μέση καὶ πάνω, ἐνῶ ἡ λεκάνη καὶ τὰ σκέλη ἦταν στὴ θέση τους. Τὸ κρανίον, ποὺ βρισκόταν στὸ δυτικὸ μέρος, πετάχτηκε πάνω στὴ λεκάνη τοῦ σκελετοῦ, ἐνῶ ἄλλα ὀστά τοῦ ἐπάνω κορμοῦ συσσωρεύτηκαν ἔξω ἀπὸ τὸ δυτικὸ τοίχωμα. Ἐνα τουλάχιστον χεῖρ ἦταν λυγισμένο πάνω στὴ λεκάνη, στὸ δεξιὸ μέρος τῆς ὁποίας βρέθηκε τὸ δαχτυλίδι ἀριθ. 5.

Ευρήματα (σχέδ. 8):

1 μελαμβαφής κύλικα (II 181) ανάμεσα στις κνήμες, **2** μελαμβαφής σκύφος (II 199) ανατολικότερα της κύλικας, **3** κορινθιακό εξάλειπτρο (II 95) στο δεξιό γόνατο, **4** άσημένα δισκελῆς περόνη (III 307) στο πάνω μέρος της δεξιάς λεκάνης, **5-6** δύο άσημένα δαχτυλίδια (III 377, 392), ένα με σφενδόνη στη δεξιά λεκάνη και ένας κρίκος διαλυμένος στο δυτικό μέρος μαζί με τα συσσωρευμένα όστά, **7** σιδερένια λεπίδα μαχαιριού (III 459) κολλητά στο βόρειο τοίχωμα του τάφου.

450-440 π.Χ.

T7 (σχέδ. 9-10, εικ. 11-12)

Πώρινη σαρκοφάγος 188×55 εκ., β. 50 εκ., πάχ. τ. 8 εκ., σωζ. διαστ. καλύμματος 169×70-82 εκ., πάχ. στα πλάγια 9 εκ. και στο μέσο 13 εκ., προσανατολισμός Α-Δ. Γυναικείος σκελετός με την κεφαλή προς Α. Musgrave: «Όστα γυναίκας (;) περίπου 30 ετών».

Η σαρκοφάγος είχε τοποθετηθεί στο μέσο περίπου ενός μεγαλύτερου σκάμματος με άκανόνιστες παρειές, που άνοιχτηκε σε κοκκινωπό σκληρό προσχλωσιγενές και με ποταμίσιχα χαλίκια έδαφος. Είχε μονολιθικό δικλινές κάλυμμα, που βρέθηκε σπασμένο στο ανατολικό του μέρος, από όπου συλήθηκε ο τάφος κατά την αρχαιότητα. Κομμάτια του καλύμματος βρέθηκαν στα χώματα, με τα όποια ήταν γεμάτη ή σαρκοφάγος. Τα όστα έδειχναν τραβηγμένα προς το ανατολικό μέρος, προς το όποιο πιθανόν είχε συρθεί ή νεκρή πριν ολοκληρωθεί ή αποσύνθεση. Αυτό έδειξαν τα όστα των κνημών και των ποδιών, που βρέθηκαν όλα κατά την ίδια φορά, δηλαδή με τα πόδια προς τα δυτικά και σε σχετική τάξη, με τα δύο όστα της δεξιάς κνήμης δίπλα δίπλα, κατά τα φαινόμενα στη θέση τους, και όρισμένες φάλαγγες των δαχτύλων δυτικότερα. Το κρανίο βρέθηκε σε κακή κατάσταση στη ΝΑ γωνία, πιθανόν λίγο μόνο μετακινημένο από την αρχική του θέση.

Ευρήματα:

1 κορινθιακό εξάλειπτρο (II 94) βρέθηκε πάνω στο σωρό των όστων, **2-3** δύο άσημένιες τοξωτές πόρπες (III 339), ή μία δίπλα στο εξάλειπτρο και ή άλλη κοντά στο κρανίο, **4** σιδερένια βελόνα περόνης (III 270) μαζί με τη δεύτερη πόρπη.

Γύρω στα μέσα 5ου αι. π.Χ.

T8 (σχέδ. 11, εικ. 13-14)

Όρθογώνιος λάκκος 195×50 εκ., προσανατολισμός ΒΑ-ΝΔ περίπου. Άνδρικός σκελετός με την κεφαλή στα ΝΔ. Musgrave: «Όστα ενός άνδρα πάνω από 35 (;) ετών».

Πρόκειται για όρθογώνιο λάκκο με ευθύγραμμες παρειές, οι όποιες καλύπτονταν με ένα λεπτό στρώμα μαύρου χώματος έως ύψος 17-20 εκ., όπως και όλόκληρος ο πυθμένας του λάκκου. Το στρώμα αυτό προέκυψε, κατά τα φαινόμενα, από την αποσύνθεση ξύλινης λάρνακας.

Ο λάκκος καταλάμβανε τη βόρεια πλευρά ενός μεγαλύτερου όρθογώνιου σκάμματος, διαστ. 215×155 εκ. Στο δυτικό μέρος του τάφου και του σκάμματος άνοιχτηκε μεταγενέστερα ένας κυκλικός λάκκος απορριμμάτων (Λ9, εικ. 13). Τότε πιθανότατα συλήθηκε ο τάφος και άναμοχλεύτηκε όλόκληρος ο χώρος, αφού μία αίχμη δόρατος, που άνηκε προφανώς στα κτερίσματα του τάφου, βρέθηκε μέσα στο σκάμμα. Έγκαταλείφθηκαν στη θέση τους μόνο τα όστα των κνημών με αποσαθρωμένα λείψανα των άκρων ποδιών στο ανατολικό άκρο του τάφου.

Ευρήματα:

1 κορινθιακό εξάλειπτρο (II 98) βρέθηκε πεταμένο ανάποδα δίπλα στο βόρειο τοίχωμα, **2**

σιδερένια αίχιμη δόρατος (III 639) νότια ἀπὸ τὸν τάφο, μέσα στὸ σκάμμα καὶ σὲ ἐπίπεδο 30 ἐκ. ψηλότερα ἀπὸ τὸν πυθμένα τοῦ τάφου, περίπου στὸ ἐπίπεδο τοῦ πυθμένα τοῦ Λ9.

Ἀρχὲς 5ου αἰ. π.Χ.

T9 (σχέδ. 12, εἰκ. 15)

Ὁρθογώνιος λάκκος 135×32 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Musgrave: «Ὅστὰ ἀτόμου ἡλικίας περίπου 3 ἐτῶν».

Ὁ λάκκος, μὲ σχετικὰ ἀκανόνιστες παρειές, εἶχε ἀνοιχτεῖ σὲ κοκκινωπὸ προσχωσιγενὲς ἔδαφος ποὺ περιεῖχε καὶ ποταμίσια χαλίκια. Ὅρια μεγαλύτερου σκάμματος δὲν διαπιστώθηκαν. Ὁ τάφος εἶχε ἀναμοχλευτεῖ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ὁ σκελετὸς σκορπίστηκε ἐντελῶς. Ἦδη 25 ἐκ. ψηλότερα ἀπὸ τὸν πυθμένα τοῦ λάκκου καὶ σὲ ἀπόσταση 10 ἐκ. ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ ὄριό του βρέθηκαν μαζί, μέσα στὰ χώματα, τὰ βραχιόνια ὀστά. Λίγο δυτικότερα ἀποκαλύφθηκε ἀνάποδα τοποθετημένο τὸ κάτω τμήμα ὀξυπύθμενου ἀμφορέα, ποὺ κάλυπτε μεγάλα ποταμίσια χαλίκια μαζί μὲ τὰ ὀστὰ τῶν δύο κνημῶν, σὲ ἐπίπεδο 10 ἐκ. περίπου ψηλότερα ἀπὸ τὸν πυθμένα τοῦ τάφου. Στὰ δυτικά τους ἀποκαλύφθηκαν ὀρισμένα ὀστὰ κρανίου πάνω σὲ ἓνα κομμάτι χύτρας. Στὸ δυτικὸ μέρος, στὸν πυθμένα τοῦ τάφου, βρέθηκαν σὲ σωρὸ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα ὀστά, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ οἱ δύο γνάθοι.

Εὐρήματα:

1 δύο τμήματα μελανόμορφου ληκύθιου (II 166), ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ χεῖλος βρέθηκε στὴν ἐπάνω ἐπίχωση τοῦ λάκκου καὶ τὸ τμήμα τῆς βάσης κάτω ἀπὸ τὸν ὀξυπύθμενο ἀμφορέα, **2** ἀσημένιος κρίκος, πιθανὸν δαχτυλίδι (III 391) στὰ βόρεια τοῦ σωροῦ τῶν ὀστῶν, στὸν πυθμένα τοῦ τάφου.

Πρῶτο μισὸ 5ου αἰ. π.Χ.

T10 (σχέδ. 13, εἰκ. 16)

Ὁρθογώνιος λάκκος 168×72 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Musgrave: «Ὅστὰ γυναικας 40-50 (;) ἐτῶν. Λεῖψανα δύο κρανίων».

Πρόκειται γιὰ ὀρθογώνιο λάκκο μὲ κανονικὲς παρειές, ποὺ κατέλαβε ὁλόκληρο τὸ βόρειο μέρος ἑνὸς ἀκριβῶς διπλάσιου σὲ πλάτος σκάμματος, ἀνοιγμένου στὸ κοκκινωπὸ προσχωσιγενὲς ἔδαφος. Ὁ ταφικὸς λάκκος ἦταν 10-20 ἐκ. βαθύτερος ἀπὸ τὸν πυθμένα τοῦ σκάμματος, ἀνοιγμένος στὴν ἐπιφάνεια σχεδὸν τοῦ φυσικοῦ, γκριζοπράσινου ἀργιλώδους ἐδάφους. Ὁ τάφος εἶχε συληθεῖ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Περιεῖχε πιθανὸν ξύλινη λάρνακα καὶ ἦταν ἀκόμα ἄδειος ἀπὸ χώματα ὅταν συλήθηκε, ἀφοῦ ὀρισμένα ὀστὰ βρέθηκαν πεταμένα στὸ μέσο περίπου τοῦ πυθμένα τοῦ λάκκου. Μεταξὺ τῶν ὀστῶν ἦταν καὶ τὰ λεῖψανα δύο κρανίων. Τὰ δύο κρανία καὶ ἡ ὁμοιότητα τῶν διαστάσεων τοῦ λάκκου μὲ τοῦ ὑπολοίπου σκάμματος δημιουργοῦν τὴν ὑποψία μήπως ἐπρόκειτο καὶ ἐδῶ γιὰ δύο τάφους, ὅπως στὴν περίπτωση τῶν T82 (σχέδ. 103) καὶ T119 (σχέδ. 144). Βλ. σχετικὰ μὲ τὸ δεύτερο κρανίο καὶ πὶὸ κάτω, στὰ ταφικὰ ἔθιμα τοῦ Μέρους Β.

Εὐρημα κανένα.

T11 (σχέδ. 14-15, εἰκ. 17-18)

Ὁρθογώνιος λάκκος 170×70 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Σκελετὸς ἀγοριοῦ (;) μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ. Musgrave: «Ὅστὰ ἀγοριοῦ σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχαιολογικὲς ἐνδείξεις, 5-6 ἐτῶν».

Πρόκειται για ὀρθογώνια βάθυνση στὸ βόρειο μέρος ἑνὸς σκάμματος 205 × 105 ἐκ., ἀνοιγμένου σὲ κοκκινωπὸ προσχλωσιγενὲς ἔδαφος ποὺ περιεῖχε ποταμίσια χαλίκια. Στὸ κάτω μέρος, ὅπου διαμορφώθηκε ὁ πυθμὲνας τοῦ τάφου, τὸ ἔδαφος ἦταν γκριζωπὸ, ἀργιλωδὲς μὲ λίγους σβώλους ἄσπρους σὰν ἀπὸ ἀσβέστη. Σὲ ἐπίπεδο 35 ἐκ. ψηλότερα ἀπὸ τὸν πυθμὲνα καὶ κατὰ τὸ μέσο τοῦ λάκκου, ἀνακαλύφθηκαν λείψανα ἀπὸ τὸ σκελετὸ ἑνὸς μικροῦ σκύλου μαζὶ μὲ τοὺς κυνόδοντες (σχέδ. 14, εἰκ. 17) καὶ 10 ἐκ. βαθύτερα, κάτω ἀπὸ αὐτά, δύο ἀστράγαλοι αἰγοπροβάτου.

Ὁ σκελετός, ποὺ καταλάμβανε τὸ βόρειο μέρος τοῦ λάκκου (σχέδ. 15), βρέθηκε ἀποσπασμένος καὶ τὸ κρανίον σὲ δύο κομμάτια. Πάνω στὰ ὅσα παρατηρήθηκε μιὰ λεπτότατη μαύρη στρώση, πάχους ἕως 5 χιλ., ποὺ διαπιστώθηκε ἐπίσης κάτω ἀπὸ τὸ κρανίον, καθὼς καὶ δυτικότερα σὲ ἔκταση 10 ἐκ. Πρόκειται πιθανὸν γιὰ τὰ κατάλοιπα μιᾶς ξύλινης λάρνακας μὲ τὴν ὁποία σχετίζεται καὶ μιὰ μεγάλη χαλικοπέτρα ποὺ βρέθηκε στὰ νότια τῶν ποδιῶν (εἰκ. 18). Χρησίμευε μᾶλλον γιὰ τὸ σφήνωμα τῆς λάρνακας μέσα στὸ λάκκο, ὅπως καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις (πβ. T80, T87, T96 κ.ἄ.). Ἡ ὑπόθεση ὅτι πρόκειται γιὰ τάφο ἀγοριοῦ συνάγεται μόνο ἀπὸ τὴ θέση τοῦ σκελετοῦ μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ (γιὰ τὸν προσανατολισμὸ τῶν νεκρῶν βλ. στὸ Μέρος Β).

Εὐρήματα:

1 ἐγχώρια (;) λήκυθος (II 269) δίπλα στὸ βόρειο τοίχωμα καὶ στὸ ἐπίπεδο τῶν ὀστέων τοῦ σκύλου, **2** γυάλινος ἀμπορίσκος (II 288) δυτικὰ ἀπὸ τὴ λήκυθο, **3** θραύσματα ἀπὸ ἓνα εἰδῶλιον ἀγριόχοιρου (II 508) στὴ ΒΔ γωνία τοῦ λάκκου καὶ στὸ ἴδιο ἐπίπεδο μὲ τὰ ἀγγεῖα, **4** ἀσημένια δισκελὴς περόνη (III 303) στὴ θέση τῆς ἀριστερῆς λεκάνης, **5** σιδερένιον δαχτυλίδι (III 379) κάτω ἀπὸ τὰ θραύσματα τοῦ κρανίου.

470-460 π.Χ.

T12 (σχέδ. 16, εἰκ. 19)

Ὁρθογωνισμένος λάκκος 70 × 55 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Σκελετὸς κοριτσιοῦ (;) μὲ τὴν κεφαλὴν στὰ ΒΑ. Musgrave: «Ὅσα κοριτσιοῦ σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχαιολογικὲς ἐνδείξεις, 4-8 ἑβδομάδων».

Πρόκειται γιὰ ρηχὸ σχετικὰ λάκκο, βάθους περίπου 30 ἐκ. μέσα στὸ κοκκινωπὸ προσχλωσιγενὲς ἔδαφος ποὺ περιεῖχε ποταμίσια χαλίκια. Ὁ σκελετός, σχετικὰ σαθρός, βρέθηκε μὲ τὰ χέρια κατὰ μῆκος τοῦ σώματος. Ἀπὸ τὴν τοποθέτησή του μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α ὑποθέτουμε ὅτι ἴσως πρόκειται γιὰ τὸ σκελετὸ κοριτσιοῦ (βλ. στὸ Μέρος Β σχετικὰ μὲ τὸν προσανατολισμὸ τῶν νεκρῶν).

Εὔρημα κανένα.

T13 (σχέδ. 17, εἰκ. 20)

Ὁρθογώνιος λάκκος σωζ. μῆκ. 65 ἐκ., πλ. 40 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Σκελετὸς κοριτσιοῦ (;) μὲ τὴν κεφαλὴν στὰ ΒΑ. Musgrave: «Ὅσα κοριτσιοῦ σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχαιολογικὲς ἐνδείξεις, 3-4 ἐτῶν».

Πρόκειται γιὰ ρηχὸ λάκκο, βάθους 20-30 ἐκ., μέσα στὸ κοκκινωπὸ προσχλωσιγενὲς ἔδαφος μὲ ποταμίσια χαλίκια. Τὸ ἀνατολικὸ τμήμα, μαζὶ μὲ τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ σκελετοῦ, καταστράφηκε κατὰ τὴ διάνοιξη αὐλάκας γιὰ τὴν κατασκευὴ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ, κάθετου πρὸς τὸν νότιο κεντρικόν. Ὁ σκελετός σώθηκε ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω. Τὰ χέρια, σύμφωνα μὲ τὴ θέση ὀριζιμένων δαχτύλων, ἦταν κατὰ μῆκος τοῦ σώματος. Ἀπὸ τὴν τοποθέτησιν μὲ τὴν κεφαλὴν

πρὸς Α ὑποθέτουμε ὅτι ἴσως πρόκειται γιὰ τὸ σκελετὸ κοριτσιοῦ (βλ. Μέρος Β σχετικὰ μὲ τὸν προσανατολισμὸ τῶν νεκρῶν).

Εὐρήματα:

1 μελαμβαφὲς σκυφίδιο (II 204) μεταξὺ τῶν μηρῶν, **2** γυναικεῖο εἰδῶλιο (II 448) βόρεια τοῦ δεξιοῦ μηροῦ.

Τελευταῖο τέταρτο 5ου αἰ. π.Χ.

T14 (σχέδ. 18, εἰκ. 21)

Ἄγνωστο τὸ εἶδος τοῦ τάφου. Δὲν διαπιστώθηκαν ὅστα. Τὰ κτερίσματα βρέθηκαν στὸ κοκκινωπὸ προσχωσιγενὲς ἔδαφος.

Εὐρήματα:

1 ἐρυθρόμορφος κρατήρας (II 169) ποὺ βρέθηκε ἀνάποδα καὶ κομματιασμένος, **2** τὸ αἰχμηρὸ ἄκρο δύο ξιφῶν (III 619-620) στὰ ἀνατολικά τοῦ κρατήρα.

440 π.Χ.

T15 (σχέδ. 19, εἰκ. 22)

Ἀκανόνιστο ὀρθογωνισμένος λάκκος 110×65 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ. Σκελετὸς κοριτσιοῦ μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστα κοριτσιοῦ σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχαιολογικὲς ἐνδείξεις, περίπου 3 ἐτῶν».

Ρηχὸς λάκκος, βάθους 20-30 ἐκ., μέσα στὸ κοκκινωπὸ σκληρὸ προσχωσιγενὲς ἔδαφος μὲ ποταμίσια χαλίκια. Ὁ σκελετός, πάνω σὲ ἀκανόνιστο πυθμένα, καταλάμβανε τὸ νότιο μέρος του. Τὸ ἀριστερὸ χέρι βρέθηκε πάνω στὸ ἀντίστοιχο πτερύγιο τῆς λεκάνης.

Εὐρήματα:

1 ἀττική λήκυθος (II 210) πάνω στὰ ἄκρα πόδια, **2** θραῦσμα γυναικεῖας προτομῆς (ἀριθ. Εὐρ. Σ9040) στὰ νότια τῆς ληκύθου, **3** εἰδῶλιο καθιστῆς γυναικεῖας μορφῆς (II 477) δίπλα στὸν ἀριστερὸ ὦμο, **4** ἀσημένιο τριφυλλόσχημο περίαπτο (III 224) πάνω στὸ στήθος, **5** ἀσημένιος κρῖκος ποὺ σχετίζεται μᾶλλον μὲ τὸ προηγούμενο περίαπτο, κάτω ἀπὸ τὰ θραύσματα τῆς πάνω γνάθου, **6-7** δύο σιδερένιες τοξωτὲς πόρπες (III 348) πάνω στοὺς δύο ὦμους.

460-450 π.Χ.

T16 (σχέδ. 20, εἰκ. 23)

Ἀκανόνιστο σκάμμα μέγ. διαστ. 160×100 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΔ-ΝΑ περίπου. Τρεῖς σκελετοὶ μὲ τὴν κεφαλὴ στὰ ΝΑ. Musgrave: «Ὅστα δύο ἀνδρῶν, ἐνὸς 40-45, ἐνὸς δεύτερου πάνω ἀπὸ 45 ἐτῶν, καθὼς καὶ μιᾶς γυναῖκας 40-45 ἐτῶν».

Δὲν ὑπῆρχαν σαφὴ ὅρια σκάμματος. Οἱ σκελετοί, κυριολεκτικὰ ὁ ἓνας πάνω στὸν ἄλλον, ἔδειχναν σὰν νὰ εἶχαν πεταχτεῖ σὲ πρόχειρα ἀνοιγμένη στενὴ κοιλότητα στὸ ἔδαφος καὶ μόνο ἐπιπόλαια καλυφθεῖ μὲ τὸ γύρω κοκκινωπὸ ἀμμουδερὸ χῶμα, στὶς νότιες ὑπώρειες τοῦ λόφου τοῦ νεκροταφείου.

Εὐρήματα:

1 δεκαεξὶ χάλκινα νομίσματα (II 513, II 518-II 528 καὶ II 549α) δίπλα στὸν ἀριστερὸ ἀγκώνα τοῦ μεσαίου ἐπάνω σκελετοῦ καὶ πάνω στὸ ἀριστερὸ στήθος καὶ τὸν ὦμο τοῦ νότιου σκελετοῦ, **2** κρῖκος ἀπὸ ἀσημένιο στριπτὸ σύρμα κοντὰ στὸ βόρειο κρανίο, **3-4** οἱ σφενδόνες ἐνὸς ἀσημένιου (III 374) καὶ ἐνὸς χάλκινου δαχτυλιδιοῦ (III 375) μαζί μὲ τὸν κρῖκο ἀριθ. 2, **5-6** δύο

χάλκινες τοξωτὲς πόρπες (III 341) μαζί με τὰ προηγούμενα.

Δεύτερο τέταρτο 4ου αἰ. π.Χ.

T17 (σχέδ. Α)

Πήλινη τεφροδόχος κάλπη με τὰ ὅστὰ βρέφους. Musgrave: «Περίπου ἑξὶ μηνῶν».

Τὸ σταμνοειδὲς ἄγγεῖο, χωρὶς κάλυμμα, βρέθηκε μέσα σὲ ἐλάχιστα μεγαλύτερο, περίπου κυκλικὸ λάκκο, ἀνοιγμένο μέσα στὸ κοκκινωπὸ προσχωσιγενὲς ἔδαφος. Περιεῖχε τὴν τέφρα καὶ τὰ λείψανα τῶν ὀστῶν τοῦ βρέφους, καθὼς καὶ τὰ κτερίσματα ἀριθ. 2 καὶ 4.

Εὐρήματα:

1 Τὸ σταμνοειδὲς ἄγγεῖο ποὺ χρησιμοποιήθηκε ὡς κάλπη (II 248), **2** ἀττική λήκυθος (II 148) μέσα στὴν κάλπη, **3** εἰδῶλιο καθιστῆς γυναικείας μορφῆς (II 472) δίπλα στὸ πρὸς Ν ἐξωτερικὸ τοίχωμα τῆς κάλπης, **4** ἀσημένιο δαχτυλίδι (III 369) μέσα στὴν κάλπη.

480-470 π.Χ.

T18 (σχέδ. 21, εἰκ. 24)

Πώρινη σαρκοφάγος 187×59 ἐκ., β. 60 ἐκ., πάχ. τ. 8 ἐκ., διαστ. καλύμματος 202×59 ἐκ., πάχ. στὰ πλάγια 10 καὶ στὸ μέσο 16 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ. Ὅστὰ γυναικείου σκελετοῦ. Musgrave: «Ὅστὰ εὐρωστής γυναίκας 40-50 (;) ἐτῶν, μετὰ βάση τὸ συνδυασμὸ ἀρχαιολογικῶν καὶ σκελετικῶν ἐνδείξεων».

Ἡ σαρκοφάγος καταλάμβανε τὸ βόρειο μέρος ἐνὸς μεγαλύτερου σκάμματος 260×180 ἐκ., μέσα στὸ ὁποῖο εἶχε ἀνοιχτεῖ ἓνας ρηχὸς λάκκος γιὰ τὴν τοποθέτησή της. Ὁ πυθμὲνας τοῦ σκάμματος εἶχε διαμορφωθεῖ στὴν ἐπιφάνεια τοῦ φυσικοῦ, γκριζωποῦ ἀργιλώδους ἐδάφους, ἢ ὁποία βρισκόταν σὲ βάθος 50 ἐκ. ἀπὸ τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ τοιχώματος τῆς σαρκοφάγου. Ὁ τάφος εἶχε συληθεῖ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ τὸ ἀνατολικό του μέρος, ὅπου τὸ δικλινές, μονολιθικὸ κάλυμμα βρέθηκε σπασμένο σὲ πολλὰ κομμάτια. Ἡ σαρκοφάγος ἦταν γεμάτη χώματα καὶ τὰ ὅστὰ βρέθηκαν σὲ διαφορετικὰ βάθη στὸ ἀνατολικό της μέρος, ἀνακατεμένα μετὰ τὰ χώματα.

Εὐρήματα:

1 μελανόμορφη τριφυλλόστομη οἶνοχόη (II 103) ἔξω ἀπὸ τὴν σαρκοφάγο καὶ 10 ἐκ. ψηλότερα ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ ἀνατολικοῦ της τοιχώματος, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κάτω μέρος της, ποὺ βρέθηκε μέσα στὰ χώματα τοῦ τάφου, **2** ἀσημένια πόρπη (III 345) μέσα στὸ σωρὸ ὀστῶν καὶ χωμάτων, **3** τμήμα ἀπὸ τὴ λαβὴ σιδερένιου μαχαίριου (III 438) ὅπου ἡ πόρπη.

Πρῶτες δεκαετίες 5ου αἰ. π.Χ.

T19 (σχέδ. 22, εἰκ. 25)

Ὁρθογώνιος λάκκος 220×65 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Ἀνδρικοῦ σκελετοῦ μετὰ τὴν κεφαλὴν στὰ ΝΔ. Musgrave: «Ὅστὰ ἐνὸς ἀνδρα 40-50 ἐτῶν».

Ὁ λάκκος ἀνοίχτηκε στὸ κοκκινωπὸ, προσχωσιγενὲς ἀμμώδες ἔδαφος, ἐνῶ ὁ πυθμὲνας του διαμορφώθηκε μετὰ ἰσοπέδωση τῆς ἐπιφάνειας τοῦ φυσικοῦ γκριζωποῦ ἐδάφους, στὴν κατωφερικὴ νότια ἄκρη τοῦ λόφου τοῦ νεκροταφείου. Εἶχε δεχτεῖ μιὰ ξύλινη λάρνακα, ὅπως μαρτυροῦν τὰ ἐλάχιστα λείψανα, κυρίως κατὰ μῆκος τῆς βόρειας καὶ ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ λάκκου (δηλώνονται στὸ σχέδ. 22 σὰν ἀκανόνιστη παχιά γραμμὴ μέσα στὸ λάκκο), τὰ σκουῖρα καστανὰ χρωματικὰ λείψανα τοῦ ξύλου στὸ ἔδαφος καὶ τὰ μεγάλα σιδερένια καρφιά

(ἀριθ. 6), πού διαπιστώθηκαν στίς τέσσερις γωνίες καὶ κατὰ τὴ βόρεια καὶ τὴ νότια μακριὰ πλευρὰ τοῦ τάφου. Συγκεκριμένα, ἡ λάρνακα εἶχε καρφωθεῖ μὲ ἑξὶ καρφιά σὲ κάθε μακριὰ πλευρὰ τῆς, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ τέσσερα κατὰ τὶς γωνίες. Ἀπὸ τὰ τελευταῖα ἔλειπε τὸ καρφὶ τῆς ΝΑ γωνίας. Ἀπὸ τὰ τέσσερα καρφιά τῆς βόρειας πλευρᾶς, τὰ τρία βρέθηκαν ὀρθία μὲ τὴν κεφαλὴ στὸ κάτω μέρος, ἀλλὰ καὶ τὸ τέταρτο, πού βρέθηκε σὲ λοξὴ πρὸς τὰ πάνω θέση, φαίνεται ὅτι εἶχε ἀρχικὰ τὴν ἴδια φορὰ, ὅλα δηλαδὴ εἶχαν καρφωθεῖ στὸ κάτω μέρος τῆς λάρνακας. Τὰ τέσσερα καρφιά τῆς νότιας πλευρᾶς, ὅπως καὶ τὰ γωνιακά, βρέθηκαν ὅλα σὲ ὀριζόντια θέση καὶ μὲ φορὰ ἀπὸ ἑξὼ πρὸς τὰ μέσα, πιθανὸν γιὰ αὐτὰ τὰ τοιχώματα ὑποχώρησαν πρὸς τὰ μέσα, ἐνῶ τὸ τοίχωμα τῆς βόρειας πλευρᾶς διατηρήθηκε στὴ θέση του, ἐπειδὴ ἀκουμποῦσε στὴ στέρεη παρειὰ τῆς ἀντίστοιχης πλευρᾶς τοῦ λάκκου, ἡ ὁποία προέκυψε ἀπὸ τὴν ἰσοπέδωση τοῦ ἀργιλώδους κατωφεροῦς ἐδάφους καὶ εἶχε ὕψος 17-20 ἐκ.

Τὸ κρανίον, σπασμένο σὲ πολλὰ κομμάτια, ἔχει στὸ μισὸ τμήμα του πράσινο χρῶμα, σὰν αὐτὸ πού παρουσιάζουν ὀρισμένα κρανία πού καλύπτονταν ἀπὸ τὸ χάλκινο κράνος πού φοροῦσε ὁ νεκρὸς (βλ. σχετικὰ στὸν T115). Ὡστόσο κανένα ἵχνος κράνους δὲν διαπιστώθηκε μέσα στὸν τάφο. Τὸ στοιχεῖο αὐτό, ὅπως καὶ τὰ μικρὰ τμήματα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ αὐλοῦ τῆς σιδερένιας αἰχμῆς δόρατος ἀριθ. 4, πού βρέθηκαν στὸ ὕψος τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου, μαρτυροῦν ὅτι ὁ τάφος εἶχε ἀνοίχτει ἀπὸ τὸ δυτικὸ του μέρος, ἀλλὰ δὲν εἶχε πιθανὸν ἐνδιαφέρον γιὰ περαιτέρω ἀναμόχλευση ἀπὸ τοὺς συλητές. Ὁ σκελετὸς βρέθηκε μὲ τὸ δεξιὸ χέρι πάνω στὴ μέση καὶ τὸ ἀριστερὸ κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

Εὐρήματα:

1 μελαμβαφῆς κύλικα (II 180) μέσα στὴ χάλκινη φιάλη ἀριθ. 3, **2** κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (II 86) πάνω στὸν ἀριστερὸ μηρό, **3** μεγάλη χάλκινη φιάλη χωρὶς ὀμφαλὸ (II 391) ἀνάμεσα στίς κνήμες, **4** δύο μικρὰ τμήματα ἀπὸ τὸν αὐτὸ αἰχμῆς δόρατος (III 645) στὸ ὕψος τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου, **5** σιδερένιο μαχαίρι (III 457) σὲ δύο κομμάτια μέσα ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ πῆχη, **6** ἑντεκα καρφιά ἀπὸ τὴν ξύλινη λάρνακα (III 533).

Γύρω στὰ μέσα 5ου αἰ. π.Χ.

T20 (σχέδ. 23-24, εἰκ. 26-29)

Πῶρινος κιβωτιόσχημος τάφος 182×67 ἐκ., β. 80 ἐκ., διαστ. καλυπτήριας πλάκας 193×87 ἐκ., πάχ. 11 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅσα ὥριμης ἐνήλικης, ἀλλὰ ὄχι μεσήλικης, γυναίκα».

Ὁ τάφος καταλάμβανε τὸ βόρειο τμήμα ἐνὸς εὐρύτερου ὀρθογώνιου σκάμματος διαστ. 260×230 ἐκ., τὸ ὁποῖο ἀνοίχτηκε μέσα σὲ γκριζωπὸ, κατὰ τόπους ἄσπρο, προσχωσιγενές, ἀμμόδους σύστασης ἔδαφος, ἐνῶ ὁ πυθμένος του διαμορφώθηκε στὴν ἐπιφάνεια τοῦ φυσικοῦ γκριζοῦ ἀργιλώδους ἐδάφους πού ἀκολουθοῦσε. Ὁ ἴδιος ὁ τάφος τοποθετήθηκε κατὰ τὸ χαμηλότερο ἓνα τρίτο περίπου τοῦ ὕψους του σὲ ἓνα βαθύτερο λάκκο, πού ἀνοίχτηκε στὸ βόρειο μέρος τοῦ σκάμματος, μέσα στὸ ἀργιλώδες ἔδαφος, πού ἦταν κατὰ τόπους ἄσπρο σὰν κιμωλία. Ὁ τάφος κατασκευάστηκε ἀπὸ τέσσερις πωρολιθικὲς πλάκες πού πάτησαν πάνω σὲ μιὰ μονοκόμμη, πλ. 85 ἐκ., ἐνῶ μιὰ ἑκτὴ ἐπίπεδη πλάκα, ὁμοίου πάχους μὲ τὴν πλάκα τοῦ πυθμένα, χρησίμευσε γιὰ τὴν κάλυψή του. Στὰ ἄκρα τῶν στενῶν πλακῶν λαξεύτηκαν κάθετες ὀρθογώνιες ἐγκοπὲς (σχέδ. 24) γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τῶν ἄκρων τῶν μακριῶν πλακῶν, πού σφηνώθηκαν ἐκεῖ μὲ μικρὲς ἀκανόνιστες πέτρες, οἱ ὁποῖες τοποθετήθηκαν στὰ κενὰ τῶν ἐγκοπῶν, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλο τὸ μῆκος τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τῶν μακριῶν πλακῶν, πρὶν ἐπιχωθεῖ ὁ λάκκος τοῦ τάφου (πβ. T52, T67). Στὸ σκάμμα ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο καὶ μετὰ τὴ μερικὴ ἐπίχωσή του,

τοποθετήθηκαν σχεδόν όλα τὰ χάλκινα σκεύη μαζί με μιὰ πήλινη κύλικα, σὲ βάθος 20-30 ἐκ. ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ τοιχώματος τοῦ τάφου (σχέδ. 24, ἀριθ. 1 καὶ 6-11, εἰκ. 26), ἐνῶ στὸ χῶρο μεταξύ τῶν χάλκινων φιαλῶν βρέθηκαν, σκόρπια μέσα στὰ χῶματα, τὰ λείψανα τῆς ὀστέινης διακόσμησης μιᾶς ἢ περισσότερων πυξίδων.

Ἡ καλυπτήρια πλάκα βρέθηκε σπασμένη σὲ πολλὰ κομμάτια (σχέδ. 23). Ἐνα κομμάτι τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς ἔλειπε ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, ἐνῶ ἓνα μεγάλο τμήμα ἀπὸ τὸ ΒΑ μέρος τῆς καταστράφηκε κατὰ τὶς ἐργασίες διάνοιξης τῆς νότιας αὐλάκας τοῦ ἀγωγοῦ τῆς Ε.Τ.Β.Α. (σχέδ. Α), κατὰ τὶς ὁποῖες παρασύρθηκε τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ ἀνατολικοῦ τοιχώματος τοῦ τάφου, μαζί με τὰ περισσότερα θραύσματα τοῦ κρανίου. Σύμφωνα με τὶς ἐνδείξεις τῆς καλυπτήριας πλάκας, μιὰ ἀπόπειρα παραβίασης ἔγινε ἀπὸ τὴ δυτικὴ πλευρά, ἀλλὰ δὲν ἐτελεσφόρησε γιὰ κάποιο λόγο. Ὁ τάφος βρέθηκε γεμάτος χῶματα καὶ στὸ κάτω μέρος ἡ ἐπίχωση τοῦ ἦταν ὑγρὴ, σχεδὸν λάσπη ποὺ κάλυπτε ὁλόκληρο τὸ περιεχόμενό του. Τόσο ὅταν ἦταν ὑγρὴ ὅσο καὶ ὅταν στέγνωσε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀνασκαφῆς, παρουσίαζε κατὰ τόπους δύο χρωματικὰ διακρινόμενα στρώματα: ἓνα κατώτερο, στὸν πυθμένα, σκοῦρο καφέ καὶ πάνω ἀπὸ αὐτὸ ἓνα ἄλλο χρώματος μῶβ με λείψανα ὑφάσματος. Ὁ τάφος εἶχε μείνει ἀσύλητος, ἀλλὰ ὁ σκελετὸς παρουσίαζε μιὰ περίεργη διατάραξη. Τὸ ἱερὸ ὅστὸ βρέθηκε στὰ νότια τοῦ ἀριστεροῦ μηριαίου (σχέδ. 24, εἰκ. 27) καὶ ἀκόμα νοτιότερα διαπιστώθηκαν τμήματα τῆς λεκάνης καὶ μερικοὶ σπόνδυλοι. Ὁλόκληρη ἡ σπονδυλικὴ στήλη εἶχε διασαλευτεῖ, ἐνῶ τὸ στέρνο βρέθηκε στὰ βόρεια τῆς δεξιᾶς κνήμης, κοντὰ στὸ βόρειο τοίχωμα (σχέδ. 24, εἰκ. 29) καὶ δύο δόντια στὰ ἄκρα πόδια. Διασάλευση προκλήθηκε ἐπίσης ἀπὸ τὴ μετατόπιση χωμάτων κατὰ τὴ διάνοιξη τῆς αὐλάκας τοῦ νότιου ἀγωγοῦ, στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ τάφου (εἰκ. 28), ὅπου διατηρήθηκαν ἐλάχιστα μόνο θραύσματα τοῦ κρανίου. Τὸ δεξιὸ χερὶ ἦταν κατὰ μῆκος τοῦ σώματος, τὸ ἀριστερό, κατὰ τὰ φαινόμενα, πάνω στὴν κοιλιά, γιὰ τὸ στὸ κάτω μέρος τῆς ἀριστερῆς λεκάνης βρέθηκαν ὀρισμένες φάλαγγες δαχτύλων καὶ τὰ δύο δαχτυλίδια ἀριθ. 30.

Εὐρήματα:

ΑΓΓΕΙΑ: **1** ἀνθεμωτὴ κύλικα-σκύφος (II 122) στὸ σκάμμα νότια ἀπὸ τὸν τάφο, **2** θραύσματα μιᾶς γυάλινης οἰνοχοΐσκης (II 299) στὴ ΒΔ γωνία τοῦ τάφου, **3** θραύσματα ἑνὸς γυάλινου ἀμφορείσκου (II 285) στὴ ΒΔ γωνία, **4** ἀσημένιος κἀνθαρος (II 309) μέσα στὸ λέβητα ἀριθ. 5, **5-6** δύο χάλκινοι λέβητες (II 399, 405), ὁ ἀριθ. 5 στὴ θέση τῶν ποδιῶν, ὁ 6 στὸ μέσο τοῦ σκάμματος ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο, **7** χάλκινο λεβήτιο (II 413) ἀνατολικά ἀπὸ τὴν ἐπόμενη λεκανίδα, **8** χάλκινη λεκανίδα (II 433) ἀμέσως ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο, **9** χάλκινη οἰνοχόη (II 427) δίπλα στὸ λέβητα ἀριθ. 6, **10-11** δύο χάλκινες φιάλες (II 355, 372) στὰ ΝΔ τῆς οἰνοχόης ἀριθ. 9 καὶ τῆς κύλικας ἀριθ. 1.

ΜΑΣΚΑ ΚΑΙ ΧΡΥΣΑ ΕΛΑΣΜΑΤΑ: **12** χρυσὴ μάσκα τσαλακωμένη (III 4) πάνω στὸν ἀριστερὸ ὦμο, **13** ἡ χωριστὴ μύτη τῆς μάσκας στὰ βόρεια τοῦ δεξιοῦ βραχίονα, **14** χρυσὴ διαδηματικὴ ταινία σὲ τρία κομμάτια (III 36), τὰ δύο στὰ ἀριστερὰ τῶν ὀστέων τοῦ κρανίου καὶ ἓνα μικρὸ στὰ δεξιὰ, **15** στενότερη ταινία διακοσμητικὴ τοῦ ἐνδύματος (III 48 α) μέσα ἀπὸ τὸ δεξιὸ πῆχη, **16-17** δύο παρόμοιες ταινίες (III 51), ἡ μία σὲ δύο κομμάτια ἔξω ἀπὸ τὸ δεξιὸ μηριαῖο καὶ ἡ ἄλλη, μαζί με ἓνα μικρότερο κομμάτι, δίπλα στὴν κεφαλὴ τοῦ ἀριστεροῦ μηριαίου, **18** τέταρτη παρόμοια ταινία ἴδιων διαστάσεων με τὴν 15 (III 48 β) ἀνάμεσα στὰ κομμάτια τοῦ λέβητα ἀριθ. 5, **19** τριγωνικὸ ἔλασμα διακοσμητικὸ ὑποδήματος (III 147), ὅπου καὶ ἡ ταινία ἀριθ. 18, κάτω ἀπὸ τὰ θραύσματα τοῦ λέβητα 5, **20** τρία θραύσματα ἀπὸ ἓνα δεύτερο τριγωνικὸ ἔλασμα ἴδιας χρήσης (III 148) βρέθηκαν σκόρπια ἀνάμεσα στὰ ὅσα τῶν δαχτύλων τῶν ποδιῶν, στὸ λέβητα ἀριθ. 5 καὶ στὸ δυτικὸ τοίχωμα τοῦ τάφου.

ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ: **21** χρυσὸ κόσμημα κεφαλῆς με δύο σειρὲς συσπειρωμένου σύρματος (III 161)

μέ τὰ ἄκρα τους ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τῶν θραυσμάτων τοῦ κρανίου καὶ τὶς σπείρες ἐν μέρει ἀνατολικότερα, **22** παρόμοιο κόσμημα με μίᾱ σειρὰ συσπειρωμένου σύρματος (III 162) μαζί με τὸ προηγούμενο, **23-24** δύο σπειροειδεῖς σφηκωτῆρες (III 163) δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ λαμὸς, **25** δύο χρυσὰ σκουλαρίκια (III 170), τὸ ἀριστερὸ κάτω ἀπὸ τὸ ΒΑ ἄκρο τῆς μάσκας καὶ τὸ δεξιὸ μαζί με τὸν ἀντίστοιχο σφηκωτῆρα ἀριθ. 23, **26-29** ἐξαρτήματα ἑνὸς περιδεραίου (III 196), τὰ 26 σὲ σχῆμα διπλῶν πελέκων ἐπάνω στὸ στήθος, τὰ 27 ἀμφορόσχημα ἐξαρτήματα καὶ ἄλλες χάντρες ὅπου καὶ τὰ προηγούμενα, τὰ 28-29 δύο μεγάλα ἀμφικωνικά περιάπτα στὴ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ στήθους, **30** δύο δαχτυλίδια (III 384-385), ἓνα κάτω ἀπὸ τὴ χρυσή ταινία ἀριθ. 17 δίπλα στὸ ἀριστερὸ μηριαῖο καὶ ἓνα στὰ ΝΑ τῆς, **31** χρυσὸς συρμάτινος δακτύλιος (III 386) ἀκόμη νοτιότερα ἀπὸ τὸν προηγούμενο, **32-33** δύο ἀσημένιες περόνες με χρυσή κεφαλή (III 240) πάνω στὴ δεξιὰ καὶ ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ στήθους, **34-35** δύο ἄλλες ἀσημένιες περόνες (III 253) κατὰ τὸ μέσο τοῦ νότιου τοιχώματος, **36** δισκελὴς ἀσημένια περόνη (III 295) στὴν περιοχὴ τῆς κοιλιάς, **37-38** ἀσημένια ἄλυσίδα (III 204) με τέσσερις φιδόμορφες ἀπολήξεις, δύο πάνω στὸ δεξιὸ καὶ δύο πάνω στὸ ἀριστερὸ στήθος, **39-40** δύο ἀσημένιες τοξωτὲς πόρπες (III 329-330) μέσα ἀπὸ τοὺς δύο βραχίονες, **41-42** δύο ἀσημένια βραχιόλια (III 357) στοὺς ἀγκῶνες, **43** περιδέραιο με εἴκοσι χάντρες ἀπὸ κεχριμπάρι (III 199) στὴν περιοχὴ τοῦ στήθους (στὸ σχέδιο δηλώνονται οἱ δύο σὲ σχῆμα βοοκεφαλῆς στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ του), **44-47** ἑξὶ γυάλινες χάντρες (III 230), ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ τρεῖς 44 καὶ 45 μεταξὺ τῶν κνημῶν, ἡ 46 δυτικὰ τῆς οἰνοχοΐσκης ἀριθ. 2 καὶ οἱ ἄλλες δύο ἀριθ. 47 κατὰ τὸ μέσο τοῦ νότιου τοιχώματος, **48** μιὰ χάντρα ἀπὸ φαγεντιανὴ (III 237) βόρεια ἀπὸ τὸ δεξιὸ γόνατο.

ΔΙΑΦΟΡΑ: **49** χάλκινο ἀδράχτι (III 556) ἔξω ἀπὸ τὸ δεξιὸ γόνατο, **50** δύο χάλκινα δισκάρια κατὰ τὴ ΒΔ γωνία τοῦ τάφου, δίπλα στὸ λέβητα ἀριθ. 5, **51** σιδερένιο ὁμοίωμα κλισμοῦ (III 490) μαζί με τὴν ἐπόμενη τράπεζα ἀριθ. 52, κάτω ἀπὸ τὸ λέβητα, **52** σιδερένιο ὁμοίωμα τριποδικῆς τράπεζας (III 504) ἐν μέρει κάτω ἀπὸ τὸ λέβητα ἀριθ. 6 τοῦ σκάμματος, **53** ἓνα σιδερένιο μαχαίρι (III 442) δίπλα στὸ δεξιὸ γόνατο, **54** σιδερένιος τρίποδας (III 508) πάνω στὸν ὅποιο ἦταν ὁ λέβης ἀριθ. 7 τοῦ σκάμματος, **55** τὰ ὀστέινα φύλλα καὶ ὁ πυρήνας ἑνὸς ὀκτάφυλλου ρόδακα (III 585) ἀπὸ τὴν ἐνθετὴ διακόσμηση ξύλινης πυξίδας, ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο, μεταξὺ τῆς λεκανίδας ἀριθ. 8 καὶ τῶν χάλκινων φιαλῶν ἀριθ. 10-11, **56** ἄλλα ὀστέινα τμήματα (III 581-584, III 586-590) ἐπίσης ἀπὸ ἐνθετὴ διακόσμηση, μαζί με τὰ προηγούμενα²⁹.

Τέλη 6ου αἰ. π.Χ.

T21 (σχέδ. Α)

Ὁρθογώνιος λάκκος με σωζ. διαστ. 130×50 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ. Σκελετὸς μικροῦ κοριτσιοῦ με τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅσα γυναικας (;) μικρότερης τῶν 30 ἐτῶν;».

Ὁ λάκκος ἐντοπίστηκε στὴ βόρεια παρεια τῆς αὐλακας τοῦ νότιου ἀγωγοῦ, κατὰ τὴν ἐκσκαφὴ τῆς ὁποίας καταστράφηκε τὸ ΝΔ μέρος του. Εἶχε ἀνοιχτεῖ μέσα στὸ κοκκινωπὸ προσχλωσιγενὲς ἔδαφος, με τὸν πυθμένα του στὴν ἐπιφάνεια τοῦ γκριζοπράσινου ἀργιλώδους ἐδάφους ποὺ ἀκολουθοῦσε. Ἐρευνήθηκε ἐλλιπῶς, ἀπὸ τὴν παρεια τῆς αὐλακας στὸ συγκεκρωμένο σημεῖο, χωρὶς ἀφαίρεση τοῦ ὄγκου τῆς ἐπίχωσης. Ὁ σκελετός, σύμφωνα με τὶς ἀνασκαφικὲς ἐνδείξεις, ἦταν μικροῦ κοριτσιοῦ, ποὺ μόλις ἔφτανε σὲ μῆκος τὰ 120 ἐκ., σχεδὸν πλήρως ἀπορροφημένος ἀπὸ τὸ ἔδαφος, ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστα τμήματα τοῦ κρανίου καὶ ἓνα

29. Ἕνας ἑλεφαντοστέινος κρῖκος, ὁ ὁποῖος στὸν Κατ. Σίνδου, 95 ἀριθ. 145 (Αἰκ. Δεσποίνη) ἀναφέρεται κατὰ

λάθος μεταξὺ τῶν εὗρημάτων τοῦ T20, ἀνήκει στὸν T109.

τιμήμα ὀδοντοστοιχίας σὲ ἓνα στρώμα πάχους μόλις 4 ἐκ. Τὸ ἓνα τουλάχιστον χέρι ἦταν τοποθετημένο κατὰ μῆκος τοῦ σώματος, κρίνοντας ἀπὸ τὴ θέση ὅπου βρέθηκε τὸ δαχτυλίδι ἀριθ. 3.

Εὐρήματα:

1 δύο ἀσημένια σκουλαρίκια (III 185) δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ τὰ λείψανα τοῦ κρανίου, **2** δύο ἀσημένιες τοξωτὲς πόρπες (III 335) περίπου στὸ ὕψος τῶν ὤμων, **3** χάλκινο δαχτυλίδι (III 394) δυτικότερα ἀπὸ τὸ μέσο τοῦ τάφου, **4** τέσσερις γυάλινες χάντρες (III 202) στὸ δυτικὸ μέρος, ἴσως μεταξὺ τῶν κνημῶν.

Τὸ πιθανότερο πρῶτες δεκαετίες τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

T22 (σχέδ. 25, εἰκ. 30)

Ὁρθογώνιος λάκκος 203×65 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μετὴν κεφαλὴν στὰ ΒΑ. Musgrave: «Ὅστὰ γυναίκας (;). Γυναίκας σύμφωνα μετὶς ἀρχαιολογικὲς ἐνδείξεις, 40-50 ἐτῶν».

Ὁ λάκκος εἶχε ἀνοιχτεῖ σὲ προσχωσιγενὲς στρώμα γκριζὰς ἀμμώδους σύστασης, ποὺ περιεῖχε καὶ ἄσπρους ἀκανόνιστους ἀργιλόδεις σβώλους. Μεγαλύτερο σκάμμα δὲν ἀναζητήθηκε λόγω τοῦ «ἐπικρεμιάμενου» ὄγκου τῶν χωμάτων, ποὺ χρειάστηκε νὰ ὑποστυλωθοῦν γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν ἐργαζομένων. Μέσα στὸν ταφικὸν λάκκο εἶχε τοποθετηθεῖ πιθανότατα ξύλινη σαρκοφάγος, ὅπως μαρτυροῦν τὰ μαῦρα ἴχνη στρώματος πάχους 2-3 ἐκ. με ἀκριβῶς ὀρθογώνιο περίγραμμα πάνω στὸν πυθμὲνα τοῦ λάκκου. Ὁ τάφος βρέθηκε ἀσύλητος καὶ ὁ σκελετὸς σαθρὸς μετὰ τὰ χέρια κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

Εὐρήματα:

1 μελανόμορφος σκύφος (II 137) κατὰ τὴ ΒΔ γωνία τοῦ τάφου, **2** ἀττική πλημοχόη μετὶ τὸ πῶμα τῆς (II 213) στὰ ἀνατολικά τοῦ κρανίου, **3-4** θραύσματα ἀπὸ δύο χάλκινες φιάλες (II 342-343) ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τῆς πλημοχόης, **5-6** δύο εἰδῶλια καθιστῶν γυναικείων μορφῶν (II 474-475) κατὰ τὴ ΝΔ γωνία, **7** ρομβόσχημο ἔλασμα (III 22) πιὸ κάτω ἀπὸ τὴ γνάθο, ἐν μέρει πάνω στὴν ἀριστερὴν κλεῖδα, **8** χρυσὴ διαδηματικὴ ταινία (III 40) στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ κρανίου, **9-10** δύο χρυσὰ ἐλάσματα, ὑποκατάστατα σκουλαρικίων (III 173) ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τοῦ κρανίου, **11** χρυσὸ πυραμιδόσχημο περίαπτο (III 220) στὴ σφαγὴ τοῦ λαμοῦ, **12** δακτύλιος ἀπὸ χρυσὸ ἔλασμα (III 404) στὸ δεξιὸ χέρι, **13** μικρὰ θραύσματα ἀσημένιας ἀλυσίδας (III 208) πιὸ πάνω ἀπὸ τὰ ὅστὰ τῆς λεκάνης ἕως ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τῶν πλευρῶν (τὰ ὀξειδωμένα μαῦρα λείψανά τους φαίνονται στὴν εἰκ. 30), **14** ἀσημένιος κρῖκος ἀπὸ τὸ ἓνα ἄκρο τῆς ἀλυσίδας 13, δίπλα στὴ δεξιὰ πλευρά, **15-16** δύο ἀσημένιες περόνες (III 244) στοὺς ὤμους, **17-18** δύο ἀσημένιες τοξωτὲς πόρπες (III 331), μία μέσα ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ βραχίονα καὶ ἡ ἄλλη ἔξω ἀπὸ τὸ δεξιό, **19** κεφαλὴ μιᾶς σιδερένιας περόνης (III 262) στὴ ΝΔ γωνία τοῦ τάφου, **20** σιδερένιος κρῖκος ἀλυσίδας κοντὰ στὴν κεφαλὴ τῆς σιδερένιας περόνης, μετὴν ὅποια μᾶλλον σχετίζεται, **21** θραύσματα σιδερένιου ὁμοιώματος κλισμοῦ (III 491) στὴ ΒΑ γωνία τοῦ τάφου, **22** θραύσματα σιδερένιου ὁμοιώματος τράπεζας (III 505) κοντὰ στὸν κλισμό.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

T23 (σχέδ. 26-27, εἰκ. 31-32, 231)

Πῶρινη σαρκοφάγος 175×56 ἐκ., β. 48, πάχ. τ. 6,5-7 ἐκ., διαστ. καλύμματος 193×77 ἐκ., πάχ. στὰ πλάγια 11 ἐκ. καὶ στὸ μέσο 16 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Ὅστὰ γυναικεῖου σκελετοῦ. Musgrave: «Ὅστὰ γυναίκας 35-40 ἐτῶν».

Ἡ σαρκοφάγος καταλάμβανε τὸ βόρειο μέρος ἐνὸς μεγάλου ὀρθογώνιου σκάμματος, ἀνοιγμένου μέσα σὲ προσχωσιγενὲς στρώμα γκριζας ἀμμώδους σύστασης, ποὺ παρουσίαζε κατὰ τόπους ἄσπρους ἀργιλικοὺς σβώλους. Μέσα στὸ στρώμα αὐτὸ ἀνοίχτηκε γιὰ τὴν τοποθέτηση τῆς σαρκοφάγου ἓνας βαθύτερος λάκκος, ὁ πυθμένος τοῦ ὁποίου διαμορφώθηκε 10-15 ἐκ. περίπου χαμηλότερα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ φυσικοῦ γκριζοπράσινου ἀργιλώδους ἐδάφους ποὺ ἀκολουθοῦσε. Τὸ νότιο ὄριο τοῦ σκάμματος δὲν διαπιστώθηκε. Ἡ βόρεια, ἡ ἀνατολικὴ καὶ ἡ δυτικὴ πλευρὰ του εἶχαν διαμορφωθεῖ κλιμακωτά, μὲ μία βαθμίδα στὴ βόρεια καὶ δύο βαθμίδες στὴ δυτικὴ (εἰκ. 231) καὶ ἀνατολικὴ πλευρὰ. Ἡ σαρκοφάγος εἶχε δικλινές, μονολιθικὸ κάλυμμα. Ἐσωτερικὰ ἔφερε ἀπὸ τρία καρφιὰ στὶς μακριὲς πλευρὲς τῆς (ἡ θέση τους δηλώνεται σχηματικὰ στὸ σχέδ. 27), 3 ἕως 3,5 ἐκ. χαμηλότερα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τῶν τοιχωμάτων τῆς, ὀξειδωμένα καὶ πεσμένα μέσα στὸν τάφο, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα (εἰκ. 32).

Ὁ τάφος εἶχε συληθεῖ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ τὴ ΝΑ γωνία του, ὅπου βρέθηκε σπασμένο τὸ κάλυμμα. Ἡ τρύπα ξανακαλύφθηκε μὲ τὰ κομμάτια τοῦ καλύμματος ποὺ εἶχαν ἀφαιρεθεῖ καὶ μὲ μικρότερες πέτρες (σχέδ. 26, εἰκ. 31). Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπίχωση ἦταν ὑγρὴ, λασπώδης, πάχους 20 ἐκ. Τὰ ὅστὰ βρέθηκαν σὲ σωρὸ κατὰ τὸ μέσο τοῦ τάφου, τὸ κρανίον πρὸς τὴ ΒΑ γωνία, ἐνῶ ὀρισμένα ὅστὰ, κυρίως πλευρά, βρέθηκαν καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ ΝΑ γωνία τοῦ τάφου.

Εὐρήματα:

1 ἀττικὴ πλημοχόη (II 217), τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς βρέθηκε μαζὶ μὲ τὸ σωρὸ τῶν ὀστέων μέσα στὸν τάφο, ἐνῶ δύο θραύσματα τοῦ χεῖλους τῆς ἔξω ἀπὸ τὴ ΝΑ γωνία του, **2** μισὸ ἀσημένιο δαχτυλίδι (III 389) κοντὰ στὸ βόρειο τοίχωμα τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τοῦ τάφου, **3** δύο ὀστέινα περιάπτα σὲ σχῆμα γυναικείας κεφαλῆς (III 228), τὸ ἓνα ἀνάμεσα στὶς πέτρες τῆς ΝΑ γωνίας τοῦ καλύμματος, τὸ ἄλλο ἔξω ἀπὸ αὐτὴν μαζὶ μὲ τὰ πεταμένα ὅστὰ, **4** τμήμα ἐνὸς σιδερένιου μαχαίριου (III 446) κοντὰ στὸ ἀσημένιο δαχτυλίδι ἀριθ. 2, **5** τέσσερα τμήματα σιδερένιων καρφίων (III 529) μέσα στὸν τάφο.

490-480 π.Χ.

T24 (σχέδ. 28, εἰκ. 33)

Ὁρθογώνιος λάκκος 200×65 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴν στὰ ΒΑ. Musgrave: «Ὅστὰ γυναίκα 45 ἐτῶν καὶ πλέον».

Ὁ λάκκος ἀνοίχτηκε σὲ προσχωσιγενὲς ἔδαφος γκριζας ἀμμώδους σύστασης ποὺ περιεῖχε κατὰ τόπους καὶ ἄσπρους ἀργιλικοὺς σβώλους. Ἐνα στρώμα χρώματος καφέ διαπιστώθηκε κατὰ τόπους κάτω ἀπὸ τὸ σκελετό, πιδὸ παχὺ κατὰ τὴν ἀριστερὴν πλευρά, μᾶλλον ἀπὸ ὕφασμα.

Ὁ τάφος ἦταν ἀσύλητος καὶ ὁ σκελετὸς βρέθηκε στὴ θέση του πολὺ σαθρός, μὲ τὰ χέρια κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

Εὐρήματα:

1 τμήματα γυάλινου ἀμφορίσκου (II 284) ἀνάμεσα στὰ γόνατα, **2** τμήματα χάλκινου λεβήτιου (II 414) δίπλα στὴν ἀριστερὴν κνήμη, **3** ρομβόσχημο τσαλακωμένο ἔλασμα (III 23) στὸ πάνω μέρος τοῦ στέρνου, **4** χρυσὴ διαδηματικὴ ταινία (III 39) στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ κρανίου, **5-6** δύο χρυσὰ ἐλάσματα, ὑποκατάστατα σκουλαρικιῶν (III 174), ἓνα στὰ δεξιὰ τοῦ λαμοῦ καὶ ἓνα ἀριστερά, δίπλα στὴ γνάθο, **7** χρυσὸ ἀγγειόσχημο περιάπτο (III 213) στὰ δεξιὰ τοῦ στέρνου, δίπλα στὸ ρομβόσχημο ἔλασμα, **8-9** δύο ἀσημένιες περόνες (III 243), ἡ μία πάνω στὸ δεξιὸ ὦμο καὶ ἡ ἄλλη στὸ ἀριστερὸ στήθος, **10-11** δύο μικρότερες ἀσημένιες περόνες (III 287), ἡ μία πάνω στὸ δεξιὸ στήθος καὶ ἡ ἄλλη μέσα ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ βραχίονα, **12** δισκελῆς

ἀσημένια περόνη (III 319) στην περιοχή της μέσης, 13 σιδερένια περόνη (III 264) δίπλα στην ἀριστερή κνήμη, κάτω ἀπὸ τὸ χάλκινο λέβητα ἀριθ. 2.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

T25 (σχέδ. 29-31, εἰκ. 34-41)

Πώρινος κιβωτιόσχημος τάφος 180×86 ἐκ., β. 96 ἐκ., πάχ. τ. 10,5-11 ἐκ., διαστ. καλυπτήριας πλάκας 220×120 ἐκ., πάχ. 11 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Σκελετὸς ἀγοριοῦ μὲ τὴν κεφαλὴ στὰ ΝΔ. Musgrave: «Ὅσα γυναικας 12-14 ἐτῶν».

Ὁ τάφος εἶχε τοποθετηθεῖ στὸ βόρειο μέρος ἑνὸς μεγαλύτερου λάκκου, ἀνοιγμένου στὸ προσχωσιγενὲς ἔδαφος γκριζας ἀμμώδους σύστασης, ποὺ περιεῖχε ἄσπρους ἀργιλικούς σβώλους. Τὸ νότιο καὶ δυτικὸ μέρος τοῦ λάκκου παραβιάστηκαν κατὰ τὴν κατασκευὴ τῶν ὑστερότερων τάφων T24 καὶ T26. Ἐξὶ μονολιθικὲς πλάκες χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὰ τέσσερα κάθετα τοιχώματα τοῦ τάφου, τὸν πυθμένα του καὶ τὸ κάλυμμα. Ἡ καλυπτήρια πλάκα, ἐπίπεδη ὅπως οἱ ἄλλες, βρέθηκε ραγισμένη σὲ πολλὰ σημεῖα καὶ σαθρὴ (σχέδ. 29, εἰκ. 34). Οἱ πλάκες τῶν δύο στενῶν πλευρῶν παρουσίαζαν κάθετες ἐγκοπὲς στὰ ἄκρα τους, ὅπου ἐφαρμόστηκαν τὰ ἄκρα τῶν μακρῶν πλακῶν (σχέδ. 30-31).

Ἐσωτερικὰ τοῦ τάφου, στὸ πάνω μέρος τῶν τοιχωμάτων του εἶχαν ἀνοιχτεῖ εἴκοσι μία τρύπες γιὰ ἰσάριθμα καρφιά σὲ ἀκανόνιστες ἀποστάσεις, δύο στὴν ἀνατολική, τέσσερα στὴ δυτική, ἕξι στὴ νότια καὶ ἑννέα καρφιά στὴ βόρεια πλευρὰ (σχέδ. 31, εἰκ. 35). Ὅρισμένα καρφιά βρέθηκαν στὴ θέση τους, κάποια εἶχαν ἤδη πέσει ἐπάνω στὰ ἢ μαζὶ μὲ τὰ ἀντικείμενα ποὺ κρέμονταν ἀπὸ αὐτά. Δύο δόρατα μὲ τὸν ξύλινο κοντό τους εἶχαν τοποθετηθεῖ σὲ ὀριζόντια θέση ἐπάνω στὰ καρφιά αὐτά, κατὰ μῆκος τῆς βόρειας πλευρᾶς, ὅπως συμπεραίνεται ἀπὸ ἀνεπαίσθητα, ἀλλὰ σαφὴ κοκκινωπὰ ἴχνη σκωρίας, ποὺ παρατηρήθηκαν στὸ δυτικὸ κυρίως μέρος αὐτῆς τῆς πλευρᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ λείψανα τῶν καρφίων πάνω στὶς σιδερένιες αἰχμὲς τῶν δοράτων: ἡ μία αἰχμή, ποὺ εἶχε τοποθετηθεῖ κατὰ τὰ φαινόμενα μὲ τὸ αἰχμηρὸ τῆς ἄκρο πρὸς Δ, σύμφωνα μὲ τὴν κατεύθυνση ποὺ πῆρε ὅταν ἔπεσε (σχέδ. 30 ἀριθ. 71, εἰκ. 37), διατηρεῖ τμῆμα τῆς ἄκρης τοῦ δεύτερου ἀπὸ Δ καρφιοῦ. Ἡ ἄλλη αἰχμή, ποὺ εἶχε τοποθετηθεῖ πρὸς τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση (σχέδ. 30 ἀριθ. 72) ἔφερε λείψανα τοῦ δεύτερου καὶ τρίτου ἀπὸ Α καρφιοῦ (εἰκ. 38). Τὰ λείψανα δερμάτινων ἱμάντων, ποὺ σώζονται σὲ ὀρισμένα καρφιά (βλ. εἰκ. 35), μαρτυροῦν ὅτι προορισμὸς τῶν τελευταίων ἦταν νὰ κρέμονται ἀπὸ αὐτὰ διάφορα ἀντικείμενα, ποὺ ἀργότερα ἔπεσαν μέσα στὸν τάφο. Ἀπὸ τὸ βόρειο καρφί τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ποὺ βρέθηκε στὴ θέση του (προβάλλεται στὸ κάτω μέρος τῆς εἰκ. 38), κρεμόταν τὸ τετρασκελὲς ἄγκιστρο ἀριθ. 80 μὲ τὸν κρίκο ἀνάρτησής του, ἓνα τμῆμα τοῦ ὁποίου εἶχε διατηρηθεῖ πάνω στὸ καρφί.

Ὁ τάφος ἦταν ἄδειος ἀπὸ χρώματα, μόνο ἓνα λεπτὸ στρώμα λάσπης κάλυπτε ἐν μέρει τὸ περιεχόμενο. Τὰ χάλκινα κτερίσματα βρέθηκαν σὲ οἰκτρὴ κατάσταση, εἴτε γιατί ἦταν κρεμασμένα καὶ ἔπεσαν εἴτε γιατί ἔπεσαν πάνω τους ἄλλα ἀναρτημένα ἀντικείμενα, κυρίως ὁμῶς λόγω τῆς καθολικῆς σχεδὸν ὀξειδωσῆς, σὲ βαθμὸ ὥστε νὰ πρόκειται οὐσιαστικὰ σὲ πολλὰς περιπτώσεις μόνο γιὰ τὴ στάχτη τους. Τὸ ἀγγεῖο ἀπὸ φαγεντιανὴ ἀριθ. 14 ἦταν πιθανότατα κρεμασμένο καὶ πέφτοντας διασκορπίστηκε σὲ ἄπειρα θραύσματα σὲ μεγάλη ἔκταση. Ἡ χάλκινη ἀσπίδα ἀριθ. 66, ποὺ ἦταν κατὰ τὰ φαινόμενα ὀρθία ἀκουμπισμένη ἢ ἴσως καὶ κρεμασμένη σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο μακριὰ τοιχώματα τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ τάφου, ἔπεσε πάνω στὰ κτερίσματά του, μὲ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς μέρος γυρισμένο πρὸς τὰ πάνω. Κομμάτια τῆς σκορπίστηκαν ἕως τὸ στήθος τοῦ σκελετοῦ. Τὰ ἐκτεταμένα καὶ σχεδὸν ἐπίπεδα σαθρὰ ἐλάσματα, ποὺ κάλυπταν ἀντικείμενα τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τοῦ τάφου (εἰκ. 36, 38-41), ἀνῆκαν στὸ σῶμα τῆς ἀσπίδας, ἀλλὰ διαλύθηκαν. Τὸ ξίφος ἀριθ. 68 ἦταν ἀρχικὰ πιὸ ψηλὰ

καὶ λοξὰ τοποθετημένο, μετὰ τὴ λαβὴ πᾶνω στὸ δεξιὸ μέρος τοῦ στήθους, ὅπως ὑποδεικνύει ἡ διασπορὰ κάποιων ἀπὸ τὰ χρυσὰ ἐλάσματα τοῦ κολεοῦ, ὅπως τὸ ἀριθ. 56 καὶ δύο ἀπὸ τὰ ἐλάσματα ἀριθ. 58. Τὸ ξίφος, δηλαδή, αὐτὸ εἶχε περίπου τὴ θέσιν ποὺ ξέρουμε ἀπὸ πολλὰς ἄλλες περιπτώσεις. Τὸ κρανίον βρέθηκε μετακινημένο, πιθανὸν ἀπὸ τὰ νερὰ μετὰ τὰ ὁποῖα γέμιζε περιοδικὰ ὁ τάφος. Ἀναποδογυρισμένο βρέθηκε καὶ τὸ κράνος, ποὺ εἶχε ἐναποτεθεῖ προφανῶς ἐξαρχῆς κοντὰ στὸ δυτικὸ τοίχωμα τοῦ τάφου καὶ δὲν φορέθηκε στὸ νεκρὸ ἀγόρι, ἀφοῦ τὸ κρανίον δὲν παρουσιάζει τὸ χαρακτηριστικὸν στὶς σχετικὰς περιπτώσεις πράσινο χρῶμα (βλ. T115). Ἡ κεφαλὴ ἐξάλλου τοῦ νεκροῦ παιδιοῦ ἦταν μικρὴ γιὰ τὸ κράνος. Τὸ χρυσὸ ταινιωτὸ ἔλασμα ἀριθ. 50, ποὺ διακοσμοῦσε τὴ δεξιὰ παραγναθίδα, εἶχε ξεκολλήσῃ καὶ βρέθηκε μαζί μετὰ τὸ ἔλασμα ἀριθ. 45. Ὁ νεκρὸς εἶχε τὸ δεξιὸ χερὶ πᾶνω στὴν κοιλίαν, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ ὅστα δακτύλων πᾶνω στὴ δεξιὰ λεκάνην καὶ τὸ δακτυλίδι ἀριθ. 61 ποὺ βρέθηκε ἐκεῖ. Τὸ ἀριστερὸν ἦταν λυγισμένο στὴ μέση, ὅπου βρέθηκε ὁ δακτύλιος ἀριθ. 62, καὶ πιθανότατα ἀκουμποῦσε πᾶνω στὸ ἀρχικὰ πιδὸ λοξά, πρὸς τὸ δεξιὸ ὦμο, τοποθετημένο ξίφος ἀριθ. 68.

Εὐρήματα:

ΑΓΓΕΙΑ (σχέδ. 30): **1-2** δύο μικρογραφικὰς κύλικες (II 107-108), ἡ μία μεταξὺ τῶν μηρῶν καὶ ἡ ἄλλη στὴ ΒΑ γωνίαν τοῦ τάφου, **3-4** δύο κορινθιακοὶ ἀρὺβαλλοι (II 44-45) στὴ δεξιὰ λεκάνην καὶ τὸ ἀντίστοιχο μηριαῖο, **5-6** δύο μικρότεροι ἀρὺβαλλοι (II 46-47) στὰ νότια τοῦ δεξιοῦ γόνατος, **7-8** δύο πήλινες τριφυλλόστομες οἰνοχοῖσκες (II 1-2), μία κατὰ τὸ μέσο τοῦ βόρειου τοιχώματος καὶ ἡ ἄλλη ἀντίστοιχα στὸ νότιο, **9-10** δύο πήλινες ὀμφαλωτὲς φιάλες (II 3-4) στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ βόρειου τοιχώματος, **11-12** δύο κορινθιακὰ ἐξάλειπτρα (II 58-59), ἓνα κατὰ τὸ μέσο τοῦ βόρειου τοιχώματος καὶ ἓνα δίπλα στὸ ἀριστερὸν γόνατο, **13** ἀρὺβαλλος ἀπὸ φαγεντιανῆς (II 302) πᾶνω στὴν πήλινη φιάλη ἀριθ. 10, **14** ἀμέτρητα θραύσματα ἐνὸς ἀγγείου ἀπὸ φαγεντιανῆς (II 303) σκόρπια ἕως καὶ τὴ λεκάνην τοῦ σκελετοῦ, τὰ περισσότερα ὅμως ἀπὸ τὸ μέσο τοῦ ἀνατολικοῦ τοιχώματος ἕως τὰ πόδια του, **15** χάλκινος λέβης (II 395) στὴ ΝΑ γωνίαν, **16** χάλκινη λεκανίδα μετὰ τριποδικὴν βάση (II 432) στὸ κάτω μέρος τῆς ἀριστερῆς κνήμης, **17** χάλκινη τριφυλλόστομη οἰνοχόη (II 417) μεταξὺ τῶν κνημῶν, ἡ βάση τῆς ἀνατολικὰ ἀπὸ τὸ πόδι τῆς κύλικας ἀριθ. 1, **18-31** δεκατέσσερις χάλκινες φιάλες (II 319-328, 349-352) διάσπαρτες γύρω γύρω ἀπὸ τὸ σκελετὸ καὶ ἀνάμεσα στὶς κνήμες, οἱ 18 καὶ 19 στὴ ΝΔ γωνίαν ἢ μία μέσα στὴν ἄλλην, **32** χάλκινον ἐξάλειπτρο μετὰ τριποδικὴν βάση (II 434) δίπλα στὴ δεξιὰ κνήμη.

ΠΛΑΣΤΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΩΛΙΑ (σχέδ. 30): **33** πλαστικὸν ἀγγεῖον σὲ μορφὴ κόρης (II 442) βόρεια τῆς κύλικας ἀριθ. 2, **34** πλαστικὸν ἀγγεῖον σὲ μορφὴ πετεινοῦ (II 498) βόρεια τοῦ ἀριστεροῦ μηριαίου, **35** πλαστικὸν ἀγγεῖον σὲ μορφὴ προγαστροῦ (II 482) στὸ δεξιὸ πόδι, κάτω ἀπὸ τὸ βόρειον τμήμα τοῦ λέβητος ἀριθ. 15, **36** πήλινον εἰδῶλιον ζεύγους ἄντρα καὶ γυναίκας (II 488) μέσα στὴ χάλκινη φιάλη ἀριθ. 21 κατὰ τὸ δεξιὸ ἀγκῶνα, **37** παρόμοιον εἰδῶλιον (II 489) μέσα στὴ χάλκινη φιάλη ἀριθ. 27 κατὰ τὴ ΒΑ γωνίαν, **38-42** πέντε πήλινα εἰδῶλια καθιστῶν γυναικείων μορφῶν (II 458-462), τὰ 38 καὶ 39 κατὰ τὴ ΝΔ γωνίαν τοῦ τάφου, τὸ πλαστικὸν ἀγγεῖον 40 καὶ τὸ καθιστὸν 41 κατὰ τὸ μέσο τοῦ νότιου τοιχώματος καὶ τὸ 42 δίπλα στὴν ἀριστερὴν κνήμη, κάτω ἀπὸ τὴ χάλκινη λεκανίδα ἀριθ. 16, **43** εἰδῶλιον ντυμένης ἀνδρικήας μορφῆς (II 481) κατὰ τὸ μέσο τοῦ ἀνατολικοῦ τοιχώματος, **44** εἰδῶλιον καθιστοῦ λέοντος (II 497) κάτω ἀπὸ τὴ χάλκινη φιάλη ἀριθ. 30, ὅπου καὶ ὁ πετεινὸς ἀριθ. 34.

ΧΡΥΣΑ ΕΛΑΣΜΑΤΑ (σχέδ. 31): **45** ἓνα σχεδὸν ὀρθογώνιον χρυσὸν ἔλασμα, ὑποκατάστατο μιᾶς μάσκας (III 7) βρέθηκε στὰ ἀριστερὰ τοῦ κρανίου, μεταξὺ τῶν φιαλῶν ἀριθ. 9 καὶ 10, **46** τραπεζιόσχημον ἔλασμα, διακοσμητικὸν τοῦ ἐνδύματος (III 64) πᾶνω στὸ στήθος, **47** πέντε κομμάτια ταινιῶν, διακοσμητικῶν τῆς παρυφῆς τοῦ ἐνδύματος (III 52), τὰ δύο, τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλ-

λο, άπλωμένα στοὺς μηρούς, τὰ ἄλλα τρία στὴ συνέχειά τους δεξιὰ καὶ ἀριστερά, **48** τμήμα ὁμοίας ταινίας (III 53) πάνω στὴ φιάλη ἀριθ. 24, **49** δύο κομμάτια μιᾶς στενότερης ταινίας ἴδιας χρήσης (III 54), τὸ ἓνα πάνω στὴν ἀριστερὴ λεκάνη καὶ τὸ ἄλλο παράλληλα στὸν ἀριστερὸ μηρό, **50** μιὰ ταινία ἀπὸ τὴ δεξιὰ παραγναθίδα τοῦ κράνους ἀριθ. 67 (ὅπου καὶ κολλήθηκε) βρέθηκε πάνω στὸ ἔλασμα ἀριθ. 45 (γιά τὸ κράνος βλ. στὸ σχέδ. 30), **51-52** δύο λεπτὲς χρυσὲς ταινίες (III 100) ἀπὸ τοὺς ἱμάντες τοῦ τελαμῶνα τοῦ ξίφους ἀριθ. 68, ἡ 51 σὲ τρία κομμάτια ἀνατολικά τῆς φιάλης ἀριθ. 10 καὶ ἡ 52 βόρεια τῆς ἀριστερῆς λεκάνης, **53** χρυσὸ ἔλασμα μὲ ἀγριόχοιρο (III 113), κολλημένο σὲ σιδερένιο σύνδεσμο τῆς λαβῆς τοῦ ξίφους ἀριθ. 68, στὴ δεξιὰ λεκάνη, **54** δύο μικρὰ ταινιόσχημα ἐλάσματα (III 114), διακοσμητικὰ τοῦ φυλακτήρα τοῦ ἴδιου ξίφους, πάνω στὴ δεξιὰ λεκάνη, τὸ ἓνα σὲ δύο κομμάτια κάτω ἀπὸ τὸ σύνδεσμο τῆς λαβῆς ποὺ ἔφερε τὸ προηγούμενο ἔλασμα ἀριθ. 53, **55** τρία τριγωνικὰ ἐλάσματα μὲ ἔκτυπο ρόδακα (III 126) ἀπὸ τὸ περιστόμιο τοῦ κολεοῦ τοῦ ἴδιου ξίφους βρέθηκαν στὴ δεξιὰ λεκάνη, **56-57** ζευγὸς ἐλασμάτων μὲ δύο τριγωνικὲς ἀπολήξεις (III 127) ἐπίσης ἀπὸ τὸν παραπάνω κολεό, τὸ 56 δίπλα στὴ μετακινήμενη κάτω γνάθο καὶ τὸ 57 μαζὶ μὲ τὸ χρυσὸ ἀριθ. 53 τῆς λαβῆς τοῦ ξίφους, **58** τέσσερα ἀδιακόσμητα τριγωνικὰ ἐλάσματα (III 128) ποὺ σχετίζονται μᾶλλον μὲ τὰ προηγούμενα τοῦ κολεοῦ τοῦ ἴδιου ξίφους, ἓνα στὴ δεξιὰ λεκάνη μαζὶ μὲ τὰ ἀριθ. 55, ἓνα δεύτερο πιὸ κάτω ἀπὸ αὐτὸ καὶ τὰ δύο ἄλλα κάτω ἀπὸ τὸ ἔλασμα τοῦ στήθους ἀριθ. 46, **59-60** ὁκτὼ μικρὰ τριγωνικὰ ἐλάσματα (III 151), τὰ τέσσερα ἀριθ. 59 διακοσμητικὰ τοῦ δεξιοῦ ὑποδήματος, βρέθηκαν ἓνα κάτω ἀπὸ τὸ χάλκινο ἐξάλειπτρο ἀριθ. 32 ἔξω ἀπὸ τὴ δεξιὰ κνήμη καὶ τρία κάτω ἀπὸ τὴ χάλκινη οἰνοχόη ἀριθ. 17 μέσα ἀπὸ τὴν κνήμη αὐτή, ἐνῶ τὰ ἀριθ. 60 παρόμοια ἐλάσματα, διακοσμητικὰ τοῦ ἀριστεροῦ ὑποδήματος, βρέθηκαν κάτω ἀπὸ τὴ λεκανίδα ἀριθ. 16, τὰ τρία μέσα ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ κνήμη καὶ ἓνα ἔξω ἀπὸ αὐτήν.

ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ, ΔΑΚΤΥΛΙΟΣ ΑΠΟ ΕΛΑΣΜΑ ΚΑΙ ΖΑΡΙ (σχέδ. 31): **61** χρυσὸ δακτυλίδι (III 381) στὸ κάτω μέρος τῆς δεξιᾶς λεκάνης, **62** δακτύλιος ἀπὸ χρυσὸ ἔλασμα (III 395) ἐν μέρει κάτω ἀπὸ τὸ ξίφος ἀριθ. 68, **63-64** δύο σιδερένιες δισκελεῖς περόνες (III 297, 312), ἡ μία πάνω στὴν ἀριστερὴ λεκάνη καὶ ἡ ἄλλη στὸ βόρειο τοίχωμα, δυτικὰ τῆς πήλινης φιάλης ἀριθ. 10, **65** ζάρι ἀπὸ χρυσὸ ἔλασμα (III 159) μέσα ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ γόνατο.

ΕΙΔΗ ΟΠΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΑ ΑΛΛΑ ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ (σχέδ. 30 καὶ 31): **66** χάλκινη ἀσπίδα (III 662) σὲ σκόρπια κομμάτια στὸ ἀνατολικὸ μισὸ τοῦ τάφου, τὸ τοξωτὸ μέρος τοῦ ὅχανου στὸ βόρειο τμήμα τοῦ πήλινου ἐξάλειπτρου ἀριθ. 12 καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς ρόδακες τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς στὴ ΝΑ γωνία μέσα στὸ λέβητα ἀριθ. 15, **67** χάλκινο κράνος (III 668) στὴ ΒΔ γωνία, **68** σιδερένιο ξίφος (III 596) πάνω στὸ στήθος μὲ σπασμένη τὴ λαβὴ καὶ τὸ κυλινδρικὸ κορύφωμά τῆς μέσα ἀπὸ τὸν δεξιὸ πήχη, **69** δεύτερο μεγαλύτερο ξίφος (III 597) κατὰ μῆκος τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, **70** σιδερένια μάχαιρα (III 623) δίπλα στὴ δεξιὰ κνήμη (βλ. σχέδ. 31), **71-72** δύο αἰχμὲς δοράτων (III 625), μία στὸ δυτικὸ καὶ μία στὸ ἀνατολικὸ μέρος τῆς βόρειας πλευρᾶς τοῦ τάφου, **73** σιδερένιο ὁμοίωμα ἄμαξας (III 419) στὰ ἀριστερὰ τῆς λεκάνης, **74-75** ὁμοιώματα κλισμοῦ καὶ τριποδικῆς τράπεζας (III 484 καὶ III 497) βόρεια ἀπὸ τὴν ἄμαξα, κάτω ἀπὸ τὴ χρυσὴ ταινία ἀριθ. 52, **76-77** τρία σιδερένια μαχαίρια (III 431-432), τὸ 76 βόρεια τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονα (τὸ αἰχμηρὸ του ἄκρο μέσα στὴ φιάλη ἀριθ. 10) καὶ τὰ ἀριθ. 77 κολλημένα πάνω στὴν τράπεζα ἀριθ. 75, **78-79** δέσμη ὀβελῶν καὶ δύο κρατευτὲς (III 465 καὶ III 476) βόρεια τοῦ ἀρὺβαλλου ἀριθ. 5, νότια τοῦ δεξιοῦ γόνατου καὶ κάτω ἀπὸ θραῦσμα τοῦ σώματος τῆς ἀσπίδας, **80** τετρασκελεὲς ἄγκιστρο σὲ θραύσματα (III 514) ἐν μέρει κάτω ἀπὸ τὴν κύλικα τῆς ΒΑ γωνίας, **81** εἴκοσι καρφιά (III 539) ἀπὸ τὰ τοιχώματα τοῦ τάφου (ἀποδίδονται σχηματικὰ στὸ σχέδ. 31). Ἀπὸ τὰ καρφιά ἓνα εἶναι κολλημένο στὸ προηγούμε-

μενο τετρασκελές ἄγκιστρο, ἓνα στήν αἰχμή ἀριθ. 71 καὶ ἓνα σὲ θραῦσμα τῆς φιάλης ἀριθ. 31. Γύρω στὸ 545-535 π.Χ.

T26 (σχέδ. Α)

Ὁρθογώνιος λάκκος 217×60 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴν στὰ ΒΑ. Musgrave: «Ὅστὰ γυναίκας 35-40 (;) ἐτῶν».

Ὁ λάκκος εἶχε ἀνοιχτεῖ στὸ προσχωσιγενὲς ἔδαφος γκριζὰς ἀμμώδους σύστασης, ποὺ περιεῖχε ἄσπρους ἀκανόνιστους ἀργιλικοὺς σβώλους. Εἶχε δεχτεῖ πιθανότατα ξύλινη σαρκοφάγο, διαστ. 198×55 ἐκ., ὅπως μαρτυροῦν τὰ ἀκριβῶς ὀρθογωνισμένα μελανὰ λείψανα πάνω στὸν πυθμένα του.

Ὁ τάφος εἶχε συληθεῖ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἐλάχιστα ὅστὰ βρέθηκαν σωριασμένα στὸ ἀνατολικὸ του μέρος, ἐνῶ φάλαγγες δαχτύλων ἀπὸ τὰ πόδια, ἐν μέρει στὴ θέση τους, βρέθηκαν στὸ δυτικὸ μέρος.

Εὐρήματα:

1 μελαμβαφῆς κρατήρας (II 175) στὰ ἄκρα τῶν ποδιῶν, **2** μελαμβαφῆς κύλινδρος (II 188) μέσα στὸν κρατήρα, **3** ἐγχώρια (;) λήκυθος (II 272) ὅπου καὶ ὁ κρατήρας, **4** κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (II 84) μαζί μὲ τὰ ὅστὰ στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ τάφου, **5** χάλκινη τοξωτὴ πόρπη (III 352) μαζί μὲ τὸ ἐξάλειπτρο, **6** σιδερένιο πτυόσχημο ἀντικείμενο (III 558) στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου. 450-440 π.Χ.

T27 (σχέδ. 32, εἰκ. 42)

Ἀκανόνιστος λάκκος μέγ. διαστ. 100×65 ἐκ. Musgrave: «Ὅστὰ γυναίκας, 35-40 (;) ἐτῶν».

Ὁ λάκκος ἦταν ρηχὸς καὶ πρόχειρα ἀνοιγμένος στὸ προσχωματικὸ ἔδαφος, μὲ στρογγυλεμένες γωνίες. Μέσα εἶχαν τοποθετηθεῖ χοντροὶ κλάδοι δέντρου σὲ σχῆμα ἐσχάρας, ποὺ βρέθηκαν καμένοι μαζί μὲ ὅστὰ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα διατηρήθηκαν μεγάλα τμήματα ἀπὸ τὰ δύο μηριαῖα. Ἡ ἐντύπωση ἦταν σὰν νὰ εἶχαν καεῖ ἐκεῖ ὅστὰ ἀπὸ ἀνακομιδῇ.

Εὐρήματα:

1 μελαμβαφῆς σκύφος σὲ κομμάτια (II 193) πάνω ἀπὸ τὰ ὅστὰ, μαζί μὲ κάρβουνα καὶ στάχτες. Ἀρχὲς 5ου αἰ. π.Χ.

T28 (σχέδ. 33, εἰκ. 43-48)

Ὁρθογώνιος λάκκος 250×110 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴν στὰ ΒΑ. Musgrave: «Σκελετὸς ἀνδρα 20-25 ἐτῶν, ἀπὸ τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα ὅμως ἀναμφισβήτητα γυναικεῖος».

Ὁ λάκκος, μὲ ἐλαφρὰ ἀκανόνιστες παρειές, ἦταν ἀνοιγμένος σὲ προσχωσιγενὲς γκριζωπὸ ἀμμώδες ἔδαφος, ποὺ περιεῖχε καὶ ἀργιλικοὺς ἄσπρους σβώλους. Εἶχε δεχτεῖ πιθανότατα ξύλινη λάρνακα, ὅπως δείχνει, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ τὸ χρησιμοποιημένο καρφὶ ἀριθ. 62. Ὁ λόκληρο τὸ δάπεδο παρουσίαζε μιὰ λεπτὴ στρώση ποὺ εἶχε μὲν χρῶμα. Στὸ ἀνατολικὸ μέρος παρουσίαζε μιὰ ἐπέκταση μήκους 70 ἐκ., σὲ λίγο ψηλότερο ἐπίπεδο, ὅπου ὅμως δὲν διαπιστώθηκε κανένα εὔρημα.

Τὸ πάνω μέρος τοῦ σκελετοῦ ἦταν σαθρό. Τὸ κρανίον βρέθηκε ΒΑ ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ του θέση καὶ ἀνάποδα. Τὰ χέρια ἦταν κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

Εὐρήματα:

ΑΓΓΕΙΑ: **1** ἀττική κύλικα (II 104) δίπλα στὸ πάνω μέρος τῆς δεξιᾶς κνήμης, **2-3** δύο σφαιρικοὶ ἀρύβαλλοι (II 49-50), ὁ ἓνας βόρεια ἀπὸ τὸ δεξιὸ βραχίονα καὶ ὁ ἄλλος νότια ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ ὦμο, **4** ἀρύβαλλος μὲ βάση (II 43) κοντὰ στὸ ἀνατολικὸ τοίχωμα, **5** δακτυλίσχημος ἀρύβαλλος (II 54) νότια ἀπὸ τὸ ἄκρο τοῦ ἀριστεροῦ ποδιοῦ, **6** ἀμφορίσκος (II 207) στὰ ἀνατολικά τοῦ προηγούμενου ἀρύβαλλου, **7-11** πέντε πήλινα ἀλάβαστρα (II 5-9), τὸ 7 δίπλα στὸν προηγούμενο ἀμφορίσκο, τὸ 8 δίπλα στὸ ρυμὸ τῆς ἄμαξας, τὸ 9 στὸ ἀριστερὸ χέρι, τὸ 10 κοντὰ στὸ δεξιὸ χέρι καὶ τὸ 11 δυτικὰ ἀπὸ τὸ ἄκρο τοῦ δεξιοῦ ποδιοῦ, **12** χάλκινος λέβης (II 408) ἀνάμεσα στὶς κνήμες, **13** χάλκινη τριφυλλόστομη οἰνοχοΐσκη (II 418) δίπλα ἀπὸ τὸ δεξιὸ πόδι, **14** χάλκινη ραμφόστομη πρόχους (II 416) μαζί μὲ τὴν προηγούμενη, **15-16** δύο χάλκινες φιάλες (II 314-315), ἡ 15 δίπλα στὸ κάτω μέρος τῆς δεξιᾶς κνήμης καὶ ἡ 16 στὴ ΝΔ γωνία. Ἴσως μέσα σὲ μιὰ τρίτη χάλκινη φιάλη ἦταν τὸ ἀλάβαστρο ἀριθ. 10 καὶ τὸ πλαστικὸ ἀγγεῖο ἀριθ. 18, σύμφωνα μὲ τὰ ἀνασκαφικὰ ἔχνη, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὴ τὴ φιάλη δὲν διατηρήθηκαν παρὰ μόνο τμήματα ἀπὸ σαθρὲς ὀξειδώσεις.

ΠΛΑΣΤΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΩΛΙΑ: **17** ἀγγεῖο σὲ μορφὴ Σειρήνας (II 496) δίπλα στὸ δεξιὸ βραχίονα, **18-22** πέντε ἀγγεῖα σὲ μορφὴ χήνας (II 499-503), ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ 17 βόρεια ἀπὸ τὴ δεξιὰ κνήμη κοντὰ στὸ τοίχωμα, τὸ 18 βόρεια ἀπὸ τὸ δεξιὸ μηριαῖο, τὸ 19 στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ τάφου, τὸ 20 νότια τοῦ ἀριστεροῦ ὦμου καὶ τὸ 21 δίπλα στὸ μπροστινὸ νότιο τροχὸ τῆς ἄμαξας ἀριθ. 54 μὲ τὸ στόμιό του σπασμένο δίπλα του, **23-24** δύο εἰδώλια καθιστῶν γυναικείων μορφῶν (II 456-457), ἓνα βόρεια τῆς δεξιᾶς κνήμης καὶ τὸ ἄλλο δυτικὰ τοῦ ἀριστεροῦ ποδιοῦ.

ΡΟΜΒΟΣΧΗΜΟ ΚΑΙ ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΧΡΥΣΟ ΕΛΑΣΜΑ: **25** ρομβόσχημο ἔλασμα (III 10) στὴ συνέχεια τῆς κάτω γνάθου, **26** πέντε μεγάλα δισκόμορφα ἐλάσματα μὲ ρόδακα ἀπὸ διάδημα (III 44) σὲ εὐθεία σειρὰ, ἀνατολικά ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ θέση τοῦ κρανίου καὶ κάτω ἀπὸ αὐτό, **27-28** δύο ἐλάσματα σὲ σχῆμα περιτμητοῦ ρόδακα (III 76) διακοσμητικὰ τοῦ ἐνδύματος, ἐν μέρει κάτω ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ καὶ δεξιὸ βραχίονα, **29-34** ἑξὶ δισκόμορφα ἐλάσματα μὲ ρόδακα (III 77) ἴδιας χρήσης μὲ τὰ προηγούμενα, τὸ 28 δίπλα στὴ δεξιὰ λεκάνη, τὰ 29 καὶ 30 κοντὰ στὸ δεξιὸ ὦμο, τὰ 31 καὶ 32 κάτω ἀπὸ τὸ ρομβόσχημο ἔλασμα καὶ τὸ 33 νότια τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ, **35-36** ἑξὶ δισκόμορφα ἐλάσματα (III 150) διακοσμητικὰ τῶν ὑποδημάτων, τὰ τρία στὸ δεξιὸ πόδι (τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ κάτω ἀπὸ τὴ χάλκινη οἰνοχοΐσκη ἀριθ. 13) καὶ τὰ ἄλλα τρία στὸ ἀριστερὸ πόδι (τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ κάτω ἀπὸ τὸ εἰδῶλιο ἀριθ. 24).

ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ: **37-38** δύο χρυσὰ σκουλαρίκια (III 166) στὰ δύο ἄκρα τῆς κάτω γνάθου, **39** εἴκοσι ἓνα χρυσὰ ἐξαρτήματα καὶ χάντρες περιδεραίου (III 191) διάσπαρτα στὸ πάνω μέρος τοῦ στήθους, **40-41** δύο χρυσὲς περόνες (III 238), ἡ μία πάνω στὸ δεξιὸ ὦμο καὶ ἡ ἄλλη ἔξω ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ βραχίονα (ἡ ἄνθινη ἐπίστεψη τῆς ἀριστερῆς βρέθηκε ἀνατολικότερα), **42** χρυσὸ δακτυλίδι (III 380) στὸν παρήμεσο τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ, **43** ζευγὸς χάλκινων βραχιολῶν (III 363) μαζί τὰ δύο πάνω στὸν καρπὸ τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ, **44** ζευγὸς σιδερένιων περονῶν μὲ ἐλεφαντοστέινη κεφαλὴ (III 273) δίπλα στὸν πρὸς Ν πίσω τροχὸ τῆς ἄμαξας (τμήμα μιᾶς βελόνας τους κολλημένο σὲ αὐτόν), **45** οἱ ἐλεφαντοστέινες κεφαλὲς δύο σιδερένιων περονῶν (III 274) κατὰ τὸν ἀριστερὸ ἀστράγαλο, **46** σιδερένια περόνη μὲ ἐλεφαντοστέινη κεφαλὴ (III 276) δίπλα στὰ δάχτυλα τοῦ ἀριστεροῦ ποδιοῦ, **47** ζευγὸς σιδερένιων περονῶν μὲ ἐλεφαντοστέινη κεφαλὴ (III 275) κατὰ τὴ ΝΔ γωνία τοῦ τάφου, **48** ζευγὸς σιδερένιων περονῶν μὲ λείψανα ἀπὸ τὴν ἐλεφαντοστέινη διακόσμηση τῶν κεφαλῶν (III 277) λίγο ἀνατολικότερα ἀπὸ τὶς προηγούμενες, **49-52** τέσσερα ζευγὴ σιδερένιων περονῶν (III 257), τὸ 49 κοντὰ στὶς προηγούμενες στὴ ΝΔ γωνία τοῦ τάφου, τὰ 50 καὶ 51 στὸ πίσω μέρος τῆς ἄμαξας

καὶ τὸ ξεῦγος 52 νότια ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ ὦμο, ἐν μέρει κάτω ἀπὸ τὸν ἀρύβαλλο ἀριθ. 3, **53** εἴκοσι πέντε χάντρες περιδεραίου ἀπὸ κεχρμπάρι (III 198) διάσπαρτες κάτω καὶ ἀνατολικά ἀπὸ τὴ γνάθο, ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ ὦμο καὶ ἕως τὸ νότιο τοίχωμα.

ΔΙΑΦΟΡΑ: **54** χάλκινο ἀδράχτι (III 555) κατὰ τὴ ΝΔ γωνία, ἀνάμεσα στὶς περόνες ἀριθ. 47 καὶ 48, **55** σιδερένιο ὁμοίωμα τετράτροχης ἄμαξας (III 425) ποὺ βρέθηκε ἀνάποδα δίπλα στὸ ἀριστερὸ σκέλος τῆς νεκρῆς, **56** ὁμοίωμα κλισμοῦ (III 482) στὰ νότια τοῦ πίσω τροχοῦ τῆς ἄμαξας, **57** ὁμοίωμα μιᾶς στρογγυλῆς τράπεζας (III 495) κάτω ἀπὸ τὰ θραύσματα τῆς χάλκινης πρόχου ἀριθ. 14, **58** δύο μαχαίρια (III 429) κοντὰ στὸν πήχη τοῦ ἀριστεροῦ χειροῦ, **59** δέσμη ὀβελῶν (III 463) στὰ νότια τῆς ἄμαξας, **60** δύο κρατευτὲς (III 474) κάτω ἀπὸ τοὺς ὀβελούς, **61** τέσσερα ξεύγη σιδερένιων ἀντικειμένων ἀνάρτησης (III 512) στὴ ΒΔ γωνία τοῦ τάφου, **62** τμήμα καρφιοῦ μὲ τριγωνικὴ ἀπόληξη (III 537) στὴ ΝΔ γωνία πάνω στὴ φιάλη ἀριθ. 16.

Γύρω στὸ 560 π.Χ.

T29 (σχέδ. Α, εἰκ. 49-50)

Κρατήρας ποὺ χρησιμοποιήθηκε ὡς κάλπη γιὰ τὰ καμένα ὅστὰ μιᾶς γυναίκας. Musgrave: «Ὅστὰ νεαρῆς ἐνήλικης».

Ὁ κρατήρας καταλάμβανε τὸ κέντρο ἐνὸς κυκλικοῦ σκάμματος, διαμ. 1 μ. περίπου, ἀνοιγμένου στὸ προσχωσιγενὲς ἄμμιωδες ἔδαφος. Βρέθηκε καλυμμένος μὲ κοιμάτια ἀπὸ στρωτῆρες κεραμίδες, σπασμένος καὶ γεμάτος χώματα ἕως τὸ ὕψος τοῦ ὦμου. Περιεῖχε τὴν τέφρα καὶ τὰ λείψανα τῶν καμένων ὀστέων μαζί μὲ τὰ κτερίσματα.

Εὐρήματα:

1 ὁ κρατήρας (II 237), **2** ἀσημένιο σκουλαρίκι (III 186), **3** δύο ἀσημένιες περόνες (III 254), **4** τμήμα χάλκινης πόρπης καὶ ἡ σιδερένια βελόνα τῆς (III 340). Ὅλα τὰ κοσμήματα (ἀριθ. 2-4) ἦταν μέσα στὸν κρατήρα ἀριθ. 1.

Δεύτερο τέταρτο 5ου αἰ. π.Χ.

T30 (σχέδ. 34, εἰκ. 51)

Ὁρθογώνιος λάκκος 190×56 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ³⁰. Musgrave: «Ὅστὰ γυναίκας (;) 25-30 ἐτῶν καὶ κρανίὸ δεύτερης γυναίκας 50 ἐτῶν καὶ πλέον».

Ὁ λάκκος καταλάμβανε τὸ βόρειο μέρος ἐνὸς λίγο μεγαλύτερου σκάμματος, ἀνοιγμένου στὸ κοκκινωπὸ προσχωσιγενὲς ἔδαφος ἕως τὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἀργιλώδους φυσικοῦ ἐδάφους, μέσα στὸ ὁποῖο διαμορφώθηκε ὁ ταφικὸς λάκκος. Εἶχε δεχτεῖ μιὰ ξύλινη λάρνακα, τὴν ὕπαρξη τῆς ὁποίας μαρτυροῦν τὰ λείψανα ἀπανθρακωμένου ὕλικου κατὰ μῆκος τῆς βόρειας πλευρᾶς στὸ ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ τάφου, καθὼς καὶ ἡ λεπτή, κανονικὰ ὀρθογωνισμένη, μελανὴ στρώση κάτω ἀπὸ τὰ ὅστὰ στὸν πυθμένα καὶ στὸ κάτω μέρος τῶν κάθετων πλευρῶν τοῦ λάκκου.

Ὁλόκληρο τὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ σκάμματος παρουσίαζε μεταγενέστερες ἐπεμβάσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀρχὴ γιὰ τὴν κατασκευὴ κυκλικοῦ λάκκου στὸ ἀνατολικὸ μέρος τῆς νότιας πλευρᾶς του.

Ὁ τάφος βρέθηκε συλημένος, μὲ ὅστὰ διασαλευμένα. Δύο μηριαῖα καὶ τὸ κρανίὸ μαζί μὲ ἓνα τμήμα τῆς κάτω γνάθου μὲ τὴν ἀντίστοιχη ὀδοντοστοιχία, σπασμένο καὶ κοντὰ στὸ κρανίὸ, βρέθηκαν στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ τάφου, μπροστὰ ἀπὸ τὸν κυκλικὸ λάκκο, ἀπὸ ὅπου

30. Στὴν περιγραφὴ ποὺ ἀκολουθεῖ, ἡ ΒΑ στενὴ πλευρὰ τοῦ τάφου χαρακτηρίζεται ὡς ἀνατολική, ἡ ΝΑ ὡς νότια κτλ. πρὸς ἀποφυγὴ σύγχυσης.

ἐγινε κατὰ τὰ φαινόμενα καὶ ἡ σύλληψη. Ἡ κατάσταση καὶ τῶν ἄλλων περισωθέντων ὁσῶν δὲν ἐπέτρεπε νὰ συμπεράνουμε μὲ βεβαιότητα τὴν ἀρχικὴ θέση τῆς κεφαλῆς τοῦ νεκροῦ. Ἡ παρουσία τοῦ κρανίου στὸ ἀνατολικὸ μέρος καὶ τὰ ὅστα τῶν κνημῶν, σὲ σχετικὴ συνάφεια μεταξὺ τους, πρὸς τὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου θὰ συνηγοροῦσαν γιὰ γυναικεῖο τάφο, δημιουργεῖται τὸ ἐρώτημα ὥστόσο μήπως πρόκειται γιὰ ἀνδρικό τάφο, κυρίως λόγω τῆς παρουσίας τῶν δύο χρυσῶν ταινιωτῶν ἐλασμάτων χωρὶς τρύπες ραφῆς, ἀπὸ τὰ ὅποια τὸ θραῦσμα ἀριθ. 3 συγκρίνεται μὲ ἀνάλογες ταινίες ποὺ διακοσμοῦσαν ἱμάντες ἀπὸ κολεοὺς ξιφῶν καὶ τὸ ἀριθ. 4 θυμίζει τὰ ἐλάσματα περιορισμένου σχετικὰ πλάτους ποὺ διακοσμοῦσαν εἴτε μέρη τῆς λαβῆς ξιφῶν εἴτε κράνη σὲ ἀνδρικοὺς τάφους. Ἐνα τμήμα δεύτερου κρανίου, ποὺ βρέθηκε λίγο νοτιότερα τοῦ πρώτου, ἴσως πετάχτηκε μέσα στὸν τάφο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς τυμβωρυχικῆς ἐπιχείρησης. Πάνω στὰ χώματα ἐπίχωσης τοῦ λάκκου τῆς λάρνακας βρέθηκε ἕνας σωρὸς ἀπὸ ἀκανόνιστες πέτρες, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες καὶ ἕνα κόκκαλο ἀπὸ τὴν κνήμη μᾶλλον ζώου (Musgrave ταφὴ 11γ).

Εὐρήματα:

1 ἀττικὴ λήκυθος (II 153) δυτικότερα ἀπὸ τὰ ὅστα τῶν κνημῶν, **2** κάλυμμα πλημοχόης (II 218) δυτικότερα τῆς ληκύθου, **3** τμήμα χρυσοῦ ταινιωτοῦ ἐλάσματος (III 98), ὑπόλειμμα ἀπὸ ἱμάντες (;) τελαμῶνα ξίφους, κατὰ τὸ μέσο τῆς νότιας πλευρᾶς, **4** τμήμα χρυσῆς ταινίας (III 120), ἀπὸ τὴ διακόσμηση τῆς λαβῆς ξίφους ἢ κράνους, κατὰ τὴ ΒΔ γωνία τοῦ τάφου, **5** δέσμη σιδερένιων ὀβελῶν (III 473) βόρεια ἀπὸ τὸ κάλυμμα τῆς πλημοχόης.

480-470 π.Χ.

T31 (σχέδ. Α, εἰκ. 52)

Ὁρθογώνιος λάκκος 150×50 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ. Ὅστα ἀγοριοῦ, θραύσματα κρανίου στὸ δυτικὸ μέρος. Musgrave: «Ὅστα ἀγοριοῦ σύμφωνα μὲ τὶς ἐνδείξεις τῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων, μικρότερο τῶν 16 ἐτῶν».

Ὁ λάκκος, ἀνοιγμένος στὸ προσχωσιγενὲς ἀμμῶδες ἔδαφος, βρέθηκε μὲ σχεδὸν πλήρως κατεστραμμένες τὶς παρειές του καὶ ἀναμοχλευμένος. Ἐνα σιδερένιο στραβόκαρφο μὲ λείψανα ξύλου, ποὺ βρέθηκε μέσα, ἔχει τὴ μορφὴ καρφίων ποὺ χρησιμοποιήθηκαν σὲ ξύλινες καρφωτὲς λάρνακες (βλ. T119) καὶ εἶναι ἴσως κατάλοιπο ἀπὸ τὰ καρφιά μιᾶς τέτοιας λάρνακας. Μέσα στὸν τάφο, μετὰ τὴ σύλληψη, εἶχαν πεταχτεῖ μεγάλες ἀκανόνιστες πέτρες. Ἀναμόχλευση καὶ μεταγενέστερες ἐπεμβάσεις παρουσίαζε καὶ ὁλόκληρη ἡ γύρω του περιοχὴ. Στὸ λάκκο βρέθηκαν δύο σαθρὰ τμήματα τοῦ κρανίου στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου καὶ μερικὰ ἄλλα ὅστα σκόρπια μέσα σὲ αὐτόν.

Εὐρήματα:

1 τὸ πάνω μέρος ὀπισθόστητης πρόχου (II 252), ὅπου βρισκόταν καὶ ἡ βάση τοῦ ἐπόμενου ἐξαλείπτρου, **2** τὸ μεγαλύτερο μέρος κορινθιακοῦ ἐξαλείπτρου (II 66), ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἕνα θραῦσμα τοῦ σώματος ἦταν στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου καὶ ἡ βάση του ἀνατολικότερα, **3** δύο σιδερένιες αἰχμὲς δοράτων (III 630) κατὰ τὸ μέσο τοῦ τάφου, **4** σιδερένιο στραβόκαρφο (III 526) κατὰ τὴ ΒΑ γωνία τοῦ τάφου.

Γύρω στὸ 520 π.Χ.

T32 (σχέδ. 35, εἰκ. 53)

Ὁρθογώνιος λάκκος 200×105 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστα γυναικίας 45 ἐτῶν καὶ πλέον».

Τὸ σκάμμα, ἀνοιγμένο στὸ προσχωσιγενὲς κοκκινωπὸ ἔδαφος, παρουσίαζε ἐλαφρὰ ἀκανόνιστες παρειές. Ὡστόσο, τὰ τρία σιδερένια καρφιά ἀριθ. 4-6 ποὺ βρέθηκαν μέσα στὸν τάφο, καθὼς καὶ σποραδικὰ κοκκινωπὰ ἴχνη ξύλου ποὺ διαπιστώθηκαν πάνω σὲ ὀρισμένα ὀστά, μαρτυροῦν τὴν πιθανὴ ὑπαρξὴ ξύλινης λάρνακας.

Ὁ τάφος εἶχε παραβιαστεῖ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ πλευρά. Ὁ σκελετὸς βρέθηκε ἀναμοχλευμένος καὶ τὰ ὅστα σὲ δύο ομάδες. Στὴ θέση τους, πάντως, ἀνακαλύφθηκαν τὰ ὅστα τῶν κνημῶν στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου. Λίγα θραύσματα τοῦ κρανίου καὶ οἱ πῆχεις τῶν χειρῶν ἦταν στὸ ἀνατολικὸ τμήμα του.

Εὐρήματα:

1 κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (II 83) στὴ θέση τοῦ πάνω μέρους τοῦ δεξιοῦ μηριαίου, **2** θραῦσμα ἀσημένιας περόνης (III 282) στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ τάφου, μαζὶ μὲ τὸ βόρειο ἀπὸ τὰ ὅστα τῶν πῆχεων καὶ κάτω ἀπὸ αὐτό, **3** χάλκινη πόρπη (III 350), ὅπου καὶ τὸ προηγούμενο, **4-6** τρία σιδερένια καρφιά (III 536 καὶ III 548), τὸ 4 περὶ τὸ μέσο τοῦ τάφου, τὸ 5 βορειότερα καὶ τὸ 6 μεταξὺ τῶν κνημῶν.

Γύρω στὰ μέσα 5ου αἰ. π.Χ.

T33 (σχέδ. 36-37, εἰκ. 54)

Πήλινη σαρκοφάγος 181×48 ἐκ., β. 31 ἐκ., πᾶχ. τ. 2,8 ἐκ., ὕψ. χεῖλους 5-5,5 ἐκ. καὶ πλ. 13 ἐκ., πᾶχ. καλύμματος 1,3-1,5 ἐκ. καὶ στὸ χεῖλος 3,2 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Γυναικεῖος (;) σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α (:). Musgrave: «Ὅστα ἐνὸς ἀνδρὸς 40-50 (;) ἐτών».

Πρόκειται γιὰ πήλινη ἰωνικὴ λάρνακα ποὺ κατέλαβε τὴ βόρεια πλευρὰ ἐνὸς μεγαλύτερου σκάμματος, πλάτους 135 ἐκ., τὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ ὁποίου ἦταν ἐνοποιημένο μὲ τὸ σκάμμα τοῦ τριπλοῦ T34. Ἡ ἐπίχωση πάνω ἀπὸ τὸν τάφο καὶ τὸ σκάμμα ἔδωσε μερικὰ κοινὰ ὄστρακα μαζὶ μὲ ὀρισμένα προϊστορικά. Ὁ τάφος εἶχε συληθεῖ, κατὰ τὰ φαινόμενα, ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ του μὲ τὴν ἀφαίρεση τοῦ στενοῦ ἀνατολικοῦ τοιχώματος τῆς σαρκοφάγου καὶ τοῦ μεγαλύτερου μέρους τοῦ καλύμματός της. Ἀπὸ τὸ τελευταῖο βρέθηκαν λίγα μόνο κομμάτια στὴ θέση τους, πάνω στὸ χεῖλος τῆς δυτικῆς στενῆς πλευρᾶς καὶ τοῦ συνεχόμενου τμήματος τῆς βόρειας, ἐνῶ δύο ἢ τρία ἄλλα ἦταν πεσμένα μέσα στὴ σαρκοφάγο.

Λίγα μόνο ὅστα ἀνακαλύφθηκαν πάνω στὸν πυθμένα, συγκεντρωμένα στὸ ἀνατολικὸ μέρος τῆς λάρνακας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἓνα μόνο θραῦσμα ἀπὸ τὸ κρανίον καὶ ἡ κάτω γνάθος, ἐνῶ ἄλλα βρέθηκαν ἔξω ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ της. Ἡ ἐπιλογὴ τῶν τυμβωρῶν τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους γιὰ τὴ σύληση (σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιλογὴ τοῦ ἀνατολικοῦ ἢ δυτικοῦ μέρους τοῦ τάφου γιὰ τὴ σύληση βλ. τὶς παρατηρήσεις πρὸς κάτω στὸ Μέρος Β) καὶ κυρίως ὁ ἐνοποιημένος χώρος τοῦ σκάμματος τῆς σαρκοφάγου καὶ τοῦ τριπλοῦ T34, ποὺ περιελάμβανε τοὺς ἐλάχιστους σκελετοὺς τριῶν πρῶτων νεογνῶν, συνιστοῦν ἐνδείξεις γιὰ τὴν ὑπόθεση ὅτι τὰ ὅστα τῆς σαρκοφάγου ἀνῆκαν πιθανότατα σὲ γυναῖκα, τὴ μητέρα τῶν τριδύμων.

Εὐρήματα:

1 τμήμα μελανόμορφης κύλικας-σκύφου (II 127) ἔξω καὶ σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸ ἀνατολικὸ ἄκρο τοῦ πυθμένα (μια λαβὴ ποὺ κολλάει σὲ αὐτὸ καὶ ὀρισμένα ἄλλα θραύσματα βρέθηκαν μέσα στὴ σαρκοφάγο), **2** μελαμβαφεὲς ὀλπίδιο (II 177) στὴ ΝΔ γωνία τῆς σαρκοφάγου, **3** τμήμα ἐξάλειπτρου (II 219) στὸ μέσο περίπου τῆς βόρειας πλευρᾶς.

Γύρω στὸ 480 π.Χ.

T34 (σχέδ. 38, εικ. 55)

Τρεῖς κεραμοσκεπεῖς τάφοι συν. διαστ. 60×75 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Σκελετοὶ νεογέννητων τριδύμων, τῶν δύο ἡ κεφαλὴ πρὸς Δ. Musgrave: «Ὅστὰ τριδύμων νεογνῶν».

Γιὰ τὴν κατασκευὴ τῶν τάφων χρησιμοποιήθηκαν τρεῖς ὅμοιες κεραμίδες λακωνικοῦ τύπου, διαστ. 60×25 ἐκ., ποὺ τοποθετήθηκαν κολλητὰ ἢ μία δίπλα στὴν ἄλλη σὲ μικρὸ ἀκανόνιστο σκάμμα πλάτους 90 ἐκ. Μετὰ τὴν ἐναπόθεση τῶν βρεφῶν, τρεῖς ὅμοιες κεραμίδες κάλυψαν τὰ σώματα καὶ κομμάτια ἀπὸ κεραμίδες χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὸ κλείσιμο τῶν ἀνοιγμάτων τῶν στενῶν πλευρῶν. Οἱ μικροσκοπικοὶ τάφοι βρέθηκαν σὲ ἀπόσταση 65 ἐκ. ΒΑ τῆς πήλινης σαρκοφάγου T33, μὲ τὸν πυθμένα τους στὸ ἴδιο περίπου ἐπίπεδο μὲ τὸ χεῖλος τῆς. Τὸ σκάμμα ἀνάμεσά τους στὸ ἐπίπεδο αὐτὸ ἦταν συνεχόμενο. Σχετίζονται προφανῶς μὲ τὸν T33 καὶ ἡ ταφὴ τῶν τριῶν σωμάτων ἦταν κατὰ τὰ φαινόμενα σύγχρονη μὲ αὐτόν.

Ὁ νότιος τάφος ἦταν ἀναμοχλευμένος, τὰ ὅστὰ ἀνακατεμένα καὶ σαθρά, ἐνῶ εἶχαν πεταχτεῖ κομμάτια ἀπὸ τὴν καλυπτῆρια κεραμίδα. Στὸν ἄλλον δύο οἱ σκελετοὶ ἦταν ἐπίσης σαθεροί, παρέμειναν ὅμως λείψανα στὴ θέση τους μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ.

Εὐρήματα:

1 μελαμβαφὲς σκυφίδιο (II 260) ἀκριβῶς ἔξω ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ μεσαίου τάφου, **2** λαβὴ σκύφου ἀπὸ τὸν νότιο τάφο.

Γύρω στὸ 480 π.Χ.

T35 (σχέδ. 39, εικ. 56-57)

Πῶρινη σαρκοφάγος 200×60 ἐκ., β. 78 ἐκ., πάχ. τ. 7,5 ἐκ., σωζ. διαστ. καλύμματος 215×80 ἐκ., πάχ. 10 ἐκ., στὸ μέσο 16 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ. Ὅστὰ ἀνδρικοῦ σκελετοῦ. Musgrave: «Ὅστὰ ἄνδρα 17-18 ἐτῶν».

Ἡ σαρκοφάγος ἦταν τοποθετημένη στὸ μέσο περίπου ἑνὸς μεγαλύτερου σκάμματος, ἀνοιγμένου στὸ προσχωσιγενὲς κοκκινωπὸ καὶ ἀμμῶδες ἔδαφος. Ὁ πυθμένας τοῦ σκάμματος διαμορφώθηκε στὴν ἐπιφάνεια τοῦ γκριζωποῦ ἀργιλόδους ἐδάφους, μέσα στὸ ὁποῖο ἀνοίχτηκε ὁ βαθύτερος λάκκος γιὰ τὴ σαρκοφάγο. Τὸ κάλυμμά τῆς ἦταν δικλινές, σπασμένο σὲ πολλὰ σημεῖα καὶ ἔλειπε ἓνα σημαντικὸ τμήμα τοῦ δυτικοῦ του μέρους, μαζὶ μὲ τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ ἀντίστοιχου τοιχώματος, ἀπὸ ὅπου φαίνεται ὅτι συλήθηκε ὁ τάφος.

Ἡ σαρκοφάγος ἦταν γεμάτη χώματα. Μέσα δὲν βρέθηκαν ὅστὰ, μὴ μικρὴ μόνο ὁμάδα ἐντοπίστηκε ἔξω ἀπὸ τὸ στενὸ δυτικὸ τοίχωμα τοῦ τάφου. Ἡ ἐπιλογὴ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς γιὰ τὴ σύληση, καθὼς καὶ ἓνα μικρὸ θραῦσμα αἰχμῆς δόρατος εἶναι οἱ ἐνδείξεις στὶς ὁποῖες στηρίζεται, ἀπὸ ἀρχαιολογικὴ ἄποψη, ἡ ὑπόθεση ὅτι ὁ τάφος ἀνῆκε σὲ ἄνδρα.

Εὐρήματα:

1 μικρὸ θραῦσμα αἰχμῆς δόρατος (III 652) μαζὶ μὲ τὰ ὅστὰ ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο.

T36 (σχέδ. 40, εικ. 58)

Ὁρθογώνιος σχεδὸν λάκκος 80×50 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Σκελετὸς κοριτσιοῦ βρεφικῆς ἡλικίας μὲ τὴν κεφαλὴ στὰ ΒΑ. Musgrave: «Ὅστὰ γυναικείου σκελετοῦ σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχαιολογικὰς ἐνδείξεις, 2-3 ἐτῶν».

Ρηχός, χοντρικὰ ὀρθογωνισμένος λάκκος μὲ ἀκανόνιστες παρειές, βάθους 20-30 ἐκ. στὸ προσχωσιγενὲς κοκκινωπὸ καὶ ἀμμῶδες ἔδαφος. Ἡ βορειοανατολικὴ γωνία του καταστράφηκε κατὰ τὴν ἐκσκαφὴ τῆς αὐλακας τοῦ βόρειου ἀγωγοῦ. Τὰ ὅστὰ ἦταν κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέ-

ρος τους απορροφημένα από τὸ ἔδαφος. Τὸ δεξιὸ χέρι ἦταν πιθανότατα πάνω στὴ λεκάνη. Εὐρήματα:

1 ἀττική λήκυθος (II 146) δίπλα στὸ ἀριστερὸ μηριαῖο, **2** εἰδώλιο κόρης (II 447) δίπλα στὴ δεξιὰ λεκάνη, **3** δύο ἀσημένια σκουλαρίκια (III 190), τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἀριστερὸ μέρος τοῦ κρανίου καὶ τὸ ἄλλο δεξιὰ, κάτω ἀπὸ τὸ κρανίον, **4** τρεῖς μικρὲς χάλκινες χάντρες καὶ θραύσματα ἄλλων (III 201) στὴ θέση τοῦ λαμποῦ, **5-6** δύο σιδερένιες τοξωτὲς πόρπες (III 342), μία στὸν ἀριστερὸ ὦμο καὶ μία δεξιὰ χαμηλότερα.

Γύρω στὸ 460 π.Χ.

T37 (σχέδ. 41, εἰκ. 59-61)

Πώρινη σαρκοφάγος 188×54 ἐκ., β. 64 ἐκ., πᾶχ. τ. 8 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Ὅστὰ ἀνδρικοῦ (;) σκελετοῦ.

Ἡ σαρκοφάγος εἶχε τοποθετηθεῖ περίπου στὸ μέσο ἑνὸς μεγαλύτερου σκάμματος, ἀνοιγμένου στὸ προσχωσιγενὲς κοκκινωπὸ ἔδαφος. Ἐλεγε τὸ κάλυμμα, καθὼς καὶ τὸ πάνω μέρος τῶν τοιχωμάτων τοῦ τάφου, ἐκτὸς τοῦ ἀνατολικοῦ τοῦ τοιχώματος.

Ὁ τάφος βρέθηκε συλημένος, ἄδειος ἀπὸ ὅστὰ καὶ κτερίσματα καὶ γεμάτος χώματα. Ἀδιασάλευτα ἔμειναν μόνο τὰ κτερίσματα ἀριθ. 2-9 μέσα στὸ σκάμμα, ὁ λέβης καὶ ἡ φιάλη ἔξω ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τοίχωμα τῆς σαρκοφάγου καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἔξω ἀπὸ τὴ ΒΑ γωνία τῆς. Τρία χάλκινα νομίσματα II 540, II 544 καὶ II 549β, ποὺ ἀνακαλύφθηκαν στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου, τὰ δύο στὴ ΒΔ γωνία σὲ βάθος 25 ἐκ. πάνω ἀπὸ τὸν πυθμένα τῆς σαρκοφάγου καὶ ἓνα τρίτο ἔξω ἀπὸ τὴ ΝΔ γωνία, στὸ ὕψος τοῦ πάνω μέρους τῶν τοιχωμάτων τῆς σαρκοφάγου, ὅλα τῶν χρόνων 187-31 π.Χ., σχετίζονται ἴσως μὲ τοὺς χρόνους σύλησης τοῦ τάφου. Ἐνδείξεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν προσανατολισμὸ τοῦ νεκροῦ μέσα στὸν τάφο συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ὑπόθεσης ὅτι ὁ τάφος ἦταν ἀνδρικός. Συγκεκριμένα, ἡ σύληση ἔγινε προφανῶς ἀπὸ τὸ δυτικὸ μέρος τῆς σαρκοφάγου, ὅπως δείχνουν τὰ λείψανα καταστροφῆς. Στὸ νεκροταφεῖο τῆς Σίνδου ἀνοίγαν τοὺς τάφους ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ βρισκόταν ἡ κεφαλὴ τοῦ νεκροῦ ἢ τῆς νεκρῆς, ὅπου ὑπῆρχαν καὶ τὰ πολυτιμότερα κτερίσματα (βλ. πιδ. κάτω τὶς σχετικὲς παρατηρήσεις στὸ Μέρος Β). Ἐπίσης τὸ λέβητα καὶ ἄλλα σκεύη τὰ τοποθετοῦσαν μέσα ἢ ἔξω ἀπὸ τὸ τμήμα τοῦ τάφου ὅπου κατὰ κανόνα βρισκόνταν τὰ πόδια τοῦ νεκροῦ. Στὴν περίπτωσή μας βρέθηκαν ἔξω ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ τάφου. Κεφαλὴ στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου ὑποδεικνύει ἀνδρικό σκελετό. Τὴν ὑπόθεση στηρίζει ὡς ἓνα βαθμὸ καὶ ἡ παρουσία τῆς στλεγγίδας, τὴν ὁποία ὡς ἐργαλεῖο λουτροῦ δυσκολεύομαι νὰ δεχθῶ γιὰ τὶς γυναῖκες τῆς Σίνδου.

Εὐρήματα:

1 δύο θραύσματα ἀπὸ τὴ βάση δύο ἀττικῶν κυλίκων (II 221) περὶ τὸ μέσο τοῦ τάφου, ἀνάμεσα στὰ χώματα καὶ πολὺ ψηλότερα ἀπὸ τὸν πυθμένα του, **2** χάλκινος λέβης (II 409) ἔξω ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ στενὴ πλευρὰ τοῦ τάφου, **3** χάλκινη τριφυλλόστομη οἰνοχοΐσκη (II 421) ἔξω ἀπὸ τὴ ΒΑ γωνία τοῦ τάφου, **4** χάλκινη ὀμφαλωτὴ φιάλη (II 356) μέσα στὸ λέβητα, **5** χάλκινος ἡθμός (II 429) μαζί μὲ τὴν οἰνοχοΐσκη, **6** χάλκινη ἀρύταινα (II 431) μαζί μὲ τὰ προηγούμενα, **7** δέσμη ὀβελῶν (III 472) δίπλα στὴν ἀρύταινα, **8** σιδερένιος τρίποδας (III 509) ἀνάποδα δίπλα στὴν οἰνοχοΐσκη, **9** σιδερένια στλεγγίδα (III 550) δίπλα στοὺς ὀβελούς, **10** τμήμα στελέχους, ἴσως ρυμοῦ (III 424), στὰ χώματα τοῦ τάφου.

Τέλη 6ου-ἀρχὲς 5ου αἰ. π.Χ.

T38 (σχέδ. 42-43, εικ. 62-64)

Πώρινη σαρκοφάγος 181×49 εκ., β. 49 εκ., πάχ. τ. 8 εκ., διαστ. καλύμματος 197×67 εκ., πάχ. 10 εκ. καὶ στὸ μέσο 11 εκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Ὅστὰ γυναικείου (;) σκελετοῦ. Musgrave: «Ὅστὰ γυναίκας 17-18 ἐτῶν».

Ἡ σαρκοφάγος εἶχε τοποθετηθεῖ πρὸς τὸ βόρειο μέρος ἑνὸς μεγαλύτερου σκάμματος, ἀνοιγμένου στὸ προσχωσιγενὲς κοκκινωπὸ καὶ ἀμμῶδες ἔδαφος. Ἐφερε μονολιθικὸ, ἐλαφρὰ δικλινὲς κάλυμμα, ποὺ βρέθηκε σπασμένο στὸ ἀνατολικό του μέρος, μὲ τὸ ἄνοιγμα καλυμμένο πρόχειρα μὲ σπασμένα κομμάτια του. Ἀπὸ τὸ μέρος αὐτὸ συλήθηκε ὁ τάφος, ποὺ βρέθηκε γεμάτος χώματα. Τὰ ὅστὰ ἦταν μαζεμένα στὸ ἀνατολικὸ μέρος τῆς σαρκοφάγου, μαζὶ μὲ ἓνα μεγάλο τμῆμα τοῦ κρανίου καὶ μερικὰ μικρὰ κομμάτια τοῦ καλύμματος.

Εὐρήματα:

1 στόμιο μὲ τὴ λαβὴ ἀττικῆς ληκύθου (II 167) κατὰ τὸ μέσο τοῦ ἀνατολικοῦ τοιχώματος, **2** κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (II 77) στὴ ΝΑ γωνία τοῦ τάφου, **3** γυναικεία προτομὴ (II 490) ἀνάποδα καὶ σὲ κομμάτια πάνω στὰ ὅστὰ, **4** πῆλινο ρόδι (II 509) κάτω ἀπὸ τὸ τμῆμα κρανίου, **5** πῆλινο σύκο (II 510) ὅπου καὶ τὸ ρόδι.

Πρῶτο μισὸ 5ου αἰ. π.Χ.

T39 (σχέδ. Α)

Ὁρθογώνιος λάκκος σωξ. διαστ. 60×20 εκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Ὅστὰ γυναικείου (;) σκελετοῦ.

Ὁ τάφος καταστράφηκε κατὰ τὴ διάνοιξη τῆς αὐλάκας τοῦ νότιου ἀγωγοῦ. Διασώθηκε μόνο ἡ ΝΔ γωνία του. Ἦταν συλημένος. Τὰ λίγα ὅστὰ ποὺ βρέθηκαν ἦταν σωριασμένα σὲ ἓνα στρώμα μὲ χώματα πάχους 30 εκ.

Εὐρήματα:

1 θραῦσμα κορινθιακῆς κοτύλης (II 18) ἀπὸ τὴν ἐπίχωση μέσα στὸν τάφο, **2** σιδερένιο μαχαίρι (III 449) ἀνάμεσα στὰ ὅστὰ.

Τρίτο τέταρτο 6ου αἰ. π.Χ.

T40 (σχέδ. 44-49, εικ. 65-70)

Χτιστὸς κιβωτιόσχημος τάφος 207×102 εκ., β. 115 εκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Ὅστὰ νέου, ἡ κεφαλὴ στὰ ΝΔ (;). Musgrave: «Ὅστὰ ἑνὸς ἄνδρα 20-25 ἐτῶν».

Στὸ σημεῖο ποὺ ἀνακαλύφθηκε ὁ τάφος, ἡ ἐπίχωση τοῦ Γαλλικοῦ ποταμοῦ μὲ κοκκινωπὸ χοντρὸ ἀμμοχάλικο, σὲ ἓνα στρώμα πάχους 110 μ. περίπου, ἄρχιζε κάτω ἀπὸ τὸ σημερινὸ καλλιεργημένο ἔδαφος καὶ ἔφθανε ἕως λίγο πρὸς τὸ πάνω ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τῆς κάλυψης τοῦ τάφου. Ἀκολουθοῦσε μιὰ λεπτὴ στρώση πάχους 2-3 εκ., ἀποτελούμενη ἀπὸ μαύρη ἀποξηραμένη λάσπη μὲ ἀχιβάδες καὶ σωλῆνες, κατάλοιπο πιθανὸν παρακεείμενου ἔλους, ποὺ κατέκλυσε κάποια ἐποχὴ τὴν ἀνατολικὴ καὶ νότια πλευρὰ τοῦ λόφου τοῦ νεκροταφείου (βλ. σχετικὰ γιὰ τὸ ἔλος στὴν Εἰσαγωγὴ αὐτοῦ τοῦ τόμου). Κάτω ἀπὸ αὐτὴ φάνηκε τὸ σκάμμα γιὰ τὴν τοποθέτηση τοῦ τάφου, ἀνοιγμένο σὲ προσχωσιγενές, γκριζο ἀμμῶδες καὶ κατὰ τόπους ἄσπρο σὰν ἀπὸ ἄσβεστη ἔδαφος. Περὶ τὸ μέσο τοῦ σκάμματος, μέσα στὸ φυσικὸ γκριζοπράσινο ἀργιλωδὲς ἔδαφος ποὺ ἀκολουθοῦσε, ἀνοίχτηκε ὁ λάκκος μέσα στὸν ὁποῖο κατασκευάστηκε ὁ τάφος, σὲ βάθος ἕως τὸ μέσο περίπου τοῦ ὕψους του, ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ ἀρ-

χιτεκτονικό ύλικό σε δεύτερη χρήση³¹. Τόσο οί τέσσερις λίθοι που χρησιμοποιήθηκαν για την κάλυψή του (σχέδ. 44, εικ. 65) όσο και εκείνοι των τοιχωμάτων και του πυθμένα, όλοι από λεπτόκοκκο πυρόλιθο, προέρχονται προφανώς από το ίδιο κτίριο από το οποίο αποσπάστηκαν και οί λίθοι για την κατασκευή των τάφων T68 και T70, όπως δείχνει ή όμοιότητα στην ύψη και τὸ χρώμα τοῦ ὑλικοῦ σε όλες τις περιπτώσεις. Στὸ πάνω μέρος τῶν τοιχωμάτων, ἐσωτερικά τοῦ τάφου, εἶχαν ἀνοιχτεῖ τρύπες γιὰ τὴν προσήλωση σιδερένιων καρφιῶν, τρεῖς στὶς στενές καὶ πέντε στὶς μακριές πλευρές (σχέδ. 45-48, εικ. 66-70). Βρέθηκαν δέκα καρφιά στὴ θέση τους. Ὁ βόρειος γωνιόλιθος τοῦ δυτικοῦ τοιχώματος παρουσιάζει τετράγωνο τόρμο 8×8 ἐκ., βάθους 5 ἐκ., σε ἀπόσταση 5 ἐκ. ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ τοιχώματος καὶ 12 ἐκ. ἀπὸ τὸ βόρειο τοίχωμα (σχέδ. 48, εικ. 66).

Ὁ τάφος εἶχε συληθεῖ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ μιὰ τρύπα ποὺ ἀνοίχτηκε στὴ ΝΑ γωνία τοῦ με σπάσιμο τοῦ καλυπτήριου λίθου (σχέδ. 44, εικ. 65), τὸ ὁποῖο δημιούργησε φθορές καὶ στὰ ἀντίστοιχα σημεῖα τῶν τοιχωμάτων. Ἐξω ἀπὸ τὴ γωνία αὐτή, κολλητὰ στὸ πάνω μέρος τοῦ δυτικοῦ τοιχώματος, ἐν μέρει καὶ πάνω σε αὐτό, ἀνακαλύφθηκαν τὰ θραύσματα τῆς κύλικας ἀριθ. 1 (τῆς ὁποίας ἕνα ὄστρακο βρέθηκε μέσα στὸν τάφο, στὴ ΒΑ γωνία), ὁρισμένα θραύσματα ἀπὸ τὰ εἰδῶλια, καθὼς καὶ ἀρκετὴ ποσότητα ἀζουρίτη, ποὺ διαπιστώθηκε καὶ μέσα στὸν τάφο, χωρὶς νὰ ἔχει διασωθεῖ ὅμως χάλκινο ἀντικείμενο. Ἀπροσδιόριστα ὄστρακα ἀμφορέων καὶ ἄλλων ἀγάνωτων ἀγγείων, μαζί με ὅστα ζώων, βρέθηκαν ἐπίσης ἔξω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴ ΝΔ γωνία τοῦ τάφου.

Τὸ περιεχόμενο τοῦ τάφου βρέθηκε καλυμμένο ἀπὸ ἕνα λεπτὸ στρώμα λάσπης (εἰκ. 66). Τὰ ὅστα ἦταν σκορπισμένα καὶ ἕνα μεγάλο κομμάτι τοῦ κρανίου ἀνακαλύφθηκε κολλητὰ στὸ νότιο τοίχωμα, νότια ἀπὸ τὸ ξίφος, πολὺ κοντὰ στὴ ΝΑ γωνία, ἀπὸ ὅπου ἔγινε καὶ ἡ σύλληψη. Ὡστόσο ἀπὸ τὴ θέση ποὺ βρέθηκαν, ἂν καὶ ἀναμοχλευμένα, τὰ ὑπόλοιπα ὅστα, π.χ. τὰ ὅστα τῆς κνήμης πρὸς τὸ ἀνατολικὸ μέρος, τῶν μηρῶν κατὰ τὸ μέσο τοῦ τάφου, τοῦ δεξιοῦ βραχίονα ἀκόμη δυτικότερα καὶ πρὸς τὸ νότιο τοίχωμα καί, τέλος, μερικὰ πλευρὰ στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου, συμπεραίνεται ὅτι ἡ κεφαλὴ βρισκόταν ἀρχικὰ στὸ δυτικὸ μέρος. Τὰ κτερίσματα καὶ τὰ ὅστα ἀνασύρθηκαν ἴσως ἀπὸ τὴν τρύπα σύλληψης με ἕνα μακρὺ ἀντικείμενο, αὐτὴν τουλάχιστον τὴν εἰκόνα ἔδινε ἡ κατάσταση τοῦ περιεχομένου τοῦ τάφου. Ἡ θέση ὁρισμένων κτερισμάτων ἦταν πιθανότατα ἡ ἀρχική. Τὸ ξίφος ἀνακαλύφθηκε κατὰ τὴ ΝΑ γωνία τοῦ τάφου, τὰ ὅστέινα ὅμως ἀριθ. 45 καὶ 46, ποὺ σχετίζονται με τὴ λαβὴ του, βρέθηκαν στὴ ΝΔ γωνία, ἂν καὶ ὅχι ἀκριβῶς στὴν ἀρχικὴ τους θέση. Αὐτὸ δείχνει ὅτι καὶ ἡ θέση τοῦ ξίφους ἦταν στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου.

Εὐρήματα (σχέδ. 49):

ΑΓΓΕΙΑ: **1** μελανόμορφη κύλικα-σκύφος (II 129) ἔξω ἀπὸ τὴ ΝΑ γωνία (ἕνα θραῦσμα τῆς βρέθηκε μέσα, στὴ ΒΑ γωνία τοῦ τάφου), **2** ἐρυθρόμορφη λήκυθος (II 171), τῆς ὁποίας τὸ κάτω μέρος βρέθηκε στὴ ΝΔ γωνία, τμήματα τοῦ σώματος με τὸ στόμιο καὶ τὴ βάση βορειο-ανατολικότερα, ἐνῶ ἀρκετὰ μικρὰ θραύσματα ἦταν σκόρπια μέσα στὸν τάφο, **3** μελανόμορφη λήκυθος (II 161) με τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ σώματος κοντὰ στὸ ἀνατολικὸ τοίχωμα καὶ τὰ ἄλλα θραύσματα σκόρπια γύρω σε αὐτὴ τὴν περιοχὴ, **4-5** δύο ἐγχώριες (;) λήκυθοι (II 270-271), ἡ μία στὸ ἀνατολικὸ μέρος καὶ ἡ ἄλλη στὸ βορειοδυτικόν, **6-15** δέκα μικρὲς κοτύλες (II 24-33), οἱ δύο στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου δίπλα στὸ βόρειο τοίχωμα, ὅλες οἱ ἄλλες στὸ ἀνα-

31. Τὸ σύνολο τῶν λιθοπλίνθων τοποθετήθηκε προσωρινὰ μπροστὰ στὸν γειτονικὸ οἰκίσκο-ὑποσταθμὸ

τοῦ Ὁργανισμοῦ Ὑδρεύσης Θεσσαλονίκης (Ο.Υ.Θ.), ὁρατὸ στὴν εἰκ. 247.

τολικό, **16** κάλυμμα αγγείου (Π 99) βόρεια από την αριστερή κνήμη, **17-21** πέντε γυάλινοι αρύβαλλοι (Π 293-297), ο 17 κοντά στην κοτύλη αριθ. 7 και οι άλλοι στο ανατολικό μέρος του τάφου, ο 18 νότια από το δεξιό μηριαίο, ο 19 δίπλα στο κρανίο στο νότιο τοίχωμα, εκτός από ένα θραύσμα του που βρέθηκε κοντά στη βάση της ληκύθου αριθ. 2, ο 20 σε δύο κομμάτια, το ένα κοντά στο βόρειο τοίχωμα και το άλλο στο νότιο άκρο του ανατολικού, και ο 21 στο ανατολικό, κάτω από το ειδώλιο αριθ. 25, **22-23** δύο γυάλινοι αμφορείσκοι (Π 289-290), ο 22 στο ανατολικό μέρος του βόρειου τοιχώματος και ο 23 σε δύο τμήματα στο πάνω άκρο της αριστερής κνήμης.

ΕΙΔΩΛΙΑ: **24** ανδρικό ειδώλιο (Π 483) με το σώμα στη ΒΑ γωνία και το κεφάλι μεταξύ των δύο μηριαίων, **25-30** έξι γυναικεία ειδώλια (Π 449-454) διάσπαρτα μέσα στον τάφο, τα περισσότερα σε κομμάτια και εν μέρει το ένα κάτω από το άλλο ή κάτω από άλλα κτερίσματα, ακόμη και έξω από τη ΝΑ γωνία του τάφου, **31-32** δύο ανδρικά ειδώλια με δαιμονικό πρόσωπο σε κομμάτια (Π 484-485), με το σώμα του 31 νότια από το θραύσμα αρύβαλλου του βόρειου τοιχώματος αριθ. 20 και το κεφάλι μεταξύ των μηριαίων, το 32 δίπλα στην αίχμη του ξίφους και κάτω από αυτό, **33** τμήμα ειδωλίου νέγρου (Π 487) κάτω από το ειδώλιο αριθ. 30 στη ΒΔ γωνία.

ΧΡΥΣΑ ΕΛΑΣΜΑΤΑ: **34** πολύ στενή ταινία (ΙΙΙ 104) από τους ιμάντες του τελαμώννα του ξίφους αριθ. 42, περί το μέσο του τάφου, **35** τμήμα στενής ταινίας (ΙΙΙ 117) πιθανόν από τη διακόσμηση της λαβής του μετακινήμενου ξίφους, δίπλα στο αίχμηρο άκρο του, **36** τμήμα φαρδύτερης ταινίας (ΙΙΙ 118) ίσως από τη διακόσμηση επίσης της λαβής του ξίφους, πάνω στο δεξιό μηριαίο, **37** μικρό θραύσμα ταινίας, όπως ή προηγούμενη (ΙΙΙ 119), δυτικά του αριστερού μηριαίου, κοντά στη λήκυθο αριθ. 2, **38-41** (ΙΙΙ 111-112), το 38 τέσσερα τριγωνικά μικρά ελάσματα που σχετίζονται μάλλον με τη διακόσμηση του κορυφώματος της λαβής του ξίφους, σε μία μάζα ανάμεσα στα όστα πλευρών στο δυτικό μέρος του τάφου, τα 39-40 δύο μικρά τριγωνικά ελάσματα σχετικά με τα προηγούμενα, το ένα βορειότερα από τα αριθ. 38 και το άλλο βόρεια από το δεξιό βραχίονα, τα 41 δύο μικρά τριγωνικά ελάσματα σχετικά με τα προηγούμενα, κάτω από το ειδώλιο αριθ. 30 στη ΒΔ γωνία του τάφου.

ΔΙΑΦΟΡΑ: **42** σιδερένιο ξίφος (ΙΙΙ 616) στο ανατολικό μέρος του τάφου, **43** τρία κομμάτια από τη θήκη ενός σιδερένιου δρεπανόσχημου μαχαιριού (ΙΙΙ 455), ένα στα δυτικά της κνήμης, δύο στη ΝΑ γωνία, **44** θραύσματα από δεκατρία καρφιά (ΙΙΙ 532), τα δέκα από τα τοιχώματα του τάφου, **45** δύο αποσχίσματα από την οστέινη επένδυση της λαβής του ξίφους μαζί με το επόμενο, **46** οστέινο πλακίδιο (ΙΙΙ 562), από το περιστόμιο του κολεού του ξίφους, νότια από τα θραύσματα των πλευρών στο δυτικό μέρος του τάφου, **47** ελάχιστα λείψανα ξύλου από τον κολεό του ξίφους βρέθηκαν πάνω στο έδαφος μεταξύ νότιου τοιχώματος και δεξιού βραχίονα.

460-450 π.Χ.

T41 (σχέδ. 50, εικ. 71)

Πώρινη σαρκοφάγος 187×50 εκ., β. 47 εκ., πάχ. τ. 8 εκ., προσανατολισμός Α-Δ περίπου.

Κατεστραμμένη κατά την αρχαιότητα. Ήλειπαν το κάλυμμα, το μεγαλύτερο μέρος των τοιχωμάτων του δυτικού τμήματος, το πάνω μέρος των τοιχωμάτων του ανατολικού τμήματος με ολόκληρο το ανατολικό τοίχωμα και, τέλος, το μεγαλύτερο μέρος του πυθμένα, εκτός από το ανατολικό του άκρο, από το οποίο υπολογίζεται και το μήκος του τάφου. Το εσωτερικό του ύψος διατηρήθηκε σε τμήμα της νότιας πλευράς. Αποσπασμένα κομμάτια των τοιχωμάτων και της καλυπτήριας βρέθηκαν τοποθετημένα όρθια στο ανατολικό μέρος του τάφου.

Δὲν βρέθηκε τίποτα ποὺ νὰ σχετίζεται μὲ τὸ ἀρχικὸ περιεχόμενο τοῦ τάφου, οὔτε ὅστὰ.

Ἡ ἐπίχωση μέσα καὶ πάνω ἀπὸ αὐτὸν περιεῖχε θραύσματα τῶν ὀστέων ἐνὸς βοοειδοῦς καὶ ἓνα πλῆθος ἀπὸ ὄστρακα κοινῶν ἀγγείων, ὑστεροελληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν κυρίως χρόνων, σὰν νὰ εἶχε χρησιμοποιηθεῖ ὁ τάφος ὡς λάκκος ἀπόρριψης.

Εὗρημα κανένα σύγχρονο μὲ τὴν ταφή.

T42 (σχέδ. Α, εἰκ. 72)

Ὁρθογώνιος λάκκος 220×90 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Ὅστὰ ἀνδρικοῦ σκελετοῦ. Musgrave: «Ὅστὰ ἐνὸς ἀνδρὸς 35-40 ἐτῶν».

Ὁ λάκκος ἦταν ἀνοιγμένος στὸ προσχωσιγενές, κοκκινωπὸ καὶ ἀμμῶδες ἔδαφος. Εἶχαν ἀναμοχλευτεῖ σχεδὸν πλήρως ὅχι μόνον τὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ καὶ οἱ παρεῖς τοῦ λάκκου. Μερικὰ ὅστὰ βρέθηκαν συγκεντρωμένα στὸ ἀνατολικὸ τοῦ τμήματος, ἀπὸ ὅπου ἐνδεχομένως συλλήθηκε ὁ τάφος.

Εὗρηματα:

1 δύο σιδερένιες αἰχμὲς δοράτων (III 640) στὸ δυτικὸ τμήμα τοῦ τάφου, ἀνάμεσα σὲ χώματα 25 ἐκ. ψηλότερα ἀπὸ τὸν πυθμένα του, **2** τρία θραύσματα ἀπὸ ἓνα σκέλος σιδερένιου τρίποδα (III 510) ἀπὸ τὸ δυτικὸ τμήμα τοῦ τάφου.

Τέλος 6ου αἰ. π.Χ.

T43 (σχέδ. Α, εἰκ. 73)

Ὁρθογώνιος σχεδὸν λάκκος 190×60 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Musgrave: «Ὅστὰ γυναικῆς 45 ἐτῶν καὶ πλεόν».

Ὁ λάκκος, ἀνοιγμένος στὸ προσχωσιγενές, κοκκινωπὸ καὶ ἀμμῶδες ἔδαφος, βρέθηκε ἐντελῶς ἀναμοχλευμένος καὶ πλήρως συλημένος. Μερικὰ ὅστὰ ἀποκαλύφθηκαν μαζὶ μὲ χώματα σὲ σωρὸ στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ τάφου.

Εὗρημα κανένα.

T44 (σχέδ. 51, εἰκ. 74)

Ὁρθογωνισμένος λάκκος 130×57 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Παιδικὸς σκελετὸς κοριτσιοῦ (;) μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ δύο ἀτόμων, 3-4 καὶ 5-6 ἐτῶν».

Ὁ λάκκος, ἀνοιγμένος στὸ προσχωσιγενές, κοκκινωπὸ καὶ ἀμμῶδες ἔδαφος, βρέθηκε συλημένος, μὲ τοιχώματα καὶ περιεχόμενο διαταραγμένα. Ὡστόσο λίγα σαθρὰ ὅστὰ βρέθηκαν σὲ μιὰ θέση ποὺ ἦταν μάλλον ἡ ἀρχικὴ. Ὁ δακτύλιος ἀριθ. 4 προέρχεται κατὰ τὰ φαινόμενα ἀπὸ τὸ δεξιὸ χέρι, ποὺ θὰ ἦταν κατὰ μῆκος τοῦ σώματος. Μόνη ἔνδειξη ὅτι πρόκειται ἴσως γιὰ σκελετὸ κοριτσιοῦ ἀποτελεῖ ἡ θέση τῆς κεφαλῆς πρὸς Α. Ἡ παρουσία τῶν ὀστέων δεύτερου ἀτόμου, ποὺ σημειώνει ὁ Musgrave, ὀφείλεται σὲ μετανασκαφικὸ ἀνακάτεμα, γιὰ τὸ ὁποῖο βλ. σχετικὰ πρὸς κάτω στὴν Ὁστεολογικὴ μελέτη τοῦ Μέρους Γ.

Εὗρηματα:

1 ἀττικὴ λήκυθος (II 165) στὴ θέση τῆς δεξιᾶς λεκάνης, **2** κάτω τμήμα κορινθιακῆς οἰνοχοΐσκης (II 16) δίπλα στὴ θέση τοῦ δεξιοῦ γόνατου, **3** ἀσημένια δισκελὴς περόνη (III 306) στὴ θέση τῆς δεξιᾶς λεκάνης, **4** μικρὸς δακτύλιος ἀπὸ ἀσημένιο ἔλασμα (III 414) δίπλα στὴ βάση τῆς ληκύθου.

Μέσα 5ου αἰ. π.Χ.

T45 (σχέδ. 52-53, εικ. 75-77)

Πώρινη σαρκοφάγος 179×48 εκ., β. 48 εκ., πάχ. τ. 8 εκ., διαστ. καλύμματος 195×64 εκ., πάχ. 10 εκ. καὶ στὸ μέσο 13 εκ., προσανατολισμός Α-Δ περίπου. Ὅστὰ γυναικείου (;) σκελετοῦ. Musgrave: «Ὅστὰ γυναικῆς 35-40 ἐτῶν».

Ἡ σαρκοφάγος κατέλαβε τὸ βόρειο μέρος ἐνὸς μεγαλύτερου σκάμματος, ἀνοιγμένου στὸ προσχωσιγενές, κοκκινωπὸ καὶ ἀμμώδες ἔδαφος. Τὸ μονολιθικὸ δικλινές κάλυμμά της βρέθηκε σπασμένο στὸ ἀνατολικό του τμήμα, ἐνῶ ἔλειπε καὶ ἡ ΝΑ γωνία του, ἀπὸ ὅπου συλήθηκε ὁ τάφος. Ὁ πωρόλιθος ἦταν πολὺ σαθρὸς καὶ ἤδη κατὰ τὴν τοποθέτηση χρειάστηκε νὰ ἐπισκευαστεῖ ἡ σαρκοφάγος, γιὰ νὰ ἐξασφαλιστοῦν δύο ἐκτεταμένα κάθετα ραγίσματα στὸ μέσο περίπου τῶν δύο μακρῶν πλευρῶν της. Τὰ ραγίσματα δέθηκαν μὲ δύο σιδερένιους πύσσῃμους συνδέσμους³², ποὺ ἐφαρμόστηκαν σὲ ὑποδοχὴ ἢ ὁποία λαξεύτηκε κατὰ μῆκος τῆς ἐπάνω ἐπιφάνειας τῶν τοιχωμάτων, καταλαμβάνοντας τὸ μισὸ περίπου τοῦ πάχους τους. Στὸ βόρειο τοίχωμα ἡ ὑποδοχὴ λαξεύτηκε πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ τάφου καὶ στὸ νότιο πρὸς τὸ ἐξωτερικὸ του μέρος (εἰκ. 76-77). Οἱ σύνδεσμοι, ὀρθογώνιας τομῆς 1,3×1,1 εκ. καὶ μήκους 30 εκ., ἔχουν τὴ μορφή ἐνὸς χοντροῦ καρφιοῦ μὲ στραβωμένα σὲ ὀρθή γωνία τὰ ἄκρα τους, ὅπου τὰ δύο κάθετα σκέλη τοῦ Π, ὕψους 3 εκ., καταλήγουν σὲ αἰχμηρὸ ἄκρο, ὅμοιο μὲ αὐτὸ ἐνὸς καρφιοῦ. Οἱ σύνδεσμοι εἶχαν μολυβδοχοηθεῖ, ὥστόσο δὲν ἀποφεύχθηκε ἡ ὀξειδωσί τους. Στὸ Μουσεῖο τῆς Θεσσαλονίκης μεταφέρθηκαν τὰ τμήματα ποὺ εἶχαν ἤδη ἀποσπαστεῖ. Εἶναι ἰσχυρὰ ὀξειδωμένα, ὅπως καὶ αὐτὰ ποὺ ἀφέθηκαν στὴ θέση τους.

Ὁ τάφος μέσα βρέθηκε γεμάτος χώματα. Ὅρισμένα ὅστὰ ἀνακαλύφθηκαν συγκεντρωμένα στὸ ἀνατολικὸ τμήμα του, μαζί μὲ ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὸ σπασμένο κάλυμμα.

Εὐρήματα:

1 κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (Π 79) στὸ δυτικὸ τμήμα τοῦ τάφου.

480-460 π.Χ.

T46 (σχέδ. 54, εἰκ. 78-79)

Πώρινη σαρκοφάγος 192×63 εκ., β. 62 εκ., πάχ. τ. 8 εκ., σωζ. διαστ. καλύμματος 193×84, πάχ. 9 εκ. καὶ στὸ μέσο 13 εκ., προσανατολισμός Α-Δ περίπου. Σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ ἐνὸς ἀνδρῶ 50 ἐτῶν καὶ πλέον».

Ἡ σαρκοφάγος εἶχε τοποθετηθεῖ πρὸς τὸ βόρειο μέρος ἐνὸς εὐρύτερου σκάμματος, ἀνοιγμένου στὸ προσχωσιγενές, κοκκινωπὸ καὶ ἀμμώδες ἔδαφος. Τὸ μονολιθικὸ δικλινές κάλυμμα παρουσίαζε πολλὰ σπασίματα στὸ ἀνατολικὸ του μέρος, ἀπὸ ὅπου ἔλειπε ἐντελῶς καὶ τὸ ἄκριανὸ του τμήμα. Ἀπὸ ἐκεῖ συλήθηκε ὁ τάφος.

Ὁ τάφος ἦταν γεμάτος χώματα. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὅστὰ τοῦ ἐπάνω κορμοῦ βρέθηκαν σὲ σωρὸ ἔξω ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τοίχωμα, ἀνακατεμένα μὲ χώματα. Ἡ νεκρὴ ἢ ὁ νεκρὸς εἶχε συρθεῖ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτήν, προφανῶς πρὶν ἀπὸ τὴν τελικὴ ἀποσύνθεση: τὸ κάτω μέρος τοῦ κορμοῦ, μὲ τὸ ἱερὸ ὅστὸ στὴ θέση του ἀνάμεσα στὰ περὺγια τῆς λεκάνης, βρέθηκε δίπλα στὸ ἀνατολικὸ τοίχωμα καὶ ἦταν μαζί μὲ τὰ σκέλη, ἀκόμα ὅλα σὲ συνάρτηση μεταξύ τους (εἰκ. 79). Τὸ κρανίον ἦταν ἀποσαθρωμένο καὶ παραμερισμένο στὴ ΒΑ γωνία, ἐνῶ στὴ ΝΑ γωνία ἦταν πεταμένο ἓνα ἐξάλειπτρο. Ἐξω ἀπὸ αὐτὴ τὴ γωνία βρέθηκαν μερικὰ ἀκόμη ὅστὰ καὶ τὰ ἄλλα κτερίσματα ποὺ ἐγκατέλειψαν οἱ ἀρχαῖοι συλητές. Ἡ ἐκτίμηση ὅτι ὁ τάφος

32. Μὲ παρόμοιο σιδερένιο σύνδεσμο ἐξασφαλίστηκε καὶ ἓνα ράγισμα στὴ σαρκοφάγο T95.

ἀνῆκε σὲ γυναῖκα προκύπτει μόνο ἀπὸ τὴν θέση τοῦ σκελετοῦ μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α καὶ ἀπὸ τὴν ὑπόθεση ὅτι οἱ τυμβωρύχοι γνώριζαν ἐνδεχομένως τὸ φύλο τῆς νεκρῆς καὶ ἄνοιξαν τὸν τάφο ἀπὸ τὸ ἀνατολικό του μέρους, ἀναζητώντας τὰ πολύτιμα κτερίσματα, ὅπως κοσμήματα κ.ἄ. (σχετικὰ μὲ τὶς συλήσεις βλ. πιὸ κάτω τὶς παρατηρήσεις στὸ Μέρος Β).

Εὗρηματα:

1 κορινθιακὴ λήκυθος (Π 42) ἔξω ἀπὸ τὴ ΝΑ γωνία τοῦ τάφου, **2** τριφυλλόστομη οἰνοχοΐσκη (Π 17) ὅπου καὶ ἡ λήκυθος, **3** κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (Π 88) μέσα ἀπὸ τὴ ΝΑ γωνία τοῦ τάφου, **4** γυάλινος ἀμφορίσκος (Π 291) ὅπου ἡ λήκυθος ἀριθ. 1, **5** εἰδώλιο γυναικείας καθιστῆς μορφῆς (Π 576) ὅπου καὶ τὸ προηγούμενο.

Γύρω στὸ 440 π.Χ.

T47 (σχέδ. 55, εἰκ. 80-81)

Πώρινη σαρκοφάγος 188×59 ἐκ., β. 55 ἐκ., πάχ. τ. 8 ἐκ., διαστ. καλύμματος 208×75 ἐκ., πάχ. 10 ἐκ. καὶ στὸ μέσο 14 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Γυναικεῖος (;) σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ στὰ ΒΑ. Musgrave: «Ὅστὰ γυναῖκας (;) 25-30 ἐτῶν».

Ἡ σαρκοφάγος εἶχε τοποθετηθεῖ στὸ βόρειο μέρος ἐνὸς μεγαλύτερου σκάμματος. Ἐφερε μονολιθικὸ δικλινὲς κάλυμμα, σπασμένο στὸ ἀνατολικό της τμήμα, τοῦ ὁποῖου ἔλειπε ἡ ΝΑ γωνία μαζὶ μὲ ἓνα μικρὸ μέρος τοῦ ἀντίστοιχου νότιου τοιχώματος. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ συλήθηκε ὁ τάφος, ποὺ βρέθηκε γεμάτος χώματα.

Τὰ ὅστὰ τοῦ σκελετοῦ παρουσίαζαν μιὰ περίεργη κατάσταση. Ἐνα μεγάλο τμήμα τοῦ κρανίου βρέθηκε στὴ ΒΑ γωνία τοῦ τάφου μαζὶ μὲ ὅστὰ τοῦ πάνω κορμοῦ. Οἱ ὀσφυϊκοὶ σπόνδυλοι μὲ τὰ ὅστὰ τῆς λεκάνης, τὰ μηριαῖα καὶ τμήμα τῆς δεξιᾶς κνήμης, ὅλα στὴν ἀρχικὴ τους συνάφεια, δὲν βρέθηκαν στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου, ὅπως θὰ περιέμενε κανένας κρίνοντας ἀπὸ τὴν φορά τους μὲ τὰ πόδια πρὸς Δ, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τοίχωμα. Τὸ σῶμα εἶχε προφανῶς συρθεῖ πρὸς τὸ ἀνατολικὸ μέρος πρὶν ἀπὸ τὴν τελικὴ ἀποσύνθεση, ὅπως παρατηρήθηκε καὶ στὸν παρακείμενο T46.

Εὔρημα κανένα.

T48 (σχέδ. 56, εἰκ. 82-84)

Ὁρθογώνιος σχεδὸν λάγκος 192×65 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ στὰ ΒΑ. Musgrave: «Ὅστὰ γυναῖκας 35-40 ἐτῶν».

Ὁ λάγκος ἀνοίχτηκε μέσα σὲ μεγαλύτερο σκάμμα στὸ προσχωσιγενές, κοκκινωπὸ καὶ ἀμμώδες ἔδαφος. Εἶχε ὑποστεῖ μερικὴ διατάραξη στὸ δυτικὸ του μέρος κατὰ τὴ μεταγενέστερη διάνοιξη τοῦ κυκλικοῦ βόθρου Λ18. Τότε ἴσως εἶχαν ἀφαιρεθεῖ καὶ τὰ ὅστὰ τῶν ἄκρων ποδιῶν, ἀλλὰ τελικὰ ὁ τάφος ἔμεινε ἀσύλητος. Τὸ στέρνο βρέθηκε παρασυρμένο λίγο χαμηλότερα ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ του θέση, κατὰ τὰ ἄλλα ὅμως ὁ σκελετός, λεπτὸς καὶ πολὺ σαθρός, βρέθηκε στὴ θέση του μὲ τὰ χέρια κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

Εὗρηματα:

1 κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (Π 64) δίπλα στὸ ἀριστερὸ μηριαῖο, **2-4** τρεῖς χάλκινες φιάλες (Π 353, Π 358, Π 374), ἡ 2 ἀνάμεσα στοὺς μηρούς, ἡ 3 δίπλα τῆς βορειότερα καὶ ἡ 4 δίπλα στὸ ἀριστερὸ γόνατο, **5** ρομβόσχημο ἔλασμα (Π 16) πάνω στὴ σφαγὴ τοῦ λαμποῦ, **6** δύο κομμάτια χρυσῆς διαδηματικῆς ταινίας (Π 42) ἀνατολικά τοῦ κρανίου, **7-8** δύο χρυσὰ ἐλάσματα, ὑποκατάστατα σφηκωτῆρων (Π 164), τὸ 7 ἀνατολικά ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ ὦμο καὶ τὸ 8 ἀντίστοιχα δεξιᾶ, κάτω ἐν μέρει ἀπὸ τὴν κάτω γνάθο, **9-10** δύο χρυσὰ σκουλαρίκια (Π 167), τὸ ἓνα

ὅπου καὶ τὸ ἔλασμα ἀριθ. 7 καὶ τὸ ἄλλο κάτω ἀπὸ τὴν κάτω γνάθο, **11** δώδεκα χρυσὰ ἑξαε-
τήματα ἐνὸς περιδεραίου (III 192) στὸ πάνω μέρος τοῦ στήθους, **12-13** δύο ἀσημένιες περόνες
(III 241) στοὺς ὤμους, **14-15** δύο ἀσημένιες πόρπες (III 328), ἡ 14 στὸν ἀριστερὸ ὦμο καὶ ἡ
15 στὸ δεξιὸ μέρος τῆς μέσης.

530-510 π.Χ.

T49 (σχέδ. 57-58, εἰκ. 85-87)

Πῶρινη σαρκοφάγος 188×59 ἐκ., β. 56 ἐκ., πᾶχ. τ. 8 ἐκ., διαστ. καλύμματος 215×80 ἐκ., πᾶχ.
10 ἐκ. καὶ στὸ μέσο 16 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν
κεφαλὴν στὰ ΒΑ. Musgrave: «Ὅστὰ γυναικας ὥριμης, 30-40 (;) ἐτῶν».

Ἡ σαρκοφάγος τοποθετήθηκε σὲ λάκκο, ἀνοιγμένο στὸ βόρειο μέρος ἐνὸς μεγαλύτερου
σκάμματος. Τὸ κάλυμμά της, μονολιθικὸ καὶ δικλινές, παρουσίαζε προσπάθεια παραβίασης
ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τοῦ τμήματος, ὅπου βρέθηκε σπασμένο. Ὡστόσο ὁ τάφος παρέμεινε ἀσύλητος.
Τὸ περιεχόμενό του τὸ κάλυπτε ἓνα παχὺ στρώμα λάσπης. Ὁ σκελετός, πολὺ σαθρός, βρέθηκε
στὴ θέση του μὲ τὸ δεξιὸ του χερὶ λυγισμένο πάνω στὴ μέση καὶ τὸ ἀριστερό του κατὰ μῆκος
τοῦ σώματος. Ἐνα μὼβ σκουῖρο στρώμα παρατηρήθηκε ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς μέσης ὡς τὸ
λαμμό.

Εὐρήματα:

1 μελαμβαφὴς σκύφος (II 100) μεταξὺ τῶν κνημῶν, **2** κορινθιακὸ ἑξάλειπτρο (II 87) στὸ ἀ-
ριστερὸ μηριαῖο, **3** ρομβόσχημο χρυσὸ ἔλασμα (III 29) πάνω στὸ ἀριστερὸ στήθος, **4-5** δύο
ἀσημένια σκουλαρίκια (III 177) ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τῆς κάτω γνάθου, **6** ἀσημένια περόνη
(III 278) πάνω στὸ ἱερὸ ὀστό, **7-8** δύο ἀσημένιες πόρπες (III 346), μία δυτικότερα τῆς ἀριστερῆς
κλείδας καὶ ἡ ἄλλη στὸ δεξιὸ στήθος, **9-10** δύο μικρότερες ἀσημένιες πόρπες (III 347), ἡ μία
κατὰ τὴν ἀριστερὴν μασχάλην καὶ ἡ ἄλλη δίπλα στὴ δεξιὰ πλευρὰ, **11** χάλκινη τοξωτὴ πόρπη
(III 353) κολλητὰ στὸ πίσω μέρος τοῦ κρανίου, **12-13** δύο ἀσημένια βραχιόλια (III 359) στοὺς
πῆχεις, **14** δακτύλιος ἀπὸ ἀσημένιο ἔλασμα (III 411) σὲ φάλαγγα τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ.

Δεύτερο τέταρτο 5ου αἰ. π.Χ.

T50 (σχέδ. 59-60, εἰκ. 88-89)

Λίθινος κιβωτιόσχημος 197×60 ἐκ., β. 50 ἐκ., πᾶχ. τ. 8 ἐκ., διαστ. καλυπτήριας περίπου 240×80
ἐκ., μέγ. πᾶχ. 9 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴν
στὰ ΒΑ. Musgrave: «Ὅστὰ γυναικας 23-25 ἐτῶν».

Ὁ τάφος τοποθετήθηκε στὸ βόρειο μέρος ἐνὸς λίγο μεγαλύτερου σκάμματος, ἀνοιγμένου
στὸ προσχωσιγενές, ἀμμώδες ἔδαφος. Ὁ πυθμένος τοῦ σκάμματος διαμορφώθηκε στὴν ἐπι-
φάνεια τοῦ φυσικοῦ, γκρίζου ἀργιλωδούς ἐδάφους ποὺ ἀκολουθοῦσε, μέσα στὸ ὁποῖο λα-
ξεύτηκε ὁ κυρίως λάκκος, ποὺ δέχτηκε τὸν τάφο ὡς τὸ πάνω μέρος τῶν τοιχωμάτων του. Τό-
σο οἱ τέσσερις πλάκες ποὺ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὰ τοιχώματα ὅσο καὶ οἱ δύο τοῦ πυθμέ-
να καὶ τῆς κάλυψης ἔγιναν ἀπὸ πράσινο σχιστόλιθο ποὺ ἀποσχίζεται εὐκόλα, γιὰ αὐτὸ καὶ
ἦταν ἀδρὰ μόνο δουλεμένες. Ἡ καλυπτήρια ἔφερε ἐκτεταμένες φθορὰς καὶ εἶχε ξανατοποθετηθεῖ
στὴ θέση της μετὰ τὴ σύληση τοῦ τάφου, ποὺ ἔγινε κατὰ τὰ φαινόμενα ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν
πλευρὰ του. Τόσο ἔξω ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτὴν ὅσο καὶ ἐπάνω στὸ ΒΑ μέρος τῆς καλυπτήριας
βρέθηκαν ὀρισμένα ὀστά, τὸ πῶμα τῆς πλημοχόης ἀριθ. 4 καὶ θραύσματα ἀπὸ τὸ σῶμα της,
καθὼς καὶ τμήματα ἀπὸ τὰ εἰδώλια κόρης καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀγγεῖα, τὰ ὑπόλοιπα τῶν ὁποίων
ἀνακαλύφθηκαν μέσα στὸν τάφο. Ἐνα μέρος ἀπὸ τὸ προῖδν τῆς σύλησης, ποὺ εἶχε ἀπορροφηθεῖ

ἔξω ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ πλευρά, μεταφέρθηκε προφανῶς ἐπάνω στὴν καλυπτήρια, ὅταν αὐτὴ ξαναμπῆκε στὴ θέση της.

Ἐσωτερικὰ ὁ τάφος ἦταν γεμάτος χρώματα. Ἐλάχιστα ὅσα βρέθηκαν συγκεντρωμένα στὸ ἀνατολικό του μέρος, μαζί μὲ κομμάτια ἀγγείων καὶ εἰδωλίων, κάτω ἀπὸ πέτρες. Τρία μικρὰ κομμάτια τοῦ κρανίου βρέθηκαν κολλημένα στὸ ἀνατολικὸ τοίχωμα καὶ ὀρισμένα ἀπὸ τὰ δάχτυλα τῶν ποδιῶν στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ βόρειου τοιχώματος, ἐνῶ τέσσερις φάλαγγες τοῦ δεξιοῦ πιθανότατα χεριοῦ μὲ ἓνα δαχτυλίδι βρέθηκαν μαζί πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ βόρειου τοιχώματος. Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ συμπεραίνεται ὅτι ἡ νεκρὴ εἶχε ταφεῖ μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Εὐρήματα:

1 μελανόμορφη κύλικα-σκύφος (II 132) σὲ θραύσματα μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο καὶ πάνω ἀπὸ τὴν καλυπτήρια, **2** μελαμβαφὴς σκύφος (II 192), ὀρισμένα ὅστρακα μέσα καὶ ἄλλα ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο, **3** μελανόμορφη λήκυθος (II 144), τὸ κάτω τμῆμα μέσα καὶ τὸ ὑπόλοιπο ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο, **4** ἀττικὴ πλημοχὴ (II 216) στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ τάφου, ἓνα θραῦσμα τῆς ἔξω ἀπὸ αὐτὸν καὶ τὸ πῶμα τῆς πάνω στὴν καλυπτήρια, **5-6** δύο εἰδώλια κόρης (II 445-446), τὸ πάνω μέρος τοῦ 5 μέσα καὶ τὸ κάτω ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο, ὁ κορμὸς τοῦ 6 ἔξω καὶ τὸ κεφάλι μέσα στὴ ΝΔ γωνία, **7** χρυσὸ ἀγγειόσχημο περιάπτο (III 215) κάτω ἀπὸ τὴν πλημοχὴ ἀριθ. 4, **8** ἀσημένιο δαχτυλίδι (III 390) περασμένο σὲ μιὰ φάλαγγα τοῦ δεξιοῦ προφανῶς χεριοῦ, κοντὰ στὸ βόρειο τοίχωμα.

480-470 π.Χ.

T51 (σχέδ. 61, εἰκ. 90)

Πώρινη σαρκοφάγος 193×58 ἐκ., β. 51 ἐκ., πᾶχ. τ. 8 ἐκ., διαστ. καλύμματος 210×79 ἐκ., πᾶχ. 10 ἐκ. καὶ στὸ μέσο 14 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Ὅσα ἀνδρικοῦ σκελετοῦ. Musgrave: «Ὅσα ἐνὸς ἀνδρα σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχαιολογικὲς ἐνδείξεις, 35-45 (:) ἐτῶν».

Ἡ σαρκοφάγος καταλάμβανε τὸ βόρειο μέρος ἐνὸς μεγαλύτερου σκάμματος, ἀνοιγμένου στὸ γκριζωπὸ ἀμμιῶδες ἔδαφος. Ἐφερε μονολιθικὸ δικλινὲς κάλυμμα, ποὺ ἦταν σπασμένο στὴν ἀνατολικὴ πλευρά. Ἐλεπε ἡ ΝΑ γωνία του, καθὼς καὶ ἓνα τμῆμα ἀπὸ τὸ μέσο τῆς νότιας πλευρᾶς, ἀπὸ ὅπου πραγματοποιήθηκε καὶ ἡ σύλληψη τοῦ τάφου. Ἐνδεχομένως ὁ τάφος θεωρήθηκε γυναικεῖος, γιὰ αὐτὸ καὶ ἡ ἐπέμβαση ξεκίνησε ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τμῆμα. Τὸ ἄνοιγμα ποὺ δημιουργήθηκε στὴ νότια πλευρὰ καλύφθηκε πρόχειρα μὲ μιὰ πλακοειδὴ πέτρα πάνω σὲ χώματα, στὸ ἐπίπεδο τοῦ πάνω μέρους τῶν τοιχωμάτων.

Ὁ τάφος ἦταν γεμάτος μὲ χρώματα καὶ κατὰ τὸ ἀνατολικὸ κυρίως μέρος του μὲ ἄμμο. Ὅρισμένα ὅσα βρέθηκαν στὸν πυθμένα κάτω ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα τῆς νότιας πλευρᾶς. Ἐξω ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτό, 24 ἐκ. βαθύτερα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τῶν τοιχωμάτων, ἀνακαλύφθηκαν θραύσματα μιᾶς ληκύθου, τὸ κάτω μέρος τῆς ὁποίας βρέθηκε μέσα στὸν τάφο μαζί μὲ τὰ ὅσα.

Εὐρήματα:

1 ἀττικὴ λήκυθος (II 162), τὸ κάτω μέρος στὸ μέσο τῆς νότιας πλευρᾶς, τὰ θραύσματα τοῦ πάνω μέρους ἔξω ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτό, **2** ἀσημένια δισκελὴς περόνη (III 308) μαζί μὲ τὰ ὅσα στὸ μέσο τῆς νότιας πλευρᾶς, **3** τμῆμα τῆς λεπίδας ξίφους (III 618) μαζί μὲ τὰ ὅσα ὅπου καὶ τὸ προηγούμενο, **4** αἰχμὴ δόρατος (III 646) μαζί μὲ τὸ προηγούμενο, **5** τρία θραύσματα ἐνὸς μαχαιριοῦ (III 440) ὅπου καὶ τὸ προηγούμενο.

Γύρω στὰ μέσα 5ου αἰ. π.Χ.

T52 (σχέδ. 62-63, εικ. 91-94)

Πώρινος κιβωτιόσχημος τάφος 195×84 εκ., β. 104-106 εκ., πάχ. τ. 11-12 εκ., διαστ. καλυπτήριας 212×98 εκ., πάχ. 10 εκ., προσανατολισμός ΒΑ-ΝΔ περίπου. Άνδρικός σκελετός με την κεφαλή στα ΝΔ και κατάλοιπα ενός γυναικείου. Musgrave: «Όστα ενός άνδρα 23-25 ετών και μιάς ενήλικης νεαρής ηλικίας».

Ο λάκκος μέσα στον οποίο κατασκευάστηκε ο τάφος ανοίχτηκε σχεδόν έξ ολοκλήρου μέσα στο φυσικό γκριζοπράσινο αργιλώδες έδαφος. Χρησιμοποιήθηκαν έξι πλάκες από έξαιρετικά πορώδη και εύθρυπτο πωρόλιθο, τέσσερις για τα τοιχώματα και από μία για τον πυθμένα και την επίπεδη καλυπτήρια. Στις άκρες των πλακών που σχημάτισαν τις μακριές πλευρές του τάφου λαξεύτηκαν κάθετες έγκοπές, στις οποίες εφαρμόστηκαν οι πλάκες των στενών πλευρών. Οι μακριές πλάκες είχαν σφηνωθεί στη θέση τους με ακανόνιστες άδρες πέτρες, που τοποθετήθηκαν κατά τα άκρα τους, στο κενό μεταξύ αυτών και των παρειών του λάκκου (όπως στους T20, T67, βλ. για σχετικές περιπτώσεις στο Μέρος Β).

Η καλυπτήρια πλάκα, σαθρή και με πλήθος ρωγμών, δεν στάθηκε δυνατό να αφαιρεθεί ακέραη. Άνοιξε στα σημεία διάβρωσης και διαλύθηκε σε κομμάτια και πολλά μικρά τρύμματα. Όρισμένα κομμάτια του δυτικού της τμήματος έπεσαν μέσα στον άδειο από επίχωση τάφο, με αποτέλεσμα να ύποστουν σημαντική φθορά ο σκελετός και τα κτερίσματα του δυτικού μέρους του τάφου. Τα θραύσματα από το κρανίο του νεκρού δεν παρουσιάζουν πράσινο χρώμα, όπως σε άλλες περιπτώσεις (βλ. T115), καθώς το κράνος είχε προφανώς τοποθετηθεί έξαρχής στη ΒΔ γωνία του τάφου. Η άσπιδα ήταν κατά τα φαινόμενα όρθια στο νότιο τοίχωμα, όπου βρέθηκαν τα περισσότερα θραύσματα της άντυγας. Το δεξιό χέρι βρέθηκε κατά μήκος του σώματος και το άριστερό πάνω στο στήθος.

Ένα λεπτό στρώμα ύγρης λάσπης χρώματος μωβ έκτεινόταν σχεδόν σε όλόκληρο το δάπεδο. Κάτω από τα αντικείμενα που βρέθηκαν νότια από το δεξιό βραχίονα και τη λεκάνη του σκελετού, κατά μήκος του νότιου τοιχώματος του τάφου και κάτω από το μωβ στρώμα του δαπέδου, ανακαλύφθηκαν τμήματα μηρού και κνήμης ενός δεύτερου σκελετού, προφανώς κατάλοιπα από προηγούμενη ταφή, καθώς και τα θραύσματα της σιδερένιας τετράτροχης άμαξας αριθ. 91 και του κλισμοῦ 92. Η μορφή της άμαξας (τετράτροχες άμαξες βρέθηκαν σε γυναικείους τάφους) όσο και η παρουσία των οστών σκέλους στο δυτικό μέρος του τάφου (για τον προσανατολισμό των νεκρών βλ. πιο κάτω, στο Μέρος Β) αποτελούν, από αρχαιολογική άποψη, ένδειξεις ότι τα συγκεκριμένα αυτά κατάλοιπα οστών ανήκαν σε ένα γυναικείο σκελετό, που απομακρύνθηκε για την ταφή του άνδρα.

Ευρήματα:

ΑΓΓΕΙΑ (σχέδ. 62): **1** μελανόμορφη κύλικα (II 114) πάνω στα άκρα των ποδιών, **2-7** έξι γυάλινοι άμφορίσκοι (II 278-283), ένας δίπλα στο ανατολικό τοίχωμα, τρεις στο νότιο και δύο στο βόρειο, στο ύψος του αριστερού βραχίονα, **8** θραύσματα γυάλινου αρύβαλλου (II 298) στη ΝΔ γωνία, **9** άσημένα όμφαλωτή φιάλη (II 310) στη ΒΑ γωνία, **10** χάλκινος λέβης (II 406) κατά την αριστερή κνήμη, **11** χάλκινη πρόχους (II 424) βόρεια του λέβητα, **12-16** πέντε χάλκινες φιάλες χωρίς διακόσμηση (II 386-390), οι 12-13 στην αριστερή κνήμη (ή μία μέσα στην άλλη), ή 14 βόρεια από το άριστερό γόνατο, ή 15 κοντά στο δεξιό πόδι και ή 16 δίπλα στον αριστερό βραχίονα, **17-19** τρεις διακοσμημένες χάλκινες φιάλες (II 339-341), ή 17 δίπλα στο δεξιό μηριαίο, ή 18 νότια από τη δεξιά κνήμη και ή 19 ανατολικά του αριστερού πήχη.

ΧΡΥΣΑ ΕΛΑΣΜΑΤΑ (σχέδ. 63): **20** ρομβοειδές έλασμα (III 12) στη δεξιά λεκάνη, εν μέρει πάνω στον αντίστοιχο πήχη, **21** τραπεζιόσχημο έλασμα, (III 67) στο δεξιό μέρος του στήθους

καὶ στὸ βραχίονα, **22-23** δύο φαρδιᾶς ταινίες διακοσμητικῆς τοῦ ἐνδύματος (III 57), ἡ 22 δίπλα στὸ δεξιὸ βραχίονα καὶ ἡ 23 πάνω στὴ μέση καὶ τὴν ἀριστερὴ λεκάνη, ἕως μέσα ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ μηριαῖο (στὸ σχέδ. 63 σκιασμένες ἐλαφρὰ γκρι, ὅπως καὶ οἱ ταινίες ἀριθ. 24-32), **24-26** δύο στενότερες ταινίες καὶ ἓνα θραῦσμα ταινίας (III 58) ἴδιας χρήσης μὲ τὶς προηγούμενες, οἱ 24 καὶ 25 ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ δεξιοῦ μηριαίου ἕως τὸ ἀριστερό, τὸ θραῦσμα 26 στὴ δεξιὰ λεκάνη, **27-31** τρεῖς ταινίες καὶ δύο θραύσματα (III 59) ἴδιας χρήσης μὲ τὶς προηγούμενες ταινίες, τὸ θραῦσμα 27 στὸ κάτω μέρος τῆς ταινίας ἀριθ. 22 καὶ τὸ 28 στὸ δεξιὸ μέρος τῆς μέσης τοῦ σκελετοῦ, ἡ ταινία 29 στὴ δεξιὰ λεκάνη, ἡ 30 στὸ κάτω μέρος τῶν μηριαίων καὶ ἡ 31 ἔξω ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ μηριαῖο, **32** δύο ταινίες ὁμοίας χρήσης (III 60) πάνω στὶς κνήμες, **33-35** τρία τρίγωνσσα ἐλάσματα ἀπὸ τὴ διακόσμηση τοῦ ἐνδύματος (III 70), τὸ 33 στὸν ἀριστερὸ ὦμο, τὸ 34 στὴ δεξιὰ λεκάνη καὶ τὸ 35 ἔξω ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ γόνατο, **36** τετράγωνσσο ἔλασμα (III 69) ἴδιας χρήσης μὲ τὰ προηγούμενα, στὸν ἀριστερὸ ἀγκώνα, **37-40** τέσσερα τετράγωνα ἐλάσματα, σχετικὰ μὲ τὸ ἔνδυμα (;) (III 78), τὸ 37 ἔξω ἀπὸ τὸ δεξιὸ ἀγκώνα, τὰ 38-39 μεταξὺ τῶν μηρῶν καὶ τὸ 40 πάνω στὴν ἀριστερὴ λεκάνη, **41-43** ἓνα ὀρθογώνιο καὶ δύο σχεδὸν ὀρθογώνια ἐλάσματα (III 79-80) ἀπὸ τὴ διακόσμηση τοῦ κράνους ἀριθ. 77, τὸ 41 στὴν κορυφὴ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονιου, τὸ 42 ὁλόκληρο κάτω ἀπὸ τὸ κράνος καὶ τὸ 43 πάνω στὴν ἀριστερὴ κλεῖδα, **44** δύο ὀρθογώνια ἐλάσματα (III 81) ἀπὸ τὸ ἴδιο κράνος, τὸ ἓνα δίπλα στὸ προηγούμενο καὶ τὸ ἄλλο ἐν μέρει κάτω ἀπὸ τὸ κράνος, **45** τέσσερα ἀκανόνιστα ἐλάσματα (III 82) ἴδιας χρήσης μὲ τὰ προηγούμενα, τὸ ἓνα ἐν μέρει κάτω ἀπὸ τὸ ἀριθ. 41 καὶ τὰ ἄλλα μαζί μὲ τὰ προηγούμενα ἐλάσματα τοῦ κράνους, **46** δύο ἀδιακόσμητα ἐλάσματα ἴδιας χρήσης (III 83) ὅπου καὶ τὰ προηγούμενα, **47** τέσσερα μικρότερα ἀκανόνιστα ἐλάσματα (III 84) ὅπου καὶ τὰ προηγούμενα, **48** δύο κομμάτια ἀπὸ ταινιωτὸ ἔλασμα (III 85) ὅπου καὶ τὰ προηγούμενα, **49-52** τέσσερα κομμάτια ταινιῶν (III 88-89) ἀπὸ τὴ διακόσμηση τοῦ τελαμώννα τοῦ ξίφους ἀριθ. 82, τὸ 49 νότια ἀπὸ τὸ δεξιὸ ὦμο, τὸ 50 πάνω στὸ δεξιὸ βραχίονα καὶ τὰ 51-52 πάνω στὰ δεξιὰ πλευρά, **53-55** τρεῖς λεπτὲς ταινίες (III 97) ἀπὸ τοὺς ἱμάντες τοῦ κολεοῦ τοῦ ξίφους, μία ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ λεκάνη ἕως τὸ πάνω μέρος τῶν μηρῶν καὶ δύο στὸ βόρειο τοίχωμα, **56-57** δύο τετράγωνσσο ἐλάσματα (III 129) ἀπὸ τὴ διακόσμηση τοῦ κολεοῦ τοῦ ἴδιου ξίφους, τὸ 56 στὴν ἀριστερὴ πλευρά, πάνω στὴν ταινία ἀριθ. 23 καὶ τὸ 57 λίγο πὺ πάνω ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ ἀριστεροῦ μηριαίου, **58** τρίγωνσσο ἔλασμα (III 130) ἴδιας χρήσης μὲ τὰ προηγούμενα, λίγο πὺ κάτω ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ πῆχη, δίπλα στὸ προηγούμενο τετράγωνσσο ἀριθ. 56, **59** τρία μικρὰ τριγωνικὰ ἐλάσματα (III 131) μᾶλλον ἴδιας χρήσης, δίπλα στὴν ἀριστερὴ λεκάνη, **60** ἓνα τρίγωνσσο ἔλασμα καὶ ἓνα τριγωνικὸ (III 139) διακοσμητικὰ τοῦ ὑποδήματος, πάνω στὸ δεξιὸ πόδι, **61** ζευγὸς ὁμοίων ἐλασμάτων (III 140) βόρεια ἀπὸ τὰ λείψανα τοῦ ἀριστεροῦ ποδιοῦ, **62-72** ἔντεκα μικρὰ τριγωνικὰ ἐλάσματα διακοσμητικὰ τῶν ὑποδημάτων (III 152) γύρω ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τῶν κνημῶν, **73** λείψανα ἀπὸ ἀσημένια ἐπίχρυστα καττύματα δερμάτινων ὑποδημάτων (III 157).

ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ (σχέδ. 63): **74** ἀσημένια δυσκελὴς περόνη μὲ χρυσὸ ἔλασμα στὴν κεφαλὴ (III 292) μέσα ἀπὸ τὸ δεξιὸ ἀγκώνα, **75** ἀσημένια μονόλοβη δυσκελὴς περόνη (III 318) στὴν περιοχὴ τῆς μέσης, ἐν μέρει κάτω ἀπὸ τὸ θραῦσμα ταινίας ἀριθ. 28.

ΕΙΔΗ ΟΠΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΑ (σχέδ. 62): **76** χάλκινη ἀσπίδα (III 665) σὲ κομμάτια, στὸ χῶρο τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ τάφου, ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ ἀπὸ τὰ μηριαῖα καὶ τὶς κνήμες, **77** χάλκινο κράνος (III 676) στὴ ΒΔ γωνία, **78** χάλκινο ὁμοίωμα δίτροχης ἄμαξας (III 416) δίπλα στὸ δεξιὸ γόνατο, **79-80** χάλκινα ὁμοιώματα ἐνὸς καθίσματος καὶ μιᾶς τράπεζας (III 481 καὶ III 494) δίπλα στὸ ἀριστερὸ μηριαῖο, **81** θραύσματα ἀπὸ χάλκινους ὀβελοὺς (III 462) ἀνατολικά τῆς τράπεζας ἀριθ. 80, **82** σιδερένιο ξίφος (III 609) πάνω στὸ στήθος μὲ τὴ λαβὴ

σπασμένη και τὸ κορύφωμά της κοντὰ στὴ δεξιὰ μασχάλη, **83** ἓνα δεύτερο ξίφος (III 610) κατὰ μήκος τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, **84** δύο αἰχμὲς δοράτων (III 636) στὴ ΒΔ γωνία, **85** μικρὴ αἰχμὴ ἀκοντίου (;) (III 657) σὲ δύο κομμάτια πάνω στὸ στήθος, τὸ ἓνα ἐν μέρει κάτω ἀπὸ τὸ ξίφος ἀριθ. 82, **86** σιδερένιο μαχαίρι (III 453) πάνω στὸ στήθος, **87** θραύσματα ἐνὸς σιδερένιου τρισκελοῦς ἄγκιστρου (III 519) κατὰ τὴν ἀριστερὴ κνήμη, ἀνάμεσα στὰ θραύσματα τῶν χάλκινων φιαλῶν ἀριθ. 12-13, **88** σιδερένιο καρφὶ (III 545) στὰ θραύσματα τοῦ λέβητα ἀριθ. 10, **89** διπλὸ ἐλεφαντοστέινο πλακίδιο (III 564), ὁ μύκης τοῦ κολοῦ τοῦ ξίφους ἀριθ. 82, κάτω ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ ἀριστεροῦ μηριαίου, **90** μισὸς ἐλεφαντοστέινος κρίκος (III 571) ἀπὸ τὸ ξίφος ἀριθ. 82, μέσα ἀπὸ τὸ δεξιὸ ἀγκώνα, **91** θραύσματα σιδερένιου ὁμοιώματος τετράτροχης ἄμαξας (III 427) νότια τῆς δεξιᾶς λεκάνης καὶ κάτω ἀπὸ τὸ μὲν στρώμα τοῦ δαπέδου τοῦ τάφου, **92** θραύσματα ἐνὸς σιδερένιου ὁμοιώματος κλισμοῦ (III 493) μαζί μὲ τὰ θραύσματα τῆς ἄμαξας.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

T53 (σχέδ. 64, εἰκ. 95)

Ὁρθογώνιος λάκκος 185×65 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Ἀνδρικοὺς σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ στὰ ΝΔ. Musgrave: «Ὅστὰ ἐνήλικου ἀνδρα».

Ὁ λάκκος, ἀνοιγμένος στὸ φυσικὸ γκριζοπράσινο ἀργιλῶδες ἔδαφος, παρουσίαζε παραβιάσεις ἀπὸ τὴ ΝΔ πλευρὰ του, ὅπου ἡ ἐπίχωσή του ἦταν ἀνακατεμένη μὲ γκριζωπὸ ἀμμουδερό χῶμα τοῦ στρώματος πάνω ἀπὸ τὸ φυσικόν. Ὁλόκληρος ὁ χῶρος στὰ ΝΔ ἕως καὶ τὸν T55 βρέθηκε ἀναμοχλευμένος. Τὰ σχετικὰ εὐθύγραμμα τοιχώματα τοῦ τάφου ὑποδείκνυναι τὴν ὑπαρξὴ μᾶλλον ξύλινης λάρνακας.

Κατὰ τὴ σύλληψη τοῦ τάφου καταστράφηκε τὸ πάνω μέρος τοῦ κορμοῦ, τοῦ ὁποίου εἶχαν πεταχτεῖ καὶ τὰ περισσότερα ὅστ᾽, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ βραχίονα καὶ τὰ ὅστ᾽ τοῦ πῆχη, ποὺ ἦταν λυγισμένα πρὸς τὸ πάνω μέρος τοῦ στήθους, καθὼς καὶ τὸ ἀριστερὸ περὺγιό τῆς λεκάνης, τοῦ ὁποίου βρέθηκε ἓνα σαθρὸ ὑπόλειμμα. Στὴ θέση τους ἀποκαλύφθηκαν τὰ κτερίσματα τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τοῦ τάφου. Τὰ χάλκινα καὶ τὰ σιδερένια βρέθηκαν σὲ θλιβερὴ κατάσταση, ἓνας σωρὸς θραυσμάτων (δὲν σημειώνονται στὸ σχέδιο), τὰ περισσότερα κάτω ἀπὸ τὰ κομμάτια τοῦ χάλκινου λέβητα ἀριθ. 5.

Εὐρήματα:

1 ἀττική κύλικα (II 105) στὴ ΒΑ γωνία τοῦ τάφου, **2** κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (II 57) ἀνάμεσα στὶς κνήμες, **3** χάλκινος λέβης (II 394) δίπλα στὸ ἀριστερὸ μηριαῖο, **4-5** δύο χάλκινες φιάλες (II 316-317), ἡ 4 στὴ ΒΔ γωνία καὶ ἡ 5 δίπλα στὴν ἀριστερὴ κνήμη, **6** πλαστικὸ ἀγγεῖο σὲ μορφὴ κόρης (II 441) δίπλα στὴ δεξιὰ κνήμη, **7** εἰδῶλιο καθιστῆς γυναικείας μορφῆς (II 463) στὴ ΝΑ γωνία, **8** θραύσματα ἐνὸς καθιστοῦ γυναικείου εἰδωλίου (ἀριθ. Εὐρ. 8225) στὴ ΒΔ γωνία μαζί μὲ τὴ φιάλη ἀριθ. 4, **9** δύο χρυσὰ ἐλάσματα (III 134) ἀπὸ τὸ μύκητα τοῦ κολοῦ τοῦ ἐπόμενου ξίφους, **10** σιδερένιο ξίφος (III 595) ἐν μέρει πάνω στὸ στήθος, **11** σιδερένιο ὁμοίωμα δίτροχης ἄμαξας σὲ θραύσματα (III 418) δίπλα στὸ ἀριστερὸ μηριαῖο, κάτω ἀπὸ τὰ θραύσματα τοῦ λέβητα, **12** θραύσματα ἐνὸς ὁμοιώματος κλισμοῦ (III 483) κάτω ἀπὸ τὸ δυτικὸ τμήμα τοῦ λέβητα, **13** ὁμοίωμα τριποδικῆς τράπεζας (III 496) στὰ δυτικὰ τοῦ λέβητα, **14** ἓνα μαχαίρι (III 430) ἀνάμεσα στοὺς μηρούς, **15** δέση ὀβελῶν (III 464) κάτω ἀπὸ τὰ θραύσματα τοῦ λέβητα, **16** ζευγὸς κρατευτῶν (III 475) ὅπου καὶ τὸ προηγούμενο, **17** τρισκελὲς ἄγκιστρο (III 515) μαζί μὲ τὰ προηγούμενα, **18** ἓνα καρφὶ (III 538) κάτω ἀπὸ τὸ βόρειο τμήμα τοῦ λέβητα ἀριθ. 3.

Γύρω στὸ 550 π.Χ.

T54 (σχέδ. 65, εικ. 96-97)

Πώρινη σαρκοφάγος 178×47 εκ. στο ανατολικό και 43 εκ. στο δυτικό μέρος, β. 48 εκ., πάχ. τ. 9 εκ., προσανατολισμός Α-Δ περίπου. Γυναικείος σκελετός με την κεφαλή προς Α. Musgrave: «Όσα γυναικάς, σύμφωνα με τις αρχαιολογικές ενδείξεις».

Δεν βρέθηκαν τα κανονικά όρια του σκάμματος, που ήταν ανοιγμένο σε προσχωσιγενές αμμώδες έδαφος. Ολόκληρη ή γύρω περιοχή ήταν αναμοχλευμένη. Το κάλυμμα δεν βρέθηκε. Έλειπε επίσης η ΝΔ γωνία της σαρκοφάγου και το πάνω μέρος των τοιχωμάτων, εκτός από το ανατολικό τμήμα του βόρειου τοιχώματος, που βρέθηκε σπασμένο αλλά στη θέση του και έσωζε ολόκληρο το ύψος του.

Ο τάφος ήταν συλημένος από την αρχαιότητα. Τα όσα είχαν πεταχτεί, εκτός από ένα κομμάτι μηριαίου και μερικά πλευρά και θραύσματα κρανίου, που βρέθηκαν συγκεντρωμένα δίπλα στο ανατολικό τοίχωμα και πατημένα με μια μεγάλη άδρη πέτρα. Στη θέση τους ωστόσο, στο δυτικό μέρος του τάφου, αφέθηκαν τα όσα των κνημών και του αριστερού ποδιού (εικ. 97).

Ευρήματα:

1 μελανόμορφη κύλικα-σκύφος (Π 124) πάνω στην αριστερή κνήμη, **2** κορινθιακό εξάλειπτρο (Π 97) δίπλα στη δεξιά κνήμη, **3** άσημένα περόνη (ΙΙΙ 286) κατά το ανατολικό άκρο του νότιου τοιχώματος, **4** δακτύλιος από άσημένο έλασμα (ΙΙΙ 409) κατά το ανατολικό άκρο του βόρειου τοιχώματος.

Γύρω στο 480 π.Χ.

T55 (σχέδ. 66, εικ. 98)

Πώρινη σαρκοφάγος 190×54 εκ., β. 48 εκ., πάχ. τ. 8-10 εκ., πλ. καλύμματος 70 εκ., πάχ. 9 εκ. και στο μέσο 13 εκ., προσανατολισμός ΒΑ-ΝΔ περίπου. Άνδρικός σκελετός με την κεφαλή στα ΝΔ. Musgrave: «Άνδρας σύμφωνα με τις αρχαιολογικές ενδείξεις, μεσήλικας έως ηλικιωμένος».

Δεν βρέθηκαν όρια του σκάμματος, το οποίο είχε ανοιχτεί στο προσχωσιγενές κοκκινωπό έδαφος που σχηματίστηκε από χοντρό αμμοχάλικο. Ολόκληρη ή περιοχή ως τον T53 παρουσίαζε έκτεταμένες επεμβάσεις και αναμόχλευση. Η σαρκοφάγος βρέθηκε σχεδόν ολοσχερώς κατεστραμμένη, διατηρούσε μόνο μέρος των τοιχωμάτων της ΒΑ γωνίας της και τον πυθμένα.

Όρισμένα κομμάτια των τοιχωμάτων και του ελαφρά δικλινοῦς καλύμματος βρέθηκαν μέσα στα χώματα του τάφου, όλα τα άλλα όμως έλειπαν, όπως και τα περισσότερα όσα.

Ο τάφος είχε συληθεί κατά την αρχαιότητα. Κατά το μέσο περίπου της δυτικής πλευράς βρέθηκε ένα σημαντικό τμήμα του κρανίου, ενώ άλλα θραύσματά του, μαζί με όρισμένα πλευρά και το στέρνο, είχαν παραμεριστεί στη ΒΔ γωνία του. Στη θέση τους είχαν μείνει τα όσα των κνημών, που βρέθηκαν έντελως σαθρά.

Ευρήματα:

1 έρυθρόμορφος κρατήρας (Π 168) πάνω στα όσα των κνημών, **2** μικρή μελαμβαφής κύλικα (Π 186) μέσα στον κρατήρα, **3** αττική λήκυθος (Π 150) στη ΒΑ γωνία, **4** τριφυλλόστομη μελαμβαφής οινόχη (Π 176) στο αριστερό γόνατο, **5** αττικό μελαμβαφές εξάλειπτρο (Π 220) μεταξύ των γονάτων, **6** άκέφαλο ειδώλιο γυναικείας μορφής (Π 455) στο μέσο του ανατολικού τοιχώματος, **7** ειδώλιο ανακεκλιμένης μορφής (Π 480) μεταξύ του προηγούμενου ειδωλίου και της ληκύθου αριθ. 3, ή κεφαλή του δυτικότερα, **8** τρία τμήματα σιδερένιας μάχαιρας (ΙΙΙ 624), τα δύο κομμάτια κοντά στο θραύσμα του κρανίου, το τρίτο στη ΒΔ γωνία, **9** τρία τμήματα

αίχμης δόρατος (III 655), τὰ δύο δίπλα στὸ βόρειο τοίχωμα, **10** δύο τμήματα ἀπὸ τὴ λαβὴ μα-
χαιριοῦ (III 456) δίπλα στὸ δεξιὸ πόδι.

460-450 π.Χ.

T56 (σχέδ. 67-68, εἰκ. 99-102)

Πῶρινος κιβωτιόσχημος τάφος 189×58 ἐκ., β. 61 ἐκ., πλάχ. τ. 9-11 ἐκ., διαστ. καλυπτήριας πλάκας 197×79 ἐκ., πλάχ. 10 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴν στὰ ΝΔ. Musgrave: «Ὅσα γυναικας, σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχαιολογικὲς ἐνδείξεις».

Ὁ τάφος καταλάμβανε τὸ μέσο περίπου ἑνὸς εὐρύτερου σκάμματος, ποὺ ἦταν ἀνοιγμένο μέσα στὸ προσχωσιγενές, γκριζωπὸ καὶ ἀμμουδερὸ ἔδαφος. Εἶχε κατασκευαστεῖ ἀπὸ ἑξι ἰσοπαχεῖς περίπου πλάκες, τέσσερις γιὰ τὰ τοιχώματα καὶ ἀπὸ μία γιὰ τὸν πυθμένα καὶ τὴν καλυπτήρια. Ἀπὸ τὴν τελευταία εἶχε ἀποσπαστεῖ ὁλόκληρη ἡ ΝΑ γωνία, μαζὶ μὲ τὸ πάνω μέρος τοῦ ἀνατολικοῦ τοιχώματος, σὲ μιὰ ἀπόπειρα σύλησης ποὺ ἔγινε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἀπὸ τὴν τρύπα ποὺ δημιουργήθηκε γέμισε τὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ τάφου μὲ χώματα καὶ πάνω σὲ αὐτά, στὸ ὕψος περίπου τοῦ πάνω μέρους τῶν τοιχωμάτων, τοποθέτησαν ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὸ σπασμένο τμήμα τῆς καλυπτήριας (εἰκ. 99). Ἡ προσπάθεια ἐγκαταλείφθηκε, πιθανότατα ἐπειδὴ τὸ πάνω μέρος τῆς νεκρῆς δὲν βρέθηκε στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ τάφου, ὅπως συνήθως καὶ ὅπως κατὰ τὰ φαινόμενα ἀναμενόταν.

Τὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου διατηρήθηκε ἄδειο ἀπὸ χωμάτινη ἐπίχωση, μόνον τὸ συνηθισμένο στρώμα λάσπης κάλυπτε ἐν μέρει τὸ περιεχόμενό του (εἰκ. 101). Ἀπὸ τὸ σκελετὸ δὲν βρέθηκαν μόνον τὰ ὅσα τῶν κνημῶν. Ὁ ὑπόλοιπος σκελετὸς ἦταν στὴ θέση του, ἐκτὸς ἀπὸ ὁρισμένες ὄχι ἀσυνήθιστες μετακινήσεις, ποὺ στὴν περίπτωσι τοῦ νεκροταφείου τῆς Σίνδου ὀφείλονταν κυρίως στὴν αὐξομείωση τῆς στάθμης τῶν νερῶν, ὅταν ὁ Γαλλικὸς πλημμύριζε τὴν περιοχὴ. Τὰ χέρια ἦταν κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

Εὐρήματα:

ΑΓΓΕΙΑ: **1** ἀττική κύλικα (II 112) στὴ θέση τῆς ἀριστερῆς κνήμης, **2** ἀττική κύλικα-σκύφος (II 120) κάτω ἀπὸ τὸ χάλκινο λέβητα ἀριθ. 6, **3-4** δύο μελανόμορφες λήκυθοι (II 227, II 139), ἢ 3 δίπλα στὸ δεξιὸ γόνατο καὶ ἢ 4 κοντὰ στὸ ἀριστερὸ μηριαῖο, **5** κορινθιακὴ πρόχους (II 14) δίπλα στὴν κύλικα ἀριθ. 1, **6-7** δύο χάλκινα λεβήτια (II 410, 411), τὸ 6 στὴ ΝΑ γωνία, ἀνάποδα τοποθετημένο, κάλυπτε πρὶν τὴν κατάρρευσή του τὴν κύλικα ἀριθ. 2 καὶ τὸ 7 δυτικότερα τοῦ προηγούμενου, **8** χάλκινη πρόχους (II 425) ἐν μέρει κάτω ἀπὸ τὴν πήλινη ἀριθ. 5 στὴ ΒΑ γωνία.

ΜΑΣΚΑ ΚΑΙ ΧΡΥΣΑ ΕΛΑΣΜΑΤΑ: **9** μάσκα ἀπὸ χρυσὸ ἔλασμα (III 2) ἀνάποδα πάνω στὸν ἀριστερὸ ὦμο, **10** χρυσὴ διαδηματικὴ ταινία (III 41) στὰ δυτικὰ τοῦ κρανίου, **11-12** δύο ταινιόσχημα ἐλάσματα, ὑποκατάστατα σφηκωτῶν (III 155), τὸ 11 στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ λαμοῦ καὶ τὸ 12 ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ καὶ χαμηλότερα, **13-14** δύο ταινίες διακοσμητικῆς τῆς παρυφῆς τοῦ ἐνδύματος (III 50), ἢ 13 ἀπλωνόταν ἀπὸ τὸ δεξιὸ μηριαῖο πρὸς τὸ ἀριστερὸ καὶ ἢ 14 ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ λεκάνη πρὸς τὸ μέσο περίπου τοῦ στήθους, **15** ζευγὸς ἐλασμάτων ἀπὸ τὴ διακόσμηση τῶν ὑποδημάτων (III 143) στὴν ἄκρη τῶν ποδιῶν.

ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ: **16-17** δύο χρυσὰ σκουλαρίκια (III 169) ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ ἀπὸ τὸ κρανίον, τὸ 17 χαμηλότερα, **18-21** (III 195), τὰ 18 εἶναι τέσσερα χρυσὰ ἐξαρτήματα περιδεραίου, σχήματος διπλοῦ πέλεκυ, στὸ πάνω μέρος τοῦ στήθους, τὰ 19 πέντε χρυσὰ ἀγγειόσχημα ἐξαρτήματα ὅπου καὶ τὰ προηγούμενα, τὰ 20 εἶναι πέντε χρυσὲς αὐλακωτὲς χάντρες, ἀπὸ μία πάνω ἀπὸ τοὺς δύο ὦμους καὶ τρεῖς δίπλα στὴ διαδηματικὴ ταινία ἀριθ. 10, τὸ 21 διπλὴ χρυ-

σὴ θηλιὰ τοῦ περιδεραίου κάτω ἀπὸ τὸ μέσο τοῦ κρανίου, **22-23** δύο ἀσημένιες περόνες μὲ χρυσὸ ἔλασμα στὴν κεφαλὴ (III 242), ἡ 22 στὸ δεξιὸ ὦμο καὶ ἡ 23 σὲ ὀριζόντια θέσιν πάνω στὸ ἀριστερὸ στήθος, **24** ἀσημένια ἀλυσίδα (III 205) ἐκτεινόμενη ἀπὸ τὸ δεξιὸ ὦμο ἕως τὴν κοιλίαν καὶ στὴ συνέχεια πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ πάνω, μὲ τὸ διχαλωτὸ ἄκρο τῆς στὰ ἀριστερὰ πλευρὰ καὶ τὸ σπασμένο πέρας τῆς στὸ μέσο περίπου τοῦ στήθους (σχέδ. 68), **25-26** δύο ζεύγη σιδερένιων περονῶν (III 260) σὲ θραύσματα σκόρπια (τοῦ ζεύγους 25 ἓνα θραῦσμα μέσα ἀπὸ τὸ δεξιὸ βραχίονα καὶ ἄλλα μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ δεξιὸ μηριαῖο, τοῦ 26 κάποια θραύσματα μεταξὺ τῶν κνημῶν καὶ ἄλλα κάτω ἀπὸ τὰ κομμάτια τοῦ λέβητα ἀριθ. 7), **27** θραύσματα σιδερένιας δισκελοῦς περόνης (III 298) στὴν περιοχὴ τῆς μέσης, **28** τρία θραύσματα κυκλικοῦ σιδερένιου ἀντικειμένου, ἴσως βραχιολοῦ (III 365) μεταξὺ δεξιοῦ χεριοῦ καὶ λεκάνης.

Γύρω στὸ 510 π.Χ.

T57 (σχέδ. 69, εἰκ. 103)

Πώρινος κιβωτιόσχημος τάφος 193×67 ἐκ., β. 78 ἐκ., πᾶχ. τ. 8,5-11 ἐκ., πᾶχ. καλυπτήριας πλάκας 12 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ³³. Ἀνδρικοῦ σκελετοῦ μὲ τὴν κεφαλὴ στὰ ΝΔ. Musgrave: «Ὅσα ἐνὸς ἀνδρα 36-45 (;) ἐτῶν».

Ὁ τάφος τοποθετήθηκε σχεδὸν ὁλόκληρος μέσα σὲ ἓνα λάκκο 23 ἐκ. φαρδύτερο, ἀνοιγμένο στὸ φυσικὸ, γκριζοπράσινο καὶ ἀργιλῶδες ἔδαφος, πάνω ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὑψωνόταν τὸ προσχωσιγενὲς ἀμμῶδες στρώμα καὶ στὴ συνέχεια οἱ ὄγκοι τῆς κοκκινωπῆς ἄμμου τοῦ Γαλλικοῦ ποταμοῦ. Κατασκευάστηκε ἀπὸ ἑξι πωρολιθικὲς πλάκες, ἀπὸ τίς ὁποῖες μία χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴν καλυπτήρια καὶ μιὰ δεύτερη γιὰ τὸν πυθμένα. Πάνω στὴν τελευταία πάτησαν οἱ τέσσερις τῶν τοιχωμάτων. Στὶς ἄκρες τῶν μακρῶν πλακῶν εἶχαν λαξευτεῖ κάθετες ἐγκοπές, μέσα στὶς ὁποῖες ἐφαρμόστηκαν οἱ πλάκες τῶν στενῶν τοιχωμάτων. Στὸ ἐσωτερικὸ ἐπάνω μέρος τῶν μακρῶν πλευρῶν διαπιστώθηκαν τὰ λείψανα σιδερένιων καρφῶν, ἓνα στὸ βόρειο καὶ τέσσερα στὸ νότιο τοίχωμα (σχέδ. 69), ἐνῶ ἄλλα βρέθηκαν μέσα στὸν τάφο. Πρόκειται γιὰ τὸν πρῶτο τάφο ποὺ ἐντοπίστηκε στὸ νεκροταφεῖο τῆς Σίνδου. Ἡ ΒΑ γωνία του ἐξεῖχε μέσα στὴν αὐλακα τοῦ βόρειου ἀγωγοῦ ὀμβρίων. Ἐτσι καταστράφηκε τὸ ἀνατολικὸ ἄκρο τῆς βόρειας μακριᾶς πλευρᾶς καὶ ἀφαιρέθηκε ἡ πλάκα τοῦ στενοῦ ἀνατολικοῦ τοιχώματος. Ἡ λίγη ἐσωτερικὴ ἐπίχωση μαζὶ μὲ τὸ περιεχόμενό της ἀναμοχλεύθηκαν καὶ καταπατήθηκαν ἀπὸ τοὺς ἐργάτες τῆς ἐκσκαφῆς. Ἐνα μέρος τῆς ἀπὸ τὸ δυτικὸ τμήμα, μαζὶ μὲ τὸ κρανίον, πετάχτηκε μὲ φτυάρια στὸ ἀνατολικό, ἀπὸ ὅπου εἶχε ἀνοιχτεῖ ὁ τάφος, τὸ κράνος ἀφαιρέθηκε, σημαντικὰ κτερίσματα καταστράφηκαν καὶ ἄλλα ἐνδεχομένως κλάπηκαν. Τὰ χρυσὰ ἐλάσματα διασώθηκαν πιθανότατα ἐπειδὴ ἦταν καλυμμένα μὲ μιὰ λεπτότατη καφεῖ κρούστα ἀπὸ τὴν ἐπίχωση, ποὺ ἔκρυβε τὸ χρῶμα καὶ τὴ λάμψη τους. Ἀπὸ αὐτὸν τὸν τάφο προέρχονται ἡ κύλινδροι ἀριθ. 1 καὶ τὸ κράνος ἀριθ. 21, ποὺ μᾶς παρέδωσε τὸ Τμήμα Ἀσφαλείας Σίνδου, μαζὶ μὲ τὸ χεῖλος καὶ τὸν πυθμένα τῆς ἀσημένιας φιάλης ἀριθ. 3, ὑπόλοιπα τῆς ὁποίας βρέθηκαν μπροστὰ στὸν ἀνοιγμένο τάφο. Ἡ ἀσπίδα, στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ τάφου, θὰ πρέπει νὰ ἦταν λοξὰ τοποθετημένη ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ νότιου τοιχώματος πρὸς τὸ κάτω τοῦ βόρειου, ὅπου βρέθηκε ἓνα τμήμα τῆς σχεδὸν στὴ θέσιν του. Ἡ ἔρευνα περιορίστηκε στὴν περισυλλογὴ τῶν ὑπολοίπων, ποὺ ἐγίνε ἀναγκαστικὰ τὴν ἴδια μέρα τῆς αὐτοψίας καὶ ἀπὸ τὸ στενὸ ἀνοιγμα τοῦ τάφου, πρὶν νὰ ἀφαιρεθεῖ ἡ ψηλὴ ἐξωτερικὴ ἐπίχωση καὶ οἱ σωροὶ τῶν χωμάτων ποὺ προῆλθαν ἀπὸ τὴ διάνοιξη τῆς αὐλακας.

33. Στὴν περιγραφὴ ποὺ ἀκολουθεῖ οἱ δύο στενὲς πλευρὲς τοῦ τάφου χαρακτηρίζονται ὡς ἀνατολικὴ καὶ δυτικὴ καὶ οἱ δύο μακριὲς ὡς βόρεια καὶ νότια, πρὸς ἀποφυγὴ σύγχυσης.

Ἀπὸ τὰ ὅστὰ διασώθηκε τὸ κρανίον, ποὺ βρέθηκε πεταμένο στὰ χώματα ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο. Ἔχει χρώμα πράσινο, ἀπὸ τὸ χάλκινο κράνος ποὺ κατὰ τὰ φαινόμενα φοροῦσε ὁ νεκρός, ὅπως παρατηρήθηκε καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις (βλ. T115). Προέρχεται ἀσφαλῶς ἀπὸ τὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου, ἀφοῦ στὸ ἀνατολικὸ βρέθηκαν στὴ θέση τοὺς πατημένα τὰ λείψανα τῶν ὀστέων τῶν κνημῶν.

Εὐρήματα:

ΑΓΓΕΙΑ: **1** ἀττική κύλικα-σκύφος (II 118), **2** ἀσημένιο ἐπίχρυσο ποτήρι (II 308) πρὸς τὸ δεξιὸ πόδι, **3** ἀσημένια φιάλη (II 313) ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ τάφου, κομμάτια τῆς μπροστὰ στὴν κατεστραμμένη στενὴ πλευρὰ τοῦ τάφου, **4** θραύσματα χάλκινου λέβητα (II 407) στὰ ἀριστερὰ τῶν μηρῶν, **5** χάλκινη τριφυλλόστομη οἰνοχοΐσκη (II 420) δεξιά ἀπὸ τὴ θέση τοῦ δεξιοῦ ποδιοῦ, **6-7** θραύσματα ἀπὸ δύο χάλκινες φιάλες (II 338, II 362), ἡ μία κοντὰ στὸ λέβητα καὶ ἡ ἄλλη δίπλα στὴ δεξιά κνήμη.

ΧΡΥΣΑ ΕΛΑΣΜΑΤΑ: **8** ἀκριανὸ τμήμα ρομβοειδοῦς ἐλάσματος (III 34) στὰ χώματα ποὺ πετάχτηκαν ἀπὸ τὸ δυτικὸ στὸ ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ τάφου, **9** ἀπιόσχημο ἔλασμα (III 68) ἀπὸ τὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου, **10** πέντε κομμάτια ἀπὸ φαρδιὰ χρυσὴ ταινία (III 86), ἴσως ἀπὸ τὴ διακόσμηση τοῦ κράνους, στὰ χώματα ὅπου καὶ τὸ ρομβοειδὲς ἀριθ. 8, **11** δεκαεπτὰ κομμάτια στενότερων ταινιῶν (III 91-96), ἴσως ἀπὸ τὸν τελαμώννα τοῦ ξίφους ἀριθ. 22, κατὰ τὸ μέσο τοῦ τάφου καὶ στὰ χώματα ποὺ πετάχτηκαν ἀπὸ τὸ δυτικὸ στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ τάφου, ὅπως τὸ ἀριθ. 8, **12** τρεῖς λεπτὲς ταινίες (III 103) ἀπὸ τοὺς ἱμάντες τοῦ τελαμώννα τοῦ ξίφους ἀριθ. 22, κατὰ τὸ μέσο τοῦ βόρειου τοιχώματος, **13** τέσσερα μικρὰ τριγωνικὰ ἐλάσματα καὶ θραῦσμα ἐνὸς πέμπτου (III 109-110), πιθανότατα ἀπὸ τὸ κορύφωμα τῆς λαβῆς τοῦ ξίφους ἀριθ. 22, τὰ τρία στὸ μέσο τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ τάφου καὶ τὰ δύο λίγο βορειότερα, **14** τρία ἐλάσματα μὲ τρεῖς τριγωνικὲς ἀπολήξεις (III 132), ἴσως ἀπὸ τὴ διακόσμηση τοῦ κολεοῦ τοῦ ξίφους ἀριθ. 22, τὰ δύο κατὰ τὸ μέσο τοῦ τάφου καὶ τὸ τρίτο στὰ χώματα ὅπου καὶ τὸ ἀριθ. 8, **15** δύο ἐλάσματα μὲ δύο τριγωνικὲς ἀπολήξεις (III 133), τὸ ἓνα κατὰ τὸ μέσο τοῦ τάφου καὶ τὸ ἄλλο ἀνατολικότερα, **16** ἓνα ἔλασμα μὲ τρεῖς τριγωνικὲς ἀπολήξεις (III 142) ἀπὸ τὴ διακόσμηση τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τὰ ὑποδήματα τοῦ νεκροῦ, στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ τάφου, **17** ἓνα τριγωνικὸ ἔλασμα καὶ ἓνα μὲ δύο τριγωνικὲς ἀπολήξεις (III 141) ὅπου τὸ προηγούμενο ἀριθ. 16, ἀπὸ τὴ διακόσμηση τοῦ ἄλλου ὑποδήματος, **18** θραύσματα φύλλου ἐπιχρύσωσης ὑποδημάτων (III 155-156).

ΚΟΣΜΗΜΑ: **19** δισκελὴς ἀσημένια περόνη (III 291) στὴν περιοχὴ τῆς λεκάνης.

ΕΙΔΗ ΟΠΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΑ: **20** θραύσματα χάλκινης ἀσπίδας (III 664) στὸ ἀνατολικὸ τμήμα, **21** χάλκινο κράνος (III 675) μέσα ἀπὸ τὸν τάφο κατὰ τὶς πληροφορίες ποὺ προανέφερα, **22** θραύσματα σιδερένιου ξίφους (III 608) ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ στήθος πρὸς τὸ βόρειο τοίχωμα, **23** δεῦτερο σιδερένιο ξίφος (III 607) δίπλα στὸ νότιο τοίχωμα, προφανῶς κατὰ μῆκος τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ σκελετοῦ, **24** δύο αἰχμὲς δοράτων (III 634) σὲ κομμάτια σκόρπια σὲ ὅλο τὸν τάφο, **25** θραύσματα σιδερένιου ὁμοιώματος ἄμαξας (III 422) στὰ ἀριστερὰ τῶν σκελῶν, **26** σιδερένιο μαχαίρι (III 437), **27** δέσμη τριῶν μαχαριῶν (III 436) δίπλα στὴν ἀριστερὴ κνήμη, **28** δέσμη σιδερένιων ὀβελῶν (III 469) στὰ δεξιά τῶν σκελῶν, **29** θραύσματα δύο κραυεπτῶν (III 478) ὅπου καὶ τὸ προηγούμενο ἀριθ. 28, **30** θραύσματα σιδερένιου τρίποδα (III 507) κατὰ τὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ νότιου τοιχώματος, **31** σιδερένιο τρισκελὲς ἄγκιστρο (III 518) ὅπου καὶ ὁ τρίποδας ἀριθ. 30, **32** θραύσματα ἀπὸ τὰ καρφιά τῶν τοιχωμάτων τοῦ τάφου (III 543), **33** δύο ὀστέινι κρικοί (III 569) κατὰ τὸ μέσο τοῦ τάφου, **34** δύο μικροὶ ὀστέινι κρικοί (III 570) ὅπου καὶ οἱ προηγούμενοι, **35** πηνιόσχημο ὀστέينو ἀντικείμενο (III 559), **36** ὀστέινα μικρὰ πλακίδια (III 575-579) ἀπὸ τὴν ἐνθετὴ διακόσμηση ξύλινης πυξίδας (:), στὸ ἀνατολικὸ

μέρος του τάφου, **37** όστέινο ψηλόν κομβίον (III 574), πιθανότατα λαβή καλύμματος πυξίδας. 530-510 π.Χ.

T58 (σχέδ. 70, εικ. 104)

Όρθογώνιος λάκκος 195×82 εκ., προσανατολισμός Α-Δ περίπου. Άνδρικός σκελετός με την κεφαλή προς Δ. Musgrave: «Όστὰ ένδς άνδρα 40-50 έτών».

Ό λάκκος, με σχετικά ακανόνιστες παρειές, ανοίχτηκε σχεδόν στην επιφάνεια ένδς έδάφους γκριζοπού και άμμώδους, κατά τόπους άσπρου, σάν νά ήταν άσβέστης. Τό κρανίον παρասύρθηκε κατά τις έργασίες διάνοιξης τής αύλακας του βόρειου άγωγού όμβριών και μικρά τμήματά του περισυλλέχτηκαν μέσα άπό τά χώματα. Ό σκελετός βρέθηκε στη θέση του, κατά τή βόρεια πλευρά του λάκκου, με τά χέρια κατά μήκος του σώματος.

Εύρήματα:

1 κορινθιακό έξάλειπτρο (II 72) δίπλα στο άριστερό πόδι, **2** χρυσό ρομβόσχημο έλασμα (III 28) πάνω στο στέρνο, **3** άσημένια δυσκελής περόνη (III 302) στην περιοχή τής μέσης, **4** μισός δακτύλιος άπό άσημένιο έλασμα (III 408) στο μεσαίο δάχτυλο του δεξιού χεριού, **5-6** δύο σιδερένιες αίχμες δοράτων (III 641), ή 5 στην προέκταση του άριστερου ώμου και ή 6 πάνω στον άριστερό πήχη.

Τέλη βου-άρχες 5ου αι. π.Χ.

T59 (σχέδ. 71-73, εικ. 105-113)

Πώρινη σαρκοφάγος 190×44 εκ. στο δυτικό μέρος και 39 εκ. στο άνατολικό, β. 45 εκ. στο δυτικό και 35 εκ. στο άνατολικό μέρος, πάχ. τ. 7 εκ. στο δυτικό τμήμα των μακριών πλευρών, 9 εκ. στο άνατολικό και 10,5-11 εκ. στις στενές πλευρές, διαστ. καλυπτήριας πλάκας 222×73 εκ., πάχ. 12 εκ., προσανατολισμός ΒΑ-ΝΔ περίπου. Σκελετός άγοριού με την κεφαλή στα ΝΔ. Musgrave: «Όστὰ άγοριού σύμφωνα με τις άρχαιολογικές ένδείξεις, 7-8 (;) έτών».

Ό σαρκοφάγος, άπό σαθρό πωρόλιθο, τοποθετήθηκε έξ ολοκλήρου μέσα στο γκριζοπράσινο άργιλώδες έδαφος, περίπου 10 εκ. χαμηλότερα άπό την επιφάνειά του και κατέλαβε τό βόρειο μέρος ένδς μεγαλύτερου σκάμματος, διαστάσεων 265×193 εκ., τό ΝΑ μέρος του όποιου βρέθηκε διαταραγμένο άπό τό σκάμμα του T61 (βλ. σχέδ. Α). Ό καλυπτήρια δέν ήταν ως συνήθως δικλινής, αλλά μιá επίπεδη πλάκα, που βρέθηκε σπασμένη σε δύο κατά πλάτος σημεία (εικ. 105). Ό ίδιος ή σαρκοφάγος παρουσίαζε επίσης ιδιορρυθμίες, καθώς τό άνατολικό της μέρος λαξεύτηκε στενότερο και 5-10 εκ. ψηλότερα άπό τόν πυθμένα του κυρίως χώρου, που δέχτηκε τό νεκρό παιδί (σχέδ. 72-73, εικ. 106). Όρισμένα κτερίσματα (όπως τά ειδώλια άριθ. 22 και 23, εικ. 107) βρέθηκαν πάνω στην καλυπτήρια πλάκα (σχέδ. 71) και ιδίως τά μεταλλικά, κολλημένα άπό την όξειδωση πάνω στην πορώδη επιφάνειά της (όπως τά καρφιá άριθ. 54, εικ. 108), ενώ άλλα βρέθηκαν έξω άπό τόν τάφο, στο νότιο μέρος του σκάμματος και στο επίπεδο του πάνω μέρους των τοιχωμάτων του, έως 10 εκ. χαμηλότερα άπό αυτό (σχέδ. 72, εικ. 109).

Ό έπίχωση μέσα στον τάφο άρχισε στα 20 εκ. περίπου άπό τό πάνω μέρος του άνατολικού τοιχώματος και χαμήλωνε βαθμιαία, φθάνοντας τά 39 εκ. στο δυτικό μέρος, όπου ήταν ούσιαστικά λάσπη. Ό σκελετός του άγοριού, που καταλάμβανε ένα μέρος μόνο του τάφου, κάλυπτόταν άπό τό λαϊμό και κάτω άπό ένα στρώμα χρώματος μώβ, πάχους 2 εκ. περίπου, τό όποιο έκτεινόταν ως τό υπερυψωμένο άνατολικό τμήμα τής σαρκοφάγου, κάλυπτε δηλαδή και τά πόδια. Τό κρανίον βρέθηκε σε τρία κομμάτια, άπό τά όποια τό μικρότερο ήταν μετα-

τοπισμένο δυτικότερα από την αρχική του θέση και ένα άλλο στο δεξιό ώμο (εἰκ. 100, 112-113). Τὸ κρᾶνος βρέθηκε ἀναποδογυρισμένο πάνω στὸ στήθος καὶ τὴν κοιλία (σχέδ. 72, εἰκ. 112). Τὸ ξίφος πρέπει νὰ ἦταν ἀρχικὰ ψηλότερα, ἀν κρύνουμε ἀπὸ τὴ θέση τῶν χρυσῶν ἐλασμάτων τοῦ φυλακτήρα ἀριθ. 33. Γενικὰ ὑπῆρξε μιὰ μετακίνηση τῶν χρυσῶν, ὅπως τοῦ ἐλάσματος ἀριθ. 28, ποὺ ἀπὸ τὸ στήθος βρέθηκε στὸ βόρειο τοίχωμα καὶ τῶν ἐλασμάτων ἀριθ. 27, ποὺ πρέπει νὰ κάλυπταν τὸ πρόσωπο, τὰ ὁποῖα βρέθηκαν πάνω στὸ δεξιὸ στήθος, κάτω ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα προσώπου τοῦ κρᾶνου. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ πλευρά, ἡ σπονδυλικὴ στήλη καὶ τὰ δάχτυλα ἦταν σχεδὸν πλήρως ἀπορροφημένα. Τὸ ἀριστερὸ χεῖρ ἦταν λυγισμένο στὴ μέση μὲ τὰ δάχτυλα πάνω στὸ ξίφος καὶ τὸ δεξιὸ κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

Εὐρήματα:

ΑΓΓΕΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΩΛΙΑ (σχέδ. 71-72): **1** μελανόμορφη κύλικα-σκύφος (II 117) στὴ δεξιὰ κνήμη, **2-4** τρεῖς σφαιρικοὶ ἀρύβαλλοι (II 51-53), ὁ 2 στὰ δεξιὰ τοῦ κρανίου, ὁ 3 ἔξω ἀπὸ τὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ τάφου καὶ ὁ 4 πάνω στὴν καλυπτήρια, **5** κορινθιακὸς ἀμφορίσκος (II 41) ἔξω ἀπὸ τὸ νότιο τοίχωμα, **6** πινάκιο μὲ πόδι (II 206) στὸ μέσο τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ σκάμματος, **7-8** δύο ἀρύβαλλοι ἀπὸ φαγεντιανή (II 300-301), ὁ 7 στὸ δεξιὸ ὦμο καὶ ὁ 8 στὸ σκάμμα, βόρεια ἀπὸ τὴν ἄμαξα, **9** χάλκινος λέβης (II 397) ἔξω ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ τάφου, **10** χάλκινη πρόχους (II 422) κοντὰ στὴν ἀριστερὴ κνήμη, **11** χάλκινη τριφυλλόστομη οἰνοχοΐσκη (II 419) στὸ δεξιὸ πόδι, **12-18** ἑπτὰ χάλκινες φιάλες (II 329-332, 354, 371, 373), οἱ 12-13 ἡ μία μέσα στὴν ἄλλη, κολλημένες πάνω στὴν καλυπτήρια πλάκα κατὰ τὸ μέσο περίπου τῆς νότιας πλευρᾶς τῆς, οἱ 14-15 δυτικότερα ἀπὸ τὶς προηγούμενες, ἐπίσης ἡ μία μέσα στὴν ἄλλη, ἡ 16 ἔξω ἀπὸ τὸ νότιο τοίχωμα τοῦ τάφου καὶ οἱ 17-18 στὸ δυτικὸ τμήμα τοῦ σκάμματος, **19-21** χάλκινο ἐξάλειπτρο (II 435) στὸ ἀριστερὸ γόνατο, οἱ δύο λαβές τοῦ ἀριθ. 20 καὶ ἡ βάση τοῦ ἀριθ. 21 ἀνατολικότερα, κατὰ μῆκος τῆς ἀριστερῆς κνήμης καὶ τοῦ ποδιοῦ, **22-25** τρεῖς γυναικεῖα εἰδώλια καὶ μέρος ἑνὸς τέταρτου (II 464-467), ὅλα πάνω στὴν καλυπτήρια πλάκα, **26** τρεῖς πῆλινα ὑποζύγια μαζὶ μὲ τὴν ἄμαξα ἀριθ. 44 ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο.

ΧΡΥΣΑ ΕΛΑΣΜΑΤΑ (σχέδ. 73): **27** ἑπτὰ ὀρθογώνια ἐπιμήκη ἐλάσματα γιὰ τὴν κάλυψη τοῦ προσώπου (III 8) κάτω ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα προσώπου τοῦ κρᾶνου, στὴ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ κορμοῦ, ἀνατολικά ἀπὸ ἕνα θραῦσμα τοῦ κρανίου, **28** ἕνα τριγωνικὸ ἔλασμα ἀπὸ τὴ διακόσμηση τοῦ ἐνδύματος στὸ στήθος (III 65) στὸ μέσο περίπου τοῦ βόρειου τοιχώματος, **29** ταινία ἀπὸ τὴ διακόσμηση τῆς παρυφῆς τοῦ ἐνδύματος (III 55) ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ δεξιοῦ μηριαίου ἕως τὸ ἀριστερὸ γόνατο, **30** μιὰ ὅμοια ταινία ἰδίας χρήσης, σὲ τέσσερα κομμάτια (III 56), τὰ δύο μικρότερα μεταξὺ τῶν μηρῶν καὶ τὰ ἄλλα δύο στὸ δεξιὸ γόνατο καὶ τὴν κνήμη, **31** ἔλασμα μὲ τρεῖς τριγωνικὲς ἀπολήξεις (III 72) μέσα στὸ ἀναποδογυρισμένο κρᾶνος, πάνω στὴν ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τῆς δεξιᾶς παραγναθίδας του (σχέδ. 72), **32** τρεῖς πολὺ στενὲς ταινίες καὶ ἕνα θραῦσμα (III 102) ἀπὸ τοὺς ἱμάντες τοῦ τελαμώννα τοῦ ξίφους ἀριθ. 42, ἡ μία ἀνατολικά ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ ἀγκῶνα, οἱ ἄλλες δύο κάτω ἀπὸ τὸ ἔλασμα ἀριθ. 28 καὶ τὸ θραῦσμα στὸ πάνω μέρος μεταξὺ τῶν μηρῶν, **33** τρεῖς στενὰ ταινιωτὰ ἐλάσματα (III 116), ἀπὸ τὴ διακόσμηση τοῦ φυλακτήρα τοῦ ξίφους, ἕνα κολλητὰ στὰ νότια τοῦ κορυφώματος τῆς λαβῆς καὶ τὰ ἄλλα δύο μέσα ἀπὸ τὸ δεξιὸ βραχίονα, **34** τρεῖς μικρὰ τριγωνικὰ ἐλάσματα (III 122) ἀπὸ τὸ περιστόμιο τοῦ κολεοῦ τοῦ ξίφους ἀριθ. 42, τὰ δύο μαζὶ μὲ τὸ πάνω μέρος τῆς ταινίας ἀριθ. 29 καὶ τὸ τρίτο νότια τῆς λαβῆς τοῦ ξίφους, **35** δύο τριγωνικὰ ἐλάσματα ἀπὸ τὴ διακόσμηση τῶν ὑποδημάτων (III 149) πάνω στὰ δύο πόδια, **36** λείψανα ἀπὸ ἐπιχρυσωμένα ἀσημένια ἐλάσματα καὶ φύλλα ἐπιχρυσώσεως ἀπὸ καττύματα ὑποδημάτων (III 153) στὰ πόδια.

ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ: **37** χρυσὸ δαχτυλίδι (III 382) σὲ φάλαγγα ἑνὸς δάχτυλου τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ κάτω ἀπὸ τὰ τελευταῖα ἐλάσματα ἀριθ. 27, **38-39** θραῦσμα ἑνὸς ἀσημένιου δαχτυλιδιοῦ

καὶ ἓνα χάλκινο δαχτυλίδι (III 388, III 393), τὰ δύο μαζὶ δίπλα στὸ δεξιὸ μηριαῖο (σχέδ. 72), **40** ἀσημένια δισκελὴς περόνη (III 317) στὰ νότια καὶ ἐν μέρει κάτω ἀπὸ τὸ φυλακτήρη τοῦ ξίφους (σχέδ. 73).

ΕΙΔΗ ΟΠΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΑ (σχέδ. 71 καὶ 72): **41** χάλκινο κράνος (III 670) ἀναποδογυρισμένο πάνω στὸ στήθος καὶ τὴ λεκάνη, **42** σιδερένιο ξίφος (III 601) ἐκτεινόμενο ἀπὸ τὸ στήθος ἕως τὸ ἀριστερὸ γόνατο, **43** δύο σιδερένιες αἰχμὲς δοράτων (III 629) στὴ ΒΔ γωνία τοῦ τάφου, **44** σιδερένιο ὁμοίωμα ἄμαξας μὲ τρεῖς πῆλινους ἡμίονους (III 420) στὸ μέσο περὶ-που τοῦ νότιου τμήματος τοῦ σκάμματος, **45** σιδερένια «κλίμακα» τῆς ἄμαξας κάτω ἀπὸ τὸν τροχό, στὸ πίσω μέρος τοῦ ξεύγους τῶν ὑποζυγίων, **46** μικρὸ σιδερένιο ἀντικείμενο σὲ σχῆμα Π νότια ἀπὸ τὸ ξεύγος τῶν ὑποζυγίων, **47** δύο παρόμοια χάλκινα ἀντικείμενα, ὅπου καὶ τὸ ἀριθ. 45, **48** δύο σιδερένιες ἀπολήξεις μὲ λυγισμένο λαμὸ καὶ κεφαλὴ κύκνου, ἴσως ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἄμαξα, **49** σιδερένιο ὁμοίωμα κλισμοῦ (III 487) μαζὶ μὲ τὴν ἐπόμενη τράπεζα, **50** σιδερένιο ὁμοίωμα τριποδικῆς τράπεζας (III 501) ἔξω ἀπὸ τὴ νότια πλευρὰ τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ τάφου, μαζὶ μὲ τὶς φιάλες ἀριθ. 17-18, **51** σύνολο πέντε μαχαιριῶν (III 433), σὲ θραύσματα σκόρπια ἔξω ἀπὸ τὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου, **52** δέσμη ὀβελῶν (III 467) πάνω στὸ δυτικὸ τμήμα τῆς καλυπτήριας, **53** τρισκελὲς ἄγκιστρο (III 517), σὲ θραύσματα ἔξω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ νότιο τοίχωμα τοῦ τάφου, **54** δέκα σιδερένια καρφιά μὲ τριγωνικὴ ἀπόληξη (III 541) πάνω στὸ ἀνατολικὸ τμήμα τῆς καλυπτήριας πλάκας.

530-520 π.Χ.

T60 (σχέδ. 74, εἰκ. 114)

Πώρινη σαρκοφάγος 190×61 ἐκ., β. 48 ἐκ., πᾶχ. τ. 7,5-8,5 ἐκ., πᾶχ. καλύμματος 10 ἐκ. καὶ στὸ μέσο 23 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστ' ὥριμης γυναίκα, ἀλλὰ ὄχι ἡλικιωμένης».

Ἡ σαρκοφάγος, σαθρὴ καὶ ραγισμένη σὲ τρία σημεῖα, βρέθηκε τοποθετημένη στὸ μέσο περίπου ἑνὸς μεγαλύτερου σκάμματος, διαστάσεων 275×138 ἐκ. Τὸ κάλυμμα, μονολιθικὸ καὶ δικλινές, ἦταν ἐντελῶς σαθρὸ μὲ φθορὲς καὶ σπασίματα στὸ βόρειο μέρος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς καὶ μὲ ἀπολεπισμένη ὁλόκληρη τὴν κάτω ἐπιφάνειά του, τὰ ἀπολείσματα τῆς ὁποίας βρέθηκαν σκόρπια μέσα στὴ σαρκοφάγο.

Ὁ τάφος ἦταν συλημένος. Ἐξω ἀπὸ τὸ βόρειο μέρος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς καὶ στὸ ὕψος τοῦ πάνω μέρους τῆς σαρκοφάγου ἀνακαλύφθηκαν ἐλάχιστα, πολὺ μικρὰ θραύσματα ὀστέων, ἴσως ἀπὸ τὰ πόδια, καὶ κομμάτια ἑνὸς ἐξαλείπτρου. Ὁ σκελετὸς ὥστόσο βρέθηκε στὴ θέση του, μέσα σὲ ἓνα στρώμα λάσπης. Τὰ χέρια ἦταν κατὰ μῆκος τοῦ σώματος, τὸ ἀριστερὸ βρέθηκε κάτω ἀπὸ τὴ λεκάνη.

Εὐρήματα:

1 θραύσματα ἐξαλείπτρου (II 91) ἔξω ἀπὸ τὸ βόρειο τμήμα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς σαρκοφάγου, **2** τρία δισκόμερφα χρυσὰ ἐλάσματα ἀπὸ διαδηματικὴ ταινία (III 45) κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ κρανίου.

Γύρω στὸ 450 π.Χ.

T61 (σχέδ. 75-76, εἰκ. 115-116)

Πώρινη σαρκοφάγος 207×58,5 ἐκ., β. 64 ἐκ., πᾶχ. τ. 8 ἐκ., κάλυμμα 229×80 ἐκ., πᾶχ. 9 ἐκ. καὶ στὸ μέσο 16 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Ὅστ' ἀτόμου ἀνατομικὰ ἀμφίβολου, 40 ἐτῶν (;) τουλάχιστον».

Ἡ σαρκοφάγος εἶχε τοποθετηθεῖ στὸ μέσο ἑνὸς μεγαλύτερου ὀρθογώνιου σκάμματος, τὸ δυτικὸ μέρος τοῦ ὁποίου ἐνώθηκε μὲ τὸ σκάμμα τοῦ T59. Ἐφερε μονολιθικὸ δικλινὲς κάλυμμα, στὸ δυτικὸ μέρος τῆς νότιας πλευρᾶς τοῦ ὁποίου εἶχε ἀνοιχτεῖ μιὰ τρύπα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, γιὰ τὴ σύληση τοῦ τάφου. Τότε καταστράφηκε καὶ τὸ ἀντίστοιχο μέρος τῆς νότιας πλευρᾶς τῆς σαρκοφάγου. Ἡ τρύπα ἦταν κλεισμένη μὲ τρεῖς ἀπὸ τὰ κομμάτια τοῦ καλύμματος ποὺ εἶχαν ἀφαιρεθεῖ, ἐνῶ τὸ κομμάτι τοῦ τοιχώματος εἶχε πεταχτεῖ μέσα στὴ σαρκοφάγο.

Ὁ τάφος βρέθηκε γεμάτος λασπώδη χώματα καὶ συλημένοι. Τὰ ὅσα μαζί μὲ τὸ κρανίον ἦταν συγκεντρωμένα στὸ χώρο ποὺ ἀντιστοιχοῦσε στὸ σημεῖο παραβίασης. Δὲν ὑπάρχουν βέβαιες ἐνδείξεις γιὰ τὸ φύλο τοῦ νεκροῦ. Ἴσως ἡ πυξίδα ἀριθ. 5 νὰ ἀνῆκε σὲ γυναῖκα, γιὰ τὰ ψμύθιά της.

Εὐρήματα:

1 μελανόμορφη κύλικα-σκύφος (II 134), τὸ μεγαλύτερο μέρος μὲ τὴ βάση πάνω στὸ κάλυμμα, δύο ὅστρακα μέσα στὸν τάφο, **2** θραύσματα ἐξαλείπτρου (II 89), ἡ βάση στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου καὶ θραύσματα μεταξὺ τῶν ὁστών, **3** τμῆμα ἐνὸς τροχοῦ σιδερένιου ὁμοιώματος ἄμαξας (III 428) στὰ χώματα τοῦ τάφου, **4** πτυόσχημο σιδερένιο ἀντικείμενο (III 557), τὸ μεγαλύτερο μέρος ἐπάνω στὸ κάλυμμα καὶ ἓνα μικρὸ μέσα στὸν τάφο, **5** τμῆμα κυλινδρικής ἐλεφαντοστέινης πυξίδας (III 573) ἔξω ἀπὸ τὴ σαρκοφάγο, κάτω ἀπὸ τὴ δυτικὴ πέτρα στὸ σημεῖο τῆς παραβίασης.

Γύρω στὸ 460 π.Χ.

T62 (σχέδ. 77-78, εἰκ. 117-121)

Πώρινη σαρκοφάγος 194×55 ἐκ., β. 46 ἐκ., πᾶχ. τ. 8 ἐκ., κάλυμμα μήκους 220 ἐκ. στὴ βόρεια πλευρά, 214 ἐκ. στὴ νότια, πλ. 84 ἐκ., πᾶχ. 9 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΔ-ΝΑ. Ἀνδρικοῦ σκελετοῦ μὲ τὴν κεφαλὴν στὰ ΒΔ³⁴. Musgrave: «Ὅσα ἐνὸς ἀνδρα 25-30 ἐτῶν».

Ὁ τάφος καταλάμβανε τὸ βόρειο μέρος ἐνὸς μεγαλύτερου σκάμματος, ἀνοιγμένου μέσα στὸ γκριζωπὸ, ἄμμιονδερό καὶ κατὰ τόπους ἄσπρο, σὰν νὰ ἦταν ἀσβέστης, ἔδαφος. Ὁ πυθμὲνας τοῦ σκάμματος διαμορφώθηκε στὴν ἐπιφάνεια τοῦ γκριζοπράσινου ἀργιλώδους ἐδάφους ποὺ ἀκολουθοῦσε, μέσα στὸ ὁποῖο λαξεύτηκε ὁ βαθύτερος λάγκκος ποὺ δέχτηκε τὴ σαρκοφάγο. Ἡ καλυπτήρια πλάκα ἦταν μονολιθικὴ καὶ ἐπίπεδη, σπασμένη σὲ δύο σημεῖα (σχέδ. 77, εἰκ. 117). Τὸ σκελετὸ καὶ σχεδὸν ὅλα τὰ κτερίσματα κάλυπτε ἓνα στρώμα λάσπης (εἰκ. 118). Τὸ κρανίον, κατὰ τόπους πράσινο (πβ. T115), βρισκόταν ἀκόμα ἐν μέρει μέσα στὸ κράνος στὴ ΝΔ γωνία τοῦ τάφου, στραμμένο πρὸς τὴ νότια πλευρὰ (εἰκ. 119-121). Τὸ ἀριστερὸ χερὶ βρέθηκε λυγισμένο πάνω στὸ ξίφος, στὴ μέση τοῦ στήθους, καὶ τὸ δεξιὸ κατὰ μῆκος τῆς ἀντίστοιχης πλευρᾶς.

Εὐρήματα:

1 μελαμβαφῆς κύλικα (II 178) δίπλα στὸ δεξιὸ πόδι, **2** πλημοχὸν μὲ κάλυμμα (II 214) πάνω στὴ λεκάνη, ἡ λαβὴ τοῦ καλύμματός της δίπλα στὴν ἀριστερὴ κνήμη, **3** χάλκινος λέβης (II 401) δίπλα στὸ δεξιὸ γόνατο, **4** χάλκινη πρόχους (II 423) δίπλα στὴ δεξιὰ κνήμη, **5** θραύσματα ἀσημένιας ἐπίχρυσης μάσκας (III 5) κολλημένα πάνω στὰ ὅσα τοῦ προσώπου, **6** ἡ μύτη τῆς μάσκας ἀπὸ χρυσὸ ἔλασμα στὴν ἀντίθετη πρὸς τὸ πρόσωπο πλευρὰ κατὰ τὴ ΒΔ γωνία, **7** ἓνα ὀρθογώνιο ἔλασμα καὶ τμῆμα ἐνὸς δεύτερου (III 107) ἀπὸ τὸ κορύφωμα τῆς λαβῆς τοῦ ξί-

34. Στὴν περιγραφή ποὺ ἀκολουθεῖ ἡ ΒΔ στενὴ πλευρὰ τοῦ τάφου χαρακτηρίζεται ὡς δυτικὴ, ἡ ΝΑ ὡς ἀνα-

τολικὴ καὶ ἀνάλογα οἱ μακριές ὡς νότια καὶ βόρεια, πρὸς ἀποφυγὴ σύγχυσης.

φους ἀριθ. 14, τὸ ἓνα στὸν ἀριστερὸ ὦμο καὶ τὸ ἄλλο στὰ χῶματα τῆς λαβῆς, **8-10** τρεῖς χρυσὰ ἐλάσματα μὲ δύο τριγωνικὲς ἀπολήξεις (III 123) ἀπὸ τὴ διακόσμιση τοῦ περιστομίου τοῦ κολεοῦ, τὸ 8 κάτω ἀπὸ τὸ πόδι τῆς πλημοχόης, τὸ 9 στὸ ἀριστερὸ στήθος καὶ τὸ 10 σὲ τρεῖς κομμάτια, ἓνα στὰ δυτικὰ τῆς λαβῆς τοῦ ξίφους καὶ δύο κάτω ἀπὸ τὸ λέβητα ἀριθ. 3, **11** δακτύλιος ἀπὸ χρυσὸ ἔλασμα (III 400) σὲ φάλαγγα δακτύλου τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ, **12** ἀσημένια δισκελὴς περόνη (III 293) στὸ πάνω μέρος τοῦ δεξιοῦ περὺγιου τῆς λεκάνης, ἐν μέρει κάτω ἀπὸ τὸ πόδι τῆς πλημοχόης, **13** χάλκινο κράνος (III 673) μαζί μὲ τὸ κρανίον στὴ ΝΔ γωνία τοῦ τάφου, **14** σιδερένιο ξίφος (III 603) ἐπάνω στὸ σῶμα, τὸ κορύφωμα τῆς λαβῆς του κατὰ τὴ δεξιὰ μασχάλη, **15** δύο σιδερένιες αἰχμὲς δοράτων (III 632) στὴ ΒΔ γωνία, **16** ἓνα καρφί-γάντζος (III 524) κάτω ἀπὸ τὴν κύλικα ἀριθ. 1.

Γύρω στὸ 520 π.Χ.

T63 (σχέδ. 79, εἰκ. 122-123)

Πώρινη σαρκοφάγος 189×56, 5 ἐκ., β. 50 ἐκ., πᾶχ. τ. 8 ἐκ., σωζ. διαστ. καλύμματος 182×82 ἐκ., πᾶχ. 10 ἐκ., στὸ μέσο 14,5 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πιθανότατα πρὸς Α. Musgrave: «Ὅσα γυναῖκας 35-40 (;) ἐτῶν».

Στὴ βόρεια πλευρὰ ἐνδὸς λίγο μεγαλύτερου σκάμματος, ἀνοιγμένου στὸ προσχωσιγενές, γκριζοπὸ ἀμμουδερὸ στρώμα, σκάφθηκε ἓνας βαθύτερος λάκκος, ἕως μέσα στὸ γκριζοπράσινο ἀργιλῶδες ἔδαφος ποὺ ἀκολουθοῦσε, ὅπου τοποθετήθηκε ἡ σαρκοφάγος. Ἐλεπε τὸ ἀνατολικὸ ἄκρο ἀπὸ τὸ μονολιθικὸ τῆς δικλινὲς κάλυμμα, ἐνῶ μιὰ τρύπα εἶχε ἀνοιχτεῖ κατὰ τὸ μέσο τῆς νότιας πλευρᾶς του, ὅπως καὶ στὸ ἀντίστοιχο σημεῖο τοῦ νότιου τοιχώματος, προκειμένου ἴσως νὰ διερευνηθεῖ ἂν ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ σύληση εἶχε τὸ ἀνατολικὸ ἢ τὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου. Ἡ σαρκοφάγος παρουσίαζε στὰ τοιχώματα κατὰ τὴ ΒΑ γωνία τῆς δύο κάθετα ραγίσματα, τὰ ὁποῖα συνεχίζονταν καὶ ἐνώνονταν στὸν πυθμένα τῆς, καθὼς καὶ ἓνα ἐλαφρότερο ραγίσμα στὸ βόρειο ἄκρο τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς. Γιὰ τὴν ἐξασφάλιση ἴσως τῶν ραγισμάτων αὐτῶν εἶχε σφηνωθεῖ ἡ σαρκοφάγος μέσα στὸ λάκκο μὲ πέτρες (βλ. σχετικὰ πιὸ κάτω, στίς παρατηρήσεις τοῦ Μέρους Β). Ἡ σύληση τελικὰ πραγματοποιήθηκε, κατὰ τὰ φαινόμενα, ἀπὸ τὴν ἀνατολική τῆς πλευρᾶ. Ἀρκετὰ θραύσματα κτερισμάτων βρέθηκαν πεταμένα ἔξω ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτή, στὸ ὕψος τοῦ πάνω μέρους τοῦ τοιχώματος, μαζί μὲ μιὰ μικρὴ ὁμάδα ἀπὸ τοὺς σπονδύλους τοῦ σκελετοῦ καὶ ἓνα κόκκαλο βοοειδοῦς. Τὸ πῆλινο εἰδῶλιο ἀριθ. 4, ποὺ βρέθηκε στὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ σκάμματος ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο, εἶχε πιθανότατα ἀποτεθεῖ ἐκεῖ ἐξαρχῆς ὡς κτέρισμα.

Ὁ τάφος ἦταν γεμάτος μὲ χῶματα καὶ στὸ κάτω μέρος του μὲ λάσπη. Τὰ ὅσα βρέθηκαν ἐντελῶς ἀναμοχλευμένα καὶ ἀνάμεσά τους μεγάλες πέτρες. Τὸ κρανίον ἀποκαλύφθηκε στὸ ἀνατολικὸ μέρος, γυρισμένο πρὸς τὸ ἀνατολικὸ τοίχωμα.

Εὐρήματα:

1 θραύσματα ἀττικῆς κύλικας (II 111), κάποια ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ μέρος λαβῆς μέσα στὸν τάφο, ἓνα ἄλλο ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ δύο κομμάτια χεῖλους ἔξω, δίπλα στὸ ἀνατολικὸ ἄκρο τῆς βόρειας πλευρᾶς, μαζί μὲ τὸ ἐπόμενο ἐξαλείπτρο, ἄλλο τμήμα χεῖλους στὸ ἀνατολικὸ ἄκρο τῆς νότιας πλευρᾶς, **2** τμήματα κορινθιακοῦ ἐξαλείπτρου (II 60), ἀπὸ τὸ κάτω μέρος του μέσα στὸν τάφο, ἀπὸ τὸ πάνω μέρος του ἔξω ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ ἄκρο τῆς βόρειας πλευρᾶς, **3** εἰδῶλιο κόρης (II 443) ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο, μαζί μὲ τὰ τμήματα τοῦ ἐξαλείπτρου, **4** εἰδῶλιο καθιστῆς γυναικεῖας μορφῆς (II 468) στὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ σκάμματος, ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο, **5** δύο θραύσματα εἰδωλίου γυναικεῖας καθιστῆς μορφῆς (II 469), τὸ πρῶτο ἔξω ἀπὸ τὸ νότιο ἀνοιγμα

τοῦ τάφου καὶ τὸ δεύτερο μέσα στὸν τάφο, **6** ἀγγειόσχημο περίαπτο ἀπὸ ἡλεκτρο (III 218) μέσα στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ τάφου, **7** ταινιόσχημο σιδερένιο ἔλασμα (III 500), ἴσως ἀπὸ ὁμοίωμα ἐπίπλου, μέσα ἀπὸ τὸν τάφο.

540-530 π.Χ.

T64 (σχέδ. 80-81, εἰκ. 124-126)

Πώρινη σαρκοφάγος 187×57 ἐκ., β. 56 ἐκ., πάχ. τ. 7,5-9 ἐκ., πάχ. καλύμματος 9 ἐκ. καὶ στὸ μέσο 13 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ. Ὅστὰ γυναικείου (;) σκελετοῦ.

Ἡ σαρκοφάγος εἶχε τοποθετηθεῖ κατὰ τὰ δύο τρίτα τοῦ ὕψους της μέσα σὲ λάκκο, ἀνοιγμένο στὸ παρθένο γκριζοπράσινο ἀργιλῶδες ἔδαφος, πάνω ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὑψωνόταν τὸ προσχωσιγενὲς γκριζωπὸ καὶ ἀμιῶδες στρώμα, ἀνακατεμένο μὲ χρώματα καφὲ χρώματος. Μὲ τὸ μείγμα αὐτὸ ἦταν γεμάτος καὶ ὁ τάφος, ἰδίως κατὰ τὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ του. Ἀπὸ τὸ κάλυμμα ἔλειπε ὁλόκληρο τὸ ἀνατολικὸ τμήμα καὶ ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὴ νότια πλευρὰ του, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπο ἦταν ραγισμένο σὲ πολλὰ σημεῖα, στὰ ὁποῖα καὶ ὑποχώρησε κατὰ τὸν καθαρισμό. Κατεστραμμένο βρέθηκε καὶ τὸ πάνω μέρος τῶν τοιχωμάτων τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς σαρκοφάγου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ ξεκίνησε πιθανὸν ἢ ἐπιχείρηση τῆς σύλησης. Αὐτὴ πραγματοποιήθηκε τελικὰ μᾶλλον ἀπὸ τὸ νότιο μέρος, σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα ποὺ ἔδιναν τὰ ἐναπομείναντα ὅστὰ μέσα στὸν τάφο (σχέδ. 81, εἰκ. 125). Ἡ περιοχὴ παρουσίαζε μιὰ διατάραξη μεταγενέστερη τῆς σύλησης: ἓνα στρώμα ἐπίχωσης μὲ χρώματα καὶ πολλὰ ὄστρακα, πάχους 60 ἐκ. περίπου, κάλυπτε ἐνιαῖα μιὰ ἔκταση ποὺ ἀπλωνόταν ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ ἀνοίγματος τοῦ τάφου ἕως τὸν T65.

Τὰ ὅστὰ ποὺ δὲν εἶχαν ἀπορριφθεῖ βρέθηκαν συγκεντρωμένα στὸ μέσο περίπου τῆς σαρκοφάγου μαζὶ μὲ τὸ κρανίο. Μιὰ κλεῖδα καὶ τὸ στέρνο βρέθηκαν στὸ ἀνατολικὸ τῆς μέρας, ἐνῶ ἓνα τμήμα μηριαίου, μὲ σωζόμενο πέρας τῆς ἄρθρωσης τοῦ γονάτου πρὸς τὸ δυτικὸ μέρος, εἶχε διατηρηθεῖ κατὰ τὰ φαινόμενα στὴν ἀρχικὴ του θέση, στοιχεῖα ποὺ, ἀπὸ ἀρχαιολογικὴ ἄποψη, υποβάλλουν μὲ ἐπιφύλαξη τὴν ὑπόθεση ὅτι ὁ σκελετὸς εἶχε τὴν κεφαλὴ πρὸς Α καὶ ἀνῆκε μᾶλλον σὲ γυναίκα.

Εὐρήματα:

1 μελαμβαφὴς σκύφος (II 258) πάνω στὰ ὁστά, στὸ μέσο τοῦ τάφου.

Μέσα 5ου αἰ. π.Χ.

T65 (σχέδ. 82-83, εἰκ. 127)

Πώρινος κιβωτιόσχημος 202×75 ἐκ., β. 70 ἐκ., πάχ. τ. 11 ἐκ., τῆς βόρειας μακριᾶς πλευρᾶς 8 ἐκ., διαστ. καλυπτήριας 235×115 ἐκ., πάχ. 11 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Σκελετὸς νέου μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς ΝΔ. Musgrave: «Ὅστὰ νεαροῦ ἀτόμου 12-14 ἐτῶν».

Ὁ λάκκος τοῦ τάφου ἦταν ἀνοιγμένος μέσα στὸ παρθένο γκριζοπράσινο ἀργιλῶδες ἔδαφος. Τὸ πάνω μέρος τῶν τοιχωμάτων τοῦ τάφου ἐξεῖχε μόλις 5 ἐκ. πάνω ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ, μέσα στὸ προσχωσιγενὲς γκριζωπὸ καὶ ἀμιῶδες στρώμα, τὸ ὁποῖο ὑψωνόταν πάνω ἀπὸ τὸ φυσικὸ ἔδαφος καὶ στὸ ὁποῖο εἶχε ἀνοιχτεῖ τὸ μεγαλύτερο σκάμμα. Γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ τάφου χρησιμοποιήθηκαν ἔξι πωρολιθικὲς πλάκες, τέσσερις γιὰ τὰ τοιχώματα, μία γιὰ τὸν πυθμένα καὶ μία, ἐπίπεδη ἐπίσης, γιὰ τὴν κάλυψη. Τὰ ἄκρα τῶν μακρῶν πλακῶν τῶν τοιχωμάτων εἶχαν ἐφαρμοστεῖ σὲ ἀντίστοιχες κάθετες ἐγκοπές, λαξευμένες στὰ ἄκρα τῶν στενῶν πλακῶν. Πάνω στὴν πλάκα τοῦ πυθμένα, πλάτους 84 ἐκ., πατοῦσαν πλήρως οἱ πλάκες τῶν στενῶν πλευρῶν, ἐνῶ οἱ μακριὲς μόνο μὲ τὴν ἐσωτερικὴ πλευρὰ τους. Τὸ δυτικὸ μέρος τῆς νότιας πλευρᾶς τοῦ τάφου καὶ τὸ ἀντίστοιχο τμήμα τῆς καλυπτήριας καταστράφηκαν

κατὰ τὴ διάνοιξη τῆς αὐλάκας τοῦ νότιου ἀγωγοῦ ἀκαθάρτων, ἐνῶ καὶ τὸ ὑπόλοιπο μέρος τῆς καλυπτήριας ράγισε καὶ ἄνοιξε σὲ πολλὰ κομμάτια.

Ἀρκετὰ χῶματα ἔπесαν πάνω στὸ περιεχόμενο τοῦ τάφου κατὰ τὴν καταστροφή αὐτή. Κάτω ἀπὸ αὐτά, ὁ σκελετὸς καὶ τὰ κτερίσματα βρέθηκαν σὲ ἓνα στρώμα λάσπης πάχους 3-8 ἐκ. Ἐνα χάλκινο κρᾶνος εἶχε τοποθετηθεῖ ἐξαρχῆς μεταξὺ κεφαλῆς καὶ δυτικοῦ τοιχώματος. Τὸ δεξιὸ χέρι ἦταν κατὰ μῆκος τοῦ σώματος καὶ τὸ ἀριστερὸ λυγισμένο πάνω στὴ μέση. Ὁ J. Musgrave (τάφος 6α) διαπιστώνει καὶ ὅσα ἐνὸς δεύτερου ἀτόμου, ἡ παρουσία τῶν ὁποίων ὅμως ὀφείλεται στὸ μετανασκαφικὸ ἀνακάτεμα τῶν ὁστῶν ποὺ ἀναφέρεται πρὸς κάτω, στὴν Ὑστεολογικὴ Μελέτη τοῦ Μέρους Γ.

Εὐρήματα:

ΑΓΓΕΙΑ: **1-2** δύο μικρογραφικὲς κύλικες (II 106, 109), ἡ μία στὴ ΝΑ γωνία καὶ ἡ ἄλλη στὸ ἀριστερὸ πόδι, **3** ἀττική (;) κύλικα (II 222) στὴ ΒΑ γωνία, **4** μικρὴ κοτύλη (II 19) μέσα ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ βραχίονα, **5-8** τέσσερις μικρὲς κοτύλες (II 34-37) στὸ δεξιὸ γόνατο, **9** μελανόμορφη λήκυθος (II 138) στὰ δεξιὰ τοῦ κρανίου, **10** μελανόμορφη οἶνοχόη (II 225) στὸ δεξιὸ πόδι, **11-12** δύο ἐξάλειπτρα (II 55-56) στὸ δεξιὸ μηριαῖο, **13** χάλκινος λέβης (II 396) ἀνάμεσα στίς κνήμες, **14-20** ἑπτὰ χάλκινες φιάλες (II 318, 344-348, 366), οἱ πέντε πάνω καὶ γύρω ἀπὸ τὸν κορμό, ἡ 19 πάνω στὸ ἀριστερὸ μηριαῖο καὶ ἡ 20 πάνω στὴ δεξιὰ κνήμη.

ΧΡΥΣΑ ΕΛΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΑΚΤΥΛΙΟΣ: **21** ὀρθογώνιο πολὺ λεπτὸ ἔλασμα γιὰ τὴν κάλυψη τοῦ προσώπου (III 6) πάνω στὸ δεξιὸ ὤμο, **22** ἓνα περίπου τριγωνικὸ ἔλασμα ἀπὸ τὴ διακόσμηση τοῦ ἐνδύματος (III 63) κατὰ τὴ δεξιὰ μασχάλη, ἐν μέρει κάτω ἀπὸ τὸ προηγούμενο ἔλασμα, **23** χρυσὴ ταινία σὲ τρία κομμάτια ἀπὸ τὴ διακόσμηση τῆς παρυφῆς τοῦ ἐνδύματος (III 61) μεταξὺ τῶν μηρῶν σὲ καμπύλη πορεία ἀπὸ τὴ δεξιὰ λεκάνη καὶ πάλι πρὸς τὸ δεξιὸ γόνατο, **24** χρυσὴ ταινία σὲ τρία κομμάτια, ἴδιας χρήσης μὲ τὴν προηγούμενη (III 62), τὸ ἓνα ἐγκάρσια στὸ δεξιὸ μηριαῖο, τὸ μεγάλο μεταξὺ τῶν μηρῶν ἕως τὸ ἀριστερὸ γόνατο καὶ τὸ τρίτο ἀνάμεσα στὰ θραύσματα τοῦ λέβητα ἀριθ. 13, **25** δύο λεπτὲς χρυσὲς ταινίες (III 99) ἀπὸ τοὺς ἱμάντες τοῦ τελαμώννα τοῦ ξίφους ἀριθ. 33, μία κάτω ἀπὸ τὴ χάλκινη φιάλη ἀριθ. 18 καὶ ἡ δεύτερη στὴ μέση τοῦ σκελετοῦ, στὸ δεξιὸ μέρος τῆς σπονδυλικῆς στήλης καὶ ἐν μέρει κάτω ἀπὸ αὐτήν, **26** ὀρθογώνιο μικρὸ θραῦσμα ἐλάσματος (III σημ. 226) ἀπὸ τὴ χρυσὴ ταινία στὸ μέτωπο τοῦ κρανίου ἀριθ. 30, στὴ ΒΔ γωνία, **27** δύο μικρὰ χρυσὰ ἐλάσματα (III 115) ἀπὸ τὴ διακόσμηση τῆς λαβῆς τοῦ ξίφους ἀριθ. 33, κάτω ἀπὸ τὴ φιάλη 17, **28** κυκλικὸ ἔλασμα μὲ ἔκτυπο ρόδακα (III 135) ἀπὸ τὸ μύκητα τοῦ κολοῦ τοῦ ξίφους ἀριθ. 33, στὸ μέσο τῆς βόρειας πλευρᾶς, **29** δακτύλιος ἀπὸ χρυσὸ ἔλασμα (III 397) ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ χέρι, κοντὰ στὸ πάνω μέρος τοῦ δεξιοῦ πτερύγιου τῆς λεκάνης, κάτω ἀπὸ τὴ φιάλη 16.

ΕΙΔΗ ΟΠΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΑ: **30** χάλκινο κρᾶνος (III 669) μεταξὺ κρανίου καὶ δυτικοῦ τοιχώματος τοῦ τάφου, **31** χάλκινη αἰχμὴ βέλους μὲ τὸ στέλεχος τῆς (III 658) στὴ ΒΔ γωνία, **32-33** δύο ξίφη (III 600 καὶ 599), τὸ 32 κατὰ μῆκος τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς καὶ τὸ 33 πάνω στὸ σῶμα πρὸς τὸ βόρειο τοίχωμα, **34-35** δύο αἰχμὲς δοράτων (III 627-628) στὴ ΒΔ γωνία, **36-37** σιδερένια ὁμοιώματα ἐνὸς κλισμοῦ καὶ μιᾶς τράπεζας (III 486, 499) μεταξὺ τῶν μηρῶν, **38** σύνολο πέντε σιδερένιων μαχαιριῶν (III 441) ἔξω ἀπὸ τὸ δεξιὸ βραχίονα, ἐν μέρει κάτω ἀπὸ τὴ χάλκινη φιάλη ἀριθ. 14, **39-40** δέσμη σιδερένιων ὀβελῶν καὶ ζευγὸς κρατευτῶν (III 466, 477) νότια ἀπὸ τὴ δεξιὰ λεκάνη, **41** δέσμη ἀπὸ ἑξὶ σιδερένια ἀντικείμενα ἀνάρτησης (III 513) μεταξὺ τῶν προηγούμενων, **42** τρισελὲς ἄγκιστρο (III 516) κατὰ τὸ μέσο τοῦ ἀνατολικοῦ τοιχώματος, **43** ἓνα καρφὶ μὲ τριγωνικὴ ἀπόληξη (III 540) κάτω ἀπὸ τὴ χάλκινη φιάλη ἀριθ. 14.

540-530 π.Χ.

T66 (σχέδ. 84, εἰκ. 128-129)

Ὁρθογώνιος λάκκος 195×80 ἐκ., προσανατολισμός ΒΑ-ΝΔ. Παιδικὸς σκελετὸς ἀγοριοῦ μετὰ τὴν κεφαλὴν στὰ ΝΔ³⁵. Musgrave: «Ὅστὰ ἀγοριοῦ σύμφωνα μετὰ τὴν ἐνδείξει τῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων, 5 ἐτῶν περίπου».

Ὁ λάκκος, ἀνοιγμένος μέσα σὲ προσχωσιγενὲς γκριζωπὸ ἀμμουδερὸ ἔδαφος, εἶχε δεχθεῖ μιὰ ξύλινη λάρνακα, διαστάσεων 175×55 ἐκ., ποὺ κατέλαβε τὸ ΒΑ μέρος του. Σαφὴ λείψανά της, ποὺ σημειώνονται στὸ σχέδιο ἀριθ. 84, διαπιστώθηκαν μόνο κατὰ τὸ μέσο τῆς μακριᾶς νότιας πλευρᾶς της, φτάνοντας σὲ ὕψος 30 ἐκ. περίπου, καθὼς καὶ σὲ ἓνα πολὺ μικρότερο τμήμα στὸ βόρειο ἄκρο τῆς δυτικῆς, ποὺ δίνει καὶ τὸ δυτικὸ ὄριο τῆς λάρνακας. Πρόκειται γιὰ ἴχνη ξύλου στὸ κάτω μέρος, ἀδιαχώριστα ἀπὸ τὸ χῶμα καὶ τὴν ἀντίστοιχη παρειὰ τοῦ λάκκου, ἐνῶ τὸ πάνω μέρος τοῦ ξύλινου τοιχώματος, ὕψους 10 ἐκ. περίπου, εἶχε κατασκευαστεῖ ἀπὸ ἄλλο ὕλικό, ἴσως λευκότερο καὶ παχύτερο ξύλο, ποὺ βρέθηκε ἀποσαθρωμένο. Λείψανα ἀπὸ τέτοια ἴχνη ξύλων βρέθηκαν καὶ σὲ μιὰ ἐγκάρσια θέσιν κατὰ τὸ μέσο τοῦ ξίφους ἀριθ. 15 καὶ προέρχονται μᾶλλον ἀπὸ τὸ κάλυμμα τῆς λάρνακας. Τὸ σύνολο εἶχε συμπιεστεῖ, τὸ βάθος πάντως τῆς λάρνακας δὲν πρέπει νὰ ἦταν μεγαλύτερο ἀπὸ 40 ἐκ. περίπου. Μιὰ μεταγενέστερη παραβίαση παρατηρήθηκε κατὰ τὸ δυτικὸ μέρος τῆς νότιας πλευρᾶς τοῦ σκάμματος, ὡστόσο ὁ τάφος ἔμεινε ἀσύλητος.

Ὁ σκελετὸς τοῦ παιδιοῦ βρέθηκε ἐντελῶς σαθρὸς, ἀλλὰ στὴ θέσιν του, καταλαμβάνοντας ἓνα μέρος μόνο τοῦ μήκους τοῦ τάφου. Τὰ ὅστὰ τοῦ προσώπου, τῶν πῆχων, τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδιῶν ἦταν σχεδὸν πλήρως ἀπορροφημένα ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Ἐλάχιστα λείψανα καὶ ὁ δακτύλιος ἀριθ. 14 δείχνουν ὅτι τὸ ἀριστερὸ χεῖρ τουλάχιστον ἦταν λυγισμένο πάνω στὸ ξίφος.

Εὐρήματα:

1 μελανόμορφος κρατήρας (II 102) ἀνατολικά ἀπὸ τὰ πόδια, **2** βοιωτικὴ μελανόμορφη κοτύλη (II 228) μέσα στὸν κρατήρα, **3** ἐρυθροβαφὴς πρόχους (II 251) στὰ βόρεια τοῦ κρατήρα, **4** κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (II 61) στὰ νότια τοῦ κρατήρα, **5** χρυσὸ ρομβόσχημο ἔλασμα (III 11) δίπλα ἀπὸ τὴν κάτω γνάθο, **6** δύο ἀκανόνιστα ἐπιμήκη χρυσὰ ἐλάσματα μετὰ αἰχμηρὸ ἄκρο (III 47), ἴσως ἀπὸ διαδηματικὴ ταινία, στὸ πάνω μέρος τοῦ κρανίου, **7** χρυσὴ ταινία (III 87) ἀπὸ τὸν τελαμώννα τοῦ ξίφους, ἐκτεινόμενη ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ ὦμο πρὸς τὴ δεξιὰ λεκάνη, **8** δύο λεπτὲς χρυσὲς ταινίες (III 101) ἀπὸ τοὺς ἱμάντες τοῦ τελαμώννα, βόρεια ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ ξίφους, **9** δύο σχεδὸν ὀρθογώνια ἐλάσματα (III 106) ἀπὸ τὸ κορύφωμα τῆς λαβῆς τοῦ ξίφους, στὴν ἄκρην τῆς λαβῆς, **10** τρεῖς τριγωνικὰ χρυσὰ ἐλάσματα (III 121) ἀπὸ τὸ περιστόμιο τοῦ κολεοῦ τοῦ ξίφους, τὸ ἓνα δίπλα καὶ τὰ ἄλλα λίγο πρὸς τὸ κάτω ἀπὸ τὸ περιστόμιο, **11** μικρὸ ὀρθογώνιο καὶ τρεῖς φυλλόσχημα χρυσὰ ἐλάσματα (III 138) ἀπὸ τὴ διακόσμηση τοῦ μύκητα τοῦ κολεοῦ, μαζί με θραύσματα ἀπὸ τὸ σιδερένιο πλαίσιο τοῦ μύκητα στὸ ἄκρο τοῦ ξίφους, **12-13** δύο τριγωνικὰ ἐλάσματα ἀπὸ τὴ διακόσμηση τῶν ὑποδημάτων (III 144) στὰ πόδια, **14** δακτύλιος ἀπὸ χρυσὸ ἔλασμα (III 396) ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ χεῖρ πάνω στὴ λαβὴ τοῦ ξίφους, **15** σιδερένιο ξίφος (III 598) ἐκτεινόμενο ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ σώματος πρὸς τὸ βόρειο τοίχωμα, **16** δύο σιδερένιες αἰχμὲς δοράτων (III 626) στὰ βόρεια τοῦ κρανίου, **17-18** σιδερένια ὁμοιώματα ἐνὸς κλισμοῦ καὶ μιᾶς τράπεζας (III 485, 498) πρὸς τὸ κάτω ἀπὸ τὸ ξίφος, **19** δρεπανόσχημο μαχαίρι (III 450) κολλημένο στὴ μιὰ πλευρὰ τοῦ ξίφους, στὸ μέσο περι-
που τῆς λεπίδας του.

540-535 π.Χ.

35. Οἱ στενὲς πλευρὲς χαρακτηρίζονται ὡς ἀνατολικὴ πρὸς ἀποφυγὴ σύγχυσης, καὶ δυτικὴ καὶ ἀνάλογα οἱ μακριὲς ὡς βόρεια καὶ νότια,

T67 (σχέδ. 85-86, εικ. 130-138)

Πώρινος κιβωτιόσημος τάφος 196×72,5 εκ., β. 80 εκ., πάχ. τ. 9-10 εκ., διαστ. καλυπτήριας πλάκας 218×92 εκ., πάχ. 10 εκ., προσανατολισμός ΒΑ-ΝΔ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μετὰ τὴν κεφαλὴν στὰ ΒΑ³⁶. Musgrave: «Ὅστὰ γυναικάς 25 ἐτῶν περίπου».

Ὁ τάφος εἶχε καταλάβει τὸ βόρειο μέρος ἐνὸς μεγαλύτερου ὀρθογώνιου σκάμματος, διαστάσεων 260×215 εκ., τοποθετημένος μέσα σὲ ἰδιαίτερο λάκκο ποὺ ἀνοίχτηκε στὸ φυσικὸ γκριζοπράσινο ἀργιλῶδες ἔδαφος, μετὰ τὸν πυθμένα του σὲ βάθος 1 μ. περίπου ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ. Γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ τάφου χρησιμοποιήθηκαν ἑξὶ πωρολιθικὲς πλάκες, τέσσερις γιὰ τὰ τοιχώματα καὶ ἀπὸ μία γιὰ τὸν πυθμένα καὶ τὴν ἐπίπεδη καλυπτήρια, ἡ ὁποία βρέθηκε 10 εκ. βαθύτερα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἀργιλῶδους ἐδάφους. Οἱ πλάκες τῶν στενῶν πλευρῶν ἔφεραν στὰ ἄκρα κάθετες ἐγκοπές, μέσα σὲ τὶς ὁποῖες ἐφαρμόστηκαν τὰ ἄκρα τῶν μακρῶν πλακῶν. Στὴ βόρεια γωνία τὰ ἀντίστοιχα τοιχώματα, βόρειο καὶ ἀνατολικό, εἶχαν σφηνωθεί μετὰ δύο πέτρες ἀνάμεσα σ' αὐτὰ καὶ τὶς παρειὲς τοῦ λάκκου (γιὰ σχετικὲς περιπτώσεις βλ. στὸ Μέρος Β). Τὰ τοιχώματα σὲ ὅλες τὶς πλευρὲς πάτησαν ἔξω ἀπὸ τὴν πλάκα τοῦ πυθμένα, πάνω στὸ χῶμα. Ἡ καλυπτήρια βρέθηκε σπασμένη σὲ πολλὰ κομμάτια (εἰκ. 130), ἀλλὰ στὴ θέση της καὶ ἀπαρβίαστη. Ἐνα κάθετο ράγισμα παρουσίαζε καὶ τὸ ἀνατολικὸ τοίχωμα (εἰκ. 131). Ἐξω ἀπὸ τὸν τάφο, στὸ νότιο μέρος τοῦ σκάμματος (σχέδ. 86), εἶχαν τοποθετηθεῖ ἀρκετὰ κτερίσματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἡ χάλκινη οἰνοχόη ἀριθ. 11 (εἰκ. 132) καὶ οἱ κύλικες ἀριθ. 1 καὶ 2 βρέθηκαν σχεδὸν στὸ ὕψος τοῦ πάνω μέρους τῶν τοιχωμάτων τοῦ τάφου, ἐνῶ τὰ σιδερένια ἀντικείμενα ἀριθ. 52 καὶ 55-58 καὶ ἡ χάλκινη φιάλη ἀριθ. 22 σὲ βάθος 22 εκ. ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ σχετικοῦ τοιχώματος (εἰκ. 133). Ὁ τάφος ἦταν γεμάτος χῶματα, ποὺ εἶχαν παρεισφρήσει προφανῶς ἀπὸ τὰ σπασίματα τῆς καλυπτήριας.

Ὁ σκελετὸς βρέθηκε μέσα σὲ ἓνα στρώμα παχιᾶς λάσπης. Ἐπάνω στὴ λεκάνη καὶ πάνω στὸ ἀριστερὸ σκέλος, ἕως περίπου τὸ κάτω μέρος τῆς κνήμης, παρατηρήθηκε ἓνα λεπτὸ στρώμα χρώματος καφέ, πάχους 1 εκ. περίπου. Κάτω ἀπὸ τὸ στρώμα αὐτό, ἀπὸ τὴν κεφαλὴν περίπου καὶ κάτω, ἀπλωνόταν, πάνω καὶ κάτω ἀπὸ τὰ ὅστά, ἓνα στρώμα πάχους 2-3 εκ. καὶ χρώματος μῶβ σκούρου. Τὰ χρυσὰ τριγωνικὰ ἐλάσματα ἀριθ. 28-29 βρέθηκαν πάνω στὸ μῶβ στρώμα. Πολλὲς χάντρες τῶν περιδεραίων εἶχαν παρεισφρήσει ἀνάμεσα στὰ πλευρά, ἐνῶ ἓνα μέρος τῆς χρυσῆς ἀλυσίδας ἀριθ. 35 εἶχε περάσει ἀνάμεσα ἀπὸ δύο σπονδύλους κάτω ἀπὸ τὴν σπονδυλικὴ στήλη καὶ τὰ πλευρὰ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τοῦ θώρακα. Τὰ χέρια ἦταν κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

Εὐρήματα (σχέδ. 86):

ΑΓΓΕΙΑ: **1** ἀττική κύλικα (Π 113) ἔξω ἀπὸ τὴν ΝΔ γωνία τοῦ τάφου, **2** ἀττική κύλικα-σκύφος (Π 121) ἔξω ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ νότιου τοιχώματός του, **3** μελανόμορφη ὑδρία (Π 224) μέσα στὸ χάλκινο λέβητα ἀριθ. 9, **4-7** τρεῖς γυάλινοι ἀμφορίσκοι καὶ θραῦσμα ἐνὸς τέταρτου (Π 274-277), οἱ ἀριθ. 4 καὶ 5 στὴ ΝΑ γωνία, ὁ ἀριθ. 6 δίπλα στὸ νότιο τοίχωμα καὶ ἀνατολικότερα τὸ θραῦσμα **7** κάτω ἀπὸ τὴν χάλκινη φιάλη ἀριθ. 18, **8** ἀσημένια φιάλη (Π 312) δίπλα στὸ δεξιὸ μηριαῖο, **9** χάλκινος λέβης (Π 398) στὴ ΒΔ γωνία τοῦ τάφου, **10** θραῦσμα ἀπὸ τὸ χεῖλος χάλκινου λεβήτιου (Π 412) ἔξω ἀπὸ τὸ νότιο τοίχωμα τοῦ τάφου, **11** χάλκινη οἰνοχόη (Π 428) ἔξω ἀπὸ τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς νότιας πλευρᾶς τοῦ τάφου, **12-22** ἑντεκα χάλκινες φιάλες (Π 375-385), οἱ 12-17 γύρω ἀπὸ τὴν κεφαλὴν (οἱ 16-17 ἢ μία μέσα στὴν ἄλλη), ἡ 18 δίπλα στὸν ἀριστερὸ βραχίονα, ἡ 19 πάνω στὸ ἀριστερὸ χέρι, οἱ 20-21 δίπλα στὸ δεξιὸ

36. Οἱ στενὲς πλευρὲς χαρακτηρίζονται ὡς ἀνατολικὴ πρὸς ἀποφυγὴ σύγχυσης. καὶ δυτικὴ καὶ ἀνάλογα οἱ μακρὲς ὡς βόρεια καὶ νότια

μηρό, ή μία μέσα στην άλλη, και ή 22 έξω από τη νότια πλευρά του τάφου, **23** χάλκινο ἐξάλειπτρο (II 436) πάνω στο ἀριστερό μηριαίο.

ΜΑΣΚΑ ΚΑΙ ΧΡΥΣΑ ΕΛΑΣΜΑΤΑ: **24** χρυσή μάσκα (III 3) στα ἀριστερά του κρανίου, **25** χρυσή διαδηματική ταινία (III 37) δίπλα στην κορυφή του κρανίου, **26-27** δύο στενότερες ταινίες από τη διακόσμηση της παρυφής του ἐνδύματος (III 49) από τὸ δεξιὸ καὶ ἀριστερὸ πτερύγιο τῆς λεκάνης καὶ λοξὰ πρὸς τὰ κάτω (εἰκ. 137), **28-29** δύο ὁμάδες ἀπὸ τριγωνικὰ ἐλάσματα (III 73-75) ἴδιας χρήσης μετὰ τὶς ταινίες ἀριθ. 26-27, κατὰ τὴ δεξιὰ καὶ ἀριστερὴ πλευρὰ τῆς λεκάνης καὶ κάτω ἀπὸ τὶς φιάλες ἀριθ. 8 καὶ 19 ἀντίστοιχα (ἓνα ἀπὸ αὐτὰ στὸ κάτω μέρος τῆς ταινίας ἀριθ. 27), **30** δύο τριγωνικὰ ἐλάσματα σὲ θραύσματα, ἀπὸ τὴ διακόσμηση τῶν ὑποδημάτων (III 145-146) πάνω στα πόδια, **31** πλῆθος θραυσμάτων ἀπὸ ἀσημένια ἐπίχρυσα ἐλάσματα (III 158) ἀπὸ τὰ καττύματα τῶν ὑποδημάτων.

ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ: **32** κόσμημα κεφαλῆς ἀπὸ διπλὸ σπειροειδὲς σύρμα (III 160) ποὺ περιέβαλλε τὸ πρόσωπο, **33-34** δύο ταινιωτὰ σκουλαρίκια (III 168) δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς κάτω γνάθου, **35** χρυσή ἀλυσίδα (III 203) ποὺ περιέβαλλε τὸν θώρακα, μετὰ τὰ δισκελὴ ἄκρα τῆς πάνω στοὺς ὤμους, **36** περιδέριο ἀπὸ δεκαπέντε χρυσὰ πλακίδια (III 187) πάνω στὸ στήθος σὲ διάφορα ἐπίπεδα, ἕως καὶ κάτω ἀπὸ τὸ σκελετό, ὅπου παρεισέφερσαν μέσα ἀπὸ τὰ πλευρά, **37** περιδέριο μετὰ ἓνα κεντρικὸ ἀγγειόσχημο καὶ τέσσερα πυραμιδόσχημα περιάπτα (III 194) πάνω στὸ στήθος, **38** περιδέριο μετὰ ἀμφικωνικὲς χάντρες καὶ δύο μεγάλες σὲ σχῆμα ροδιοῦ (III 193) πάνω στὸ στήθος σὲ διάφορα ἐπίπεδα, μερικὲς καὶ ἀνατολικὰ τοῦ κρανίου, ἀπὸ τὶς δύο μεγάλες ἢ μία πάνω στα ἀριστερὰ πλευρὰ καὶ ἡ ἄλλη σφηνωμένη μέσα στὴ λάσπη στὴ ΒΑ γωνία τοῦ τάφου (σχέδ. 86, εἰκ. 135-136), **39** ἓνα μεμονωμένο πυραμιδόσχημο περιάπτο (III 219) πάνω στὸ ἀριστερὸ στήθος, **40-41** δύο χρυσὲς περόνες (III 239) πάνω στοὺς ὤμους, **42-43** δύο χρυσὲς πόρπες (III 324) δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ στήθους, **44** χρυσὸ δαχτυλίδι (III 383) στὸ ἀριστερὸ χέρι, **45-46** δύο περιάπτα μορφῆς χάντρας ἀπὸ ὀρεία κρύσταλλο, ἐξαρτημένης ἀπὸ ζευγὸς ἀσημένιων κρίκων (III 225) ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τοῦ στήθους, **47-48** δύο ἀνάλογα μετὰ τὰ προηγούμενα κοσμήματα, ἀποτελούμενα ἀπὸ δύο ἀσημένιες σφαιρικὲς χάντρες (III 226), ἓνα μετὰ τὸν ἓνα κρίκο τοῦ πάνω στὴ χάλκινη φιάλη ἀριθ. 21 καὶ τὸ ἄλλο δίπλα στὸ βόρειο τοίχωμα, μετὰ τοὺς δύο κρίκους τοῦ, **49** ἀσημένια δισκελὴς περόνη (III 294) πάνω στὸ ἱερὸ ὅστω (εἰκ. 137), **50-51** δύο ἀσημένια βραχιόλια (III 356), ἀπὸ ἓνα σὲ κάθε βραχίονα.

ΔΙΑΦΟΡΑ: **52** σιδερένιο ὁμοίωμα τετράκυκλης ἄμαξας (III 426) ἔξω ἀπὸ τὴ νότια πλευρὰ τοῦ τάφου, **53-54** δύο σιδερένια ὁμοιώματα κλισμοῦ καὶ τράπεζας (III 489 καὶ 503) κοντὰ στὸ δεξιὸ γόνατο, **55** δύο μαχαίρια καὶ ἡ λαβὴ ἑνὸς τρίτου (III 443) ἐν μέρει κάτω ἀπὸ τοὺς ἐπόμενους ὀβελούς, **56** δέση σιδερένιων ὀβελῶν (III 470) ἔξω ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ νότιου τοιχώματος τοῦ τάφου, **57** ζευγὸς σιδερένιων κραυευτῶν (III 479) ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο, δίπλα στὴν ἄμαξα, **58** δέση ἀπὸ δέκα καρφιά (III 544) στὴν προέκταση τῶν ὀβελῶν.

Γύρω στὸ 510-500 π.Χ.

T68 (σχέδ. 87-88 καὶ VI-XIII εἰκ. 139-143, 252-266)

Πῶρινος κιβωτιόσχημος τάφος 112×75 ἐκ., β. 61 ἐκ., πᾶχ. τ. 16-23 ἐκ., διαστ. καλυπτηρίων πλακῶν 92×61,5 καὶ 88×60 ἐκ., πᾶχ. 19 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Βρεφικὸς σκελετὸς κοριτσιοῦ μετὰ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅσα κοριτσιοῦ σύμφωνα μετὰ τὶς ἀρχαιολογικὲς ἐνδείξεις, 12-16 μηνῶν».

Ὁ τάφος εἶχε τοποθετηθεῖ σὲ μεγαλύτερο σκάμμα, διαστάσεων 145×200 ἐκ., ἀνοιγμένο στὸ φυσικὸ γκριζοπράσινο ἀργιῶδες ἔδαφος. Πρόκειται γιὰ μικρὸ, χτιστὸ κιβωτιόσχημο τάφο, ποὺ κατασκευάστηκε μετὰ ἀρχιτεκτονικὸ ὑλικὸ σὲ δεύτερη χρῆση: χοντρὲς πλάκες ἀπὸ

λεπτόκοκκο πωρόλιθο, πού προέρχονται πιθανότατα από τὸ ἴδιο οἰκοδόμημα, στὸ ὁποῖο ἀνῆκε καὶ τὸ οἰκοδομικὸ ὑλικὸ τῶν T40 καὶ T70. Χρησιμοποιήθηκαν ὁκτὼ πλάκες, ἀπὸ δύο γιὰ τὸν πυθμένα καὶ τὴν κάλυψη καὶ τέσσερις γιὰ τὰ τοιχώματα πού πατοῦσαν στὸ χῶμα (εἰκ. 252-266, σχέδ. VI-XIII. Φέρουν τοὺς ἀριθ. 18-1 ἕως 18-8, ὅπου τὸ 18- εἶναι ὁ ἀριθ. τοῦ T68, σύμφωνα μὲ τὴν παλιὰ ἀρίθμηση τῶν τάφων, βλ. τὸν πίνακα ἀντιστοιχιῶν). Οἱ πλάκες παρουσιάζουν δύο τόρμους γόμφωσης στὴν ἐπάνω ἐπιφάνεια τοῦ βόρειου τοιχώματος, ἕναν κατὰ τὸ μέσο περίπου τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ ἕναν τέταρτο στὸ δυτικὸ ἄκρο τοῦ νότιου. Οἱ πλάκες κάλυψης φέρουν ἀπὸ ἕνα μοχλοβόθριο στὴν ἐπάνω ἐπιφάνειά τους³⁷.

Μέσα στὸν τάφο τὰ ὅστὰ καὶ τὰ κτερίσματα καλύπτονταν ἀπὸ ἕνα λεπτὸ στρώμα λάσπης (εἰκ. 140). Ὁ σκελετὸς τοῦ βρέφους βρέθηκε ἐν μέρει ἀπορροφημένος καὶ τὰ ἐναπομείναντα ὅστὰ μετακινημένα, προφανῶς ἀπὸ τὰ νερά, γενικὰ ὅμως σὲ ἐνδεικτικὲς γιὰ τὸν προσανατολισμὸ τοῦ θέσεως τὰ θραύσματα τοῦ κρανίου στὸ ἀνατολικὸ μέρος, δυτικότερα ἢ κάτω γνάθος μὲ μέρος τῶν πλευρῶν καὶ οἱ βραχίονες, πὺθ δυτικὰ ἀκόμη τὰ δύο ὅστὰ τῆς λεκάνης καὶ λείψανα τῶν μηριαίων.

Εὐρήματα:

1-2 δύο ἀπτικὲς λήκυθοι (II 154-155), ἡ μία στὴ ΝΑ καὶ ἡ ἄλλη ὄρθια στὴ ΝΔ γωνία τοῦ τάφου, **3** γυάλινος ἀρύβαλλος (II 292) στὴ ΒΑ γωνία, **4** τμῆμα μιᾶς γυναικείας προτομῆς (ἀριθ. Εὐρ. Σ 9083) κοντὰ στὸ προηγούμενο, **5-6** θραύσματα ἀπὸ δύο γυναικεῖα καθιστὰ εἰδώλια (II 473, 479) δυτικότερα τῆς ληκύθου ἀριθ. 1, **7** εἰδώλιο περιστεριοῦ (II 504) καὶ **8** θραύσματα ἐνὸς δεύτερου (ἀριθ. Εὐρ. Σ 9084) κατὰ τὸ μέσο περίπου τοῦ βόρειου καὶ νότιου τοιχώματος τὰ δύο, **9** εἰδώλιο ἀγριόχοιρου (II 506) κατὰ τὴ ΒΔ γωνία, **10** ξεῦγος χρυσῶν σκουλαρικιῶν (III 188) μαζὶ στὰ δεξιά, βόρεια τῆς κάτω γνάθου, **11** χρυσὸ τριφυλλόσχημο περίαπτο (III 223) σὲ μικρὴ ἀπόσταση ΝΔ τῶν σκουλαρικιῶν, **12-13** δύο χρυσὰ βραχιόλια (III 355) δυτικότερα τοῦ προηγούμενου, **14** ἀσημένιο ροπαλοειδὲς περίαπτο (III 227) κάτω ἀπὸ τὴν κεφαλὴ τοῦ ἀνατολικοῦ μηριαίου, **15-16** δύο ὁμάδες μὲ τὰ ὀστέινα φύλλα δύο ροδάκων (III 591) κατὰ τὸ νότιο τοίχωμα, ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τῆς ἐπόμενης ὁμάδας, **17** ὀστέινα φύλλα ἀπὸ δύο τετράνθεμα σὲ σωρὸ, ἀπὸ τὴν ἐνθετὴ διακόσμηση μιᾶς ξύλινης πυξίδας (III 592) στὸ μέσο τοῦ νότιου μέρους τοῦ τάφου.

470-460 π.Χ.

T69 (σχέδ. 89-90, εἰκ. 144)

Πώρινη σαρκοφάγος 185×56,5 ἐκ., β. 50 ἐκ., πᾶχ. τ. 8 ἐκ., διαστ. καλύμματος 206×74 ἐκ., πᾶχ. 9 ἐκ., στὸ μέσο 12 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Ὅστὰ ἀνδρικοῦ (:) σκελετοῦ μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ. Musgrave: «Ὅστὰ γυναικας 45 ἐτῶν καὶ πλέον».

Ἡ σαρκοφάγος ἔφερε δικλινὲς κάλυμμα, τὸ ἀνατολικὸ τμῆμα τοῦ ὁποίου θρυμματίστηκε κατὰ τὴ διάνοιξη τῆς αὐλάκας τοῦ βόρειου ἀγωγοῦ. Ὁ τάφος ἦταν συλημένος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ τὴ δυτικὴ του πλευρὰ, ὅπου βρέθηκε ἕνα μεγάλο κομμάτι τοῦ καλύμματος, σπασμένο καὶ τοποθετημένο πάλι πρόχειρα στὴ θέση του. Μέσα βρέθηκε γεμάτος μὲ χῶματα, στὸ κατώτερο μέρος του μὲ λάσπη.

Τὰ ὅστὰ τοῦ ἐπάνω κορμοῦ εἶχαν ἀφαιρεθεῖ καὶ ὁρισμένα ἀπὸ αὐτὰ βρέθηκαν σὲ διάφορα ἐπίπεδα ἀνάμεσα στὰ χῶματα πού εἶχαν ξαναριχτεῖ μέσα στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ τάφου. Κατὰ τὸ μέσο καὶ στὸ ἀνατολικὸ μέρος ἐκτείνονταν τὰ ὅστὰ τῆς λεκάνης καὶ τῶν σκελῶν φαι-

37. Τὸ σύνολο τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ὑλικοῦ μεταφέρθηκε στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Θεσσα-

νομενικά αδιατάρακτα, ίσως όμως συρμένα, πρὶν ἀπὸ τὴν ἀποσύνθεση τοῦ νεκροῦ, πρὸς τὸ δυτικὸ μέρος, ἀπὸ ὅπου ἔγινε ἡ σύλληψη τοῦ τάφου. Ὡστόσο, μεταξὺ τῶν ποδιῶν καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοιχώματος βρέθηκαν πεταμένα ὀρισμένα πλευρὰ καὶ ἓνας πήχης. Τὸ κρανίον δὲν βρέθηκε. Ἡ ὑπόθεση ὅτι ἴσως πρόκειται γιὰ τὸ σκελετὸ ἑνὸς ἀνδρὸς στηρίζεται, ἀπὸ ἀρχαιολογικὴ ἀποψη, μόνο στὴν τοποθέτηση τοῦ νεκροῦ μὲ τὴν κεφαλὴ στὰ δυτικά.

Εὔρημα κανένα.

T70 (σχέδ. Α καὶ XIV-XXIII, εἰκ. 145-146, 267-280)

Πῶρινος κιβωτιόσχημος τάφος ἐξωτερικοῦ μήκους 2,30 μ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Ἀνδρικός (;) τάφος.

Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πρώτους τάφους ποὺ συνάντησαν τὰ σκαπτικὰ μηχανήματα τῆς Ε.Τ.Β.Α. Βρισκόταν σὲ χώρῳ ἀπὸ ὅπου πέρασε ὁ βόρειος ἀγωγός. Κατὰ τὴ διάνοιξη τῆς σχετικῆς αὐλάκας ἀποξηλώθηκε ὁλόκληρος ὁ τάφος καὶ ἔμεινε μόνο τὸ ἀποτύπωμά του πάνω στὸ φυσικὸ γκριζοπράσινο καὶ ἀργιῶδες ἔδαφος, στὴ νότια παρειὰ τῆς αὐλάκας. Τὸ προῖον τῆς καταστροφῆς εἶχε ἀπορριφθεῖ στὰ βόρεια τῆς αὐλάκας. Ὁ τάφος ἦταν χτιστὸς μὲ ἀρχιτεκτονικὸ ὕλιν ἀπὸ λεπτόκοκκο λευκὸ πωρόλιθο σὲ δεύτερη χρῆση, προερχόμενο πιθανότατα ἀπὸ τὸ ἴδιο οἰκοδόμημα ἀπὸ τὸ ὁποῖο προήλθαν καὶ οἱ πλάκες τῶν T40 καὶ T68. Πρόκειται γιὰ ὁκτὼ πωρολιθικὲς παχιὲς πλάκες καὶ δύο μικρότερα κομμάτια ἀπὸ παρόμοιες, ἐπίσης ἓνα πρῶμο ἰωνικὸ κιονόκρανο καὶ δύο τμήματα ἀπὸ δύο ἄλλα ὅμοια (εἰκ. 267-280, σχέδ. XIV-XXIII. Φέρουν τοὺς ἀριθ. 3-1 ἕως 3-13, ὅπου τὸ 3- εἶναι ὁ ἀριθ. τοῦ T70, σύμφωνα μὲ τὴν παλαιὰ ἀρίθμηση τῶν τάφων, βλ. τὸν πίνακα ἀντιστοιχιῶν)³⁸. Ἀπὸ τὸ σωρὸ τῶν χωμάτων, ποὺ περιεῖχε καὶ συντρίμματα ὀστέων, περισυλλέχτηκαν θραύσματα ὀρισμένων κτερισμάτων. Ἡ «κλίμακα» ἀριθ. 9 ἀνῆκε μᾶλλον σὲ δίτροχο ἀμάξι καὶ αὐτὸ ὑποδεικνύει ἀνδρικὸ τάφο.

Εὑρήματα:

1 ὄστρακα κορινθιακῆς κοτύλης (II 22), **2-3** θραύσματα δύο ἀπτικῶν ληκύθων μὲ ἀνθήμια (II 151-152), **4** μελανόμορφη λήκυθος (II 145), **5** θραῦσμα γυναικείας προτομῆς (II 492), **6-7** θραύσματα ἀπὸ ἓνα ἢ δύο γυναικεῖα εἰδῶλια (II 493-494), **8** μικρὰ θραύσματα γυναικείου εἰδωλίου (ἀριθ. Εὐρ. 8840), **9** χάλκινη «κλίμακα» ἄμαξας (III 417), **10** ἓνα σιδερένιο καρφὶ (III 530).

480-470 π.Χ.

T71 (σχέδ. 91, εἰκ. 147)

Ἀκανόνιστος γωνιώδης λάκκος 175×65 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΔ-ΝΑ περίπου. Musgrave: «Ὅστὰ ἑνὸς ἀνδρὸς (;) 35-45 (;) ἐτῶν».

Ὁ λάκκος ἦταν ἀνοικτός σὲ φυσικὸ γκριζοπρὸ καὶ ἀργιῶδες ἔδαφος. Ἡ ΝΑ γωνία του καὶ ἓνα μικρὸ τμήμα τῆς ΝΔ δὲν εἶχαν σκαφεῖ ὥς τὸ βάθος τοῦ πυθμένα τοῦ τάφου, ἴσως γιὰ νὰ μὴν ἐπηρεαστεῖ ἡ στερεότητά τῶν τοιχωμάτων τοῦ παρακείμενου φρεατίου. Ὁλόκληρη ἡ περιοχὴ βόρεια καὶ ἀνατολικά τοῦ τάφου εἶχε ὑποστεῖ μεταγενέστερες ἐπεμβάσεις κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὅπως ἀναφέρθηκε καὶ στὴν Εἰσαγωγή τοῦ τόμου αὐτοῦ. Μιὰ κάθετη τομὴ ἔξω ἀπὸ τὴ βόρεια πλευρά του, ποὺ ἔφτασε βαθύτερα ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ πυθμένα του, καθὼς καὶ ἡ σύλληψη τοῦ τάφου, σχετίζονται πιθανότατα μὲ τὶς ἐπεμβάσεις αὐτές. Ἡ σύλληψη

38. Τὸ ἀρχιτεκτονικὸ ὕλιν μεταφέρθηκε στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης.

πραγματοποιήθηκε προφανώς από τη βόρεια πλευρά, προς την όποια βρέθηκαν συγκεντρωμένα τα κομμάτια του κρανίου και όρισμένα από τα όστα του διαλυμένου σκελετού.

Εύρημα κανένα.

T72 (σχέδ. 92, εικ. 148)

Όρθογώνιος λάκκος 90×50 εκ., προσανατολισμός ΒΔ-ΝΑ περίπου. Παιδικός σκελετός αγοριού (;) με την κεφαλή στα ΒΔ. Musgrave: «Όστα ατόμου 1-2 ετών».

Πρόκειται για όρθογώνιο σκάμμα με κάπως ακανόνιστες παρειές, ανοιγμένο στο φυσικό γκριζοπράσινο αργιλωδες έδαφος, που θρυμματιζόταν σαν στεγνός πηλός. Ο πυθμένας του είχε διαμορφωθεί 25 εκ. χαμηλότερα από την επιφάνεια του εδάφους αυτού. Ο σκελετός, έντελως σαθρός, καταλάμβανε το βόρειο μέρος του σκάμματος. Τα χέρια απλώνονταν κατά μήκος του σώματος. Το παιδί, θαμμένο σε μικρή απόσταση από τον T73, είχε πιθανότατα άμεσα συγγενική σχέση με τη νεκρή του τάφου αυτού.

Ευρήματα:

1 είδωλο περιστεριού (Π 505) δίπλα στο δεξιό μηριαίο, **2** είδωλο αγριόχοιρου (Π 508) δίπλα στο άριστερό μηριαίο.

460-450 π.Χ.

T73 (σχέδ. 93-94, εικ. 149-151)

Πήληνη ιωνική λάρνακα 181×48 εκ., β. 31 εκ., πάχ. τ. 2,8 εκ., ύψ. χείλους 5 εκ. και πλ. 12-13 εκ., πάχ. καλύμματος 1,5 εκ. και στις άκρες 3-3,2 εκ., προσανατολισμός Α-Δ περίπου. Γυναικείος σκελετός με την κεφαλή προς Α. Musgrave: «Όστα γυναίκας 40-50 (;) ετών».

Η λάρνακα³⁹ καταλάμβανε το βόρειο μέρος ενός μεγαλύτερου σκάμματος, διαστάσεων 275×115 εκ., ανοιγμένου μέσα στο φυσικό, πρασινωπό και αργιλωδες έδαφος, που θρυμματιζόταν σαν στεγνός πηλός. Είχε τοποθετηθεί σε βαθύτερο λάκκο, με το πάνω μέρος της 10 εκ. περίπου χαμηλότερα από το επίπεδο του σκάμματος. Τα περισσότερα κομμάτια των δύο καλυπτήρων της είχαν υποχωρήσει και σκορπίστηκαν μέσα στη λάρνακα (εικ. 149), αλλά και το σώμα είχε υποστεί σημαντικές ζημιές (εικ. 151). Διατηρήθηκαν πάντως όλα τα χαρακτηριστικά στοιχεία της (για αυτά βλ. τα είδη των τάφων στο Μέρος Β). Τα χρώματα και η άμμος που την κάλυψαν ήταν μαύρα από νερά του έλους που κατέκλυσαν κάποια εποχή την ανατολική και νότια πλευρά του λόφου του νεκροταφείου (βλ. για αυτό όσα αναφέρονται στην Εισαγωγή και στους T40, T75).

Ο σκελετός αποκαλύφθηκε μέσα σε ένα στρώμα μαύρης λάσπης. Ήταν σχετικά σαθρός. Το κρανίο βρέθηκε σε κομμάτια ανάποδα και η κάτω γνάθος στην άκρη του άριστερου ώμου. Από τα όστα του δεξιού πήχη, η ωλένη βρέθηκε δίπλα στον αντίστοιχο βραχίονα με το άκρο του καρπού προς τα πάνω, ενώ η κερκίδα βρέθηκε στη θέση της κλείδας του άριστερου ώμου, ή όποια είχε γλιστρήσει ακόμη δυτικότερα. Το δεξιό χέρι λοιπόν ήταν κατά τα φαινόμενα λυγισμένο πάνω στο στήθος, γιατί, εκτός από την ένδεικτική θέση των οστών του πήχη, βρέθηκαν επίσης μερικές φάλαγγες δαχτύλων που είχαν παρεισφρήσει μεταξύ των άριστερων πλευρών, καθώς και ο δακτύλιος αριθ. 8. Το άριστερό χέρι ήταν κατά μήκος του σώματος.

Ευρήματα:

1 μελανόμορφη κύλικα-σκύφος (Π 125) στην άριστερή κνήμη, **2** μελαμβαφής κύλικα (Π 187)

39. Βλ. Κατ. Σίνδου, 309.

στη δεξιά κνήμη, **3** κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (II 78) μεταξύ τῶν μηρῶν, **4-5** δύο ἀσημένια σκουλαρίκια (III 181), ἓνα ἀνατολικά ἀπὸ τὴ δεξιά κλείδα, τὸ ἄλλο δίπλα στὴν κάτω γνάθο, **6-7** δύο ἀσημένιες περόνες (III 248), μία στὸ δεξιὸ ὦμο, ἡ ἄλλη χαμηλότερα ἀπὸ τὸν ἀριστερό, **8** δακτύλιος ἀπὸ ἀσημένιο ἔλασμα (III 413) μέσα στὰ ἀριστερὰ πλευρὰ, **9-10** δύο χάλκινες τοξωτὲς πόρπες (III 351), ἡ μία δίπλα στὰ δεξιά πλευρὰ καὶ ἡ ἄλλη ἀνατολικά ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ ὦμο, **11-12** δύο σιδερένιες δισκελεῖς περόνες (III 313-314), ἡ μία στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τῆς μέσης, ἡ ἄλλη μεταξύ τοῦ τοιχώματος τῆς λάρνακας καὶ τοῦ δεξιοῦ μηριαίου.
460-450 π.Χ.

T74 (σχέδ. 95, εἰκ. 152)

Ἀκανόνιστος λάκκος 205×80 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Ἀνδρικός (;) σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ στὰ ΝΔ. Musgrave: «Ὅστὰ ἐνὸς ἄνδρα 40-50 ἐτῶν».

Πρόκειται γιὰ ἓναν ἐπιφανειακὸ σχεδὸν λάκκο μέσα στὸ γκριζοπράσινο ἀργιλῶδες φυσικὸ ἔδαφος, ἀνοιγμένον πρόχειρα, χωρὶς σαφὴ ὅρια τοῦ σκάμματος, σὰν νὰ εἶχε γίνει ἀπλὰ μιὰ γούβα καὶ καλύφθηκε ὁ νεκρὸς μὲ τὸ προῖον τῆς ἐκσκαφῆς (τὸ ὀρθογώνιο σχῆμα τοῦ τάφου στὸ σχέδ. 95 ἀποδόθηκε συμβατικά). Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ ὁ T74 παρουσιάζει κάποιες ἀναλογίες μὲ τὸν T16 καὶ ἴσως ἦταν σύγχρονός του ἢ καὶ μεταγενέστερος. Ὁ χώρος στὴν περιοχὴ αὐτῇ, ὅπως ἀναφέρθηκε καὶ στὴν Εἰσαγωγὴ τοῦ τόμου, εἶχε ὑποστῇ μεταγενέστερες ἐπεμβάσεις. Σὲ ἀπόσταση 170 ἐκ. ἀνατολικά τοῦ T74 βρέθηκε ὁ πυθμένας μιᾶς πώρινης σαρκοφάγου (σχέδ. Α, εἰκ. 153) καὶ νοτιότερά της ἡ γωνία ἀπὸ μιὰν ἄλλη (εἰκ. 154) ἢ καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια σαρκοφάγο.

Ὁ σκελετὸς ἦταν καλὰ διατηρημένος. Μιὰ φάλαγγα ἀπὸ πόδι ἀλόγου βρέθηκε δίπλα στὴν ἀριστερὴ λεκάνη. Τὰ χέρια ἦταν λυγισμένα πάνω στὴν κοιλιά.

Εὔρημα κανένα.

T75 (σχέδ. 96, εἰκ. 155)

Πώρινη σαρκοφάγος 192×59 ἐκ., β. 63 ἐκ., πᾶχ. τ. 8 ἐκ., πᾶχ. καλύμματος 10 ἐκ. καὶ στὸ μέσο 12 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ γυναικας 40-50 (;) ἐτῶν».

Ἡ σαρκοφάγος εἶχε τοποθετηθεῖ σὲ σκάμμα, ἀνοιγμένο μέσα στὸ γκριζοπράσινο ἀργιλῶδες φυσικὸ ἔδαφος. Εἶναι καὶ αὐτὸς ἓνας ἀπὸ τοὺς πρώτους τάφους, πάνω στοὺς ὁποίους προσέκρουσε τὸ σκαπτικὸ μηχανήμα κατὰ τὴ διάνοιξη τῆς αὐλάκας τοῦ βόρειου ἀγωγοῦ ὀμβρίων ὑδάτων. Τὸ δικλινὲς μονολιθικὸ κάλυμμα τῆς σαρκοφάγου καταστράφηκε καὶ ἀφαιρέθηκε, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα μικρὸ τμῆμα τῆς ΝΔ γωνίας του. Καταστράφηκε ἐπίσης σχεδὸν ὁλόκληρο τὸ ἀνατολικὸ τοίχωμα μαζί μὲ τὸ συνεχόμενο τμῆμα τῆς βόρειας πλευρᾶς, καθὼς καὶ τὸ ἐπάνω μέρος τμήματος τοῦ βόρειου καὶ δυτικοῦ τοιχώματος. Ὅλα τὰ σωζόμενα τοιχώματα ἔφεραν ραγίσματα, ἀκόμα καὶ ὁ πυθμένας. Ἀπὸ τὰ ραγίσματα αὐτὰ εἶχε εἰσχωρήσει μέσα στὸν τάφο μαύρη ἰλὺς ἀπὸ τὸ παρακείμενο ἔλος (βλ. γιὰ αὐτὸ στὴν Εἰσαγωγὴ τοῦ τόμου). Βρέθηκε ἓνα στρώμα μαύρης λάσπης πᾶχους 20-30 ἐκ., ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρη ἡ ἐπιφάνεια τῶν τοιχωμάτων, ὅπως καὶ ἡ κάτω ἐπιφάνεια τοῦ καλύμματος, ἀκόμη καὶ τὰ ὅστὰ εἶχαν ποτιστεῖ μὲ τὸ μαῦρο χρῶμα τῆς λάσπης τοῦ ἔλους.

Εὔρηματα:

1 μελαμβαφῆς σκύφος (II 195) μεταξύ τῶν μηρῶν, **2** κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (II 85) δίπλα στὴ δεξιά κνήμη, **3** ρομβόσχημο χρυσὸ ἔλασμα (III 19) πάνω στὸ ἀριστερὸ στήθος, **4-5** δύο ἀση-

μένιες περόνες (III 255), ή μία στὸν ἀριστερὸ ὦμο, ή ἄλλη δεξιότερα μαζί με τμήμα τῆς βελόνας τῆς.

Γύρω στὸ 470-450 π.Χ.

T76 (σχέδ. 97, εἰκ. 156-160)

Πώρινη σαρκοφάγος 188×53 ἐκ., β. 52 ἐκ., πάχ. τ. 8-9 ἐκ., πάχ. καλύμματος 10 ἐκ. στὰ ἄκρα καὶ 14 ἐκ. στὸ μέσο, προσανατολισμὸς ΒΑ-ΝΔ περίπου. Ἀνδρικός σκελετὸς μετὰ τὴν κεφαλὴ στὰ ΝΔ. Musgrave: «Ὅστὰ ἐνὸς ἀνδρα περίπου 21 ἐτῶν».

Ἡ σαρκοφάγος, τοποθετημένη μέσα σὲ ἰδιαίτερο λάκκο, κατέλαβε τὸ βόρειο τμήμα ἐνὸς σκάμματος διαστάσεων 290×135 ἐκ., ἀνοιγμένου μέσα στὸ κοκκινωπὸ προσχλωσιγενὲς ἔδαφος. Ἐφερε μονολιθικὸ δικλινὲς κάλυμμα, ποὺ σώθηκε ἀκέραιο (εἰκ. 156). Παρουσίαζε δύο κάθετα ραγίσματα στὰ τοιχώματα κατὰ τὴ ΒΑ γωνία τῆς (εἰκ. 158), τὰ ὅποια συνεχίζονταν καὶ ἐνώνονταν στὸν πυθμένα, καθὼς καὶ ἓνα τρίτο ἐλαφρότερο ραγίσμα στὸ δυτικὸ τοίχωμα. Γιὰ τὸ λόγο ἴσως αὐτὸν ἡ σαρκοφάγος σφηνώθηκε μέσα στὸ στενὸ λάκκο τῆς μετὰ δύο μεγάλες πέτρες ἔξω ἀπὸ τὶς ἄκρες τῆς βόρειας πλευρᾶς τῆς (εἰκ. 158. Πβ. T63, T78, T95, βλ. σχετικὰ στὸ Μέρος Β). Τὸ μεγαλύτερο τμήμα τῆς βόρειας πλευρᾶς τοῦ σκάμματος παρουσίαζε μεταγενέστερη ἐπέμβαση, ὃ τάφος ὥστόσο ἔμεινε ἀπείραχτος. Μέσα εἶχε μικρὴ ἐπίχωση (εἰκ. 157) ἀπὸ στεγνὴ λάσπη, ἡ ὁποία κάλυπτε τὸ σκελετὸ καὶ σχεδὸν ὅλα τὰ ἀντικείμενα, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δύο μεγαλύτερα ἀγγεῖα καὶ τὸ κρᾶνος, ποὺ ἦταν ἐξαρχῆς τοποθετημένο στὰ δεξιὰ τῆς κεφαλῆς.

Ὁ σκελετὸς σώθηκε σὲ καλὴ κατάσταση, ἀπὸ τὸ κρᾶνίο μόνο ἔλειπαν ἐντελῶς τὰ ὀστά τοῦ προσώπου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κάτω γνάθο. Τὰ χέρια φέρονταν λοξὰ πρὸς τὰ κάτω καὶ ἐνώνονταν στὸ κάτω μέρος τῆς λεκάνης.

Εὐρήματα:

1 μελαμβαφῆς κύλικα (II 183) στὰ νότια τῆς δεξιᾶς κνήμης, **2** μελαμβαφῆς σκύφος (II 200) μεταξὺ τῶν κνημῶν, **3** ἀρυβαλλοειδὲς ληκύνθιο (II 173) δίπλα στὸ ἀριστερὸ πόδι, **4** μελαμβαφῆς ὀξυπύθμενος ἀμφορίσκος (II 208) δίπλα στὸν ἀριστερὸ μηρό, **5** χάλκινο χεῖλος ἀρυβάλλου (II 438) στὴ ΝΑ γωνία τοῦ τάφου, **6** χρυσὸ ρομβόσχημο ἔλασμα (III 31) πάνω στὰ ἀριστερὰ πλευρά, **7** ἀσημένια δισκελὴς περόνη μετὰ κάλυμμα (III 310) πάνω στὸ ἱερὸ ὀστό, **8** ἀσημένιο δαχτυλίδι (III 376) στὸν παρᾶμεσο τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ, **9** σιδερένια δισκελὴς περόνη (III 315) δίπλα στὸ ἀριστερὸ μηριαῖο, **10** χάλκινο κρᾶνος (III 679) στὰ δεξιὰ τοῦ κρᾶνίου, **11** χάλκινη στλεγγίδα (III 549) στὸ δεξιὸ πόδι, **12** δύο αἰχμὲς δοράτων (III 648) στὴ ΝΔ γωνία.

Γύρω στὸ 420-410 π.Χ.

T77 (σχέδ. 98, εἰκ. 161)

Ὁρθογώνιος λάκκος 270 (:)×100 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Musgrave: «Ὅστὰ ἐνὸς ἀνδρα περίπου 40 ἐτῶν».

Ὁ λάκκος εἶχε λαξευτεῖ στὸ βόρειο καὶ ἀνατολικὸ μέρος ἐνὸς μεγαλύτερου σκάμματος, ποὺ ἦταν ἀνοιγμένο στὸ κοκκινωπὸ προσχλωσιγενὲς ἔδαφος. Ἡ μορφὴ τοῦ λάκκου καὶ τοῦ σκάμματος εἶχε ἀλλοιωθεῖ ἀπὸ ἀλλεπάλληλες μεταγενέστερες ἐπεμβάσεις σὲ τέτοιο βαθμό, ποὺ νὰ μὴν ἀναγνωρίζονται μετὰ βεβαιότητα τὸ δυτικὸ ὄριο τοῦ τάφου καὶ τὰ ὄρια τάφου καὶ σκάμματος στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς νότιας πλευρᾶς. Στὶς ἐπεμβάσεις αὐτὲς περιλαμβάνεται καὶ ἡ διάνοιξη δύο κυκλικῶν βόθρων, ἐνὸς μεγάλου (Λ35) στὰ βόρεια τοῦ τάφου (βλ. σχέδ. Α) καὶ ἐνὸς μικρότερου (Λ36) στὸ ἀνατολικὸ ἄκρο τῆς νότιας πλευρᾶς (σχέδ. 98), οἱ ὅποιοι

σχετίζονται πιθανότατα και με τη σύλληψη του τάφου. Βρέθηκαν όρισμένα μόνο όστά, συγκεντρωμένα στο ανατολικό μέρος του λάκκου. Το κρανίο παρουσιάζει κατά τόπους πράσινους λεκέδες, οι όποιοι μπορεί να σχετίζονται με κράνος που είχε φορεθεί στον νεκρό (όπως στην περίπτωση του νεκρού του T115).

Εύρημα κανένα.

T78 (σχέδ. Α, εικ. 162)

Πώρινη σαρκοφάγος μήκους 208 εκ., προσανατολισμός Α-Δ περίπου.

Καταστράφηκε έντελως κατά τις εργασίες διάνοιξης της αύλακας του βόρειου άγωγού. Διατηρήθηκε το αποτύπωμα της βόρειας πλευράς της στη βόρεια παρειά της αύλακας. Στη θέση τους είχαν παραμείνει επίσης δύο από τις άδρες πέτρες που είχαν τοποθετηθεί έξωτερικά, κατά μήκος της σαρκοφάγου, για να σφηνωθεί μέσα στο λάκκο της (πβ. T63, T76, T95, βλ. σχετικά στο Μέρος Β). Τα κομμάτια της σαρκοφάγου βρέθηκαν πεταμένα στους σωρούς των χωμάτων πάνω από τη θέση αυτή, μαζί με θραύσματα όστων.

Εύρημα κανένα.

T79 (σχέδ. 99-100, εικ. 163-164)

Πώρινη σαρκοφάγος 191×56 εκ., β. 55 εκ., πάχ. τ. 7 εκ., διαστ. καλύμματος 208×80 εκ., πάχ. 10 εκ. στα άκρα και 17 εκ. στο μέσο, προσανατολισμός Α-Δ. Άνδρικός σκελετός με την κεφαλή προς Δ (:). Musgrave: «Όστα ένός άνδρα (:) 40-45 (:) έτών».

Η σαρκοφάγος είχε καταλάβει το μέσο περίπου ένός σκάμματος, άνοιγμένου στο προσχωσιγενές κοκκινωπό έδαφος που περιείχε και ποταμίσια χαλίκια. Το κάλυμμά της ήταν δικλινές, αποτελούμενο από δύο κανονικά κομμένα κομμάτια (σχέδ. 99, εικ. 163-164). Στις έσωτερικές παρειές της, κοντά στο πάνω μέρος των τοιχωμάτων της, διατηρήθηκαν λείψανα από έξι σιδερένια καρφιά, δύο στο ανατολικό τοίχωμα και από δύο στις μακριές πλευρές. Τα τρία από αυτά βρέθηκαν σε κομμάτια μέσα στην επίχωση του τάφου. Το θραύσμα ένός τέταρτου ήταν κολλημένο στη λαβή της λήκυθου άριθ. 4.

Ο τάφος είχε συληθεί και άναμοχλευτεί όλόκληρος. Το μικρότερο ανατολικό τμήμα του καλύμματος βρέθηκε σπασμένο και το νότιο κομμάτι του είχε τοποθετηθεί ξανά πρόχειρα στη θέση του, αφού προηγουμένως μπαζώθηκε το μέρος αυτό του τάφου με χώματα και θραύσματα όρισμένων όστων και σιδερένιων κτερισμάτων, ενώ άλλα κτερίσματα έμειναν έξω από την ανατολική πλευρά της σαρκοφάγου. Οι δύο λήκυθοι άριθ. 1-2 βρέθηκαν μέσα στο μπάζωμα σε βάθος 30 και 35 εκ. από το πάνω μέρος των τοιχωμάτων. Από τα όστά, εκείνα που παρουσίαζαν κάποια σχέση με την άρχική τους θέση ήταν μόνο ένα θραύσμα κρανίου που βρέθηκε δίπλα στο βόρειο τοίχωμα, στο δυτικό μέρος του τάφου, ένα θραύσμα από την κάτω γνάθο κοντά στο προηγούμενο και το άριστερό βραχιόνιο.

Εύρηματα:

1-6 έξι λήκυθοι (II 157-160 και II 211-212), οι άριθ. 1 και 2 κοντά στο νότιο τοίχωμα, σε βάθος 30-35 εκ., ή 3 κοντά στο βόρειο τοίχωμα, οι 4-6 κατά τη ΒΑ γωνία (ή 4 [= II 157] με σιδερένιο καρφί κολλημένο στη λαβή της και μέρος από τη λαβή της 5 [= II 211] με ένα από τα καρφιά άριθ. 12), **7** δακτύλιος από άσημένιο έλασμα (III 412) δυτικά από τη λήκυθο 3, **8** τέσσερα θραύσματα από τη λεπίδα σιδερένιου ξίφους (III 617), τα τρία έξω από το ανατολικό τοίχωμα, το τέταρτο μέσα στο μπάζωμα του τάφου, **9** θραύσματα από δύο σιδερένιες αίχιμες δοράτων (III 654) μέσα στο μπάζωμα του τάφου, σε βάθος 30-40 εκ., **10** δύο θραύσματα από σιδερένιο

μαχαίρι (III 439) στὰ χώματα μέσα στὸν τάφο, **11** θραύσματα ἀπὸ σιδερένιο τρίποδα (III 511) ὅπου τὰ προηγούμενα, **12** τέσσερα σιδερένια καρφιά (III 531), προερχόμενα ἀπὸ τὰ τοιχώματα τῆς σαρκοφάγου, τὰ τρία ὅπου καὶ τὰ προηγούμενα, τὸ τέταρτο κολλημένο στὴ λαβὴ τῆς ληκύθου ἀριθ. 4.

460-450 π.Χ.

T80 (σχέδ. 101, εἰκ. 165)

Ὁρθογώνιος λάκκος 200×55 ἐκ., προσανατολισμός Α-Δ. Ἀνδρικός σκελετός μετὰ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ. Musgrave: «Ὅστὰ ἐνὸς ἄνδρα 25-30 ἐτῶν».

Πρόκειται γιὰ ὀρθογώνιο λάκκο, ποὺ κατέλαβε τὸ βόρειο μέρος ἐνὸς μεγαλύτερου σκάμματος, διαστάσεων 260×110 ἐκ., ἀνοιγμένου μέσα στὸ προσχωσιγενὲς κοκκινωπὸ ἔδαφος. Τὰ σκοῦρα ἴχνη στὸ δάπεδο τοῦ λάκκου ὑποδεικνύουν, ὅπως καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις, τὴν ὑπαρξὴ ξύλινης λάρνακας, μετὰ τὴν διάλυση τῶν τοιχωμάτων τῆς ὁποίας μποροῦν νὰ ἐρμηνευτοῦν κάποια ἀνώμαλα ἐξέχοντα τμήματα τῶν κατὰ τὰ ἄλλα εὐθύγραμμα παρειῶν τοῦ λάκκου. Μιὰ σειρὰ ἀπὸ ποταμίσιες πέτρες κατὰ μῆκος τῆς ἀριστερῆς πλευρᾶς τοῦ σκελετοῦ (πβ. T87, T96), θυμίζουν ἀνάλογες πέτρες, μετὰ τὶς ὁποῖες σφηνώθηκαν μέσα στὸ λάκκο τοὺς κιβωτιόσχημοι τάφοι καὶ ὀρισμένες πώρινες σαρκοφάγοι (βλ. σχετικὰ στὸ Μέρος Β). Μιὰ παραβίαση εἶχε γίνῃ ἀπὸ τὴν νότια πλευρὰ τοῦ μεγαλύτερου σκάμματος. Ἀπὸ τὴν ἐπίχωση στὸ σημεῖο αὐτὸ συλλέχθηκαν ἀρκετὰ ὑστερότερα ὄστρακα, ὀρισμένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀνήκουν σὲ μιὰ κύλικα καὶ μιὰ καρποδόχη⁴⁰ καὶ χρονολογοῦνται στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. Ἀπὸ τὸ ἐπιφανειακὸ στρώμα αὐτῆς τῆς ἐπίχωσης προέρχεται ἐπίσης ἡ λαβὴ χάλκινου ἀγγείου (II 439) καὶ ἓνα χάλκινο νόμισμα (II 549δ) πολὺ φθαρμένο, ἀδιάγνωστο.

Ὁ τάφος ἔδινε τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀπὸ τὸ δυτικὸν τοῦ τμήματος εἶχαν διαρπαγεῖ κτερίσματα, ἀλλὰ δὲν εἶχε διασαλευτεῖ. Ὁ σκελετὸς βρέθηκε στὴ θέση του, ἂν καὶ πολὺ σαθρός, μετὰ τὰ χέρια κατὰ μῆκος τοῦ σώματος. Τὸ φύλο τοῦ νεκροῦ συμπεραίνεται μόνον ἀπὸ τὴν θέση του μέσα στὸν τάφο μετὰ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ.

Εὐρήματα:

1 μελαμβαφῆς κύλικα (II 189) μέσα στὸν ἐπόμενο σκύφο, **2** μελαμβαφῆς σκύφος (II 198) μετὰ τὴν τῶν μηρῶν, **3** κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (II 90) δίπλα στὸ δεξιὸ γόνατο, **4** θραύσματα ἀπὸ μιὰ δισκελὴ σιδερένια περόνη (III 323) πάνω στὸ στήθος, **5** δρεπανόσχημο μαχαίρι (III 450) πάνω στὸν ἀριστερὸν μηρό.

Γύρω στὸ 450 π.Χ.

T81 (σχέδ. 102, εἰκ. 166)

Ὁρθογώνιος λάκκος 184×60 ἐκ., προσανατολισμός Α-Δ περίπου. Ἀνδρικός σκελετός μετὰ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ (:). Musgrave: «Ὅστὰ ἐνὸς ἄνδρα σύμφωνα μετὰ τὶς ἐνδείξεις τῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων, 25-35 ἐτῶν».

Πρόκειται γιὰ πολὺ κανονικὰ ὀρθογωνισμένο λάκκο, ποὺ κατέλαβε τὸ βόρειο μέρος ἐνὸς μεγαλύτερου σκάμματος διαστάσεων 210×110 ἐκ., ἀνοιγμένου στὸ προσχωσιγενὲς κοκκινωπὸ καὶ μετὰ χαλίκια ἔδαφος, ποὺ ἦταν ἀνάμεικτο ἐδῶ μετὰ ἄσπρους ἀργιλόδεις σβώλους. Ὁ λάκκος ἦταν 50 ἐκ. βαθύτερος ἀπὸ τὸν πυθμένα τοῦ σκάμματος. Τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς βόρειας πλευρᾶς

40. Ἀριθ. Εὐρ. 8361, 8362 ἀντίστοιχα, καθὼς καὶ τμήμα οἰνοχόης 8391.

τοῦ τάφου καταστράφηκε μετὰ τὴν διάνοιξιν ἐνὸς κυκλικοῦ λάκκου (Λ42), τοῦ ὁποῖου ὁ πυθμὲνας διαμορφώθηκε σὲ ψηλότερο ἐπίπεδο ἀπὸ τοῦ δαπέδου τοῦ τάφου. Θραύσματα ἀπὸ δύο καρφιά μετὰ ἐκτεταμένα λείψανα ξύλου, ποὺ βρέθηκαν στὰ ὅρια τοῦ κυκλικοῦ λάκκου μέσα στὸν τάφο, σχετίζονται πιθανότατα μετὰ μιὰ ξύλινη λάρνακα, γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς ὁποίας μιὰν ἄλλην ἐνδειξὴ ἀποτελεῖ τὸ ἐξαιρετικὰ εὐθύγραμμο σχῆμα τοῦ ταφικοῦ λάκκου. Τὰ πεταμένα ἀντικείμενα, ὅπως τὰ θραύσματα ξίφους καὶ ἡ αἰχμὴ δόρατος, βρέθηκαν πάνω στὸ δάπεδο τοῦ τάφου, ποὺ σημαίνει ὅτι, ὅταν ἐγίνε ἡ σύλληψη, ὁ τάφος ἦταν ἀκόμα ἄδειος ἀπὸ χώματα.

Ὁ τάφος εἶχε προφανῶς συληθεῖ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Λίγα σαθρὰ θραύσματα ὁστῶν βρέθηκαν στὸ ἀνατολικὸ τμήμα καὶ ἐλάχιστα ἀπὸ τὸ κρανίον κατὰ τὸ μέσο τοῦ τάφου. Ἕνας ἀσημένιος ὀβολὸς Ὀρρεσκίων ἀποκαλύφθηκε σὲ ἀπόσταση 25 ἐκ. περίπου ἀπὸ τὸ μέσο τοῦ δυτικοῦ ὁρίου τοῦ τάφου, σὲ θέσιν δηλαδὴ ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνευτεῖ ὡς χαρώνειος, ἂν ὁ νεκρὸς ἄνδρας εἶχε τοποθετηθεῖ ὡς συνήθως μετὰ τὴν κεφαλὴν στὰ δυτικά. Ἕνας δακτύλιος κατὰ τὸ νότιο τοίχωμα ξέμεινε ἴσως ἀπὸ τὸ δεξιὸ χεῖρ, ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἦταν κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

Εὐρήματα:

1 ἀσημένιος ὀβολὸς (II 511) ποὺ ἀναφέρθηκε πρὸς τὸ πάνω, **2** ἀσημένια δισκελὴς περόνη (III 300) μαζί μετὰ τὰ ὅσα στὴ ΒΑ πλευρὰ τοῦ τάφου, **3** δακτύλιος ἀπὸ ἀσημένιο ἔλασμα (III 405) δίπλα στὸ νότιο τοίχωμα, **4** θραύσματα σιδερένιου ξίφους (III 611), τὰ μεγάλα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἓνα σὲ ὀρθία θέσιν, στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ τάφου, ἓνα μικρότερο πρὸς τὸ μέσο τῆς βόρειας πλευρᾶς, **5** μία σιδερένια αἰχμὴ δόρατος (III 638) στὸ ἀνατολικὸ μέρος μαζί μετὰ θραύσματα τοῦ ξίφους ἀριθ. 4, **6-7** θραύσματα ἀπὸ δύο σιδερένια καρφιά (III 535) στὸ ὅριον τοῦ κυκλικοῦ λάκκου μέσα στὸν τάφο.

Ἀρχὲς 5ου αἰ. π.Χ.

T82 A καὶ B (σχέδ. 103, εἰκ. 167-169)

Ὁρθογώνιον σκάμμα 220×155 ἐκ. μετὰ δύο ταφικοὺς λάκκους, προσανατολισμοῦ Α-Δ περίπου. Ἕνας ἀνδρικός σκελετὸς μετὰ τὴν κεφαλὴν πρὸς Δ καὶ ἓνας γυναικεῖος μετὰ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α. Musgrave: «Ὅσα ἐνὸς ἄνδρα 40-50 ἐτῶν καὶ μιᾶς γυναίκας 25-30 ἐτῶν».

Πρόκειται γιὰ ἐνιαῖον λάκκο μετὰ σχετικὰ ἀκανόνιστες παρειάς, ποὺ ἀνοίχτηκε μέσα στὸ προσχωσιγενὲς κοκκινωπὸ καὶ ἀμμονδερὸ ἔδαφος. Τὸ βόρειο μέρος τοῦ λάκκου χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴν ταφὴν ἐνὸς ἄνδρα καὶ τὸ νότιο γιὰ τὴν ταφὴν μιᾶς γυναίκας, σὲ ἐπίπεδο 10 ἐκ. περίπου χαμηλότερα ἀπὸ τὴν πρώτην. Τὰ χώματα τῆς ἐπίχωσης κατὰ τὸ νότιο μέρος τοῦ λάκκου ἦταν καστανά, χαλαρά, ὅμοια μετὰ τῆς συνεχόμενης ἐπίχωσης τοῦ χώρου πρὸς Ν μέχρι τὸν κυκλικὸν λάκκο (Λ42), ὁ ὁποῖος ἀνοίχτηκε 30 ἐκ. περίπου νοτιότερα. Ἐνδεχομένως ὁ τάφος τῆς γυναίκας παραβιάστηκε, ἂν καὶ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι δὲν συλήθηκε.

T82A. Ὁ ἀνδρικός σκελετός, ἀρκετὰ σαθρός, διατηρήθηκε στὴ θέσιν του μετὰ τὰ χεῖρα κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

Εὐρήματα:

1 μελαμβαφὴς σκύφος (II 254) δίπλα στὸ δεξιὸ πόδι, **2** μικρὴ κοτύλη (II 21) μέσα στὸν προηγούμενον σκύφο, **3** κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (II 75) δίπλα στὸ ἀριστερὸ πόδι, **4** ἀποσπασματικὰ σωζόμενος γυάλινος ἀμφορίσκος (II 286) δυτικὰ τοῦ σκύφου, **5** σιδερένια δισκελὴς περόνη (III 322) στὸ κάτω μέρος τοῦ θώρακα, **6-7** δύο αἰχμὲς δοράτων (III 642) στὴ ΒΔ γωνία τοῦ τάφου, **8-9** δύο στραβόκαρφα (III 528), ἀπὸ ἓνα πάνω στὰ δύο περὺγια τῆς λεκάνης.

T82B. Από τὸ γυναικεῖο σκελετὸ δὲν σώθηκαν παρὰ διαλυμένα τὰ ὅστὰ τοῦ κρανίου μὲ λίγους συνεχόμενους σπονδύλους, σὲ σχετικὰ καλὴ κατάσταση οἱ δύο γνάθοι καὶ θραύσματα ἀπὸ τὴ δεξιὰ κνήμη, ὅλα στὴ θέση τους. Τὸ ἓνα τουλάχιστον χέρι, πιθανότατα τὸ δεξιό, ἦταν λυγισμένο πάνω στὸ σῶμα, ὅπου βρέθηκε ὁ δακτύλιος ἀριθ. 21.

Εὐρήματα:

10 μελανόμορφη κύλικα-σκύφος (II 126) στὴν ἄκρη τῶν ποδιῶν, **11** μικρὴ κοτύλη (II 23) στὰ νότια τῆς κύλικας, **12** κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (II 80) στὴ θέση τῆς ἀριστερῆς κνήμης, **13** γυάλινος ἀμφορίσκος (II 287) μεταξὺ τῆς κύλικας καὶ τοῦ ἐξαλείπτρου, **14** ρομβόσχημο χρυσὸ ἔλασμα (III 24) κολλημένο στὴν κάτω γνάθο, **15** ἀγγειόσχημο χρυσὸ περίαπτο (III 214) στὰ ἀριστερὰ τῶν σπονδύλων τοῦ λαμποῦ, **16-17** δύο ἀσημένια σκουλαρίκια (III 178), ἓνα στὰ δεξιὰ τῆς κάτω γνάθου καὶ ἓνα κάτω ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ ἄκρο τῆς πάνω γνάθου, **18-19** δύο ἀσημένιες περόνες (III 256), μία στὰ δεξιὰ τῶν σπονδύλων τοῦ λαμποῦ καὶ ἡ ἄλλη ἀντίστοιχα ἀριστερά, μὲ τὴν κεφαλὴ τῆς κάτω ἀπὸ τὴ γνάθο, **20** ἀσημένια τοξωτὴ πόρπη (III 343) δυτικότερα τῆς περόνης ἀριθ. 19, **21** δακτύλιος ἀπὸ ἀσημένιο ἔλασμα (III 410) στὴν περιοχὴ τῆς λεκάνης, **22-23** δύο χάλκινες περόνες (III 252), ἡ 22 στὴν περιοχὴ τῆς μέσης καὶ ἡ 23 στὰ πόδια, νότια τοῦ ἀμφορίσκου ἀριθ. 13, **24** πλακοειδὲς λίθινο «περίαπτο» (III 229) στὰ πόδια, κάτω ἀπὸ τὸν ἀμφορίσκο ἀριθ. 13, **25** χάντρα ἀπὸ φαγεντιανή (III 236) δίπλα στὸ δακτύλιο ἀριθ. 21.

T82A: Γύρω στὸ 490 π.Χ. T82B: 470-460 π.Χ.

T83 (σχέδ. 104, εἰκ. 170)

Ὁρθογώνιος λάκκος 190×65 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ γυναικας περίπου 25 ἐτῶν».

Ὁ λάκκος, ποὺ πιθανὸν περιεῖχε ξύλινη λάρνακα, καταλάμβανε τὸ βόρειο μέρος ἑνὸς μεγαλύτερου σκάμματος, διαστάσεων 240×100 ἐκ., ἀνοιγμένου στὸ προσχωσιγενές, σαθρὸ κοκκινωπὸ καὶ γεμάτο ποταμίσια χαλίκια ἔδαφος. Σκάμμα καὶ λάκκος παρουσίαζαν μιὰ παραβίαση κατὰ τὸ βόρειο μέρος, μὲ τὴν ὁποία πρέπει νὰ σχετίζεται καὶ ἡ ἐξαφάνιση τοῦ κρανίου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀπέμεινε μόνο ἡ κάτω γνάθος. Στὴν ἐπίκωση τοῦ τμήματος αὐτοῦ, περίπου 15-20 ἐκ. ψηλότερα ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τῶν ὁστών, βρέθηκε τὸ ἀδιάγνωστο νόμισμα **II 549γ** καὶ δυτικότερα, πάνω ἀπὸ τὸ μέσο περίπου τοῦ τάφου, τὸ ἐρυθροβαφὲς σκυφίδιο **II 261** τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰῶνα, ποὺ καθορίζουν ἴσως καὶ τὴν ἐποχὴ τῆς παραβίασης.

Ὁ τάφος ἦταν συλημένος, ἀλλὰ ὁ σκελετὸς βρέθηκε στὴ θέση του. Πιθανότατα, ὅταν ἀνοίχτηκε, ἡ λάρνακα ἦταν ἀκόμη ἄδεια ἀπὸ χώματα καὶ εἴτε ἀφαιρέθηκαν ἓνα ἓνα τὰ κτερίσματα χωρὶς νὰ θιγεῖ ὁ σκελετὸς εἴτε ὁ τάφος δὲν εἶχε ἄλλα κτερίσματα καὶ, καθὼς ἡ παραβίαση ἔγινε ἀπὸ τὸ βόρειο μέρος, ἐγκαταλείφθηκε χωρὶς νὰ δοθεῖ προσοχὴ στὸ νότιο τμήμα, ὅπου βρίσκονταν τὰ δύο πῆλινα ἀγγεῖα ἀριθ. 1 καὶ 2. Ἡ λεκάνη καὶ τὰ πλευρὰ ἦταν ἐξαιρετικὰ σαθρὰ καὶ δὲν βρέθηκαν τὰ δάχτυλα τῶν χειρῶν, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς φάλαγγες τοῦ δεξιοῦ πάνω ἀπὸ τὴ δεξιὰ λεκάνη. Τὸ δεξιὸ χέρι ἦταν, κατὰ τὰ φαινόμενα, λυγισμένο ἀρχικὰ πάνω στὴ λεκάνη, τὸ ἀριστερὸ ἦταν κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

Εὐρήματα:

1 κανθαροειδὲς κοτύλη (II 232) δίπλα στὸ δεξιὸ πόδι, **2** κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (II 71) στὸ ἀριστερὸ πόδι, **3-4** θραύσματα ἀπὸ τὶς βελόνες δύο σιδερένιων περονῶν (III 267), δύο στὸν ἀριστερὸ ὦμο καὶ τὰ ἄλλα δίπλα στὴ δεξιὰ λεκάνη.

Τελευταῖο τέταρτο 6ου αἰ. π.Χ.

T84 (σχέδ. 105, εικ. 171)

Όρθογώνιος λάκκος 230×130 εκ., προσανατολισμός Α-Δ περίπου. Γυναικεῖος (:) σκελετός με τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ γυναικας (:) 40 (:) ἐτῶν».

Πρόκειται γιὰ μεγάλο ὀρθογώνιο λάκκο, ποὺ καταλάμβανε τὸ βόρειο μεγαλύτερο μέρος ἑνὸς σκάμματος 240×170 εκ., ἀνοιγμένου στὸ προσχωσιγενές, κοκκινωπὸ καὶ με ποταμίσια χαλίκια ἔδαφος, με κλιμακωτὴ διαμόρφωση κατὰ τὸ νότιο καὶ δυτικὸ μέρος του. Ὁ σκελετὸς βρέθηκε μέσα σὲ μιὰ πρόχειρα διαμορφωμένη καὶ με ἐντελῶς ἀκανόνιστα ὄρια, πολὺ ρηχὴ κοιλότητα κατὰ τὴ νότια πλευρὰ τοῦ ὀρθογώνιου λάκκου. Ὁ πρόχειρος αὐτὸς τρόπος ἐνταφιασμοῦ, ἀκριβῶς ἀνάλογος με τῶν T16 καὶ T74, καὶ ἡ ὕψη χρονολογία τῆς ταφῆς σὲ ἓνα χῶρο ποὺ εἶχε πάψει αὐτὰ τὰ χρόνια νὰ λειτουργεῖ ὡς νεκροταφεῖο κάνουν πιθανὴ τὴν ὑπόθεση ὅτι ὁ ἐνταφιασμὸς τῆς νεκρῆς τοῦ T84 ὀφειλόταν ἴσως σὲ εἰδικὸ λόγο, με τὸν ὁποῖο σχετίζεται πιθανότατα ἡ αἰχμὴ τοῦ βέλους στὸ λαμὸ της. Τῆς εἶχε δοθεῖ, πάντως, χαρῶνιο νόμισμα.

Ὁ σκελετὸς ἀποκαλύφθηκε στὴ θέση του. Ἐνα κόκκαλο βοοειδοῦς βρέθηκε στὰ ἀριστερὰ τοῦ κρανίου. Τὰ χέρια ἦταν κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

Εὐρήματα:

1 μελαμβαφῆς σκύφος (II 259) μεταξὺ τῶν μηρῶν, **2** μελαμβαφὲς ἀλατοδοχεῖο (II 205) πάνω στὸ δεξιὸ πῆχη, **3** χάλκινο νόμισμα (II 514) κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν κάτω γνάθο, **4** χάλκινη αἰχμὴ βέλους (III 659) πάνω στὴ σφαγὴ τοῦ λαμοῦ.

360-350 π.Χ.

T85 (σχέδ. 106, εικ. 172)

Όρθογώνιος λάκκος 240×150 εκ., προσανατολισμός Α-Δ περίπου. Ἀνδρικός (:) σκελετός με τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ. Musgrave: «Ὅστὰ ἑνὸς ἀνδρα 40 ἐτῶν καὶ πλέον».

Πρόκειται οὐσιαστικὰ γιὰ μεγάλο καὶ ρηχὸ ὀρθογώνιο σκάμμα, ἀνοιγμένο στὸ προσχωσιγενές, κοκκινωπὸ καὶ ἀμμονδερὸ ἔδαφος, σὲ βάθος 30 εκ. περίπου ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἔδαφους αὐτοῦ. Ὁ σκελετὸς βρέθηκε σὲ ἀκανόνιστο καὶ πολὺ ρηχὸ λάκκο μέσα στὸ σκάμμα, με ἀνώμαλο πυθμένα. Κατὰ μῆκος τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς του ἀνακαλύφθηκε τὸ κάτω μέρος μιᾶς ὀρθῆς πῆλινης πλίνθου, ποὺ ἐκτεινόταν ἀπὸ τὸν ἀγκῶνα περίπου ἕως τὸ γόνατο, ἀρχικοῦ πάχους 5 εκ., ποὺ εἶχε χωρίσει κάθετα στὴ μέση τοῦ πάχους της. Ἐμοίαζε με μέρος τοιχώματος κιβωτιόσχημου τάφου, ὥστόσο δὲν διαπιστώθηκαν ἄλλα παρόμοια λείψανα ἢ ἔχνη πλίνθων, ἂν καὶ ὁ τάφος ἔδινε τὴν ἐντύπωση ὅτι ἦταν μᾶλλον ἀσύλητος. Πρόκειται μᾶλλον γιὰ δεύτερη χρῆση ἑνὸς παλαιότερου τάφου, ἀπὸ τὸν ὁποῖο εἶχαν ἀφαιρεθεῖ ἀκόμα καὶ οἱ πλίνθινες πλάκες.

Ὁ σκελετός, πολὺ σαθρός, βρέθηκε στὴ θέση του. Ἐνα κόκκαλο βοοειδοῦς ἦταν δίπλα στὴν ἀριστερὴ κνήμη⁴¹. Τὰ χέρια κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

Εὐρήματα:

1 μικρὴ κύλικα-σκύφος (II 257) ἀνάμεσα στοὺς μηρούς.

Πιθανότατα β' τέταρτο 4ου αἰ. π.Χ.

T86 (σχέδ. 107, εικ. 173)

Ἀκανόνιστος λάκκος 190×53 εκ., προσανατολισμός Α-Δ περίπου. Γυναικεῖος σκελετός με

41. Τὸ κόκκαλο εἶχε ἀφαιρεθεῖ ὅταν ἐγίνε ἡ φωτογράφηση τοῦ τάφου, βλ. σχέδ. 106.

τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ γυναικάς 35-40 ἐτῶν».

Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀκανόνιστα ὀρθογωνισμένη πολὺ ρηχὴ κοιλότητα στὸ βόρειο μέρος ἑνὸς λίγο μεγαλύτερου ὀρθογώνιου σκάμματος, διαστάσεων 230×80 ἐκ., ἀνοιγμένου μέσα στὸ προσχωσιγενές, κοκκινωπὸ καὶ μὲ ποταμίσια χαλίκια ἔδαφος. Ὁ σκελετὸς βρέθηκε στὴ θέση του, μὲ τὰ χέρια κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

Εὐρήματα:

1 κανθαροειδὴς κοτύλη (Π 230) στὸ ἀριστερὸ πόδι, **2** μικρὴ ἀνθεμωτὴ κύλικα-σκύφος (Π 119) κοντὰ στὸ προηγούμενο, ἔξω ἀπὸ τὸ ρηχὸ λάκκο, **3** κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (Π 63) μεταξὺ τῶν κνημῶν, **4-5** δύο σιδερένιες περόνες (ΙΙΙ 261) στοὺς δύο ὤμους, τὸ ἄκρο τῆς ἀριστερῆς στὰ δεξιὰ τῆς σπονδυλικῆς στήλης.

Γύρω στὸ 510 π.Χ.

T87 (σχέδ. 108, εἰκ. 174)

Ὁρθογώνιος λάκκος 250×110 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Ἀνδρικοὺς σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ. Musgrave: «Ὅστὰ ἐνὸς ἄνδρα 35-45 ἐτῶν».

Ὁρθογώνιος λάκκος, ἀνοιγμένος στὸ προσχωσιγενές κοκκινωπὸ ἔδαφος. Μιὰ παραβίαση στὴ ΒΑ γωνία του σχετίζεται μὲ τὴ διάνοιξη τῆς αὐλάκας γιὰ τὸν ἀγωγὸ βενζίνης ποὺ περνάει ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτό. Περιεῖχε μᾶλλον ξύλινη λάρνακα, ὅπως δείχνει ὁ περιορισμὸς τοῦ σκελετοῦ στὸ βόρειο μέρος τοῦ ἀνεπτυγμένου σὲ πλάτος λάκκου, καθὼς καὶ μιὰ μεγάλη χαλκὸκόπετρα στὸ νότιο μέρος, πιθανὸν γιὰ τὸ σφήνωμα τῆς λάρνακας μέσα στὸ λάκκο. Τὸ ἐλεφαντοστέινο πλακίδιο ἀριθ. 8, ποὺ ἀποτελοῦσε τὸ μύκητα τοῦ ξύλινου κολεοῦ τοῦ ξίφους ἀριθ. 6, εἶχε –φαίνεται– ἐκπέσει καὶ βρέθηκε κοντὰ στὸ δυτικὸ ὄριο τοῦ τάφου. Ὁ σκελετὸς βρέθηκε γενικὰ ἀπείραχτος στὴ θέση του. Τὸ κρᾶνος δὲν εἶχε, προφανῶς, φορεθεῖ στὸ νεκρὸ, ἀφοῦ τὸ κρανίον δὲν παρουσιάζει τὸ πράσινο χρῶμα ποὺ παρατηρεῖται σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις (βλ. T115). Τὸ δεξιὸ χεῖρ ἦταν κατὰ μῆκος τοῦ σώματος καὶ τὸ ἀριστερὸ λυγισμένο στὸ στήθος, πάνω στὸ ξίφος.

Εὐρήματα:

1 κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (Π 69) δίπλα στὸ δεξιὸ γόνατο, **2** χάλκινος λέβης (Π 403) στὸ δεξιὸ πόδι, **3** ρομβόσχημο χρυσοῦ ἔλασμα (ΙΙΙ 13) κολλημένο στὴν κάτω γνάθο, κάτω ἀπὸ τὸ κρᾶνος, **4** δακτύλιος ἀπὸ χρυσοῦ ἔλασμα (ΙΙΙ 401) στὸ μεσαῖο δάχτυλο τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ, **5** χάλκινο κρᾶνος (ΙΙΙ 674) πάνω στὸ ἀριστερὸ μέρος τοῦ στήθους, **6** σιδερένιο ξίφος (ΙΙΙ 606) μὲ κατεύθυνση ἀπὸ τὸ στήθος πρὸς τὸ βόρειο τοίχωμα μὲ τὴ λαβὴ του στὰ δεξιὰ τῆς σπονδυλικῆς στήλης, **7** δύο αἰχμὲς δοράτων (ΙΙΙ 635) βόρεια τοῦ κρανίου, **8** διπλὸ ἐλεφαντοστέινο πλακίδιο (ΙΙΙ 563), ἦταν ὁ μύκης ἀπὸ τὸν κολεὸ τοῦ ξίφους, πεσμένος στὸ δυτικὸ ὄριο τοῦ τάφου, **9** ἐλεφαντοστέινος κρίκος (ΙΙΙ 568) κάτω ἀπὸ τὴ λαβὴ τοῦ ξίφους.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

T88 (σχέδ. 109, εἰκ. 175)

Ὁρθογώνιος λάκκος 215×70 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ γυναικάς 35-40 (;) ἐτῶν».

Πρόκειται γιὰ ρηχὸ ὀρθογώνιο λάκκο στὸ νότιο μέρος ἑνὸς μεγαλύτερου σκάμματος, πλάτους 120 μ., ἀνοιγμένου στὸ προσχωσιγενές κοκκινωπὸ ἔδαφος. Ἡ ἐπίχωση τοῦ σκάμματος ἔδωσε μερικὰ καλῆς ποιότητος νεολιθικὰ ὄστρακα. Ὁ τάφος εἶχε συληθεῖ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα,

ἄγνωστο ἀπὸ ποιοῦ μέρους. Τὰ ἐλάχιστα πάντως σωζόμενα ὅστὰ καὶ τὰ ἀγγεῖα βρέθηκαν στὴ θέση τους. Ὅρισμένες φάλαγγες δαχτύλων πάνω στὸ δεξιὸ στήθος ἀνῆκαν ἴσως στὸ ἔντονα λυγισμένο δεξιὸ χέρι.

Εὐρήματα:

1 κανθαροειδὴς κοτύλη (II 239) στὸ ἀριστερὸ πόδι, **2** ἀττική ἀνθεμωτὴ κύλικα (II 116) στὴ θέση τῆς ἀριστερῆς κνήμης καὶ δύο θραύσματά της, τὸ ἓνα ΒΔ τοῦ κανθαρόσχημου καὶ τὸ ἄλλο ΒΔ τοῦ ἐξάλειπτρου, **3** κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (II 68) στὴ θέση τῶν γονάτων, **4** θραῦσμα ἀπὸ ρομβόσχημο χρυσὸ ἔλασμα (III 35) κολλημένο στὴν κάτω γνάθο, **5** θραῦσμα σιδερένιας περόνης (III 289) κατὰ τὴ θέση τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονα.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

T89 (σχέδ. Α)

Πώρινος κιβωτιόσχημος, προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Ἀνδρικός σκελετός.

Ὁ τάφος βρισκόταν στὸ σημεῖο ἀπὸ ὅπου πέρασε ὁ βόρειος ἀγωγὸς καὶ καταστράφηκε ἐντελῶς κατὰ τὴ διάνοιξη τῆς σχετικῆς αὐλακας. Εἶχε ἀπομείνει μόνον ἓνα κομμάτι σωζόμενου μήκους 46 ἐκ., ἀπὸ τὴ μακριὰ πιθανότατα πλευρὰ του, συμπιεσμένο ἀπὸ τὸν κουβὰ τοῦ σκαπτικοῦ μηχανήματος πάνω στὴ βόρεια παρειὰ τῆς αὐλακας. Τὰ ὑπόλοιπα κομμάτια τοῦ τάφου πετάχτηκαν μαζὶ μὲ τὸν ὄγκο τῶν χωμάτων. Ἐλάχιστα θραύσματα μόνον περισώθηκαν ἀπὸ τὰ κτερίσματα.

Εὐρήματα:

1 ἐπίχρυσο ἀσημένιο φύλλο πιθανὸν ἀπὸ τὴν ἔκτυπη διακόσμηση ἀσημένιας φιάλης (II 311), **2** θραύσματα ἀπὸ τὴν ἄντυγα χάλκινης ἀσπίδας (III 666), **3** τέσσερα θραύσματα ἀπὸ σιδερένιο ξίφος (III 614), **4** τρία θραύσματα ἀπὸ αἰχμὴ δόρατος (III 653), **5** θραύσματα ἀπὸ σιδερένιο ὁμοίωμα δίτροχης ἄμαξας (III 423), **6** ἐλεφαντοστέινο πηνιόσχημο ἐξάρτημα (III 560).

Γύρω στὸ τέλος 6ου αἰ. π.Χ.

T90 (σχέδ. 110-111, εἰκ. 176-177)

Πλινθόκτιστος τάφος 165×50 ἐκ., πλ. τ. 30 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Ἀνδρικός σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ. Musgrave: «Ὅστὰ ἐνὸς ἀνδρα περίπου 25 (;) ἐτῶν».

Ὁ τάφος κατασκευάστηκε μέσα σὲ ἓνα λίγο μεγαλύτερο σκάμμα, διαστάσεων 235×130 ἐκ., ἀνοιγμένο στὸ προσχωσιγενὲς κοκκινωπὸ ἔδαφος. Τὰ τοιχώματά του ἀποτελοῦσαν τέσσερις ἐπάλλληλες στρώσεις ἀπὸ ἄψητες πλίνθους πάχους 5 ἐκ., κατασκευασμένες ἀπὸ δύο διαφορετικοῦ χρώματος πηλοῦς: ἀπὸ ἀμμώδη κοκκινωπὸ καὶ ἀπὸ ἀργιλώδη καστανὸ σκοῦρο (τὸ δεύτερο δηλώνεται στὰ σχέδια μὲ διαγράμμιση). Οἱ κοκκινωπὲς πλίνθοι εἶχαν διαστάσεις 47×30 ἐκ. καὶ οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς καστανὲς 50×30 ἐκ., ὥστόσο σὲ ἀρκετὰ σημεία δὲν ἦταν σαφὴς ὁ διαχωρισμὸς τους. Ἡ ἐπάνω πρώτη στρώση, λόγω τῆς ὑγρασίας ποὺ εἶχε ποτίσει τὶς πλίνθους καὶ τὴν περιβάλλουσα ἐπίχωση, δὲν ἔγινε ἀντιληπτὴ ἀμέσως καὶ καταστράφηκε σχεδὸν ὁλόκληρη μαζὶ μὲ ἓνα μέρος τῆς δεύτερης, ἡ ὁποία ὥστόσο στάθηκε δυνατὸ νὰ ἀποκατασταθεῖ σχεδιαστικὰ (σχέδ. 110). Ἡ τρίτη στρώση (ὅση φαινόταν) καὶ ἡ τέταρτη, ποὺ ἀποτελοῦσε τὸν πυθμένα τοῦ τάφου, ἀποδίδονται στὸ σχέδ. 111. Ὁ πυθμένας ἦταν στρωμένος μὲ πέντε πλίνθους διαστάσεων 45×30 ἐκ. Τὰ κενὰ μεταξὺ τῶν πλίνθινων τοιχωμάτων καὶ τῶν παρειῶν τοῦ σκάμματος, καθὼς καὶ τῶν εὐρύτερων ἁρμῶν τῆς τέταρτης στρώσης, τὰ εἶχαν γεμίσει μὲ ρευστὸ πηλό.

Ὁ τάφος βρέθηκε ἀσύλητος. Ὁ σκελετὸς ἦταν ἀρκετὰ σαθρός, μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι κατὰ μῆκος τοῦ σώματος καὶ τὸ δεξιὸ λυγισμένον πρὸς τὰ πάνω στὸ ἀντίστοιχο στῆθος. Ὁ νεκρὸς ἀνῆκε στοὺς τελευταίους χρήστες τοῦ νεκροταφείου μὲ κανονικὴ ταφή, ὅπως καὶ ὁ νεκρὸς τοῦ T93.

Εὐρήματα:

1 μελαμβαφῆς κύλικα-σκύφος (II 256) μέσα στὴν ἐπόμενη φιάλη, **2** χάλκινη φιάλη (II 393) μεταξὺ τῶν μηρῶν, **3** σιδερένιο ξίφος (III 622) πάνω στὸν ἀριστερὸ βραχίονα καὶ τὸν πήχη, **4** δύο αἰχμὲς δοράτων (III 651), ἡ μία πάνω στὴν ἄλλη, δίπλα στὸ δεξιὸ βραχίονα, **5** καμπύλο μαχαίρι μὲ τὴ θήκη του (III 448) δίπλα στὴν ἀριστερὴ λεκάνη, **6** ἐλεφαντοστέινο πλακίδιο (III 565), ὁ μύκης ἀπὸ τὸν κολεὸ τοῦ ξίφους, κάτω ἀπὸ τὰ δάχτυλα τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ.

Τέλη 5ου αἰ. π.Χ.

T91 (σχέδ. 112-113, εἰκ. 178-180)

Πλινθόστρωτος λάκκος 220×85 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ. Ἀνδρικός σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ. Musgrave: «Ὅσα ἐνὸς ἄνδρα 40-45 ἐτῶν».

Πρόκειται γιὰ ὀρθογώνιο πολὺ ρηχὸ λάκκο, ὁ πυθμὲνας τοῦ ὁποίου, σὲ βάθος 35 ἐκ. περὶ τοῦ ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ προσχωσιγενοῦς, κοκκινωποῦ καὶ ἀμμώδους ἐδάφους, εἶχε ἰσοπεδωθεῖ καὶ ἐπιστρωθεῖ μὲ μιὰ κατὰ μῆκος σειρὰ ἀπὸ πῆλινες πλίνθους μήκους 47 ἐκ., πλάτους 23 ἐκ. καὶ πάχους 22 ἐκ. (σχέδ. 113, εἰκ. 179-180). Τὰ κενὰ μεταξὺ πλίνθων καὶ παρειῶν τοῦ λάκκου στὶς μακριὲς πλευρὲς τὰ γέμισαν μὲ ἓνα μείγμα ἀπὸ θραύσματα κεραμιδιῶν, πετραδάκια καὶ πηλό, μὲ τὸ ὁποῖο καλύφθηκαν καὶ οἱ παρειὲς τοῦ λάκκου, ὅπως μαρτυροῦσαν τὰ λίγα σωζόμενα λείψανα. Τὸ σύνολο, οἱ πλίνθοι καὶ ἡ ἐπένδυση περιφερειακά, ἀλείφθηκε ἀπὸ πάνω μὲ καθαρὸ πηλό. Οἱ κατασκευαστικὲς λεπτομέρειες ἐξακριβώθηκαν μετὰ τὴν ἀφαίρεση τοῦ λεπτοῦ στρώματος πηλοῦ καὶ στὴ συνέχεια τοῦ παραπληρωματικοῦ μείγματος στὸ ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ τάφου. Ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν πλίνθων ὑπολογίστηκε σὲ ὀκτώ. Μιὰ τρύπα στὴ ΒΑ γωνία (εἰκ. 179-180) δὲν εἶχε ἀντίστοιχες στὶς ἄλλες τρεῖς γωνίες τοῦ λάκκου, ὥστε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι εἶχε τοποθετηθεῖ ξύλινη κλίνη.

Ὁ τάφος ἦταν ἀσύλητος. Ὁ σκελετὸς βρέθηκε σὲ σχετικὰ καλὴ κατάσταση, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κρανίον, ποὺ ἦταν σαθρό. Τὸ δεξιὸ χέρι ἦταν λυγισμένον πάνω στὸ στῆθος καὶ τὸ ἀριστερὸ πάνω στὴ λεκάνη.

Εὐρήματα:

1 μελανόμορφη κύλικα-σκύφος σὲ θραύσματα (II 128) μεταξὺ τῶν κνημῶν, **2** ἐξάλειπτρο (II 245) μεταξὺ τῶν μηρῶν, **3-4** δύο αἰχμὲς δοράτων (III 644) στὰ ἀριστερὰ τοῦ κρανίου, **5** σιδερένιο μαχαίρι (III 454) στὴ δεξιὰ λεκάνη.

480-470 π.Χ.

T92 (σχέδ. 113, εἰκ. 180 ἀριστερὰ-181)

Πλινθόστρωτη τραπεζιόσχημη κοιλότητα 115×95 ἐκ. στὸ ἀνατολικὸ καὶ 75 ἐκ. στὸ δυτικὸ μέρος, προσανατολισμὸς ΒΔ-ΝΑ περίπου. Σκελετὸς βρέφους ἀγοριοῦ (;) μὲ τὴν κεφαλὴ στὰ ΒΔ. Musgrave: «Ὅσα ἀγοριοῦ σύμφωνα μὲ τὶς ἐνδείξεις τῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων, περὶ τοῦ 12 μηνῶν».

Πρόκειται γιὰ ἐντελῶς ρηχὴ τραπεζιόσχημη διαμόρφωση, σὲ βάθος μόλις 10 ἐκ. μέσα στὸ προσχωσιγενὲς κοκκινωπὸ ἔδαφος, ποὺ στὸ σημεῖο αὐτὸ βρισκόταν μόνον 30 ἐκ. κάτω ἀπὸ

τὴ σύγχρονη μὲ τὴν ἀνασκαφὴ ἐπιφάνεια τοῦ καλλιεργημένου ἐδάφους. Ἐνα τμήμα τῆς κοιλοτήτας αὐτῆς ἐπιστρῶθηκε μὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ πλίνθους καὶ πηλό, ὅπως στὸν T91, ποὺ βρισκόταν σὲ χαμηλότερο ἐπίπεδο. Ἔτσι σχηματίστηκε ἓνα λοξά, ὡς πρὸς τὴν κοιλοτήτα, τοποθετημένο καὶ περίπου ὀρθογωνισμένο δάπεδο, ὅπου ἀπέθεσαν τὸ νεκρὸ βρέφος. Ἡ ὑπόθεσις ὅτι πρόκειται γιὰ ἀγόρι στηρίζεται μόνον στὴν τοποθέτησή του μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ (γιὰ τὸν προσανατολισμὸ τῶν νεκρῶν στὸ νεκροταφεῖο τῆς Σίνδου βλ. πιδὸ κάτω στὸ Μέρος Β).

Εὔρημα κανένα.

Ὁ τάφος σύγχρονος μᾶλλον μὲ τὸν T91: 480-470 π.Χ.

T93 (σχέδ. 114, εἰκ. 182)

Ὁρθογώνιος λάκκος 195×60 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ. Ἀνδρικός σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ. Musgrave: «Ὅστὰ ἐνὸς ἄνδρα 45-50 (;) ἐτῶν».

Ὁρθογώνιος λάκκος μὲ εὐθύγραμμες παρειές, ποὺ κατέλαβε τὸ βόρειο μέρος ἐνὸς μεγαλύτερου σκάμματος, μήκους 270 ἐκ., ἀνοιγμένου μέσα σὲ κοκκινωπὸ καὶ γεμάτο ποταμίσιες πέτρες προσχωσιγενὲς ἔδαφος. Τὸ βόρειο ὄριο τοῦ σκάμματος ἀπεῖχε 15 ἐκ. ἀπὸ τὸν τάφο, παρούσαζε ὅμως στὸ δυτικὸ τοῦ τμήματος ὀρισμένες ἀσάφειες, ποὺ δικαιολογοῦνται ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ σὲ χαμηλότερο ἐπίπεδο τοῦ T94, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀφαιρέθηκε πιθανὸν καὶ ἡ κύλινκος ἀριθ. 1, ποὺ συμφωνεῖ χρονολογικὰ μὲ τὰ ὑπόλοιπα κτερίσματα αὐτοῦ τοῦ πρωιμότερου τάφου. Ἀσαφὲς παρέμεινε καὶ τὸ νότιο ὄριο. Οἱ παρειές τοῦ τάφου, ὅπως καὶ ὁ πυθμὲνας του, παρουσίαζαν σποραδικὰ μαῦρα ἴχνη, τὰ ὁποῖα σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ εὐθύγραμμο σχῆμα τοῦ ὑποδεικνύουν μᾶλλον τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ξύλινης λάρνακας. Ὁ τάφος ἀνήκει στὰ χρονικὰ ὅρια χρήσης τοῦ νεκροταφείου, ὅπως καὶ ὁ T90.

Ὁ τάφος ἦταν ἀσύλητος. Ὁ σκελετὸς διατηρήθηκε σὲ σχετικὰ καλὴ κατάστασις, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κρανίον, ποὺ βρέθηκε ἐξαιρετικὰ σαθρό. Τὸ ἀριστερὸ χεῖρ ἦταν κατὰ μῆκος τοῦ σώματος καὶ τὸ δεξιὸ πάνω στὴ λεκάνη.

Εὔρηματα:

1 «ἰωνικὴ» κύλινκος (Π 11) μεταξὺ τῶν κνημῶν (ἦταν μᾶλλον κτέρισμα τοῦ T94), **2** μελαμβάφες ἐξάλειπτρο μὲ κάλυμμα (Π 265) στὸ ἄκρο τῆς ἀριστερῆς κνήμης, **3** δισκελὴς σιδερένια περόνη (ΠΙ 316) πάνω στὸ ἱερὸ ὀστό, **4** δύο αἰχμὲς δοράτων (ΠΙ 650) κατὰ μῆκος τοῦ βόρειου τοιχώματος, ἀριστερὰ τοῦ κρανίου, **5** δρεπανόσχημο μαχαίρι (ΠΙ 461) δίπλα στὸν ἀριστερὸ μηρό.

Τέλη 5ου αἰ. π.Χ.

T94 (σχέδ. 114-115, εἰκ. 183)

Ὁρθογώνιος λάκκος 180×50 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΔ-ΝΑ περίπου. Ἀνδρικός (;) σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ στὰ ΒΔ. Musgrave: «Ὅστὰ ἐνὸς ἄνδρα 40-45 ἐτῶν».

Ὁρθογώνιος λάκκος μὲ εὐθύγραμμες παρειές, ἀνοιγμένος στὸ κοκκινωπὸ προσχωσιγενὲς ἔδαφος. Μαῦρα ἴχνη κατὰ τόπους, τόσο στὶς παρειές ὅσο καὶ στὸν πυθμὲνα, καθὼς καὶ τὸ ἐξαιρετικὰ εὐθύγραμμο σχῆμα τοῦ λάκκου, ὑποδεικνύουν τὴν ὑπαρξὴ πιθανότατα μιᾶς ξύλινης λάρνακας. Ἡ περιοχὴ γύρω ἀπὸ τὸν τάφο εἶχε ὑποστῇ σημαντικὲς ἐπεμβάσεις κατὰ τὴν κατασκευὴ τόσο τοῦ κυκλικοῦ λάκκου Λ46 (σχέδ. Α) στὰ νότιά του ὅσο καὶ τοῦ μεταγενέστερου T93, ὅποτε καὶ συλήθηκε κατὰ τὰ φαινόμενα ὁ τάφος ποὺ περιγράφεται ἐδῶ. Τότε πιθανότατα τοῦ ἀφαιρέθηκε καὶ ἡ κύλινκος ποὺ βρέθηκε στὸν T93 (T93, ἀριθ. 1), ἡ ὁποία χρονολογικὰ ταιριάζει μὲ τὰ ὑπόλοιπα ἀγγεῖα τοῦ T94. Κατὰ τὴ σύλησις ἦταν προφανῶς ἀ-

κόμη ἄδειος ἀπὸ χῶματα.

Ὁ σκελετὸς ἦταν σχετικὰ σαθρὸς ἀλλὰ στὴ θέση του, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κρανίον, ποὺ βρέθηκε πάνω στὸ δεξιὸ στῆθος. Τὰ χέρια ἦταν κατὰ μῆκος τοῦ σώματος. Ἡ ὑπόθεση ὅτι πρόκειται γιὰ ἀνδρικὸ τάφο δὲν στηρίζεται παρὰ μόνον στὴ θέση τοῦ σκελετοῦ μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς τὸ βόρειο στενὸ τοίχωμα τοῦ τάφου, ποὺ ἔχει μιὰ μικρὴ ἀπόκλιση πρὸς Δ (γιὰ τὸν προσανατολισμὸ τῶν τάφων βλ. στὸ Μέρος Β).

Εὐρήματα:

1 ὄλπη (Π 253) πάνω στὸν ἀριστερὸ βραχίονα, **2** σφαιρικὸς ἀρύβαλλος (Π 48) ἐν μέρει κάτω ἀπὸ τὸ μετακινημένο κρανίον.

560-550 π.Χ.

T95 (σχέδ. 116-117, εἰκ. 184-185)

Πῶρινη σαρκοφάγος 196×60 ἐκ., β. 57 ἐκ., πᾶχ. τ. 8-8,5 ἐκ., σωζ. διαστ. καλυπτήριας 175×80 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅσα ὥριμης ἐνήλικης, ἀλλὰ ὄχι ἡλικιωμένης».

Ἡ σαρκοφάγος εἶχε τοποθετηθεῖ σὲ βαθὺ λάκκον ποὺ καταλάμβανε τὸ μέσο περίπου ἐνὸς μεγαλύτερου σκάμματος, διαστάσεων 290×130 ἐκ., ἀνοιγμένου στὸ προσχωσιγενὲς κοκκινωπὸ ἔδαφος. Ἡ νότια μακριὰ πλευρὰ τῆς ἀκουμποῦσε στὴν ἀντίστοιχη παρειὰ τοῦ λάκκου, ἐνῶ ἡ βόρεια εἶχε σφηνωθεῖ μὲ ἀκανόνιστες πέτρες κατὰ τὰ ἄκρα τῆς μέσα στὸ κενὸ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς βόρειας παρειᾶς τοῦ λάκκου. Τὸ σφηνώμα αὐτό, περιττὸ γιὰ μίαν λίθινη σαρκοφάγον (βλ. σχετικὰ στὸ Μέρος Β καὶ στίς περιγραφὰς τῶν T63, T76, T78, T96), ἔγινε πιθανότατα γιὰ λόγους πρόσθετης πρόνοιας, ἐπεὶδὴ τὸ ἀνατολικὸ τῆς τοίχωμα παρουσίασε ἕνα κάθετο ράγισμα, ποὺ ἐξασφαλίστηκε μὲ ἕνα σιδερένιον σύνδεσμον στὸ πάνω μέρος του (πβ. T45). Τὸ σκάμμα εἶχε παραβιαστεῖ στὴ βόρεια πλευρὰ του μὲ τὴν κατασκευὴ τοῦ κυκλικοῦ λάκκου Λ46, ποὺ ἔφτασε ἕως τὸ ἀντίστοιχο τοίχωμα τῆς σαρκοφάγου. Τὸ ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ δικλινοῦς μονολιθικοῦ καλύμματος βρέθηκε σπασμένο καὶ τὰ κομμάτια του, μαζὶ μὲ ἄλλες ἄδρὲς πέτρες καὶ χῶματα, χρησιμοποιήθηκαν ὡς μπάζωμα στὸ ἀνοιγμα ποὺ δημιουργήθηκε γιὰ τὴ σύληση. Ὁ τάφος στὸ σημεῖον αὐτὸ ἦταν γεμάτος ὥς τὸ χεῖλος, ὁ ὄγκος τῶν χωμάτων ὅμως ἐλαττωνόταν βαθμιαῖα πρὸς τὰ δυτικά, ὅπου κατέληγε σὲ στρῶμα πάχους 17 ἐκ.

Τὰ ὅσα βρέθηκαν ἀναμοχλευμένα, τὰ περύγια τῆς λεκάνης εἶχαν παραμεριστεῖ στὸ βόρειο τοίχωμα καὶ τὸ κρανίον βρέθηκε στὴ ΒΑ γωνία ἀνάποδα. Στὴ θέση τοὺς ἀποκαλύφθηκαν μόνον οἱ δύο κνήμες καὶ τὰ δάχτυλα τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ, ποὺ ἦταν κατὰ τὰ φαινόμενα κατὰ μῆκος τοῦ σώματος. Ὁ δακτύλιος ἀριθ. 5, ποὺ βρέθηκε λίγο ἀνατολικότερα, κατὰ τὸ μέσον τοῦ τάφου, ἀνῆκε προφανῶς στὸ δεξιὸ χέρι, ποὺ θὰ ἦταν λυγισμένο πάνω στὴν κοιλία περὶπου.

Εὐρήματα:

1 τμήμα μικρῆς κοτύλης (Π 40) ἀνάμεσα σὲ ὅσα πλευρῶν, κατὰ τὸ ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ νότιου τοιχώματος, **2** μικρὸ ἐξάλειπτρο (Π 96) ἔξω ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τοίχωμα, στὸ ὕψος τοῦ πάνω μέρους του, **3** δύο ἀσημένια σκουλαρίκια (Π 184) στὸ μέσον περίπου τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος, **4** ἀσημένια τοξωτὴ πόρπη (Π 338) βόρεια ἀπὸ τὰ προηγούμενα, **5** δακτύλιος ἀπὸ ἀσημένιο ἔλασμα (Π 407) κατὰ τὸ μέσον τοῦ τάφου.

Ἀρχὲς 5ου αἰ. π.Χ.

T96 (σχέδ. 118, εικ. 186)

Ὁρθογώνιος λάκκος 180×60 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ. Γυναικεῖος σκελετὸς μετὰ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ γυναικῆς 35-45 ἐτῶν».

Πρόκειται γιὰ ὀρθογώνιο λάκκο μετὰ εὐθύγραμμα τοιχώματα, ποὺ ἦταν ἀνοιγμένος στὸ προσχωσιγενὲς κοκκινωπὸ ἔδαφος. Ὁ χώρος εἶχε διαταραχθεῖ γιὰ κατασκευὲς ἀπὸ σκυρόδεμα, ποὺ σχετίζονται μετὰ τὸν διερχόμενον ἀπὸ ἐδῶ ἀγωγὸ βενζίνης. Τότε καταστράφηκε καὶ τὸ δυτικὸ τμῆμα τοῦ λάκκου, ὁ ὁποῖος εἶχε δεχθεῖ κατὰ τὰ φαινόμενα ξύλινη λάρνακα, 10 ἐκ. στενότερη ἀπὸ αὐτόν. Ἀπὸ τὰ μαῦρα ἴχνη ποὺ ἄφησε τὸ ξύλο τῆς διασώθηκαν ὀρισμένα καὶ στὸ δυτικὸ τμῆμα τοῦ τάφου. Ἔτσι συμπεραίνεται τὸ μῆκος τῆς. Οἱ ἀκανόνιστες ποταμίσιες πέτρες, ποὺ ἔμειναν ἔξω ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τμῆμα τῆς βόρειας πλευρᾶς τῆς, εἶχαν χρησιμοποιηθεῖ ἴσως γιὰ νὰ σφηνωθεῖ ἡ λάρνακα μέσα στὸ στενὸ λάκκο (βλ. σχετικὰ στὸ Μέρος Β καὶ τὴν περιγραφὴ τοῦ T80). Κάτω ἀπὸ τὰ ὅστὰ καὶ τὰ κοσμήματα ἀπλωνόταν ἓνα στρώμα καστανοῦ χρώματος, πάχους 3 ἐκ., μετὰ λείψανα ἀπὸ χοντρὸ ὕφασμα (μάλλινο;).

Τὰ λεπτὰ ὅστὰ τοῦ σωζόμενου ἐπάνω μέρους τοῦ σκελετοῦ ἦταν σαθρά. Τὸ δεξιὸ χερὶ ἦταν λυγισμένο πάνω στὸ σῶμα, ἴσως καὶ τὸ ἀριστερό.

Εὐρήματα:

1 ἐρυθρόμορφος σκύφος (II 170) σὲ θραύσματα ἀπὸ τὰ ἀναμοχλευμένα χώματα τοῦ δυτικοῦ τμήματος, **2** ρομβόσχημο χρυσὸ ἔλασμα (III 21) πάνω στὴ σπονδυλικὴ στήλη, **3** χρυσὸ ἀγγειόσχημο περιάπτο (III 217) στὰ δεξιὰ τῆς περιοχῆς τοῦ στέρνου, **4** δύο ἀσημένια σκουλαρίκια (III 187), ἓνα δίπλα στὸ δεξιὸ αὐτὶ καὶ τὸ ἄλλο ἀριστερά, κάτω ἀπὸ τὴν κάτω γνάθο, **5** ἀσημένια ἀλυσίδα (III 207) σὲ πολλὰ κομμάτια, ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς τοῦ στήθους ἕως τὴν κοιλιά, **6** δύο θραύσματα ἀσημένιας περόνης (III 280) στὴν περιοχὴ τῆς μέσης, **7-10** τέσσερις ἀσημένιες τοξωτὲς πόρπες (III 337) ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τοῦ στήθους, **11** ἀσημένιο δαχτυλίδι (III 372) σὲ δάχτυλο τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ, στὰ ἀριστερὰ τῆς σπονδυλικῆς στήλης, **12** βελόνα σιδερένιας περόνης (III 271) νοτιότερα τοῦ ρομβόσχημου ἐλάσματος ἀριθ. 2, **13** χάλκινη τριχολαβίδα (III 552) δίπλα στὴν πόρπη ἀριθ. 7.

450-440 π.Χ.

T97 (σχέδ. 119)

Ὁρθογώνιος λάκκος 185×70 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Ἀνδρικός σκελετὸς μετὰ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ. Musgrave: «Ὅστὰ ἐνὸς ἀνδρῶ 50 ἐτῶν καὶ πλέον».

Πρόκειται γιὰ πολὺ κανονικὸ ὀρθογώνιο λάκκο, μετὰ φροντισμένες παρειές, ἀνοιγμένο στὸ προσχωσιγενὲς, κοκκινωπὸ καὶ ἀμμουδερὸ μετὰ λίγους ἄσπρους ἀργιλῶδεις σβώλους ἔδαφος. Οἱ εὐθύγραμμες παρειές τοῦ ὑποδεικνύουν τὴν ὑπαρξὴ ξύλινης λάρνακας. Δύο σιδερένια καρφιά, ποὺ βρέθηκαν μέσα στὸν τάφο, προορίζονταν μᾶλλον γιὰ τὴν ἀνάρτηση ἀντικειμένων.

Ὁ τάφος βρέθηκε ἀσύλητος. Ὁ σκελετὸς ἦταν σὲ πολὺ κακὴ κατάσταση διατήρησης καὶ τὰ περισσότερα ὅστὰ, ἀκόμα καὶ τοῦ κρανίου, σχεδὸν πλήρως ἀπορροφημένα. Τὸ δεξιὸ χερὶ ἦταν κατὰ μῆκος τοῦ σώματος. Τὸ ἀριστερὸ εἶχε πιθανότατα τοποθετηθεῖ πάνω στὸ ξίφος (ὅπως καὶ σὲ ἄλλες σχετικὲς περιπτώσεις), γιὰτὶ ἀπὸ τὸ χερὶ αὐτὸ προέρχεται ὁ δακτύλιος ἀριθ. 6, ποὺ βρέθηκε στὰ δεξιὰ τῆς σπονδυλικῆς στήλης.

Εὐρήματα:

1 σκύφος, ἴσως Ἀνατολικῆς Ἑλλάδας (II 13) μέσα στὸ χάλκινο λέβητα ἀριθ. 4, **2** ὀπισθότμητη πρόχους (II 238) στὸ δεξιὸ πόδι, **3** κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (II 67) στὸ ἀριστερὸ πόδι, **4** χάλκινος λέβης (II 402) στὴν ἀριστερὴ κνήμη, **5** τέσσερα θραύσματα ρομβόσχημου ἐλάσματος (III 33)

ανάμεσα στὰ θραύσματα τοῦ κρανίου καὶ τοῦ κράνους, **6** δακτύλιος ἀπὸ χρυσὸ ἔλασμα (III 398) στὰ δεξιὰ τῆς σπονδυλικῆς στήλης, **7** δύο θραύσματα σιδερένιας δισκελοῦς περόνης (III 299) στὸ κάτω μέρος τῆς λεκάνης, **8** θραύσματα χάλκινου κράνους (III 671) στὴ θέση τοῦ κρανίου, **9** σιδερένιο ξίφος (III 602) ἐκτεινόμενο ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ στήθος λοξὰ πρὸς τὰ κάτω, **10** σιδερένια αἰχμὴ δόρατος (III 631) στὴ ΒΔ γωνία, **11-12** δύο σιδερένια καρφιά (III 527), τὸ 11 δίπλα στὸ δεξιὸ μηριαῖο καὶ τὸ 12 σὲ δύο κομμάτια ἀνατολικά καὶ κάτω ἀπὸ τὸ ἐξάλειπτρο ἀριθ. 3.

Γύρω στὸ 520 π.Χ.

T98 (σχέδ. 120, εἰκ. 187)

Πώρινη σαρκοφάγος 184×52 ἐκ., β. 50 ἐκ., πάχ. τ. 7,5-8 ἐκ., διαστ. καλύμματος 202×76 ἐκ., πάχ. 8 καὶ στὸ μέσο 13 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ γυναικας σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχαιολογικὲς ἐνδείξεις, 35-50 (;) ἐτῶν».

Ἡ σαρκοφάγος ἦταν τοποθετημένη στὸ μέσο περίπου ἑνὸς λίγο μεγαλύτερου σκάμματος, ἀνοιγμένου στὸ προσχωσιγενές, κοκκινωπὸ, ἀμμῶδες ἔδαφος. Ἔφερε μονολιθικὸ δικλινὲς κάλυμμα, ποὺ βρέθηκε σπασμένο στὸ ἀνατολικό του μέρος, ἀπὸ ὅπου ἔλειπε καὶ ἡ ΒΑ γωνία του. Δύο ἀπὸ τὰ κομμάτια του εἶχαν ἐπανατοποθετηθεῖ πρόχειρα στὴ θέση τους. Ὁ τάφος, συλημένος ἀπὸ τὸ μέρος αὐτό, ἦταν γεμάτος χώματα. Τὰ ὅστὰ τῶν κνημῶν βρέθηκαν στὴ θέση τους, κοντὰ στὸ δυτικὸ τοίχωμα, ἐνῶ μέρος ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα, ἐντελῶς σαθρά, ἦταν μαζεμένα σωρηδὸν κοντὰ στὸ ἀνατολικό.

Εὐρήματα:

1 θραῦσμα μελανόμορφης οἰνοχόης (;) (II 226) στὰ χώματα τοῦ τάφου, **2** ἀσημένια περόνη (III 285), ὅπου καὶ τὸ προηγούμενο, **3** θραῦσμα χάλκινης περόνης (III 288), ὅπου καὶ τὰ προηγούμενα.

540-530 π.Χ.

T99 (σχέδ. 121, εἰκ. 188)

Πώρινη σαρκοφάγος 184×55 ἐκ., β. 52 ἐκ., πάχ. τ. 8 ἐκ., διαστ. καλύμματος 199×72 ἐκ., πάχ. 8 καὶ στὸ μέσο 11 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ γυναικας περίπου 30 ἐτῶν».

Ἡ σαρκοφάγος ἦταν τοποθετημένη στὸ μέσο περίπου ἑνὸς ὀρθογώνιου σκάμματος, ἀνοιγμένου σὲ προσχωσιγενὲς ἀμμῶδες ἔδαφος. Ἔφερε δικλινὲς μονολιθικὸ κάλυμμα, σπασμένο σὲ πολλὰ κομμάτια κατὰ τὸ ἀνατολικό του τμήμα, ἀπὸ ὅπου συλήθηκε ὁ τάφος. Τὸ ἀκρότατο ἀνατολικὸ θραῦσμα του βρέθηκε τοποθετημένο ξανὰ στὴν ἀρχικὴ περίπου θέση του ἢ δὲν εἶχε μετακινηθεῖ ἀπὸ ἐκεῖ, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα εἶχαν πεταχτεῖ μαζὶ μὲ ἄλλες πέτρες καὶ χώματα μέσα στὸν τάφο.

Τὰ ὅστὰ βρέθηκαν σὲ σωρὸ πρὸς τὴ νότια πλευρὰ τοῦ ἀνοίγματος, ἡ ἀριστερὴ κνήμη καὶ ἡ περόνη κοντὰ στὸ δυτικὸ τοίχωμα, σχεδὸν στὴ θέση τους, καὶ τὸ κρανίον κολλημένο στὸ βόρειο τοίχωμα, σὲ ἀπόσταση 50 ἐκ. ἀπὸ τὸ ἀνατολικό.

Εὐρήματα:

1 μελαμβαφὴς σκύφος (II 197) σὲ ἀπόσταση 65 ἐκ. ἀπὸ τὸ δυτικὸ τοίχωμα, **2** θραῦσμα ἀσημένιας ἀλυσίδας (III 209) μαζὶ μὲ μία ἀπὸ τὶς δύο ἐπόμενες πόρπες, **3** ἀσημένια διπλὴ περόνη (III 304) στὸ μέσο περίπου τοῦ τάφου, **4** δύο ἀσημένιες τοξωτὲς πόρπες (III 336) 20 καὶ 15 ἐκ. ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τοίχωμα.

470-450 π.Χ.

T100 (σχέδ. 122-123, εικ. 189-191)

Πώρινη σαρκοφάγος 190×63 εκ., β. 58 εκ., πάχ. τ. 8 εκ., διαστ. καλύμματος 206×79 εκ., πάχ. 9 και στο μέσο 15 εκ., προσανατολισμός Α-Δ περίπου. Άνδρικός σκελετός με την κεφαλή προς Δ. Musgrave: «Όστα ένδς άνδρα 30-35 (;) ετών».

Η σαρκοφάγος είχε τοποθετηθεί στο μέσο περίπου ένδς σκάμματος, άνοιγμένου σέ προσχωσιγενές άμμιώδες έδαφος. Έφερε μονολιθικό δικλινές κάλυμμα, πού βρέθηκε σπασμένο και ραγισμένο όλόκληρο, ένώ έλειπε και τó μεγαλύτερο μέρος του άνατολικού του τμήματος, άπό όπου συλήθηκε ó τάφος, πού πιθανόν είχε θεωρηθεί γυναικείος. Στο άνατολικό της μέρος ή σαρκοφάγος βρέθηκε γεμάτη ως τó χείλος με χώματα και μεγάλες άδρες πέτρες (εικ. 189), ένώ στο δυτικό ή έπίκωση μόλις ξεπερνούσε σέ πάχος τά 25-30 εκ. Μέσα στα χώματα του άνατολικού μέρους ήταν και όρισμένα όστρακα άγγείων, πού κόλλησαν με άλλα, πεταμένα έξω άκριβώς άπό τó αντίστοιχο τοίχωμα της σαρκοφάγου και στο ύψος περίπου του πάνω μέρους του.

Στήν περιοχή ΒΑ του τάφου βρέθηκε τμήμα πωροπλίνθου (εικ. 192), πού διατηρεί στή μιá πλευρά του άναθύρωση. Πρόκειται για μεμονωμένο τυχαίο εύρημα άπό πωρόλιθο της ίδιας ποιότητας με τά άρχιτεκτονικά κομμάτια των T40, T68 και T70.

Τά όστα του σκελετού βρέθηκαν σέ σχετική τάξη, ώστόσο έδιναν τήν έντύπωση ότι ó νεκρός, πριν τήν τελική άποσύνθεση, είχε συρθεί προς τó άνατολικό μέρος του τάφου: τά κάτω άκρα των κνημών ήταν σχεδόν κολλημένα στο άνατολικό τοίχωμα, και τά δάχτυλα του δεξιού ποδιού βρέθηκαν στα δεξιά της κνήμης, τó κρανίο άπείχε 36 εκ. άπό τó δυτικό τοίχωμα, τó δεξιό μηριαίο είχε μετακινηθεί διαγωνίως προς τó άριστερό, και τά χέρια, άν και είχαν τοποθετηθεί κατá μήκος του σώματος, βρέθηκαν λυγισμένα στους άγκώνες. Επίσης ή περόνη της δεξιάς κνήμης είχε ξεμείνει δυτικότερα άπό τó αντίστοιχο γόνατο (εικ. 190-191). Ο J. H. Musgrave (τάφος 33 β) διαπιστώνει και όστα ένδς δεύτερου άτομου, ή παρουσία των όποιων όμως όφείλεται πιθανότατα στο μετανασκαφικό άνακάτεμα, βλ. σχετικά τίς παρατηρήσεις στο Μέρος Γ για τήν Όστεολογική Μελέτη.

Εύρηματα:

1 δύο θραύσματα έρυθρόμορφου σκύφου (II 174) έξω άπό τó άνατολικό τοίχωμα, **2** θραύσματα μελαμβανοφούς κύλικας (II 182) έξω άπό τó άνατολικό τοίχωμα, **3** θραύσμα μελανόμορφης κύλικας (II 115) έξω άπό τó άνατολικό τοίχωμα, **4** άττική λήκυθος (II 164) κάτω άπό τόν άριστερό πήχη, **5** δύο θραύσματα δεύτερης ληκύθου (II 163), ένα έξω άπό τó άνατολικό τοίχωμα της σαρκοφάγου και τó άλλο στα χώματα του τάφου, **6** χάλκινος ήθμος (II 430) πάνω στή δεξιά κνήμη, **7** χάλκινο κράνος (III 677) στή θέση του δεξιού μηρού.

Μέσα 5ου αϊ. π.Χ.

T101A και 101B (σχέδ. 124, εικ. 193-194)

T101A. Όρθογώνιος λάγκος 192×61 εκ., προσανατολισμός Α-Δ. Γυναικείος σκελετός με τήν κεφαλή προς Α. Musgrave: «Όστα γυναίκας περίπου 25 ετών».

Ό λάγκος, άνοιγμένος σέ προσχωσιγενές έδαφος έως τήν έπιφάνεια του φυσικού άργιλώδους, είχε κάπως άσαφή όρια στή ΝΑ γωνία του, φαίνεται όμως ότι ήταν κανονικά όρθογώνιος. Ό σκελετός, σαθρός άλλα σέ σχετικά καλή κατάσταση, βρέθηκε στή θέση του με τά χέρια κατá μήκος του σώματος.

Εύρηματα:

1 κανθαροειδής κοτύλη (II 240) στήν άριστερή κνήμη, **2** κορινθιακό έξάλειπτρο (II 74) στο δεξιό γόνατο, **3** ρομβόσχημο χρυσό έλασμα (III 14) κολλημένο στήν κάτω γνάθο, **4** τρία δι-

σκοειδή χρυσά ελάσματα από διαδηματική ταινία (III 46), σὲ σειρὰ δίπλα στὸ κρανίο, **5-6** δύο χρυσά σκουλαρίκια (III 171) δίπλα στὴ θέση τῶν αὐτιῶν, **7** χρυσὸ περίαπτο σὲ σχῆμα διπλοῦ πέλεκυ (III 222) στὸ λαμὸ κάτω ἀπὸ τὴ γνάθο, **8** χάλκινη περόνη (III 283) στὴν ἀριστερὴ μασχάλη, **9** θραύσματα σιδερένιας περόνης (III 268) κατὰ τὸ δεξιὸ ὦμο, **10** χάντρα ἀπὸ φαγεντιανή (III 233) ἀνάμεσα στὶς κνήμες.

T101B. Ὁρθογώνιος λάκκος 38×35 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ. Σκελετὸς νεογέννητου ἀγοριοῦ (;) μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ. Musgrave: «Ὅστὰ νεογέννητου».

Πρόκειται γιὰ ρηχὸ λάκκο, ἀνοιγμένο στὸ δυτικὸ ἄκρο τῆς βόρειας πλευρᾶς τοῦ λάκκου ποὺ περιεῖχε τὴν προηγούμενη γυναικεία ταφὴ (σχέδ. 124), καὶ σὲ ἐπίπεδο 40 ἐκ. περίπου ψηλότερο ἀπὸ αὐτή. Διασώθηκαν ἐλάχιστα λείψανα τοῦ σκελετοῦ ἑνὸς νεογέννητου, πιθανότατα πρῶϊμα γεννημένου, ποὺ κατὰ τὰ φαινόμενα σχετιζόταν μὲ τὴν παρακείμενη νεκρή. Ἡ θέση τῆς κεφαλῆς στὰ δυτικὰ τοῦ μικροῦ τάφου ἀποτελεῖ ἴσως ἑνδειξὴ ὅτι τὸ νεογέννητο ἦταν ἀγόρι. Εὗρημα κανένα.

T101A: Γύρω στὸ 500 π.Χ. T101B: Πιθανότατα σύγχρονος μὲ τὸν T101A.

T102 (σχέδ. 125, εἰκ. 195)

Ὁρθογώνιος λάκκος 188×65 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ. Γυναικεῖος (;) σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ γυναίκας 30-35 ἐτῶν».

Ὁρθογώνιος λάκκος μὲ κάπως ἀκανόνιστες παρειές, ἀνοιγμένος στὸ γκριζοπράσινο ἀργιλῶδες ἔδαφος. Ὁ τάφος εἶχε συληθεῖ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ τὸ ἀνατολικό του μέρος, ὁπότε ἀφαιρέθηκαν καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ ὅστὰ ἀπὸ τὴ μέση καὶ πάνω μαζὶ μὲ τὸ κρανίο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ σπονδυλικὴ στήλη καὶ τὸν ἀριστερὸ πῆχη. Τὰ ὑπόλοιπα βρέθηκαν στὴ θέση τους, μαζὶ καὶ ὀρισμένες φάλαγγες τῶν δύο χερῶν, ποὺ ἦταν κατὰ τὰ φαινόμενα τοποθετημένα κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

Εὗρηματα:

1 κανθαροειδὴς κοτύλη (II 233) στὸ ἀριστερὸ πόδι, **2** μελανόμορφος σκύφος (II 136) στὸ δεξιὸ γόνατο, **3** ἐξάλειπτρο (II 243) στὴ δεξιὰ κνήμη, **4** λεπίδα σιδερένιου μαχαίριου (III 435) στὰ χῶματα τοῦ τάφου.

Ἀρχὲς τελευταίου τέταρτου 6ου αἰ. π.Χ.

T103 (σχέδ. 126, εἰκ. 196)

Ὁρθογώνιος λάκκος 210×70 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ γυναίκας περίπου 25 ἐτῶν».

Πρόκειται γιὰ ὀρθογώνιο λάκκο μὲ κάπως διαταραγμένες παρειές, ἀνοιγμένο στὸ γκριζωπὸ, εὐθρυπτο ἀργιλῶδες ἔδαφος. Μιὰ μεγάλη χαλκίόπετρα στὴ βόρεια παρειὰ τοῦ λάκκου (εἰκ. 196) χρησίμευσε ἴσως γιὰ νὰ σφηνωθεῖ ἐκεῖ μιὰ ξύλινη λάρνακα (πβ. T80, T87, T96), ἡ ὁποία πάντως δὲν ἄφησε ἄλλα ἴχνη. Ὁ τάφος ἦταν συλημένος. Δὲν βρέθηκε τὸ πάνω μέρος τοῦ σκελετοῦ, ἐκτὸς ἀπὸ δύο μόνο σπονδύλους, μετατοπισμένους πρὸς τὸ ἀριστερὸ χέρι. Τὰ ἄλλα ὅστὰ ποὺ ἀπέμειναν ἦταν πολὺ σαθρά, ἀλλὰ στὴ θέση τους. Τὰ δύο χέρια φέρονταν πάνω στὴ λεκάνη, τὸ δεξιὸ ψηλότερα ἀπὸ τὸ ἀριστερό.

Εὗρηματα:

1 μελαμβαφὴς σκύφος (II 101) πάνω στὶς κνήμες, **2** τριφυλλόστομη κορινθιακὴ οἰνοχοΐσκη (II 15) δίπλα στὴν ἀριστερὴ κνήμη, **3** κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (II 93) στὸ δεξιὸ πόδι, **4** ἀσημένια

δισκελής περόνη (III 305) στην αριστερή λεκάνη, **5-6** δύο άσημένα βραχιόλια σε θραύσματα (III 360) στους καρπούς των δύο χεριών, **7** θραύσμα ενός δακτύλιου από άσημένο έλασμα (III 415) στον παράμεσο του δεξιού χεριού, **8** το φύλλο έπιχρύσωσης δισκοειδούς σφενδόνης άσημένιου (;) δαχτυλιδιού (III 367) κολλημένο σε φάλαγγα του μεσαίου δάχτυλου του αριστερού χεριού.

Μέσα 5ου αι. π.Χ.

T104 (σχέδ. 127, εικ. 197)

Όρθογώνιος λάκκος 165×65 εκ., προσανατολισμός Α-Δ. Σκελετός κοριτσιού με την κεφαλή προς Α. Musgrave: «Όστα κοριτσιού σύμφωνα με τις ένδειξεις των αρχαιολογικών εύρημάτων, 6,5 έως 7 ετών».

Όρθογώνιος λάκκος, άνοιγμένος μέσα στο πρασινωπό άργιλώδες έδαφος που άκολουθοϋσε κάτω από ένα στρώμα άσπρο σαν κιμωλία. Ο τάφος ήταν κατὰ τὰ φαινόμενα ασύλητος. Ο σκελετός ήταν σχεδόν όλος άπορροφημένος από τὸ έδαφος, εκτός από θραύσματα του κρανίου, λείψανα του αριστερού βραχίονα καὶ του δεξιού μηρού καὶ, περιέργως, τὰ δάχτυλα του δεξιού ποδιού.

Εύρηματα:

1 κάναστρο (II 242) στὴ θέση του αριστερού ποδιού, **2** έξάλειπτρο (II 235) στὸ δεξιὸ πόδι, **3** χρυσὸ ρομβόσχημο έλασμα (III 15) στὸ κάτω μέρος του λαμπού, **4-7** τέσσερα χάλκινα βραχιόλια (III 364) στὰ δύο βραχιόνια, **8-9** δύο σιδερένιες περόνες (III 259) στους δύο ὤμους, **10** μικρὴ γυάλινη χάντρα (III 232) δίπλα στὴ δεξιὰ περόνη ἀριθ. 8.

Τέλος 6ου-άρχες 5ου αι. π.Χ.

T105 (σχέδ. 128, εικ. 198-200)

Όρθογώνιος λάκκος 205×55 εκ. Προσανατολισμός ΒΑ-ΝΔ περίπου. Άνδρικός σκελετός με την κεφαλή στὰ ΝΔ. Musgrave: «Όστα ενός άνδρα περίπου 25 ετών».

Όρθογώνιος λάκκος με εξαιρετικὰ εϋθύγραμμες παρειές καὶ εϋθύγραμμα μαϋρα ἴχνη πάνω στον πυθμένα του, ένδειξεις για τὴν ὑπαρξη ξύλινης λάρνακας, τὴν ὁποία πιστοποιεῖ καὶ τὸ χρησιμοποιημένο καρφὶ ἀριθ. 16. Ἡ λάρνακα εἶχε καταλάβει τὸ βόρειο μέρος ενός μεγαλύτερου σκάμματος, διαστάσεων 245×100 εκ., άνοιγμένου μέσα σε άργιλώδες, άσπρο σαν κιμωλία έδαφος. Τὸ πάνω μέρος του σκελετοϋ βρέθηκε σε κακὴ κατάσταση διατήρησης καὶ ἡ αριστερὴ του πλευρὰ πολὺ συμπιεσμένη μέσα στον τάφο. Τὸ κρανίον εἶχε γείρει πρὸς τὴ βόρεια πλευρὰ καὶ εἶχε σχετικὰ γρήγορα, προφανῶς άμέσως μετὰ τὴν αποσύνθεση, απομακρυνθεῖ ἐν μέρει ἀπὸ τὸ κράνος, για αὐτὸ καὶ λίγα μόνο θραύσματά του ἔχουν τὸ πράσινο χρῶμα που συναντᾶται σε κρανία νεκρῶν που φοροϋσαν κράνος (βλ. T115). Τὸ δεξιὸ χέρι ήταν κατὰ μῆκος του σώματος. Τὸ αριστερὸ ήταν αρχικὰ λυγισμένο πάνω στὸ στήθος, γιατί βρέθηκαν ὀρισμένες φάλαγγες των δακτύλων πάνω στὴ λαβὴ του ξίφους. Ἀργότερα, προφανῶς με τὴ συμπίεση που παρατηρεῖται γενικὰ στὴν αριστερὴ πλευρὰ του σκελετοϋ, τὰ ὅστα του πῆχῃ δίπλωσαν πρὸς τὸν ὦμο.

Εύρηματα:

1 πήλινος λέβης (II 229) στὸ δεξιὸ πόδι, **2** μικρὴ κοτύλη (II 20) μέσα στὸ λέβητα, **3** έξάλειπτρο (II 244) στὸ αριστερὸ γόνατο, **4** ρομβόσχημο χρυσὸ έλασμα (III 26) μέσα στὴν κάτω γνάθο, **5** δακτύλιος ἀπὸ χρυσὸ έλασμα (III 402) στὸ αριστερὸ στήθος, **6** χάλκινο κράνος (III 667) μαζί με τὸ πάνω μέρος του κρανίου, **7** σιδερένιον ξίφος (III 612) εκτεινόμενο ἀπὸ τὸ αριστερὸ

στήθος πρὸς τὸ βόρειο τοίχωμα, **8** δύο αἰχμὲς δοράτων (III 637) κάτω ἀπὸ τὸ κράνος καὶ τὸ κρανίο, κολλητὰ στὸ βόρειο τοίχωμα, **9-10** σιδερένια ὁμοιώματα κλισμοῦ καὶ τράπεζας (III 492 καὶ III 506) δίπλα στὸ δεξιὸ μηρό, **11** σιδερένιο δρεπανόσχημο μαχαίρι (III 445) κοντὰ στὸ βόρειο τοίχωμα, βόρεια ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ κνήμη, **12** μαχαίρι μὲ θήκη (III 452) δίπλα στὴν ἀριστερὴ κνήμη, **13-14** δέσμη σιδερένιων ὀβελῶν καὶ ἓνας κραυευτῆς (III 471 καὶ III 480) δίπλα στὸν ἀριστερὸ μηρό, **15** τρισκελὲς ἄγκιστρο σὲ κομμάτια (III 521), μαζὶ μὲ τὸ μαχαίρι ἀριθ. 11, **16** ἓνα καρφὶ μὲ τριγωνικὴ ἀπόληξη (III 546), μαζὶ μὲ τὸ προηγούμενο.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

T106 (σχέδ. 129, εἰκ. 201)

Ὁρθογώνιος λάκκος 190×60 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ γυναίκα 35-40 (;) ἐτῶν».

Ὁ λάκκος εἶχε ἀνοιχτεῖ στὸ πρασινωπὸ ἀργιλῶδες καὶ μὲ πολλοὺς ἄσπρους σβώλους ἔδαφος. Ἐνα μέρος τῆς ἀνατολικῆς παρειᾶς του, μαζὶ μὲ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ κρανίου τῆς νεκρῆς καταστράφηκαν κατὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἔργων κατασκευῆς τοῦ ἀγωγοῦ βενζίνης ποὺ διέρχεται λοξὰ ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτό. Τὰ ὅστὰ τοῦ πάνω μέρους τοῦ σκελετοῦ βρέθηκαν ἀρκετὰ σαθρά, ἰδίως τῆς σπονδυλικῆς στήλης. Τὰ χέρια ἦταν κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

Εὐρήματα:

1 κανθαροειδὴς κοτύλη (II 231) μεταξὺ τῶν μηρῶν, **2-3** δύο ἀσημένια σκουλαρίκια (III 176) στὴ θέση τῶν αὐτιῶν, **4** ἀσημένιο κομβιόσχημο περιάπτο (III 211) στὰ δεξιὰ τοῦ λαμιοῦ, **5** χάλκινη ὠτογλυφίδα (III 553) πάνω στὸ ἀριστερὸ στήθος, **6-7** θραύσματα δύο σιδερένιων περονῶν (III 269) στὸ δεξιὸ καὶ ἀριστερὸ ὦμο, **8** σιδερένια τοξωτὴ πόρπη (III 354) μεταξὺ δεξιοῦ βραχίονα καὶ πλευρῶν, **9** ὀστέινο ἀντικείμενο (III 580) ἀνάμεσα στὰ σφυρά.

Τελευταῖο τέταρτο 6ου αἰ. π.Χ.

T107 (σχέδ. 130, εἰκ. 202)

Ὁρθογώνιος λάκκος 220×80 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Ἀνδρικός (;) σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ (;). Musgrave: «Ὅστὰ ἑνὸς ἀνδρα 35-45 ἐτῶν».

Ὁ λάκκος εἶχε ἀνοιχτεῖ μέσα στὸ πρασινωπὸ ἕως ἄσπρο ἀργιλῶδες ἔδαφος. Ὁ τάφος εἶχε συληθεῖ, κατὰ τὰ φαινόμενα, ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ μέρος τῆς νότιας πλευρᾶς του, ὅπου βρέθηκαν συγκεντρωμένα σχεδὸν ὅλα τὰ ὅστά, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κρανίο, ποὺ εἶχε ἐγκαταλειφθεῖ στὸ δυτικὸ μέρος του. Περίεργη ἦταν ἡ κανονικὴ διάταξη δύο ομάδων σπονδύλων, σὰν νὰ μὴν εἶχε ἀποσυντεθεῖ ἐντελῶς ὁ νεκρὸς ὅταν ἔγινε ἡ σύλληψη.

Εὔρημα κανένα.

T108 (σχέδ. 131, εἰκ. 203-204)

Ἀκανόνιστος ὀρθογώνιος λάκκος 185×65 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ γυναίκα 30-35 ἐτῶν».

Ὁ λάκκος, μὲ ἀρκετὰ ἀκανόνιστες παρειές, εἶχε ἀνοιχτεῖ στὸ εὐθρυπτο πρασινωπὸ καὶ κατὰ τόπους ἄσπρο σὰν ἀσβέστη ἀργιλῶδες ἔδαφος. Ὁ σκελετὸς ἦταν πολὺ σαθρὸς καὶ ἀρκετὰ κατεστραμμένος. Τὰ χέρια κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

Εὐρήματα:

1 ἀττικὸς σκύφος (II 190) δίπλα στὴ δεξιὰ κνήμη, **2** κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (II 73) στὴν ἀρι-

στερή κνήμη, **3** ρομβόσχημο χρυσό έλασμα (III 25) στα άριστερά της γνάθου, **4** διαδηματική ταινία από χρυσό έλασμα (III 38) ανατολικά του κρανίου, **5-6** δύο άσημένα σκουλαρίκια (III 183) άριστερά και δεξιά της γνάθου, **7** πυραμιδόσχημο χρυσό περίπτο (III 221) στα άριστερά του λαιμού, **8** θραύσματα δισκελούς χάλκινης περόνης (III 320) στα δεξιά της μέσης, **9-10** δύο σιδερένιες περόνες (III 263) στους ώμους.

Γύρω στο 500 π.Χ.

T109 (σχέδ. 132, εικ. 205-207)

Πώρινη σαρκοφάγος 184×59 εκ., β. 49 εκ., πάχ. τ. 7,5-8 εκ. και στο ανατολικό και δυτικό τοίχωμα 6 εκ., διαστ. καλύμματος 186×80 εκ., πάχ. 12 εκ., προσανατολισμός Α-Δ περίπου. Άνδρικός σκελετός με την κεφαλή προς Δ (;). Musgrave: «Όστα ενός άνδρα 35-45 ετών».

Η σαρκοφάγος καταλάμβανε το μέσο περίπου ενός μεγαλύτερου ορθογώνιου σκάμματος, ανοιγμένου στο πρασινωπό και κατά τόπους με άσπρους σβώλους αργιλώδες έδαφος. Έφερε επίπεδη μονολιθική καλυπτήρια πλάκα (εικ. 205), της οποίας έλειπε μικρό τμήμα της δυτικής πλευράς και ένα μεγάλο μέρος από την ανατολική, από όπου συλήθηκε ο τάφος. Το ανατολικό και το βόρειο τοίχωμα είχαν ύποστει κάθετες ρωγμές έως τον πυθμένα. Στο πάνω έσωτερικό μέρος του νότιου τοιχώματος διασώθηκαν, μέσα σε ισάριθμες τρύπες, τα λείψανα τριών σιδερένιων καρφιών.

Η σαρκοφάγος ήταν γεμάτη χώματα. Από τα όστα που βρέθηκαν στον πυθμένα της, το κρανίο ανακαλύφθηκε στο δυτικό μέρος, κοντά στο βόρειο τοίχωμα, και η κάτω γνάθος 20 εκ. ανατολικότερα, ενώ άλλα όστα ήταν σκόρπια ως το ανατολικό τοίχωμα (εικ. 206). Τα περισσότερα πάντως όστα βρέθηκαν στα πεταμένα χώματα έξω από τη ΝΑ γωνία του τάφου, σε διάφορα επίπεδα, μαζί με κτερίσματα που προφανώς δεν ενδιέφεραν τους τυμβωρύχους (εικ. 207), εκτός από τον λέβητα αριθ. 5 που βρέθηκε χαμηλότερα, στην αρχική του θέση (σχέδ. 132).

Εύρηματα:

1 τμήμα κύλικας-σχύφου (II 135) έξω από τη ΝΑ γωνία του τάφου, **2-4** τρείς μελανόμορφες λήκυθοι (II 141-143) όπου και το προηγούμενο, **5** χάλκινος λέβης (II 400) όπου και τα προηγούμενα, αλλά σε χαμηλότερο επίπεδο και, κατά τα φαινόμενα, στην αρχική του θέση, **6** είδωλο καθιστής γυναικείας μορφής σε θραύσματα (II 471) όπου και τα προηγούμενα, **7** δύο μικρά θραύσματα χρυσού ταινιωτού έλασματος από τους ιμάντες του κολεού του ξίφους (III 105), ένα μέσα στον τάφο, κοντά στην κάτω γνάθο, το άλλο έξω από τη ΝΑ γωνία του τάφου, **8** τρία θραύσματα σιδερένιου ξίφους (III 615) έξω από τη ΝΑ γωνία, **9-10** δύο αίχμες δοράτων (III 643), μία μέσα και μία έξω από τη ΝΑ γωνία, **11** όστείο πλακίδιο (III 561) από το περιστόμιο του κολεού του ξίφους αριθ. 8, μαζί με έλεφαντοστέινες φλοῦδες από τη λαβή του, κοντά στη μετακινημένη γνάθο, **12** έλεφαντοστέινος κρίκος⁴² (III 572) όπου τα προηγούμενα. 490-480 π.Χ.

T110 (σχέδ. 133, εικ. 208)

Όρθογώνιος λάκκος 205×95 εκ., προσανατολισμός Α-Δ περίπου. Γυναικείος σκελετός με την κεφαλή προς Α. Musgrave: «Όστα γυναίκας 45-50 ετών».

42. Στον Κατ. Σίνδου, 95 αριθ. 145 (Αικ. Δεσποίνη), ματα του T20. ο κρίκος αυτός συγκαταλέγεται κατά λάθος στα εύρη-

Ὁ λάκκος, ἀνοιγμένος σὲ ἀργιλῶδες, πρασινωπὸ καὶ μὲ ἄσπρους σβώλους ἔδαφος, καταστράφηκε στὸ ἀνατολικό του μέρος μαζί μὲ τὸ κρανίο, ἀλλὰ ὁλόκληρος ὁ ὑπόλοιπος σκελετός, ἂν καὶ σαθρός, βρέθηκε ἀδιατάρακτος, μὲ τὰ χέρια κατὰ μῆκος τοῦ σώματος. Ὡστόσο, ἡ θέση καὶ ἡ κατάσταση τῶν πενιχρῶν κτερισμάτων μαρτυροῦσαν ὅτι ὁ τάφος εἶχε συληθεῖ, πιθανὸν κατὰ τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., ἂν τὸ χάλκινο νόμισμα Π 534, ποὺ βρέθηκε στὸ στρώμα ἐπίχωσης πάνω ἀπὸ τὸν τάφο, σχετίζεται μὲ τοὺς χρόνους τῆς σύλησης.

Εὐρήματα:

1 «ἰωνικὴ» κύλικα (Π 12) μέσα στὴν ἐπόμενη κύλικα, **2** μελανόμορφη κύλικα (Π 1223) στὰ πόδια (δύο θραύσματά της στὰ χώματα τοῦ τάφου), **3** ἐξάλειπτρο (Π 234) δίπλα στὰ προηγούμενα, **4** χάλκινο βραχιόλι σὲ τέσσερα κομμάτια (ΠΙ 362) πεταμένα στὸ κάτω ἄκρο τῆς δεξιᾶς κνήμης, **5** σιδερένια περόνη μὲ χάλκινη κεφαλὴ (ΠΙ 245), ἡ κεφαλὴ μεταξὺ τῶν κνημῶν, ἐνῶ ἓνα θραῦσμα τῆς βελόνας, ποὺ κόλλησε στὴν κεφαλὴ, βρέθηκε στὴ δεξιὰ λεκάνη μαζί μὲ τὰ θραύσματα τῆς περόνης **6**, **6-7** δύο σιδερένιες περόνες (ΠΙ 258), ἀπὸ τὴν **6** βρέθηκαν ὀκτὼ θραύσματα μόνο τῆς βελόνας τῆς στὴ δεξιὰ λεκάνη καὶ κατὰ τὸ μέσο τοῦ ἀντίστοιχου μηριαίου, ἀπὸ τὴν **7** ἓνα θραῦσμα τῆς βελόνας στὴν ἀριστερὴ λεκάνη καὶ ἡ κεφαλὴ μέσα ἀπὸ τὴ δεξιὰ κνήμη.

Γύρω στὸ 530 π.Χ.

T111 (σχέδ. 134-135, εἰκ. 209-212)

Πώρινη σαρκοφάγος 178×56 ἐκ., β. 55 ἐκ., πάχ. τ. 8,5 ἐκ., διαστ. καλύμματος 212×78 ἐκ., πάχ. 13 ἐκ. καὶ στὸ μέσο 17 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Ἀνδρικός σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ. Musgrave: «Ὅστα ἑνὸς ἄνδρα 30-35 ἐτῶν».

Ἡ σαρκοφάγος εἶχε καταλάβει τὸ βόρειο μέρος ἑνὸς ὀρθογώνιου μεγάλου σκάμματος, διαστάσεων 260×180 ἐκ., ἀνοιγμένου στὸ πρασινωπὸ ἀργιλῶδες ἔδαφος, τὸ ὁποῖο παραβιάστηκε κατὰ τὴ ΝΑ γωνία του σὲ μιὰ προσπάθεια σύλησης τοῦ τάφου. Τότε καταστράφηκε ἓνα σημαντικὸ τμῆμα ἀπὸ τὴ ΝΑ γωνία τοῦ καλύμματος καὶ τὸ ἀντίστοιχο πάνω μέρος τοῦ τοιχώματος τῆς σαρκοφάγου (εἰκ. 209). Οἱ ἀρχαῖοι τυμβωρῆχοι περίμεναν νὰ βροῦν πιθανότατα τὸ πάνω μέρος γυναικείου σκελετοῦ, ποὺ ἔφερε συνήθως κοσμήματα, ἀλλὰ συνάντησαν τὰ πόδια τοῦ νεκροῦ. Ὁ τάφος ἔμεινε ἀσύλητος.

Ὁ σκελετὸς βρέθηκε μέσα σὲ λάσπη (εἰκ. 210), ἀλλὰ σὲ σχετικὰ καλὴ κατάσταση. Ὁ νεκρὸς ἦταν σχετικὰ μεγάλου μεγέθους γιὰ τὸ μῆκος τῆς σαρκοφάγου· τὸ κρανίο, καταπράσινο ἀπὸ τὸ κράνος ποὺ φοροῦσε (πβ. T115), βρέθηκε σχεδὸν κολλητὰ στὸ δυτικὸ τοίχωμα καὶ τὰ πόδια μετὰ βίας χώρεσαν μέσα σὲ αὐτὴν (εἰκ. 212). Τὸ ἀριστερὸ χερὶ ἦταν κατὰ μῆκος τοῦ σώματος καὶ τὸ δεξιὸ λυγισμένο πάνω στὸ στήθος. Ὁ J. H. Musgrave (Tafos 45) διαπιστώνει καὶ ὅστα ἑνὸς δεύτερου ἀτόμου, ἡ ὑπαρξὴ τῶν ὁποίων ὅμως ὀφείλεται σὲ μετανασκαφικὸ ἀνακάτεμα (βλ. σχετικὰ τὶς παρατηρήσεις στὸ Μέρος Γ γιὰ τὴν Ὁστεολογικὴ Μελέτη).

Εὐρήματα:

1 μελαμβαφὴς κύλικα (Π 184) μέσα στὸν ἐπόμενο σκύφο, **2** μελαμβαφὴς σκύφος (Π 201) μεταξὺ τῶν γονάτων, **3** σιδερένιο ἐξάλειπτρο (Π 437) μεταξὺ τῶν μηρῶν, **4** ρομβόσχημο χρυσὸ ἔλασμα (ΠΙ 30) στὴν πάνω ἄκρη τῆς ἀριστερῆς λεκάνης, **5** κυκλικὸ ἔλασμα μὲ ἔκτυπο ρόδακα (ΠΙ 136) ἀπὸ τὸ μύκητα τοῦ κολοῦ τοῦ ξίφους, κολλημένο στὴ βόρεια πλευρὰ τοῦ ἐξάλειπτρου, **6-10** ἑντεκα πολὺ μικρὰ χρυσὰ ἐλάσματα (ΠΙ 137), πιθανὸν ἴδιας χρήσης μὲ τὸ προηγούμενο, τὰ δύο ἀριθ. 6 στὰ ἀνατολικά τοῦ ρομβόσχημου, τὸ ἀριθ. 7 δυτικὰ τοῦ κυκλικοῦ ἐλάσματος, τὰ ἑξὶ ἀριθ. 8 μεταξὺ τοῦ κυλινδρικοῦ προσφύματος καὶ τῆς λαβῆς τοῦ ἐξάλειπτρου, τὸ ἀριθ.

9 μέσα στη λαβή αυτή και τὸ ἀριθ. 10 μέσα στὸ ἐξάλειπτρο, **11** χρυσὸ ἐνεπίγραφο δαχτυλίδι (III 366) σὲ φάλαγγα τοῦ δεξιοῦ χειροῦ, μεταξὺ ξίφους καὶ ἀριστεροῦ βραχίονα, **12** χάλκινη δισκελὴς περόνη (III 311) πάνω στὴ δεξιὰ λεκάνη, **13** χάλκινο κράνος (III 678) μὲ τὸ κρανίο, **14** σιδερένιο ξίφος (III 621), ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ στήθος ἕως τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀντίστοιχου πηγῆς, **15** δύο αἰχμὲς δοράτων (III 647) στὴ ΒΔ γωνία τοῦ τάφου.

Γύρω στὸ 440-420 π.Χ.

T112 (σχέδ. 136, εἰκ. 213)

Ὁρθογώνιος λάκκος 130×75 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Βρεφικὸς σκελετὸς κοριτσιοῦ (;) μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ κοριτσιοῦ σύμφωνα μὲ τὶς ἐνδείξεις τῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων, νεογέννητου 1-3 ἐβδομάδων».

Ὁ λάκκος ἦταν ἀνοιγμένος στὸ πρασινωπὸ, ἀργιλῶδες, κατὰ τόπους μὲ ἄσπρους σβώλους ἔδαφος. Τὴ βόρεια πλευρὰ του καταλάμβανε ὁ σκελετὸς, ποὺ βρέθηκε ἐντελῶς σαθρὸς καὶ κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος του ἀπορροφημένος ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Τὰ χέρια ἦταν κατὰ μῆκος τοῦ σώματος. Ἡ ὑπόθεση ὅτι πρόκειται μᾶλλον γιὰ σκελετὸ κοριτσιοῦ στηρίζεται μόνον στὴ θέση του μέσα στὸν τάφο, μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α.

Εὕρημα κανένα.

T113 (σχέδ. 137, εἰκ. 214-215)

Ὁρθογώνιο σκάμμα 260×160 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ γυναικῆς περίπου 35 (;) ἐτῶν».

Τὸ σκάμμα εἶχε ἀνοιχτεῖ σὲ εὐθρυπτο, πρασινωπὸ, ἀργιλῶδες ἔδαφος, μὲ τὸν πυθμένα του σὲ βάθος περίπου 50 ἐκ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἔδαφους αὐτοῦ. Γύρω καὶ κάτω ἀπὸ τὸ σκελετὸ τὰ χώματα ἦταν μαῦρα, ὅπως στὶς περιπτώσεις μὲ ἀκριβῆ ὀρθογώνια περιγράμματα, ποὺ ἐπιτρέπουν νὰ ὑποθέσουμε τὴν ὑπαρξὴ ξύλινης λάρνακας. Ὡστόσο στὴν προκείμενη περίπτωση δὲν ὑπῆρχαν σαφῆ ὅρια τῆς ἔκτασης τῶν μαύρων χωμάτων. Στὸ νότιο μέρος τοῦ σκάμματος καὶ σὲ ἐπίπεδο 20 ἐκ. περίπου ψηλότερα ἀπὸ τὸ σκελετό, βρέθηκε ἓνα κόκκαλο βοοειδοῦς.

Ὁ σκελετὸς καταλάμβανε τὸ βόρειο μέρος τοῦ σκάμματος καὶ ἦταν ἐντελῶς σαθρὸς καὶ ἐξαιρετικὰ εὐθρυπτος, μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι κατὰ μῆκος τοῦ σώματος καὶ τὸ δεξιὸ λυγισμένο πάνω στὴ μέση.

Εὐρήματα:

1 μελαμβαφὴς σκύφος (II 191) στὸ ἀριστερὸ γόνατο, **2** ρομβόσχημο χρυσὸ ἔλασμα (III 20) πάνω στὴ σπονδυλικὴ στήλη, **3** διαδηματικὴ ταινία ἀπὸ χρυσὸ ἔλασμα (III 43) ἀπλωμένη στὰ ἀνατολικά τοῦ κρανίου, **4** χρυσὸ ἀγγειόσχημο περιάπτο (III 216) στὰ ἀριστερὰ τοῦ λαιμοῦ, **5-6** δύο ἀσημένια σκουλαρίκια (III 179) δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς κάτω γνάθου, **7-10** τέσσερις ἀσημένιες τοξωτὲς πόρπες (III 333-334), μιὰ μεγάλη καὶ μιὰ μικρὴ, ἀριθ. 7 καὶ 9, στὸ δεξιὸ ὄμο καὶ μέσα ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχο βραχιόνιο, οἱ 8 καὶ 10 στὸ ἀριστερὸ στήθος, στὸ ὕψος τοῦ ἀριστεροῦ ἀγκώνα, **11-12** δύο ἀσημένια βραχιόλια (III 361) ἓνα σὲ κάθε ἀγκώνα, **13** σφενδόνη ἀσημένιου δαχτυλιδιοῦ (III 371) δίπλα σὲ φάλαγγα δάχτυλου τοῦ δεξιοῦ χειροῦ.

Γύρω στὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

T114 (σχέδ. 138, εἰκ. 216)

Ὁρθογώνιος λάκκος μὲ σωζ. διαστ. 95×70 ἐκ., προσανατολισμὸς Β-Ν. Σκελετὸς ἀγοριοῦ μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Ν. Musgrave: «Ὅστὰ ἀγοριοῦ (;) 10-11 ἐτῶν».

Ὁ λάκκος, μὲ στρογγυλεμένες γωνίες, ἀνοιγμένος σὲ πρασινωπὸ καὶ εὐθρυπτο ἀργιλῶδες ἔδαφος, εἶχε καταστραφεῖ στὸ νότιο τμήμα του κατὰ τὴ διάνοιξη τῆς αὐλακας τοῦ βόρειου ἀγωγοῦ. Τὸ μήκος τοῦ λάκκου δὲν στάθηκε δυνατὸ νὰ ἐξακριβωθεῖ μὲ βεβαιότητα, ὅμως τὰ κατὰ μήκος εὐθύγραμμα τοιχώματά του καὶ τὸ χρησιμοποιημένο καρφὶ ἀριθ. 12 ὑποδεικνύουν τὴν ὑπαρξὴ ξύλινης λάρνακας.

Ὁ σκελετὸς διασώθηκε ἀπὸ τὸ στήθος καὶ κάτω, σὲ πολὺ κακὴ κατάσταση, ὅπως ἄλλωστε καὶ τὰ σιδερένια ἀντικείμενα, ἀκόμα καὶ τὰ χρυσὰ ἐλάσματα, ἀφοῦ ὅλα βρέθηκαν μέσα σὲ παχιά καὶ πολὺ ὑγρὴ λάσπη. Τὸ δεξιὸ χερὶ ἦταν κατὰ μήκος τοῦ σώματος καὶ τὸ ἀριστερὸ λυγισμένο πάνω στὸ στήθος, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ δακτύλιο ἀριθ. 7, ποὺ βρέθηκε σὲ φάλαγγα ἐνὸς δάχτυλου αὐτοῦ τοῦ χεριοῦ.

Εὐρήματα:

1 μικρὴ ἀνθεμωτὴ κύλικα-σκύφος (II 123) στὰ πόδια, **2** μελανόμορφη λήκυθος (II 140) στὸν ἀριστερὸ ὦμο, **3** τμήμα κορινθιακοῦ ἐξαλείπτρου (II 70) δίπλα στὴ δεξιὰ κνήμη, **4** εἰδῶλιο κόρης (II 444) δίπλα στὴ λήκυθο ἀριθ. 2, **5** εἰδῶλιο καθιστῆς γυναικείας μορφῆς (II 470) στὸ ἀριστερὸ γόνατο, **6** δύο χρυσὰ ἐλάσματα μὲ τριγωνικὲς ἀπολήξεις (III 124), ἀπὸ τὸ περιστόμιο τοῦ κολεοῦ τοῦ ξίφους, ἐπάνω καὶ δίπλα ἀπὸ τὸ ξίφος, **7** δακτύλιος ἀπὸ χρυσὸ ἔλασμα (III 403) σὲ φάλαγγα ἀπὸ δάχτυλο τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ, δίπλα στὴ λαβὴ τοῦ ξίφους, **8** ἀσημένια δισκελὴς περόνη (III 296) στὴν περιοχὴ τῆς μέσης, **9** ξίφος σιδερένιο (III 613) ἐκτεινόμενο ἀπὸ τὸ στήθος λοξὰ πρὸς τὰ κάτω, **10** σιδερένιο μαχαίρι καὶ τμήμα ἐνὸς δεύτερου (III 444) στὰ δυτικὰ τοῦ ἀριστεροῦ ποδιοῦ, **11** τρισκελὲς ἄγκιστρο (III 520) ὅπου καὶ τὸ προηγούμενο, **12** τὸ τριγωνικὸ ἄκρο ἐνὸς σιδερένιου καρφιοῦ (III 547) ὅπου καὶ τὰ προηγούμενα.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

T115 (σχέδ. 139-140, εἰκ. 217-225)

Πώρινος κιβωτιόσχημος τάφος, 198×86 ἐκ., β. 91 ἐκ., πᾶχ. τ. 11-12,5 ἐκ., διαστ. καλυπτήριας πλάκας 236×105 ἐκ., πᾶχ. 10,5 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Ἀνδρικός σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ. Musgrave: «Ὅστὰ ἐνὸς ἄνδρα περίπου 25 ἐτῶν».

Ὁ τάφος εἶχε καταλάβει τὸ βόρειο μέρος ἐνὸς μεγάλου σχετικὰ ὀρθογώνιου σκάμματος, διαστάσεων 302×240 ἐκ., ἀνοιγμένου στὸ πρασινωπὸ, ἀργιλῶδες, φυσικὸ ἔδαφος. Γιὰ τὴν κατασκευὴ του χρησιμοποιήθηκαν ἕξι μονολιθικὲς πώρινες πλάκες, τέσσερις γιὰ τὰ τοιχώματα καὶ ἀπὸ μία γιὰ τὸν πυθμένα καὶ τὸ κάλυμμα. Οἱ πλάκες τοῦ νότιου καὶ δυτικοῦ τοιχώματος εἶχαν ὕψος 91 ἐκ. καὶ πατοῦσαν πάνω στὴν πλάκα τοῦ πυθμένα, ἐνῶ τοῦ βόρειου καὶ ἀνατολικοῦ τοιχώματος ἦταν ψηλότερες, 93 ἐκ., καὶ πατοῦσαν πάνω στὸ χῶμα, ποὺ σχηματίζε στα σημεῖα αὐτὰ χαμηλὴ βαθμίδα. Τὰ ἄκρα τῶν στενῶν πλακῶν ἐφάρμοζαν στὶς κάθετες ἐγκοπὲς ποὺ εἶχαν λαξευτεῖ στα ἄκρα τῶν μακρῶν πλακῶν. Ἡ καλυπτήρια πλάκα βρέθηκε ραγισμένη στὸ μέσο καὶ σὲ ἄρκετὰ σημεῖα τοῦ δυτικοῦ τῆς τμήματος (εἰκ. 217), ὁ τάφος ὅμως ἦταν ἀσύλητος.

Ἐσωτερικά, ἓνα λεπτὸ στρώμα λάσπης κάλυπτε τὸν πυθμένα καὶ μέρος ἀπὸ τὰ κτερίσματα (εἰκ. 218-219). Στὸ ἀνατολικὸ καὶ δυτικὸ ἄκρο τοῦ βόρειου τοιχώματος, 5 ἐκ. πρὸς κάτω ἀπὸ τὸ πάνω μέρος του, δύο σιδερένια καρφία συγκρατοῦσαν ἓνα δόρυ μὲ τὸν ξύλινο κοντό του, ποὺ δὲν σώθηκε. Διατηρήθηκε ὅμως στὴ θέση της, στὸ δυτικὸ ἄκρο τοῦ τοιχώματος, ἡ σιδερένια αἰχμὴ τοῦ ἀριθ. 40 (εἰκ. 220). Κατὰ τὸ νότιο ἐπίσης μέρος τοῦ ἀνατολικοῦ τοιχώματος, 18 ἐκ. χαμηλότερα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος του, εἶχε διατηρηθεῖ στὴ θέση του κρεμασμένος ἀπὸ ἓνα καρφί, ὁ σιδερένιος γάντζος ἀριθ. 46 μὲ υπολείμματα ὑφάσματος. Ἡ χάλκινη ἀσπίδα ποὺ βρισκόταν

στο ανατολικό τμήμα, διαμέτρου 90 εκ., δηλαδή μεγαλύτερη από το πλάτος του τάφου, θα πρέπει να είχε τοποθετηθεί λοξά από κάποιο ύψος της ΝΑ γωνίας έως χαμηλά στο βόρειο τοίχωμα, όπου τα κομμάτια της βρέθηκαν σε σχετική τάξη, ενώ του ΝΑ μέρους μαρτυρούν κάποια συμπίεση (σχέδ. 140, εικ. 221). Με το θρυμματισμό από την πτώση της και την όξείδωση από τα νερά του τάφου, καταστράφηκε σχεδόν ολοκληρωτικά το λεπτό κέλυφός της. Διατηρήθηκαν μόνο σημαντικά τμήματα από την άντρυγα, που ήταν από πιό χοντρό έλασμα. Τα σημειούμενα εξάλλου στο σχέδ. 140 σκοῦρα τμήματα της διπλής ταινίας ή των δύο ταινιών ἀριθ. 28-29, που ήταν άσημένιες επίχρυσες και σχετίζονται με τον τελαμώνά του ξίφους ἀριθ. 37, αποτυπώθηκαν σύμφωνα με τα ἔχνη που διασώθηκαν στο χώμα (εικ. 222-223). Από τις ίδιες τις ταινίες διατηρούνται μόνο κονιορτοποιημένα λείψανα, λόγω όξείδωσης του λεπτού άσημένιου ελάσματος και της λεπτότητας του φύλλου επιχρύσωσης.

Τα όστα του σκελετού βρέθηκαν στη θέση τους, εκτός από το κρανίο, που είχε μετακινηθεί προς τη ΝΔ γωνία. Ο νεκρός είχε ταφεί φορώντας, κατά τα φαινόμενα, το χάλκινο κράνος του, γιατί το κρανίο είναι καταπράσινο, όπως και σε άλλες ανάλογες περιπτώσεις (πβ. T57, T62, T111, T118). Το δεξί χέρι ήταν κατά μήκος του σώματος και το αριστερό λυγισμένο πάνω στο στήθος.

Εύρηματα:

ΑΓΓΕΙΑ: **1** αττική ταινιωτή κύλικα (II 110) στη ΝΑ γωνία, ανάποδα πάνω στο λέβητα ἀριθ. 4, **2** μελαμβαφής κύλικα (II 179) κάτω από την προηγούμενη, μέσα στο λέβητα, **3** κορινθιακό εξάλειπτρο (II 62) ανάμεσα στα μνηαῖα, **4** χάλκινος λέβης (II 404) δίπλα από τη δεξιά κνήμη, **5** λαβή και βάση μιᾶς χάλκινης πρόχου (II 426) στα πόδια, **6-20** δεκαπέντε χάλκινες φιάλες (II 333-337, 359-361, 363-365, 367-370), οι 6-13 κατά μήκος του νότιου τοιχώματος, τα θραύσματα της 14 σκόρπια πάνω στο ἱερὸ ὅστὸ και στα δυτικά της αριστερῆς λεκάνης, ή 15 στο μέσο του δυτικού τοιχώματος και οι 16-20 κατά μήκος του βόρειου τοιχώματος.

ΜΑΣΚΑ ΚΑΙ ΧΡΥΣΑ ΕΛΑΣΜΑΤΑ: **21** χρυσή μάσκα (III 1) πάνω στο δεξί βραχίονα, **22** τραπεζιόσχημο χρυσό έλασμα (III 66) από τη διακόσμηση του ένδύματος, δυτικά από τον αριστερό ὦμο, **23** έλασμα με τρεῖς τριγωνικὲς ἀπολήξεις (III 71) από τη διακόσμηση του ένδύματος, στο κάτω μέρος της δεξιᾶς λεκάνης, και τὸ ἄκρο ένὸς τριγώνου του στα δεξιά του ἱεροῦ ὁστοῦ, **24** χρυσό έλασμα (III 108) από τὸ κορύφωμα της λαβῆς του ξίφους ἀριθ. 37, έν μέρει κάτω από τὸς σπονδύλους του λαμοῦ, **25-27** τρία έλάσματα με τρεῖς τριγωνικὲς ἀπολήξεις (III 125), από τη διακόσμηση του κολεοῦ του ξίφους ἀριθ. 37, τὸ 25 στο πάνω μέρος του δεξιοῦ βραχιόνιου, τὸ 26 κάτω από τὸ θραῦσμα της φιάλης ἀριθ. 14, δυτικά της αριστερῆς λεκάνης, τὸ 27 μέσα στη μικρὴ φιάλη ἀριθ. 11, στα νότια του δεξιοῦ μνηαῖου, **28-29** σαθρὰ λείψανα άσημένιων επιχρυσωμένων ταινιών (III 90) από τὸν τελαμώνά του ξίφους ἀριθ. 37, σε δύο παράλληλες σειρὲς που σημειώνονται σκοῦρες στο σχέδιο, ὅπως προαναφέρθηκε, ἐκτεινόμενες από τὸν αριστερό και δεξί ὦμο προς τη δεξιά λεκάνη (εικ. 222-223), **30** σαθρὰ λείψανα επιχρυσωμένων άσημένιων έλασμάτων από τὰ καττύματα τῶν ὑποδημάτων (III 154) στην περιοχὴ τῶν ποδιῶν.

ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ: **31** δακτύλιος από χρυσό έλασμα (III 399) χωμένος μέσα στα δεξιά πλευρά, ὅπου και φάλαγγες από δάχτυλα του αριστεροῦ χειροῦ, **32** άσημένια δισκελῆς περόνη (III 290) πάνω στὸν αριστερό πήχη και τὸ ξίφος, **33** σιδερένια δισκελῆς περόνη (III 321) μεταξύ δεξιᾶς λεκάνης και εξάλειπτρου ἀριθ. 3, κάτω από τὸ θραῦσμα άντρυγας της άσπίδας.

ΕΙΔΗ ΟΠΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΑ: **34** χάλκινη άσπίδα (III 663) σε θραύσματα άπλωμένα σε ὁλόκληρο τὸ ανατολικὸ τμήμα του τάφου, **35** χάλκινο κράνος (III 672) δίπλα από τὸν ά-

ριστερό ὦμο, **36** θραῦσμα χάλκινης περικνημίδας (III 681) στὸν ἀριστερό ἀστράγαλο, **37** σιδερένιο ξίφος (III 604) πάνω στὸ στήθος, λοξὰ πρὸς τὸ βόρειο τοίχωμα, μὲ τμήμα ἀπὸ τὴ λαβὴ του καὶ τοὺς δακτύλιους τοῦ κορυφώματος τῆς λαβῆς, στὰ δεξιὰ τῆς σπονδυλικῆς στήλης, **38** σιδερένιο ξίφος (III 605) στὰ δεξιὰ τοῦ σκελετοῦ, μὲ τὸ δακτύλιο τοῦ κορυφώματός του κάτω ἀπὸ τὸ θραῦσμα φιάλης ἀριθ. 9, **39-40** δύο αἰχμὲς δοράτων (III 633) στὴ ΒΔ γωνία, ἢ 39 ἐν μέρει κάτω ἀπὸ τὸ κράνος καὶ ἢ 40 κολλημένη πάνω σὲ ἓνα σιδερένιο καρφὶ ψηλά, κοντὰ στὸ χεῖλος τοῦ βόρειου τοιχώματος τοῦ τάφου (εἰκ. 220), **41** σιδερένιο ὁμοίωμα ἄμαξας (III 421) πάνω στὸ ἀριστερὸ μηριαῖο, **42-43** σιδερένια ὁμοιώματα κλισμοῦ καὶ τράπεζας (III 488 καὶ 502) κοντὰ στὸ ἀριστερὸ γόνατο, **44** δέσμη πέντε σιδερένιων μαχαιριῶν (III 434) δίπλα στὴν ἀριστερὴ κνήμη, **45** δέσμη τριῶν ὀβελῶν (III 468) στὰ βόρεια τοῦ κλισμοῦ, **46-47** ἄγκιστρο ἀνάρτησης καὶ τμήμα ἐνὸς δευτέρου ὁμοίου (III 522 καὶ 523), τὸ πρῶτο ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τοίχωμα (ἀναφέρεται πρὸς τὸ πάνω στὴν περιγραφὴ τοῦ τάφου), τὸ 47 μαζὶ μὲ τὰ μαχαίρια καὶ τὰ ἐπόμενα καρφιά, **48** δέκα σιδερένια καρφιά (III 542), δύο ἀπὸ τὸ βόρειο καὶ ἓνα ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τοίχωμα τοῦ τάφου (ἀναφέρονται πρὸς τὸ πάνω στὴν περιγραφὴ τοῦ τάφου), τὰ ἄλλα μαζὶ μὲ τὰ μαχαίρια ἀριθ. 44, **49-50** δύο ἐλεφαντοστέινοι κρῖκοι καὶ **51-52** δύο παρόμοιοι κρῖκοι (III 566) στὰ βόρεια τῆς λαβῆς τοῦ ξίφους ἀριθ. 37 καὶ κοντὰ στὴ λαβὴ τοῦ ξίφους ἀριθ. 38 ἀντίστοιχα, **53** μικρὸς ἐλεφαντοστέινος κρῖκος (III 567), ὅπου οἱ προηγούμενοι ἀριθ. 49-50.

Γύρω στὸ 520 π.Χ.

T116 (σχέδ. 141, εἰκ. 226)

Ὁρθογώνιος λάκκος 221×75 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Ἀνδρικός (;) σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ. Musgrave: «Ὅστὰ γυναίκας 25-30 ἐτῶν».

Ὁ λάκκος, σχετικὰ μακρὸς καὶ μὲ κάπως ἀκανόνιστες παρειές, εἶχε ἀνοιχτεῖ στὸ πρασινωπὸ ἀργιλῶδες ἔδαφος. Ὁ τάφος βρέθηκε συλημένος. Ὁ νεκρὸς εἶχε τοποθετηθεῖ πρὸς τὸ βόρειο μέρος τοῦ λάκκου. Ἡ εἰκόνα ποὺ παρουσίαζαν τὰ ὅστὰ ἦταν μακάβρια. Οἱ περόνες τῶν δύο κνημῶν βρέθηκαν τοποθετημένες μὲ πολλὴ τάξη στὴν προέκταση τῶν δύο ὤμων, ἢ δεξιὰ μάλιστα μαζὶ μὲ τὸ ἀντίστοιχο πόδι. Τὰ δάχτυλα τοῦ ἀριστεροῦ ποδιοῦ ἦταν δίπλα στὸ λαμῖο. Ἡ δεξιὰ κνήμη ἦταν γυρισμένη πρὸς τὰ πάνω, μεταξὺ τῶν μηριαίων, καὶ τὸ κράνιο, ἀκέραιο, πεταμένο δίπλα στὴν ἀριστερὴ κνήμη μαζὶ μὲ μιὰ πλακοειδῆ πέτρα ἀπὸ ἀσβεστόλιθο. Στὴν ἀρχικὴ τους θέσιν βρέθηκαν τὰ ὅστὰ τοῦ ὑπόλοιπου σκελετοῦ, μὲ τὸ ἀριστερὸ χεῖρ κατὰ μῆκος τοῦ σώματος καὶ τὸ δεξιό λυγισμένο πάνω στὸ στήθος.

Εὐρήματα:

1 κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (II 92) στὸ δεξιὸ μηριαῖο.

460-450 π.Χ.

T117 (σχέδ. 142, εἰκ. 227-228)

Ὁρθογώνιος λάκκος 210×85 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ γυναίκας 40-50 (;) ἐτῶν».

Ὁρθογώνιος λάκκος, ἀνοιγμένος μέσα σὲ ὑπόλευκο ἀργιλῶδες ἔδαφος. Τὸ ΝΔ του ὄριο συνέπιπτε, ἂν καὶ βρισκόταν σὲ ἐπίπεδο λίγο χαμηλότερο, μὲ τὸ ἀνατολικὸ τμήμα τῆς βόρειας πλευρᾶς τοῦ παρακείμενου T116. Περιεῖχε πιθανὸν ξύλινη λάρνακα, ὅπως συμπεραίνεται ἀπὸ τὰ μαῦρα ἴχνη ποὺ διατηρήθηκαν κατὰ τόπους στὸν πυθμένα, καθὼς καὶ στὸ ἀνατολικὸ τμήμα τῆς νότιας παρειᾶς τοῦ λάκκου, ἢ ὅποια ἔσωζε καὶ τὴν ἀρχικὴ τῆς εὐθύγραμμῃ ἐπιφάνεια.

Ὁ σκελετὸς βρέθηκε πολὺ σαθρός, ἀλλὰ ὅλα τὰ ὅστ' ἦταν στὴ θέση τους, μαζὶ καὶ ἡ κάτω γνάθος, ἐνῶ τὸ κρανίον βρέθηκε μετατοπισμένο λίγο ἀνατολικότερα. Τὸ δεξιὸ χερὶ ἦταν λυγισμένο πάνω στὴν κοιλία καὶ τὸ ἀριστερὸ περνοῦσε λοξὰ πρὸς τὰ κάτω, πάνω ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη λεκάνη.

Εὐρήματα:

1-2 δύο μικρὲς κορινθιακὲς κοτύλες (II 38-39) δυτικότερα ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ πόδι, **3** πλημοχόη μὲ κάλυμμα (II 215) πάνω στὴ δεξιὰ κνήμη, **4** ἐξάλειπτρο (II 236) δίπλα στὶς κοτύλες, **5** χάλκινο λεβήτιο (II 415) στὸ δεξιὸ πόδι, **6** ρομβόσχημο χρυσὸ ἔλασμα (III 27) στὸ μέσο τοῦ στήθους, **7** χρυσὸ ἔλασμα γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ματιῶν (III 9) ἀνατολικά τοῦ προηγούμενου καὶ κολλητὰ μὲ αὐτό, **8-9** δύο ὑποκατάστατα σκουλαρικιῶν ἀπὸ χρυσὸ ἔλασμα (III 172) δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς κάτω γνάθου, **10** χρυσὸ ἀγγειόσχημο περιάπτο (III 212) δεξιὰ τῆς σπονδυλικῆς στήλης, κοντὰ στὸ ἔλασμα ἀριθ. 7, **11** ἀσημένια ἀλυσίδα (III 206) μετακινημένη ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ τῆς θέσης, γύρω ἀπὸ τὸ κρανίον, **12-13** δύο ἀσημένιες περόνες (III 247) στοὺς δύο ὤμους, **14** ἀσημένια δισκελὴς περόνη (III 301) στὴν περιοχὴ τῆς μέσης, δίπλα στὸν καρπὸ τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ, **15-16** δύο ἀσημένιες τοξωτὲς πόρπες (III 332) στὸ δεξιὸ καὶ στὸ ἀριστερὸ στήθος, **17-18** δύο ἀσημένια βραχιόλια (III 358) στοὺς βραχίονες, **19** ἐλάχιστα λείψανα δακτύλιου ἀπὸ ἀσημένιο ἔλασμα (III 406) στὰ δάχτυλα τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ, **20** σιδερένιο δρεπανόσχημο μαχαίρι (III 451) κάτω ἀπὸ τὸ λέβητα ἀριθ. 5.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

T118 (σχέδ. 143, εἰκ. 229)

Ὁρθογώνιος λάκκος 195×97 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Ἀνδρικός σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Δ. Musgrave: «Ὅστ' ἐνὸς ἄνδρα 25-30 ἐτῶν».

Ὁ λάκκος εἶχε ἀνοιχτεῖ, μὲ κάπως ἀκανόνιστες παρειές, στὸ φυσικὸ πρασινωπὸ καὶ κατὰ τόπους ἄσπρο, ὅπως ὁ ἀσβέστης, ἀργιλῶδες ἔδαφος. Ὁ σκελετός, πολὺ σαθρός, καλυπτόταν ἀπὸ ἐξαιρετικὰ λασπώδη ἐπίχωση. Τὰ ἐλάχιστα λείψανα τοῦ κρανίου εἶχαν πράσινο χρῶμα, καθὼς ὁ νεκρὸς φοροῦσε τὸ κράνος του (πβ. T57, T62, T97, T105, T111, T115). Τὸ ἀριστερὸ χερὶ ἦταν τοποθετημένο κατὰ μῆκος τοῦ σώματος καὶ τὸ δεξιὸ πάνω στὴ λεκάνη.

Εὐρήματα:

1 μελαμβαφὴς κύλικα (II 185) πάνω στὴν ἀριστερὴ κνήμη, **2** μελαμβαφὴς σκύφος (II 202) μετὰ τῶν γονάτων, **3** μελαμβαφὴς ἀμφορίσκος (II 209) στὸ δεξιὸ πόδι, **4** μελαμβαφὲς ἐξάλειπτρο (II 264) κοντὰ στὴ δεξιὰ κνήμη, **5** ρομβόσχημο χρυσὸ ἔλασμα (III 32) στὸ ἀριστερὸ στήθος, **6** μικρὸ θραῦσμα ἀσημένιας δισκελοῦς περόνης (III 309) στὰ δεξιὰ τῆς μέσης, **7** χάλκινο κράνος (III 680) στὴ θέση τοῦ κρανίου, **8-9** δύο σιδερένιες αἰχμὲς δοράτων (III 649 καὶ 656), ἡ 8 μέσα, ἡ 9 ἔξω ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ βραχίονα, **10** δρεπανόσχημο μαχαίρι (III 460) δίπλα ἀπὸ τὸ δεξιὸ γόνατο.

Γύρω στὸ 410 π.Χ.

T119 (σχέδ. 144, εἰκ. 230-231)

Ὁρθογώνιος λάκκος 210×110 ἐκ., προσανατολισμὸς Α-Δ περίπου. Δύο γυναικεῖοι σκελετοὶ μὲ τὴν κεφαλὴ πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστ' δύο γυναικῶν, ἡ γυναῖκα στὸ βόρειο μέρος τοῦ τάφου περίπου 45 ἐτῶν καὶ ἐκείνη στὸ νότιο 30-35 ἐτῶν».

Πρόκειται γιὰ πλατὺ λάκκο, ἀνοιγμένο στὸ φυσικὸ γκριζοπράσινο καὶ κατὰ τόπους ἄσπρο, ὅπως ὁ ἀσβέστης, ἀργιλῶδες ἔδαφος, μὲ λίγο ἀκανόνιστες σὲ ὀρισμένα σημεῖα παρειές. Οἱ

δύο νεκρὲς ποὺ περιεῖχε ὁ τάφος εἶχαν τοποθετηθεῖ μέσα σὲ δύο προφανῶς ξύλινες λάρνακες, ὅπως ἐπιτρέπουν νὰ συμπεράνουμε τὰ μαῦρα ἴχνη ὀρθογώνιου σχήματος πάνω στὸ δάπεδο τοῦ λάκκου, ποὺ δίνουν συνολικὴ διάσταση 195×99 ἐκ., καθὼς καὶ δύο ὁμάδες ἀπὸ καρφιά, σὲ ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα διατηρήθηκαν καὶ λείψανα ξύλου. Ἀπὸ τὶς δύο ὁμάδες ἡ μία, ἀριθ. 20 (δεκατρία καρφιά τύπου I), βρέθηκε στὸ ἐπίπεδο τοῦ δαπέδου καὶ ἡ ἄλλη, ἀριθ. 21 (ἐπτὰ καρφιά τύπου I καὶ πέντε τύπου II), ἀκριβῶς πάνω ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τῶν σκελετῶν. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ καρφιά αὐτὰ ἦταν μία ἢ δύο φορὲς στραβωμένα. Ἐτσι ὅμως ὅπως βρέθηκαν πεσμένα (τόσο τὰ πάνω, ὅσο καὶ τὰ κάτω), δὲν ἐπιτρέπουν νὰ συμπεράνουμε τὴν ἀκριβή τους θέση. Προσοχὴ πρέπει νὰ δοθῇ, ὅπως εἶναι φυσικὸ, στὴ στερέωση τῶν γωνιῶν τῶν λαρνάκων καὶ λίγο πιὸ μέσα ἀπὸ αὐτές, ἐνῶ ἀπὸ ἓνα μόνο καρφί χρησιμοποιήθηκε στὸ μέσο περίπου τῶν μακρῶν πλευρῶν τους. Τὰ περισσότερα καρφιά ἔχουν γλωσσοειδὴ κεφαλὴ (βλ. III 525). Πέντε μόνο εἶναι συνηθισμένα, μὲ μεγάλη δισκοειδὴ κεφαλὴ (III 534), ἡ ἐπιλογὴ τῶν ὁποίων φαίνεται νὰ εἶναι τυχαία: δύο βρέθηκαν στὸ μέσο τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, στὸ ἐπίπεδο τοῦ δαπέδου καὶ προφανῶς προέρχονται ἀπὸ τὶς γειτνιάζουσες γωνίες τοῦ κάτω μέρους τῶν δύο λαρνάκων, ἐνῶ τὰ ἄλλα δύο προέρχονται ἀπὸ τὸ πάνω ἐπίπεδο καὶ βρέθηκαν τὸ ἓνα στὴ ΒΑ γωνία καὶ τὸ ἄλλο στὸ μέσο περίπου τῆς μακρῆς πλευρᾶς τῆς βόρειας λάρνακας.

Οἱ δύο σκελετοί, ποὺ εἶχαν σχεδὸν τὸ ἴδιο μῆκος, βρέθηκαν παρ' ὅλη τὴ λάσπη σὲ σχετικὰ καλὴ κατάσταση, μὲ τὸ δεξιὸ χεῖρ πάνω στὴν κοιλία ὁ βόρειος καὶ στὴ μέση ὁ νότιος. Τὸ ἄλλο χεῖρ ἦταν κατὰ μῆκος τῆς ἀριστερῆς πλευρᾶς.

Εὐρήματα:

1 «ἰωνικὴ» κύλικα (II 10) ἀνάμεσα στὰ γόνατα τοῦ βόρειου σκελετοῦ, **2** κοτύλη (II 241) ἀνάμεσα στὰ γόνατα τοῦ νότιου, **3-4** δύο ρομβόσχημα χρυσὰ ἐλάσματα (III 17 καὶ 18) πάνω στὴ σπονδυλικὴ στήλη τῶν σκελετῶν, **5** κομβιόσχημο χρυσὸ περίαπτο (III 210) στὸ λαμὸ τοῦ νότιου σκελετοῦ, **6-9** δύο ζεύγη ἀσημένιων σκουλαρικιῶν (III 175 καὶ 182) στὴ θέση τῶν αὐτιῶν, **10-11** δύο ἀσημένιες περόνες (III 246) στοὺς ὤμους τοῦ βόρειου σκελετοῦ, **12** τρία θραύσματα ἀσημένιας περόνης (III 284) στὸ δεξιὸ μέρος τῆς μέσης τοῦ βόρειου σκελετοῦ, **13-16** δύο ζεύγη ἀσημένιων τοξωτῶν πορπῶν (III 325 καὶ 326), ἀπὸ ἓνα ζεύγος δεξιά καὶ ἀριστερὰ τοῦ στήθους τῶν δύο γυναικῶν, **17-18** ἓνα ζεύγος πορπῶν (III 327) στοὺς ὤμους τοῦ νότιου σκελετοῦ, **19** ἀσημένιο δαχτυλίδι (III 387) σὲ δάχτυλο τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ τοῦ βόρειου σκελετοῦ, **20-21** δεκατρία καὶ δώδεκα σιδερένια καρφιά (III 525 καὶ 534) ἀπὸ τὶς ξύλινες λάρνακες, προερχόμενα ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ πυθμένα τους καὶ ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο πάνω ἀπὸ τοὺς σκελετοὺς ἀντίστοιχα.

550 π.Χ.

T120 (σχέδ. 145, εἰκ. 232)

Ὁρθογώνιος λάκκος 176×80 ἐκ., προσανατολισμὸς ΒΔ-ΝΑ περίπου. Γυναικεῖος σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴ στὰ ΝΑ. Musgrave: «Ὅστ' ἀ γυναικάς 35-40 ἐτῶν».

Ὁ λάκκος ἦταν ἀνοιγμένος στὸ γκριζοπράσινο καὶ κατὰ τόπους ἄσπρο σὰν τὸν ἀσβέστη ἀργιλῶδες ἔδαφος. Μεταγενέστερη παραβίαση δὲν διαπιστώθηκε, ὁ τάφος ὅμως, κρίνοντας ἀπὸ τὸ πενιχρὸ τοῦ εὗρημα, ἦταν συλημένος. Ὁ σκελετὸς βρέθηκε σὲ σχετικὰ καλὴ κατάσταση, μὲ τὸ ἓνα χεῖρ κατὰ μῆκος τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς καὶ τὸ ἄλλο κάτω ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ περὺγιό τῆς λεκάνης.

Εὐρήματα:

1 βελόνα ἀπὸ μία σιδερένια περόνη (III 272) στὸν ἀριστερὸ ὦμο.

T121 (σχέδ. Α)

Ὁρθογώνιος λάκκος 130×40 ἐκ., προσανατολισμός Α-Δ. Σκελετὸς κοριτσιοῦ μετὰ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α. Musgrave: «Ὅστὰ κοριτσιοῦ σύμφωνα μετὰ τὰς ἐνδείξεις τῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων, 4-5 ἐτῶν».

Ἦταν ρηχὸς σχετικὰ λάκκος, στὸ ἐπίπεδο τοῦ παρακείμενου T91, ἀνοιγμένος στὸ προσχωσιγενὲς κοκκινωπὸ καὶ μετὰ ποταμίαια χαλίκια ἔδαφος. Πρόκειται γιὰ τὸν τελευταῖο τάφο ποὺ βρέθηκε στὸ νεκροταφεῖο μετὰ τὸν τελικὸ καθαρισμὸ τοῦ χώρου. Ἡ περιοχὴ ἦταν διαταραγμένη γύρω ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ μέρος του καὶ δὲν βρέθηκε τὸ ἀνατολικὸ ὄριο τοῦ σκάμματος. Τὸ μήκος τοῦ τάφου συμπεραίνεται ἀπὸ τὴν χρωματικὴ διαφορὰ τοῦ πυθμένα του, ποὺ ὑποδεικνύει καὶ τὴν πιθανὴ ὑπαρξὴ ξύλινης λάρνακας. Ἰσως δὲν εἶναι ἄσχετο μετὰ τὴν διατάραξιν τὸ γεγονὸς ὅτι ἀνακαλύφθηκε μόνον ἓνα σκουλαρίκι, ἀλλὰ ὁ τάφος βρέθηκε ἀσύλητος. Πάντως τὰ δύο ἀρχαῖα ἐξάλειπτρα προέρχονται ἴσως ἀπὸ ἄλλους τάφους τῆς περιοχῆς. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ σκελετοῦ ἦταν ἀπορροφημένο ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Τὸ δεξιὸ τουλάχιστον χερὶ ἦταν λυγισμένον πάνω στὴ λεκάνη, στὴ θέσιν τῆς ὁποίας βρέθηκαν τὰ δαχτυλίδια ἀριθ. 6 καὶ 10.

Εὐρήματα:

1 μελαμβαφῆς κοτύλη (II 255) δυτικὰ τῶν ποδιῶν, **2** ἀττικὴ λήκυθος (II 156) στὴ ΒΔ γωνία, **3** κορινθιακὸ ἐξάλειπτρο (II 65) ἀνάμεσα στὶς κνήμες, **4** ἄλλο ἐξάλειπτρο (II 263) κατὰ τὸ δεξιὸ πόδι, **5** ἀσημένιον σκουλαρίκι (III 189) στὴ θέσιν τοῦ δεξιοῦ αὐτιοῦ, **6** ἀσημένιον δαχτυλίδι (III 368) στὴν περιοχὴ τῆς λεκάνης, **7** τμῆμα περιδεραίου ἀπὸ ἑντεκα χάλκινες χάντρες καὶ τρεῖς ὀστέινες (III 200) στὴν περιοχὴ τοῦ λαμποῦ, **8-9** δύο χάλκινες τοξωτὲς πόρπες (III 344), ἢ μία στὸν ἀριστερὸ ὦμο, ἢ ἄλλη στὴ δεξιὰ μασχάλη, **10** χάλκινον δαχτυλίδι (III 378) ὅπου καὶ τὸ προηγούμενον ἀριθ. 6.

460-450 π.Χ.

ΤΑΦΕΣ ΖΩΩΝ

TZ1 (σχέδ. Α, εἰκ. 233)

Τραπεζιόσχημος λάκκος, προσανατολισμός ΒΑ-ΝΔ. Σκελετὸς σκύλου μετὴν κεφαλὴν στὰ ΒΑ.

Ὁ λάκκος εἶχε σχετικὰ ἀκανόνιστες παρειὲς καὶ ἦταν ἀνοιγμένος μεταξὺ τῶν T10 καὶ T15, μετὸν πυθμένα του στὸ φυσικὸ γκριζοπράσινο ἀργιλῶδες ἔδαφος. Ὁ σκελετὸς τοῦ ζώου κείτονταν σὲ συνεσταλμένη στάση πάνω στὴ δεξιὰ πλευρὰ του. Ἐνα κόκκαλο ζώου, ὁ 3ος μεταταρσικὸς κάτω ἄκρου ἀλόγου, σύμφωνα μετὴν γνωμάτευση τοῦ καθηγητῆ τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Γ. Κουφοῦ, βρέθηκε κοντὰ στὰ κάτω σκέλη τοῦ σκύλου, κατὰ τὴ ΒΔ γωνία τοῦ λάκκου.

Ὁ πυθμένας καὶ μερικὰ ὄστρακα κλασικοῦ ὀξυπύθμενου ἀμφορέα, ποὺ βρέθηκαν σκόρπια μέσα στὸ λάκκο, θὰ μπορούσαν νὰ χρονολογήσουν τὴν ταφή, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι τυχαῖα, προερχόμενα ἀπὸ τὴ γύρω ἐπίχωση, μετὴν χῶματα ἀπὸ τὴν ὁποία γέμισαν τὸν ταφικὸ λάκκο.

TZ2 (σχέδ. Α, εἰκ. 234)

Ἀκανόνιστος λάκκος, προσανατολισμός ΒΑ-ΝΔ. Σκελετὸς γαῖδουριοῦ μετὴν κεφαλὴν στὰ ΒΑ.

Πρόκειται γιὰ πρόχειρο λάκκο, ἀνοιγμένο στὸ γκριζοπράσινο ἀργιλῶδες ἔδαφος στὸ κρᾶσπεδο τοῦ λόφου, σχεδὸν στὴν ὄχθη τοῦ παρακείμενου ἔλους, 270 ἐκ. ΝΑ τοῦ T118 καὶ σὲ ἐπίπεδο 60 ἐκ. περίπου βαθύτερο ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ πυθμένα τοῦ τάφου. Τὸ ζῶο βρέθηκε σὲ συνεσταλμένη στάση, ξαπλωμένο πάνω στὴν ἀριστερὴν του πλευρὰ. Πρόκειται γιὰ σκελετὸ γαῖδουριοῦ, κατὰ τὸν καθηγητῆ τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ἰ. Μελέντη. Κανένα εὔρημα δὲν διαπιστώθηκε, οὔτε ἄλλη ἔνδειξη γιὰ τοὺς χρόνους ταφῆς τοῦ ζώου.

ΜΕΡΟΣ Β

ΤΑΦΟΙ ΚΑΙ ΤΑΦΙΚΑ ΕΘΙΜΑ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΤΑΦΟΥΣ

Τὸ νεκροταφεῖο τῆς Σίνδου εἶχε ἀπλωθεῖ πάνω σὲ ἕναν χαμηλὸ φυσικὸ λόφο, τὸ ἀνώτερο μέρος τοῦ ὁποίου κάλυπτε ἕνα παχὺ στρώμα προσχωσιγενοῦς, κοκκινωποῦ καὶ σκληροῦ ἐδάφους ἀμμώδους σύστασης, ποὺ περιελάμβανε ἐπίσης κροκάλες καὶ μικρότερα ποταμίδια χαλίκια. Κάτω ἀπὸ τὸ στρώμα αὐτὸ ἀκολουθοῦσε τὸ παρθένο γκριζοπράσινο ἀργιλωδὲς ἔδαφος (βλ. λεπτομέρειες στὴν Εἰσαγωγή αὐτοῦ τοῦ τόμου καὶ σχέδ. V).

Ὅταν ἄρχισε ἡ χρῆση τοῦ χώρου γιὰ τὶς ταφικὲς ἀνάγκες τοῦ οἰκισμοῦ, εἶχε ἤδη δημιουργηθεῖ τὸ προσχωσιγενὲς στρώμα πάνω ἀπὸ τὸ φυσικὸ ἔξαρμα τοῦ ἐδάφους. Ἀπὸ τοὺς παλαιότερους π.χ. τάφους, ὁ T94 (560/550 π.Χ.) εἶχε ἀνοίχτει σὲ αὐτὸ τὸ στρώμα. Γενικὰ πάντως τὰ σκάμματα, τὰ ὁποῖα περιεῖχαν τὸ λάκκο γιὰ τὸν τάφο, τὰ ἀνοίγαν κατὰ πλειονότητα ἕως τὸ ἐπίπεδο ὅπου ἄρχιζε τὸ παρθένο ἀργιλωδὲς ἔδαφος, κάποιες φορὲς καὶ λίγο πιὸ κάτω ἀπὸ αὐτό, διαπερνώντας τὸ ἀνώτερο προσχωσιγενὲς στρώμα. Λιγότερα ἦταν ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἔφταναν ἕως αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο, μερικὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα μάλιστα ἀνοίχτηκαν ἐντελῶς ἐπιπολῆς στὸ προσχωσιγενὲς ἔδαφος καὶ κάποια μόνο στὶς περιορισμένους διαστάσεις τῶν τάφων, οἱ ὁποῖοι κατὰ κανόνα ἀνῆκαν στοὺς νεώτερους τοῦ νεκροταφείου. Τὰ σκάμματα εἶχαν ὀρθογώνιο σχῆμα, οἱ διαστάσεις τοὺς ἦταν μεγαλύτερες ἀπὸ τὶς διαστάσεις τῶν λάκκων ποὺ περιεῖχαν τοὺς τάφους καί, κατὰ μία γενικότερη πρακτικὴ, εἶχαν κλιμακωτὴ διαμόρφωση, προφανῶς γιὰ λόγους διευκόλυνσης τῶν ἀνθρώπων ποὺ κατασκεύαζαν τοὺς κιβωτιόσχημους ἢ κατέβαζαν τὶς σαρκοφάγους καὶ μετέφεραν τὴ σορὴ τοῦ νεκροῦ στὸ ἐπίπεδο τοῦ ταφικοῦ λάκκου, ποὺ ἦταν βαθύτερο ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ πυθμένα τοῦ εὐρύτερου σκάμματος⁴³. Ἐνδεικτικά, στὴν εἰκ. 281 φαίνονται καθαρὰ τόσο ἡ κλιμακωτὴ διαμόρφωση τοῦ σκάμματος τοῦ T23, ὅσο καὶ ἡ ἀρχικὴ ἐπιφάνεια τῶν παρειῶν του. Οἱ τάφοι κατὰ κανόνα καταλάμβαναν τὸ βόρειο μέρος τοῦ σκάμματος⁴⁴, τοῦ ὁποίου καὶ ὁλόκληρος ὁ ὑπόλοιπος χώρος ἀνῆκε στὸν τάφο ποὺ περιεῖχε, γιὰ αὐτὸ τοποθετοῦσαν ἐκεῖ καὶ κτερίσματα⁴⁵. Τὸ σκάμμα ἦταν οὐσιαστικά ὁ ἱερὸς τόπος τοῦ τάφου, κατὰ κάποιο τρόπο ὁ περίβολός του⁴⁶. Στὴν περίπτωση τοῦ T59 κτερίσματα εἶχαν τοποθετηθεῖ καὶ πάνω στὴν καλυπτῆρια πλάκα (βλ. σχέδ. 71 καὶ 72). Πρόκειται ἀναμφίβολα καὶ στὶς δύο περιπτώσεις γιὰ κτερίσματα, τοποθετημένα ἔξω ἢ πάνω στὸν τάφο, τὰ ὁποῖα, λόγῳ καὶ τοῦ εἶδους τοὺς (μικκὺλες χάλκινες φιάλες, ὀβελοί, καρφιά, ἀμάξι, μαχαίρια, ὁμοιώματα ἐπίπλων), δὲν σχετίζονται μὲ εὐρήματα ποὺ σὲ ἄλλες περιπτώσεις, ἰδίως πάνω

43. Γιὰ κλιμακωτὰ σκάμματα στὴν περιοχὴ πβ. Μοσχονησιώτου 1988, 287· Μ. Μπέσιος, ΑΔ 44, 1989, Β, 325.

44. Πβ. καὶ Μοσχονησιώτου ὅ.π.

45. Κτερίσματα ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο δὲν ἦταν ἀσυνήθιστη πρακτικὴ, πβ. ἐνδεικτικὰ τοὺς τάφους ἀπὸ Σκύρο καὶ Κῶ (Wiesner 1938, 157 σημ. 6· Desborough 1952, 130), ἀπὸ τὴν Κόρινθο (C. W. Blegen – H. Palmer – R. S. Young, *Corinth* XIII [Princeton, N. Jersey 1964] 85), τὴν Ἀθήνα (Χαριτωνίδης 1958, 137-138), τὴν Ὀλυνθο (D.

M. Robinson, *Olynthus* XI [Baltimore 1942] 182), ἀπὸ τὸ Πολύχρονο Χαλκιδικῆς (I. Βοκοτοπούλου κ.ἄ., Ἀνασκαφὲς στὸ Πολύχρονο Χαλκιδικῆς, ΑΕΜΘ 2 [1988] 320 τάφος 13, 328 εἰκ. 9), τὸ Μιχαλίτσι Πρεβέζης (I. Βοκοτοπούλου, ΑΑΑ 6, 1973, 222) κ.ἄ. Βλ. καὶ Ἀνδρόνικος 1961/62, 157· Philipp 1981, 159.

46. Αὐτὸς ὁ χώρος σὲ ἄλλα νεκροταφεῖα τῆς περιοχῆς ὁρίζεται μὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ πέτρες, πβ. Κεραμάρης κ.ἄ. 2002, 233 σχέδ. 2.

ἀπὸ προϊστορικοὺς καὶ γεωμετρικοὺς τάφους, ἐξημενέτηκαν ὡς σχετιζόμενα μὲ τὶς τελευταῖες χοῆς στὸν νεκρό⁴⁷. Τὰ ὅρια τῶν σκαμμάτων σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις δὲν στάθηκε δυνατόν νὰ ἐξακριβωθοῦν, εἴτε γιατί ἡ περιοχὴ εἶχε ὑποστεί μεταγενέστερες ἐπεμβάσεις, ποὺ ἀναφέρονται κατὰ περίπτωσιν, εἴτε γιὰ τεχνικοὺς λόγους, ἐπεὶ ὑπῆρχε μεγάλη φυσικὴ ἐπίχωση, ἀλλὰ καὶ συσσώρευση πρόσθετων ὀγκῶν χωμάτων ἀπὸ τὶς πρόσφατες ἐκσκαφές, ποὺ ἔφτασαν σὲ σημαντικὸ βάθος, σὲ ὁρισμένα μέρη ἕως καὶ στὰ 4 μ.

Οἱ τάφοι, κιβωτιόσχημοι, λίθινες σαρκοφάγοι καὶ πήλινες ἢ ξύλινες λάρνακες, ἦταν κατὰ κανόνα τοποθετημένοι στὸν ἰδιαίτερο λάκκο ποὺ ἦταν ἀνοιγμένος εἴτε ἐν μέρει στὸ παρθένο ἔδαφος, λίγο βαθύτερα δηλαδὴ ἀπὸ τὸν πυθμένα τοῦ μεγαλύτερου σκάμματος, εἴτε καὶ ὁλόκληρος μέσα στὸ ἔδαφος αὐτό, σὲ βάθος δηλαδὴ ὅσο περίπου τὸ ὕψος τοῦ τάφου. Οἱ ταφικοὶ λάκκοι εἶχαν περίπου τὸ μῆκος καὶ πλάτος τῶν τάφων ποὺ δέχονταν, ἦταν λίγο μόνο μεγαλύτεροι. Μέσα σὲ αὐτοὺς καὶ ἀνάλογα μὲ τὸ κενὸ ποὺ ὑπῆρχε, ὁρισμένοι κιβωτιόσχημοι σφηνώνονταν μὲ μία ἢ περισσότερες ἄδρες πέτρες κατὰ μῆκος τῶν μακρῶν κυρίως πλευρῶν τους, ἰδίως κατὰ τὰ ἄκρα τῶν πλευρῶν τους, γιὰ νὰ μὴν ὑποχωρήσουν οἱ ἄρμοι στὶς γωνίες τους (βλ. π.χ. T20, T52, T67). Ἡ ἐξασφάλιση αὐτὴ εἶχε προβλεφθεῖ καὶ γιὰ ὁρισμένες λίθινες σαρκοφάγους, γιὰ εἰδικoὺς προφανῶς λόγους (βλ. T63, T76, T78, T95), ἀλλὰ διαπιστώθηκε καὶ στὶς περιπτώσεις ξύλινων λαρνάκων (βλ. T11, T80, T87, T96)⁴⁸, τὰ τοιχώματα τῶν ὁποίων δὲν ἦταν καρφωμένα, ἀλλὰ κατασκευασμένα μὲ τὸ σύστημα τῶν ἐντορμιῶν ἢ καὶ κολλητά, ὅπως ἀναφέρεται πιὸ κάτω⁴⁹.

Οἱ τάφοι τοῦ νεκροταφείου τῆς Σίνδου εἶχαν δεχθεῖ μία μόνο ταφή, ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, ποὺ ἀποτελοῦσαν ὅμως εἰδικὲς περιπτώσεις. Ἀπόδειξη γιὰ τὸ πόσο ἰσχυρὸ ἦταν τὸ ἔθιμο τῆς ταφῆς ἐνὸς μόνο ἀτόμου σὲ κάθε τάφο ἀποτελοῦν οἱ τρεῖς καλυβίτες T34, ποὺ δέχτηκαν τὰ σώματα πρόωρα γεννημένων τριδύμων. Σὲ δύο ἀπὸ τὶς εἰδικὲς περιπτώσεις μὲ διπλὴ ταφή, τοῦ T82A+B καὶ τοῦ T119A+B, πρόκειται οὐσιαστικὰ γιὰ δύο χωριστοὺς τάφους σὲ ἓνα χωρὸ ποὺ εἶχε προβλεφθεῖ γιὰ αὐτοὺς μέσα στὸ ἴδιο σκάμμα. Στὸν T82 (σχέδ. 103) ἐνταφιάστηκαν ἓνας ἄνδρας καὶ μία γυναίκα, ποὺ ἦταν πιθανὸν ζευγάρι, προσανατολισμένοι, σύμφωνα μὲ τὸ εὐρύτατα διαδεδομένο ἔθιμο τῆς περιοχῆς, ὁ ἄνδρας μὲ τὴν κεφαλὴ στὸ δυτικὸ καὶ ἡ γυναίκα στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ τάφου. Ἡ γυναίκα θάφτηκε στὸ χωριστὸ τάφο, 10 ἐκ. χαμηλότερα ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ ἄνδρα, εἴκοσι περίπου χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του. Στὸν T119 (σχέδ. 144) ἐντοπίστηκε μιὰ σύγχρονη ταφή δύο γυναικῶν, οἱ ὁποῖες, ἔχοντας διαφορὰ ἡλικίας περίπου δέκα ἐτῶν ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἦταν ἴσως στενὰ συγγενικὲς καὶ θάφτηκαν ἢ μιὰ δίπλα στὴν ἄλλη σὲ δύο χωριστὰς ξύλινες λάρνακες στὸ ἴδιο σκάμμα⁵⁰. Ὁ T10 (σχέδ. 13), ποὺ βρέθηκε συλημένος καὶ μὲ δύο κρανία πεταμένα μέσα, εἶχε καταλάβει τὸ βόρειο μέρος τοῦ σκάμματος, τὸ ὁποῖο παρουσίαζε τὶς ἴδιες ἀναλογίες μὲ τῶν T82 καὶ T119 καὶ πιθανότατα πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια περίπτωσιν, ἃν καὶ δὲν διαπιστώθηκαν λείψανα δεύτερης ταφῆς στὸ

47. Βλ. σχετικὰ Andronikos 1968, 95-96 Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα 1987, 19.

48. Γιὰ τὸν τρόπο στερέωσης τῶν τοιχωμάτων τοῦ τάφου ἐξωτερικὰ μὲ πέτρες βλ. τὶς περιπτώσεις στὸ νεκροταφεῖο τῆς Ἐλευσίνας (Μυλωνᾶς 1975, Β, 277), τῆς σημερινῆς Θέρμης Θεσσαλονίκης (Μοσχονησιώτου 1988, 285· Ε. Σκαρλατίδου, ΑΔ 48, 1993, Β 2, 330· Ε. Σκαρλατίδου – Δ. Ἰγνατιάδου, Πρῶτα συμπεράσματα ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ ἀρχαίου νεκροταφείου στὴ Θέρμη (Σέδες), ΑΕΜΘ 10Α [1996] 483). Πβ. ἐπίσης τὶς περιπτώσεις

τοῦ Ἀρχοντικοῦ Πέλλας (Α. Χρυσοστόμου – Π. Χρυσοστόμου, Ἀνασκαφὴ στὴ δυτικὴ νεκρόπολιν τοῦ Ἀρχοντικοῦ Πέλλας κατὰ τὸ 2001, ΑΕΜΘ 15[2001] 480, 484) καὶ τοὺς τάφους 7 καὶ 8 τῆς Σκύρου (Σαπουνᾶ-Σακελλάρᾳκη 2001/02, 174-175 σχέδ. 25).

49. Βλ. παρακάτω σελ. 112 μὲ σημ. 60 καὶ 61.

50. Διπλὴ σύγχρονη ταφή παρατηρήθηκε καὶ στὸ νεκροταφεῖο τῆς Νέας Φιλαδέλφειας Θεσσαλονίκης, βλ. Β. Μισαηλίδου-Δεσποτίδου, Ἀνασκαφὴ στὴ Νέα Φιλαδέλφεια τὸ 1995, ΑΕΜΘ 9 (1995) 315.

νότιο μέρος του σκάμματος. Στην περίπτωση του συλημένου T30 (σχέδ. 34), όπου επίσης βρέθηκε και τμήμα δεύτερου κρανίου, δεν υπήρξε στο σκάμμα χώρος για δεύτερο τάφο. Ωστόσο ολόκληρο το ανατολικό μέρος του σκάμματος παρουσίαζε μεταγενέστερες επεμβάσεις, για αυτό είναι πιθανό το τμήμα του δεύτερου κρανίου στον T30 να προέρχεται ενδεχομένως από άλλον, γειτονικό τάφο που συλήθηκε κατά τη διάρκεια της ίδιας επιχείρησης και δεν αποκλείεται κάτι ανάλογο να συνέβη και με το δεύτερο κρανίο του T10. Τέλος, η ταφή των τριών ατόμων στον μεταγενέστερο T16 σίγουρα δεν ήταν κανονική, αφού οι τρεις σκελετοί βρέθηκαν πεταμένοι ο ένας πάνω στον άλλο (σχέδ. 20). Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν⁵¹, μοναδική περίπτωση ενός τάφου με λείψανα οστών δεύτερου ατόμου είναι ο T52, μέσα στον οποίο, εκτός από την κύρια ταφή, βρέθηκαν επίσης, σε χαμηλότερο όμως επίπεδο, τα τμήματα ενός μηριαίου και μιας κνήμης, που ενδεχομένως παρέμειναν στην άκρη του τάφου μετά από μια ανακομιδή των υπολοίπων λειψάνων μιας προηγούμενης ταφής.

Στους ξεχωριστούς μικρούς τάφους T34, T101B, T92 και T72 θάφτηκαν νεογέννητα μωρά και βρέφη, κοντά στους τάφους των γονιών τους. Οι τάφοι των τριδύμων T34 (σχέδ. 38) ήταν τρεις κεραμοσκεπείς, χωριστοί για το καθένα νεογέννητο. Είχαν τοποθετηθεί σε ρηχό και πρόχειρο ορθογώνιο λάκκο, που ανοίχτηκε στην προς τα ανατολικά προέκταση του ευρύτερου σκάμματος του T33 (βλ. στο τοπογραφικό σχέδ. Α). Ο τάφος 33 ανήκε πιθανότατα σε γυναίκα, τη μητέρα μάλλον των τριών νεογέννητων ή έμβρυϊκής ηλικίας παιδιών, σύμφωνα τουλάχιστον με τις ανασκαφικές ενδείξεις, αν και σύμφωνα με τον J. H. Musgrave (Tafos 42) τα οστά ανήκαν σε άνδρα. Ανάλογη είναι και η περίπτωση του γυναικείου T101A (σχέδ. 124), δίπλα από τη βόρεια πλευρά του οποίου ανοίχτηκε ένας λάκκος, ο T101B, για την ταφή ενός νεογέννητου, ίσως αγοριού. Σε μικρή απόσταση από τον επίσης γυναικείο T73 (βλ. σχέδ. Α) είχε ενταφιαστεί στον μικρών διαστάσεων T72 ένα βρέφος ενάμισι έως δύο ετών (κατά τον J. H. Musgrave ίσως και δύο βρέφη), που δεν αποκλείεται καθόλου να είχε στενή συγγενική σχέση με τη νεκρή του T73. Οι ταφές γυναικας με παιδι είναι συχνές ήδη από τα προϊστορικά χρόνια, αντίθετα σπάνιες είναι οι σύγχρονες ταφές άνδρα και παιδιού⁵². Στην περίπτωση των γυναικείων ταφών, αν πρόκειται για σύγχρονες ταφές με νεογέννητα παιδιά, είναι εύκολο να φανταστούμε τους λόγους θανάτου των ατόμων αυτών. Ο σύγχρονος, όμως, θάνατος ενός άνδρα και ενός παιδιού, του παιδιού του μάλλον, όπως πρέπει να ήταν ή περίπτωση π.χ. των T91 και T92, δεν μπορεί εύκολα να ερμηνευτεί.

Από τους 121 τάφους στο νεκροταφείο της Σίνδου οι 59 βρέθηκαν συλημένοι από την αρχαιότητα και τέσσερις κατεστραμμένοι από σύγχρονες δραστηριότητες. Η σύληση σε αρκετές περιπτώσεις δεν πρέπει να απέιχε πολύ χρονικά από την ταφή, γιατί οι τυμβωρύχοι φαίνεται να ήξεραν το φύλο των ατόμων που ήταν θαμμένα εκεί, αφού οι τάφοι βρέθηκαν ανοιγμένοι από τη δυτική ή την ανατολική πλευρά, όπου βρισκόταν το πάνω μέρος του κορμού του νεκρού ή της νεκρής αντίστοιχα και όπου πάντα ήταν συγκεντρωμένα σχεδόν όλα τα πολύτιμα αντικείμενα του τάφου. Την υπόθεση αυτή βεβαιώνει και το γεγονός ότι σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως στους T7, T46, T47, η νεκρή είχε συρθεί πριν την αποσύνθεση του πτώματος προς το μέρος από το οποίο έγινε η σύληση, δηλαδή όχι πολύ καιρό μετά την ταφή.

51. Για άλλες παρατηρήσεις σχετικά με οστά περισσότερα του ενός ατόμου σε έναν τάφο βλ. στο Μέρος Γ για το σκελετικό υλικό.

52. Βλ. Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα 1987, 21. Αυτό ίσχυε και αργότερα, βλ. Kurtz – Boardman 1971, 190 K.

Σουρέφ – Κ. Χαβέλα, Σουρωτή 2002, *AEMΘ* 16 (2002) 268-269 Λ. Στεφανή, Συστάδα αρχαϊκών τάφων στη Βέροια και νέα στοιχεία για τις πρώιμες φάσεις κατοίκησης στην πόλη, *AEMΘ* 18 (2004) 487.

Θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὑπῆρχε κάποιο σῆμα πάνω ἀπὸ τὴν κεφαλὴ τῶν νεκρῶν, ἴσως ἀπὸ ξύλο, τὸ ὁποῖο δὲν σώθηκε. Μαρμαρίνες στήλες ἢ ἄλλα λίθινα σήματα δὲν ὑπῆρχαν, οὔτε διαπιστώθηκαν λιθοσσωροὶ πάνω ἀπὸ τοὺς τάφους τῆς Σίνδου, ὅπως ἀναφέρεται ὅτι παρατηρήθηκαν πάνω ἀπὸ τὴν κεφαλὴ τῶν νεκρῶν σὲ τάφους ἄλλων περιοχῶν⁵³. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπόθεση ὅτι οἱ τυμβωρύχοι γνῶριζαν τὸ φύλο τοῦ νεκροῦ ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ κάποιος σήμανσης, ἐνὸς ξύλινου π.χ. σήματος πάνω στὸν τάφο, ἀποδυναμώνεται ἀπὸ ὀρισμένα περιστατικά. Στὸν γυναικεῖο π.χ. T56 ἐγίνε προσπάθεια σύλησης ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ τάφου, ἐπειδὴ προφανῶς οἱ τυμβωρύχοι γνῶριζαν ὅτι ἐκεῖ εἶχε θαφτεῖ γυναίκα, ἀλλὰ στὴ μοναδικὴ αὐτὴ περίπτωση ἡ νεκρὴ εἶχε τοποθετηθεῖ μὲ τὴν κεφαλὴ στὸ δυτικὸ μέρος καὶ ἔτσι ἐγκαταλείφθηκε ἡ ἐπιχείρηση σύλησης. Ἐπίσης ὁ T111 παραβιάστηκε ἀπὸ τὸ ΝΑ μέρος τῆς σαρκοφάγου, πιθανὸν γιὰ τὸ ὅτι οἱ τυμβωρύχοι ἀναζητοῦσαν γυναικεῖο σκελετό, ἀλλὰ συνάντησαν τὰ πόδια τοῦ νεκροῦ ἀνδρὸς καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν ἴσως ὁ τάφος ἔμεινε τελικὰ ἀσύλητος.

Ἀντίθετα, στὴν περίπτωση τοῦ T37 οἱ τυμβωρύχοι, ἐπειδὴ ἴσως δὲν εἶχαν παραβιάσει τὸν τάφο ἀπὸ τὴν πλευρὰ ὅπου θὰ μπορούσαν νὰ βροῦν τὰ σημαντικὰ κτερίσματα, ὀλοκλήρωσαν τὸ ἔργο τους, κατέστρεψαν καὶ ἀπογύμνωσαν ἀπὸ τὸ περιεχόμενό του ὀλόκληρο τὸν τάφο, πιθανότατα κατὰ τὸν 2ο αἰ. π.Χ., ἂν τὰ νομίσματα **II 540, 544** καὶ **549b**, ποὺ βρέθηκαν στὴν ἐπίχωσή του, σχετίζονται μὲ τὸ χρόνο τῆς σύλησης. Ἐνδεῖξεις γιὰ συλήσεις στὸ χῶρο τοῦ νεκροταφείου ἔχουμε καὶ ἀπὸ τὸν 4ο αἰ. π.Χ. στὸν T83 καὶ T110, ἀλλὰ καὶ ἄλλες μπορούμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι σημειώθηκαν τὸν αἰῶνα αὐτόν, κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς εὐρείας ἰσοπεδωτικῆς ἐπέμβασης στὸ ἀνατολικὸ ὄριο τοῦ νεκροταφείου, ἢ ὁποία ἐγίνε γιὰ τὶς ἀνάγκες ἐνὸς κεραικοῦ ἐργαστηρίου στὸ χῶρο αὐτὸ (βλ. σχετικὰ στὴν Εἰσαγωγὴ αὐτοῦ τοῦ τόμου).

Σχεδὸν σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις οἱ τάφοι ξανασφραγίζονταν μετὰ τὴ σύληση, εἴτε μὲ τὰ κομμάτια ἀπὸ τὰ σπασμένα καλύμματα, εἴτε ἀκόμη καὶ μὲ πέτρες ἀπὸ τὸν περίγυρο ἢ μὲ τὰ χῶματα τῆς ἐκσκαφῆς. Ἄν αὐτὸ γινόταν γιὰ νὰ μὴν ὑποπέσει στὴν ἀντίληψη τῶν ἀνθρώπων τὸ μέγεθος τῆς «ἱεροσυλίας» ἢ ἀπὸ κάποιο μεταφυσικὸ φόβο, δὲν μπορούμε νὰ ξέρουμε. Ὅπως δὲν μπορούμε νὰ ξέρουμε ἂν τὰ ὅσα ζῶν ποὺ βρίσκονται μαζὶ μὲ τὰ πεταμένα ὅσα τῶν νεκρῶν καὶ τὰ κτερίσματα εἶναι κάτι τυχαῖο ἢ σφαζόταν κάποιο ζῶο γιὰ ἐνδεχόμενο ἐξευμενισμό.

Εἶναι περίεργο καὶ παραμένει ἀνερμήνευτο τὸ γεγονὸς ὅτι κανένας ἀπὸ τοὺς ἐννέα συνολικὰ ἀρχαῖκους κιβωτιόσχημους τάφους, τοὺς κατασκευασμένους μὲ πῶρινες πλάκες, ποὺ ἦταν καὶ οἱ πλουσιότεροι τάφοι ποὺ ἔδωσε τὸ νεκροταφεῖο τῆς Σίνδου, δὲν βρέθηκε συλημένος.

53. Ε. Σκαρλατίδου – Δ. Ἰγνατιάδου, Πρῶτα συμπεράσματα ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ ἀρχαίου νεκροταφείου στὴ Θέρμη (Σέδες), *AEMΘ* 10A (1996) 482-483.

ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ

Οἱ τάφοι τοῦ νεκροταφείου τῆς Σίνδου ἀνήκουν, ἐκτὸς ἀπὸ λίγες ἐξαιρέσεις, σὲ τρεῖς μεγάλες κατηγορίες:

1. τῶν κιβωτιόσχημων, κατασκευασμένων ἀπὸ πώρινες πλάκες,
2. τῶν πώρινων σαρκοφάγων καὶ
3. τῶν ἀπλῶν ὀρθογώνιων λάκκων στὸ χῶμα, ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔδωσαν στοιχεῖα γιὰ τὴ χρήση στὸ νεκροταφεῖο ξύλινων λαρνάκων.
Τὸ ὕλινδ τῶν δύο πρώτων κατηγοριῶν ἦταν χοντρὸς πωρόλιθος, ποὺ περιεῖχε καὶ ἀπολιθωμένα ὅστρεα πεταλίδων, προερχόμενος πιθανότατα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Κουφαλίων, στὸ ΒΔ ἄκρο τοῦ Νομοῦ Θεσσαλονίκης. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τάφους αὐτοὺς, ἀποκαλύφθηκαν ἐπίσης:
4. τρεῖς κιβωτιόσχημοι κτιστοὶ (T40, T68, T70), μὲ λιθοπλίνθους ἀπὸ πολὺ καλῆς ποιότητος λεπτόκοκκο πωρόλιθο σὲ δεύτερη χρῆση (σχέδ. 44-48 καὶ VI-XXIII, εἰκ. 65-70 καὶ 252-280), προερχόμενες ἀπὸ ἓνα σημαντικὸ κτίριο τῆς περιοχῆς, τῶν χρόνων περὶ τὸ 530 π.Χ.⁵⁴,
5. ἓνας κιβωτιόσχημος (T50) ἀπὸ σχιστολιθικὲς πλάκες,
6. δύο πῆλινες σαρκοφάγοι καὶ τμῆμα μιᾶς τρίτης (T2, T33, T73),
7. ἓνας πλινθόκτιστος τάφος καὶ δύο πλινθόστρωτοι (T90, T91, T92),
8. τρεῖς μικροὶ καλυβίτες (T34) γιὰ τριῖδυμα νεογνά,
9. τρία τεφροδόχα ἀγγεῖα μὲ καμένα ὅστά (T4, T17, T29) καὶ
10. λείψανα ἀπὸ μιὰ πυρὰ (T27) μὲ ἐλάχιστα καμένα ὅστα, πιθανότατα ἀπὸ ἀνακομιδῇ.

Οἱ πώρινοι κιβωτιόσχημοι ἦταν συνολικὰ ἑννέα καὶ ἀποτελοῦν τὴν πιὸ ἐξέχουσα ομάδα τάφων τοῦ νεκροταφείου τῆς Σίνδου. Οἱ δύο T25 καὶ T65 χρονολογοῦνται περὶ τοὺς 540-530 π.Χ., ὁ T57 γύρω στὰ 530-510, ὁ T115 στὸ 520 καὶ οἱ ἄλλοι γύρω στὴν τελευταία δεκαετία τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. Ὅλοι εἶχαν ἀνοιχτεῖ στὶς ΝΑ ὑπώρειες τοῦ φυσικοῦ λόφου, ἂν καὶ σὲ ἀρκετὴ ἀπόσταση μετὰξὺ τους, καὶ περιεῖχαν τὶς πλουσιότερες ταφές. Ἦταν ὅλοι ἀσύλητοι, πιθανὸν καὶ ὁ T89, ποὺ καταστράφηκε κατὰ τὴ διάνοιξη τοῦ βόρειου ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ τῆς βιομηχανικῆς περιοχῆς τῆς Σίνδου, ὅπως ἀναφέρεται ἀναλυτικὰ στὸ σχετικὸ λῆμμα. Γιὰ τὴν κατασκευὴ τους εἶχαν χρησιμοποιηθεῖ ἔξι πώρινες πλάκες, τέσσερις κάθετες γιὰ τὰ τοιχώματα καὶ ἀπὸ μιὰ γιὰ τὴν κάλυψη καὶ τὸν πυθμένα, ὅλες καθαρὰ δουλεμένες μὲ τὴ θραπὶνα (βλ. εἰκ. 282). Πάνω στὴν πλάκα τοῦ πυθμένα πατοῦσαν οἱ κάθετες πλάκες στοὺς T20, T57 καὶ T65, ἐνῶ στὸν T67 οἱ κάθετες πατοῦσαν στὸ ἔδαφος, ἔξω ἀπὸ αὐτή. Στὴν περίπτωση τοῦ T115 οἱ πλάκες τοῦ νότιου καὶ δυτικοῦ τοιχώματος ἀκούμπησαν πάνω στὴν πλάκα τοῦ πυθμένα, ἐνῶ οἱ ἄλλες, ὄντας ψηλότερες, τοποθετήθηκαν ἔξω ἀπὸ αὐτήν, πάνω στὸ ἔδαφος. Στὰ ἄκρα τῶν στενῶν (T20, T25, T65, T67, σχέδ. 24, 30, 82, 86) ἢ τῶν μακρῶν τοιχωμάτων (T52, T57, T115, σχέδ. 62, 69, 140) εἶχαν λαξευτεῖ κάθετες ἐγκοπές, μέ-

54. Βλ. Despinì 2009, 46 μὲ σημ. 207.

σα στὶς ὁποῖες ἐφάρμοζαν τὰ ἄκρα τῶν δύο ἄλλων πλακῶν⁵⁵. Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ ὁ T56, τοῦ ὁποίου οἱ πλάκες τῶν τοιχωμάτων δὲν ἔφεραν ἐγκοπὲς (σχέδ. 68). Ἀπὸ τὰ θραύσματα τῶν πλακῶν τοῦ T89 ποὺ περισώθηκαν, ἓνα μόνο διατηρεῖ πέρας, ἀλλὰ δὲν παρουσιάζει ἐγκοπὴ.

Οἱ μονολιθικὲς σαρκοφάγοι χρησιμοποιήθηκαν γενικὰ στὸν ἐλληνικὸ χῶρο ἀπὸ τὸν 6ο αἰ. π.Χ. Οἱ πῶρινες τοῦ νεκροταφείου τῆς Σίνδου ἦταν ὅλες ἀνεξαίρετως ἀπλὲς καὶ καθαρὰ δουλεμένες μὲ τὴ θραπὶνα (βλ. εἰκ. 281-283), ὅπως καὶ οἱ πλάκες τῶν πῶρινων κιβωτιόσχημων. Καλύπτονταν κατὰ κανόνα μὲ μονολιθικὸ δικλινὲς κάλυμμα, ποὺ σχηματίζει ἀετωματικὸ μέτωπο στὶς στενὲς πλευρὲς. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν οἱ T59, T62 καὶ T109 μὲ μία ἐπίπεδη καλυπτήρια πλάκα, καθὼς καὶ ὁ T79 μὲ δικλινὲς κάλυμμα, ἀλλὰ ἐξαρχῆς σὲ δύο κομμάτια. Σὲ δύο περιπτώσεις, στὶς λίθινες σαρκοφάγους T45 (σχέδ. 53, εἰκ. 76) καὶ T95 (σχέδ. 117, εἰκ. 185), τὰ τοιχώματα ἐνισχύθηκαν μὲ μεταλλικοὺς συνδέσμους στὰ ραγίσματα ποὺ εἶχαν προκύψει πιθανὸν κατὰ τὴ λάξευση⁵⁶. Αὐτῶν, ὅπως καὶ τῶν ξύλινων λαρνάκων, οἱ δύο μακριὲς πλευρὲς εἶχαν σφηνωθεῖ μέσα στὸν ταφικὸ λάκκο καὶ μὲ πέτρες, ὅπως ἀναφέρθηκε πρὶν πάντων⁵⁷.

Ἀπὸ τοὺς ἀπλοὺς λάκκους, οἱ 21 παρουσίασαν σαφεῖς ἐνδείξεις ὅτι περιεῖχαν ξύλινη λάρνακα, μάλιστα ὁ T119 περιεῖχε δύο ξύλινες λάρνακες⁵⁸. Πρόκειται γιὰ μιὰ κατηγορία λαρνάκων γνωστὴ ἤδη ἀπὸ τὴν ὕστερη ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ καὶ τὰ γεωμετρικὰ χρόνια⁵⁹. Τὰ καρφιά ποὺ βρέθηκαν στοὺς T19, T31, T32 καὶ T119 τῆς Σίνδου (γιὰ τὰ καρφιά αὐτά, τύπου I καὶ II, βλ. στὸν τόμο Σίνδος III) μαρτυροῦν λάρνακες μὲ καρφωμένα τοιχώματα. Οἱ ἐνδείξεις στοὺς ὑπόλοιπους 17 λάκκους ὑποδεικνύουν λάρνακες, τὰ τμήματα τῶν ὁποίων θὰ εἶχαν συνδεθεῖ μὲ ξυλόκαρφα ἢ θὰ εἶχαν συναρμολογηθεῖ κατὰ τὸ γνωστὸ σύστημα τῶν ἐντορμιῶν⁶⁰, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦταν καὶ κολλητὰ⁶¹. Στὶς περιπτώσεις αὐτές, τὴν ὑπαρξὴ ξύλινης λάρνακας ὑποδείκνυν τὰ μαῦρα ἴχνη σὲ κανονικὸ ὀρθογώνιο σχῆμα καὶ σὲ μέγεθος τάφου, ποὺ παρατηρήσαμε στὸ δάπεδο τοῦ ταφικοῦ λάκκου. Μαῦρα ἴχνη παρατηρήθηκαν καὶ σὲ σχήματα μὲ λιγότερο καθορισμένα ὅρια, λόγω κατάρρευσης μέρους τῶν παρειῶν τοῦ λάκκου, μετὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τῶν ξύλινων τοιχωμάτων. Κάποιες φορές, μέσα σὲ ἓνα ἀπλὸ χωμάτινο λάκκο, ἓνα μόνο καρφὶ ἀνάρτησης μὲ σπασμένο τὸ ἄκρο προσήλωσης, ποὺ σημαίνει ὅτι κάπου ἦταν καρφωμένο (πβ. τὸ καρφὶ **III 537** τοῦ T28 καὶ τὸ **III 546** τοῦ T105), ἢ πέτρες κατὰ μῆκος τῶν πλευρῶν τοῦ σκελετοῦ⁶² ἐπιτρέπουν νὰ συμπεράνουμε τὴν ὑπαρξὴ ξύλινης λάρνακας. Ἐπίσης, στὶς περιπτώσεις ποὺ βρέθηκε ἀναμοχλευμένο τὸ περιεχόμενο σὲ ἓνα

55. Ἡ τεχνικὴ κατασκευῆς κιβωτιόσχημων μὲ πλάκες τοιχωμάτων ποὺ «κλειδώνουν» ἀναφέρονται καὶ σὲ τάφους τῆς περιοχῆς τοῦ Μεταποντίου, βλ. Carter 1998, 254 (T13), 262 (T43), 282 (T2) κ.ά. (4ου αἰ. π.Χ.).

56. Γιὰ συνδέσμους σὲ λίθινους τάφους βλ. Παπαποστόλου 1977, 285, πίν. 95.1 σχέδ. 1· Δ. Τριαντάφυλλος, Σωστικὲς καὶ δοκιμαστικὲς ἀνασκαφές 1993. Στρούμη, Πεντάλοφος, Κομνηνά, *AEMΘ* 7 (1993) 602, 613 εἰκ. 2 καὶ 4.

57. Βλ. παραπάνω σελ. 108 μὲ σημ. 48.

58. Γιὰ ξύλινες λάρνακες βλ. Kurtz – Boardman 1971, 71, 97· Philipp 1981, 153 καὶ ἐνδεικτικὰ Μ. Ἀνδρόνικος – Ἀ. Κοτταρίδου, *ΠΑΕ* 1988, 100· Μοσχονησιώτου 1988, 287· Ἐ. Πουλάκη-Παντεριμαλῆ, Ὀλυμπος 2. Μακεδονικὸν ὄρος, μετεωρότατον, στό: Ἀμητός, 711· Γ. Καραμήτρου-Μεντεσιδῆ, *ΑΔ* 44, 1989, Β, 365· Μ. Μπέσιος, *ΑΔ* 44, 1989, Β, 325, 326· Μ. Μπέσιος – Ἀ. Κραντοπού-

λου, Ἀνασκαφὴ στὸ βόρειο νεκροταφεῖο τῆς Πύδνας 1994, *AEMΘ* 8 (1994) 149· Μ. Μπέσιος, Νεκροταφεῖα Πύδνας, *AEMΘ* 10Α (1996) 236, 237 καὶ Μπέσιος 2007, 645-646· Ἀ. Κοτταρίδου, Βεργίνα 1997, *AEMΘ* 10Α (1996) 83· Χρυσοστόμου – Χρυσοστόμου 2007, 115, 122, 126.

59. Persson 1942, 111-119· Kübler 1954, 12, 21 σημ. 52· Andronikos 1968, 102-104· Δημακοπούλου 1987, 74-75· Hägg – Sieurin 1982, 177-186· Muhly, 1996, 206-211.

60. Πβ. Ὁρλάνδος 1955, 61· Μυλωνᾶς 1975, Β, 277.

61. Γιὰ κολλητὲς λάρνακες βλ. Kurtz – Boardman 1971, 270· Greenewalt – Majewski 1980, 138-140 εἰκ. 7. Γιὰ κατασκευαστικὰ ζητήματα τῶν ξύλινων λαρνάκων βλ. Brümmer 1985, 23-26, 56-58, εἰκ. 1, 16-17.

62. Πβ. Μυλωνᾶς 1975, Β, 277.

άπλο ταιφικό λάκκο, θα πρέπει να θεωρήσουμε ως βέβαιο ότι κατά τη μέρα της σύλησης ό τάφος ήταν κενός, πβ. τόν Τ81, Τ94 κ.ά.

Αυτό μπορεί να εξηγηθεί μόνο αν δεχτούμε ότι ύπηρχε ξύλινη λάρνακα με κάλυμμα, άφοϋ στη Σίνδο δέν είχαμε καμιά περίπτωση τάφου με πατούρα γύρω γύρω για την ύποδοχή ξύλινης κάλυψης με σανίδες ή δοκίδες, ούτε βρέθηκαν μαύρα ίχνη από άποσαθρωμένα ξύλα κάλυψης πάνω στόν πυθμένα του βαθμιδωτού σκάμματος, γύρω από τδ χείλος του ταφικού λάκκου, όπως αναφέρεται σε άλλες περιπτώσεις⁶³. Γενικά ή είκόνα και των άπλων λακκοειδών τάφων, οί όποιοι δέν παρουσίαζαν ένδειξεις για ύπαρξη ξύλινης λάρνακας, δημιουργούσε την έντύπωση ότι οί νεκροί είχαν ένταφιαστεί εκεί όπως στους κιβωτιόσχημους και στις λίθινες ή πήλινες λάρνακες, χωρίς δηλαδή να συσσωρευτούν επάνω τους χώματα.

Π ή λ ι ν ε ς λ ά ρ ν α κ ε ς βρέθηκαν δύο (Τ33 και Τ73, είκ. 54 και 284-288 αντίστοιχα) και ένα θραύσμα μιās τρίτης (Τ2)⁶⁴. Και οί τρεις ανήκαν σε γυναίκες, σύμφωνα με τις ανασκαφικές ένδειξεις. Έχουν τις ίδιες διαστάσεις και είναι κατασκευασμένες από τόν ίδιο κοκκινωπό πηλό και πιθανότατα στα ίδια καλούπια ένδς έργαστηρίου. Αποτελούνταν από χωριστά κομμάτια: τις δύο μακριές και τις δύο στενές κάθετες πλευρές, την πλάκα του πυθμένα (όλες πάχους 2,8 εκ.), τὰ τμήματα του χείλους και τὰ δύο τμήματα του καλύμματος. Τὰ κομμάτια αυτά, άφοϋ στέγνωσαν πρώτα μέσα στά, ξύλινα πιθανότατα, καλούπια τους, συναρμόστηκαν με τη βοήθεια άραιου ή πηχτού πηλού κατά περίπτωση. Πηχτός πηλός π.χ. χρησιμοποιήθηκε για τη συρραφή του χείλους με τδ τοίχωμα, όπως φαίνεται από τη λοξή διαμόρφωση στο σημείο μετάβασης από τδ ένα μέρος στο άλλο. Τδ ίδιο τδ χείλος αποτελείτο άσφαλώς από περισσότερα κομμάτια, που ένώθηκαν μετά με άραιό πηλό και έπιμέλεια τόση, ώστε σήμερα να μη διακρίνονται οί ραφές. Στη συνέχεια όλόκληρο τδ χείλος, στη μέσα και έξω πλευρά του, όπως και όλες οί έσωτερικές επιφάνειες της σαρκοφάγου, συμπεριλαμβανομένου και του πυθμένα, αλείφτηκαν με άραιό γάνωμα και τδ σύνολο θα ψήθηκε σε κλίβανο, άφοϋ τδ γάνωμα παρουσιάζει άκανόνιστες χρωματικές διαβαθμίσεις, από κοκκινωπό έως μελανό.

Καμία από τις πήλινες λάρνακες της Σίνδου δέν παρουσιάζει ζωγραφική διακόσμηση. Τδ χείλος, που έξέχει πάνω από τὰ κάθετα τοιχώματα έσωτερικά και έξωτερικά (βλ. σχέδ. 37 του Τ33), αποτελείται από μιὰ δοκό πλάτους 12-13 εκ., τδ μέτωπο της όποιας, συνολικού ύψους 5 έως 5,5 εκ., διακοσμείται στο κάτω μέρος του, έσωτερικά και έξωτερικά, με ανάγλυφο ίωνικό κυμάτιο (είκ. 285 του Τ73)⁶⁵. Τδ δικλινές κάλυμμα των λαρνάκων κατασκευάστηκε σε δύο χωριστά κομμάτια (είκ. 286). Η παρυφή, στο σημείο έπαφής των δύο κομματιών, ενισχύθηκε στο πάνω μέρος με μιὰ πρόσθετη φαριδιά ταινία, πάχους 2 εκ. και πλάτους 7 και 9 εκ. στα δύο κομμάτια του Τ73 (είκ. 149 και 286), ή όποία ήταν πιθανόν κατασκευαστικό στοιχείο των ξύλινων λαρνάκων⁶⁶. Ίσως και τὰ δύο σιδερένια στραβόκαρφα **III 528** του Τ82Α

63. Βλ. παραπάνω σημ. 43.

64. Για τη λάρνακα του Τ73 βλ. Κατ. Σίνδου, 309. Γενικά για πήλινες λάρνακες βλ. Γιούρη 1990, 151-152 είκ. 8· Καλτσάς 1998, 292-296. Πβ. Hitzl 1991, 42 άριθ. 12 και 44 είκ. 27-30.

65. Για λάρνακες με ανάλογη ανάγλυφη διακόσμηση κάτω από τδ χείλος πβ. και μιαν άλλη λάρνακα από τδ νεκροταφείο της βόρειας πλευράς του οικισμού στη Σίνδο (Μοσχονησιώτου 1988, 294 είκ. 11), τις λάρνακες από τὰ Άβδηρα (Koukouli-Chrysanthaki 1970, 346-349 άριθ. 4-5 είκ. 22-24, όπου και άλλα παραδείγματα· Λ.

Κρανώτη, Τύμβος από τη ΒΔ νεκρόπολη των Άβδήρων, ΑΕΜΘ 1 [1987] 434 είκ. 7· Καλλιντζή 1997, 818-819), από την άρχαία Άκανθο (Γιούρη 1990, 152 είκ. 8 και 11· Καλτσάς 1998, 293 [τύπος Β] σχέδ. 44-45, πίν. 84, 95, 122α, 135α κ.ά.), τη λάρνακα ΙΙ από την Οισύμη (Ε. Γιούρη, ΑΔ 20 [1965] Β3, 449), από τη Μεσημβρία (Α. Βαβρίτσας, ΠΑΕ 1981, 3 ταφή 8, πίν. 9β-γ).

66. Πβ. και τδ κάλυμμα της πόρινης σαρκοφάγου 242 από τδ βόρειο νεκροταφείο της Κορίνθου: Dickey 1992, 31, πίν. 38c.

(σχέδ. 103) νὰ συνέδεαν δύο τμήματα τοῦ καλύμματος μιᾶς ξύλινης λάρνακας. Στὴν περίπτωση τοῦ T73 δύο, μεγάλα σχετικά, τετρασκελὴ Σ (εἰκ. 287-288) χαράχτηκαν στὸ νωπὸ πηλὸ, πάνω στὴν ταινία τοῦ ἐνὸς καὶ δίπλα στὴν ταινία τοῦ ἄλλου κοιμητιοῦ τοῦ καλύμματος. Πρόκειται ἴσως γιὰ τὸ ἀρχικὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ κατασκευαστῆ τῆς λάρνακας⁶⁷. Ἀνάλογες εἶναι καὶ οἱ περιπτώσεις μιᾶς πῆλινης λάρνακας ἀπὸ τὴ Μεσημβρία καὶ τριῶν ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἀκανθο⁶⁸. Στὰ δύο τμήματα τοῦ καλύμματος τῆς Μεσημβρίας χαράχτηκε ἀπὸ ἓνα Η καὶ στὰ καλύμματα τῶν λαρνάκων τῆς Ἀκάνθου τὰ γράμματα Δ Ι, Τ καὶ Ο Γ.

Ὁ π λ ι ν θ ό κ τ ι σ τ ο ς T90, κατασκευασμένος μὲ τὸν τρόπο ποὺ περιγράφεται στὸ σχετικὸ λῆμμα, ὑπῆρξε ὁ μοναδικὸς πλινθόκτιστος κατασκευασμένος μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ στὸ νεκροταφεῖο τῆς Σίνδου ποὺ δημοσιεύεται ἐδῶ. Ἀντίθετα, πολλοὶ παρόμοιοι τάφοι, χρονολογούμενοι γενικὰ στὸν 5ο καὶ 4ο αἰ. π.Χ., ἀνακαλύφθηκαν σὲ ἄλλους γειτονικοὺς τόπους ἐνταφιασμοῦ τοῦ ἴδιου οἰκισμοῦ⁶⁹, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλα νεκροταφεῖα τῆς Μακεδονίας⁷⁰. Κιβωτιόσχημος, μὲ ὄρθιες ὅμως πλίνθινες πλάκες ἦταν κατὰ τὰ φαινόμενα καὶ ὁ T85, ὅπως ἀναφέρεται στὸ σχετικὸ λῆμμα. Οἱ δύο π λ ι ν θ ό σ τ ρ ω τ ο ι T91 καὶ T92 ἀποτελοῦν οὐσιαστικὰ ἀπλουστευμένη μορφή τοῦ τύπου τοῦ πλινθόκτιστου τάφου.

Οἱ τρεῖς μικροὶ κ α λ υ β ί τ ε ς T34 δέχτηκαν τὰ σώματα πρόωρα γεννημένων τριδύμων, δύο ἀγοριῶν καὶ ἐνὸς κοριτσιοῦ, σύμφωνα μὲ τὸν προσανατολισμὸ τῶν νεκρῶν παιδιῶν. Τὸν κάθε τάφο ἀποτέλεσε μιὰ λακωνικὴ κεραμίδα, ποὺ καλύφθηκε μὲ μιὰν ἄλλη. Πρόκειται γιὰ ἓνα εἶδος τάφου χαρακτηριστικοῦ γιὰ βρέφη, ποὺ μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ ἄλλοῦ⁷¹.

Ἐνδείξεις γιὰ καύσεις νεκρῶν ἀποτελοῦν μόνο τὰ τρία τ ε φ ρ ο δ ό χ α ἀγγεῖα T4, T17 καὶ T29, τῶν χρόνων τοῦ αὐστηροῦ ρυθμοῦ καὶ ἡ περιέργη περίπτωση T27, τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., ὅπου εἶχαν καεῖ πάνω σὲ κλάδους δέντρων τὰ τμήματα δύο μηριαίων, ποὺ ἔδιναν τὴν ἐντύπωση ὅτι προέρχονταν ἀπὸ ἀνακομιδή.

67. Ἐνα παρόμοιο Σ ὑπάρχει στὴ λαβὴ ἐνὸς θαύματος ἀμφορέα ποὺ βρέθηκε κατὰ τὴς ἀνασκαφῆς τοῦ οἰκισμοῦ τῆς διπλῆς τράπεζας στὴ Σίνδο (Τιβέριος, 1991/92, 221 σημ. 44 εἰκ. 26 Μ. Τιβέριος, Ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες στὴ διπλὴ τράπεζα τῆς Ἀγχιάλου [Σίνδος] κατὰ τὸ 1990, *AEMΘ* 4 [1990] 323 σημ. 20) καὶ στὸ λαμπρὸ ἐνὸς ἀμφορέα ἀπὸ τὴν Τορώνη (Α. Cambitoglou – J. K. Papadopoulos – O. T. Jones [ἐπιμ.], *Torone I* [Athens 2001] 510 ἀριθ. 13.37, εἰκ. 99, πίν. 77).

68. Γιὰ τῆς Μεσημβρίας βλ. παραπάνω σημ. 65 καὶ γιὰ τῆς Ἀκάνθου βλ. Γιούρη 1990, 152 εἰκ. 12.

69. Βλ. Μοσχονησιώτου 1988, 287 εἰκ. 13-14 Κεραμάρης κ.ἀ. 2002, 233, 235.

70. Βλ. τοὺς τάφους 12 καὶ 14 στὴς Ἀλυσκὲς Κίτρους (Μ. Μπέσιος, Ἀνασκαφῆς στὴν Πύδνα [1988], *AEMΘ* 2 [1988] 189-190. Πβ. καὶ τοῦ ἴδιου, Νεκροταφεῖα Πύδνας, *AEMΘ* 10Α [1996] 238), ἀπὸ τὴν ἀρχαία Αἶνεια (Βοκοτοπούλου 1990, 51), τὴν ἀρχαία Λητὴ (Κ. Τσάκαλου-Τζαναβάρη, Ἀνασκαφικὴ ἔρευνα στὸ νεκροταφεῖο τῆς ἀρχαίας Λητῆς, *AEMΘ* 3 [1989] 308-309 Κ. Τζαναβάρη – Κ. Φίλης, Ἐρευνες στὸν οἰκισμὸ καὶ τὰ νεκροταφεῖα τῆς ἀρχαίας Λητῆς. Πρῶτες ἐκτιμήσεις, *AEMΘ* 17 [2003] 158), τὴ Βεργίνα (Ἀ. Κοτταρίδου, Βεργίνα 1991. Το-

πογραφικὲς ἔρευνες στὴν εὐρύτερη περιοχὴ καὶ ἀνασκαφὴ στὸ νεκροταφεῖο τῶν Αἰγῶν, *AEMΘ* 5 [1991] 24), τὸν Ἄγ. Ἀθανάσιο Θεσσαλονίκης (Μ. Τσιμπίδου-Αὐλωνίτου, Ταφικὸς τύμβος στὸν Ἄγ. Ἀθανάσιο Θεσσαλονίκης. Νέα ἀνασκαφικὰ στοιχεῖα, *AEMΘ* 6 [1992] 371), τὴ σημερινὴ Θέρμη (Ε. Σκαρλατίδου, *ΑΔ* 48, 1993, Β2, 332, πίν. 99β Ε. Σκαρλατίδου – Δ. Ἰγνατιάδου, Πρῶτα συμπεράσματα ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ ἀρχαίου νεκροταφείου στὴ Θέρμη [Σέδες], *AEMΘ* 10Α [1996] 484 καὶ Ε. Σκαρλατίδου, Τὸ νεκροταφεῖο τῆς Θέρμης [πρῶτην Σέδες] Θεσσαλονίκης, 20 χρόνια ἔρευνας, σὸ: Π. Ἀδάμ-Βελῆνη – Κ. Τζαναβάρη [ἐπιμ.], *AEMΘ* 20 χρόνια Ἐπετειακὸς τόμος [Θεσσαλονίκη 2009] 334, 336 εἰκ. 10), τὸ Ἀρχοντικὸ Πέλλας (Α. Χρυσοστόμου – Π. Χρυσοστόμου, Ἀνασκαφὴ στὴ δυτικὴ νεκρόπολη τοῦ Ἀρχοντικοῦ Πέλλας, *AEMΘ* 18 [2004] 565 σημ. 14), πβ. καὶ τοὺς τάφους ἀπὸ τὴν Ἡλίδα (Γ. Α. Παπαθανασόπουλος, *ΑΔ* 24, 1969, 153, πίν. 149γ-δ, 151β-γ) καὶ τοὺς ὑστερότερους στὴ Βεργίνα: Δρούγου 1991, 52, 54 μὲ εἰκ.

71. Πβ. τὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἀρχαία Τράγυλο (Μ. Νικολαΐδου-Πατέρα, *ΑΔ* 44, 1989, Β2, 377), τὸ Σταφιδόκαμπο Ἡλίδας (Ξ. Ἀραπογιάννη, *ΑΔ* 48, 1993, Β1, 104, πίν. 40ε) κ.ἀ. Βλ. Kurtz – Boardman 1971, 192.

Ο ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ

Ο προσανατολισμός των τάφων, με μεγαλύτερες ή μικρότερες αποκλίσεις (βλ. τοπογραφικό σχέδ. Α), ήταν σε γενικές γραμμές Α-Δ. Μέσα σε αυτούς, σύμφωνα με το ευρείας διάδοσης έθιμο στην περιοχή, οι γυναίκες θάβονταν με την κεφαλή στο ανατολικό μέρος του τάφου και οι άνδρες με την κεφαλή στο δυτικό. Ο κανόνας αυτός τηρήθηκε ακόμα και όταν ο προσανατολισμός παρουσίαζε μεγάλες αποκλίσεις από τον άξονα Α-Δ. Έτσι σε τάφους με απόκλιση ΒΑ-ΝΔ ή ΒΔ-ΝΑ, η κεφαλή της νεκρής ήταν προς το βορειοανατολικό και του νεκρού προς το βορειοδυτικό μέρος αντίστοιχα. Έξαιρση αποτελεί ο γυναικείος T56, στον οποίο η νεκρή θάφτηκε με την κεφαλή στο δυτικό μέρος, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα να διαφύγει τελικά ο τάφος τη σύληση, που είχε επιχειρηθεί από το ανατολικό μέρος. Στους T69 και T116, παρότι τη μεγάλη διασάλευση των οστών, φαίνεται ότι οι νεκροί είχαν θαφτεί με την κεφαλή προς Δ και σύμφωνα με τον κανόνα θα έπρεπε να ανήκουν σε δύο άνδρες, σύμφωνα όμως με την οστεολογική μελέτη πρόκειται για γυναίκες. Προσανατολισμός Β-Ν διαπιστώθηκε σε δύο μόνο ανδρικούς τάφους. Στον T94 ο σκελετός βρέθηκε με την κεφαλή στο βόρειο μέρος του τάφου, η βόρεια πλευρά του οποίου είχε μικρή απόκλιση προς Δ. Στον T114, ο οποίος σημειώνεται επίσης με απόκλιση, αν και ελάχιστη, της βόρειας πλευράς του προς Δ, είχε τοποθετηθεί ένα μικρό άγόρι, με την κεφαλή όμως στο νότιο μέρος.

ΤΑ ΤΑΦΙΚΑ ΕΘΙΜΑ

Στὰ ταφικὰ ἔθιμα ἀνήκαν, ὡς σταθερὲς πρακτικὲς, τὸ κλείσιμο τῶν ματιῶν καὶ τοῦ στόματος, τὸ πλύσιμο καὶ ἡ ἄλειψη μὲ ἀρωματικὰ ἔλαια τοῦ σώματος τοῦ νεκροῦ, ἡ ἔνδυσή του καὶ ὁ στολισμὸς του⁷². Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔθιμα αὐτὰ μᾶς εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴ γραπτὴ παράδοση καὶ πιδὸ συγκεκριμένα ἀπὸ τοὺς σχετικοὺς νόμους, ὅπως ὁ νόμος τοῦ Σόλωνα, τὸν ὁποῖο ἀκολουθεῖ καὶ ὁ νόμος τῆς Ἰουλίδας τῆς Κέας⁷³. Σημαντικὲς, ὅμως, πληροφοριεῖς ἀποκομίζουμε γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἐπίσης ἀπὸ τὰ κτερίσματα καὶ τὰ ἄλλα ταφικὰ ἀντικείμενα ποὺ βρίσκονται στοὺς τάφους.

Στοὺς τάφους τοῦ νεκροταφείου τῆς Σίνδου, ἀδιακρίτως ἀνδρικοὺς ἢ γυναικείους, κάποια ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ καὶ τὰ κτερίσματα ἔχουν μιὰ ἰδιαιτερότητα καὶ μαρτυροῦν ἀπόκλιση σὲ ὁρισμένα σημεῖα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ξέρουμε ἀπὸ τὴ νότια Ἑλλάδα. Τὸ κλείσιμο τῶν ματιῶν καὶ τοῦ στόματος τοῦ νεκροῦ ἀνῆκε στὰ πανάρχαια νενομισμένα, «τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ τῶν θανόντων» (Ὅμηρος, *ω* 296) καὶ ἦταν ἀνέκαθεν τὸ πρῶτο μέλημα καὶ χρέος τῶν οἰκείων του σὲ ὅλες τὶς περιοχές⁷⁴. Τὸ ἔθιμο ὅμως νὰ καλύπτονται αὐτὰ καὶ γενικὰ τὸ πρόσωπο τοῦ νεκροῦ δὲν ἴσχυε σὲ ἀστικὰ κέντρα τῆς νότιας Ἑλλάδας, ὅπως εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὶς παραστάσεις πρόθεσης στὰ ἀγγεῖα, ἀλλὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τῆς Ἰουλίδας ποὺ ἀναφέρθηκε πιδὸ πᾶν⁷⁵. Στὸ νεκροταφεῖο τῆς Σίνδου, ὡστόσο, τὰ χρυσὰ ἐπιστόμια, τὰ ἐλάσματα γιὰ τὸ πρόσωπο ἢ γιὰ τὰ μάτια καὶ τέλος οἱ χρυσὲς μάσκες⁷⁶ μαρτυροῦν τὴν κάλυψη τοῦ προσώπου τοῦ νεκροῦ⁷⁷, ἀφοῦ, ὅπως δείχνουν οἱ τρύπες ἀπὸ βελόνι ποὺ παρουσιάζουν, ἦταν ὅλα ραμμένα σὲ ὕφασμα⁷⁸. Ἀνεξάρτητα, λοιπόν, ἀπὸ τὸ ἐρμηνευτικὸ ζήτημα ποὺ δημιουργεῖ ἡ παρουσία τους στὸν τάφο⁷⁹, τὰ πολύτιμα αὐτὰ εὐρήματα μαρτυροῦν ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς τηροῦσαν ἐδῶ τὸ ἔθιμο τῆς κάλυψης τοῦ προσώπου τοῦ νεκροῦ.

Ὅλοι οἱ ἀσύλητοι τάφοι τοῦ νεκροταφείου τῆς Σίνδου, καθὼς καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς συλημένους, ἔδωσαν ἀπὸ ἓνα τουλάχιστον ἐξάλειπτρο, συνολικὰ πενήντα ἐπτὰ πήλινα, τέσσερα μεταλλικά, καθὼς καὶ ἑξὶ πλημοχόες⁸⁰, προερχόμενες ἀπὸ τάφους ποὺ δὲν περιεῖχαν χαμηλὸ ἐξάλειπτρο, πήλινο ἢ μεταλλικό, μὲ ἐξαίρεση ἐκείνη τοῦ T117, ποὺ συνυπῆρχε μὲ ἓνα ἐγχώριο ἐξάλειπτρο (βλ. στὸν T117 ἀριθ. 3 καὶ 4). Τὸ πρόβλημα τῆς χρήσης τῶν ἀγγείων αὐτοῦ τοῦ τύπου ἀπασχόλησε τὴν ἔρευνα, πιθανότερη ὡστόσο εἶναι ἡ ἐρμηνεία ὅτι περιεῖχαν ἀρωματικὰ ἔλαια, μύρα, ποὺ μπορούσαν νὰ μετακινοῦνται χωρὶς νὰ χύνονται⁸¹. Ἡ γενικότερη χρῆση τους

72. Γενικὰ βλ. Andronikos 1968, 2-9, 39-43· Kurtz – Boardman 1971, 200, 207.

73. Βλ. στὸν τόμο Σίνδος III, μὲ σημ. 160-161.

74. Βλ. Andronikos 1968, 7, 41-43.

75. *IG* XII, 5, 593 στ. 7· Kurtz – Boardman 1971, 200.

76. Βλ. γιὰ τὰ ἐπιστόμια ἀριθ. **III 10-35**, γιὰ τὰ ἐλάσματα προσώπου **III 6-8**, γιὰ τὸ ἔλασμα γιὰ τὰ μάτια **III 9** καὶ γιὰ τὶς μάσκες **III 1-5**.

77. Ὅπως σημείωσα ἄλλοῦ (Despini 2009, 47), ἓνας ἀπὸ τοὺς παράγοντες ποὺ συνεισέφεραν στὴν ὑλοποίηση τῆς ιδέας νὰ χρησιμοποιηθεῖ χρυσὴ νεκρικὴ μάσκα

στὸ βορειοελλαδικὸ ὡρὸ ἦταν καὶ ἡ προηγούμενη ἐξοικείωση μὲ τὴν ιδέα τῆς κάλυψης τοῦ προσώπου τοῦ νεκροῦ μὲ χρυσὰ ἐλάσματα στὸ ὡρὸ αὐτό. Γιὰ τὰ πρωιμότερα ἐπιστόμια στὸ βορειοελλαδικὸ ὡρὸ βλ. Δεσποῖνη 1998, 71-72· Despini 2009, 34-36.

78. Δεσποῖνη 1998, 68-69.

79. Βλ. Δεσποῖνη 1998, 75-76.

80. Πήλινα ἐξάλειπτρα ἀριθ. **II 55-98**, **II 219-220**, **II 234-236**, **243-247**, **263-265**, μεταλλικά ἀριθ. **II 434-437**, πλημοχόες ἀριθ. **II 213-218**.

81. Scheibler 1964, 73, 80.

προκύπτει ἀπὸ παραστάσεις σὲ ἀγγεῖα⁸². Ἡ παρουσία τους, πάντως, σὲ κάθε τάφο τοῦ νεκροταφείου τῆς Σίνδου, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ φύλο τοῦ νεκροῦ καὶ τὴν ἡλικία του, τὰ διακρίνει ἀπὸ τὰ ἄλλα σχετικά κτερίσματα, ὅπως εἶναι π.χ. τὰ ληκύθια, οἱ ἀρύβαλλοι καὶ τὰ ἀλάβαστρα. Δίνεται ἡ ἐντύπωση ὅτι τὸ ἐξάλειπτρο στὸ νεκροταφεῖο αὐτὸ εἶχε μιὰ ἰδιαιτερότητα σὲ σχέση μετὰ τὰ ἄλλα μυροδοχεῖα καὶ ἐξυπηρετοῦσε μιὰν ἀναγκαιότητα. Τὸ πλῦσιμο τοῦ σώματος καὶ ἡ ἄλειψή του μετὰ ἀρωματικὰ ἔλαια ἦταν τὸ ἐπόμενο μέλημα τῶν οἰκείων μετὰ τὸ κλείσιμο τῶν ματιῶν καὶ τοῦ στόματος⁸³ καὶ μετὰ αὐτὴ τὴν πράξη, τὴν προετοιμασία δηλαδὴ τοῦ νεκροῦ γιὰ τὴν πρόθεση καὶ τὴν ταφή, πιστεύω ὅτι σχετίζονται τὰ ἐξάλειπτρα στὸ νεκροταφεῖο τῆς Σίνδου. Μετὰ τὴ φροντίδα αὐτὴ κατέθεταν, κατὰ τὰ φαινόμενα, τὸ μυροφόρο ἀγγεῖο ὡς ἓνα ἀκόμα κτερίσμα στὸν τάφο⁸⁴.

Σχετικὸ μετὰ τὴν προετοιμασία τῶν νεκρῶν γιὰ τὴν ταφή εἶναι καὶ τὸ ζήτημα τῆς περιβολῆς τους. Στὴν περίπτωσή μας, ἀπὸ τὴ θέση ποὺ βρέθηκαν τὰ χρυσὰ ταινιωτὰ ἐλάσματα τῆς Σίνδου, τὰ ὁποῖα στόλιζαν τὶς παρυφές τῶν ἐνδυμάτων, καὶ ἀπὸ τὴν παρουσία τῶν δύο περονῶν στοὺς ὤμους τῶν γυναικῶν, σὲ συνδυασμὸ μετὰ τὶς στρωματογραφικὲς ἐνδείξεις στὴν ἐπίχωση κάποιων τάφων, προκύπτει ὅτι δύο ἦταν τὰ ἐνδύματα μετὰ τὰ ὁποῖα ἦταν ντυμένοι οἱ νεκροὶ τοῦ νεκροταφείου τῆς Σίνδου. Οἱ ἄντρες ἔφεραν χιτῶνα καὶ κοντὸ ἱμάτιο καὶ οἱ γυναῖκες φοροῦσαν πέπλο καὶ ἱμάτιο τοῦ τύπου τῶν «penguin» women⁸⁵. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, ἀπὸ τοὺς ὀρισμοὺς τοῦ νόμου τοῦ Σόλωνα καὶ σαφέστερα τοῦ νόμου τῆς Ἰουλίδας τῆς Κέας ποὺ προαναφέρθηκαν, σὲ συνδυασμὸ μετὰ τὶς ἐνδείξεις τοῦ περιεχομένου τῶν τάφων τῆς Σίνδου, καὶ εἰδικότερα τῶν δισκελῶν περονῶν ποὺ βρέθηκαν στὴν περιοχὴ τῆς κοιλιάς ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, προκύπτει ἡ χρῆση καὶ ἐνδὸς δευτέρου «ἱματίου», δηλαδὴ τοῦ νεκρικοῦ καλύμματος μετὰ τὸ ὁποῖο εἶχαν τυλίξει τὸ νεκρὸ⁸⁶.

Σχετικὰ μετὰ τὸ στολισμὸ τῶν νεκρῶν, τὰ εὐρήματα εἶναι ἐνδιαφέροντα. Στὶς γυναῖκες δόθηκαν κοσμήματα σὲ μεγάλη ἀφθονία. Κάποιες ἀποχαιρετήθηκαν καταστόλιστες⁸⁷ ὡς νύφες⁸⁸. Καὶ πράγματι, κάποια κοσμήματα πρέπει νὰ τὰ φοροῦσαν μόνον σὲ τέτοιες ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις, ὅπως εἶναι π.χ. οἱ χρυσὲς σύριγγες, δηλαδὴ τὰ σπειροειδῆ κοσμήματα κεφαλῆς⁸⁹, ποὺ, τουλάχιστον λόγῳ ἔλλειψης ἐλαστικότητας, δὲν ἦταν γιὰ καθημερινὴ χρῆση. Τὸ ἴδιο μποροῦμε νὰ ποῦμε γιὰ τὰ βαρύτιμα σκουλαρίκια⁹⁰, τὶς χρυσὲς περόνες⁹¹, τὰ περιδέραια⁹² κ.ἄ. Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι οἱ χρυσὲς διαδηματικὲς ταινίες⁹³, ὅπως καὶ οἱ χρυσοὶ ρόδακες ποὺ ἐρμηνεύονται ὡς διαδηματικοί⁹⁴, ἀνακαλύφθηκαν μόνον σὲ γυναικείους τάφους. Τὸ ἴδιο φαίνεται νὰ ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ ἄλλα νεκροταφεῖα τῆς Μακεδονίας στὰ ὁποῖα ἀνακαλύφθηκαν τάφοι παρόμοιοι μετὰ τῆς Σίνδου, κρίνοντας τουλάχιστον ἀπὸ τὶς περιπτώσεις

82. Scheibler 1964, 81-88· τῆς ἰδίας, Kothon-Exaleipton. Addenda, AA 1968, 394-396.

83. Andronikos 1968, 2-4, 39-40· Scheibler 1964, 91· Gericke 1970, 84. Σὲ μιὰ μελανόμορφη βοιωτικὴ πυξίδα (Bethe 1890, 242, πίν. VIII· Ginouves 1962, 239 σημ. 7), τέσσερις γυναῖκες φροντίζουν νὰ πλύνουν, νὰ ἀλείψουν μετὰ ἀρωματικὸ ἔλαιο καὶ νὰ ταινιώσουν τὸν νεκρὸ Ἀκταίωνα.

84. Σύμφωνα μετὰ γραπτὲς μαρτυρίες, τὸ ἐξάλειπτρο χρησιμοποιήθηκε καὶ στὰ συμπόσια, βλ. Scheibler 1964, 82. Γενικὰ τὰ μυροδοχεῖα ἀνήκαν στὰ κανονικὰ κτερίσματα, βλ. Scheibler 1983, 35-36.

85. Βλ. ἀναλυτικὰ στὸν τόμο III, μετὰ σημ. 153-155 καὶ 169.

86. Βλ. στὸν τόμο III, μετὰ σημ. 161-165, 649-654 καὶ 807.

87. Βλ. τὰ κοσμήματα τοῦ T28 (Κατ. Σίνδου, 264-265 ἀριθ. 429, 267-268 ἀριθ. 434-436, 270-271 ἀριθ. 438 [Αἰκ. Δεσποίνη]), τοῦ T67 (Κατ. Σίνδου, 188-189 ἀριθ. 310, 190 ἀριθ. 315, 191-195 ἀριθ. 319-321, 198-205 ἀριθ. 323-328, 208 ἀριθ. 330 [Αἰκ. Δεσποίνη]) καὶ τοῦ T20 (Κατ. Σίνδου, 87-88 ἀριθ. 129-130, 88 ἀριθ. 133-134, 90 ἀριθ. 136, 96-102 ἀριθ. 148-156 [Αἰκ. Δεσποίνη]).

88. Πβ. τὸ ἄγαλμα τῆς Φρασίκλειας, βλ. σχετικά γιὰ αὐτὸ στὸν τόμο III, μετὰ σημ. 1439.

89. Βλ. III 160-162.

90. III 166-171.

91. III 238-240.

92. III 191-199, 203-207.

93. III 36-43.

94. III 44-46.

τάφων για τοὺς ὁποίους ἀναφέρεται ποιοὶ περιεῖχαν ἀνδρικές καὶ ποιοὶ γυναικείες ταφές⁹⁵. Στὰ ἀρχαῖα χρόνια ἡ διαθηματικὴ ταινία στὸν τάφο ἴσως νὰ ἀποτελοῦσε ὑποκατάστατο ἑνὸς πραγματικοῦ διαδήματος, τῆς στεφάνης, τὴν ὁποία ἡ πρῶμη ποίηση γνωρίζει μόνο ὡς γυναικεῖο κόσμημα⁹⁶.

Στὶς ἀνδρικές ταφές δὲν διαπιστώθηκε κανενὸς εἶδους «κόσμος» κεφαλῆς, μποροῦμε ὅμως νὰ ὑποθέσουμε ὅτι οἱ νεκροὶ θάβονταν φορώντας φυτικὰ στεφάνια, ποὺ δὲν διατηρήθηκαν. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν τὰ δύο μικρὰ ταινιόσχημα ἐλάσματα **III 47**, ποὺ βρέθηκαν στὴν κεφαλὴ ἑνὸς μικροῦ ἀγοριοῦ καὶ ἦταν πιθανὸν κολλημένα σὲ μιὰ δερμάτινη ταινία, γιὰ τὸ λόγο ποὺ ἐξηγεῖται στὸ σχετικὸ λῆμμα. Τὸ μόνο κόσμημα ποὺ ἔφεραν οἱ ἄνδρες ἦταν τὸ δαχτυλίδι, ἀφοῦ οἱ δυσχελεῖς περόνες ποὺ βρέθηκαν σὲ ἀνδρικούς τάφους καὶ ἀναφέρθηκαν πρὸς πάνω δὲν ἐξυπηρετοῦσαν τὸ στολισμὸ τοῦ νεκροῦ, ἀλλὰ χρησιμοποιήθηκαν ὡς χρηστικά ἀντικείμενα. Ἀπὸ τὰ πενήντα δαχτυλίδια ποὺ ἀνακαλύφθηκαν, τὰ εἴκοσι ἐννέα εἶναι πραγματικά καὶ τὰ εἴκοσι ἓνα εἶναι δακτύλιοι ἀπὸ ἔλασμα, κατασκευασμένοι ἀποκλειστικά γιὰ ταφικὴ χρῆση. Ἐνδιαφέρον ἔχει νὰ σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι τὰ χρυσά, δεκαοκτὼ συνολικά, φορέθηκαν κατὰ κανόνα στὸ ἀριστερὸ χέρι, τόσο ἀπὸ ἄντρες, ὅσο καὶ ἀπὸ γυναῖκες, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν, κρίνοντας ἀπὸ τὶς βέβαιες περιπτώσεις σὲ ἀσύλητους τάφους καὶ σὲ τάφους ὅπου ἡ ἀποσύνθεση τῶν ὀστέων δὲν εἶχε προχωρήσει σὲ τέτοιο βαθμὸ ὥστε νὰ ἀλλοιώνεται ἡ εἰκόνα. Εἰδικά, ἀπὸ τὰ δέκα ἐλασματίνα χρυσά, τὰ ἐννέα ἀνῆκαν σὲ ἄντρες, τὸ ἀριστερὸ χέρι τῶν ὁποίων, λυγισμένο στὸν ἀγκῶνα, ἀκουμποῦσε στὸ ξίφος ποὺ εἶχε τοποθετηθεῖ πάνω στὸ στήθος καὶ τὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ σώματος τοῦ νεκροῦ καὶ μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς τὸ ἐπίσημο, γιορταστικὸ του ξίφος, στολισμένο μὲ χρυσὰ ἐλάσματα. Στὴν περίπτωση τοῦ T25, ὅπου διαπιστώθηκε ὅτι στὸν νεκρὸ εἶχαν δοθεῖ δύο χρυσὰ δαχτυλίδια, ἓνα συμπαγὲς καὶ ἓνας δακτύλιος ἀπὸ ἔλασμα (**III 381** καὶ **III 395**) ὁ δακτύλιος φορέθηκε στὸ ἀριστερὸ χέρι, σὰν νὰ ἦταν προορισμένος νὰ φέρεται σὲ αὐτὴ τὴν κατὰ κάποιον τρόπο ἐπίσημη θέση. Στὶς περιπτώσεις ποὺ εἶχαν δοθεῖ δύο ἢ καὶ τρεῖς ξίφη στὸν νεκρὸ, ὅπως στοὺς T25, T57 καὶ T115, τὸ ξίφος ποὺ ἦταν πάνω στὸ στήθος ἦταν τὸ στολισμένο μὲ χρυσὰ ἐλάσματα. Συμβολικὴ προσφορά ἦταν ἴσως τὸ σιδερένιο δαχτυλίδι **III 379**, μεγέθους γιὰ ἐνήλικον ἄτομον, ποὺ βρέθηκε ἀνάμεσα στὰ θραύσματα τοῦ κρανίου ἑνὸς παιδιοῦ 5-6 ἐτῶν.

Ἡ διαφοροποίηση τῶν κτερισμάτων, ἐνδεικτικῶν τοῦ φύλου τῶν νεκρῶν, εἶναι κοινὸς τόπος στὸν ἑλληνικὸ χῶρο. Γενικά οἱ γυναῖκες στὸ νεκροταφεῖο τῆς Σίνδου θάβονταν μὲ κοσμήματα, ὅπως ἀναφέρθηκε πρὸς πάνω, ἐνῶ οἱ ἄνδρες θάβονταν μὲ ὅπλα, ἀνεξάρτητα ἂν ἦταν πολεμιστὲς ἢ ὄχι, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ τήρηση τοῦ ἐθίμου καὶ σὲ παιδικοὺς τάφους, ὅπως οἱ T25, T31, T59, T65, T66 καὶ T114. Στὴν περιοχὴ αὐτὴ ἡ ταφὴ τοῦ νεκροῦ μὲ ὅπλα ἐξακολούθησε μᾶλλον νὰ ἔχει τὸ ἴδιο νόημα ποὺ εἶχε στὴν ἡρωικὴ ἐποχὴ⁹⁷.

Χωρὶς διάκριση, ὥστόσο, κτερίστηκαν τάφοι ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν μὲ χάλκινα ἀγγεῖα, κυρίως χάλκινες φιάλες, ποὺ στὴ νότια Ἑλλάδα ἀπαντοῦν μόνο σὲ ἱερά, ἐπίσης μὲ τὰ ὁμοιώματα ὀβελῶν καὶ κρατευτῶν, καθισμάτων καὶ τραπεζῶν, τὰ ὁποῖα, ὅλα μαζί, συγκροτοῦν μιὰ εἰκόνα συμποσίου. Τὸ περιεχόμενο αὐτὸ τῶν τάφων τῆς Σίνδου φανερῶνει ἅμεσα τὴν πίστη τῶν ἀνθρώπων τῆς περιοχῆς γιὰ τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ἄλλης ζωῆς καὶ τὸν τρόπο διαβίωσης τῶν νεκρῶν σὲ αὐτὴ⁹⁸, μιὰ ἀντίληψη ποὺ ὑποδηλώνεται ἐπίσης στὰ ταφικά «νεκροδείπνα» καὶ

95. Βλ. στὸν τόμο III, μὲ σημ. 111 καὶ γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἀπόδοσης τῶν διαθηματικῶν ταινιῶν σὲ ὀρισμένο φύλο μὲ σημ. 112-119.

96. E. Bielefeld, Schmuck, *ArchHom* 1 C (Göttingen

1968) 3.

97. Βλ. στὸν τόμο III, μὲ σημ. 1432-1439.

98. Βλ. Αἰκ. Δεσποῖνη στὸν τόμο II γιὰ τὰ χάλκινα ἀγγεῖα μὲ σημ. 40-52.

στὶς ἀττικὲς στῆλεις μὲ τὸ θέμα αὐτό⁹⁹.

Χωρὶς διάκριση ἐπίσης κτερίστηκαν ἀνδρικοὶ καὶ γυναικεῖοι τάφοι μὲ ὁμοιώματα ἀγροτικῶν ἀμαξιῶν. Αὐτὰ σχετίζονται, κατὰ τὰ φαινόμενα, μὲ τὴ μετάβαση τοῦ νεκροῦ ἢ τῆς νεκρῆς στὸν ἄλλο κόσμος, ὅπως ἐρμηνεύτηκε καὶ ἡ παρουσία ὑποδημάτων σὲ τάφους νοτιότερων περιοχῶν¹⁰⁰.

Τὰ κτερίσματα ἦταν τοποθετημένα κατὰ κανόνα μέσα στὸν τάφο, ἀλλὰ κάποτε, ὅπως ἀναφέρθηκε πρὸ πάνω¹⁰¹, καὶ ἐπάνω ἢ ἔξω ἀπὸ αὐτόν, μέσα στὸ εὐρύτερο ταφικὸ σκάμμα. Πολλὰ κτερίσματα ἦταν κρεμασμένα ἀπὸ καρφιά στὰ τοιχώματα τῶν λίθινων τάφων ἢ τῶν ξύλινων λαρνάκων, ὅπως ἀναλυτικότερα σημειώνεται στὸν τόμο III¹⁰². Ἡ παρουσία ἐνὸς μόνο καρφιοῦ, τὸ ὁποῖο βρέθηκε μέσα στὸν τάφο χρησιμοποιημένο, μαρτυράει ἴσως ὅτι εἶχε χρησιμοποιηθεῖ γιὰ τὸ κρέμασμα, στὸ τοίχωμα τοῦ τάφου αὐτοῦ, κάποιου ἰδιαίτερου κτερίσματος, ἴσως ἐνὸς στεφανιοῦ ἢ ὑφασμάτων ταινιῶν.

99. Himmelmann 1999, 83-84.

100. Βλ. στὸν τόμο III, μὲ σημ. 1124-1152.

101. Βλ. παραπάνω σελ. 107-108 μὲ σημ. 45-47.

102. Βλ. στὸν τόμο III, μὲ σημ. 1347-1349.

ΜΕΡΟΣ Γ

ΤΟ ΣΚΕΛΕΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΤΟ ΣΚΕΛΕΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΤΟΥ J. H. MUSGRAVE

Τὸ σκελετικό ὑλικὸ τῶν τάφων τῆς Σίνδου ἐξετάστηκε ἀπὸ τὸν Ἀγγλο ἀνατόμο τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Bristol, δόκτορα J. H. Musgrave, σήμερα ἐπίτιμο Senior Research Fellow στὸ Centre for Comparative and Clinical Anatomy, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ μοῦ παραχωρήσει δύο πολυγραφημένα ἀντίτυπα τῆς ἐργασίας του, ἓνα 40 σελίδων μὲ τίτλο «Progress Report» τοῦ 1985 καὶ ἓνα 173 σελίδων μὲ τίτλο «Preliminary Report on the Human Skeletal Remains» τοῦ 1987. Ἐνα τρίτο ὀριστικὸ ἀντίτυπο μὲ τὸν κατάλογο τῶν εὗρημάτων κατὰ τάφους καὶ τὶς σημαντικὰς ἀνθρωπολογικὰς παρατηρήσεις του, ποὺ περιέχονται στὸ σύνολό τους καὶ στὸ δεύτερο ἀντίτυπο, μοῦ ἀπέστειλε στὶς 3 Νοεμβρίου 2011 καὶ ἀνατυπώνεται ἐδῶ ὡς Παράρτημα. Θέλω καὶ ἀπὸ ἐδῶ νὰ τὸν εὐχαριστήσω θερμὰ τόσο γιὰ τὴν πολύμηνη, ἀνιδιοτελεῖ ἀπασχόλησή του στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὰ ἔτη 1984 καὶ κυρίως 1985 καὶ 1986, ὅπου ἐργάστηκε μὲ θαυμαστὸ ζῆλο καὶ ἐνθουσιασμό, ὅσο καὶ γιὰ τὴν προσφορὰ τῶν πολύτιμων κειμένων του. Στὸ εἰσαγωγικὸ σημείωμα τοῦ πρώτου ἀντιτύπου τονίζεται ἡ σπουδαιότητα τοῦ εὗρηματος γιὰ τὰ ζητήματα τῆς ἐθνικότητος τῶν πληθυσμῶν γύρω ἀπὸ τὸ Θερμαϊκὸ κόλπο καὶ γενικότερα τῆς Μακεδονίας¹⁰³. Στὶς πρώτες σελίδες τοῦ δεύτερου ἀντιτύπου παρέχεται κατάλογος μὲ ἕξι θεματικὰς ἐνότητες, στὶς ὁποῖες καταμερίζονται συνοπτικὰ οἱ παρατηρήσεις καὶ τὰ συμπεράσματά του, ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ ὑλικοῦ. Ἀπὸ τὶς ἐνότητες αὐτές, οἱ ἀριθ. 2-6 ἀναφέρονται καὶ στὸ εἰσαγωγικὸ σημείωμα τοῦ Παραρτήματος ποὺ δημοσιεύεται ἐδῶ, ὅπου ὁ J. H. Musgrave διευκρινίζει ὅτι προτίθεται νὰ δημοσιεύσει ἀναλυτικὰ τὰ θέματα τῶν ἐνοτήτων αὐτῶν μαζὶ μὲ τὴν δόκτορα Judy Powell, ποὺ μελέτησε τὰ κρανία τῶν τάφων τῆς Σίνδου.

Θὰ σταθῶ λίγο μόνο στὴν πρώτη θεματικὴ ἐνότητα τοῦ δεύτερου ἀντιτύπου, ἐπεὶδὴ ἀναφέρεται ἐκεῖ ἡ διαπίστωση ὅτι κάποιοι τάφοι περιεῖχαν τὰ ὅστ'α δύο νεκρῶν. Ἐδῶ πρέπει νὰ τονίσω ὅτι σὲ ὅλους τοὺς τάφους τοῦ νεκροταφείου τῆς Σίνδου εἶχε ἐνταφιαστεῖ ἓνα μόνο ἄτομο, ὅπως γίνεται φανερὸ καὶ ἀπὸ τὶς φωτογραφίες, κυρίως ὅμως ἀπὸ τὰ σχέδια τῶν τάφων, τὰ ὁποῖα ἄρρησαν νὰ γίνουν καὶ δὲν τὰ εἶχε ὑπόψη του ὁ J. H. Musgrave. Ἀκόμα καὶ καθένα ἀπὸ τὰ τριῖνυμα νεογνὰ (T34) εἶχε τὸ δικό του τάφο. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν δύο μόνο εἰδικὲς περιπτώσεις, ποὺ ἀναφέρθηκαν πρὶ πάντων: τοῦ ἀνδρικοῦ T52, ὅπου βρέθηκαν σὲ χαμηλότερο ἐπίπεδο λίγα κατάλοιπα ἀπὸ τὴν ἀνακομιδὴ τῶν ὀστέων μιᾶς γυναίκας ἀπὸ προηγούμενη ταφή, καὶ τοῦ T16, ὅπου βρέθηκαν πεταμένοι ὁ ἓνας πάνω στὸν ἄλλο τρεῖς νεκροὶ σὲ ἓναν πρόχειρα ἀνοιγμένο λάκκο κατὰ τὸν 4ο αἰ. π.Χ., ὅταν εἶχε πρὸ πολλοῦ σταματήσει ἡ χρῆση τοῦ χώρου ὡς νεκροταφείου τοῦ οἰκισμοῦ. Γιὰ τὶς περιπτώσεις τῶν T82, T119, T10, T30 ἀνέφερα ἀναλυτικὰ πρὶ πάντων, στὶς Γενικὲς Παρατηρήσεις γιὰ τοὺς τάφους, ὅτι δὲν πρόκειται

103. Γιὰ μερικὰ ἀπὸ τὰ ζητήματα αὐτά, ἀπὸ ἀρχαιολογικὴ ἄποψη, βλ. τώρα Despini 2009, 28-65.

για την ταφή δύο ατόμων στὸν ἴδιο τάφο (βλ. γιὰ αὐτοὺς καὶ στὰ σχετικὰ λήμματα).

Ὡστόσο, πρέπει νὰ σημειώσω ἐδῶ ὅτι, δυστυχῶς, ὑπάρχουν πράγματι ὅστὰ ἀπὸ ὀρισμένους τάφους μὲ τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀνακατευτεῖ ὅστὰ ἀπὸ ἄλλους τάφους τοῦ νεκροταφείου. Αὐτὸ συνέβη ὅταν, ἐνῶ ἔλειπα γιὰ ὑπηρεσιακοὺς λόγους ἀρκετοὺς μῆνες ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, πλημμύρισε ἡ ἀποθήκη τοῦ Μουσείου ἀπὸ βλάβη τοῦ καλοριφέρ, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διαλυθοῦν ἐν μέρει καὶ κάποια ἀπὸ τὰ χαρτοκιβώτια ποὺ περιεῖχαν τὰ ὅστὰ τοῦ νεκροταφείου τῆς Σίνδου. Κατὰ τὴ μεταφορὰ τους στὴν αὐλὴ τοῦ Μουσείου κάποια ὅστὰ, προερχόμενα ἀπὸ διαλυμένα χαρτοκιβώτια, σκορπίστηκαν καὶ στὴ συνέχεια ἀναμείχθηκαν ἀπὸ τοὺς ἐργάτες τῆς μεταφορᾶς μὲ τὰ ὅστὰ ἄσχετων πρὸς αὐτὰ τάφων, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἀπλωθεῖ γιὰ νὰ στεγνώσουν. Ἔτσι, τὰ λιγοστὰ ὅστὰ ἐνὸς δεύτερου σκελετοῦ στοὺς τάφους T44 (Tafi 8β κατὰ τὴν παλιὰ ἀρίθμηση ποὺ ἴσχυε ἀκόμα, ὅταν μελετοῦσε τὸ ὑλικὸ ὁ J. H. Musgrave), T65 (Tafos 6β), T100 (Tafos 33β) καὶ T111 (Tafos 45β) προέρχονται ἀπὸ ἄλλους τάφους. Ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τὰ σχέδια ἀριθ. 51, 84, 123, καὶ 135, οἱ τάφοι αὐτοὶ περιεῖχαν ἓνα μόνο ἄτομο. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν T72 (Musgrave: Tafi 41 adult καὶ Tafi 41 child), ὁ ὁποῖος δέχτηκε τὸ σῶμα μόνον ἐνὸς παιδιοῦ (βλ. σχέδ. 92), στὸ ὁποῖο ἴσως ἀνῆκε τὸ θραῦσμα κρανίου ποὺ ἀναφέρεται στὴν περιγραφὴ «Tafi 41 adult». Ἐπίσης ἀνάμεσα στὰ ὅστὰ τοῦ T75 (τάφος 2) ὑπάρχουν ὅστὰ καὶ ἀπὸ ἄλλο τάφο. Σχετικὰ μὲ τὰ λείψανα ποὺ εἶχαμε χαρακτηρίσει ἀρχικὰ ὡς «ταφή 34», ἀποδείχτηκε μὲ τὴ συνέχιση τῆς ἀνασκαφικῆς ἐρευνας ὅτι δὲν σχετίζονταν μὲ ταφή.

ΤΑ ΟΣΤΑ ΤΩΝ ΖΩΩΝ

Τὰ ὀστὰ ζώων ποὺ βρέθηκαν στὸ νεκροταφεῖο τῆς Σίνδου προέρχονται τόσο μέσα ἀπὸ τοὺς τάφους καὶ τοὺς στρογγυλοὺς λάκκους ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίχωση τοῦ χώρου. Τὶς σχετικὲς γνωματεύσεις ὀφείλω στὸν Γεώργιο Κουφό, καθηγητὴ τοῦ Τμήματος Γεωλογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ θερμὰ καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτῇ. Ἀναφέρονται πιὸ κάτω κατὰ εἶδη ζώων.

Ὅστὰ βοοειδῶν προέρχονται ἀπὸ τοὺς τάφους T5, T7, T31, T37, T41, T84, T85, T108, T113, τοὺς στρογγυλοὺς λάκκους Λ5, Λ10, Λ12, Λ14, Λ44, Λ74, Λ80, τὸ φρεάτιο Φ1, ἀπὸ τὴν εἴσοδο καὶ τὴ ΒΑ περιοχὴ τοῦ κλιβάνου K4.

Ὅστὰ καὶ δόντια αἰγοπροβάτων βρέθηκαν στοὺς τάφους T11, T31, T40, T57, T65, T104, T106, T117, στοὺς στρογγυλοὺς λάκκους Λ5, Λ6, Λ8, Λ10, Λ13, Λ14, Λ33, Λ38, Λ39, Λ42, Λ80, στὸ φρεάτιο Φ1, ἐπίσης κάποια δυτικὰ τοῦ κλιβάνου K3.

Ἐντυπωσιακὰ εἶναι τὰ λείψανα ἀπὸ τὸ φρεάτιο Φ2, στὸ βάθος τοῦ ὁποῖου βρέθηκαν τὰ κρανία καὶ τὰ ὀστὰ τῶν ποδιῶν ἀπὸ πέντε συνολικὰ πρόβατα καὶ πέντε κατσίκια, μαζὶ μὲ τὰ ὀστὰ μιᾶς πολὺ ἡλικιωμένης γυναίκας. Ἦταν ὅλα καταχωμένα κάτω ἀπὸ σωρεῖα ἀκανόνιστων λίθων, ποὺ ἔφταναν ἕως τὸ χεῖλος τοῦ φρεατίου, τὸ ὁποῖο εἶχε σφραγιστεῖ τελικὰ μὲ ἓναν τεράστιο βράχο, γιὰ τὴ μετακίνηση τοῦ ὁποῖου χρησιμοποιήθηκε γερανός¹⁰⁴.

Ἕνας σκελετὸς σκύλου βρέθηκε στὸν TZ1 καὶ τμήματα ὀστῶν σκύλων στοὺς τάφους T11, T67 καὶ στὸ φρεάτιο Φ1.

Ἕνας σκελετὸς γαῖδουριοῦ προέρχεται ἀπὸ τὸν TZ2 καὶ τμήματα ἵπποειδῶν ἀπὸ τοὺς τάφους T74, TZ1, ἀπὸ τοὺς στρογγυλοὺς λάκκους Λ6, Λ8, ἀπὸ τὸ φρεάτιο Φ1 καὶ ἀπὸ τὸν κλίβανο K4. Ὅστὰ χοίρου ἀπὸ τοὺς στρογγυλοὺς λάκκους Λ13, Λ49, ἀπὸ τὸ φρεάτιο Φ1 καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίχωση τοῦ χώρου, 1,20 μ. δυτικὰ τοῦ κλιβάνου K3. Ὅστρακα χελωνῶν ἀπὸ τὸν τάφο T40 καὶ τὸ φρεάτιο Φ1.

Ἀδιάγνωστα ὀστὰ ζώων προέρχονται ἀπὸ τοὺς τάφους T11, T31, T33, T42, T50, T64, T86, T95, T102, T108, T117, T118 καὶ ἀπὸ τὸν στρογγυλὸ λάκκο Λ43. Ἕνα βαρὺ κόκκαλο, πιθανὸν κνήμης ζώου, βρέθηκε ἀνάμεσα σὲ ἀκανόνιστους λίθους πάνω ἀπὸ τὸν T30 (Musgrave ταφὴ 11γ).

104. Βλ. ἀναλυτικὰ παραπάνω σελ. 16 μὲ σημ. 10 καὶ 11.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ J. H. MUSGRAVE

A Catalogue of the human skeletal remains
from the Sindos Cemetery

By

Jonathan H. Musgrave

Centre for Clinical and Comparative Anatomy
University of Bristol
Southwell Street
Bristol
BS2 8EJ
UK

November 2011

Introduction

This catalogue contains a brief description of the occupant(s) of each Tafos and Tafi. It is directed primarily at archaeologists and historians. Much has been omitted, including a bibliography and explanations of the anatomical, medical and dental terminology contained in nearly every entry. They, and much else, will be explained and discussed in a forthcoming technical report by Dr Judy Powell and myself. For example:

1. Types of burial: inhumation; cremation.
2. Age at death and problems associated with determining it.
3. Juvenile and adult mortality.
4. Stature and physical build.
5. Consanguinity: oral, cranial and infracranial non-metric variation.
6. Skeletal pathology: trauma, spondylolysis, periostitis, haemoglobinopathies, degenerative and other changes.
7. Oral pathology.
8. Stress: arrested skeletal growth and enamel hypoplasia.
9. Cranial and postcranial measurements, and their analysis.
10. Faunal remains.

Acknowledgements

I should like to offer my sincerest thanks to Dr Aikaterini Despini and the late Dr Ioulia Vokotopoulou for inviting me to study this important collection of human skeletal remains. Their kindness and hospitality to me and my team throughout the twenty weeks we spent in the Archaeological Museum in Thessaloniki in 1985-6 are impossible to repay. The Museum staff too must be thanked for tolerating the disruption to their own work that our visits inevitably caused. I also thank Judy Powell, David Hewin, RoseMary Musgrave and William Musgrave for sharing the work and keeping me company. Finally I must thank the Wellcome Trust for providing David Hewin's travelling expenses, and a private educational trust for funding all the others involved in this project.

Tafoi catalogue entries

<i>Tafos</i>	1
<i>New number</i>	T57
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	36-45? Dental age lower than skeletal?
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Complete: maxilla and mandible both present. Not very healthy: 2 teeth lost before death; 4 abscesses. Tooth 48 congenitally absent? Incipient mylohyoid bridge? 'Sindos' mandibular foramen, especially on right?
<i>Pathology</i>	Some degenerative joint disease on manubrium, distal end of right femur, right patella and right calcaneus; but none on the vertebrae.
<i>Miscellaneous</i>	Septal aperture present in left humerus. Hyoid bone recovered intact.

Tafos	2
New number	T75
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	40-50?
<i>Stature</i>	154.54 ± 3.57 cm (from right fibula).
<i>Dentition</i>	No maxilla. Mandible complete: 2 teeth lost before death. Teeth 38 and 48 congenitally absent?
<i>Pathology</i>	Some increased trabeculation, though probably not thickening, of the cranial diploë. Degenerative joint disease widespread: on lower vertebrae, right mandibular fossa and condyle, and humeral heads. Neck of left femur fractured at some time.
<i>Miscellaneous</i>	Lumbarised T12 vertebra. Some fragments blackened.

Tafos **3**
New number **T70**
 No human skeletal remains were examined from this grave.

Tafos **4A**
New number **T78**
 No human skeletal remains were examined from this grave.

Tafos **4**
New number **T89**
 No human skeletal remains were examined from this grave.

Tafos **5**
New number **T64**
 No human skeletal remains were examined from this grave.

Tafos **6**
New number **T65**
Sex Male, on the archaeological evidence.
Age 12-14.
Stature Not known.
Dentition Maxilla complete; mandible less so. Interesting developmental anomaly: tooth 53 retained and tooth 13 erupting mesially and medially above it in the direction of the incisive foramen. Cusp of Carabelli on teeth 16 and 26.
Pathology None seen.
Miscellaneous These adolescent bones from Tafos 6 comprise: an almost complete maxilla; the right half of a mandible; the body of an immature sternum; the unfused head of a left metacarpal III; an immature rib fragment; and two unidentified limb bone shaft fragments. In addition the proximal end of a right ulna, an unidentified lumbar vertebra, and the proximal end of a right tibia of an adult male, boxed with the bones from Tafi 6, were also said to have come from Tafos 6. It is probable they became commingled accidentally.

Tafos	7
New number	T40
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	20-25. Dental age lower than skeletal.
<i>Stature</i>	c.167.08 ± 3.27 cm (from slightly damaged left femur).
<i>Dentition</i>	Maxilla not preserved. Mandible represented by several not very informative fragments.
<i>Pathology</i>	Healed fracture on right metatarsal III.
<i>Miscellaneous</i>	Os trigonum present on each talus. Anterior facet absent from right calcaneus.

Tafos	8
New number	T20
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	Mature adult but not elderly.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Confined to three loose teeth. None very worn. Massive deposit of calculus lingually on the crown of a loose tooth 44.
<i>Pathology</i>	Trace of degenerative disease around head of left humerus.
<i>Miscellaneous</i>	Apparently only a small portion of this important skeleton was preserved and recovered.

Tafos	9
New number	T23
<i>Sex</i>	Female: robust?
<i>Age</i>	35-40: from pubic symphysis and mature vertebral column. Estimates lower from limited dental evidence and cranium.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Maxilla present but not very informative. All but two teeth lost after death. Mandible not preserved.
<i>Pathology</i>	Slight trace of cribra orbitalia.
<i>Miscellaneous</i>	Pit on dorsal aspect of left pubic bone near symphysis. Problem over age determination. Estimate from cranial and maxillary evidence lower than that from rest of skeleton.

Tafos	10
New number	T63
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	35-40?
<i>Stature</i>	160.06 ± 3.72 cm (from left femur).
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	Incipient ossification of ligamentum flavum. Trace of a lip around left femoral head.
<i>Miscellaneous</i>	The bones from Tafos 10 do not appear to form a homogeneous group. They include: an immature left patella; an extremely robust right humerus and left

ulna; and a gracile left femur. Plus: a fragment of a large animal scapula showing teeth marks.

<i>Tafos</i>	11
<i>New number</i>	T55
<i>Sex</i>	Male, on the archaeological evidence.
<i>Age</i>	Not known: middle-aged to elderly.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	The remains examined comprise only a sternal body, with much of the lower part of the manubrium fused to it, which probably belonged to a middle-aged to elderly individual.

<i>Tafos</i>	12
<i>New number</i>	T56
<i>Sex</i>	Female, on the archaeological evidence.
<i>Miscellaneous</i>	The human remains from this grave were not seen by JHM.

<i>Tafos</i>	13
<i>New number</i>	T54
<i>Sex</i>	Female, on the archaeological evidence.
<i>Age</i>	Not known.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Right maxillary fragment. Tooth 18 congenitally absent. Trace of an exostosis on the palatal alveolar margin of tooth 17.
<i>Pathology</i>	None seen.

<i>Tafos</i>	14
<i>New number</i>	T59
<i>Sex</i>	Male, on the archaeological evidence.
<i>Age</i>	7-8?
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Not complete enough for detailed study.
<i>Pathology</i>	Trace of a Harris's line in distal end of the shaft of each femur.
<i>Miscellaneous</i>	Eleven ribs from each side recovered. Did this individual only have eleven ribs in life?

<i>Tafos</i>	15
<i>New number</i>	T60
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	Impossible to determine precisely: mature adult but probably not elderly.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	Trace of cribra orbitalia. Sacrum pathological? Hole present perforating neural

	arch posteriorly into sacral canal just lateral to lower part of spinous process of S1: diameter c.7.0 mm. Some degenerative disease on two lower lumbar vertebrae and sacrum.
<i>Miscellaneous</i>	Metopic suture patent.
<i>Tafos</i>	16
<i>New number</i>	T61
<i>Sex</i>	Anatomically ambiguous: female pelvis and humerus; male femur and tibia. Archaeologically female.
<i>Age</i>	At least 40; could be older.
<i>Stature</i>	160.11 ± 4.45 cm (from left humerus).
<i>Dentition</i>	Maxilla and mandible both present. Only two upper left teeth present at death: teeth 25 and 26; tooth 25 carious. The remaining complement of maxillary and mandibular teeth were lost during her lifetime. Trace of a maxillary torus.
<i>Pathology</i>	Degenerative joint disease present, markedly, on two vertebrae; but not particularly marked around joint surfaces of other bones.
<i>Miscellaneous</i>	Accessory articular facet present on right side of sacrum.
<i>Tafos</i>	17
<i>New number</i>	T62
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	25-30.
<i>Stature</i>	173.98 ± 3.27 cm (from left femur).
<i>Dentition</i>	Maxilla and mandible complete and in very good condition. Upper left deciduous canine (tooth 63) retained alongside permanent. Trace of a mandibular torus on each side; and of an accessory mental foramen on the right.
<i>Pathology</i>	Thoracic vertebrae, and to a lesser extent the lumbar, perforated by holes anteriorly. Trace of degenerative disease on left calcaneus.
<i>Miscellaneous</i>	Asymmetrical pubic symphysis. Strange lower end to vertebral column: five lumbar vertebrae; six-segmented sacrum with a sacral canal starting lower than is usual. There is also some evidence that S2 may have had its own, spondylolysed, neural arch.
<i>Tafos</i>	18
<i>New number</i>	T68
<i>Sex</i>	Impossible to determine. Female on the archaeological evidence.
<i>Age</i>	Dental age 12-16 months. Skeletal age, on limited evidence, is higher.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Maxilla and mandible both present. Age estimation complicated by the fact that both lower deciduous lateral incisors had not erupted.
<i>Pathology</i>	Trace of a Harris's line on two limb bone shaft fragments 3.5 mm from their metaphyses.

<i>Tafos</i>	19
<i>New number</i>	T67
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	c.25.
<i>Stature</i>	162.53 ± 3.72 cm (from left femur).
<i>Dentition</i>	Maxilla and mandible both present. Teeth in good condition. Small carious lesion buccally on tooth 46. 'Sindos' mandibular foramen on each side.
<i>Pathology</i>	Slight cribra orbitalia. Stab wound on left side of manubrium.
<i>Miscellaneous</i>	Lumbarised T12 vertebra. Plus: a dog? middle phalanx.
<i>Tafos</i>	20
<i>New number</i>	T69
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	45+. Greater precision not possible. <i>Stature</i> 157.52 ± 3.66 cm (from left tibia).
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	Degenerative disease widespread, and not confined to the vertebral column.
<i>Miscellaneous</i>	Trace of a pit on dorsal aspect of right pubic bone near symphysis. Lumbarised T12 vertebra. Age: degree of degenerative disease suggests a fairly advanced age; but surface of right pubic symphysis is still quite level with some undulations, and there is no distinct ridge round it.
<i>Tafos</i>	21
<i>New number</i>	T50
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	23-25.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Fragment of right half of mandible only: tooth 46 very worn buccally; tooth 48 congenitally absent. Incipient mylohyoid bridge? 'Sindos' mandibular foramen on right?
<i>Pathology</i>	Spondylolysis on L5.
<i>Miscellaneous</i>	Unfused epiphyses on a clavicle and an iliac crest fragment. Pit on dorsal aspect of right pubic bone near symphysis?
<i>Tafos</i>	22
<i>New number</i>	T49
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	Mature adult but probably not even middle-aged: 30-40?
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Two not very informative mandibular fragments. Sharp edge to inferior border of 'Sindos' mandibular foramen? Side(s) not recorded.
<i>Pathology</i>	None apparent.
<i>Miscellaneous</i>	Interesting hook-like exostosis pointing medially on inferior angle of each scapula.

<i>Tafos</i>	23A
<i>New number</i>	T52
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	23-25.
<i>Stature</i>	177.17 ± 2.99 cm (from left femur and tibia combined).
<i>Dentition</i>	One loose tooth (43), and fragment of left half of mandible. Socket for tooth 35 abscessed and tooth itself probably shed shortly before death.
<i>Pathology</i>	Increased trabeculation and thickening of cranial diploë: one parietal fragment 9.0 mm thick. Spondylolysis on L5. Periostitis anteriorly on shaft of each tibia and fibula. Neck of right humerus fractured at some time.
<i>Miscellaneous</i>	Lumbarised T12. Plus: 2 metacarpal/metatarsal shafts of a child?
<i>Tafos</i>	23B
<i>New number</i>	T52
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	Young adult.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	A small right mandibular fragment with a 'Sindos' mandibular foramen.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	This is a small collection of bones associated with the main skeleton and comprises: a complete left scapula, an almost complete right femur and patella, the proximal end of a right tibia and the mandibular fragment noted above. They all belonged to a small young adult female.
<i>Tafos</i>	24
<i>New number</i>	T51
<i>Sex</i>	Male, on the archaeological evidence.
<i>Age</i>	35-45?
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	Some degenerative joint disease on the body of one lumbar vertebra.
<i>Miscellaneous</i>	Remains scanty and fragmentary.
<i>Tafos</i>	25
<i>New number</i>	T46
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	50+.
<i>Stature</i>	166.71 ± 4.32 cm (from left radius).
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	Widespread. Increased trabeculation and thickening of cranial vault. Vault thickness up to 10.5 mm. Vascular channels in diploë. Hole penetrating full thickness of cranial vault. L1 and L2 vertebrae ankylosed. Schmorl's node impressions on inferior surface of bodies of L2 and L3. Head of left humerus almost destroyed: trauma?
<i>Miscellaneous</i>	Also associated: a small collection of limb and rib fragments of a child.

Tafos	26
New number	T47
<i>Sex</i>	Female?
<i>Age</i>	25-30. Dental age lower?
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Maxilla complete. Mandible less so. Teeth generally in good condition. Shovel-shaped upper central incisors (teeth 11 and 21). Trace of a mandibular torus on left.
<i>Pathology</i>	Trace of cribra orbitalia.
<i>Miscellaneous</i>	Cranial fragments blackened in parts. Plus: five possible animal bones, and a shell.
Tafos	27
New number	T45
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	35-40. Dental age c.35. Skeletal age c.40 (from right and left halves of pubic symphysis).
<i>Stature</i>	160.11 ± 3.57 cm (from left fibula).
<i>Dentition</i>	Much of left halves of maxilla and mandible preserved. Trace of a maxillary torus? Accessory mental foramen on left.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	Pit on dorsal aspect of left pubic bone near symphysis?
Tafos	28
New number	T41
No human skeletal remains were examined from this grave.	
Tafos	29
New number	T38
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	17-18.
<i>Stature</i>	161.28 ± 3.57 cm (from left fibula).
<i>Dentition</i>	Almost complete and in good condition. All four third molars (wisdom teeth) not yet erupted. Spiky posteroinferior rim to 'Sindos' mandibular foramen on right, resembling an incipient mylohyoid bridge. Region not preserved on left. Trace of an accessory mental foramen on left.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	Evidence of 11 thoracic and 6 lumbar vertebrae. L6 vertebra sacralised on right side. External occipital protuberance sharp and downward-pointing. Unfused epiphysis of ischial tuberosity.
Tafos	30
New number	T35
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	17-18 (distal epiphysis of left radius not yet fused).

<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	These fragmentary remains belonged to an apparently adolescent male less than 19 years old at death. Plus: 2 animal bone fragments.

Tafos 31
New number T37

No human skeletal remains were examined from this grave.

Tafos 32
New number T18

<i>Sex</i>	Female, on the archaeological evidence. The combined anatomical and archaeological evidence suggests that this skeleton belonged to a robust female.
<i>Age</i>	40-50? Age assessment an approximation only: estimated from the degree of ante mortem tooth loss and the apparent absence of widespread degenerative disease.
<i>Stature</i>	155.41 ± 4.45 cm (from left humerus).
<i>Dentition</i>	Mandible only; almost complete. Dentition in very poor condition: 2 carious teeth; 9 teeth lost before death; one abscessed socket.
<i>Pathology</i>	Degenerative disease on mandibular condyles. None on vertebral bodies. Body of T12 moderately wedged.

Tafos 33
New number T100

<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	30-35?
<i>Stature</i>	171.60 ± 3.27 cm (from left femur).
<i>Dentition</i>	Maxilla complete. Mandible fragmentary. Teeth in good condition, with the exception of tooth 17: a dentine stump. Very slight traces of a mandibular torus and an accessory mandibular foramen on the left side. Faint trace of shovelling on teeth 12, 21 and 22.
<i>Pathology</i>	Cribra orbitalia. Cranial osteoporosis. Increased trabeculation and thickened cranial diploë. One vault fragment with a well defined vascular channel running through the diploë. Vault thickness nearby 8.8 mm. Pathological—or pseudopathological?— channel running round anterior surface of some vertebral bodies.
<i>Miscellaneous</i>	Lumbarised T12. Septal aperture present in each humerus. One rib fragment bears what looks like a tooth mark. Plus: (i) a quantity of undoubted animal bones, including a horn core; and (ii) a small collection of human bones that certainly belonged to a second individual and had become commingled accidentally with those of Tafos 33. It comprised: a duplicated but non-matching thoracic vertebral body; the distal half of a duplicated female right humerus (bicondylar breadth 54.1 mm); a small unsided female femoral head, recovered in two pieces (diameter c.40.0 mm); and an unsexed right fibula (maximum length 357.0 mm).

<i>Tafos</i>	34
<i>New number</i>	T98
<i>Sex</i>	Female, on the archaeological evidence.
<i>Age</i>	35-50? Mature but not elderly.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Maxilla damaged; mandible poorly preserved: 2-3 teeth lost before death, 1-2 abscessed sockets. Right mandibular foramen 'pseudo-Sindos' in form.
<i>Pathology</i>	Some increased trabeculation and thickened cranial diploë. One vault fragment 8.4 mm thick. Incipient lipping on vertebral bodies. Distal ends of left radius and ulna pathological.
<i>Miscellaneous</i>	Septal aperture present in each humerus. Difficult to sex and age. Cranial fragments gracile and female? Postcranial skeleton male. Archaeological finds female.
<i>Tafos</i>	35
<i>New number</i>	T109
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	35-45. See below.
<i>Stature</i>	172.55 ± 3.29 cm (from left fibula).
<i>Dentition</i>	Almost complete and in good condition: 2 teeth lost after death. Trace of a mandibular torus on each side, and of an accessory mandibular foramen on the right.
<i>Pathology</i>	Degenerative joint disease widespread. Two cervical vertebrae ankylosed.
<i>Miscellaneous</i>	There is a marked difference between dental age and skeletal age, the former (c.30) being lower than the latter. These bones belonged to a tall, probably well built man with quite advanced spinal degenerative disease but a sound youthful dentition.
<i>Tafos</i>	36
<i>New number</i>	T115
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	c.25. Dental age slightly lower than skeletal.
<i>Stature</i>	172.49 ± 2.99 cm (from left femur and tibia combined).
<i>Dentition</i>	Complete and generally in good condition: teeth 36 and 37 with incipient caries. All four third molars (wisdom teeth) congenitally absent. Traces of maxillary, mandibular and palatine tori. Extensive enamel hypoplasia.
<i>Pathology</i>	Quite extensive cribra orbitalia. Periostitis on shaft of each tibia and fibula.
<i>Miscellaneous</i>	Trace of an accessory sacral facet on right side. One of the most important burials.
<i>Tafos</i>	37
<i>New number</i>	T99
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	c.30. Dental age slightly lower than skeletal.
<i>Stature</i>	155.54 ± 4.30 cm (from right ulna).

<i>Dentition</i>	Large fragment of maxilla. Smaller one of mandible. Teeth in very good condition. Trace of an accessory mandibular foramen on left side.
<i>Pathology</i>	Nothing distinctive seen.
<i>Miscellaneous</i>	These not very extensive remains belonged to a gracile female.
<i>Tafos</i>	38
<i>New number</i>	T25
<i>Sex</i>	Male, on the archaeological evidence.
<i>Age</i>	12-14, dentally and skeletally.
<i>Stature</i>	[131.20 cm (from right femur)]. See below.
<i>Dentition</i>	Virtually complete and in very good condition. Faint trace of a cusp of Carabelli on each upper first molar (teeth 16 and 26). Trace of an accessory mandibular foramen on right side: 3 small holes in floor. Or were they nutrient foramina? Lower right deciduous second molar (tooth 85) retained.
<i>Pathology</i>	Cribra orbitalia.
<i>Miscellaneous</i>	Triradiate cartilage of acetabulum not yet ossified and fused. Unfused acromial epiphysis on each scapula. Septal aperture present in left humerus. Each thumb metacarpal has a proximal and a distal epiphysis. The estimate of stature given above should not be included in any statistical table of adult stature.
<i>Tafos</i>	39
<i>New number</i>	T2
<i>Sex</i>	Female?
<i>Age</i>	Mature adult but not elderly. Very little to go on.
<i>Stature</i>	152.57 ± 4.24 cm (from right radius).
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	Schmorl's node impression on lower surface of body of L2. Degenerative disease on metacarpophalangeal joint of left thumb.
<i>Miscellaneous</i>	A far from complete skeleton: no cranium, jaws, teeth, lower limb bones, etc. Found in a box labelled 'Ταφὴ 39'. Plus: a distal phalanx of a large sheep/goat or pig.
<i>Tafos</i>	40
<i>New number</i>	T6
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	Mature middle-aged adult: 45-50? Dentally and skeletally.
<i>Stature</i>	[171.62 ± 4.32 cm (from reconstructed length of damaged right radius)].
<i>Dentition</i>	Small fragment of maxilla. Two largish fragments of mandible. Teeth in poor condition: 2 carious teeth; 5 teeth lost before death; 4? abscessed sockets. 'Sindos' mandibular foramen on left? Region not preserved on right. Trace of a mandibular torus on left.
<i>Pathology</i>	Some increased trabeculation and perhaps thickened cranial diploë: some vault fragments up to 9.0 mm thick. Very slight trace of cribra orbitalia. Some degenerative disease on vertebral bodies.

Miscellaneous Lumbarised T12? vertebra. Septal aperture in left humerus. These poorly preserved remains belonged to a seemingly tall middle-aged man.

Tafos **41**

New number **T7**

Sex Female.

Age c.30. See below.

Stature 161.58 ± 4.24 cm (from right radius).

Dentition Maxilla almost complete, but damaged. Mandible fragmentary. 'Sindos' mandibular foramen on left?

Pathology Slight cribra orbitalia. Some increased trabeculation and thickened cranial diploë: vault thickness near bregma 8.1 mm. Small amount of degenerative disease on vertebral bodies.

Miscellaneous Maxillary dental age assessment low: less than 30. But sagittal and coronal sutures closed; and modest lipping on thoracic vertebrae. Were some lower molars lost early in life giving a deceptively low age assessment based on wear on a limited number of upper molar teeth? Bones poorly preserved.

Tafos **42**

New number **T33**

Sex Male.

Age 40-50? See below.

Stature Not known.

Dentition Much of mandible preserved. Dentition in poor condition: 4? carious teeth; 1 tooth lost before death; 1 abscessed socket. Teeth 38 and 48 congenitally absent?

'Sindos' mandibular foramina? True accessory mental foramen on right side.

Pathology Some degenerative disease on vertebrae. Periostitis on left radius.

Miscellaneous Remains very sparse indeed and difficult to age. Lambdoid sutures open, but dentition in poor condition and T11 moderately lipped. Some fragments blackened. Plus: a modest collection of animal bones and 2 oyster shells.

Tafos **43**

New number **T73**

Sex Female.

Age 40-50? Possibly older.

Stature 161.55 ± 3.72 cm (from left femur).

Dentition Maxilla not preserved. Mandible completely edentulous: all 16 teeth lost before death.

Pathology Some increased trabeculation, but no thickened cranial diploë. Large vascular channels visible in diploë. Lipping throughout vertebral column. Eburnation on posterior surface of anterior arch of C1 and anterior surface of dens of C2. Calcified costal cartilages. All three elements of sternum fused.

Miscellaneous Bones stained dark and fragile. Plus: 2 animal bones.

<i>Tafos</i>	44A
<i>New number</i>	T34
<i>Sex</i>	Not known.
<i>Age</i>	Probably full term. Age estimates for a single birth given below.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Too immature to study macroscopically.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	One of a set of fetal or perinatal triplets. Single birth age estimates of this triplet: if male= 33.35 ± 1.70 IU weeks (from left femur and tibia combined); if female= 32.03 ± 1.90 (from left femur and tibia combined).
<i>Tafos</i>	44B
<i>New number</i>	T34
<i>Sex</i>	Not known.
<i>Age</i>	Probably full term. Age estimates for a single birth given below.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Too immature to study macroscopically.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	One of a set of fetal or perinatal triplets. Single birth age estimates of this triplet: if male= 33.57 ± 2.03 IU weeks (from left humerus); if female= 33.47 ± 2.49 (from left humerus).
<i>Tafos</i>	44C
<i>New number</i>	T34
<i>Sex</i>	Not known.
<i>Age</i>	Probably full term. Age estimates for a single birth given below.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Too immature to study macroscopically.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	One of a set of fetal or perinatal triplets. Single birth age estimates of this triplet: if male= 33.79 ± 1.70 IU weeks (from left femur and tibia combined); if female= 33.01 ± 1.90 (from left femur and tibia combined).
<i>Tafos</i>	45
<i>New number</i>	T111
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	30-35 (dental age).
<i>Stature</i>	178.47 ± 2.99 cm (from left femur and tibia combined).
<i>Dentition</i>	Maxilla and mandible complete. Teeth in very good condition. Teeth 18 and 28 congenitally absent? 'Sindos' mandibular foramina? Traces of: a mandibular torus on each side; a palatine torus; and an accessory mental foramen on left.
<i>Pathology</i>	Very slight trace of cribra orbitalia: scarcely worth scoring. No degenerative disease on vertebrae, but incipient lipping on heads of each femur and right humerus. Neither mandibular condyle looks very healthy.

<i>Miscellaneous</i>	Not easy to age accurately: postcranial skeleton uninformative; cranial sutures generally open. Beautiful skull. Hyoid bone recovered. Massive soleal lines. Septal aperture present in left humerus. Accessory sacral facet present on right side. T12 lumbarised. Plus: a bag of mainly lower limb bone fragments that belonged to a second individual and had become commingled accidentally with those of Tafos 45. Among them was an adult male left tibia (maximum length 352.0 mm) that yielded an estimated stature of 167.32 ± 3.37 cm. The age of this man could not be determined.
<i>Tafos</i>	46
<i>New number</i>	T95
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	Mature adult, but not elderly.
<i>Stature</i>	160.16 ± 4.24 cm (from right radius).
<i>Dentition</i>	Mandible quite well preserved; maxilla less so. Teeth in very poor condition: 2 carious teeth; 6 teeth lost before death; 1 abscessed socket; 1 dentine stump. Severe calculus.
<i>Pathology</i>	Cribra orbitalia. Increased trabeculation but no thickened cranial diploë. Degenerative disease: modest lipping in lower thoracic and lumbar regions; incipient elsewhere. Massive reorganization on right lesser trochanter.
<i>Miscellaneous</i>	Impossible to age accurately.
<i>Tafos</i>	47
<i>New number</i>	T79
<i>Sex</i>	Male?
<i>Age</i>	40-45?
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Maxilla present but mandible not preserved. No teeth lost before death, carious teeth, or abscesses.
<i>Pathology</i>	Little seen, but remains too incomplete to make an accurate assessment possible. But traces of incipient degenerative disease visible in right sternoclavicular joint.
<i>Miscellaneous</i>	Impossible to determine sex and age accurately. Plus: some interesting animal bones, including two rat crania and one rat mandible.
<i>Tafos</i>	48
<i>New number</i>	T76
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	c.21.
<i>Stature</i>	174.22 ± 3.27 cm (from right femur).
<i>Dentition</i>	Maxilla missing. Much of right side of mandible preserved; less so of left. Lower third molars (wisdom teeth) present, but not yet erupted.
<i>Pathology</i>	None seen on bony skeleton, but enamel hypoplasia widespread on limited number of teeth recovered.

Miscellaneous These poorly preserved remains belonged to a late adolescent youth. Septal aperture present in left humerus. Trace of an open sacral canal. Six-segmented sacrum. Anterior facet absent from each calcaneus.

Tafes catalogue entries

Tafi 1
New number T21
Sex Female?
Age Young: less than 30? Unworn anterior dentition.
Stature Not known.
Dentition Confined to one right maxillary fragment with not very worn front teeth.
Pathology None seen.

Tafi 2
New number T39
 No human skeletal remains were examined from this grave.

Tafi 3
New number T53
Sex Male.
Age Not known.
Stature Not known.
Dentition Not preserved.
Pathology None seen.
Miscellaneous An adult male of unknown age and stature.

Tafi 4
New number T58
Sex Male.
Age 40-50.
Stature 159.26 ± 3.37 cm (from right tibia).
Dentition Not preserved.
Pathology None seen.
Miscellaneous A handful of bones. Trace of a septal aperture in a left humeral fragment.

Tafi 5
New number T48
Sex Female.
Age 35-40.
Stature Not known.
Dentition Maxilla almost complete. Right half of mandible only: 1 tooth lost before death.
Pathology Increased trabeculation and thickened cranial diploë. One cranial vault fragment 9.2 mm thick. Moderate lipping on lowest two lumbar? vertebrae. Holes in one thoracic vertebral body: pathological?
Miscellaneous Acromial articular facet present on right scapula.

Tafi	6
New number	T43
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	45+.
<i>Stature</i>	153.84 ± 4.30 cm (from right ulna).
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	Degenerative joint disease on lower thoracic and lumbar vertebrae.
<i>Miscellaneous</i>	These bones belonged to a small, short, middle-aged to elderly woman. Acromial articular facet present on right scapula.

Tafi	7
New number	T42
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	35-40.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	Degenerative joint disease on several vertebrae, and on the distal end of the left radius and ulna.
<i>Miscellaneous</i>	Plus: one small animal bone fragment.

Tafi	8A
New number	T44
<i>Sex</i>	Not known.
<i>Age</i>	3-4: from dentition and length of right radius (87.8 mm).
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Right maxillary fragment. Mandible complete.
<i>Pathology</i>	None seen.

Tafi	8B
New number	T44
<i>Sex</i>	Not known.
<i>Age</i>	5-6: from lengths of left clavicle (72.4 mm), left ulna (113.8 mm), left femur (185.5 mm) and composite tibiae (146.5 mm).
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	Evidence for presence of two children is provided by non-matching forearm bones and duplicated right radial fragments of different sizes. Plus: one animal bone fragment.

Tafi	9
New number	T29
<i>Degree of cremation</i>	Very good. Bone fragments predominantly white.
<i>Number of fragments</i>	Too numerous to count.

<i>Length of longest post cranial fragment</i>	128.3 mm.
<i>Total weight</i>	603.0 g.
<i>Weight of cranial fragments</i>	89.0 g.
<i>Weight of jaws & teeth</i>	13.0 g.
<i>Weight of hands & feet</i>	21.0 g.
<i>Weight of rest of postcranial fragments</i>	480.0 g.
<i>Number of individuals</i>	One: no duplication.
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	Mature adult in the prime of life.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Other points of interest</i>	A standard cremation similar to other later Macedonian examples. Most parts of the skeleton represented; but no petrous temporals or hand/foot phalanges recovered. Much of the left half of the maxilla and two mandibular fragments preserved.

<i>Tafi</i>	10
<i>New number</i>	T31
<i>Sex</i>	Male, on the archaeological evidence.
<i>Age</i>	Less than 16: probably 14-15.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Left maxillary fragment and one lower molar tooth. One abscessed upper tooth socket.
<i>Pathology</i>	Slight trace of cribra orbitalia in roof of left orbit. Increased trabeculation and thickened cranial diploë: one cranial vault fragment 7.8 mm thick.
<i>Miscellaneous</i>	Plus: a bag of miscellaneous animal bones.

<i>Tafi</i>	11A
<i>New number</i>	T30
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	50+.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Maxilla in very poor condition: 9 out of 16 teeth lost before death.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	Remains comprise calvaria and maxilla only.

<i>Tafi</i>	11B
<i>New number</i>	T30
<i>Sex</i>	Female?
<i>Age</i>	25-30.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Maxilla complete: 2 carious molars.
<i>Pathology</i>	Cribra orbitalia.
<i>Miscellaneous</i>	Skeleton far from complete. A few scanty remains only.

Tafi	11C
New number	T30
<i>Sex</i>	Not known.
<i>Age</i>	12-14.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	This third individual is represented only by a much damaged left tibia of a 12 to 14-year-old adolescent.

Tafi	12
New Number	T27
<i>Degree of cremation</i>	Poor. No bone completely calcined. Many just singed. Some scarcely burnt at all.
<i>Number of fragments</i>	Too numerous to count.
<i>Length of longest postcranial fragment</i>	Not measured: partial cremation.
<i>Total weight</i>	Not weighed: partial cremation.
<i>Number of individuals</i>	One.
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	35-40?
<i>Pathology</i>	Slight lip or rim around left humeral head.
<i>Other points of interest</i>	A disappointing partial cremation of a lady in the prime of life.

Tafi	13
New number	T14
No human skeletal remains were examined from this grave.	

Tafi	14
New number	T17
<i>Degree of cremation</i>	Generally good. Colour predominantly grey-white. A few very poorly burnt fragments.
<i>Number of fragments</i>	Not counted.
<i>Total weight</i>	19.17 g.
<i>Weight of cranial fragments</i>	9.04 g.
<i>Weight of jaws & teeth</i>	0.59 g.
<i>Weight of postcranial fragments</i>	9.54 g.
<i>Number of individuals</i>	One.
<i>No. of individuals</i>	One.
<i>Sex</i>	Not known.
<i>Age</i>	c.6 months.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Other points of interest</i>	Clearly only a fraction of the burnt body was collected for burial. Age estimated from presence of unerupted developing crown of tooth 51, the stage of development shown by four unerupted molar crown fragments, and the organization of the identifiable sutures.

Tafi	15
New number	T97
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	50+.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	Degenerative joint disease widespread and severe.
Tafi	16A
New number	T101A
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	c.25.
<i>Stature</i>	155.71 ± 3.57 cm (from left fibula).
<i>Dentition</i>	An excellent dentition. Shovel-shaped upper central incisors (teeth 11 and 21). Traces of accessory mental and mandibular foramina.
<i>Pathology</i>	Cribra orbitalia in right orbital roof. Increased trabeculation and thickened cranial diploë: one frontal fragment 7.9 mm thick.
<i>Miscellaneous</i>	Body of hyoid bone recovered. Lumbarised T12 vertebra.
Tafi	16B
New number	T101B
<i>Sex</i>	Not known.
<i>Age</i>	Neonate.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Mandible and a few loose tooth crowns.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	Remains scanty. They include mandible, a few loose tooth crowns, one vertebral body centrum, a neural arch, a right scapular fragment and a few hand bones. Cranium not preserved. No complete limb bones.
Tafi	17
New number	T102
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	30-35.
<i>Stature</i>	155.89 ± 4.24 cm (from left radius).
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	Trace of osteophytic lipping around margin of auricular area on right ilium. Limb bones look healthy.
<i>Miscellaneous</i>	Lateral talar extension present on left talus. Trace of a pit on dorsal aspect of right pubic bone near symphysis.
Tafi	18
New number	T108
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	30-35.

<i>Stature</i>	168.83 ± 3.66 cm (from right tibia).
<i>Dentition</i>	Moderately complete. One upper molar and one lower lost before death. Trace of an abscess around tooth 24. Trace of a 'Sindos' mandibular foramen, especially on right.
<i>Pathology</i>	Right tibia bowed medially. Anterior subcutaneous border curves inwards markedly one third down the shaft. Exaggeration of normal morphology?
<i>Tafi</i>	19
<i>New number</i>	T103
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	c.25.
<i>Stature</i>	156.61 ± 3.72 cm (from left femur).
<i>Dentition</i>	Several small mandibular fragments and two loose teeth.
<i>Pathology</i>	Trace of increased trabeculation and thickening of cranial diploë. Cranial vault fragments range from 7.6 to 9.0 mm in thickness.
<i>Tafi</i>	20
<i>New number</i>	T114
<i>Sex</i>	Male, on the archaeological evidence.
<i>Age</i>	10-11.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	The remains of this 10 to 11-year-old boy are not very extensive.
<i>Tafi</i>	21A North
<i>New number</i>	T119
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	c.45.
<i>Stature</i>	c.164.51 ± 4.30 cm (from damaged right ulna).
<i>Dentition</i>	Well represented. Poor condition: 2 possible maxillary abscesses; all 3 lower left molar teeth lost before death. Marked similarity in size and shape of teeth 26, 27 and 28 of Tafes 21A and 21B.
<i>Pathology</i>	Increased trabeculation and perhaps thickening of cranial diploë: vault thickness exceeds 8.0 mm in places. Degenerative joint disease, and some pathological? holes on some vertebral bodies.
<i>Miscellaneous</i>	Body of hyoid bone recovered. Resembles that of Tafi 21B.
<i>Tafi</i>	21B South
<i>New number</i>	T119
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	30-35.
<i>Stature</i>	163.71 ± 3.55 cm (from right femur and tibia combined).
<i>Dentition</i>	Almost complete: 4 carious upper molar teeth; tooth 36 lost before death; 2 abscesses. Teeth 38 and 48 congenitally absent? Marked similarity in size and

<i>Pathology</i>	shape of teeth 26, 27 and 28 of Tafs 21A and Tafs 21B. Slight cribra orbitalia. Some increased trabeculation and thickening of cranial diploë: vault c.9.5 mm thick on parietals. Head of left humerus: pitting in groove separating articular surface of head from greater tuberosity. Holes in upper and lower surfaces of some lumbar vertebrae.
<i>Miscellaneous</i>	Body of hyoid bone recovered. Resembles that of Tafi 21A. Trace of an acetabular crease bilaterally.

<i>Tafi</i>	22
<i>New number</i>	T118
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	25-30.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Not very well represented. Left mandibular fragment. Many loose teeth: 2 carious.
<i>Pathology</i>	None seen.

<i>Tafi</i>	23
<i>New number</i>	T116
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	25-30.
<i>Stature</i>	162.75±3.57 cm (from left fibula).
<i>Dentition</i>	Almost complete. Not very healthy: 6 carious teeth; 3 teeth lost before death; 2 abscesses. Maxillary antrum perforated by roots of upper left third molar (tooth 28). Trace of a mandibular torus on each side.
<i>Pathology</i>	Trace of cribra orbitalia; and of increased trabeculation in cranial diploë. But cranial vault not unduly thick: c.7-8 mm on thickest fragment.
<i>Miscellaneous</i>	Each humerus has a septal aperture.

<i>Tafi</i>	24
<i>New number</i>	T120
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	35-40.
<i>Stature</i>	162.87±3.55 cm (from right femur and tibia combined).
<i>Dentition</i>	Maxilla almost complete; mandible less so. One upper molar and one lower lost before death; tooth 47 abscessed and carious. Mandibular foramen approaching 'Sindos' form on both sides.
<i>Pathology</i>	Traces of increased trabeculation in cranial diploë; and of incipient degenerative disease on some vertebral bodies.
<i>Miscellaneous</i>	Each humerus has a supracondyloid process. Right humerus longer than left. Pit on dorsal aspect of right pubic bone near symphysis.

<i>Tafi</i>	25
<i>New number</i>	T110
<i>Sex</i>	Female: a masculine female.

<i>Age</i>	45-50.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	One wedged vertebral body. Degenerative disease on vertebral bodies, each clavicle, and head of right femur and distal end of left.
<i>Tafi</i>	26
<i>New number</i>	T26
<i>Sex</i>	Female: a masculine female.
<i>Age</i>	35-40?
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Mandible absent. Maxilla present and not very healthy: 4 teeth lost before death; 1 carious tooth; 1 abscessed socket.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	Six-segmented sacrum.
<i>Tafi</i>	27
<i>New number</i>	T24
<i>Sex</i>	Female: a masculine female.
<i>Age</i>	45+.
<i>Stature</i>	158.09±3.72 cm (from right femur).
<i>Dentition</i>	Right half of maxilla. Mandible almost complete. Neither very healthy: 12 teeth lost before death; 3 abscesses; 1 dentine stump. Trace of an accessory mandibular foramen on right.
<i>Pathology</i>	T10 and T11 vertebral bodies wedged. Some quite advanced lipping elsewhere.
<i>Tafi</i>	28
<i>New number</i>	T22
<i>Sex</i>	Female? Female from the archaeological evidence.
<i>Age</i>	40-50.
<i>Stature</i>	157.10±3.72 cm (from right femur).
<i>Dentition</i>	Both maxilla and mandible present. Dentition in very poor condition: 21 teeth lost before death; 5 abscessed sockets; 2 dentine stumps. 'Sindos' mandibular foramina?
<i>Pathology</i>	Very faint trace of cribra orbitalia in roof of left orbit. Trace of increased trabeculation and perhaps thickened cranial diploë: right parietal fragment 7.9 mm thick but dense. Degenerative disease on some vertebral bodies, especially lower ones; and elsewhere on postcranial skeleton.
<i>Miscellaneous</i>	These remains apparently belonged to a mature but not elderly individual. Sex and age difficult to determine accurately.
<i>Tafi</i>	29
<i>New number</i>	T28
<i>Sex</i>	Male. Archaeologically without doubt female.
<i>Age</i>	20-25.

<i>Stature</i>	167.56 ± 3.27 cm (from left femur).
<i>Dentition</i>	Both maxilla and mandible present. Dentition in quite good condition: 3 carious teeth. All four third molars (wisdom teeth) congenitally absent. Very faint trace of a cusp of Carabelli on teeth 16 and 26. Trace of a mandibular torus on each side. Well marked mylohyoid lines. Upper left deciduous second molar (tooth 65) retained.
<i>Pathology</i>	Cracks on right and left parietal bones suggest a skull fracture.
<i>Miscellaneous</i>	This important whole skeleton apparently belonged to a young man who may have received a fatal injury to his head. T12 vertebra partially lumbarised. Six-segmented sacrum. Massive soleal lines. There is a problem of identification. The skeleton from T28 belonged to the lady buried with, among other riches, the magnificent pair of shoulder pins.
<i>Tafi</i>	30
<i>New number</i>	T1
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	Mature adult, but probably not elderly.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Three mandibular fragments recovered. No teeth preserved.
<i>Pathology</i>	Faint trace of increased cranial trabeculation. Undiagnosed joint surface abnormality on right mandibular condyle.
<i>Miscellaneous</i>	Skeleton poorly represented and not very informative.
<i>Tafi</i>	31
<i>New number</i>	T3
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	35-40?
<i>Stature</i>	160.11 ± 3.57 cm (from damaged right fibula).
<i>Dentition</i>	Poorly represented. Fragments of right halves of maxilla and mandible only. One upper molar may have been lost before death.
<i>Pathology</i>	Arthritic lipping on: lower thoracic and lumbar vertebrae; right femur; left patella; two rib heads; and some right and left metacarpal heads.
<i>Miscellaneous</i>	Septal aperture present in left humerus. Lumbarised T12 vertebra. Trace of a pit on dorsal aspect of right pubic bone near symphysis. Plus an animal bone: one small unidentified vertebral endplate.
<i>Tafi</i>	32
<i>New number</i>	T4
This burial apparently comprises a bag of burnt earth weighing 48 g.	
<i>Tafi</i>	33
<i>New number</i>	T5
<i>Sex</i>	Female?
<i>Age</i>	Young mature adult: 18-25?
<i>Stature</i>	Not known.

<i>Dentition</i>	Seven loose teeth. All unworn. Trace of shovelling on upper left lateral incisor (tooth 22).
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	The generally good and unworn condition of the teeth and the presence of what may be a trace of an epiphysial line across a distal left tibial fragment suggest that this subject died young.

Tafi **34**

New number —

This grave exists in number only.

Tafi **35**

New number **T15**

Sex Female, on the archaeological evidence.

Age c.3.

Stature Not known.

Dentition Complete and in good condition.

Pathology Left clavicle fractured at some time? Otherwise none seen.

Miscellaneous The well preserved and well represented skeleton of a young girl approximately 3 years old.

Tafi **36**

New number **T10**

Sex Female.

Age 40-50?

Stature 149.39 ± 3.55 cm (from left femur and tibia combined).

Dentition Not preserved.

Pathology Cribra orbitalia. Increased trabeculation and thickened cranial diploë: one frontal fragment 10.9 mm thick. Some cranial vault fragments with vascular channels. Signs of osteoarthritis: lipping around most joint surfaces. Articular surfaces generally free from pitting, except for right acetabulum.

Miscellaneous Remains of two crania recovered from this grave. Acromial articular facet — trace— present on right scapula. One cranial fragment has two small conical holes on outer surface: tooth marks?

Tafi **37**

New number **T12**

Sex Female, on the archaeological evidence.

Age 4-8 weeks.

Stature Not known.

Dentition Maxilla and mandible complete. Cusp of Carabelli on developing crown of tooth 55; trace on tooth 65.

Pathology None seen.

Miscellaneous The remarkably well preserved, virtually complete skeleton of a baby.

Tafi	38
New number	T11
<i>Sex</i>	Male, on the archaeological evidence.
<i>Age</i>	5-6.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Complete, suggesting an age of 5-6. Trace of a cusp of Carabelli on teeth 55 and 65.
<i>Pathology</i>	Cribra orbitalia. Increased trabeculation and thickened cranial diploë. Osteoporosis on external surface of vault, both anteriorly and posteriorly. Frontal bossing.
Tafi	39 Left
New number	T16
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	40-45: not elderly.
<i>Stature</i>	162.38 ± 4.30 cm (from left ulna).
<i>Dentition</i>	Maxilla not preserved. Mandible almost complete. Poor condition: 5 carious teeth; 1 tooth lost before death; 4 abscesses; 1 dentine stump. 'Sindos' mandibular foramen on right? Region not preserved on left. Sharp mylohyoid line. Cf. Tafi 39 Right (Adult). Mandibular foramina similar.
<i>Pathology</i>	Small deep hole in articular surface on lateral end of right clavicle. Some vertebral lipping. Relatively little on bodies; mostly on neural arch articulations. One possible Schmorl's node impression.
<i>Miscellaneous</i>	One of four skeletons from this grave. Septal aperture present in left humerus.
Tafi	39 Right (Adult)
New number	T16
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	Elderly: 45+.
<i>Stature</i>	158.51 ± 3.27 cm (from right femur).
<i>Dentition</i>	Interesting. Almost complete and in poor condition: 4 carious teeth; 3 teeth lost before death; 2 abscesses. Upper central incisors and lower third molars (wisdom teeth) congenitally absent? 'Sindos' mandibular foramen? Side(s) not recorded. Sharp mylohyoid line. Cf. Tafi 39 Left. Mandibular foramina similar.
<i>Pathology</i>	Faint trace of cribra orbitalia. Increased trabeculation and thickened cranial diploë? One vault fragment 8.5 mm thick. Modest lipping on some middle to lower thoracic vertebrae. No lumbar vertebrae recovered.
<i>Miscellaneous</i>	One of four skeletons from this grave. Associated with this one is one unidentified bivalve mollusc with both valves still adhering.
Tafi	39 Right (Adolescent)
New number	T16
<i>Sex</i>	Not known.
<i>Age</i>	13-15.

<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Confined to one upper loose tooth and a fragment of right half of mandible.
<i>Pathology</i>	Depressed groove with definite lips on anterior surface of shaft of right humerus c.7.0 cm from proximal end.
<i>Miscellaneous</i>	One of four skeletons from this grave. Definitely an adolescent. Unfused epiphyses widespread and triradiate cartilage in each acetabulum unfused.
<i>Tafi</i>	39 Upper
<i>New number</i>	T16
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	40-45. Dentally slightly younger?
<i>Stature</i>	169.89 ± 2.99 cm (from right femur and tibia combined).
<i>Dentition</i>	Complete and in reasonable condition: 6 carious teeth; 2 teeth lost before death; 1 abscess. Sindos mandibular foramina? Trace of a mandibular torus. Accessory mental foramina present. Trace of mylohyoid bridge on right.
<i>Pathology</i>	Widespread lipping around vertebral body margins, especially in lower thoracic and lumbar regions. S1 not affected. No cribra orbitalia.
<i>Miscellaneous</i>	One of four skeletons from this grave.
<i>Tafi</i>	40
<i>New number</i>	T66
<i>Sex</i>	Male, on the archaeological evidence.
<i>Age</i>	c.5. Dental age 4-5; skeletal age 5-6.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Represented by 18 loose teeth: 10 erupted deciduous teeth; and the unerupted crowns of 8 permanent ones. Faint trace of a cusp of Carabelli on tooth 16.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	A poorly preserved, far from complete skeleton.
<i>Tafi</i>	41 Adult
<i>New number</i>	T72
<i>Sex</i>	Not known.
<i>Age</i>	Mature adult, but not elderly.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	Increased trabeculation and thickened cranial diploë. Some vault thicknesses (in mm): 10.3, 9.9, 9.2 mm. Cranial fragment with a vascular channel. Incipient lipping on one or two larger vertebral body fragments.
<i>Miscellaneous</i>	A far from complete skeleton. Enough recovered to indicate presence of an adult and a child in the same grave. Plus: an animal limb bone shaft fragment with tooth marks.
<i>Tafi</i>	41 Child
<i>New number</i>	T72
<i>Sex</i>	Not known.

<i>Age</i>	1½ to 2. Dental age c.1½; skeletal age c.2.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Large fragment of right half of maxilla. Mandible almost complete. Trace of a cusp of Carabelli on developing crowns of 16 and 26.
<i>Pathology</i>	Trace of a Harris's line in distal end of left radius.
<i>Tafi</i>	42
<i>New number</i>	T32
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	45+, but not elderly. Dental age lower?
<i>Stature</i>	156.84±4.24 cm (from right radius).
<i>Dentition</i>	Maxilla not preserved. Mandible damaged: much of left side missing. One tooth lost before death. Trace of a mandibular torus on right.
<i>Pathology</i>	Lipped and pitted lumbar vertebrae. Schmorl's node impressions on all four lumbar vertebrae recovered. Signs of arthropathies elsewhere. But auricular area on left half of sacrum not lipped, though slightly pitted.
<i>Miscellaneous</i>	Two pits on dorsal aspect of right pubic bone near symphysis. Plus: one small bivalve mollusc fragment.
<i>Tafi</i>	43
<i>New number</i>	T8
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	Mature adult but not elderly: 35+? Dental age lower.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Maxilla not preserved. Mandible damaged: 1 carious tooth; 2 teeth lost before death.
<i>Pathology</i>	C7 lipped and pitted. One lower thoracic vertebra moderately lipped and has Schmorl's node impressions.
<i>Miscellaneous</i>	Also recovered: one of the largest collections from Sindos of mixed animal bones; plus 2 shell fragments.
<i>Tafi</i>	44
<i>New number</i>	T71
<i>Sex</i>	Male?
<i>Age</i>	35-45?
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Maxilla almost complete. Each half of mandible missing distally. One carious tooth; 8 teeth lost before death; 1 abscess.
<i>Pathology</i>	Faint trace of cribra orbitalia. Slight lip round auricular area on left innominate.
<i>Tafi</i>	45
<i>New number</i>	T90
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	c.25? Dental age lower?

<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Comprises 22 loose teeth. Generally in good condition and not very worn: 1 slightly carious tooth.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	Very few complete bones.
<i>Tafi</i>	46
<i>New number</i>	T81
<i>Sex</i>	Male, on the archaeological evidence.
<i>Age</i>	Dental age: 25-35. Skeletal age higher?
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Comprises three lower left molars in their sockets, and two lower loose teeth. Trace of a mandibular torus on left.
<i>Pathology</i>	Small lip on a thoracic vertebral body fragment. Some eburnation and lipping on head of right metatarsal I. Pathological? holes in several tarsal bones: cists?
<i>Miscellaneous</i>	Remains fragmentary.
<i>Tafi</i>	47
<i>New number</i>	T19
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	40-50.
<i>Stature</i>	166.51 ± 2.99 cm (from left femur and tibia combined).
<i>Dentition</i>	Comprises two empty lower left molar sockets. 'Sindos' mandibular foramen on left? Region not preserved on right. Trace of a mandibular torus on left.
<i>Pathology</i>	Quite widespread. Trace of cribra orbitalia in roof of left orbit. Increased trabeculation; thickened cranial diploë; vascular channels; cranial vault thickness 7-8 mm. Pitting, lipping and Schmorl's node impressions on vertebral column. Hyperostotic changes to left tibia and fibula. Hyperostotic and degenerative changes on left foot.
<i>Miscellaneous</i>	A large man. Pronounced soleal line on left tibia. Septal aperture present in left humerus. Large anteroposterior diameter of right femoral shaft.
<i>Tafi</i>	48
<i>New number</i>	T13
<i>Sex</i>	Female, on the archaeological evidence.
<i>Age</i>	3-4.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	Trace of a Harris's line in the cancellous tissue proximal to the distal end of the left femoral shaft.
<i>Tafi</i>	49
<i>New number</i>	T9
<i>Sex</i>	Not known.
<i>Age</i>	c.3.

<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Complete. Cusp of Carabelli on developing crown of 16.
<i>Pathology</i>	Cribra orbitalia.
<i>Tafi</i>	50
<i>New number</i>	T74
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	40-50.
<i>Stature</i>	173.66 ± 2.99 cm (from left femur and tibia combined).
<i>Dentition</i>	Complete. Similar to dentition of Tafi 52. Peculiar, uneven wear pattern. Six carious teeth; 1 tooth lost before death; 1 abscess. Occupational? groove on tooth 44. 'Sindos' mandibular foramina, especially on right? Trace of mandibular torus. Mylohyoid bridge on right.
<i>Pathology</i>	Increased trabeculation and thickened cranial diploë: left frontal up to 9.0 mm thick in places. Vertebral lipping on L1-4. Schmorl's node impressions on 4-5 vertebrae. Distal end of left radius and ulna fractured at some time. Medial articulation of each clavicle hollowed out and pitted.
<i>Miscellaneous</i>	This man was probably very muscular. Right and left nuchal muscles separated by a crest just below the external occipital protuberance. Well marked muscular impressions on each scapula. Supracondyloid process present on left humerus. Lumbarised T12 vertebra. Plus: 3 unidentified animal limb bone shafts.
<i>Tafi</i>	51
<i>New number</i>	T36
<i>Sex</i>	Female, on the archaeological evidence.
<i>Age</i>	2½ to 3.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Far from complete. Cusp of Carabelli on teeth 16 and 55.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Tafi</i>	52
<i>New number</i>	T117
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	Mature adult but not elderly: 40-50?
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Maxilla fragmentary. Mandible almost complete: 3 teeth lost before death. Advanced wear and calculus widespread: tooth 17 coated with calculus. Similar to the dentition of Tafi 50.
<i>Pathology</i>	Cribra orbitalia. Increased trabeculation. Thickened cranial diploë? But vault not unduly thick, probably not exceeding c.8 mm. Modest amount of vertebral lipping. Some Schmorl's node impressions.
<i>Miscellaneous</i>	Remains too broken to make a detailed catalogue feasible.
<i>Tafi</i>	53
<i>New number</i>	T113
<i>Sex</i>	Female.

<i>Age</i>	Youngish mature adult: c.35?
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Comprises 3 loose teeth, of which 2 are carious. Massive coating of calculus on tooth 26. Faint trace of a cusp of Carabelli on tooth 16.
<i>Pathology</i>	Evidence of increased trabeculation, but not of thickened cranial diploë. Joint surfaces look healthy but one unidentified cervical vertebral body fragment appears to have been cystic, as might have been the left side of C1.
<i>Miscellaneous</i>	Remains fragmentary, friable and in poor condition. Each talus has a lateral extension.

<i>Tafi</i>	54
<i>New number</i>	T93
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	45-50?
<i>Stature</i>	177.33±4.05 cm (from right humerus).
<i>Dentition</i>	Comprises an almost complete mandible and one loose maxillary tooth. Teeth 42, 41 and 31 lost before death: traumatically?
<i>Pathology</i>	Widespread. Vertebral lipping. One lumbar? Vertebra has an enormous lip. Degenerative changes elsewhere: left clavicle, right hallux. Cysts on left patella, tibia, metatarsal I.
<i>Miscellaneous</i>	Acromial articular facet present on right scapula.

<i>Tafi</i>	55
<i>New number</i>	T91
<i>Sex</i>	Male. Apparently lightly built.
<i>Age</i>	Skeletal age: 40-45. Dentally much younger.
<i>Stature</i>	160.49±3.29 cm (from right fibula).
<i>Dentition</i>	Right half of maxilla partly preserved. Mandible almost complete. No teeth lost before death, carious teeth, or abscesses. Trace of a mandibular torus on right.
<i>Pathology</i>	Very modest lipping on lumbar vertebrae
<i>Miscellaneous</i>	Curious hole in shaft of left ulna: animal bite mark? Examined under microscope: result inconclusive. Hyoid bone recovered in three parts: body and two cornua. Plus three fragments of ossified thyroid cartilage. Two separate facets on inferior surface of talus.

<i>Tafi</i>	56
<i>New number</i>	T92
<i>Sex</i>	Male, on the archaeological evidence.
<i>Age</i>	c.12 months.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Comprises a fragment of the left half of the body of the mandible.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	Remains scanty and poorly preserved.

<i>Tafi</i>	57
<i>New number</i>	T94
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	40-50.
<i>Stature</i>	174.42 ± 3.29 cm (from right fibula).
<i>Dentition</i>	Comprises fragments of left half of mandible only: 1 abscess; 1 tooth lost before death? No carious teeth. Incipient mylohyoid bridge on left.
<i>Pathology</i>	Widespread degenerative disease on vertebral column, the metatarsophalangeal joint of the right great toe, and elsewhere. Surface of shaft of right fibula rough and pathological? Schmorl's node impressions on some, but not all, vertebral body fragments.
<i>Tafi</i>	58A
<i>New number</i>	T82A
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	40-50. Dentally younger.
<i>Stature</i>	169.33 ± 3.29 cm (from left fibula).
<i>Dentition</i>	Almost complete and in good condition: caries —incipient— only on one tooth; no teeth lost before death; no abscesses.
<i>Pathology</i>	Traces of increased trabeculation; thickened cranial diploë; vascular channels. Vault thickness up to 9.0 mm. Lipping, mild wedging and Schmorl's node impressions on some vertebrae. Incipient degenerative disease on each thumb metacarpophalangeal joint.
<i>Miscellaneous</i>	Three fragments of ossified laryngeal cartilage, and hyoid bone, recovered. Problems over age determination: teeth young; larynx old; rest of skeleton intermediate.
<i>Tafi</i>	58B
<i>New number</i>	T82B
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	25-30 (dental age only).
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Comprises quite extensive fragments of both maxilla and mandible: 3 carious teeth (two with incipient caries); 1 tooth lost before death; no abscesses. Tooth 12 slightly shovelled.
<i>Pathology</i>	Cribra orbitalia in roof of right orbit. Slight vertebral lipping.
<i>Miscellaneous</i>	The not very extensive remains of a young woman with a dental age of 25-30 years.
<i>Tafi</i>	59
<i>New number</i>	T83
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	c.25 (both dentally and skeletally).
<i>Stature</i>	157.81 ± 3.66 cm (from left tibia).
<i>Dentition</i>	Maxilla not preserved. Mandible almost complete: 1 carious tooth; 2 teeth lost

	before death; no abscesses.
<i>Pathology</i>	Presence of pitted articular surface half way along left acromion: sequel to a fracture, or a case of an unfused acromial epiphysis?
<i>Miscellaneous</i>	Plus: an interesting collection of animal bones, including the skeleton of a cat.
<i>Tafi</i>	60
<i>New number</i>	T84
<i>Sex</i>	Female?
<i>Age</i>	Mature adult: 40+?
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Maxilla not preserved. Large piece of mandible: 1 carious tooth; 1 tooth lost before death; 1 abscess; 3 dentine stumps. Tooth 38 congenitally absent? Mylohyoid bridge on left. 'Sindos' mandibular foramen on left?
<i>Pathology</i>	Some increased trabeculation and thickened cranial diploë: vault thickness up to 9.7 mm. Traces of degenerative disease on vertebrae.
<i>Miscellaneous</i>	A very fragmentary skeleton. Septal aperture present in left humerus. Plus: one dog? incisor; and 8 other small fragments which might have been animal.
<i>Tafi</i>	61
<i>New number</i>	T80
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	25-30 (dentally and skeletally).
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Both maxilla and mandible poorly represented by fragments. No carious teeth; no teeth lost before death; no abscesses.
<i>Pathology</i>	Trace of increased trabeculation and thickened cranial diploë: vault thickness up to 8.0 mm. Schmorl's node impression or a cyst in upper surface of a cervical vertebra.
<i>Miscellaneous</i>	Plus: one fragment of an animal limb bone.
<i>Tafi</i>	62
<i>New number</i>	T86
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	35-40 (dentally and skeletally).
<i>Stature</i>	152.10±4.24 cm (from left radius).
<i>Dentition</i>	Represented by two fragments each of maxilla and mandible. No carious teeth; no teeth lost before death; no abscesses. Tooth 38 congenitally absent?
<i>Pathology</i>	Evidence of increased trabeculation, but not necessarily of thickened cranial diploë. Periostitis on each femur and tibia.
<i>Miscellaneous</i>	Plus: a complete bivalve mollusc shell and four other fragments.
<i>Tafi</i>	63
<i>New number</i>	T85
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	45+ (dentally and skeletally).

<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Maxilla not preserved. Fragment of left mandibular corpus and ramus: 1 tooth lost before death; no carious teeth or abscesses. Tooth 38 congenitally absent?
<i>Pathology</i>	Increased trabeculation: vault thickness 7.5 to 8.0 mm. Some quite advanced lipping on at least one vertebra.
<i>Tafi</i>	64
<i>New number</i>	T106
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	35-40? (dentally). Skeletally perhaps older.
<i>Stature</i>	156.11 ± 3.72 cm (from left femur).
<i>Dentition</i>	Comprises large fragment of right half of maxilla, and two large mandibular fragments: 2 carious teeth; 1 tooth lost before death; no abscesses. Periodontal pocket around tooth 33? Tooth 48 congenitally absent? Very slight trace of mandibular torus on right.
<i>Pathology</i>	Vertebral lipping, especially on L5/S1. Faint traces of Schmorl's node impressions. Signs of degenerative disease elsewhere.
<i>Miscellaneous</i>	Pitting on anterior rim of auricular area of each ilium? L5 sacralised on left. Spur present posteroinferiorly on each calcaneus.
<i>Tafi</i>	65
<i>New number</i>	T104
<i>Sex</i>	Female, on the archaeological evidence.
<i>Age</i>	6½ to 7 (dentally and skeletally).
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Full complement of teeth, if not of sockets. No carious teeth; no teeth lost before death; no abscesses. Cusp of Carabelli on tooth 16; faint trace on 26.
<i>Pathology</i>	A sufferer from a severe haemoglobinopathy? Evidence: advanced cribra orbitalia; massive increased trabeculation in cranial vault; and clear traces of osteoporosis on outer surface of some vault fragments. Vault thickness up to 6.2 mm: thick for a 6 to 7-year-old child? Harris's lines visible on several damaged limb bone shaft fragments.
<i>Tafi</i>	66
<i>New number</i>	T105
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	c.25 (dentally and skeletally).
<i>Stature</i>	173.58 ± 4.32 cm (from right ulna).
<i>Dentition</i>	Comprises two small fragments of maxilla and two large ones of mandible. One tooth with incipient caries; none lost before death; no abscesses. Tooth 28 congenitally absent? Evidence indirect.
<i>Pathology</i>	Undiagnosed joint surface abnormality on right mandibular condyle. Wedging on T11.
<i>Miscellaneous</i>	Anterior facet absent from right calcaneus. Six-segmented sacrum.

Tafi	67
New number	T107
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	35-45. Dental age slightly lower.
<i>Stature</i>	167.29±4.32 cm (from left ulna).
<i>Dentition</i>	Maxilla complete. Mandible less so. Two teeth lost before death; 1 abscess; no carious teeth. Periodontal pocket around tooth 23? Teeth 18 and 28 congenitally absent?
<i>Pathology</i>	Some increased trabeculation and thickened cranial diploë: vault thickness up to 8.4 mm. Advanced, localised? lipping on some cervical vertebral neural arch articulations. Arthritic changes on thumb metacarpophalangeal joints; and on right great toe metatarsophalangeal joint. Fractured right fibula and a metatarsal. Stab wound on sternal body? Not known when it was inflicted.
<i>Miscellaneous</i>	Calcified spur on underside of each calcaneus.
Tafi	68
New number	T77
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	c.40.
<i>Stature</i>	174.13±3.37 cm (from left tibia).
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	Marked lipping anteriorly on two lumbar vertebrae. Schmorl's node impression on upper surface of T11/T12. Area on shafts of right tibia and fibula for distal tibiofibular joint very rough.
<i>Miscellaneous</i>	T11 or T12 completely lumbarised. Plus: one unidentified sheep/goat/pig foot bone.
Tafi	69
New number	T112
<i>Sex</i>	Female, on the archaeological evidence.
<i>Age</i>	Neonate: 1-3 weeks.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Not preserved.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	Age was determined from the shaft lengths of the left femur and tibia. If male. = 0.94±1.70 weeks. If female= 2.77±1.90 weeks.
Tafi	70
New number	T96
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	35-45 (dentally perhaps older).
<i>Stature</i>	152.05±4.45 cm (from a repaired left humerus).
<i>Dentition</i>	Almost complete and in very poor condition: 3 carious teeth; 5 teeth lost before death; 4 abscesses; 2 dentine stumps. Periodontal pocket around tooth 32? Trace of a cusp of Carabelli on tooth 26.

<i>Pathology</i>	Cranial vault thick: up to 14.0 mm in places. One vault fragment cystic. No cribra orbitalia, or vascular channels in diploë. Vertebrae look healthy, though one does have quite a marked lip.
<i>Miscellaneous</i>	Large facial fragment restored. Interesting maxilla. Each infraorbital foramen opens downwards into a large, hollowed out cheek region. Plus: one light coloured animal limb bone shaft fragment 71 mm long.
<i>Tafi</i>	71
<i>New number</i>	T88
<i>Sex</i>	Female.
<i>Age</i>	35-40?
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Comprises one fragment only of left side of mandible: 1 carious tooth; 1 tooth lost before death? Tooth 38 congenitally absent? ‘Sindos’ mandibular foramen on left? Region not preserved on right.
<i>Pathology</i>	Skeleton far from complete. Very little to go on. Articular surfaces and peri-articular areas generally look healthy. Schmorl’s node impression on one thoracic? vertebral body fragment.
<i>Tafi</i>	72
<i>New number</i>	T87
<i>Sex</i>	Male.
<i>Age</i>	35-45 (dentally 30-35).
<i>Stature</i>	167.19 ± 3.29 cm (from right fibula).
<i>Dentition</i>	Complete and in very good condition. No carious teeth; none lost before death; no abscesses; and little wear. Teeth 38 and 48 congenitally absent? Trace of a mylohyoid bridge on right. Faint trace of shovelling on teeth 11, 12 and 22.
<i>Pathology</i>	Cribra orbitalia. Three button osteomata on frontal bone anteriorly. Slight frontal osteoporosis on right; trace on left. Lips round many limb bone articular surfaces. But spine looks generally healthy.
<i>Miscellaneous</i>	Rider’s bone on each pubis.
<i>Tafi</i>	73
<i>New number</i>	T121
<i>Sex</i>	Female, on the archaeological evidence.
<i>Age</i>	4-5: greater precision not possible without radiographs.
<i>Stature</i>	Not known.
<i>Dentition</i>	Maxilla not preserved. Right half of mandible almost complete.
<i>Pathology</i>	None seen.
<i>Miscellaneous</i>	Plus: one unidentified honey-coloured animal bone fragment.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΔ	Αρχαιολογικὸν Δελτίον.
ΑΕ	Αρχαιολογικὴ Ἐφημερίς.
ΑΕΜΘ	Τὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἔργο στὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη.
Ἀμητὸς	Ἀμητὸς. Τιμητικὸς τόμος γιὰ τὸν καθηγητὴ Μ. Ἀνδρόνικο (Θεσσαλονίκη 1987).
Ἀρχαία Μακεδονία VII	Ἀρχαία Μακεδονία: Ἀνακοινώσεις κατὰ τὸ ἑβδομο Διεθνὲς Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη, 14-18 Ὀκτωβρίου 2002 (Θεσσαλονίκη 2007).
Κατ. Σίνδου	Ἰ. Βοκοτοπούλου – Αἰκ. Δεσποίνη – Β. Μισαηλίδου-Δεσποτίδου – Μ. Τιβέριος, Σίνδος. Κατάλογος τῆς ἔκθεσης στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης (Ἀθήνα 1985).
Μελετήματα	Μελετήματα. Ἔκδοση τοῦ Κέντρου Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος. Ἐθνικὸ Ἰδρυμα Ἑρευνῶν.
ΠΑΕ	Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Ἀνδρέου 1996/1997	Στ. Ἀνδρέου, Σίνδος. Ἀποθέτης κεραμικῆς τῆς πρώτης ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ, ΑΔ 51/52 Α', 51-84.
Ἀνδρόνικος 1961/62	Μ. Ἀνδρόνικος, Ἑλληνικὰ ἐπιτάφια μνημεῖα, ΑΔ 17 Α', 152-210.
Βοκοτοπούλου 1990	Ἰ. Βοκοτοπούλου, Οἱ ταφικοὶ τύμβοι τῆς Αἴνειας (Ἀθήνα).
Γιούρη 1990	Ε. Γιούρη, Κλαζομενιακὴ λάρνακα ἀπὸ τὴν Ἄκανθο, στό: Πόλις καὶ χώρα στὴν ἀρχαία Μακεδονία καὶ Θράκη. Μνήμη Δ. Λαζαρίδη (Θεσσαλονίκη) 151-154.
Δεσποίνη 1982	Αἰκ. Δεσποίνη, Κεραμικοὶ κλῖβανοι Σίνδου, ΑΕ 1982, 61-84.
Δεσποίνη 1998	Αἰκ. Δεσποίνη, Χρυσὰ ἐπιστόμια, στό: Μ. Λιλιμπάκη-Ἀκαμάτη – Κ. Τζαναβάρη (ἐπιμ.), Μνεῖας χάριν. Τόμος στὴ μνήμη Μαίρης Σιγανίδου (Θεσσαλονίκη) 65-76.
Δημακοπούλου 1987	Κ. Δημακοπούλου, Πήλινη ζωγραφιστὴ λάρνακα ἀπὸ τὴ Βρασέγκα Ἀργολίδας, στό: Εἰλαπίνη. Τόμος τιμητικὸς γιὰ τὸν καθηγητὴ Ν. Πλάτωνα (Ἡράκλειο) 69-78.
Δρούγου 1991	Στ. Δρούγου (ἐπιμ.), Ἑλληνιστικὴ κεραμικὴ ἀπὸ τὴ Μακεδονία (Θεσσαλονίκη).
Καλλιντζή 1997	Ντ. Καλλιντζή, Ἑθιμα ταφῆς στὰ ἀρχαῖα Ἀβδηρα. Ταφικὲς πρακτικὲς καὶ ἐθιμικὲς πράξεις ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 6ου ὡς τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., στό: Ἀρχαία Θράκη II, Πρακτικὰ 2ου Διεθνοῦς Συμποσίου Θρακικῶν Σπουδῶν, Κομοτηνὴ 20-27 Σεπτεμβρίου 1992 (Κομοτηνὴ) 807-834.
Καλτσᾶς 1998	Ν. Ε. Καλτσᾶς, Ἄκανθος I. Ἡ ἀνασκαφὴ στὸ νεκροταφεῖο κατὰ τὸ 1979 (Ἀθήνα).

- Κεραμάρης κ.ά. 2002 Ά. Κεραμάρης – Σ. Πρωτοψάλτη – Σ. Τσολάκης, Ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα στὴ Β.Ι.Π.Ε.Θ. Σίνδου 2002, *ΑΕΜΘ* 16, 233-240.
- Μισαηλίδου-Δεσποτίδου 1997 Β. Μισαηλίδου-Δεσποτίδου, Τάφοι κλασικῶν χρόνων ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο τῆς Σίνδου, στό: *Μνήμη Μανόλη Ἀνδρόνικου, Παράρτημα Μακεδονικῶν* 6 (Θεσσαλονίκη) 153-186.
- Μοσχονησιώτου 1988 Σ. Μοσχονησιώτου, Θέριμη-Σίνδος. Ἀνασκαφικὲς παρατηρήσεις στὰ δύο νεκροταφεῖα τῆς περιοχῆς Θεσσαλονίκης, *ΑΕΜΘ* 16, 233-240.
- Μπέσιος 2007 Μ. Μπέσιος, Νεκροταφεῖα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. στὴ Βόρεια Πιερία, *Ἀρχαία Μακεδονία* VII, 645-650.
- Μυλωνᾶς 1975 Γ. Ε. Μυλωνᾶς, *Τὸ δυτικὸν νεκροταφεῖον τῆς Ἐλευσίνος* Α-Γ (Ἀθῆναι).
- Ὁρλάνδος 1955 Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος, *Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων* (Ἀθῆναι).
- Παπαποστόλου 1977 Ἰ. Ἀ. Παπαποστόλου, Ἑλληνιστικοὶ τάφοι τῆς Πάτρας I, *ΑΔ* 32, Α, 281-341.
- Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα 1987 Ν. Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα, Παιδικὲς ταφὲς στὴ μυκηναϊκὴ Ἑλλάδα, *ΑΔ* 42 Α', 8-28.
- Σαπουνᾶ-Σακελλαράκη 2001/02 Ἦ. Σαπουνᾶ-Σακελλαράκη, Ἡ Σκύρος στὴν πρώιμη ἐποχὴ σιδήρου: νέα στοιχεῖα, *Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν* 34, 163-192.
- Τιβέριος 1991/1992 Μ. Τιβέριος, Ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες στὴ διπλὴ τράπεζα κοντὰ στὴ σημερινὴ Ἀγχιάλο καὶ Σίνδο (1990-1992) – Ὁ ἀρχαῖος οἰκισμός, *Ἐγνατία* 3, 209-234.
- Τιβέριος 2009 Μ. Τιβέριος, Ἡ «διπλὴ τράπεζα Ἀγχιάλου», στό: Π. Ἀδάμ-Βελένη – Κ. Τζαναβάρη (ἐπιμ.), *ΑΕΜΘ* 20 χρόνια. Ἐπετειακὸς τόμος (Θεσσαλονίκη) 397-407.
- Χαριτωνίδης 1958 Σ. Ἰ. Χαριτωνίδης, Ἀνασκαφὴ κλασσικῶν τάφων παρὰ τὴν πλατεῖαν Συντάγματος, *ΑΕ* 1958, 1-152.
- Χρυσοστόμου-Χρυσοστόμου 2007 Ἀ. Χρυσοστόμου – Π. Χρυσοστόμου, Τάφοι πολεμιστῶν τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων ἀπὸ τὴ δυτικὴ νεκρόπολι τοῦ Ἀρχοντικοῦ Πέλλας, *Ἀρχαία Μακεδονία* VII, 113-132.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Andronikos 1968 Μ. Andronikos, Totenkult. *ArchHom* III, W (Göttingen).
- Bethe 1890 E. Bethe, Aktaeon, *AM* 15, 240-242.
- Brümmer 1985 E. Brümmer, Griechische Truhenbehälter, *JdI* 100, 1-168.
- Carter 1998 J. C. Carter, *The Chora of Metaponto. The Necropoleis* I (Austin).
- Casson 1926 S. Casson, *Macedonia, Thrace and Illyria. Their Relations to Greece from the Earliest Times down to the Time of Philipp Son of Amyntas* (Oxford).
- Desborough 1952 V. R. d'A. Desborough, *Protogeometric Pottery* (Oxford).
- Despini 2009 Aik. Despini, Gold Funerary Masks, *AntK* 52, 20-65.
- Dickey 1992 K. Dickey, *Corinthian Burial Customs ca. 1100 to 550 BC*. II (Ann Arbor UMI).
- Gericke 1970 H. Gericke, *Gefäßdarstellungen auf griechischen Vasen* (Berlin).
- Ginouvé 1962 R. Ginouvé, *Balaneutikè* (Paris).
- Gounaropoulou – Hatzopoulos 1985 L. Gounaropoulou – M. B. Hatzopoulos, *Les milliaires de la voie Egnatienne entre Heraclee des Lyncestes et Thessalonique*, Μελετήματα 1 (Athènes).
- Greenewalt – Majewski 1980 C. H. Greenewalt Jr. – L. J. Majewski, Lydian Textiles, στό: K. Devries (ἐπιμ.), *From Athens to Gordion. The Papers of a Memorial Symposium for R. S. Young, held at the University Museum, The Third of May, 1975* (Philadelphia) 133-145.

Hägg – Sieurin 1982	R. Hägg – F. Sieurin, On the Origin of the Wooden Coffin in Late Bronze Age Greece, <i>BSA</i> 77, 177-186.
Himmelmann 1999	N. Himmelmann, <i>Attische Grabreliefs</i> . Vorträge G 357 der Nordrhein-Westfälische Akademie der Wissenschaften (Opladen – Wiesbaden).
Hitzl 1991	I. Hitzl, <i>Die griechischen Sarkophage der archaischen und klassischen Zeit</i> (Jonsared).
Koukouli-Chrysanthaki 1970	H. Koukouli-Chrysanthaki, Sarcophages en terre cuite d’Abdère, <i>BCH</i> 94, 327-360.
Kübler 1954	K. Kübler, <i>Die Nekropole des 10. bis 8. Jhts</i> , <i>Kerameikos</i> V, 1 (Berlin).
Kurtz – Boardman 1971	D. K. Kurtz – J. Boardman, <i>Greek Burial Customs</i> (London).
Muhly 1996	P. Muhly, Furniture from the Shaft Graves: The Occurrence of Wood in Aegean Burials of The Bronze Age, <i>BSA</i> 91, 197-211.
Persson 1942	A. W. Persson, <i>New Tombs at Dendra near Midea</i> (Lund/London).
Philipp 1981	H. Philipp, Archaische Gräber in Ostionien, <i>IstMit</i> 31, 149-166.
Rey 1917/19	L. Rey, Observations sur les premiers habitats de la Macédoine, <i>BCH</i> 41/43, 74-77.
Scheibler 1964	I. Scheibler, Exaleiptra, <i>JdI</i> 79, 72-108.
Scheibler 1983	I. Scheibler, <i>Griechische Töpferkunst</i> (München).
Wiesner 1938	J. Wiesner, <i>Grab und Jenseits. Untersuchungen im ägäischen Raum zur Bronzezeit und frühen Eisenzeit</i> (Berlin).

ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΕΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΑΣ ΑΡΙΘΜΗΣΗΣ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ

ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΑ ΠΑΛΑΙΑΣ ΠΡΟΣ ΝΕΑ ΑΡΙΘΜΗΣΗ

Τάφος 1:	T57
Τάφος 2:	T75
Τάφος 3:	T70
Τάφος 4:	T89
Τάφος 4Α:	T78
Τάφος 5:	T64
Τάφος 6:	T65
Τάφος 7:	T40
Τάφος 8:	T20
Τάφος 9:	T23
Τάφος 10:	T63
Τάφος 11:	T55
Τάφος 12:	T56
Τάφος 13:	T54
Τάφος 14:	T59
Τάφος 15:	T60
Τάφος 16:	T61
Τάφος 17:	T62
Τάφος 18:	T68
Τάφος 19:	T67
Τάφος 20:	T69
Τάφος 21:	T50
Τάφος 22:	T49
Τάφος 23:	T52
Τάφος 24:	T51
Τάφος 25:	T46
Τάφος 26:	T47
Τάφος 27:	T45
Τάφος 28:	T41
Τάφος 29:	T38
Τάφος 30:	T35
Τάφος 31:	T37
Τάφος 32:	T18
Τάφος 33:	T100
Τάφος 34:	T98
Τάφος 35:	T109

Τάφος 36:	T115
Τάφος 37:	T99
Τάφος 38:	T25
Τάφος 39:	T2
Τάφος 40:	T6
Τάφος 41:	T7
Τάφος 42:	T33
Τάφος 43:	T73
Τάφος 44:	T34
Τάφος 45:	T111
Τάφος 46:	T95
Τάφος 47:	T79
Τάφος 48:	T76

Ταφή 1:	T21
Ταφή 2:	T39
Ταφή 3:	T53
Ταφή 4:	T58
Ταφή 5:	T48
Ταφή 6:	T43
Ταφή 7:	T42
Ταφή 8:	T44
Ταφή 9:	T29
Ταφή 10:	T31
Ταφή 11:	T30
Ταφή 12:	T27
Ταφή 13:	T14
Ταφή 14:	T17
Ταφή 15:	T97
Ταφή 16A-B:	T101A-B
Ταφή 17:	T102
Ταφή 18:	T108
Ταφή 19:	T103
Ταφή 20:	T114
Ταφή 21:	T119
Ταφή 22:	T118
Ταφή 23:	T116
Ταφή 24:	T120
Ταφή 25:	T110
Ταφή 26:	T26
Ταφή 27:	T24
Ταφή 28:	T22
Ταφή 29:	T28
Ταφή 30:	T1
Ταφή 31:	T3

Ταφή 32:	T4
Ταφή 33:	T5
Ταφή 34:	(Διαγράφεται)
Ταφή 35:	T15
Ταφή 36:	T10
Ταφή 37:	T12
Ταφή 38:	T11
Ταφή 39:	T16
Ταφή 40:	T66
Ταφή 41:	T72
Ταφή 42:	T32
Ταφή 43:	T8
Ταφή 44:	T71
Ταφή 45:	T90
Ταφή 46:	T81
Ταφή 47:	T19
Ταφή 48:	T13
Ταφή 49:	T9
Ταφή 50:	T74
Ταφή 51:	T36
Ταφή 52:	T117
Ταφή 53:	T113
Ταφή 54:	T93
Ταφή 55:	T91
Ταφή 56:	T92
Ταφή 57:	T94
Ταφή 58A-B:	T82A-B
Ταφή 59:	T83
Ταφή 60:	T84
Ταφή 61:	T80
Ταφή 62:	T86
Ταφή 63:	T85
Ταφή 64:	T106
Ταφή 65:	T104
Ταφή 66:	T105
Ταφή 67:	T107
Ταφή 68:	T77
Ταφή 69:	T112
Ταφή 70:	T96
Ταφή 71:	T88
Ταφή 72:	T87
Ταφή 73:	T121

ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΑ ΝΕΑΣ ΠΡΟΣ ΠΑΛΑΙΑ ΑΡΙΘΜΗΣΗ

T1:	Ταφή 30
T2:	Τάφος 39
T3:	Ταφή 31
T4:	Ταφή 32
T5:	Ταφή 33
T6:	Τάφος 40
T7:	Τάφος 41
T8:	Ταφή 43
T9:	Ταφή 49
T10:	Ταφή 36
T11:	Ταφή 38
T12:	Ταφή 37
T13:	Ταφή 48
T14:	Ταφή 13
T15:	Ταφή 35
T16:	Ταφή 39
T17:	Ταφή 14
T18:	Τάφος 32
T19:	Ταφή 47
T20:	Τάφος 8
T21:	Ταφή 1
T22:	Ταφή 28
T23:	Τάφος 9
T24:	Ταφή 27
T25:	Τάφος 38
T26:	Ταφή 26
T27:	Ταφή 12
T28:	Ταφή 29
T29:	Ταφή 9
T30:	Ταφή 11
T31:	Ταφή 10
T32:	Ταφή 42
T33:	Τάφος 42
T34:	Τάφος 44
T35:	Τάφος 30
T36:	Ταφή 51
T37:	Τάφος 31
T38:	Τάφος 29
T39:	Ταφή 2
T40:	Τάφος 7
T 41:	Τάφος 28
T 42:	Ταφή 7
T 43:	Ταφή 6

T44:	Ταφή 8
T45:	Τάφος 27
T46:	Τάφος 25
T47:	Τάφος 26
T48:	Ταφή 5
T49:	Τάφος 22
T50:	Τάφος 21
T51:	Τάφος 24
T52:	Τάφος 23
T53:	Ταφή 3
T54:	Τάφος 13
T55:	Τάφος 11
T56:	Τάφος 12
T57:	Τάφος 1
T58:	Ταφή 4
T59:	Τάφος 14
T60:	Τάφος 15
T61:	Τάφος 16
T62:	Τάφος 17
T63:	Τάφος 10
T64:	Τάφος 5
T65:	Τάφος 6
T66:	Ταφή 40
T67:	Τάφος 19
T68:	Τάφος 18
T69:	Τάφος 20
T70:	Τάφος 3
T71:	Ταφή 44
T72:	Ταφή 41
T73:	Τάφος 43
T74:	Ταφή 50
T75:	Τάφος 2
T76:	Τάφος 48
T77:	Ταφή 68
T78:	Τάφος 4Α
T79:	Τάφος 47
T80:	Ταφή 61
T81:	Ταφή 46
T82Α-Β:	Ταφή 58Α-Β
T83:	Ταφή 59
T84:	Ταφή 60
T85:	Ταφή 63
T86:	Ταφή 62
T87:	Ταφή 72
T88:	Ταφή 71

T89:	Τάφος 4
T90:	Ταφή 45
T91:	Ταφή 55
T92:	Ταφή 56
T93:	Ταφή 54
T94:	Ταφή 57
T95:	Τάφος 46
T96:	Ταφή 70
T97:	Ταφή 15
T98:	Τάφος 34
T99:	Τάφος 37
T100:	Τάφος 33
T101A-B:	Ταφή 16A-B
T102:	Ταφή 17
T103:	Ταφή 19
T104:	Ταφή 65
T105:	Ταφή 66
T106:	Ταφή 64
T107:	Ταφή 67
T108:	Ταφή 18
T109:	Τάφος 35
T110:	Ταφή 25
T111:	Τάφος 45
T112:	Ταφή 69
T113:	Ταφή 53
T114:	Ταφή 20
T115:	Τάφος 36
T116:	Ταφή 23
T117:	Ταφή 52
T118:	Ταφή 22
T119:	Ταφή 21
T120:	Ταφή 24
T121:	Ταφή 73

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΕΔΙΩΝ

- A. Γενικό τοπογραφικό σχέδιο της ανασκαφής.
- B. Γενικό τοπογραφικό, Τομή Α-Α.
- Γ. Γενικό τοπογραφικό, Τομή Β-Β.
- Δ. Γενικό τοπογραφικό, Τομή Γ-Γ.

- I. Χάρτης Νομού Θεσσαλονίκης.
- II. Χάρτης Μείζονος Θεσσαλονίκης.
- III. Τοπογραφικό τμήματος της Βιομηχανικής Ζώνης Θεσσαλονίκης (Σίνδου).
- IV. Τοπογραφικό διάγραμμα της περιοχής της ανασκαφής.
- V. Σκαρίφημα στρωματογραφίας του λόφου του νεκροταφείου.
- VI. Σχέδιο του λίθου 1 του T68.
- VII. Σχέδιο του λίθου 2 του T68.
- VIII. Σχέδιο του λίθου 3 του T68.
- IX. Σχέδιο του λίθου 4 του T68.
- X. Σχέδιο του λίθου 5 του T68.
- XI. Σχέδιο του λίθου 6 του T68.
- XII. Σχέδιο του λίθου 7 του T68.
- XIII. Σχέδιο του λίθου 8 του T68.
- XIV. Σχέδιο του λίθου 1 του T70.
- XV. Σχέδιο του λίθου 2 του T70.
- XVI. Σχέδιο του λίθου 3 του T70.
- XVII. Σχέδιο του λίθου 4 του T70.
- XVIII. Σχέδιο του λίθου 5 του T70.
- XIX. Σχέδιο του λίθου 8 του T70.
- XX. Σχέδιο του λίθου 9 του T70.
- XXI. Σχέδιο του λίθου 10 του T70.
- XXII. Σχέδιο των λίθων 11 και 12 (κιονοκράνων) του T70.
- XXIII. Σχέδιο του λίθου 13 (κιονοκράνου) του T70.

Σχέδ. 1. T1 συλημένος.

Σχέδ. 2. T2, πήλινη λάρνακα κατεστραμμένη και συλημένη.

Σχέδ. 3. T3, επάνω μέρος επίχωσης με λείψανα οστών.

Σχέδ. 4. T3, με τα κατάλοιπα της σύλησης στον πυθμένα του.

Σχέδ. 5. T4, τεφροδόχος.

Σχέδ. 6. T5, με υπολείμματα οστών από τη σύληση.

Σχέδ. 7. T6, σαρκοφάγος με το κάλυμμα.

Σχέδ. 8. T6, εσωτερικό με τα κατάλοιπα της σύλησης.

Σχέδ. 9. T7, σαρκοφάγος με το κάλυμμα.

Σχέδ. 10. T7 με υπόλοιπα από τη σύληση μέσα στη σαρκοφάγο.

Σχέδ. 11. Ο συλημένος T8 με τον περιβάλλοντα χώρο.

- Σχέδ. 12. T9 συλημένος.
- Σχέδ. 13. T10 συλημένος.
- Σχέδ. 14. T11, επάνω επίπεδο με σκελετό σκύλου και κτερίσματα.
- Σχέδ. 15. T11, επίπεδο πυθμένα με σκελετό άγοριού.
- Σχέδ. 16. T12 με σκελετό βρέφους.
- Σχέδ. 17. Δυτικό τμήμα του κατεστραμμένου T13.
- Σχέδ. 18. T14, θραύσματα κρατήρα και δύο ξιφών.
- Σχέδ. 19. T15 νηπίου.
- Σχέδ. 20. T16, τρεις σκελετοί πεταμένοι σε λάκκο.
- Σχέδ. 21. T18, συλημένη σαρκοφάγος με θραύσματα του καλύμματος.
- Σχέδ. 22. T19 με ένδειξεις ξύλινης λάρνακας.
- Σχέδ. 23. Κιβωτιόσχημος T20 με θραύσματα της καλυπτήριας πλάκας.
- Σχέδ. 24. T20 με κτερίσματα μέσα και έξω από αυτόν.
- Σχέδ. 24A. T20, λεπτομέρεια του άνω τμήματος.
- Σχέδ. 25. T22 με ένδειξεις ξύλινης λάρνακας.
- Σχέδ. 26. T23, πώρινη σαρκοφάγος με παραβιασμένο το κάλυμμα.
- Σχέδ. 27. T23, έσωτερικό της συλημένης σαρκοφάγου.
- Σχέδ. 28. Γυναικείος T24.
- Σχέδ. 29. Κιβωτιόσχημος T25 με την καλυπτήρια πλάκα.
- Σχέδ. 30. T25, έσωτερικό.
- Σχέδ. 31. T25, λεπτομέρεια.
- Σχέδ. 32. T27, όστα από ανακομιδή (;).
- Σχέδ. 33. T28 με ένδειξεις ξύλινης λάρνακας.
- Σχέδ. 34. T30, συλημένος με ένδειξεις ξύλινης λάρνακας.
- Σχέδ. 35. T32 συλημένος.
- Σχέδ. 36. T33, πήλινη λάρνακα συλημένη.
- Σχέδ. 37. Τομή της πήλινης λάρνακας T33.
- Σχέδ. 38. T34, τρεις κεραμοσκεπείς τριών νεογνών τριδύμων.
- Σχέδ. 39. T35, συλημένη σαρκοφάγος με το κάλυμμα.
- Σχέδ. 40. T36 βρέφους.
- Σχέδ. 41. T37, σαρκοφάγος συλημένη.
- Σχέδ. 42. T38, σαρκοφάγος με το κάλυμμα.
- Σχέδ. 43. T38, έσωτερικό της συλημένης σαρκοφάγου.
- Σχέδ. 44. Κτιστός T40 κλειστός.
- Σχέδ. 45. Βόρειο τοίχωμα του T40.
- Σχέδ. 46. Νότιο τοίχωμα του T40.
- Σχέδ. 47. Ανατολικό τοίχωμα του T40.
- Σχέδ. 48. Δυτικό τοίχωμα του T40.
- Σχέδ. 49. Έσωτερικό του συλημένου T40.
- Σχέδ. 50. T41, πώρινη σαρκοφάγος κατεστραμμένη.
- Σχέδ. 51. T44 νηπίου.
- Σχέδ. 52. T45, πώρινη σαρκοφάγος με κάλυμμα.
- Σχέδ. 53. T45, ή σαρκοφάγος με υπολείμματα της σύλησης.
- Σχέδ. 54. T46, συλημένη σαρκοφάγος με κάλυμμα.
- Σχέδ. 55. T47, συλημένη σαρκοφάγος με κάλυμμα.

- Σχέδ. 56. T48 με τὸ περιεχόμενό του.
 Σχέδ. 57. T49, σαρκοφάγος με κάλυμμα.
 Σχέδ. 58. T49, ἐσωτερικό.
 Σχέδ. 59. Κιβωτιόσχημος T50 καλυμμένος.
 Σχέδ. 60. Ὁ T50 με ὑπολείμματα τῆς σύλησης.
 Σχέδ. 61. T51, σαρκοφάγος συλημένη.
 Σχέδ. 62. Κιβωτιόσχημος T52, ἐσωτερικό.
 Σχέδ. 63. T52, λεπτομέρεια τοῦ περιεχομένου.
 Σχέδ. 64. T53, συλημένος ἀπὸ τὸ ΝΔ μέρος.
 Σχέδ. 65. T54, πώρινη σαρκοφάγος συλημένη.
 Σχέδ. 66. T55, συλημένη πώρινη σαρκοφάγος.
 Σχέδ. 67. T56, κιβωτιόσχημος με κάλυμμα.
 Σχέδ. 68. T56, ἐσωτερικό.
 Σχέδ. 69. T57, κιβωτιόσχημος.
 Σχέδ. 70. T58, ἐσωτερικό.
 Σχέδ. 71. T59, σαρκοφάγος με κτερίσματα πάνω στὸ κάλυμμα.
 Σχέδ. 72. T59, τὸ ἐσωτερικὸ καὶ κτερίσματα μέσα στὸ ταφικὸ σκάμμα.
 Σχέδ. 73. T59, λεπτομέρεια ἐσωτερικοῦ.
 Σχέδ. 74. T60, πώρινη σαρκοφάγος συλημένη.
 Σχέδ. 75. T61, πώρινη σαρκοφάγος με τὸ κάλυμμα.
 Σχέδ. 76. T61, συλημένος.
 Σχέδ. 77. T62, πώρινη σαρκοφάγος με τὸ κάλυμμα.
 Σχέδ. 78. T62, ἐσωτερικό.
 Σχέδ. 79. T63, παραβιασμένη σαρκοφάγος με τὸ κάλυμμα.
 Σχέδ. 80. T64, σαρκοφάγος με θραύσματα τοῦ καλύμματος.
 Σχέδ. 81. T64 με ὑπολείμματα ἀπὸ τὴ σύληση.
 Σχέδ. 82. T65, κιβωτιόσχημος με μέρος τῆς καλυπτήριας πλάκας.
 Σχέδ. 83. T65, ἐσωτερικό.
 Σχέδ. 84. T66, με ἵχνη ξύλινης λάρνακας.
 Σχέδ. 85. T67, κιβωτιόσχημος καλυμμένος.
 Σχέδ. 86. T67, τὸ ἐσωτερικὸ καὶ κτερίσματα μέσα στὸ ταφικὸ σκάμμα.
 Σχέδ. 87. T68, κτιστὸς με κάλυψη.
 Σχέδ. 88. T68, ἐσωτερικό.
 Σχέδ. 89. T69, σαρκοφάγος με θραύσματα τοῦ καλύμματος.
 Σχέδ. 90. T69, ἐσωτερικὸ με ὑπόλοιπα ἀπὸ τὴ σύληση.
 Σχέδ. 91. T71, συλημένος.
 Σχέδ. 92. T72 βρέφους.
 Σχέδ. 93. T73, πήλινη λάρνακα με ὑπολείμματα τῆς κάλυψης.
 Σχέδ. 94. T73, ἐσωτερικό.
 Σχέδ. 95. T74, ὄψιμη ταφὴ ἐνὸς ἀνδρα.
 Σχέδ. 96. T75, πώρινη σαρκοφάγος κατεστραμμένη.
 Σχέδ. 97. T76, ἐσωτερικὸ πώρινης σαρκοφάγου.
 Σχέδ. 98. Ὁ συλημένος T77 με τὸν περιβάλλοντα χώρο.
 Σχέδ. 99. T79, πώρινη σαρκοφάγος με κάλυμμα.
 Σχέδ. 100. T79, ἐσωτερικὸ τῆς σαρκοφάγου με ὑπόλοιπα ἀπὸ τὴ σύληση.

- Σχέδ. 101. T80, ἐσωτερικὸ μὲ ἐνδείξεις ξύλινης λάρνακας.
 Σχέδ. 102. Ὁ συλημένος T81 μὲ τὸν περιβάλλοντα χώρο.
 Σχέδ. 103. Ὁ T82A ἐνὸς ἀνδρα καὶ ὁ T82B μιᾶς γυναίκας.
 Σχέδ. 104. T83 μὲ ἐνδείξεις ξύλινης λάρνακας.
 Σχέδ. 105. T84, ὄψιμη ταφὴ γυναίκας μὲ αἰχμὴ βέλους στὸ λαμῷ.
 Σχέδ. 106. T85, πρόχειρη ταφὴ σὲ παλαιότερο κατεστραμμένο τάφο.
 Σχέδ. 107. T86, ἀκανόνιστος λάκκος μὲ ταφὴ μιᾶς γυναίκας.
 Σχέδ. 108. T87 μὲ ἐνδείξεις ξύλινης λάρνακας.
 Σχέδ. 109. T88 συλημένος.
 Σχέδ. 110. T90, πλινθόκτιστος.
 Σχέδ. 111. T90, τὸ πλινθόστρωτο δάπεδο τοῦ T.
 Σχέδ. 112. T91, ταφὴ σὲ πλινθόστρωτο δάπεδο (βλ. σχέδ. 113).
 Σχέδ. 113. T91, τὸ πλινθόστρωτο δάπεδο καὶ ὁ T92 βρέφους.
 Σχέδ. 114. T93 μὲ ἐνδείξεις ξύλινης λάρνακας.
 Σχέδ. 115. T94, ἐν μέρει ληλατημένος.
 Σχέδ. 116. T95, πώρινη σαρκοφάγος μὲ τὸ κάλυμμα.
 Σχέδ. 117. T95 μὲ τὸν περιβάλλοντα χώρο, συλημένος.
 Σχέδ. 118. T96, ἀνατολικὸ τμήμα.
 Σχέδ. 119. T97 μὲ ἐνδείξεις ξύλινης λάρνακας.
 Σχέδ. 120. T98, πώρινη σαρκοφάγος μὲ τὸ παραβιασμένο κάλυμμα.
 Σχέδ. 121. T99 μὲ παραβιασμένο κάλυμμα.
 Σχέδ. 122. T100, πώρινη σαρκοφάγος μὲ κάλυμμα.
 Σχέδ. 123. T100, τὸ ἐσωτερικὸ τῆς συλημένης σαρκοφάγου T100.
 Σχέδ. 124. T101A, μιᾶς γυναίκας καὶ 101B ἐνὸς νεογέννητου.
 Σχέδ. 125. T102, συλημένος ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ μέρος.
 Σχέδ. 126. T103, συλημένος ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ μέρος.
 Σχέδ. 127. T104, ἐνὸς μικροῦ κοριτσιοῦ.
 Σχέδ. 128. T105 μὲ ἐνδείξεις ξύλινης λάρνακας.
 Σχέδ. 129. T106, μιᾶς γυναίκας.
 Σχέδ. 130. T107, συλημένος.
 Σχέδ. 131. T108, μιᾶς γυναίκας.
 Σχέδ. 132. T109, σαρκοφάγος μὲ ὑπόλοιπα σύλησης πεταμένα ἔξω.
 Σχέδ. 133. T110 συλημένος.
 Σχέδ. 134. T111, πώρινη σαρκοφάγος μὲ τὸ κάλυμμα.
 Σχέδ. 135. T111, παραβιασμένος ἀπὸ A, ἀλλὰ ἀσύλητος.
 Σχέδ. 136. T112 βρέφους.
 Σχέδ. 137. T113, μιᾶς γυναίκας.
 Σχέδ. 138. T114, τὸ νότιο μέρος μὲ ἐνδείξεις ξύλινης λάρνακας.
 Σχέδ. 139. T115, κιβωτιόσχημος μὲ τὸ κάλυμμα.
 Σχέδ. 140. T115, τὸ ἐσωτερικὸ μὲ τὸ περιεχόμενό του.
 Σχέδ. 141. T116, συλημένος.
 Σχέδ. 142. T117 μὲ ἐνδείξεις ξύλινης λάρνακας.
 Σχέδ. 143. T118 ἐνὸς ἀνδρα.
 Σχέδ. 144. T119 μὲ δίδυμη σύγχρονη ταφὴ δύο γυναικῶν.
 Σχέδ. 145. T120 συλημένος.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

- Εικ. 1. T1, γυναικείος, λείψανα τοῦ συλημένου λακκοειδοῦς.
Εικ. 2. T2, γυναικείος (;), τμήμα συλημένης πήλινης λάρνακας.
Εικ. 3. T3, γυναικείος, λακκοειδής, ἐπάνω μέρος τῆς ἐπίχωσης.
Εικ. 4. T3, λείψανα τῆς συλημένης ταφῆς.
Εικ. 5. T4, τεφροδόχος μὲ καμένα ὅστ' ἀ γυναικάς.
Εικ. 6. T5, γυναικείος (;), λακκοειδής, λείψανα συλημένης ταφῆς.
Εικ. 7. T5, λεπτομέρεια ἐσωτερικοῦ.
Εικ. 8. T6, ἀνδρικός, πώρινη σαρκοφάγος κλειστή.
Εικ. 9. T6, περιεχόμενο τῆς συλημένης σαρκοφάγου.
Εικ. 10. T6, λεπτομέρεια τοῦ περιεχομένου τῆς σαρκοφάγου.
Εικ. 11. T7, γυναικείος, πώρινη σαρκοφάγος κλειστή.
Εικ. 12. T7, λείψανα στὴ συλημένη σαρκοφάγο.
Εικ. 13. T8, ἀνδρικός, λακκοειδής, ἐπάνω μέρος τῆς ἐπίχωσης.
Εικ. 14. T8, λείψανα τῆς συλημένης ταφῆς.
Εικ. 15. T9, παιδικός, λακκοειδής, λείψανα στὸ συλημένο τάφο.
Εικ. 16. T10, λακκοειδής, λείψανα στὸ συλημένο τάφο.
Εικ. 17. T11, λακκοειδής, ἐπάνω ἐπίπεδο μὲ ὅστ' ἀ μικροῦ σκύλου καὶ κτερίσματα.
Εικ. 18. T11, ἐπίπεδο ταφῆς μικροῦ ἀγοριοῦ.
Εικ. 19. T12 βρέφους, λακκοειδής.
Εικ. 20. T13, λακκοειδής, σκελετὸς κοριτσιοῦ, κατεστραμμένο τὸ ἀνατολικὸ τμήμα.
Εικ. 21. T14, θραύσματα κρατήρα καὶ δύο ξιφῶν.
Εικ. 22. T15 μικροῦ κοριτσιοῦ, λακκοειδής.
Εικ. 23. T16, τρεῖς πεταμένοι σκελετοὶ σὲ ἀκανόνιστο λάκκο.
Εικ. 24. T18, γυναικείος, πώρινη σαρκοφάγος ἐντελῶς ἀναμοχλευμένη.
Εικ. 25. T19, ταφὴ ἐνὸς ἀντ' ἀ σὲ ξύλινη λάρνακα.
Εικ. 26. T20, χάλκινα κτερίσματα ἔξω ἀπὸ αὐτόν.
Εικ. 27. T20, γυναικείος κιβωτιόσχημος, κεντρικὸ καὶ δυτικὸ τμήμα.
Εικ. 28. T20, ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ κιβωτιόσχημου.
Εικ. 29. T20, λεπτομέρεια δυτικοῦ τμήματος.
Εικ. 30. T22, ταφὴ γυναικάς μὲ ἐνδείξεις ξύλινης λάρνακας.
Εικ. 31. T23, γυναικείος, πώρινη σαρκοφάγος μὲ παραβιασμένο κάλυμμα.
Εικ. 32. T23, λείψανα στὸ ἐσωτερικὸ τῆς συλημένης σαρκοφάγου.
Εικ. 33. T24, γυναικείος, λακκοειδής, ἀνατολικὸ τμήμα.
Εικ. 34. T25, ἀγοριοῦ, πώρινος κιβωτιόσχημος κλειστός.
Εικ. 35. T25, τὸ περιεχόμενο μετὰ τὴν ἀφαίρεση τοῦ καλύμματος.
Εικ. 36. T25, τὸ ἐσωτερικὸ μετὰ τὴν ἀφαίρεση τοῦ καλύμματος.
Εικ. 37. T25, ΒΔ γωνία ἐσωτερικοῦ.
Εικ. 38. T25, ΒΑ γωνία ἐσωτερικοῦ.
Εικ. 39. T25, δυτικὸ τμήμα ἐσωτερικοῦ.

- Εἰκ. 40. T25, λεπτομέρεια δυτικοῦ τμήματος.
 Εἰκ. 41. T25, λεπτομέρεια δυτικοῦ τμήματος.
 Εἰκ. 42. T27, ὅστὰ γυναικάς ἀπὸ ἀνακομιδῆ (;).
 Εἰκ. 43. T28, γυναικεῖος, λακκοειδῆς, μὲ ἐνδείξεις ξύλινης λάρνακας.
 Εἰκ. 44. T28, ἀνατολικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 45. T28, δυτικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 46. T28, ΝΔ γωνία.
 Εἰκ. 47. T28, λεπτομέρεια μὲ τὴν ἄμαξα.
 Εἰκ. 48. T28, λεπτομέρεια μὲ τὸ δυτικὸ τμήμα τῆς ἄμαξας.
 Εἰκ. 49. T29, τεφροδόχος καλυμμένη.
 Εἰκ. 50. T29, τεφροδόχος μὲ τὰ ὅστὰ γυναικάς.
 Εἰκ. 51. T30, λακκοειδῆς συλημένος, μὲ ἐνδείξεις ξύλινης λάρνακας.
 Εἰκ. 52. T31, ἀγοριοῦ, λακκοειδῆς, πέτρες πεταμένες στὸν πλήρως ἀναμοχλευμένο τάφο.
 Εἰκ. 53. T32, γυναικεῖος, λακκοειδῆς, συλημένος, μὲ ἐνδείξεις ξύλινης λάρνακας.
 Εἰκ. 54. T33, συλημένη πήλινη λάρνακα.
 Εἰκ. 55. T34, τρεῖς κεραμοσκεπεῖς μὲ ταφὴ τριδύμων νεογνῶν.
 Εἰκ. 56. T35, ἀνδρικός, καλυμμένη πώρινη σαρκοφάγος, παραβιασμένη ἀπὸ Δ.
 Εἰκ. 57. T35, συλημένος μὲ πλήρη ἀφαίρεση ὀστῶν καὶ κτερισμάτων.
 Εἰκ. 58. T36, λακκοειδῆς, βρεφικὸς σκελετὸς κοριτσιοῦ.
 Εἰκ. 59. T37, ἀνδρικός (;), κατεστραμμένη πώρινη σαρκοφάγος, ἄδεια ἀπὸ περιεχόμενο.
 Εἰκ. 60. T37, κτερίσματα ἔξω ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ τάφου.
 Εἰκ. 61. T37, κτερίσματα ἔξω ἀπὸ τὴ ΒΑ γωνία.
 Εἰκ. 62. T38, γυναικεῖος (;), πώρινη σαρκοφάγος καλυμμένη.
 Εἰκ. 63. T38, πώρινη σαρκοφάγος συλημένη.
 Εἰκ. 64. T38, λεπτομέρεια τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς σαρκοφάγου.
 Εἰκ. 65. T40, ἀνδρικός, χτιστὸς κιβωτιόσχημος, καλυμμένος.
 Εἰκ. 66. T40, πρὶν τὸν καθαρισμό.
 Εἰκ. 67. T40, ἐσωτερικό.
 Εἰκ. 68. T40, ἀνατολικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 69. T40, ΒΑ γωνία.
 Εἰκ. 70. T40, δυτικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 71. T41, πώρινη σαρκοφάγος κατεστραμμένη.
 Εἰκ. 72. T42, ἀνδρικός, λακκοειδῆς, συλημένος, μὲ λείψανα ὀστῶν.
 Εἰκ. 73. T43, γυναικεῖος, λακκοειδῆς, συλημένος, μὲ λείψανα ὀστῶν.
 Εἰκ. 74. T44, παιδικός, λακκοειδῆς, συλημένος.
 Εἰκ. 75. T45, γυναικεῖος, πώρινη σαρκοφάγος καλυμμένη.
 Εἰκ. 76. T45, ἐσωτερικὸ τῆς συλημένης σαρκοφάγου.
 Εἰκ. 77. T45, λεπτομέρεια τῶν συνδέσμων τῶν τοιχωμάτων.
 Εἰκ. 78. T46, ἀνδρικός, πώρινη σαρκοφάγος καλυμμένη.
 Εἰκ. 79. T46, ἐσωτερικὸ τῆς συλημένης σαρκοφάγου.
 Εἰκ. 80. T47, πώρινη σαρκοφάγος καλυμμένη.
 Εἰκ. 81. T47, ἐσωτερικὸ τῆς συλημένης σαρκοφάγου.
 Εἰκ. 82. T48, γυναικεῖος, λακκοειδῆς, ἐσωτερικό.
 Εἰκ. 83. T48, ἀνατολικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 84. T48, λεπτομέρεια ἀνατολικοῦ τμήματος.

- Εἰκ. 85. T49, γυναικεῖος, πώρινη σαρκοφάγος καλυμμένη.
 Εἰκ. 86. T49, τὸ ἐσωτερικὸ ἀπὸ Δ.
 Εἰκ. 87. T49, τὸ ἐσωτερικὸ ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 88. T50, γυναικεῖος, λίθινος κιβωτιόσχημος καλυμμένος.
 Εἰκ. 89. T50, τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ συλημένου κιβωτιόσχημου.
 Εἰκ. 90. T51, ἀνδρικός, πώρινη σαρκοφάγος καλυμμένη.
 Εἰκ. 91. T52, ἀνδρικός, κιβωτιόσχημος, ἀνατολικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 92. T52, ΒΑ γωνία τοῦ τάφου.
 Εἰκ. 93. T52, κεντρικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 94. T52, λεπτομέρεια ΝΔ τμήματος.
 Εἰκ. 95. T53, ἀνδρικός, λακκοειδής, τὰ κατάλοιπα τοῦ συλημένου τάφου.
 Εἰκ. 96. T54, γυναικεῖος, συλημένη πώρινη σαρκοφάγος.
 Εἰκ. 97. T54, δυτικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 98. T55, ἀνδρικός, ἀνατολικὸ τμήμα συλημένης πώρινης σαρκοφάγου.
 Εἰκ. 99. T56, γυναικεῖος, πώρινος κιβωτιόσχημος καλυμμένος.
 Εἰκ. 100. T56, τὸ ἐσωτερικὸ ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 101. T56, δυτικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 102. T56, ἀνατολικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 103. T57, ἀνδρικός, κατεστραμμένος κιβωτιόσχημος στὸ βόρειο ἄνωγ.
 Εἰκ. 104. T58, λακκοειδής ταφή ἐνὸς ἄνδρα μὲ κατεστραμμένο τὸ δυτικὸ ἄκρο.
 Εἰκ. 105. T59, ἀγοριοῦ, πώρινη σαρκοφάγος καλυμμένη.
 Εἰκ. 106. T59, τὸ ἐσωτερικὸ ἀπὸ Δ.
 Εἰκ. 107. T59, πῆλινα κτερίσματα ἐπάνω στὴν καλυπτήρια πλάκα.
 Εἰκ. 108. T59, σιδερένια καρφία ἐπάνω στὴν καλυπτήρια.
 Εἰκ. 109. T59, κτερίσματα ἔξω ἀπὸ τὴ νότια πλευρά του.
 Εἰκ. 110. T59, ἐσωτερικὸ, δυτικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 111. T59, ἐσωτερικὸ, ἀνατολικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 112. T59, ἐσωτερικὸ μετὰ τὴν ἀφαίρεση τοῦ κράνους.
 Εἰκ. 113. T59, λεπτομέρεια ἐσωτερικοῦ.
 Εἰκ. 114. T60, γυναικεῖος, ἐσωτερικὸ συλημένης πώρινης σαρκοφάγου.
 Εἰκ. 115. T61, πώρινη σαρκοφάγος καλυμμένη.
 Εἰκ. 116. T61, ἐσωτερικὸ τῆς συλημένης σαρκοφάγου.
 Εἰκ. 117. T62, ἀνδρικός, πώρινη σαρκοφάγος καλυμμένη.
 Εἰκ. 118. T62, μετὰ τὴν ἀφαίρεση τοῦ καλύμματος.
 Εἰκ. 119. T62, ἐσωτερικὸ ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 120. T62, ἐσωτερικὸ ἀπὸ Δ.
 Εἰκ. 121. T62, λεπτομέρεια ἐσωτερικοῦ.
 Εἰκ. 122. T63, γυναικεῖος, πώρινη σαρκοφάγος καλυμμένη.
 Εἰκ. 123. T63, μετὰ τὴν ἀφαίρεση τῶν χωμάτων τῆς ἀναμόχλευσης.
 Εἰκ. 124. T64, γυναικεῖος (:) πώρινη σαρκοφάγος καλυμμένη.
 Εἰκ. 125. T64, ἐσωτερικὸ τῆς συλημένης σαρκοφάγου.
 Εἰκ. 126. T64, λεπτομέρεια ἐσωτερικοῦ.
 Εἰκ. 127. T65, ἀγοριοῦ, κιβωτιόσχημος, μετὰ τὴν ἀφαίρεση τῶν κτερισμάτων.
 Εἰκ. 128. T66, ἀγοριοῦ, σὲ ξύλινη λάρνακα, τὸ ἐσωτερικὸ ἀπὸ Δ.
 Εἰκ. 129. T66, τὸ ἐσωτερικὸ ἀπὸ Α.

- Εἰκ. 130. T67, γυναικεῖος, πώρινος κιβωτιόσχημος καλυμμένος.
 Εἰκ. 131. T67 μετὰ τὴν ἀφαίρεση τοῦ περιεχομένου.
 Εἰκ. 132. T67, οἶνοχόη ἔξω ἀπὸ τὴ ΝΔ γωνία.
 Εἰκ. 133. T67, κτερίσματα ἔξω ἀπὸ τὴ μακρὴ νότια πλευρά.
 Εἰκ. 134. T67, ἐσωτερικὸ ἀπὸ ΝΔ.
 Εἰκ. 135. T67, ἀνατολικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 136. T67, λεπτομέρεια ἀνατολικοῦ τμήματος.
 Εἰκ. 137. T67, κεντρικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 138. T67, δυτικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 139. T68, κοριτσιοῦ, χτιστὸς κιβωτιόσχημος καλυμμένος.
 Εἰκ. 140. T68, πρὶν τὸν καθαρισμὸ ἀπὸ Δ.
 Εἰκ. 141. T68, νότια πλευρά.
 Εἰκ. 142. T68, κεντρικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 143. T68, νότιο μέρος.
 Εἰκ. 144. T69, πώρινη σαρκοφάγος συλημένη.
 Εἰκ. 145. T70, ἀνδρικός (;), πώρινες λιθόπλινθοι ἀπὸ τὸν χτιστὸ κιβωτιόσχημο.
 Εἰκ. 146. T70, θραύσματα κιονοκράνων ἀπὸ τὸν κιβωτιόσχημο.
 Εἰκ. 147. T71, ἀνδρικός (;), λακκοειδής, συλημένος.
 Εἰκ. 148. T72 νηπίου, λακκοειδής.
 Εἰκ. 149. T73, γυναικεῖος, πήλινη λάρνακα καλυμμένη.
 Εἰκ. 150. T73, τὸ ἐσωτερικὸ τῆς πήλινης λάρνακας.
 Εἰκ. 151. T73, ἡ πήλινη λάρνακα μετὰ τὴν ἔρευνα.
 Εἰκ. 152. T74, πρόχειρη λακκοειδὴς ταφὴ ἐνὸς ἀνδρα.
 Εἰκ. 153. Κομμάτι σαρκοφάγου 1,70 μ. ἀνατολικά τοῦ T74.
 Εἰκ. 154. Κομμάτι σαρκοφάγου νοτιότερα τοῦ θραύματος τῆς εἰκ. 153.
 Εἰκ. 155. T75, γυναικεῖος, κατεστραμμένη πώρινη σαρκοφάγος μέσα στὸ βόρειο ἀγωγό.
 Εἰκ. 156. T76, ἀνδρικός, πώρινη σαρκοφάγος καλυμμένη.
 Εἰκ. 157. T76, μετὰ τὴν ἀφαίρεση τοῦ καλύμματος.
 Εἰκ. 158. T76, τὸ ἐσωτερικὸ ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 159. T76, δυτικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 160. T76, ἀνατολικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 161. T77, ἀνδρικός, λακκοειδής, συλημένος.
 Εἰκ. 162. T78, ἀποτύπωμά του στὴν παρεῖα τῆς αὐλάκας τοῦ ἀγωγοῦ.
 Εἰκ. 163. T79, ἀνδρικός, πώρινη σαρκοφάγος μὲ παραβιασμένο κάλυμμα ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 164. T79, λεπτομέρεια τοῦ καλύμματος τῆς σαρκοφάγου.
 Εἰκ. 165. T80, ἀνδρικός, λακκοειδής, τὸ ἐσωτερικὸ, μὲ ἐνδείξεις ξύλινης λάρνακας.
 Εἰκ. 166. T81, ἀνδρικός, λακκοειδής, συλημένος, μὲ ἐνδείξεις ξύλινης λάρνακας.
 Εἰκ. 167. T82, λακκοειδὴς διπλός, ταφὴ ἐνὸς ἀνδρα καὶ μιᾶς γυναίκας.
 Εἰκ. 168. T82A ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 169. T82B ἀπὸ Δ.
 Εἰκ. 170. T83, γυναικεῖος, λακκοειδής, μὲ ἐνδείξεις ξύλινης λάρνακας, παραβιασμένος.
 Εἰκ. 171. T84, πρόχειρη λακκοειδὴς ταφὴ γυναίκας.
 Εἰκ. 172. T85, ἀνδρικὴ πρόχειρη ταφὴ σὲ δεύτερη χρῆση τοῦ λακκοειδοῦς τάφου.
 Εἰκ. 173. T86, γυναικεῖος, λακκοειδής ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 174. T87, ἀνδρικός, λακκοειδής ἀπὸ Α.

- Εἰκ. 175. T88, γυναικεῖος, λακκοειδῆς ἀπὸ Δ., συλημένος.
 Εἰκ. 176. T90, ἀνδρικός, πλινθόκτιστος ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 177. T90, δυτικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 178. T91, ἀνδρικός, πλινθόστρωτος ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 179. T91, τὸ πλινθόστρωτο δάπεδο καὶ ὁ T92.
 Εἰκ. 180. T92, βρέφους, πλινθόστρωτος, καὶ ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ T91.
 Εἰκ. 181. T92 μὲ σκελετὸ βρέφους ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 182. T93, ἀνδρικός, λακκοειδῆς, μὲ ἐνδείξεις ξύλινης λάρνακας.
 Εἰκ. 183. T94, ἀνδρικός (:), λακκοειδῆς, ἐν μέρει λεηλατημένος.
 Εἰκ. 184. T95, γυναικεῖος, πώρινη σαρκοφάγος μὲ παραβιασμένο κάλυμμα ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 185. T95, συλημένος ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 186. T96, γυναικεῖος, λακκοειδῆς, ἀνατολικὸ τμήμα μὲ ἐνδείξεις ξύλινης λάρνακας.
 Εἰκ. 187. T98, γυναικεῖος, πώρινη σαρκοφάγος καλυμμένη.
 Εἰκ. 188. T99, γυναικεῖος, πώρινη σαρκοφάγος μὲ παραβιασμένο κάλυμμα ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 189. T100, ἀνδρικός, πώρινη σαρκοφάγος μὲ παραβιασμένο κάλυμμα ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 190. T100, ἡ συλημένη σαρκοφάγος ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 191. T100, τὸ ἐσωτερικὸ ἀπὸ Δ.
 Εἰκ. 192. Τμήμα πωροπλίνθου στὰ ΒΑ τοῦ T100.
 Εἰκ. 193. T101A, γυναικεῖος, λακκοειδῆς, τὸ ἐσωτερικὸ ἀπὸ Δ.
 Εἰκ. 194. T101A, λεπτομέρεια ἀνατολικοῦ τμήματος.
 Εἰκ. 195. T102, γυναικεῖος, λακκοειδῆς, δυτικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 196. T103, γυναικεῖος, λακκοειδῆς, δυτικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 197. T104 κοριτσιοῦ, λακκοειδῆς ἀπὸ Δ.
 Εἰκ. 198. T105, ἀνδρικός, λακκοειδῆς, μὲ ἐνδείξεις ξύλινης λάρνακας.
 Εἰκ. 199. T105, δυτικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 200. T105, ἀνατολικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 201. T106, γυναικεῖος, λακκοειδῆς ἀπὸ Δ.
 Εἰκ. 202. T107, ἀνδρικός, λακκοειδῆς ἀπὸ Δ., συλημένος.
 Εἰκ. 203. T108, γυναικεῖος, λακκοειδῆς ἀπὸ Δ.
 Εἰκ. 204. T108, ἀνατολικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 205. T109, ἀνδρικός, πώρινη σαρκοφάγος καλυμμένη.
 Εἰκ. 206. T109 τὸ ἐσωτερικὸ ἀπὸ Δ., συλημένη.
 Εἰκ. 207. T109, ἀπορριμμένα ὅστὰ καὶ κτερίσματα ἔξω ἀπὸ τὴ ΝΑ γωνία.
 Εἰκ. 208. T110, γυναικεῖος, λακκοειδῆς, συλημένος, δυτικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 209. T111, ἀνδρικός, πώρινη σαρκοφάγος καλυμμένη.
 Εἰκ. 210. T111, δυτικὸ τμήμα τῆς σαρκοφάγου πρὶν τὸν καθαρισμό.
 Εἰκ. 211. T111, τὸ ἐσωτερικὸ ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 212. T111, ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς σαρκοφάγου.
 Εἰκ. 213. T112 βρέφους, λακκοειδῆς ἀπὸ Δ.
 Εἰκ. 214. T113, γυναικεῖος, λακκοειδῆς, μὲ τὴν ταφὴν στὸ βόρειο μέρος τοῦ ταφικοῦ σκάμματος.
 Εἰκ. 215. T113, ἀπὸ Δ.
 Εἰκ. 216. T114 ἀγοριοῦ, λακκοειδῆς, βόρειο τμήμα ἀπὸ Ν.
 Εἰκ. 217. T115, ἀνδρικός, πώρινος κιβωτιόσχημος καλυμμένος.
 Εἰκ. 218. T115, τὸ ἐσωτερικὸ ἀπὸ Α., πρὶν τὸν καθαρισμό.
 Εἰκ. 219. T115, λεπτομέρεια ἐσωτερικοῦ.

- Εἰκ. 220. T115, αἰχμὴ δόρατος στὸ πάνω μέρος τοῦ βόρειου τοιχώματος.
 Εἰκ. 221. T115, λεπτομέρεια ἐσωτερικοῦ.
 Εἰκ. 222. T115, λεπτομέρεια κεντρικοῦ τμήματος.
 Εἰκ. 223. T115, λεπτομέρεια μὲ τὴ χρυσὴ μάσκα.
 Εἰκ. 224. T115, λεπτομέρεια κεντρικοῦ τμήματος.
 Εἰκ. 225. T115, τμήμα μὲ τὰ ἐπιπλα καὶ τὸ τοξωτὸ μέρος τοῦ ὄχανου.
 Εἰκ. 225α. T115, λεπτομέρεια ἀνατολικοῦ τμήματος.
 Εἰκ. 226. T116, λακκοειδῆς, συλημένος, ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 227. T117, γυναικεῖος, λακκοειδῆς, μὲ ἐνδείξεις γιὰ ξύλινη λάρνακα ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 228. T117, ἀνατολικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 229. T118, ἀνδρικός, λακκοειδῆς ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 230. T119, δύο γυναικῶν, λακκοειδῆς, μὲ ἐνδείξεις γιὰ ξύλινες λάρνακες ἀπὸ Δ.
 Εἰκ. 231. T119, ἀνατολικὸ τμήμα.
 Εἰκ. 232. T120, γυναικεῖος, λακκοειδῆς, συλημένος, ἀπὸ Α.
 Εἰκ. 233. TZ1 σκύλου.
 Εἰκ. 234. TZ2 γαῖδουριοῦ.
 Εἰκ. 235. Ἀμφορέας μεμονωμένος ΝΑ τοῦ T28.
 Εἰκ. 236. Οἰκοδομικὰ λείψανα στὸ ΒΑ τμήμα τοῦ νεκροταφείου.
 Εἰκ. 237. Λεπτομέρεια τῶν οἰκοδομικῶν λειψάνων ἀπὸ ΒΑ.
 Εἰκ. 238. Οἰκοδομικὰ λείψανα στὸ δυτικὸ ἄκρο τοῦ νεκροταφείου.
 Εἰκ. 239. Ἡ ἐπάνω μυλόπετρα νότια τοῦ στρογγυλοῦ λάκκου Λ25.
 Εἰκ. 240. Ἡ κάτω μυλόπετρα δίπλα στὴν προηγούμενη τῆς εἰκ. 239.
 Εἰκ. 241. Τὸ φρεάτιο Φ3.
 Εἰκ. 242. Τὸ φρεάτιο Φ1 πρὶν τὸν καθαρισμό.
 Εἰκ. 243. Τὸ φρεάτιο Φ1.
 Εἰκ. 244. Τὸ φρεάτιο Φ2 πρὶν τὸν καθαρισμό.
 Εἰκ. 245. Τὸ φρεάτιο Φ2.
 Εἰκ. 246. Μέρος τῆς ξύλινης θεμελίωσης καὶ ὁ κάδος στὸν πυθμένα τοῦ Φ2.
 Εἰκ. 247. ΒΔ μέρος τοῦ ἀνασκαφικοῦ χώρου μὲ τοὺς λάκκους.
 Εἰκ. 248. Μεταγενέστερο ξίφος στὴν ἐπίχωση νότια τοῦ T28.
 Εἰκ. 249. Τμήμα σιδερένιου τόξου.
 Εἰκ. 250. Σιδερένιος πέλεκυς.
 Εἰκ. 251. Πλάγια ὄψη τοῦ σιδερένιου πέλεκυ.
 Εἰκ. 252-253. Λιθόπλινθος 1 τοῦ T68.
 Εἰκ. 254-255. Λιθόπλινθος 2 τοῦ T68.
 Εἰκ. 256-257. Λιθόπλινθος 3 τοῦ T68.
 Εἰκ. 258-259. Λιθόπλινθος 4 τοῦ T68.
 Εἰκ. 260-261. Λιθόπλινθος 5 τοῦ T68.
 Εἰκ. 262-263. Λιθόπλινθος 6 τοῦ T68.
 Εἰκ. 264-265. Λιθόπλινθος 7 τοῦ T68.
 Εἰκ. 266. Λιθόπλινθος 8 τοῦ T68.
 Εἰκ. 267. Λιθόπλινθος 1 τοῦ T70.
 Εἰκ. 268. Λιθόπλινθος 2 τοῦ T70.
 Εἰκ. 269. Λιθόπλινθος 3 τοῦ T70.
 Εἰκ. 270. Λιθόπλινθος 4 τοῦ T70.

- Εἰκ. 271. Λιθόπλινθος 5 τοῦ T70.
Εἰκ. 272. Λιθόπλινθος 6 τοῦ T70.
Εἰκ. 273. Λιθόπλινθος 10 τοῦ T70.
Εἰκ. 274. Λιθόπλινθος 11 τοῦ T70, πλάγια ὄψη.
Εἰκ. 275. Λιθόπλινθος 11 τοῦ T70, ἐπάνω ὄψη.
Εἰκ. 276. Λιθόπλινθος 12 τοῦ T70, κάτω ὄψη.
Εἰκ. 277. Λιθόπλινθος 12 τοῦ T70, πλάγια ὄψη.
Εἰκ. 278. Λιθόπλινθος 12 τοῦ T70, ἐπάνω ὄψη.
Εἰκ. 279. Λιθόπλινθος 13 τοῦ T70, κάτω ὄψη.
Εἰκ. 280. Λιθόπλινθος 13 τοῦ T70, ἐπάνω ὄψη.
Εἰκ. 281. Δυτική πλευρὰ τοῦ σκάμματος καὶ τῆς σαρκοφάγου T23.
Εἰκ. 282. Ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ δυτικοῦ τοιχώματος τοῦ κιβωτιόσχημου T65.
Εἰκ. 283. Τὸ κάλυμμα τῆς πώρινης σαρκοφάγου T76.
Εἰκ. 284. Ἡ πήλινη λάρνακα T73.
Εἰκ. 285. Λεπτομέρεια τῆς λάρνακας T73.
Εἰκ. 286. Τὸ κάλυμμα τῆς λάρνακας T73.
Εἰκ. 287. Λεπτομέρεια τοῦ καλύμματος τῆς λάρνακας T73.
Εἰκ. 288. Λεπτομέρεια τοῦ καλύμματος τῆς λάρνακας T73.

ΣΧΕΔΙΑ

T O

-5875

-5880

-5885

-5890

-5895

-5900

5,075

3,955

Λ 22
6,718

Λ 23
6,734

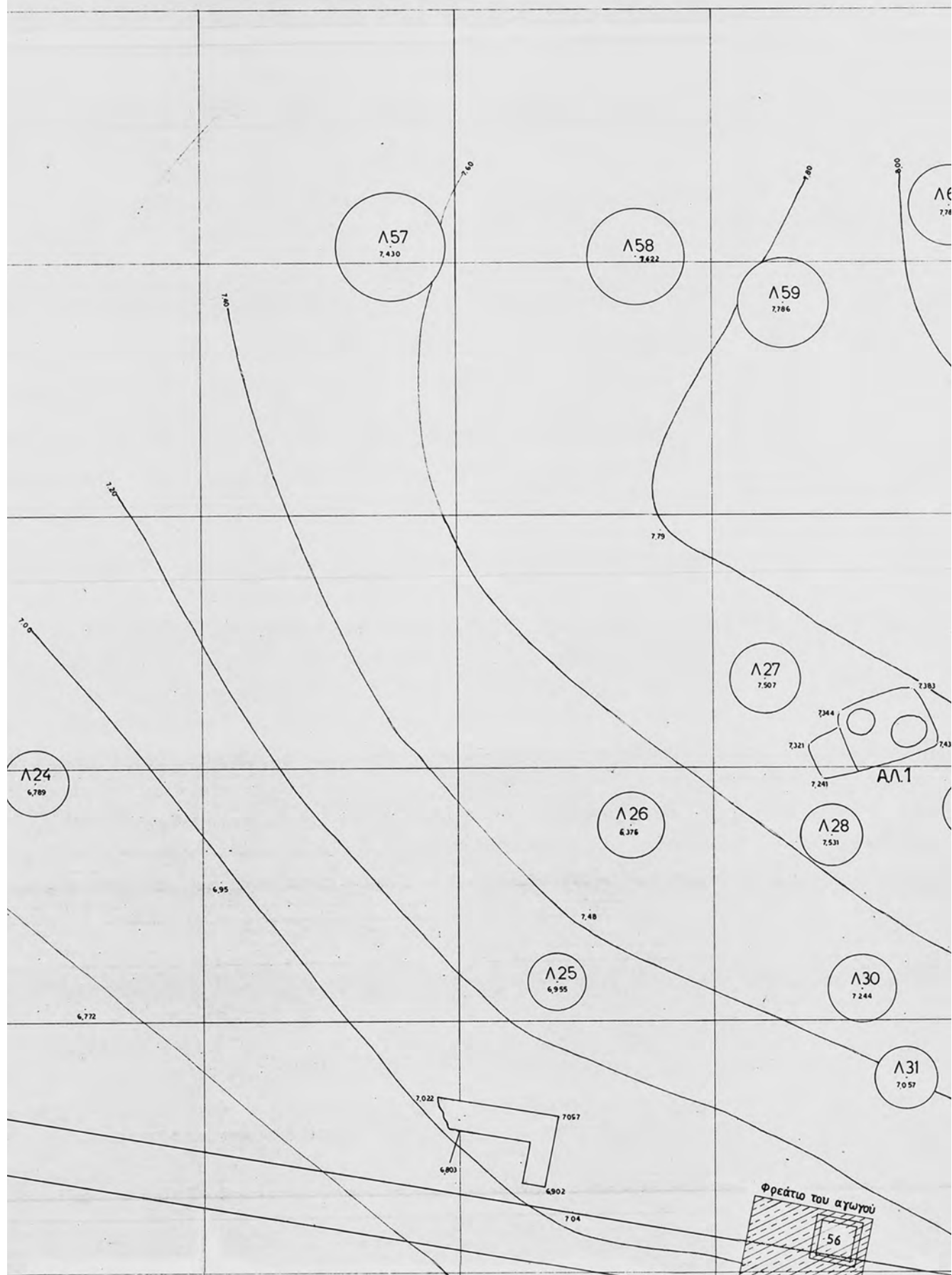
6,800
6,815

Όρισμα αλφειού ομβρίων οδού ΔΑ7

0

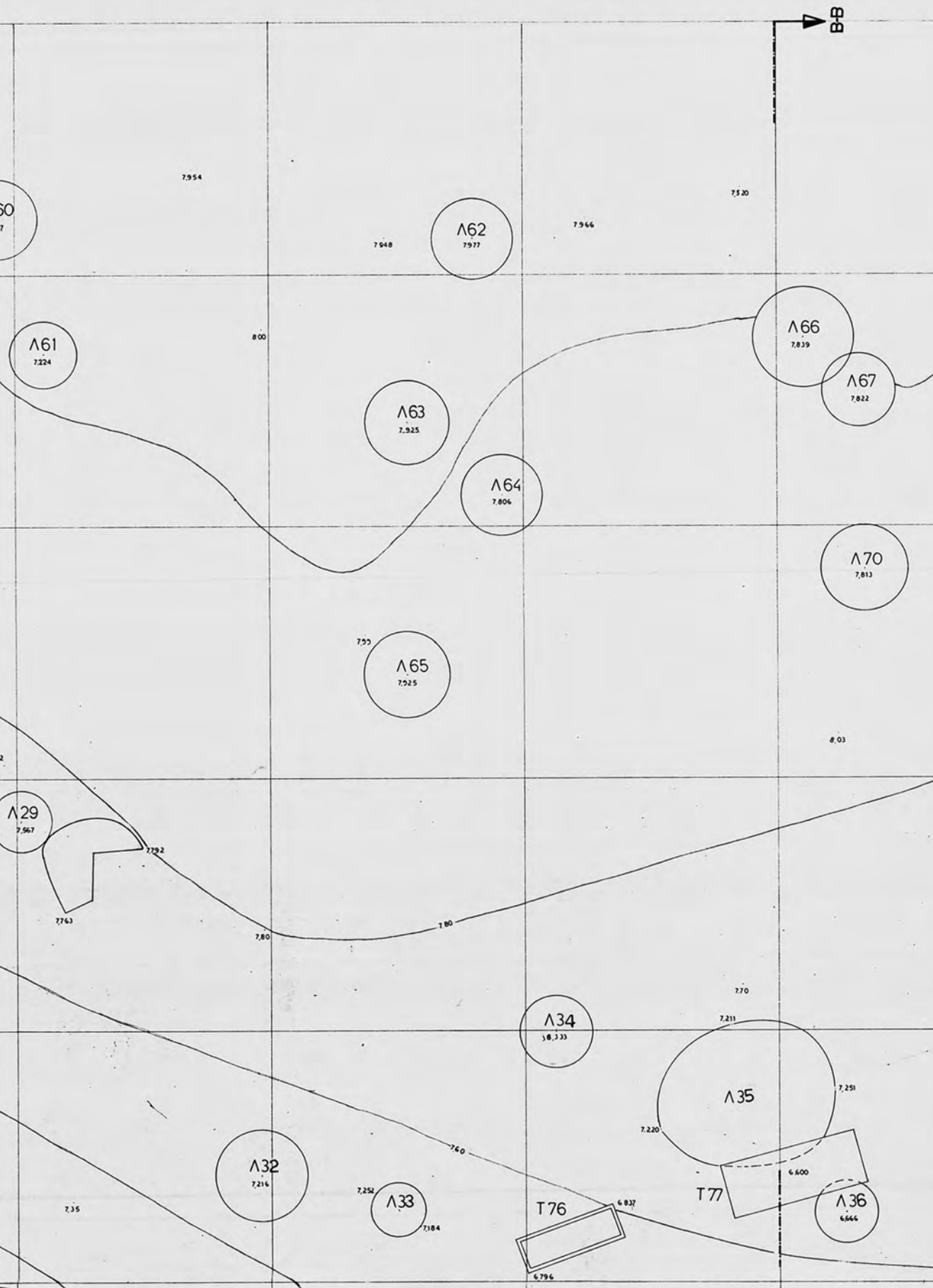
50μ.

Π Ο Γ Ρ Α Φ Ι Κ

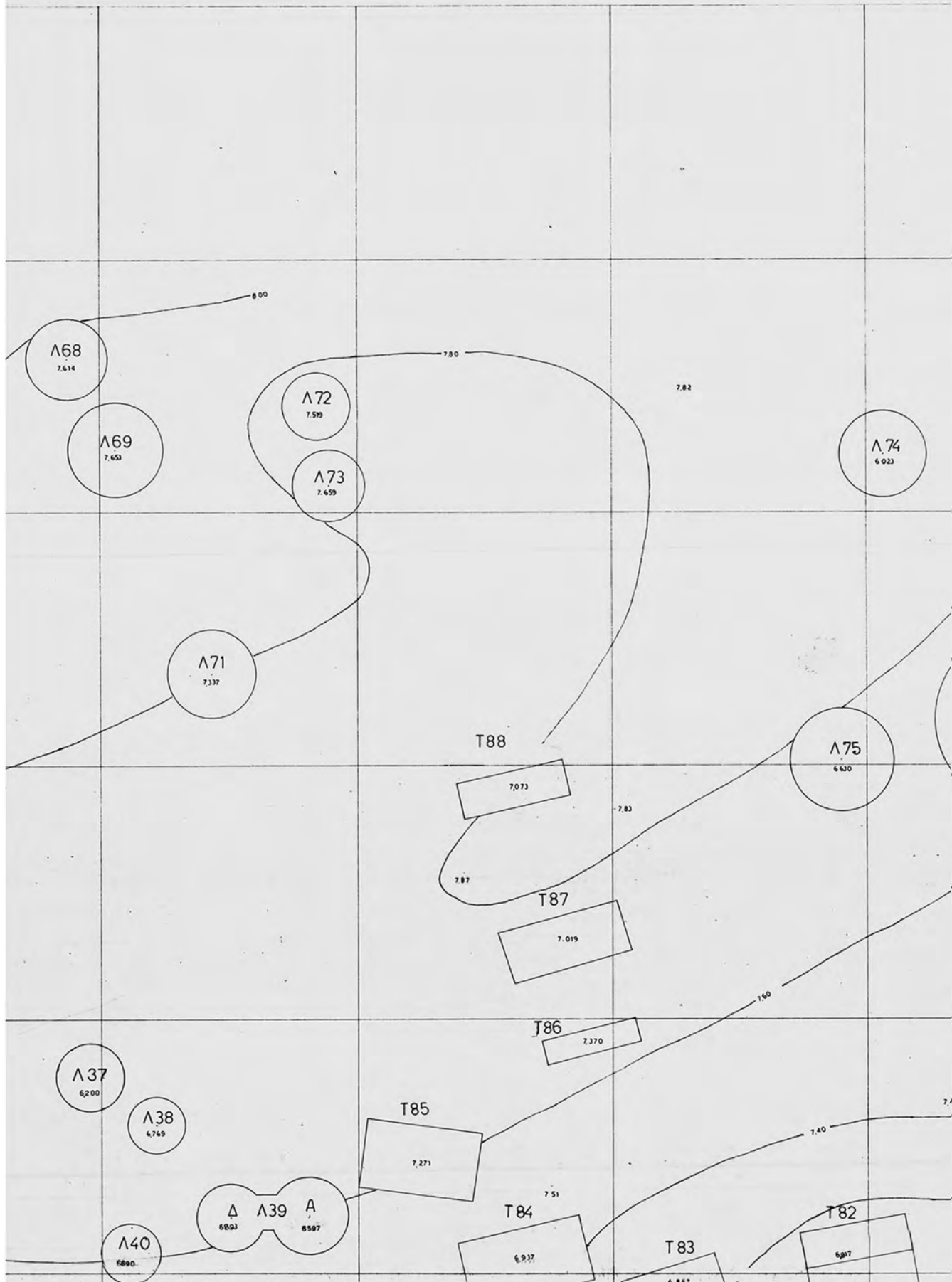

0 50μ.

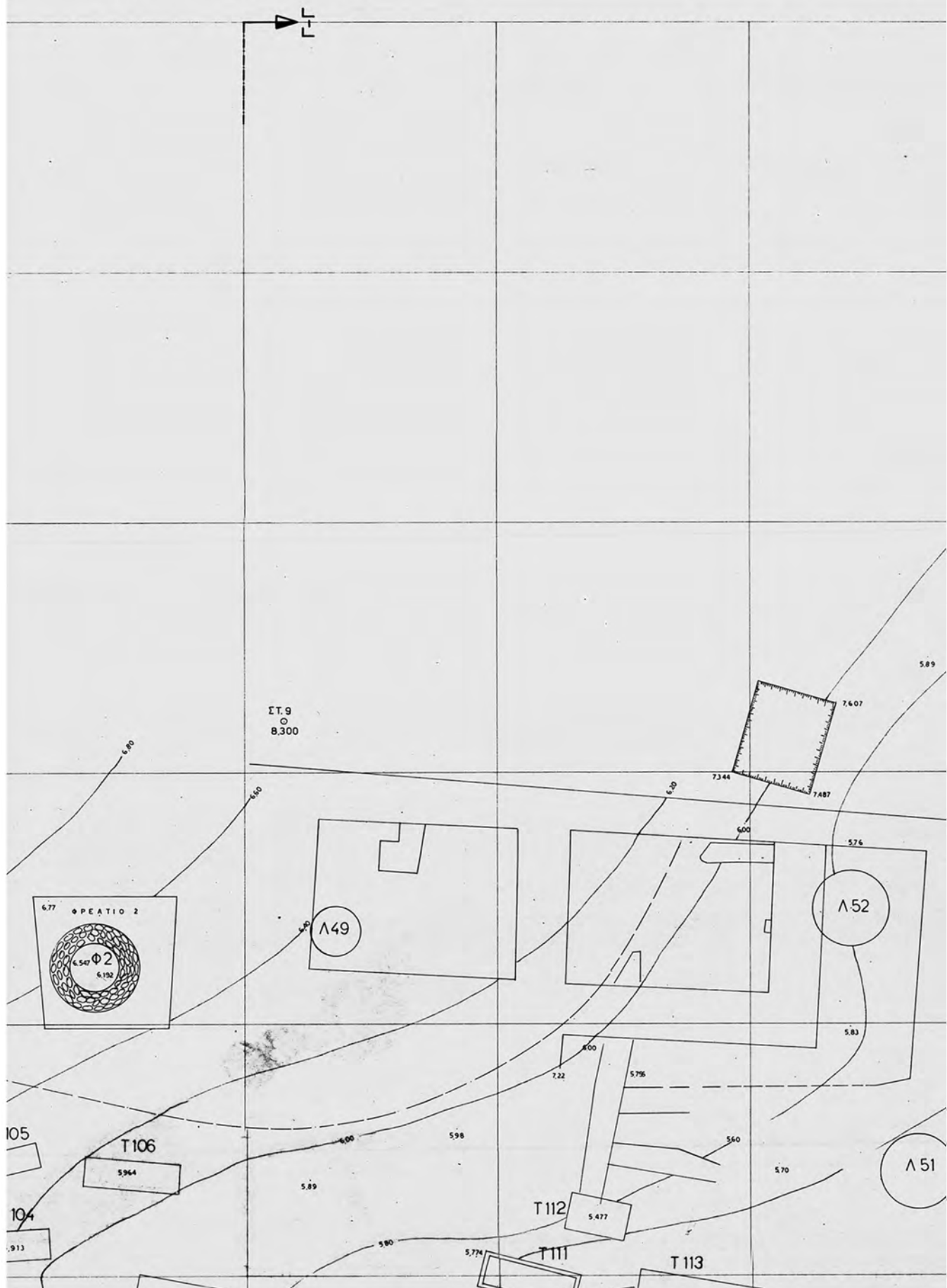
ON AIRP

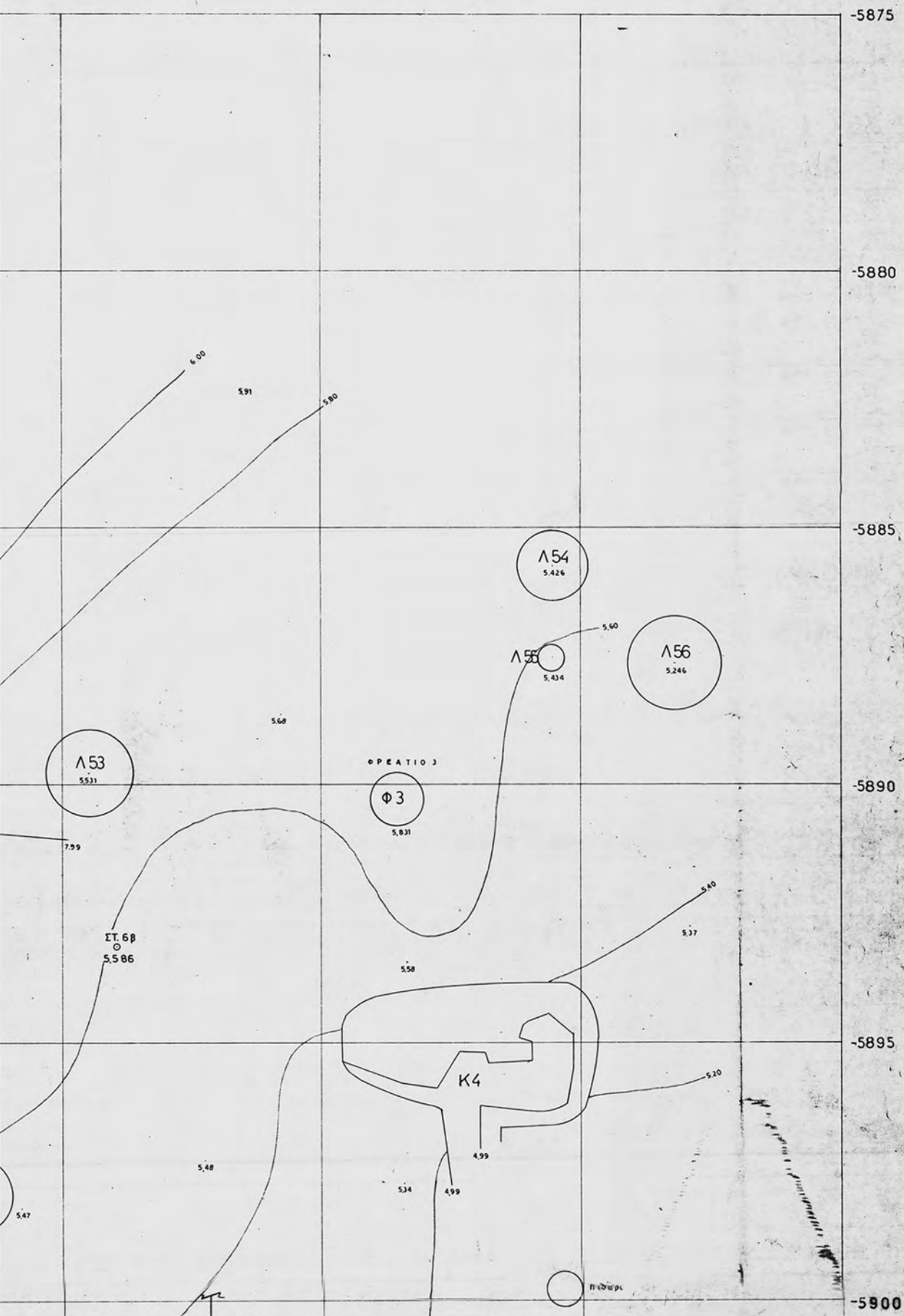
0 50μ.

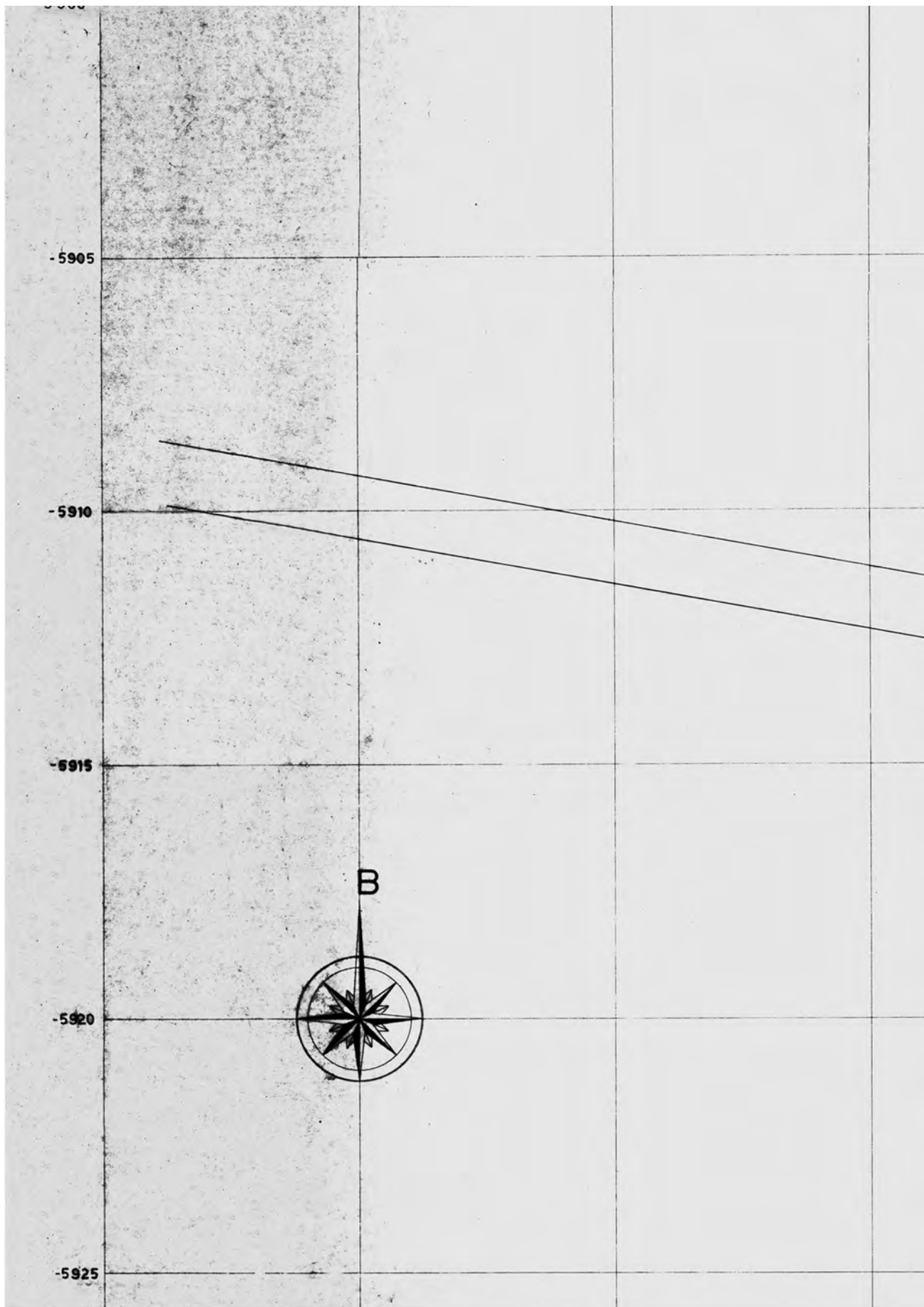

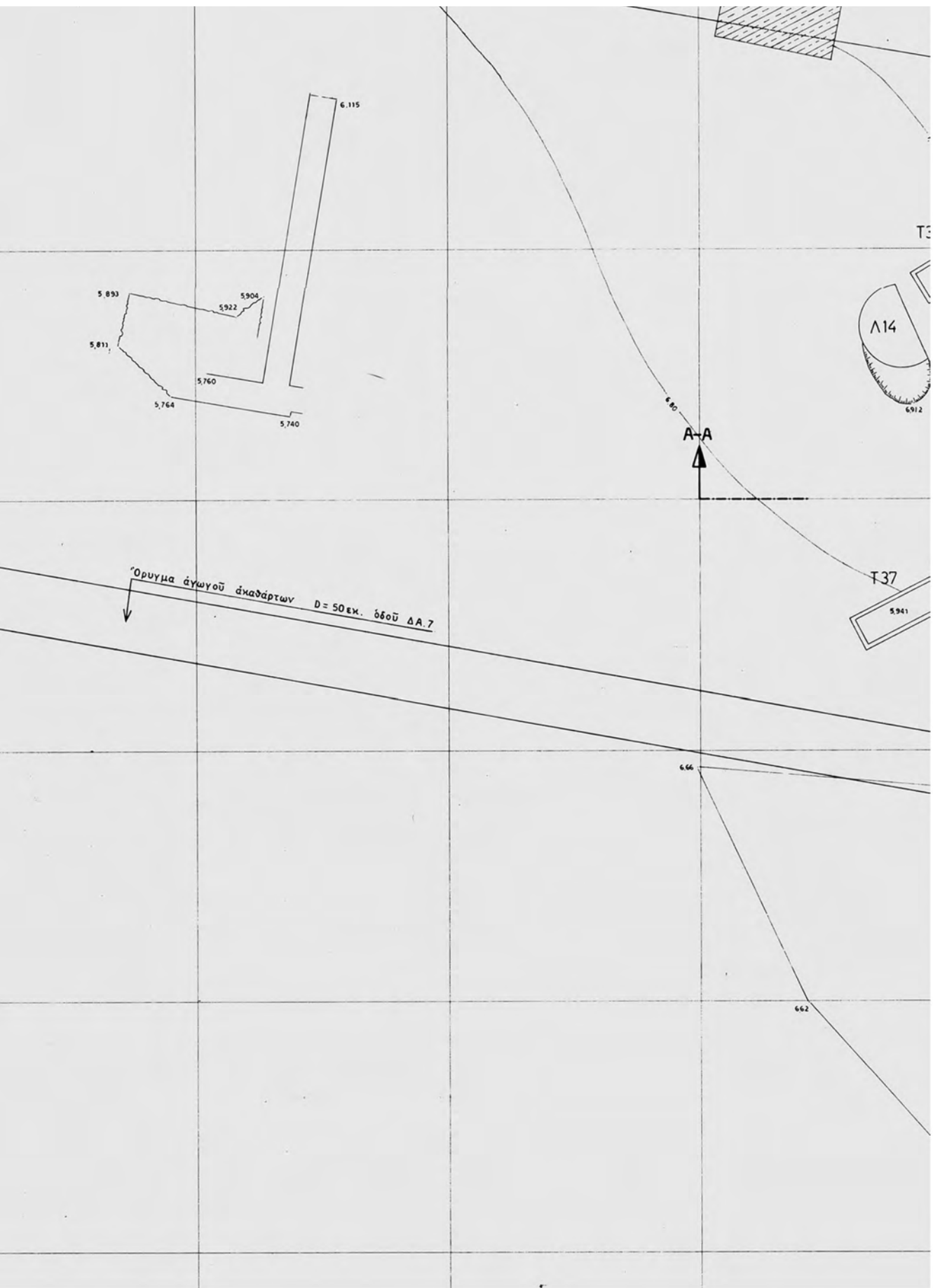
1

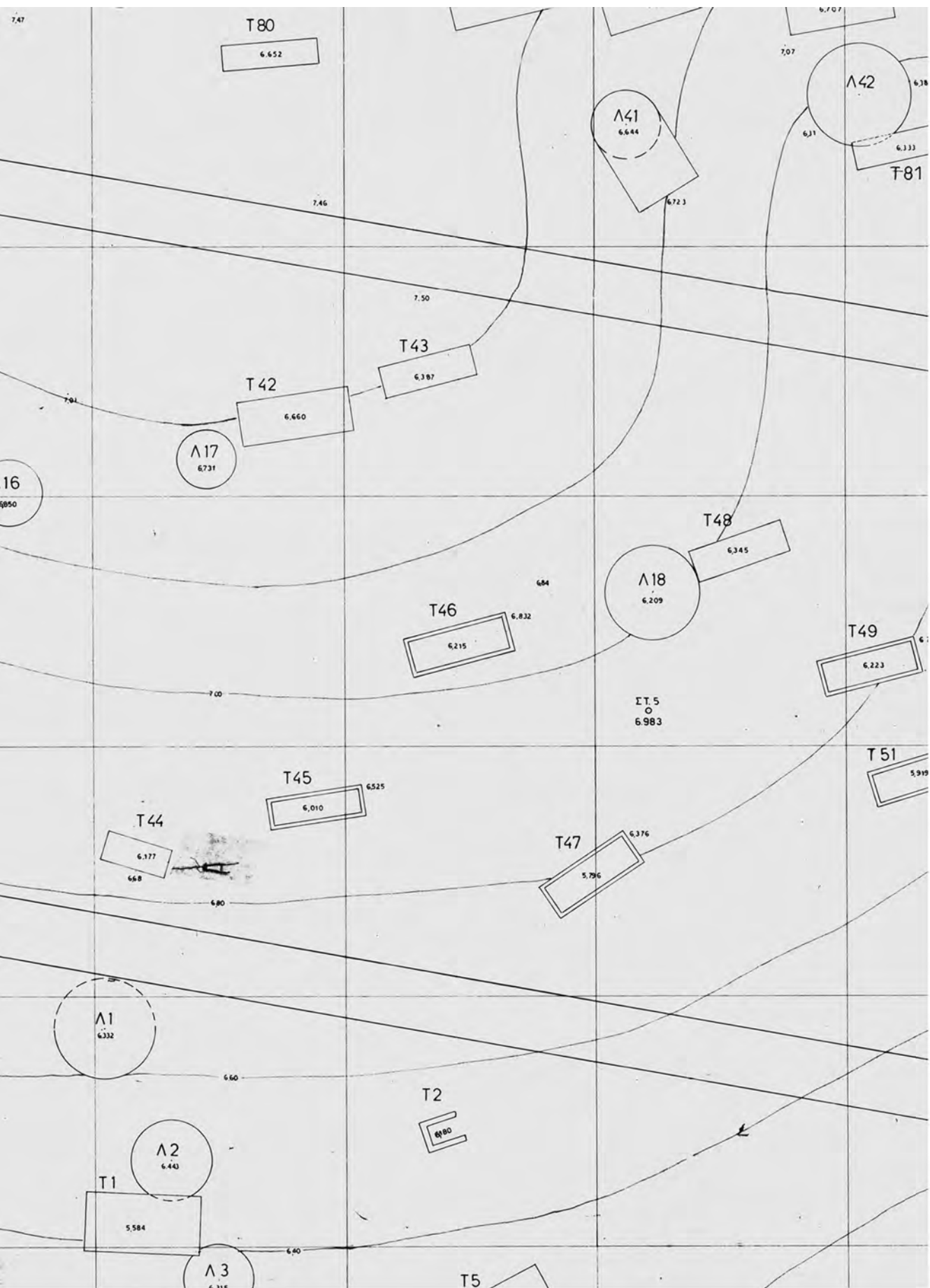
0 50 μ.

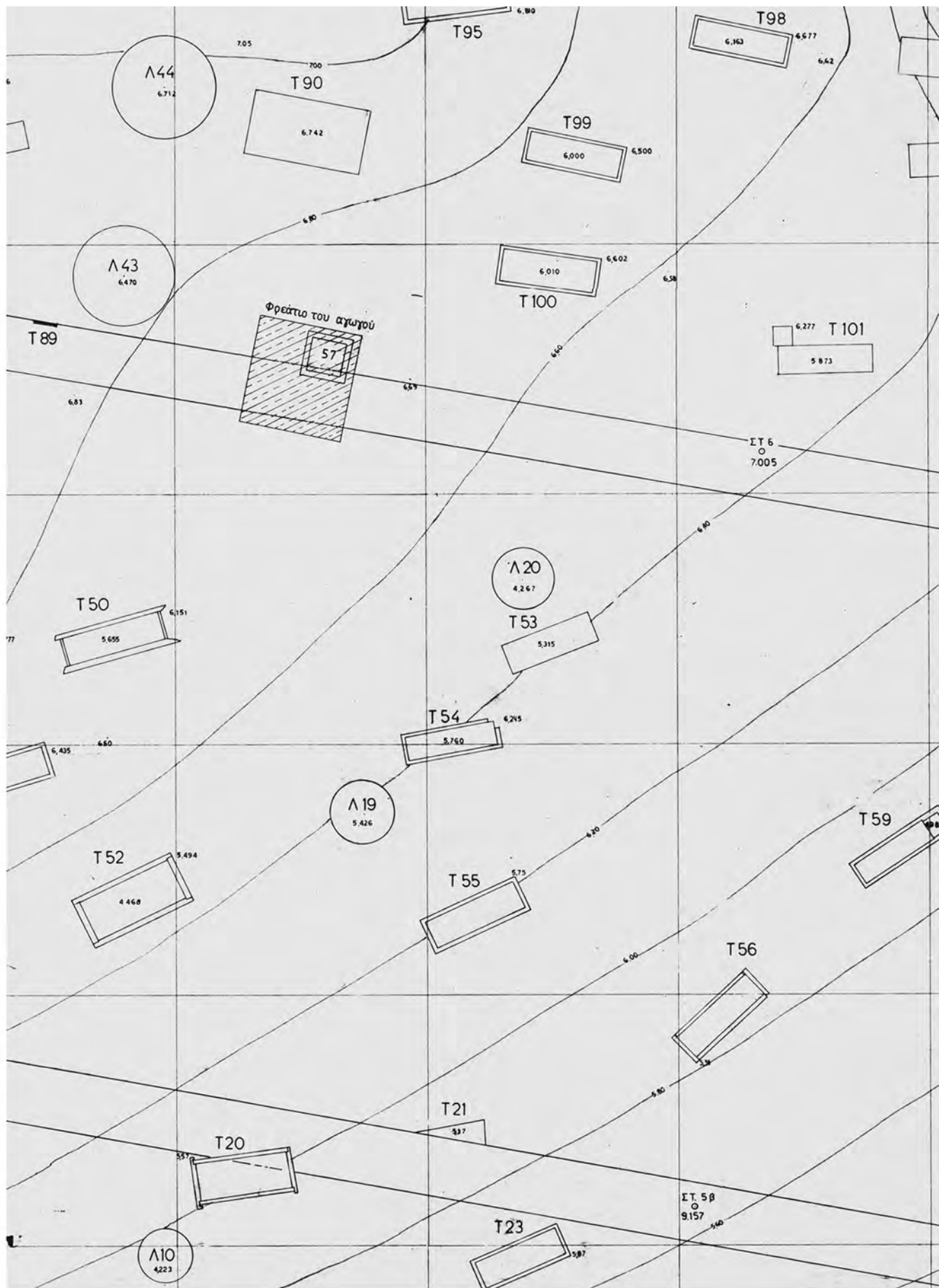
0 50μ.

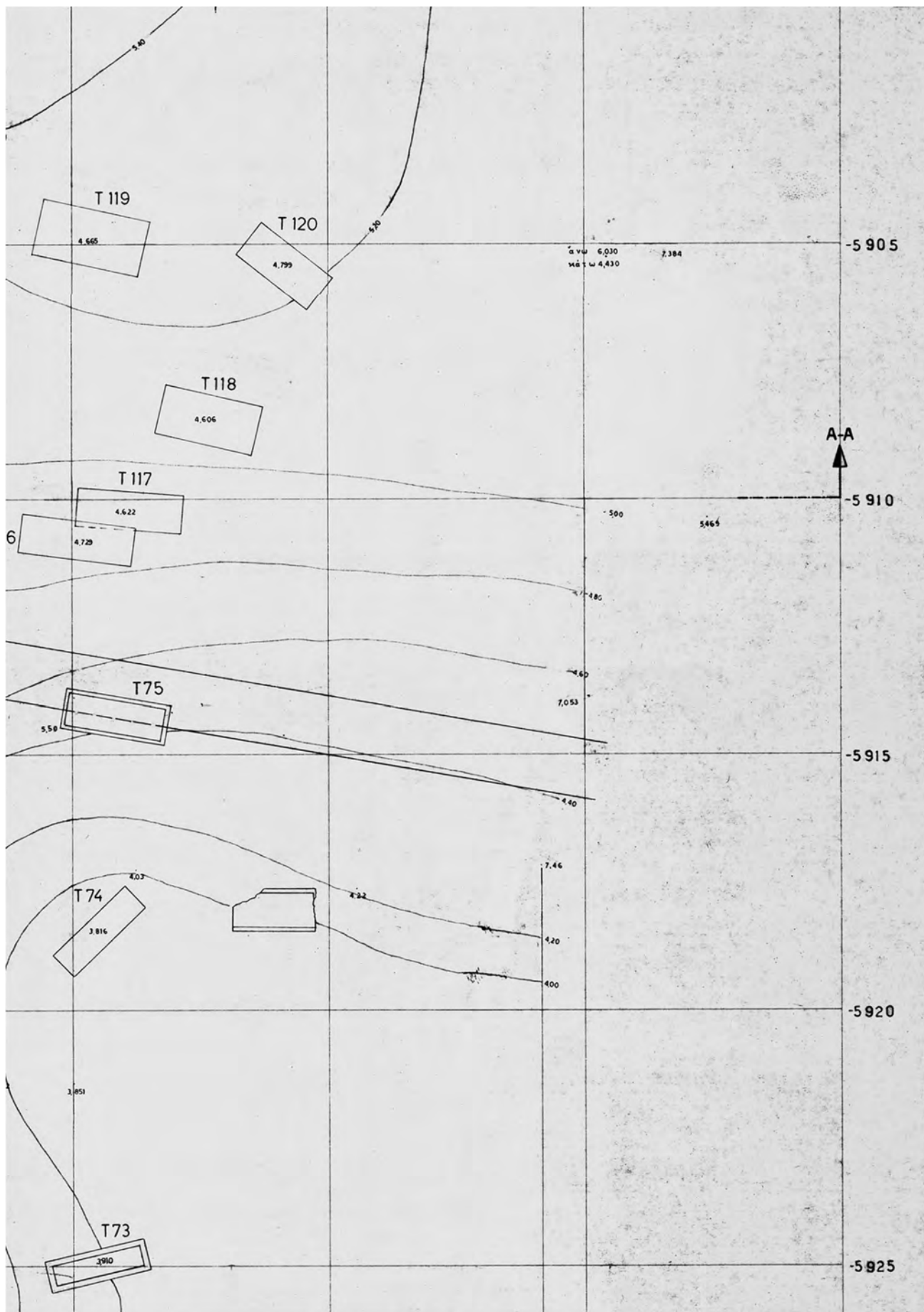

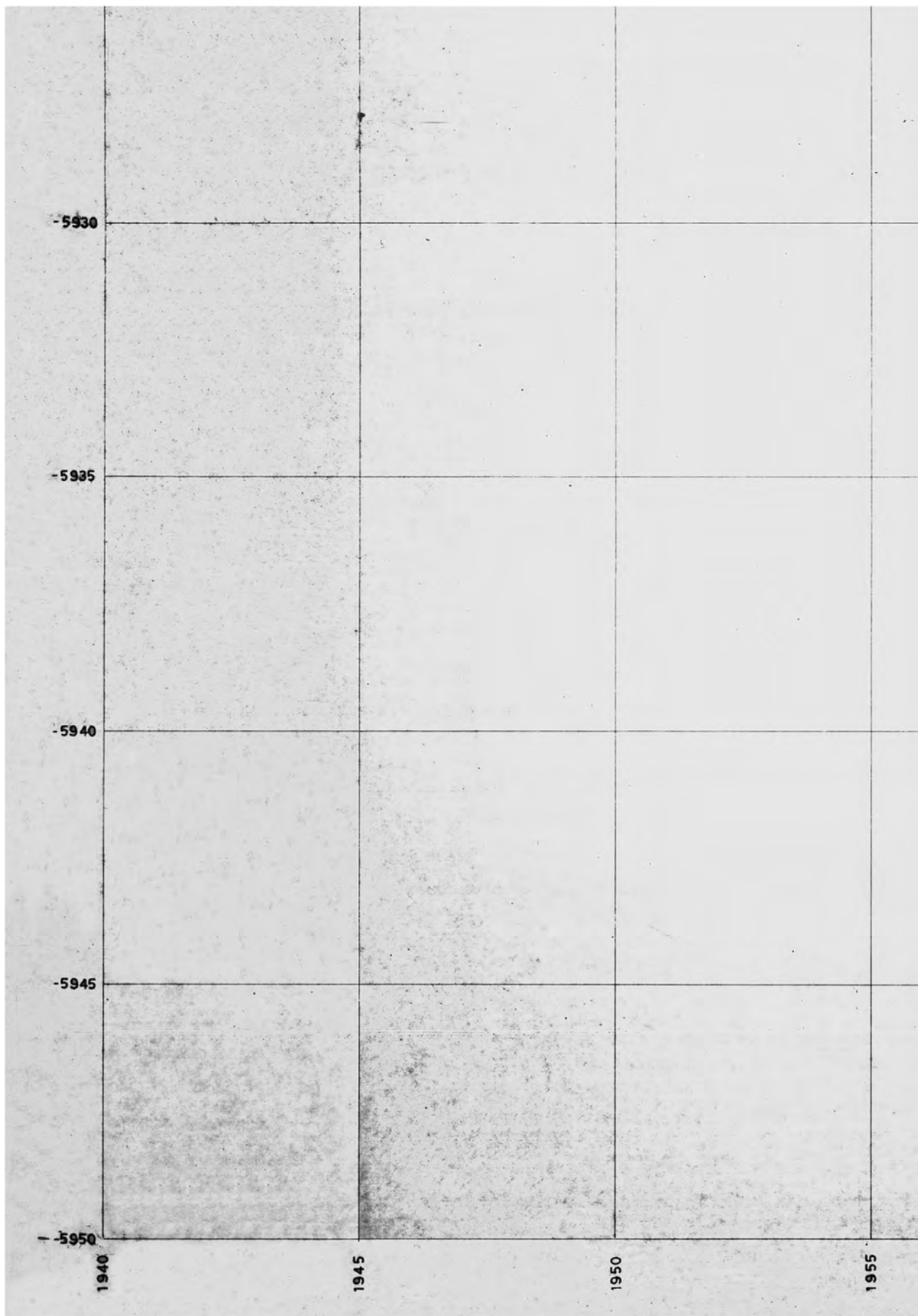

0 50μ.

0 50μ.

0 50μ.

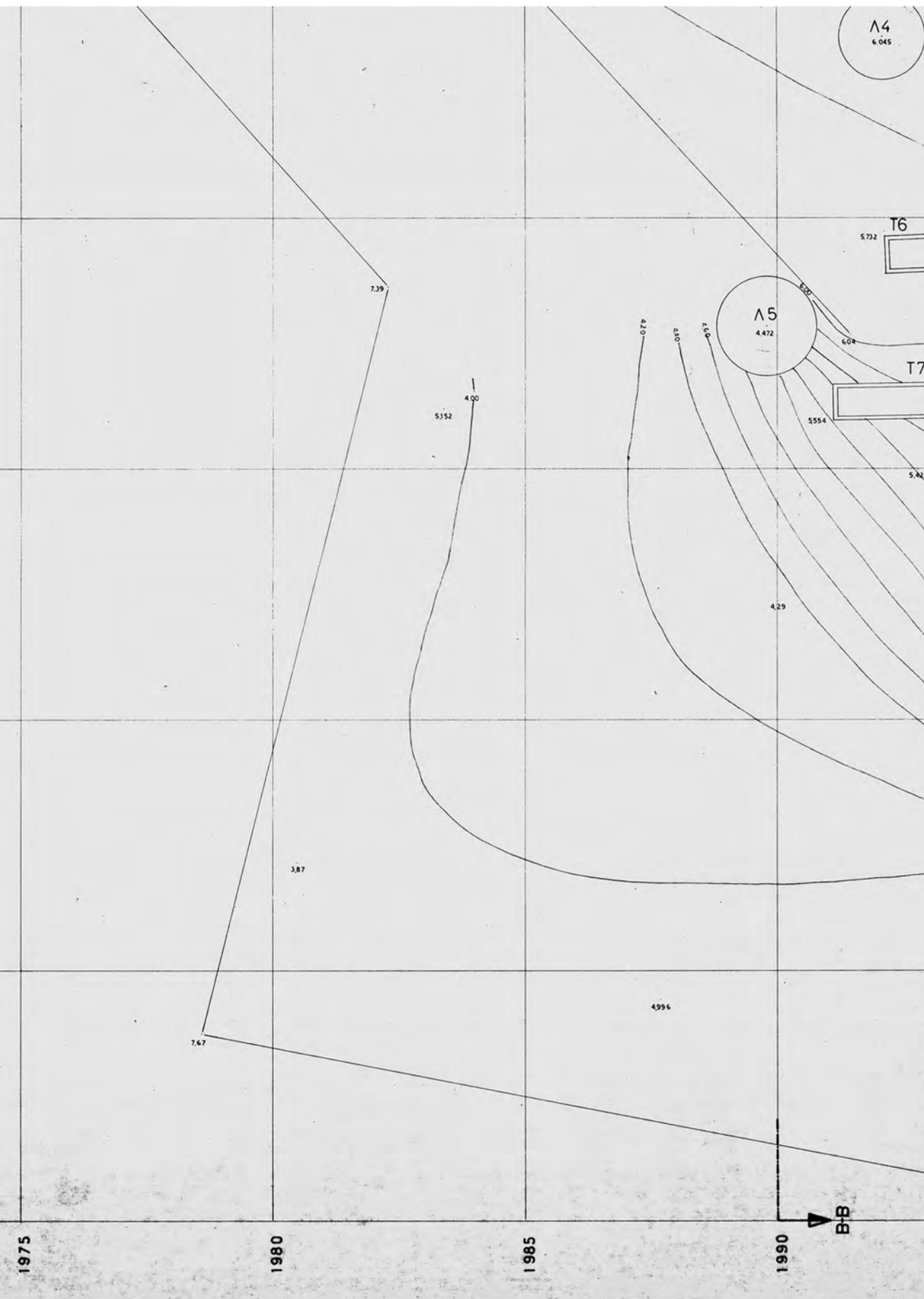

1960

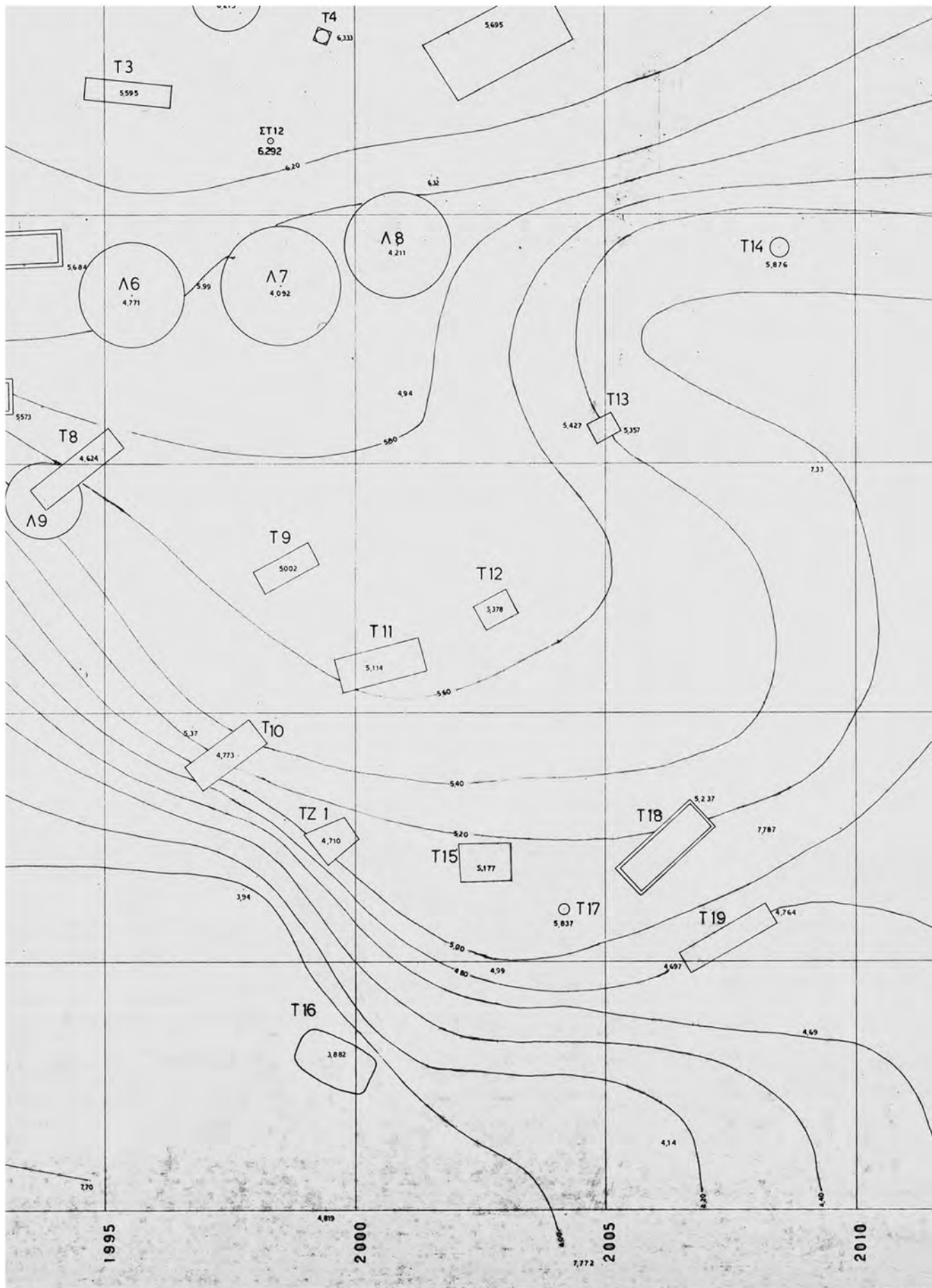
1965

1970

0 50μ.

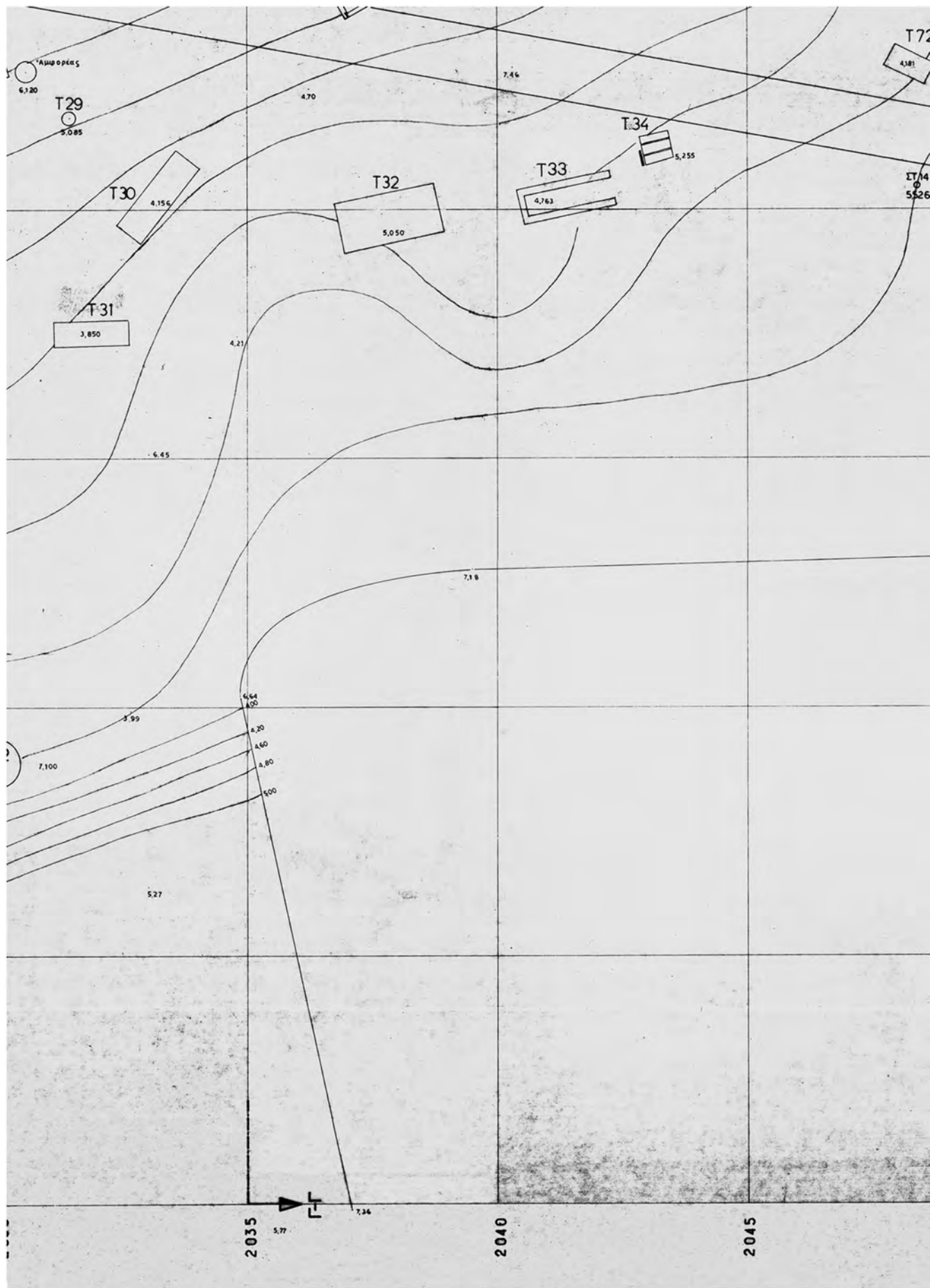
0 50 μ .

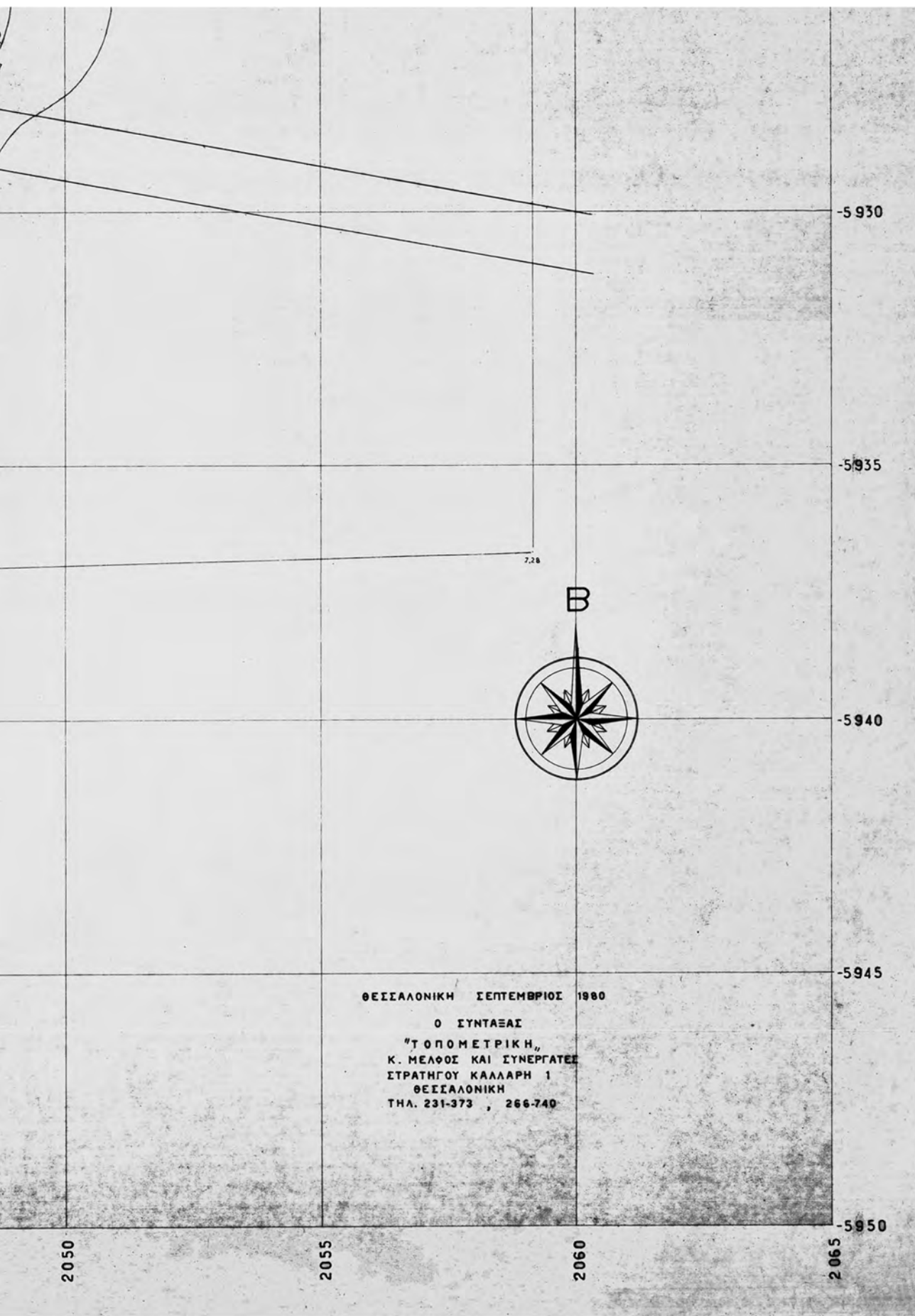
0 50μ.

0 50m

0 50μ.

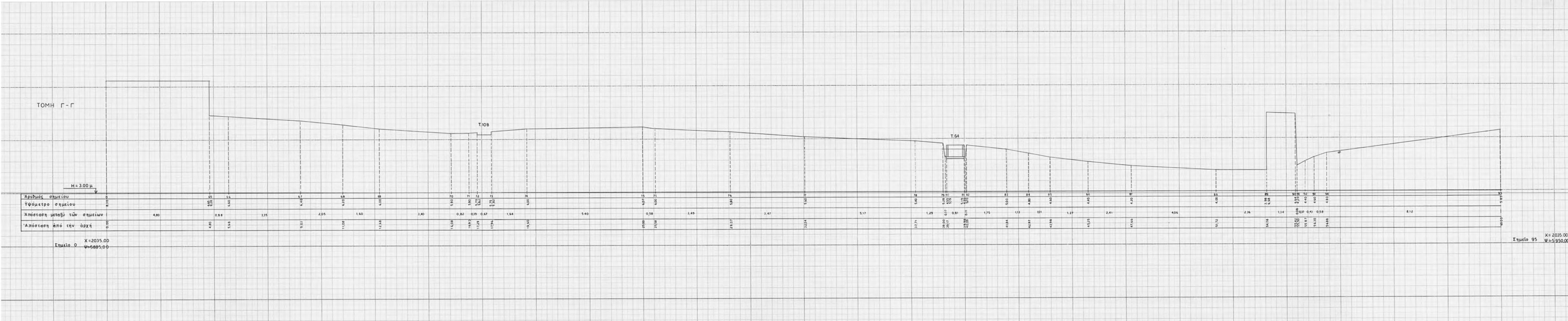

Σχέδ. Β

Σχέδ. Γ

Σχέδ. Δ

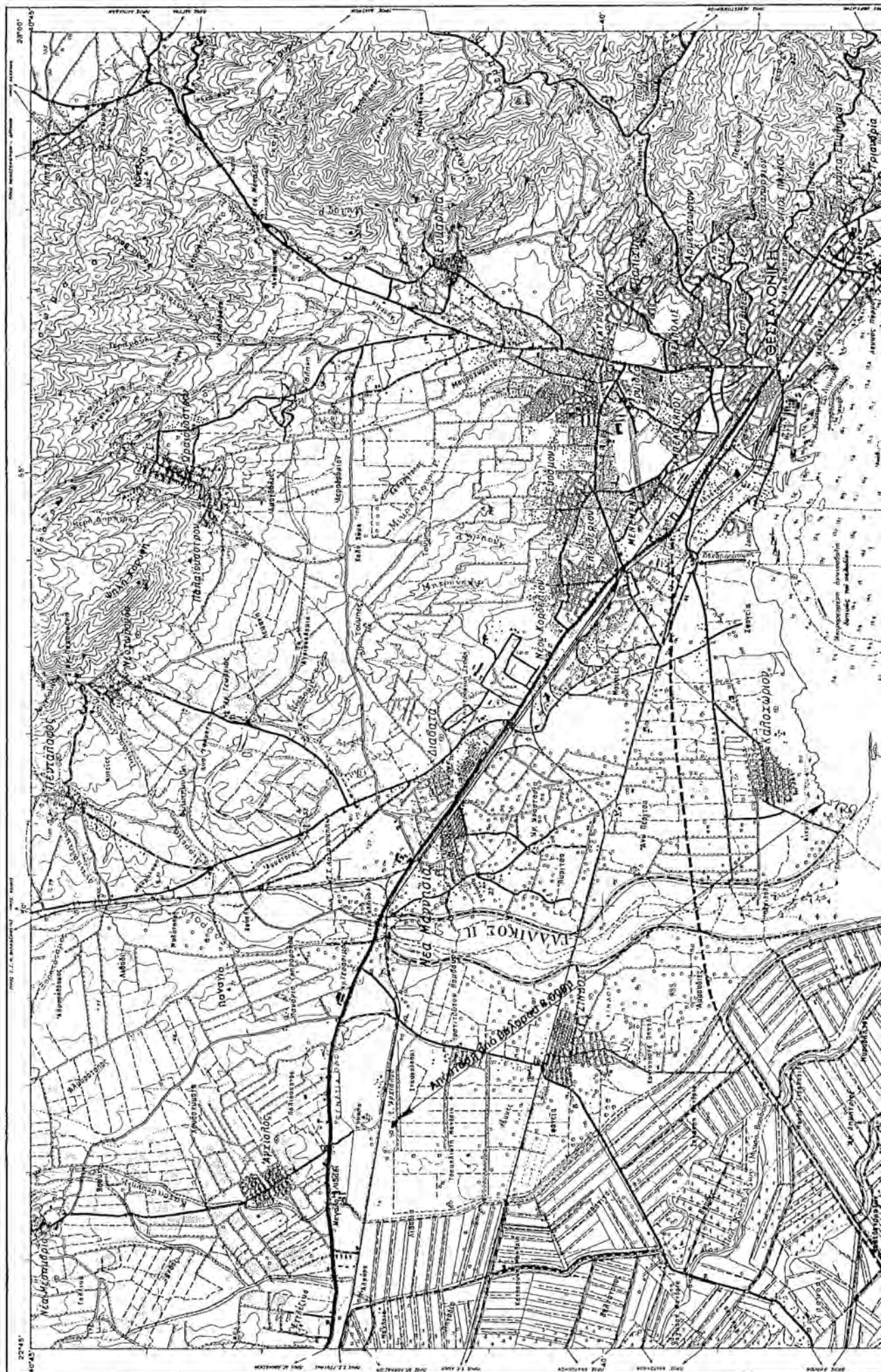

0 5 10 χλμ.

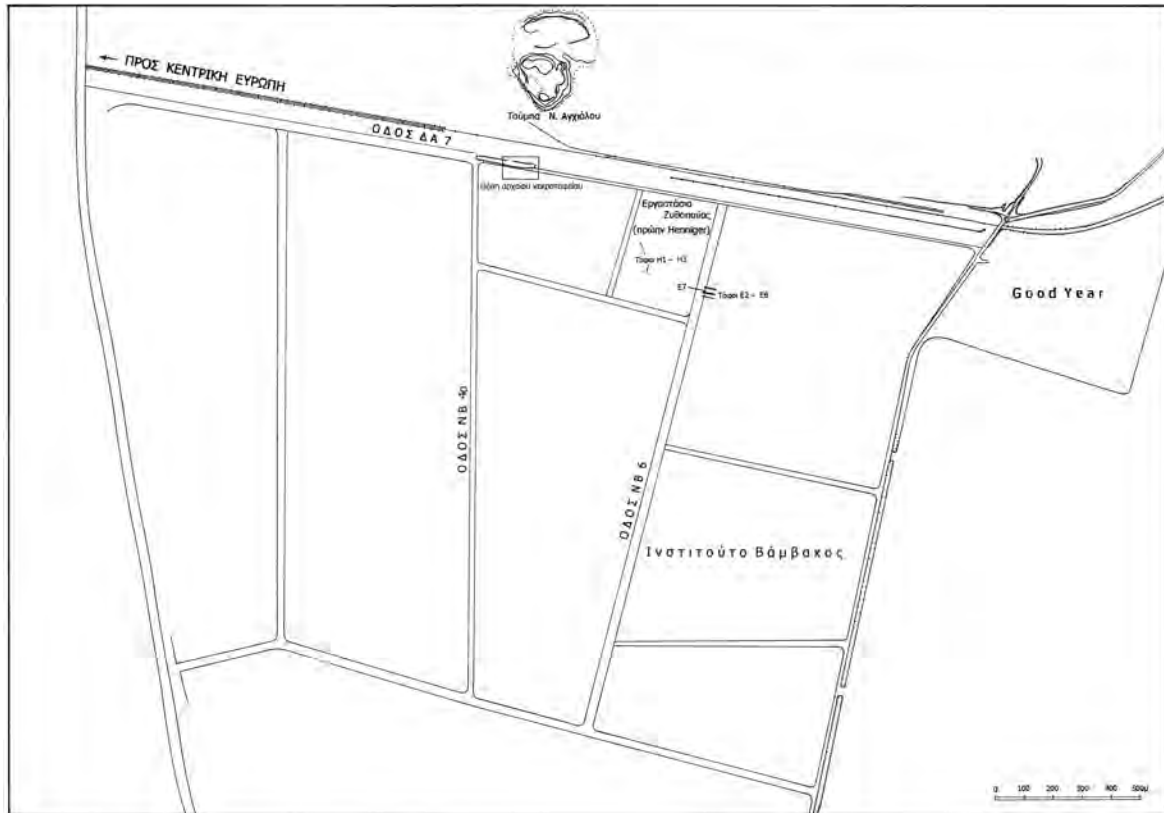
Σχέδ. Ι

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

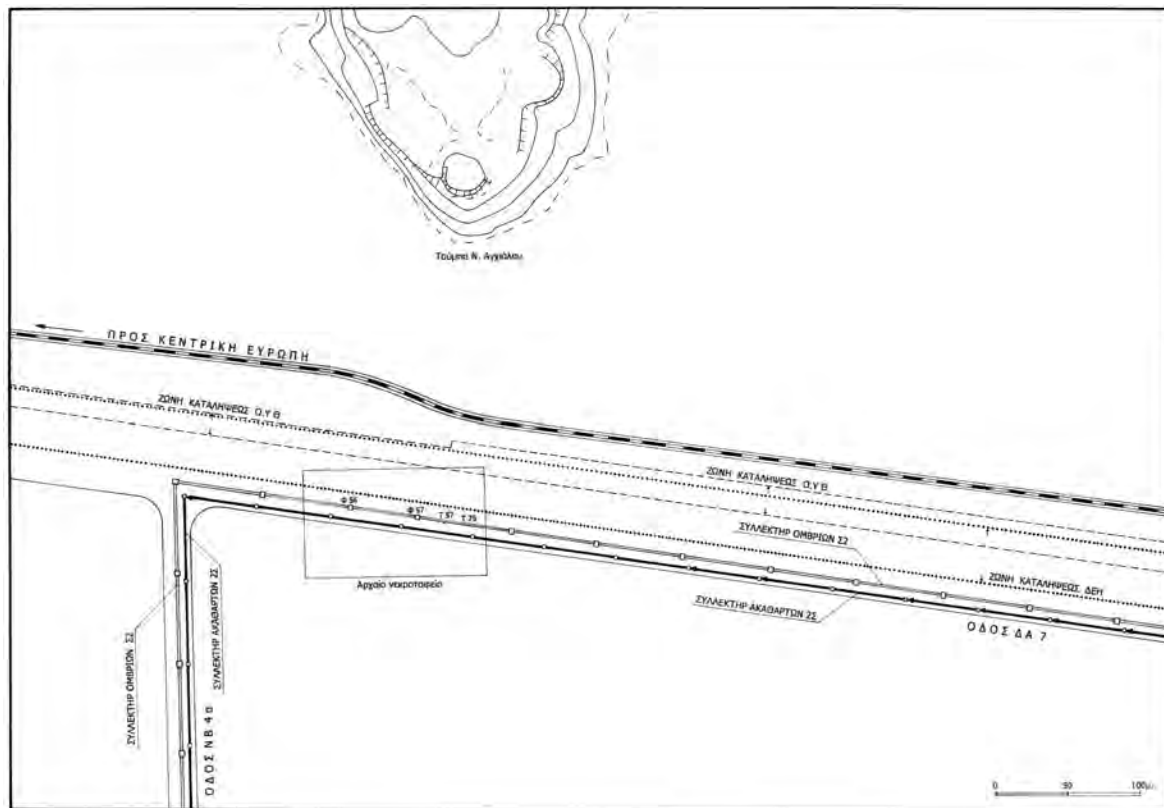
ΕΚΔΟΣΙΣ - Γ.Υ.Σ. - ΙΟΥΛΙΟΣ 1970

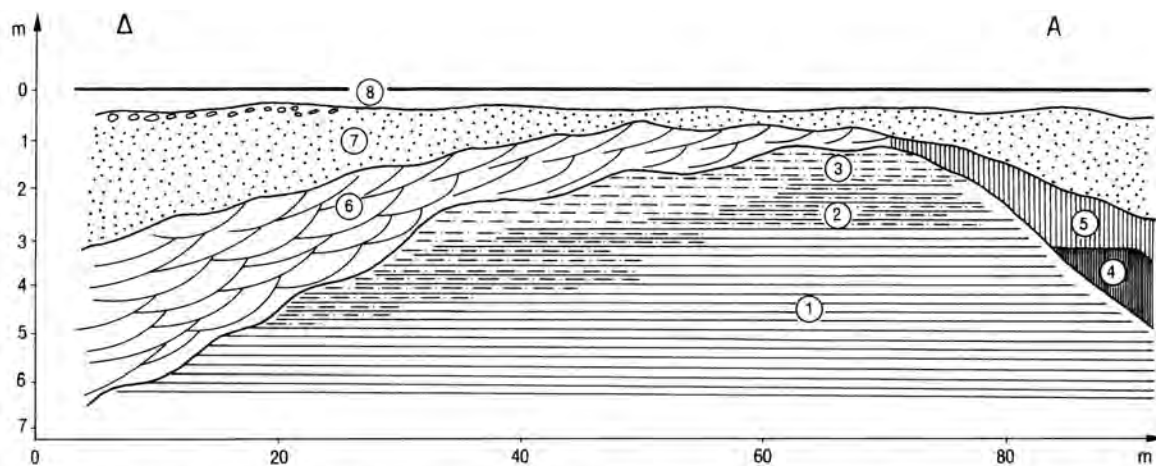

Σχέδ. III

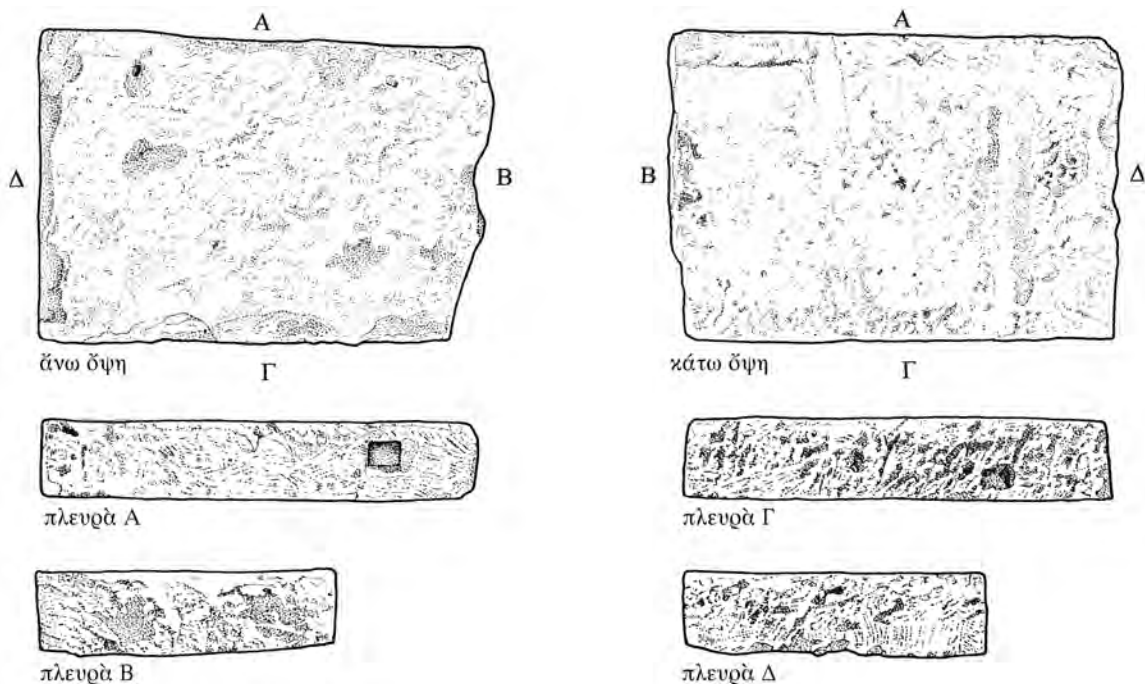
Σχέδ. IV

Τομή του χώρου των ανασκαφών της Σίνδου στην πλήρη μορφή.

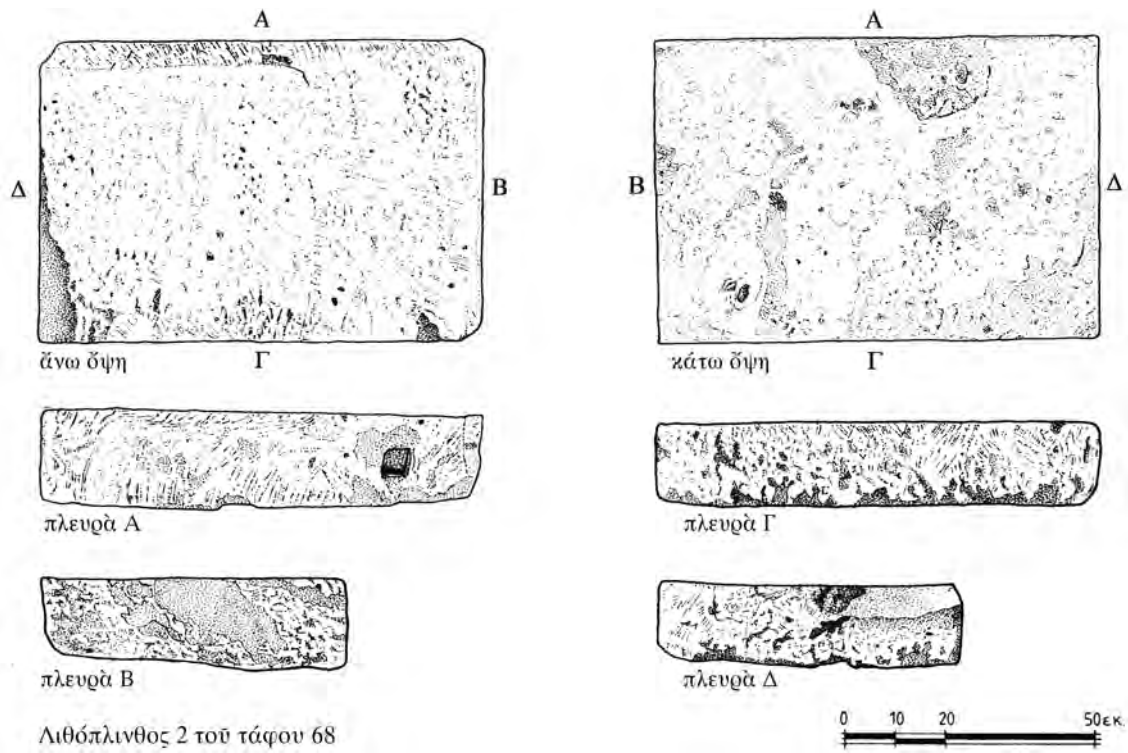
1. Αργιλο-ιλύς πράσινη-γκρι
2. Αργιλο-ιλύς τεφρή
3. Αργιλο-ιλύς λευκωπή-λευκή
4. Αργίλος μαύρη με τύρφη και limnocardium
5. Αργιλο-ἄμμος καστανή
6. Κροτάλες-χονδροκόκη ἄμμος ἐρυθρή
7. Ἀμμος-λεπτόκοκη ἄμμος καστανή
8. Ἑδαφος

Σχέδ. V

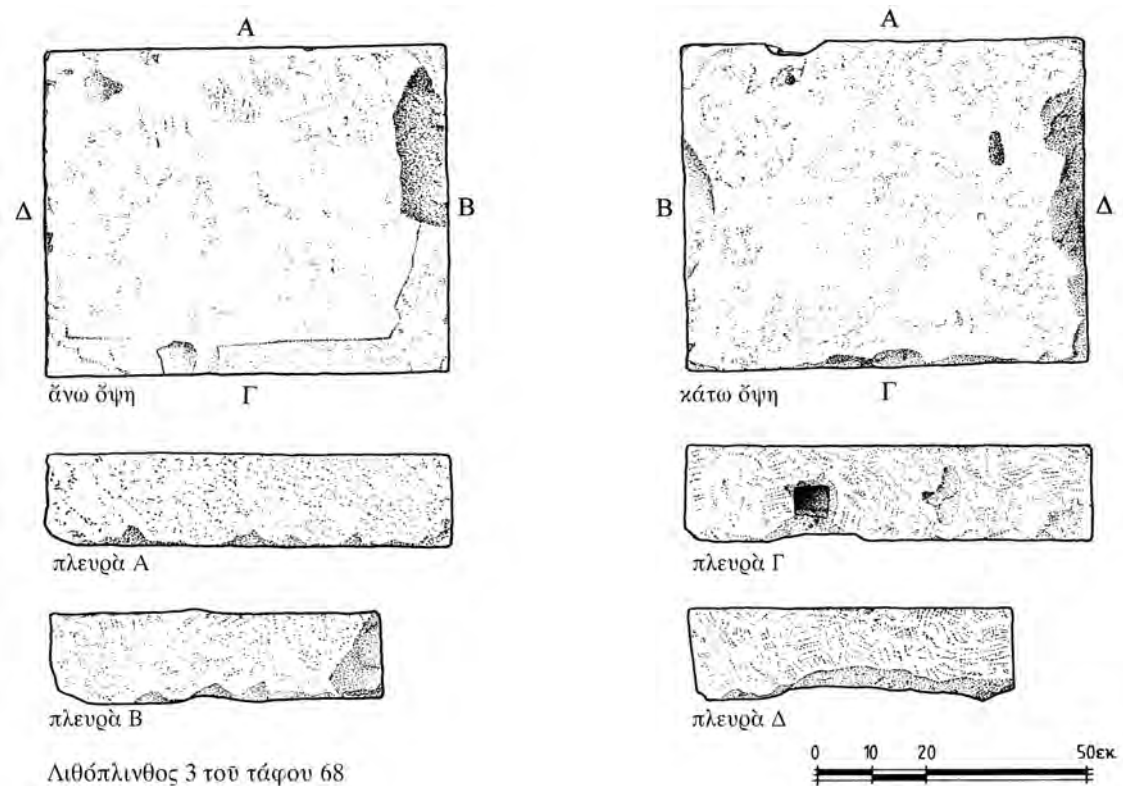

Λιθόπλινθος 1 του τάφου 68

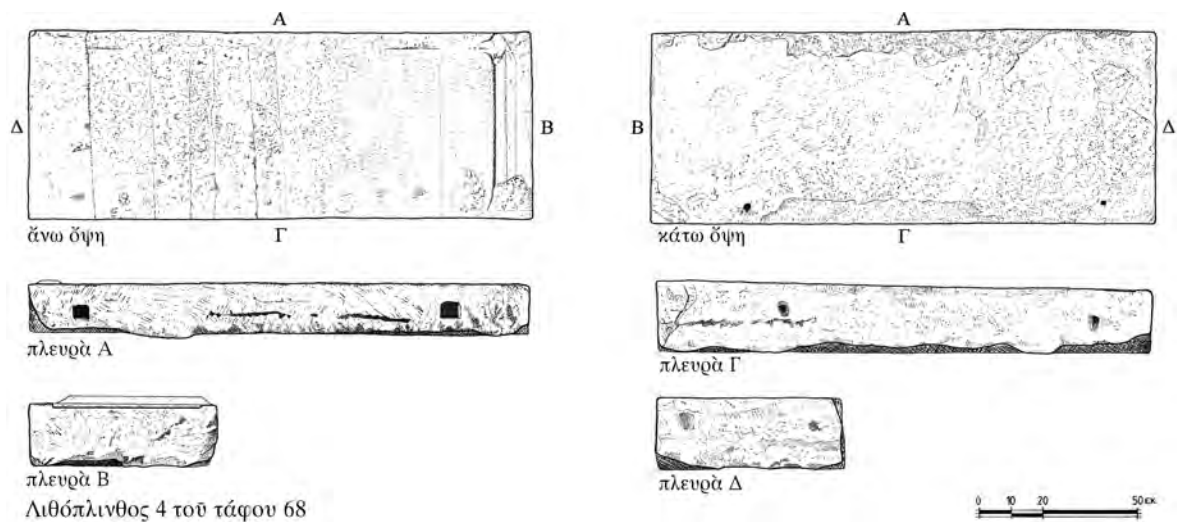
Σχέδ. VI

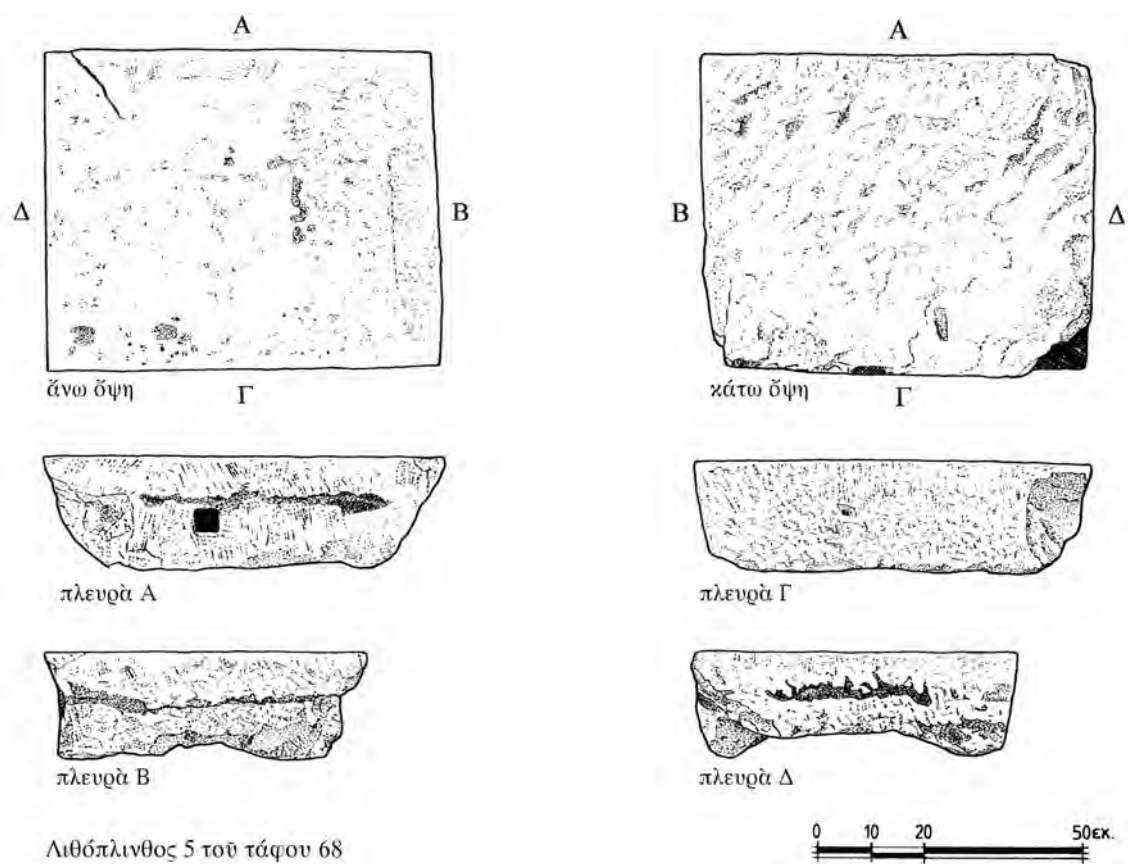
Σχέδ. VII

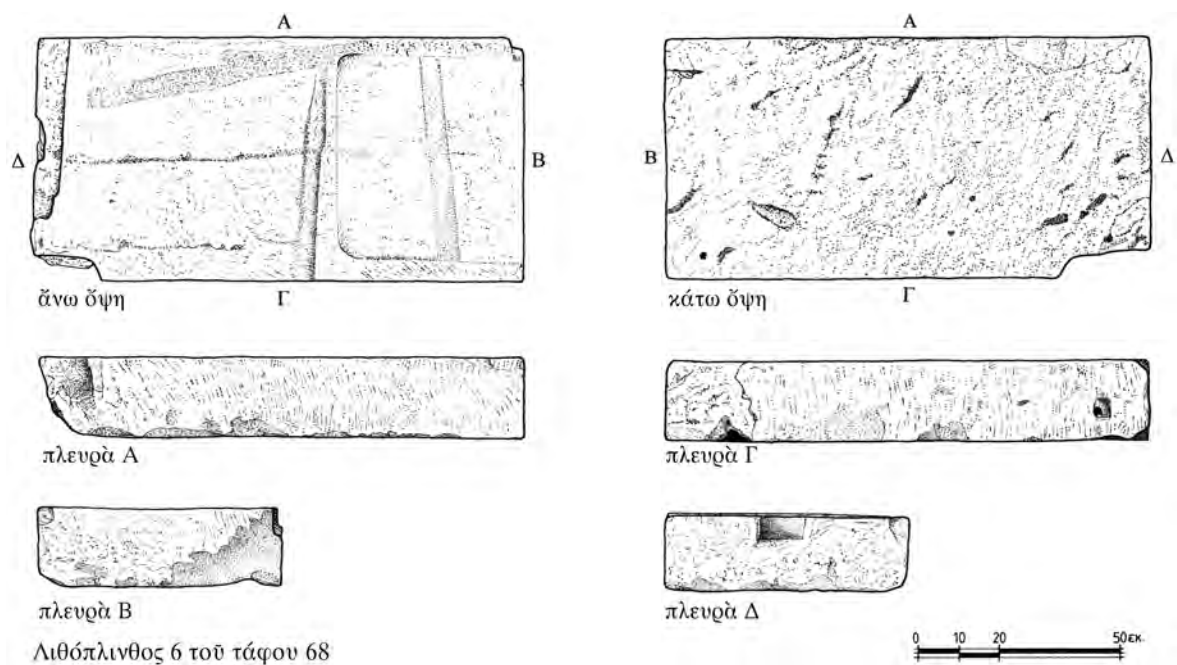
Σχέδ. VIII

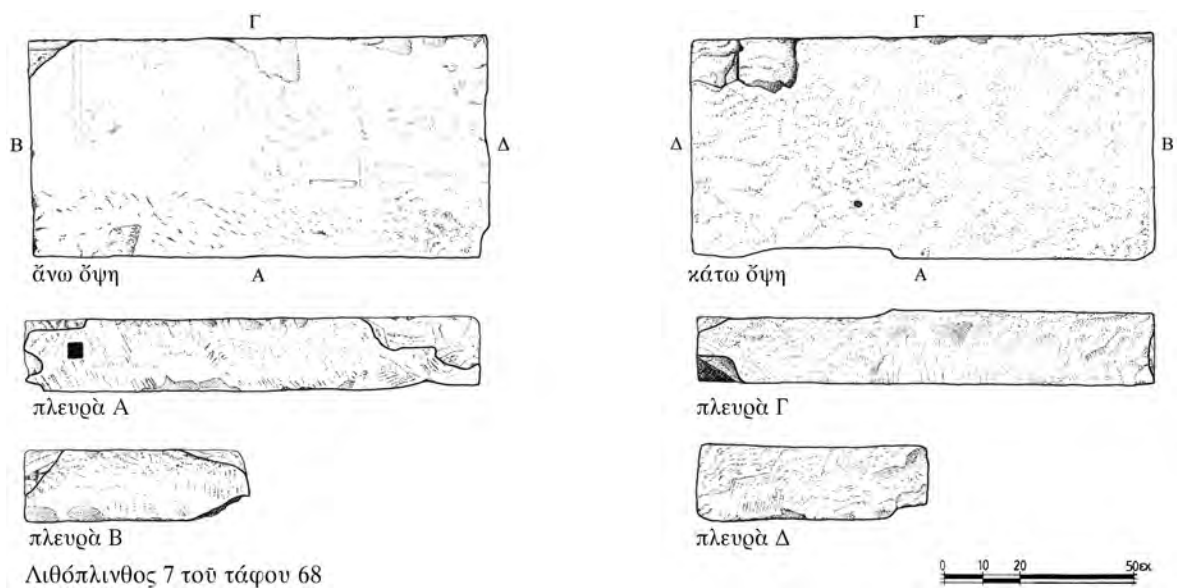
Σχέδ. ΙΧ

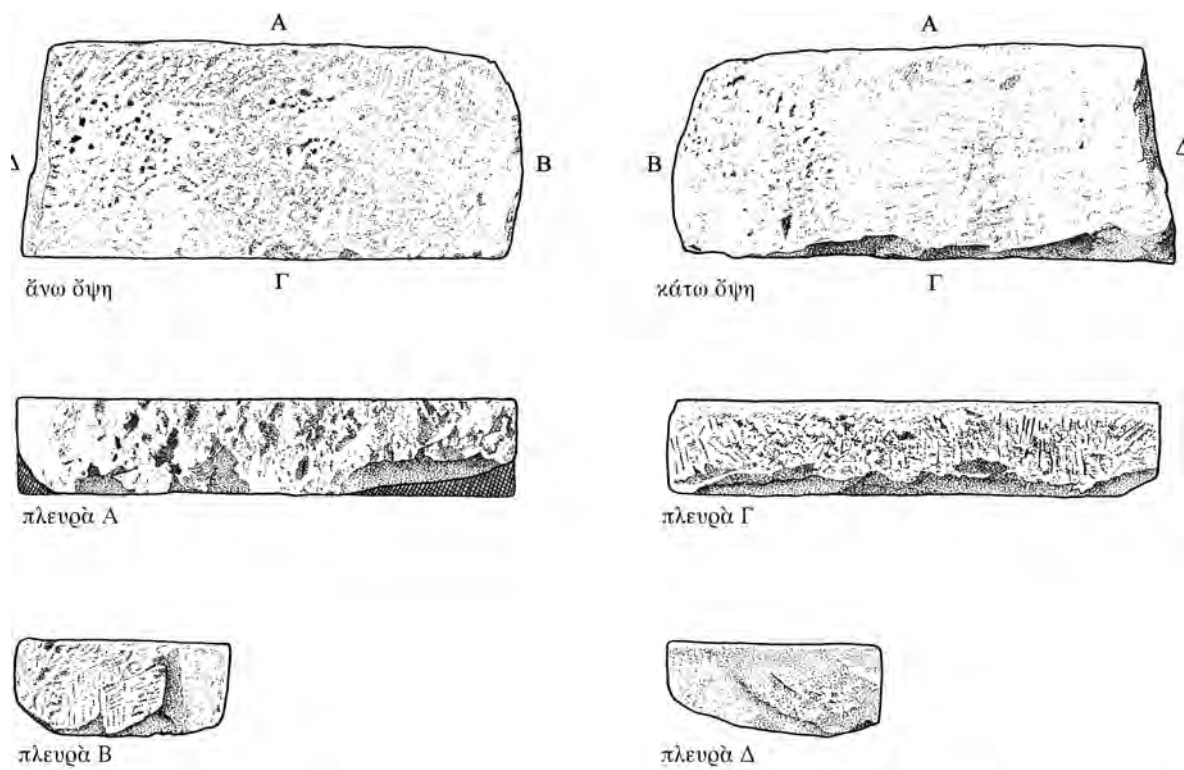
Σχέδ. Χ

Σχέδ. XI

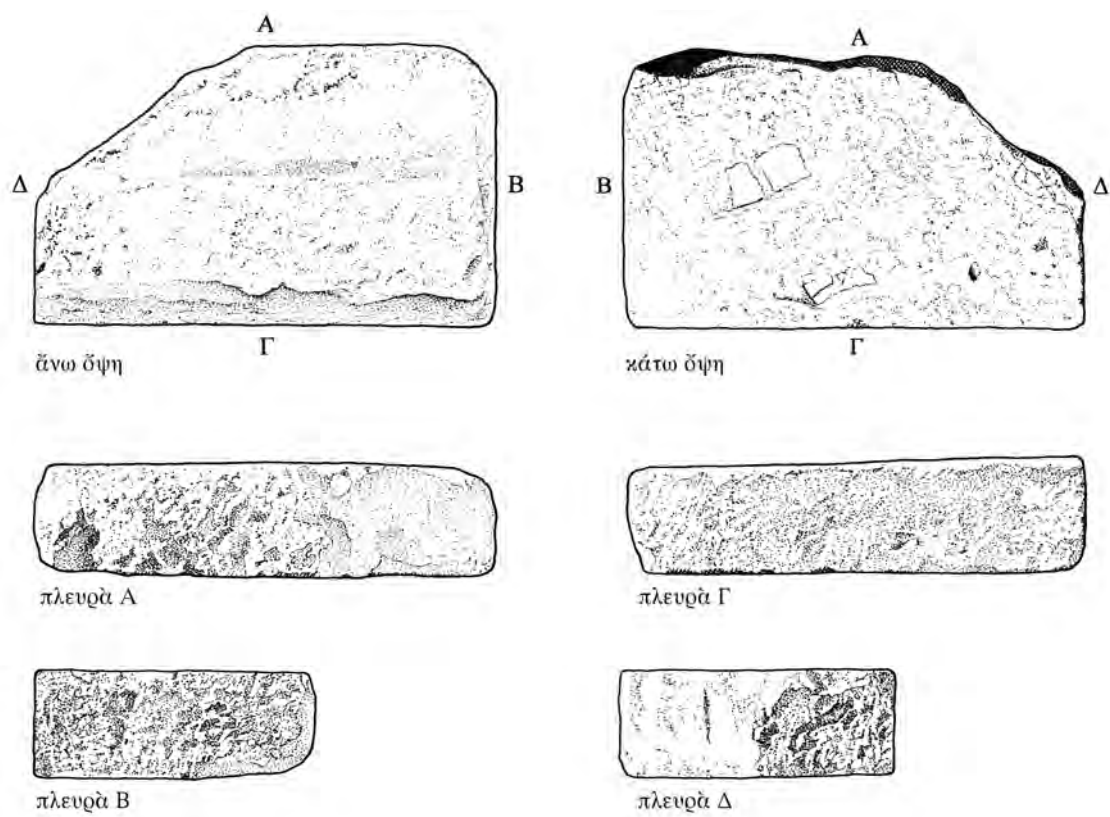
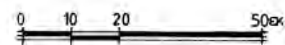

Σχέδ. XII

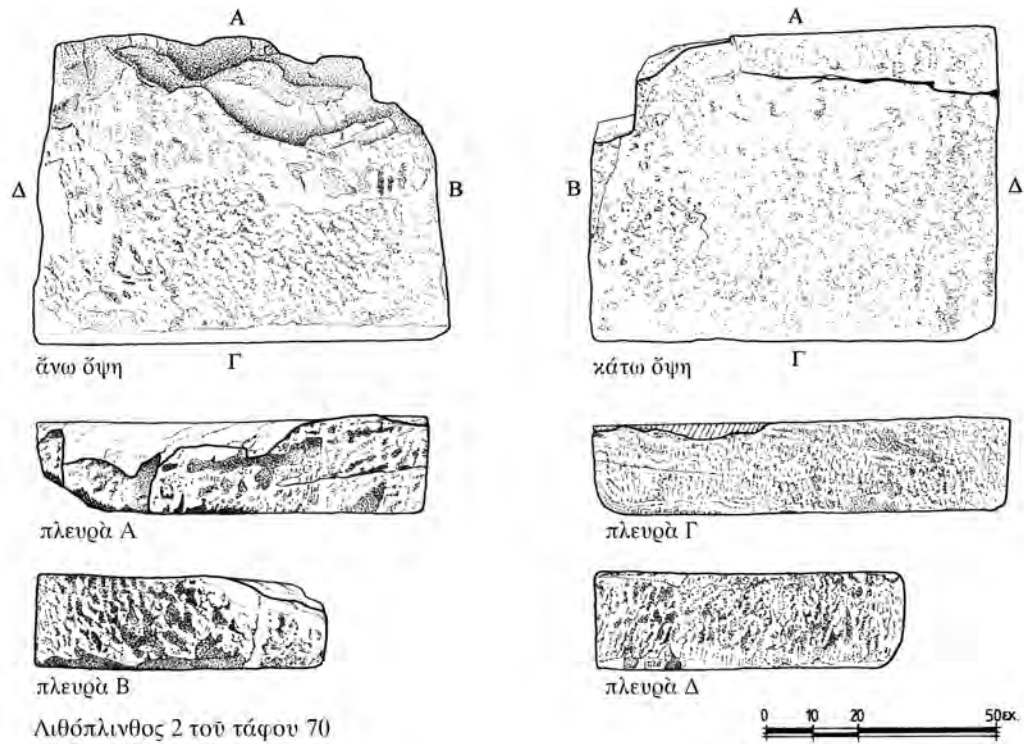
Λιθοόπλινθος 8 του τάφου 68

Σχέδ. XIII

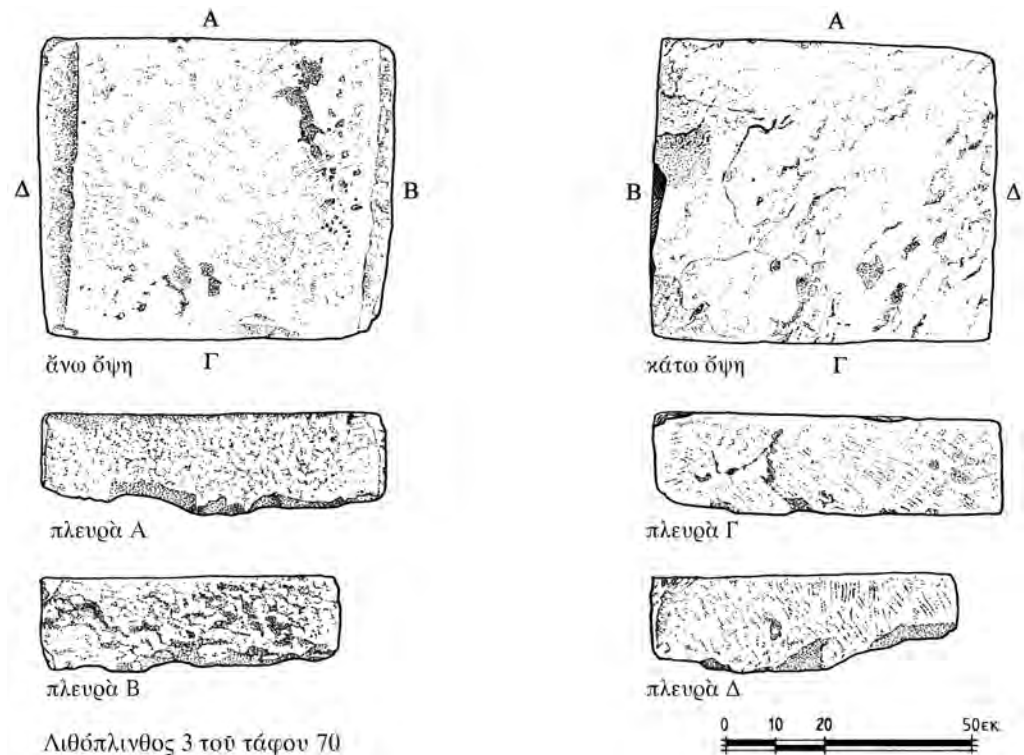

Λιθοόπλινθος 1 του τάφου 70

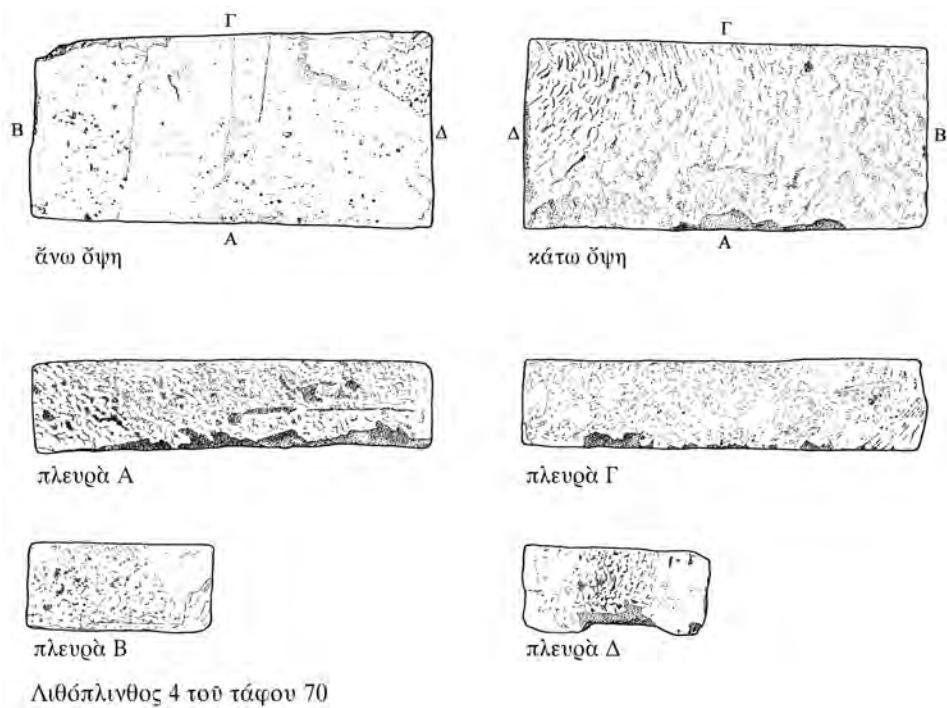
Σχέδ. XIV

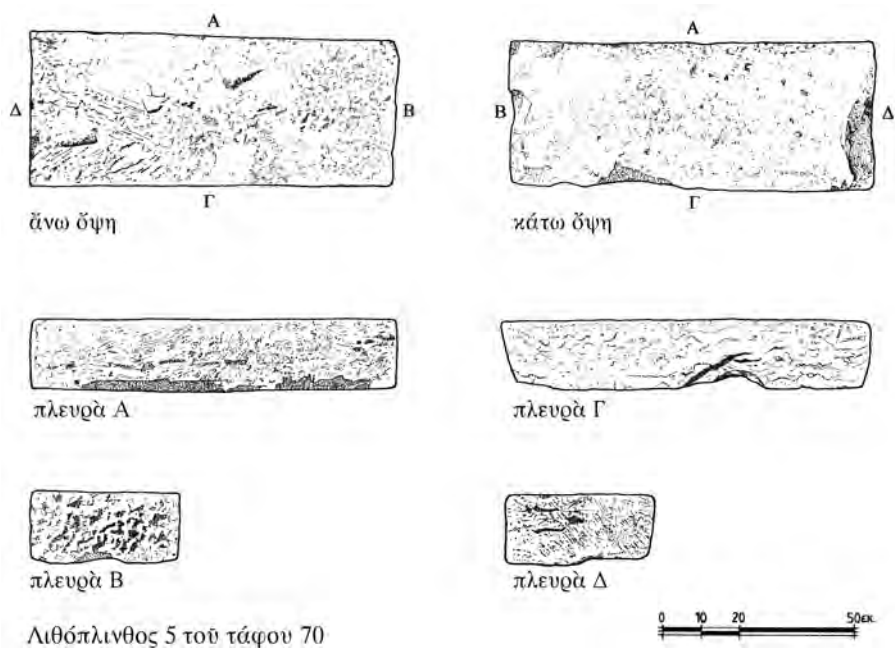
Σχέδ. XV

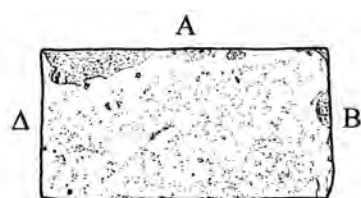
Σχέδ. XVI

Σχέδ. XVII

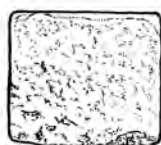
Σχέδ. XVIII

άνω όψη Γ

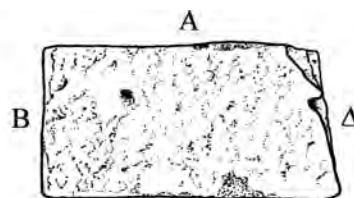

πλευρά Α

πλευρά Β

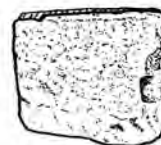
Λιθόπλινθος 8 του τάφου 70

κάτω όψη Γ

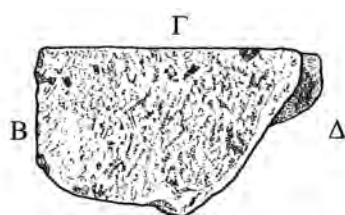
πλευρά Γ

πλευρά Δ

0 10 20 50εκ.

Σχέδ. XIX

άνω όψη Γ

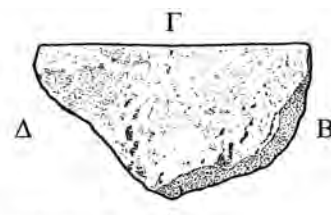

πλευρά Α

πλευρά Β

Λιθόπλινθος 9 του τάφου 70

κάτω όψη Γ

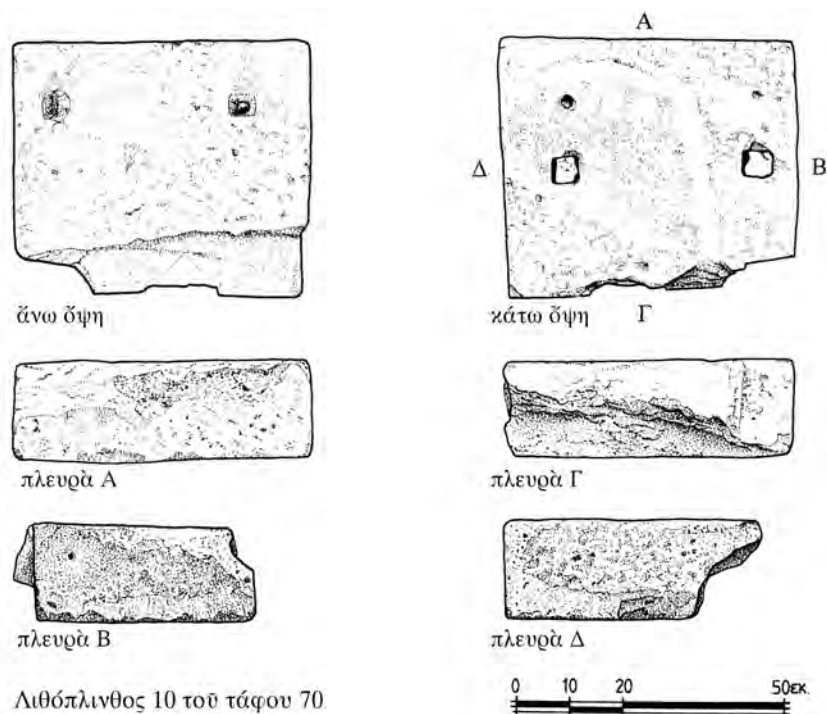
πλευρά Γ

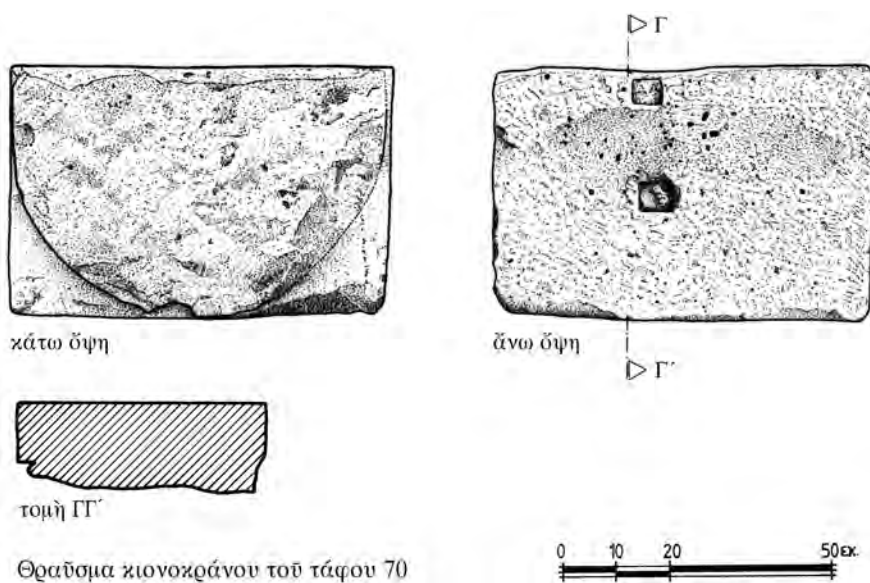
πλευρά Δ

0 10 20 50εκ.

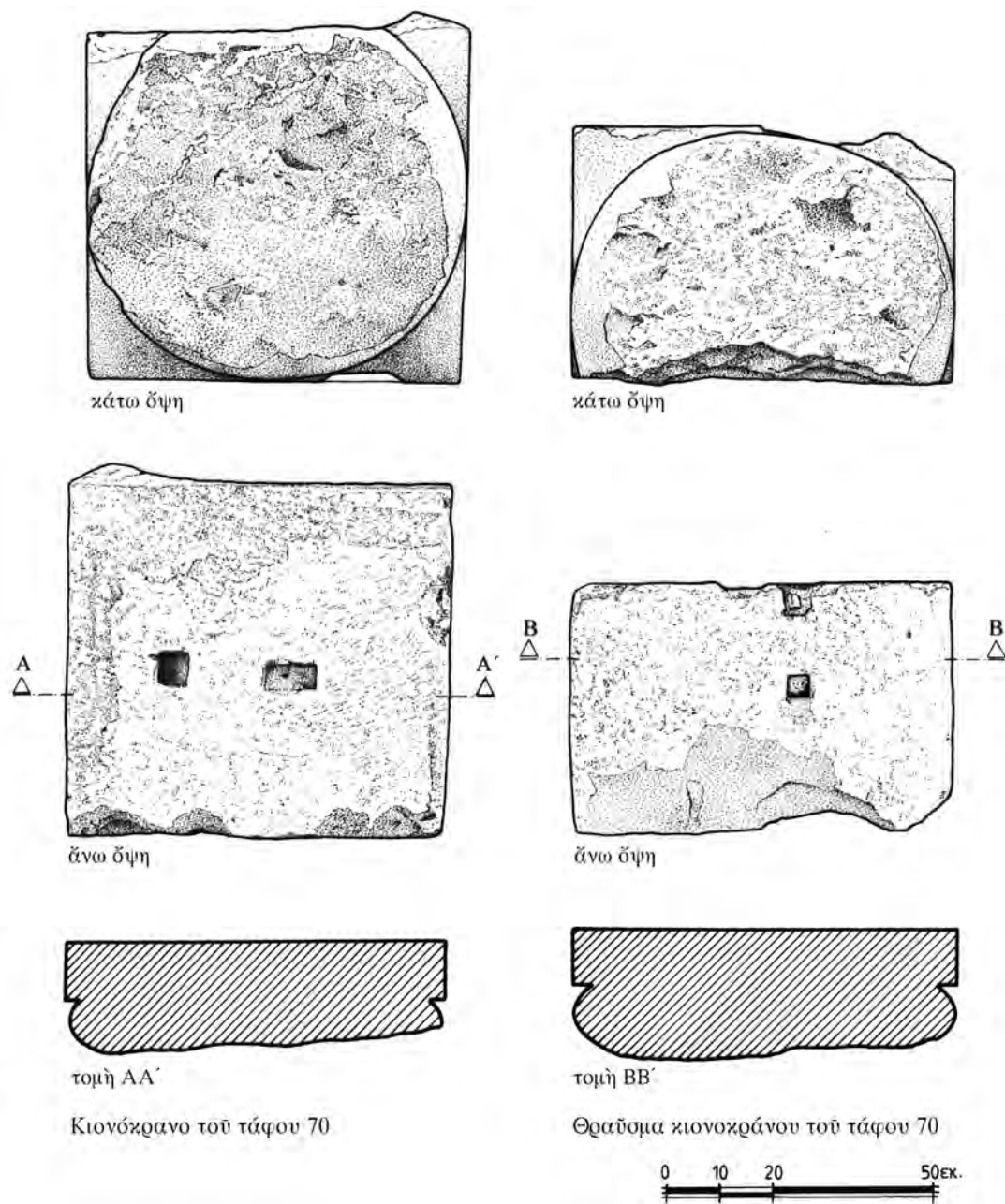
Σχέδ. XX

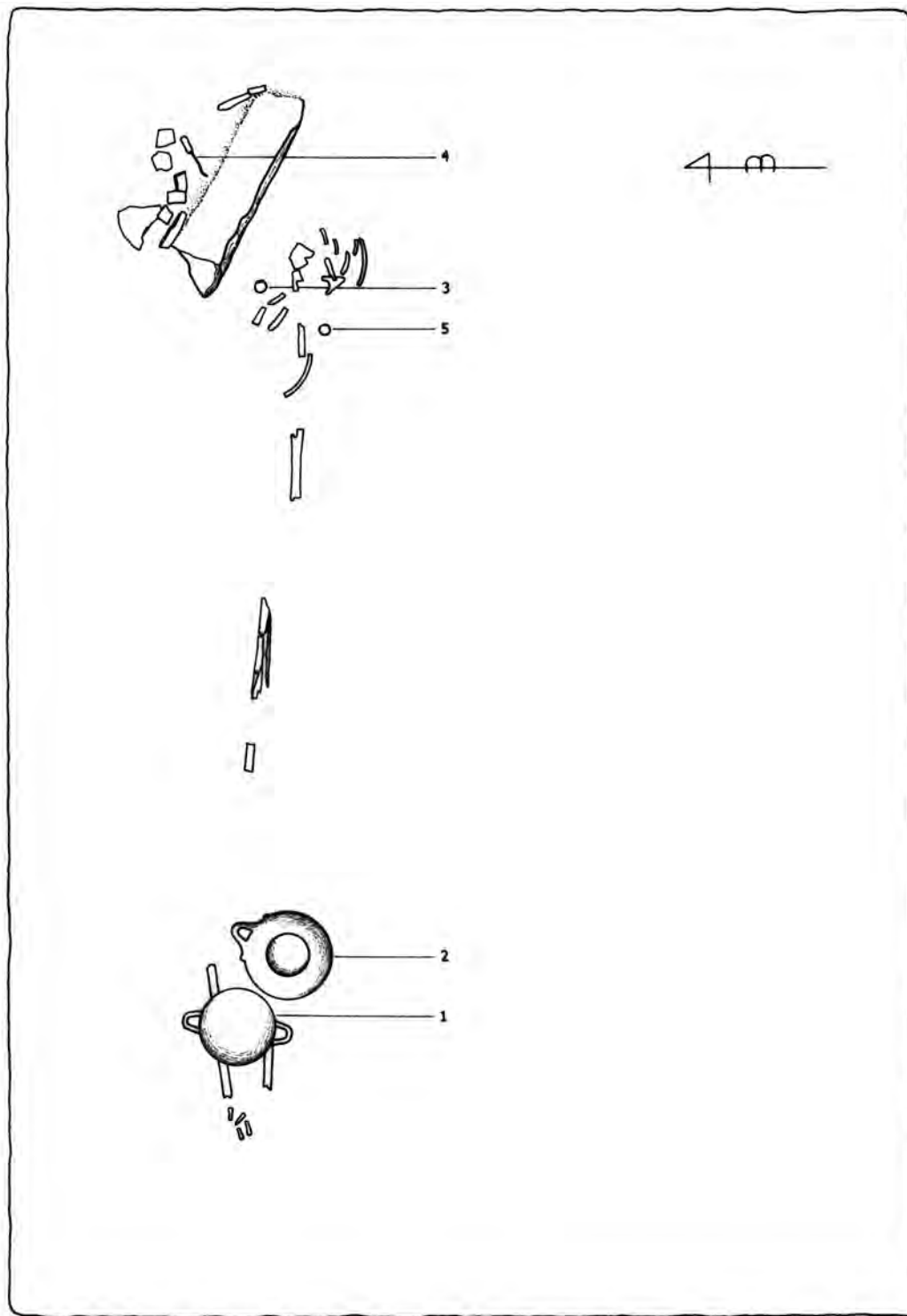
Σχέδ. XXI

Σχέδ. XXIII

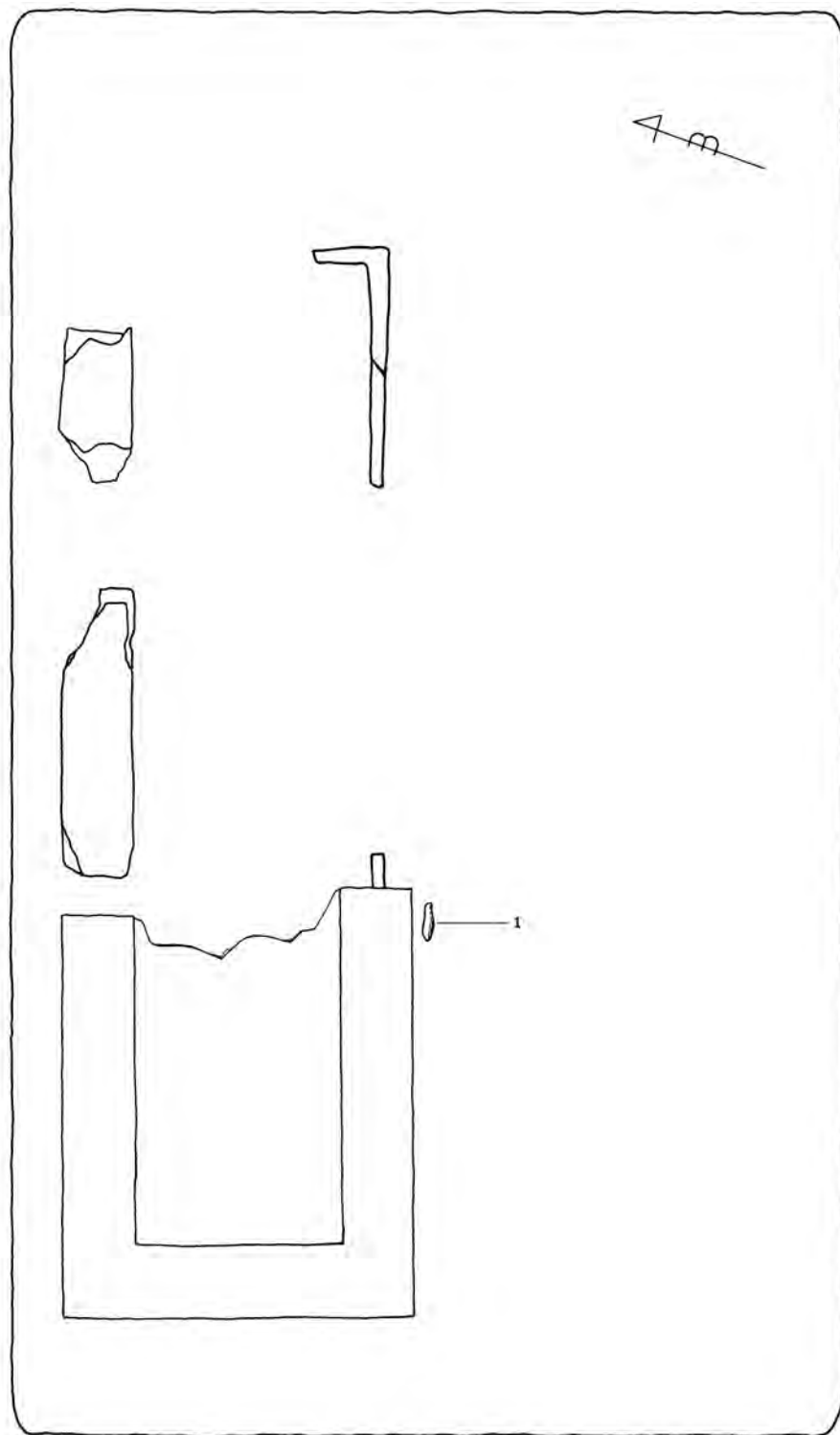
Σχέδ. XXII

T1

0 10 20 30 40 50εκ.
M. Boulařá

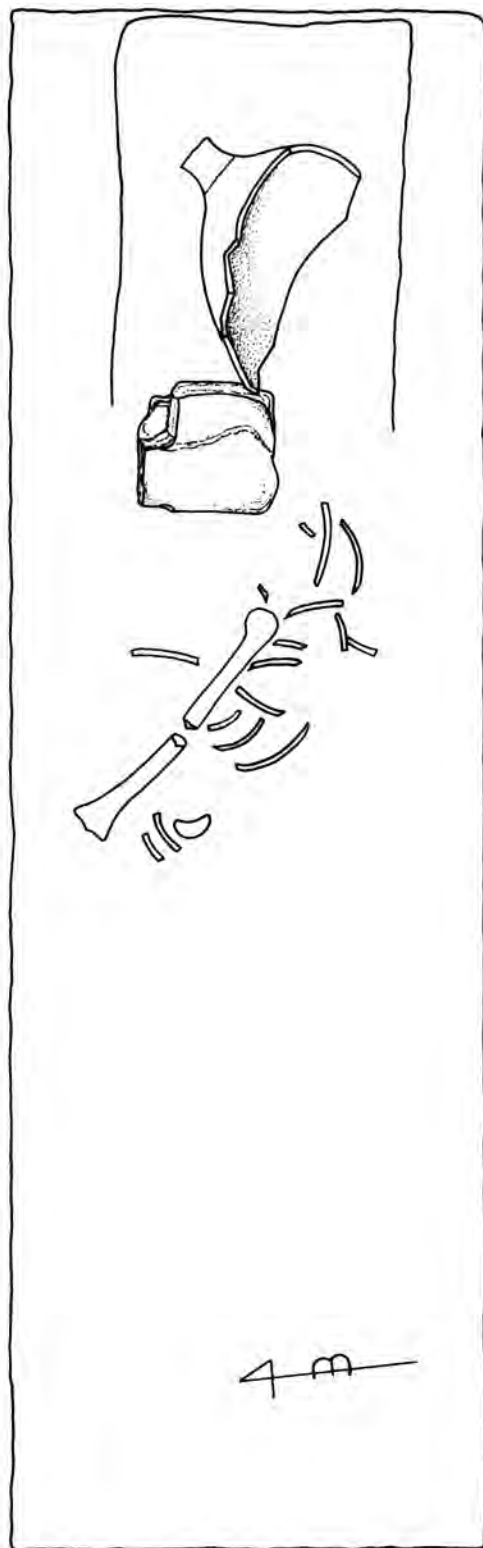
Σχέδ. 1

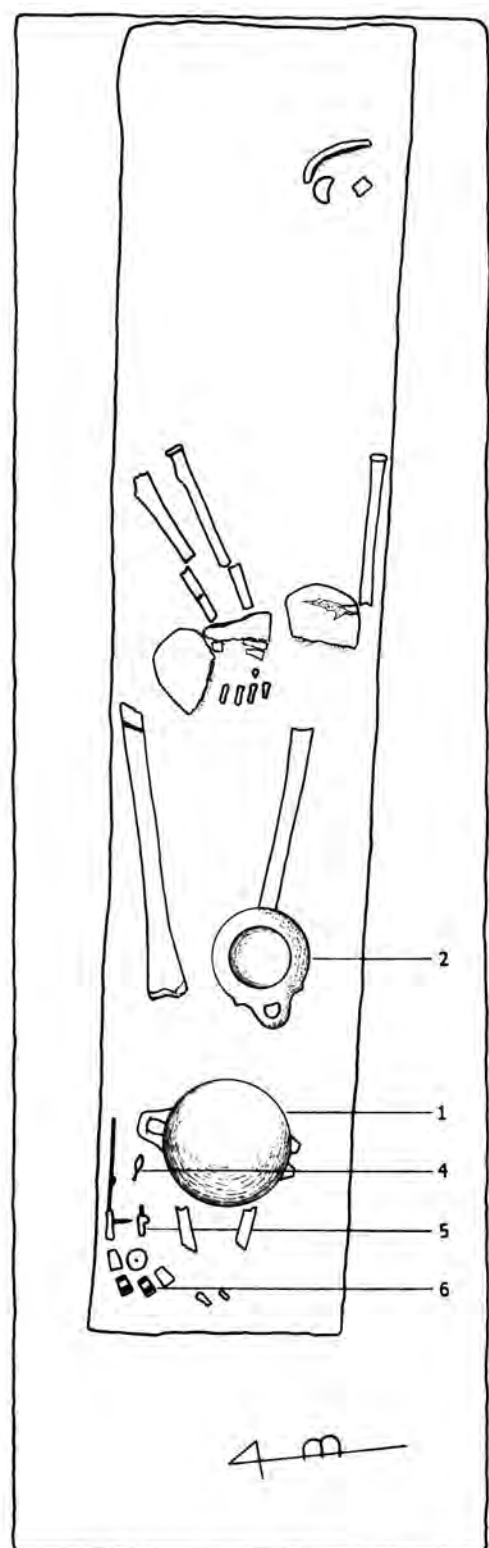
T2

0 10 20 30 40 50εκ.
Μ. ΒΟΥΡΑΡΑ

Σχέδ. 2

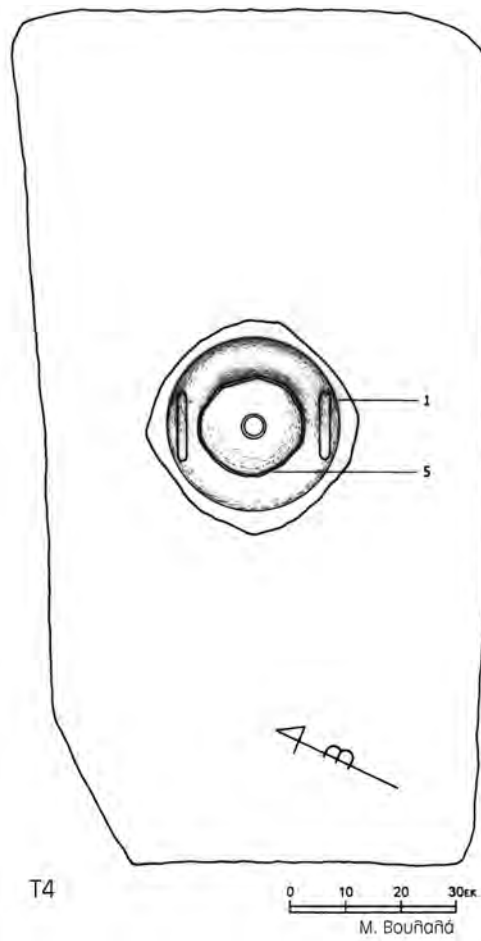

T3

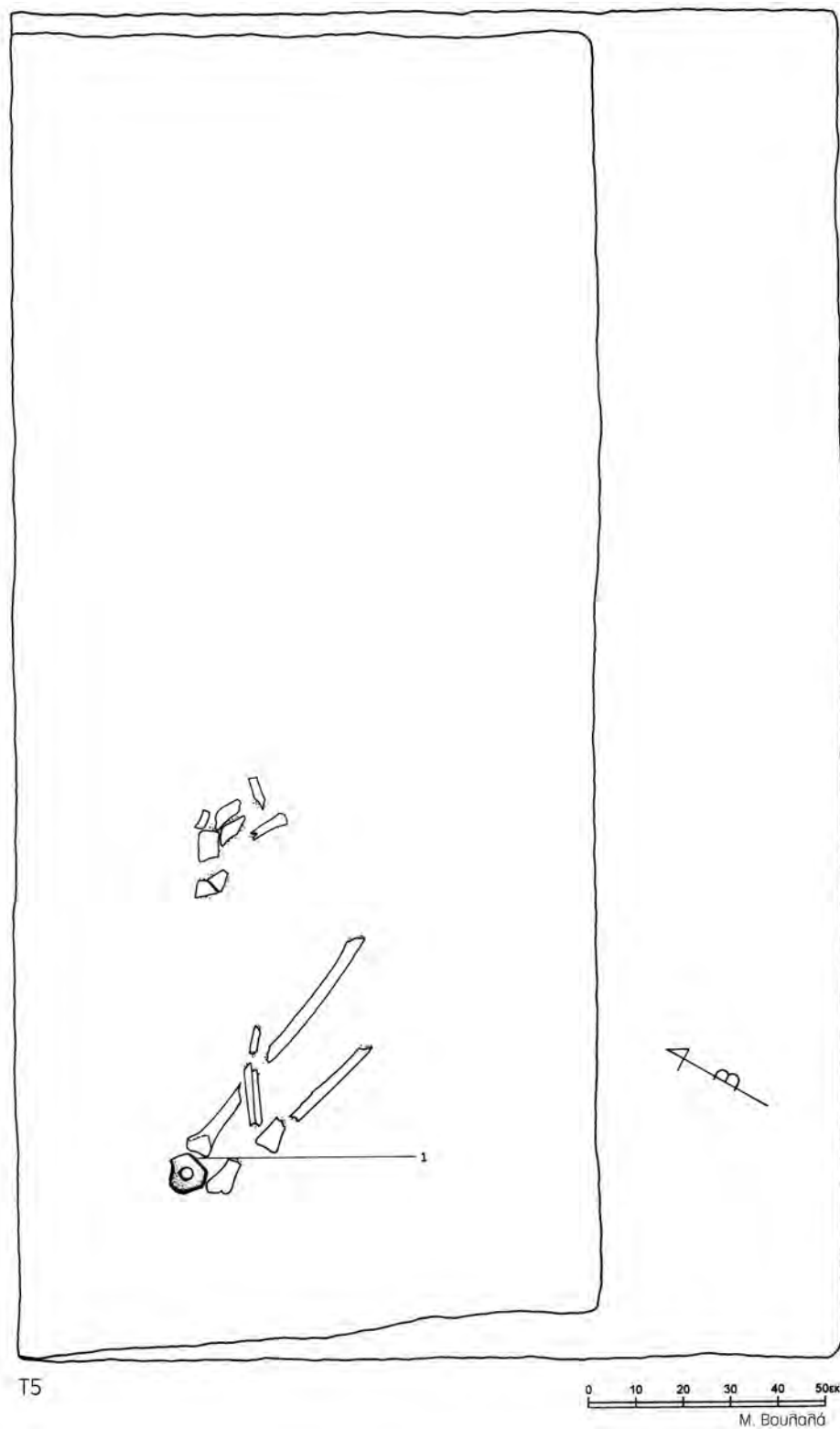

0 10 20 30 40 50εκ.
M. Bouřařá

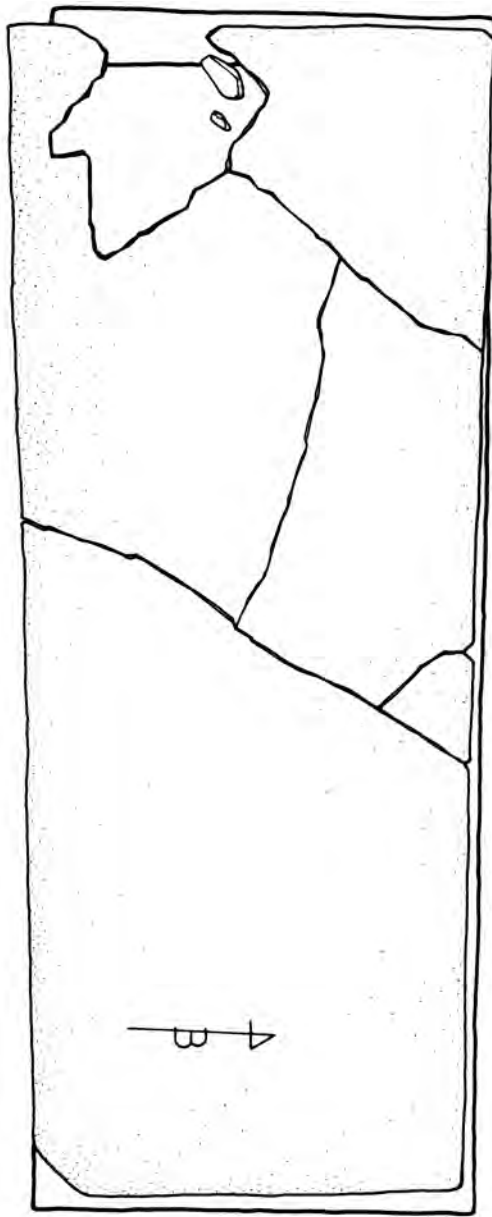
Σχέδ. 3-4

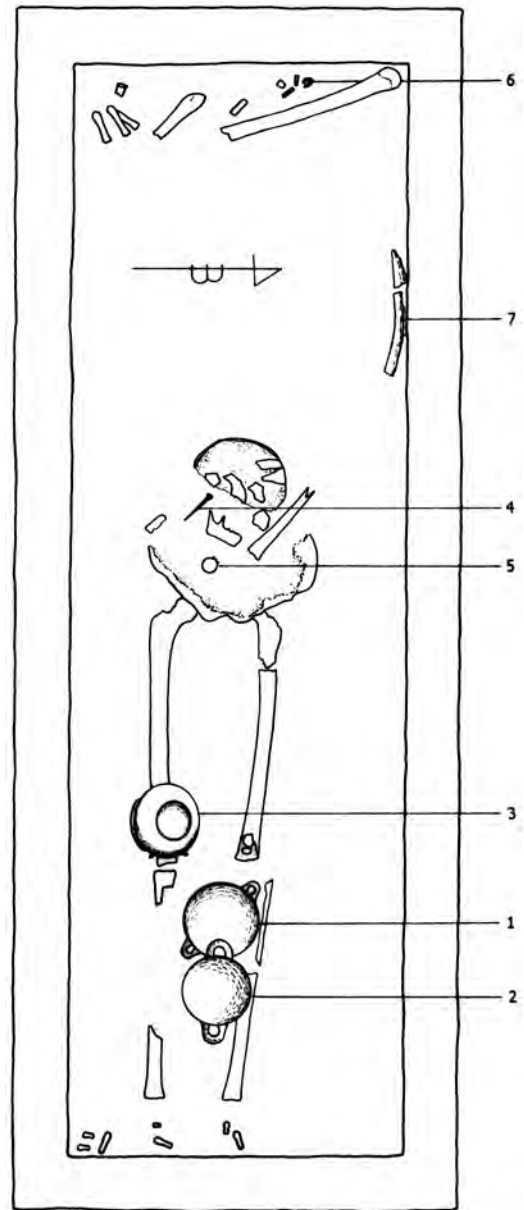
Σχέδ. 5

Σχέδ. 6

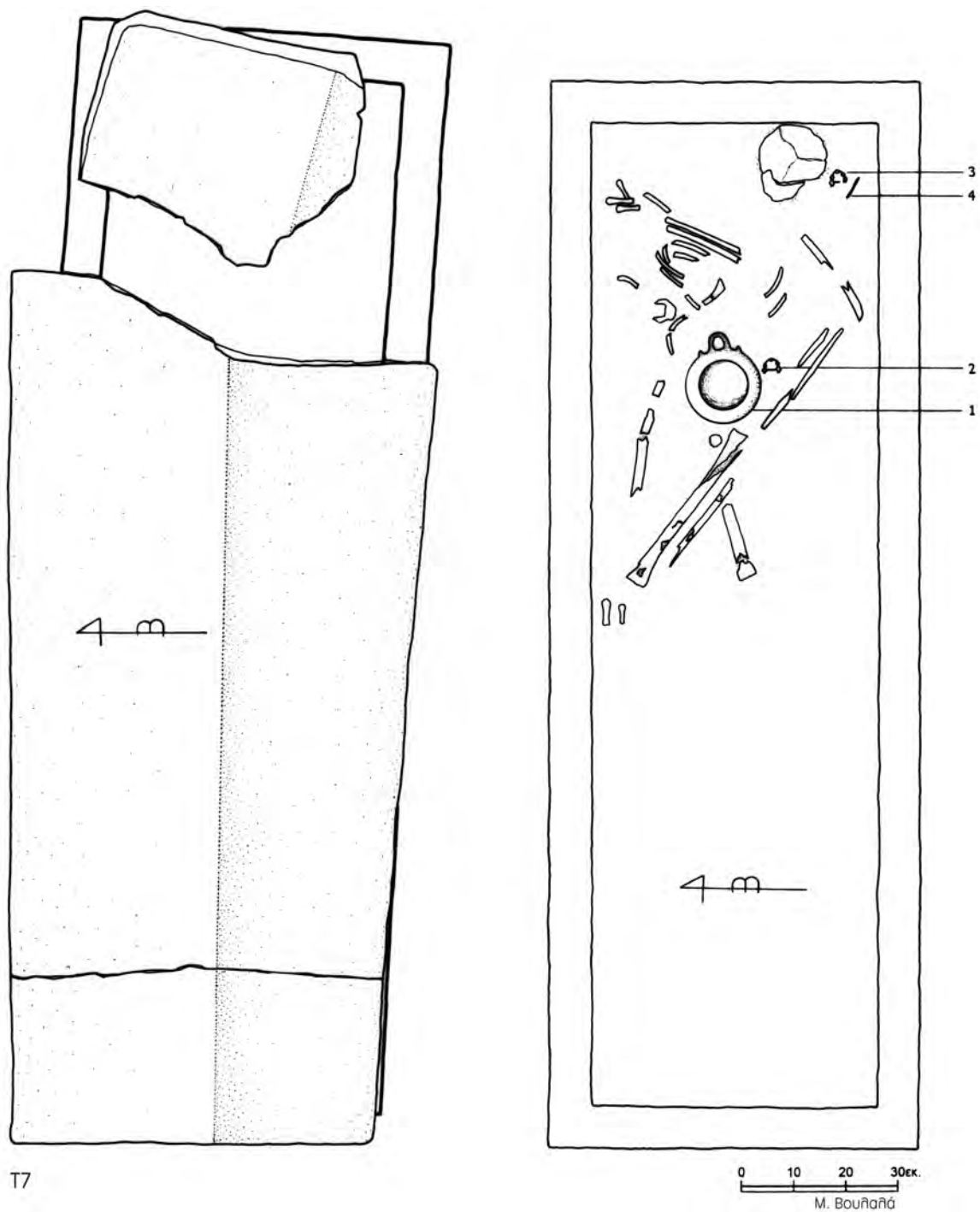

T6

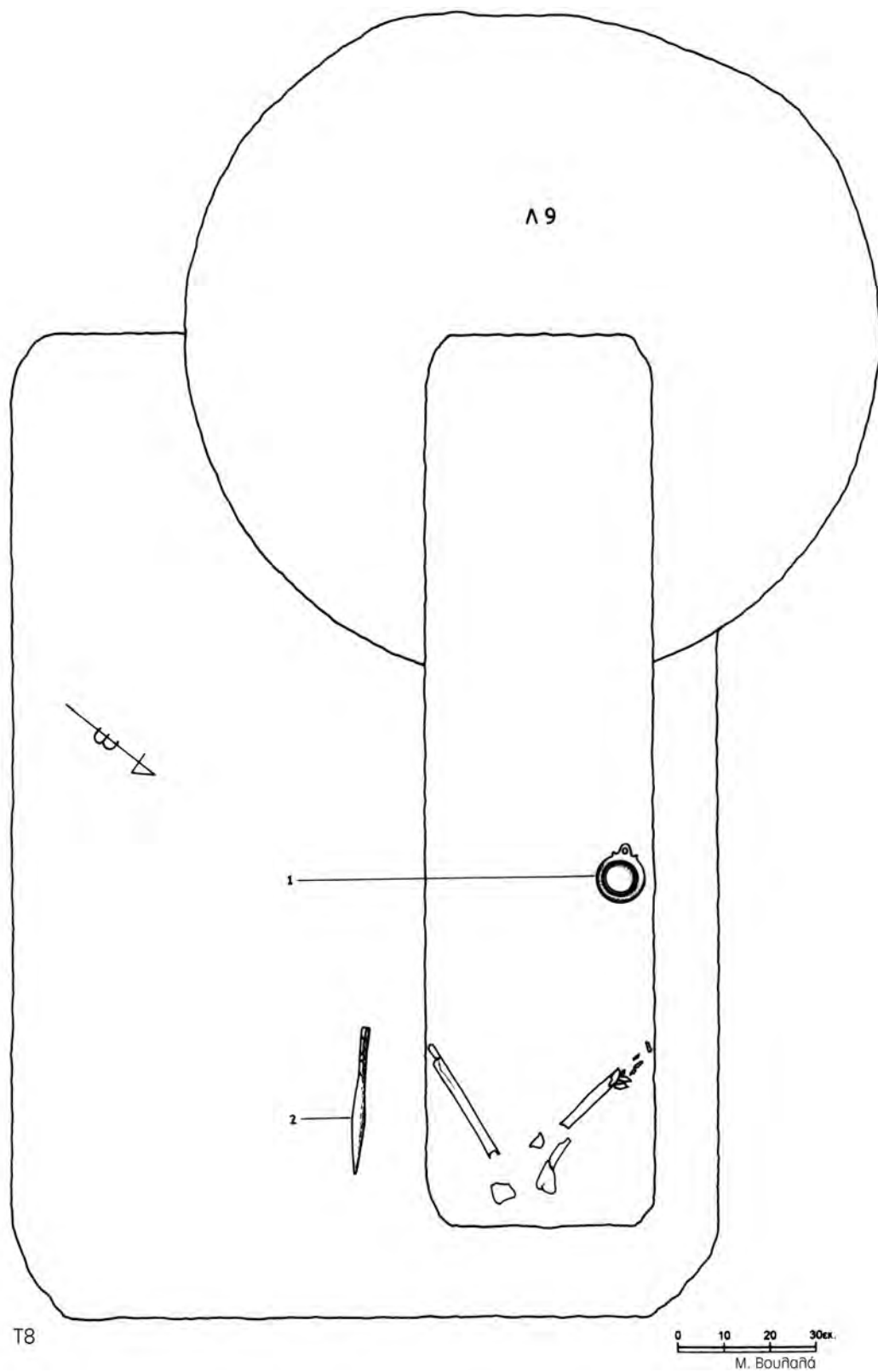

0 10 20 30εκ.
Μ. Βουλγαρίδ

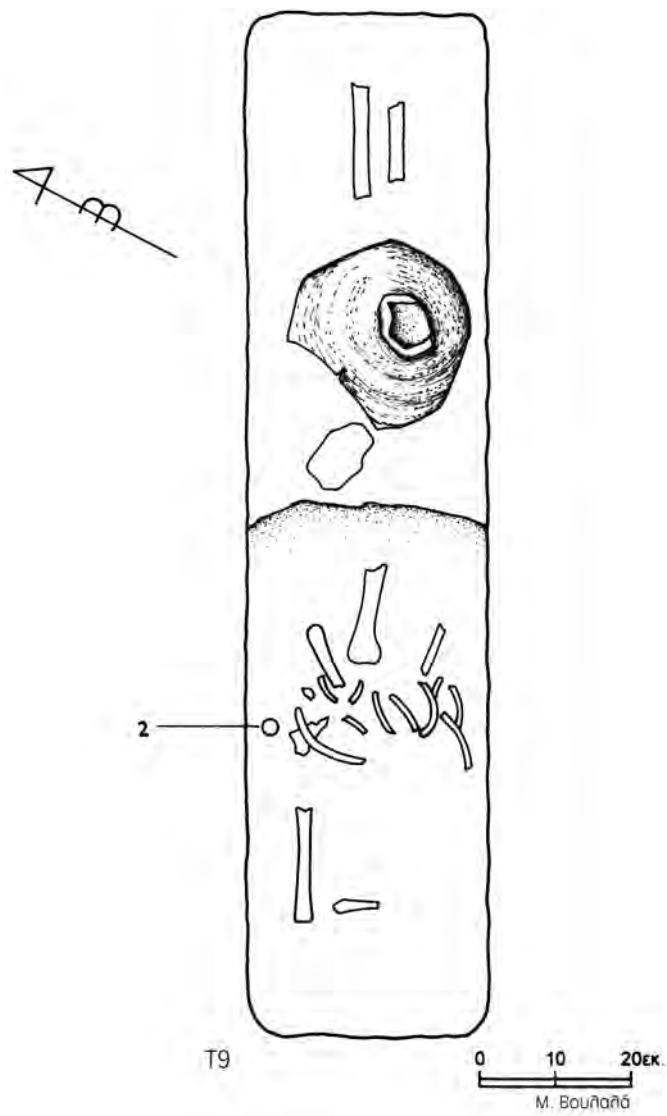
Σχέδ. 7-8

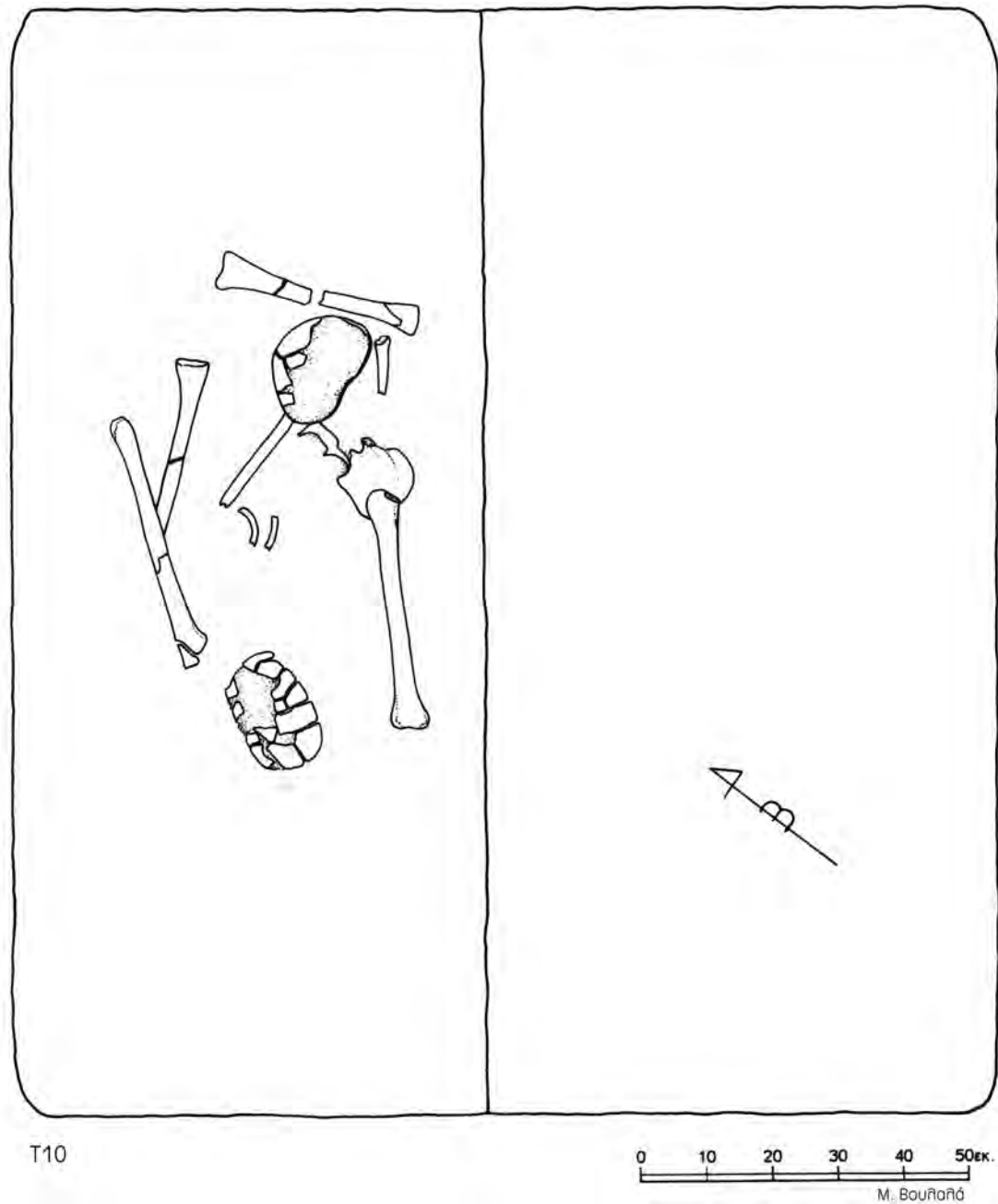
Σχέδ. 9-10

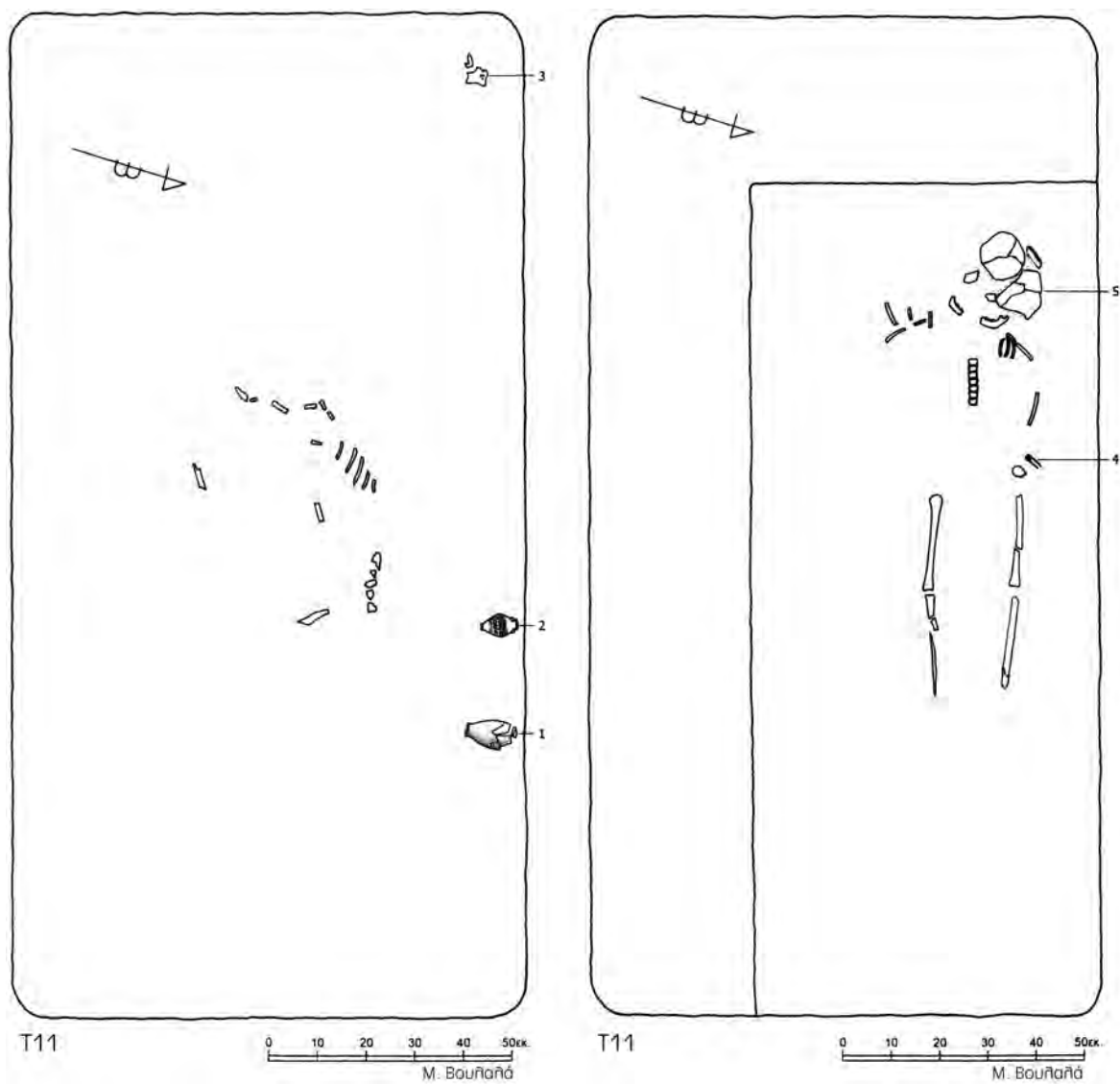
Σχέδ. 11

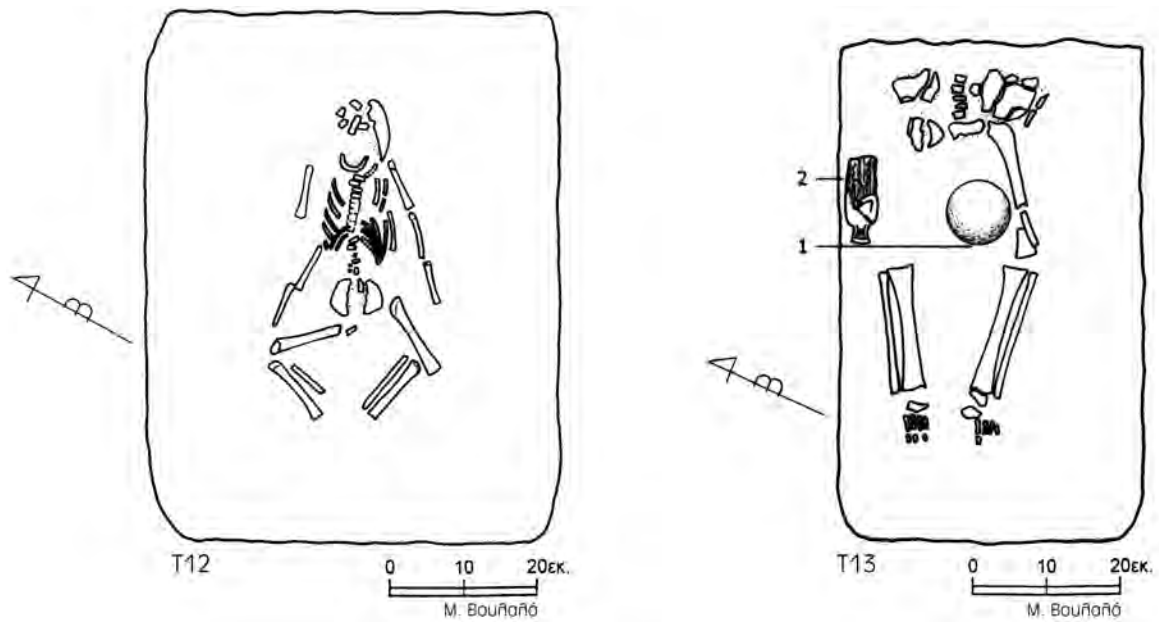
Σχέδ. 12

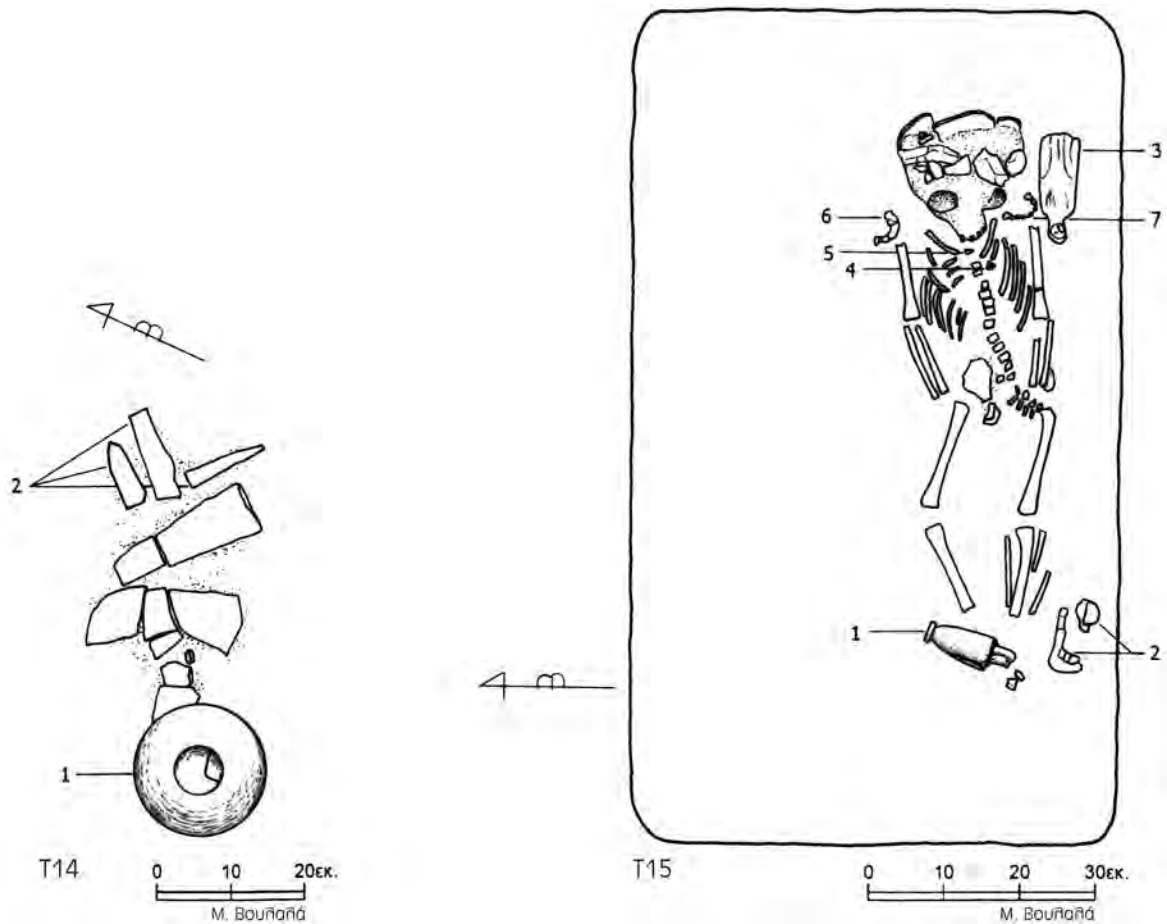
Σχέδ. 13

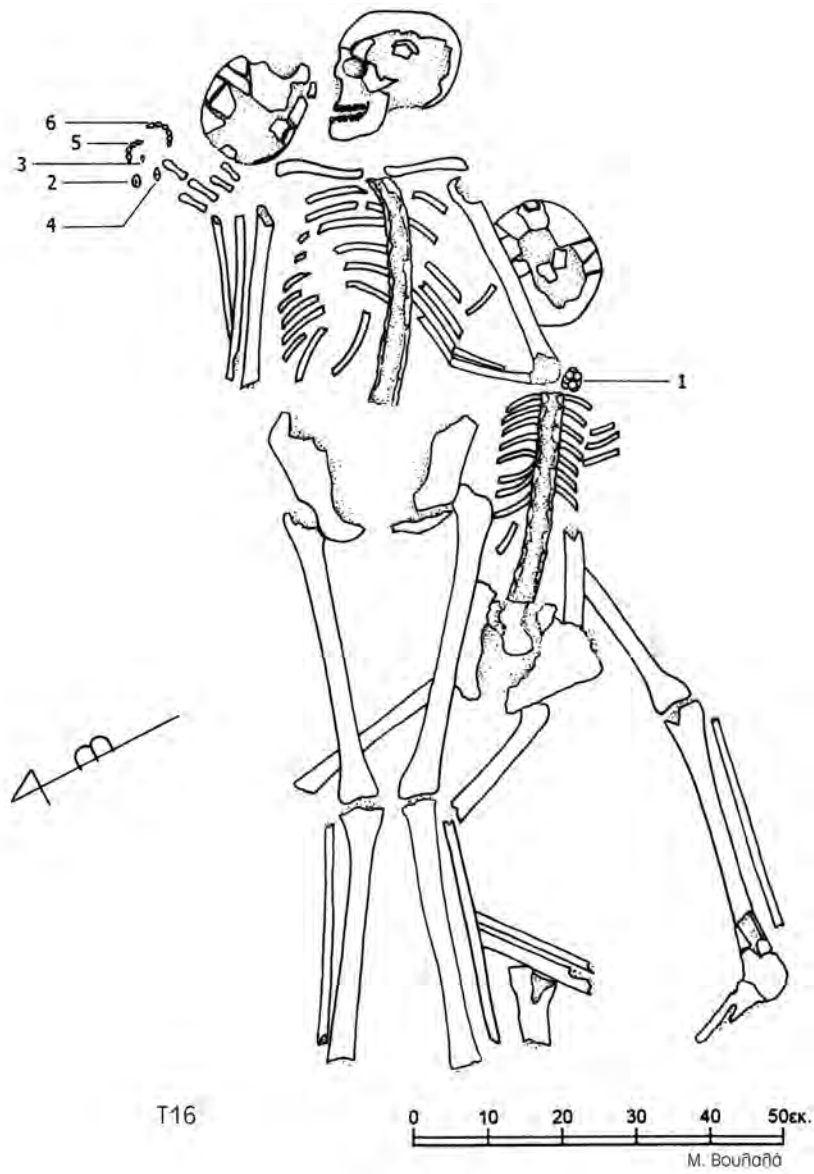
Σχέδ. 14-15

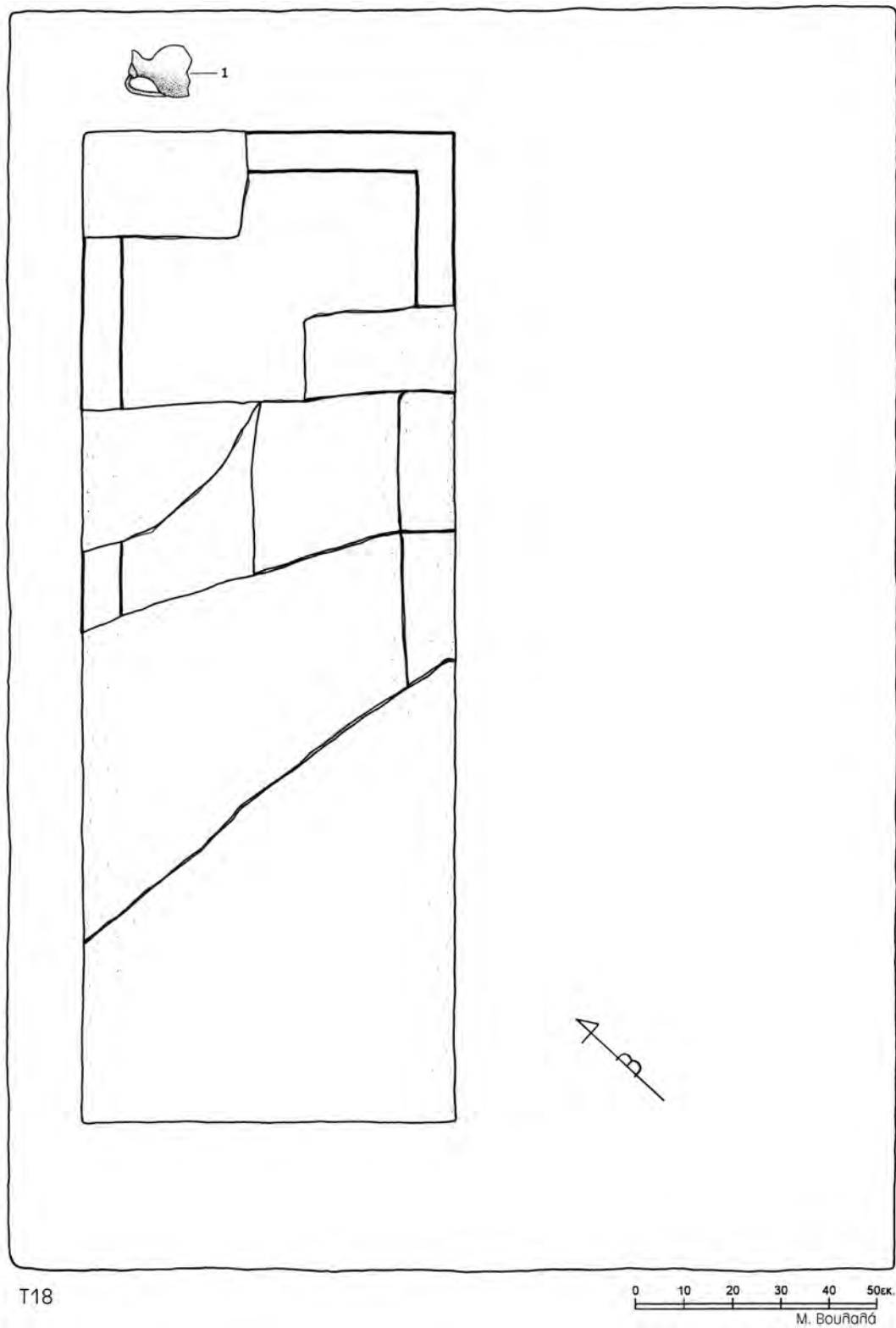
Σχέδ. 16-17

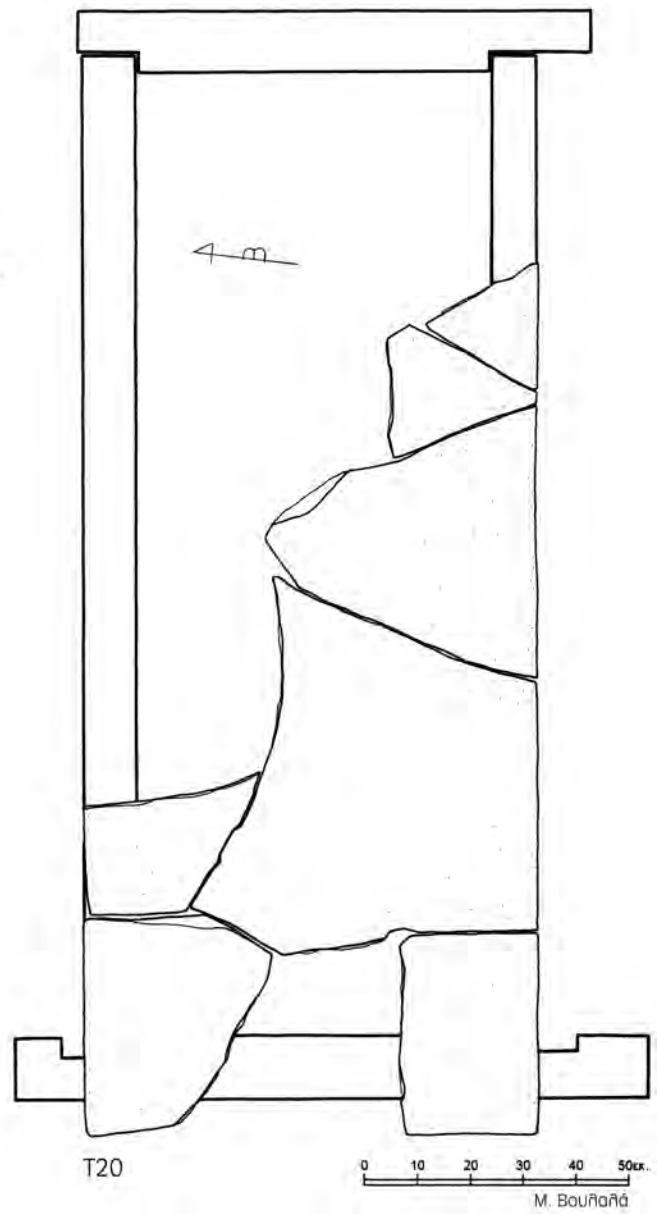
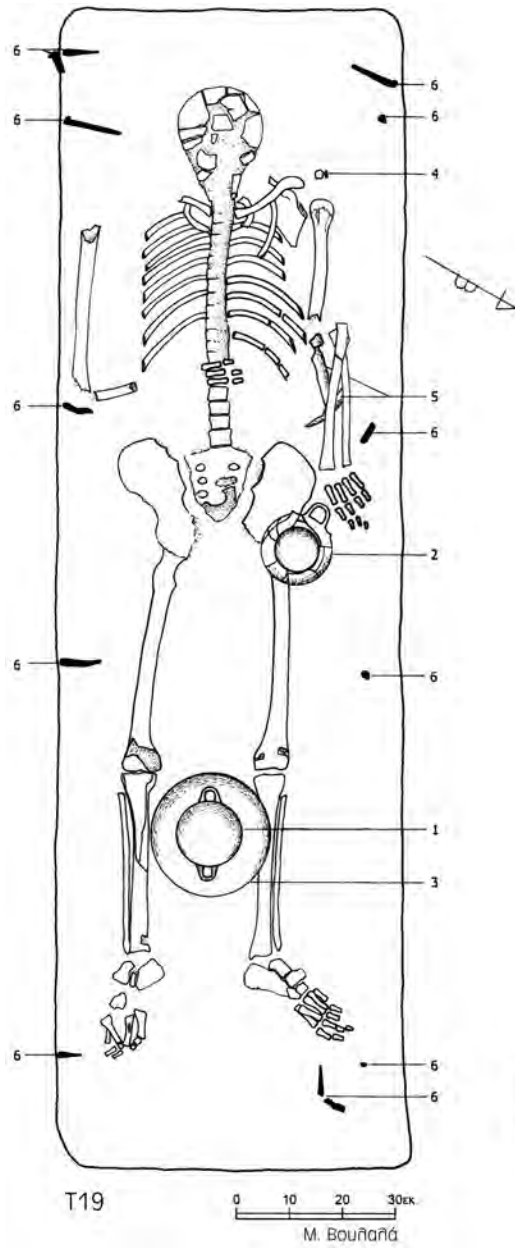
Σχέδ. 18-19

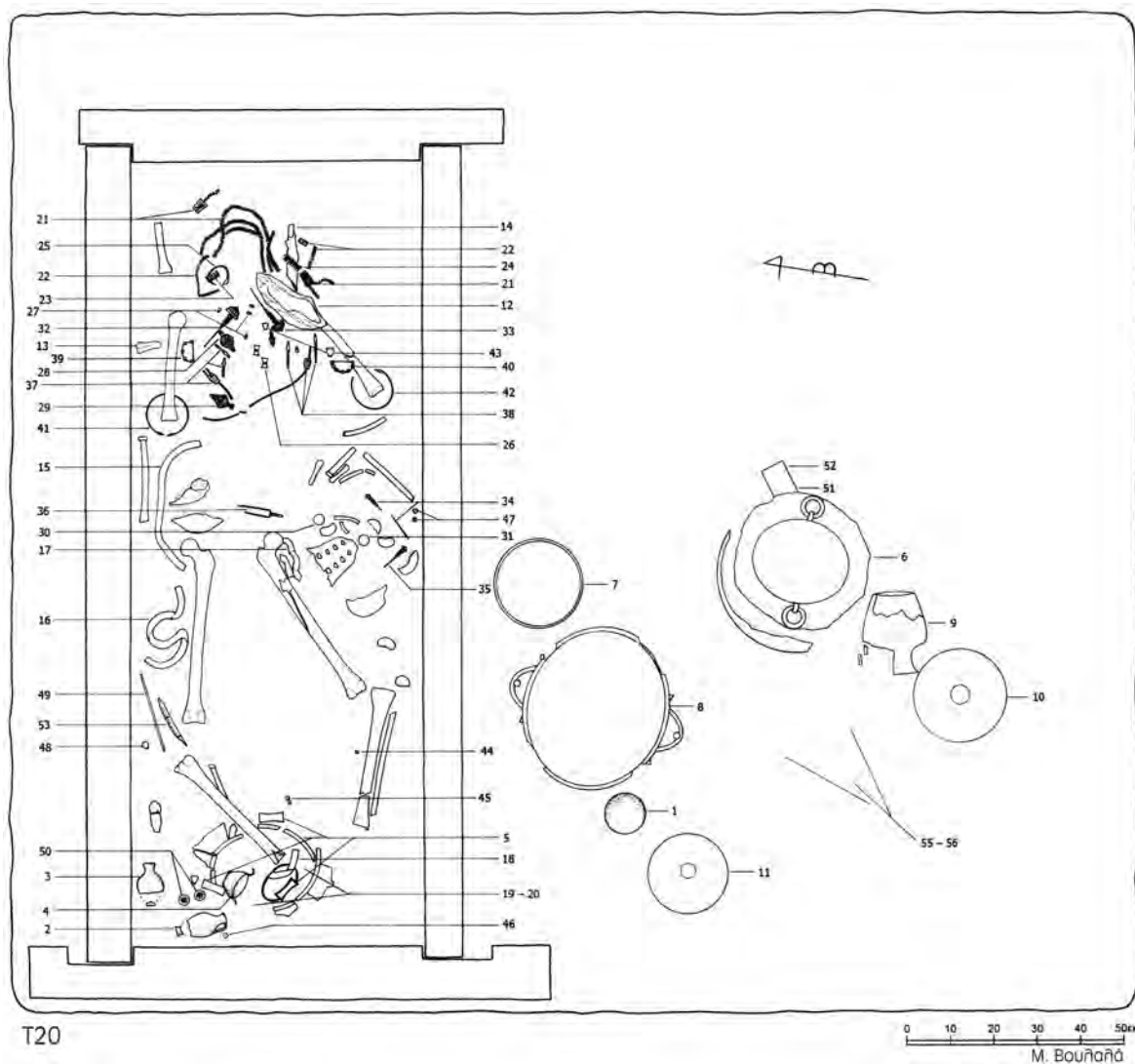
Σχέδ. 20

Σχέδ. 21

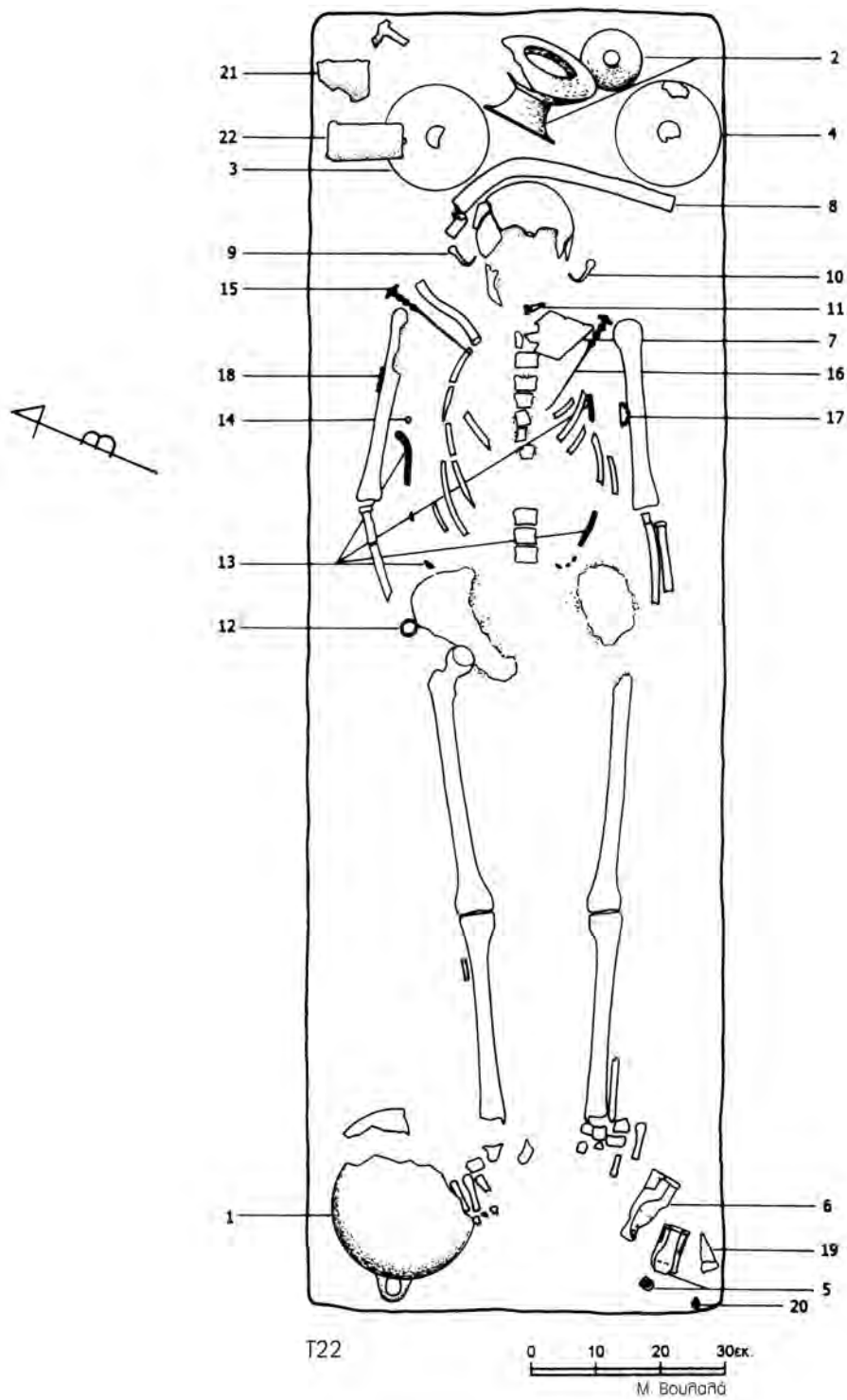
Σχέδ. 22-23

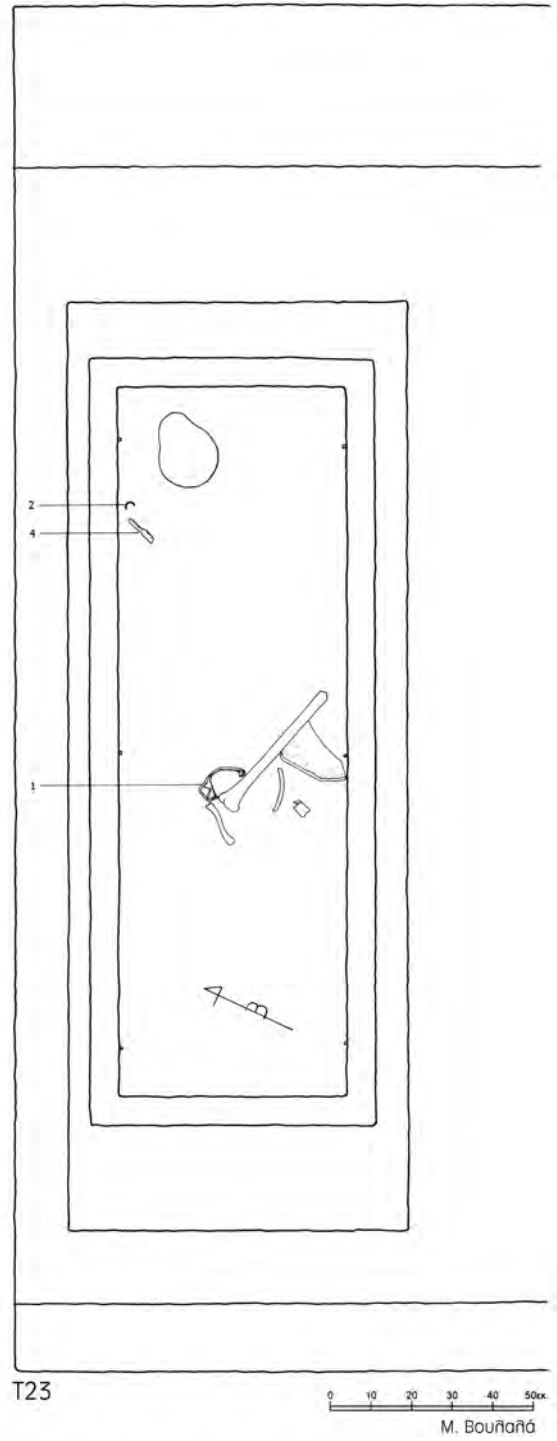
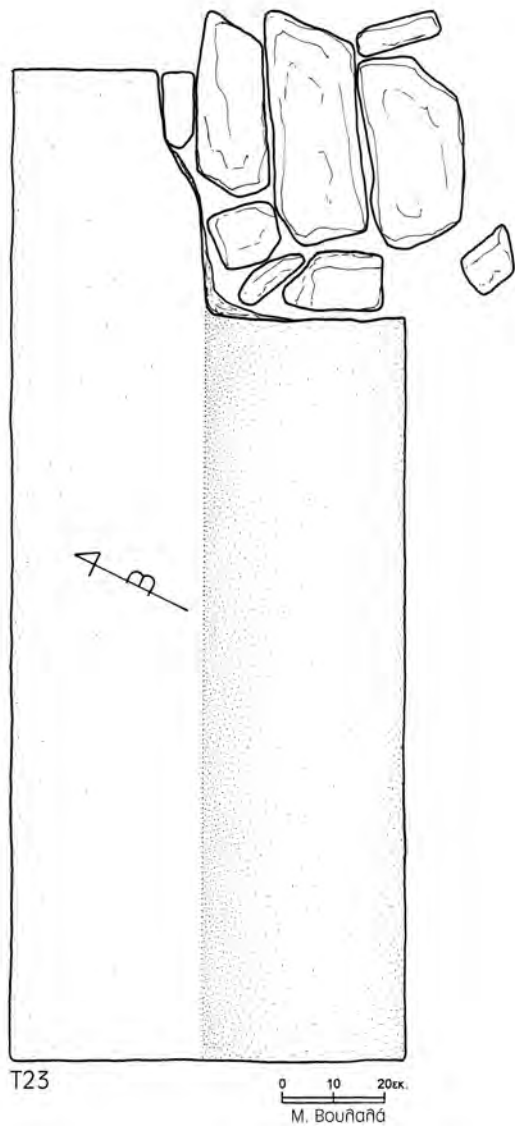
Σχέδ. 24

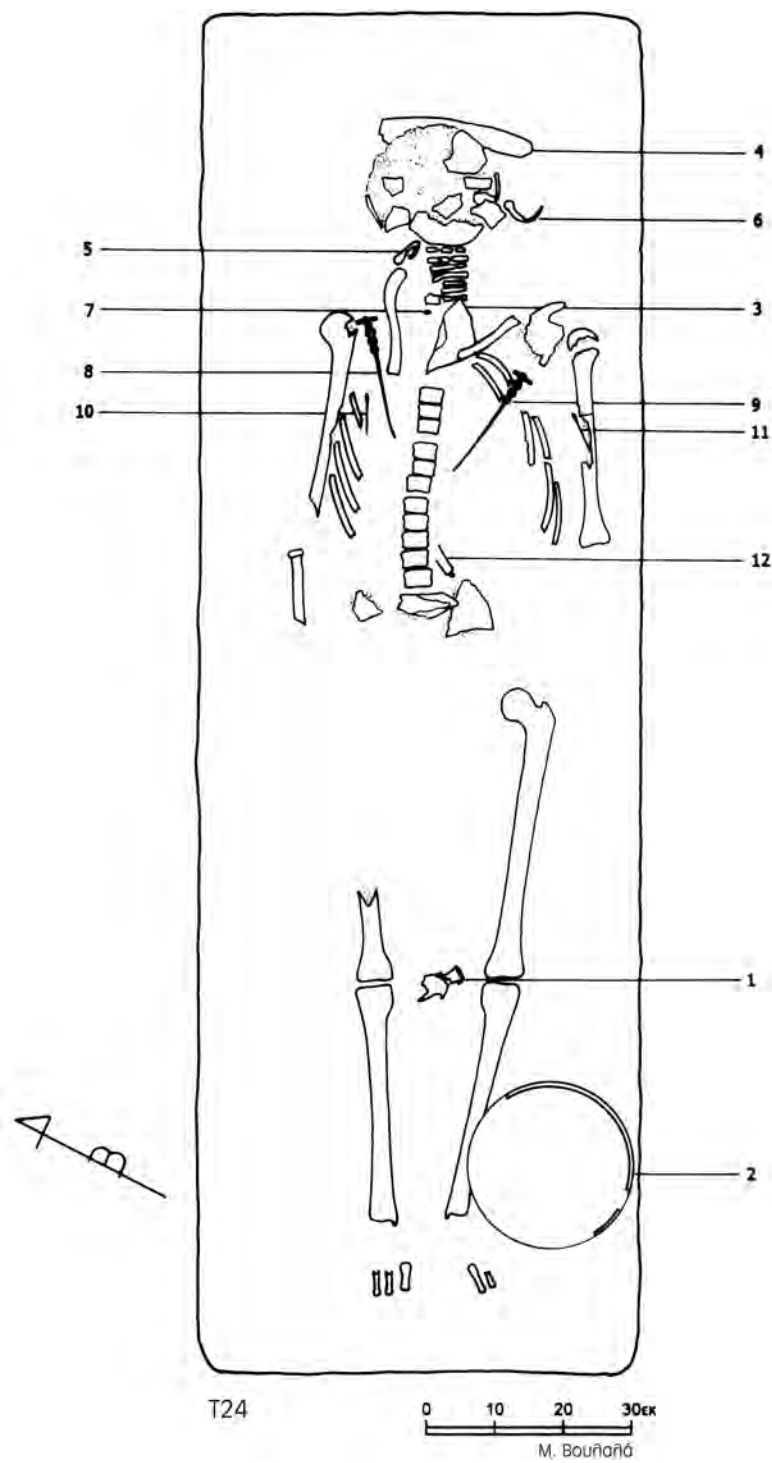
Σχέδ. 24A

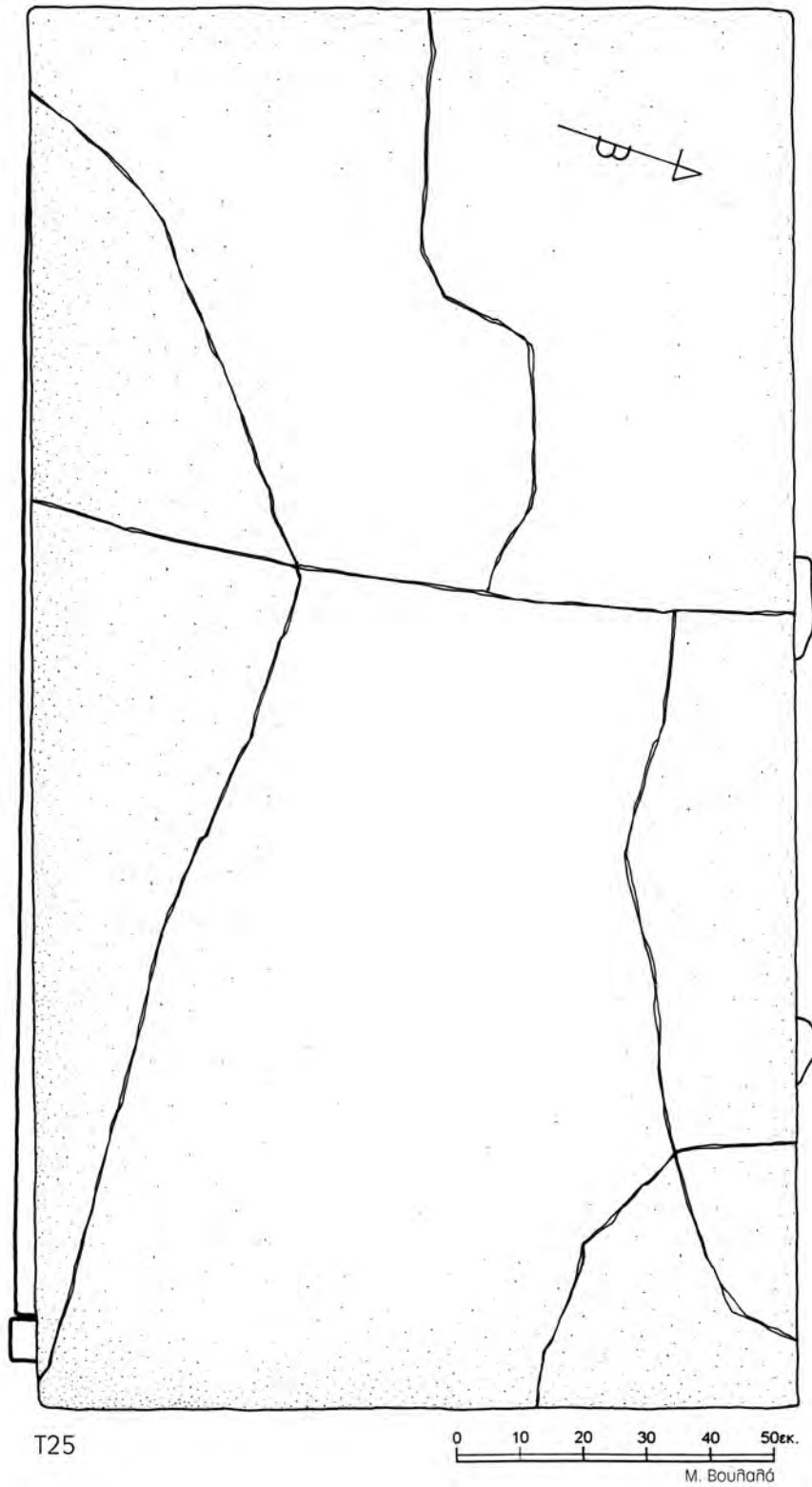
Σχέδ. 25

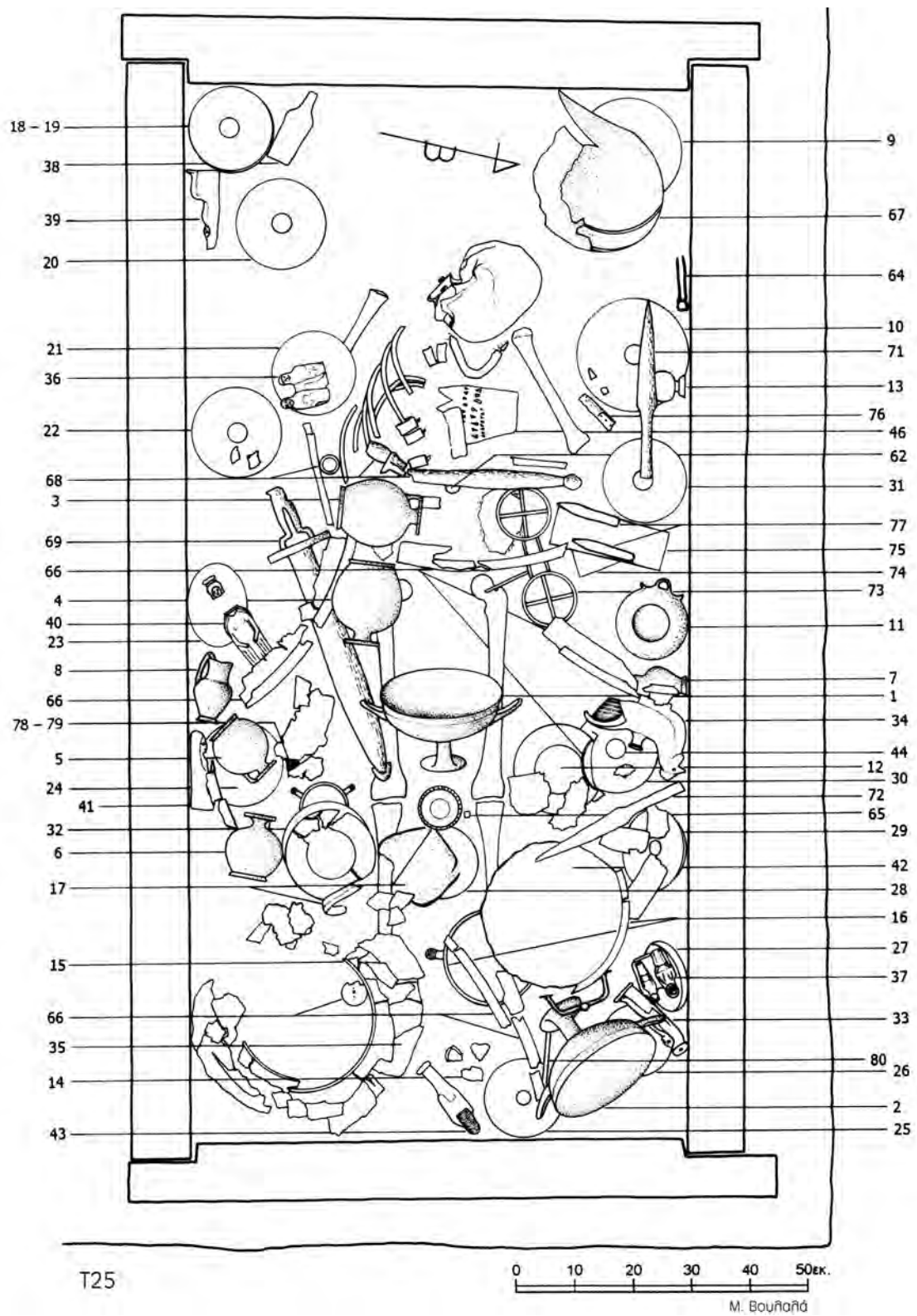
Σχέδ. 26-27

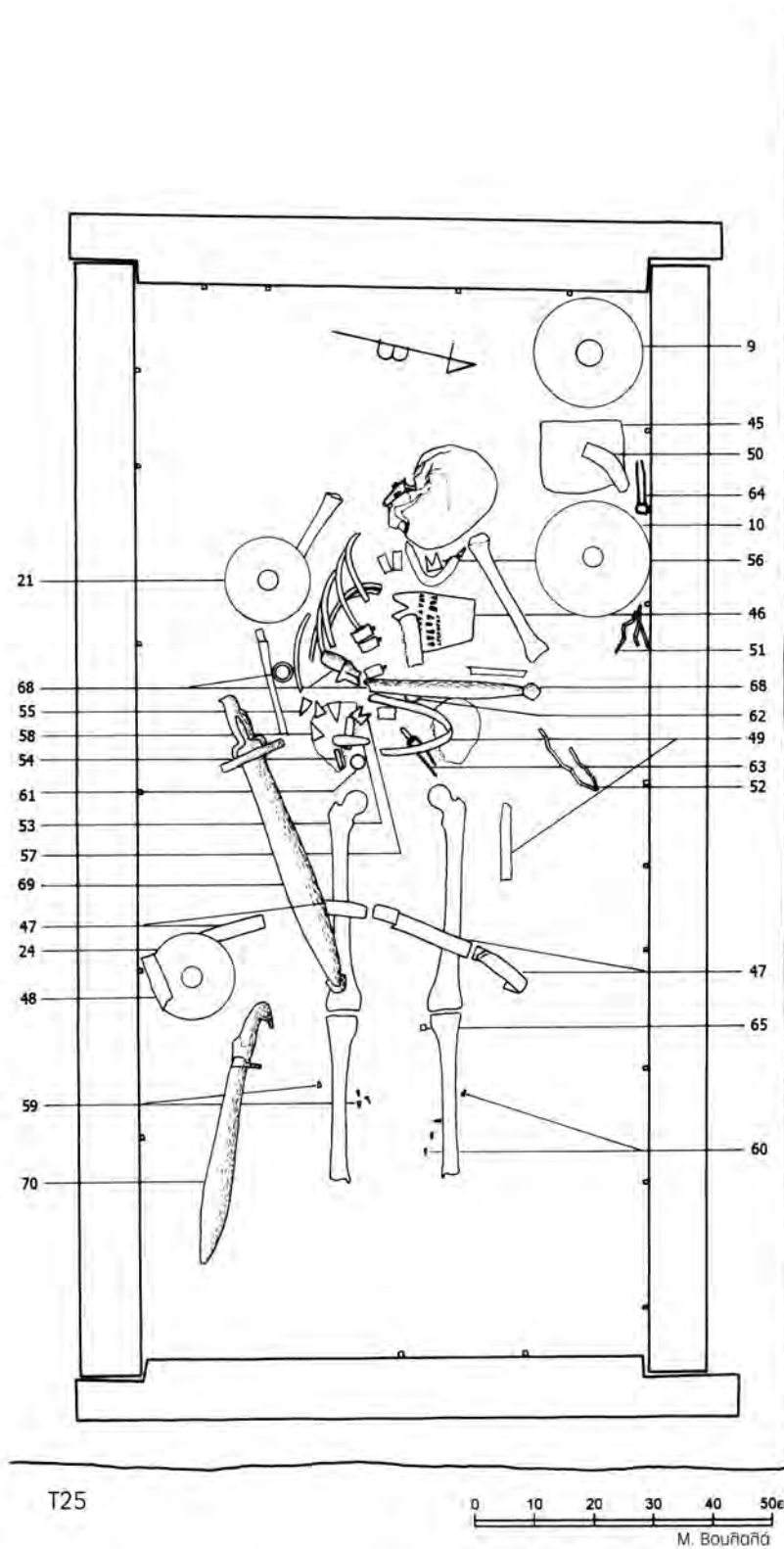
Σχέδ. 28

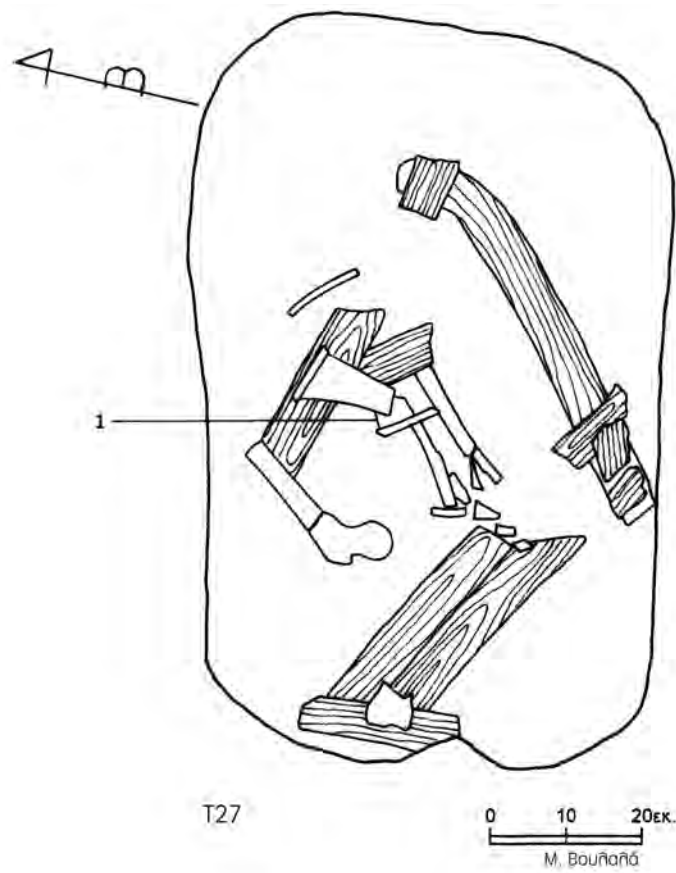
Σχέδ. 29

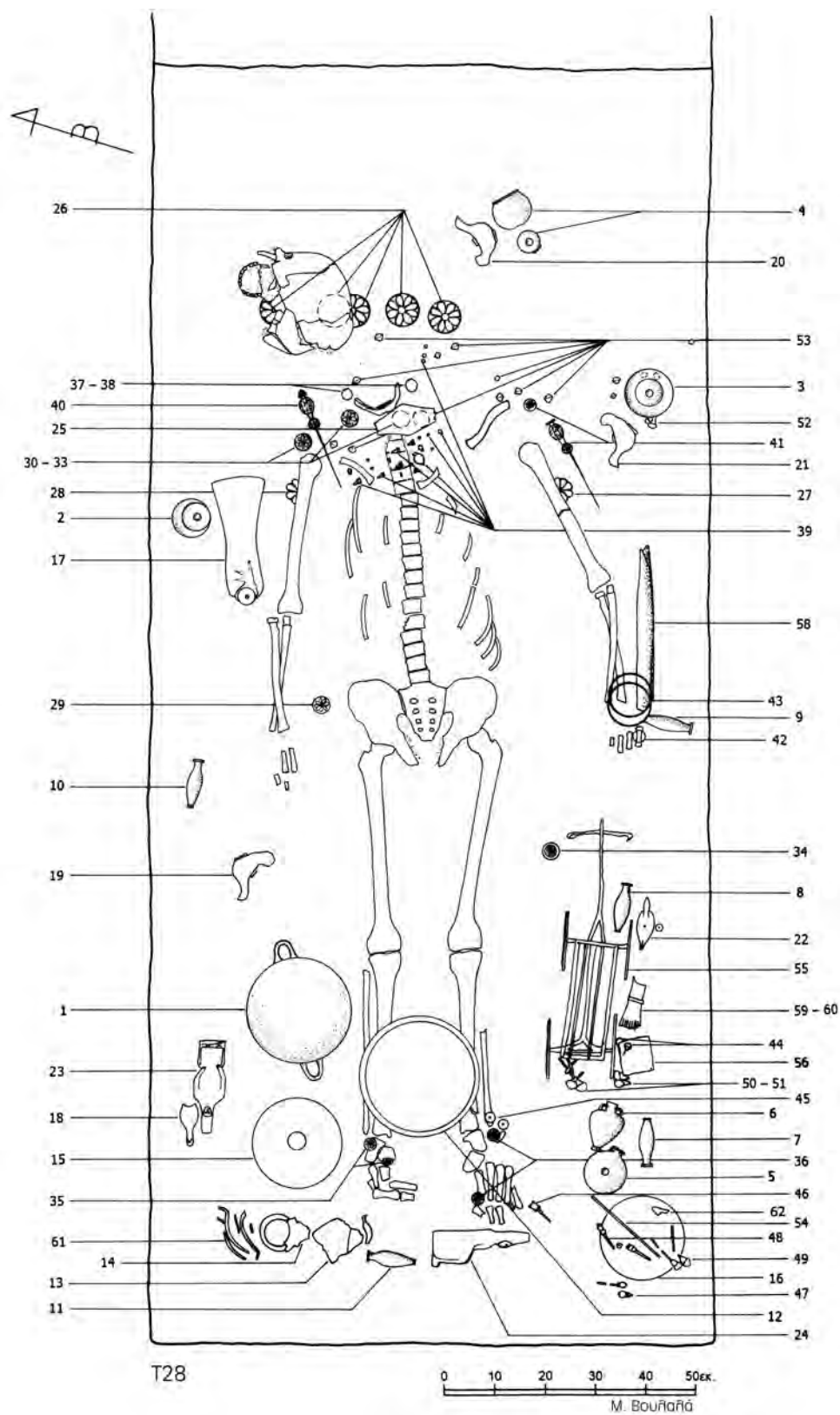
Σχέδ. 30

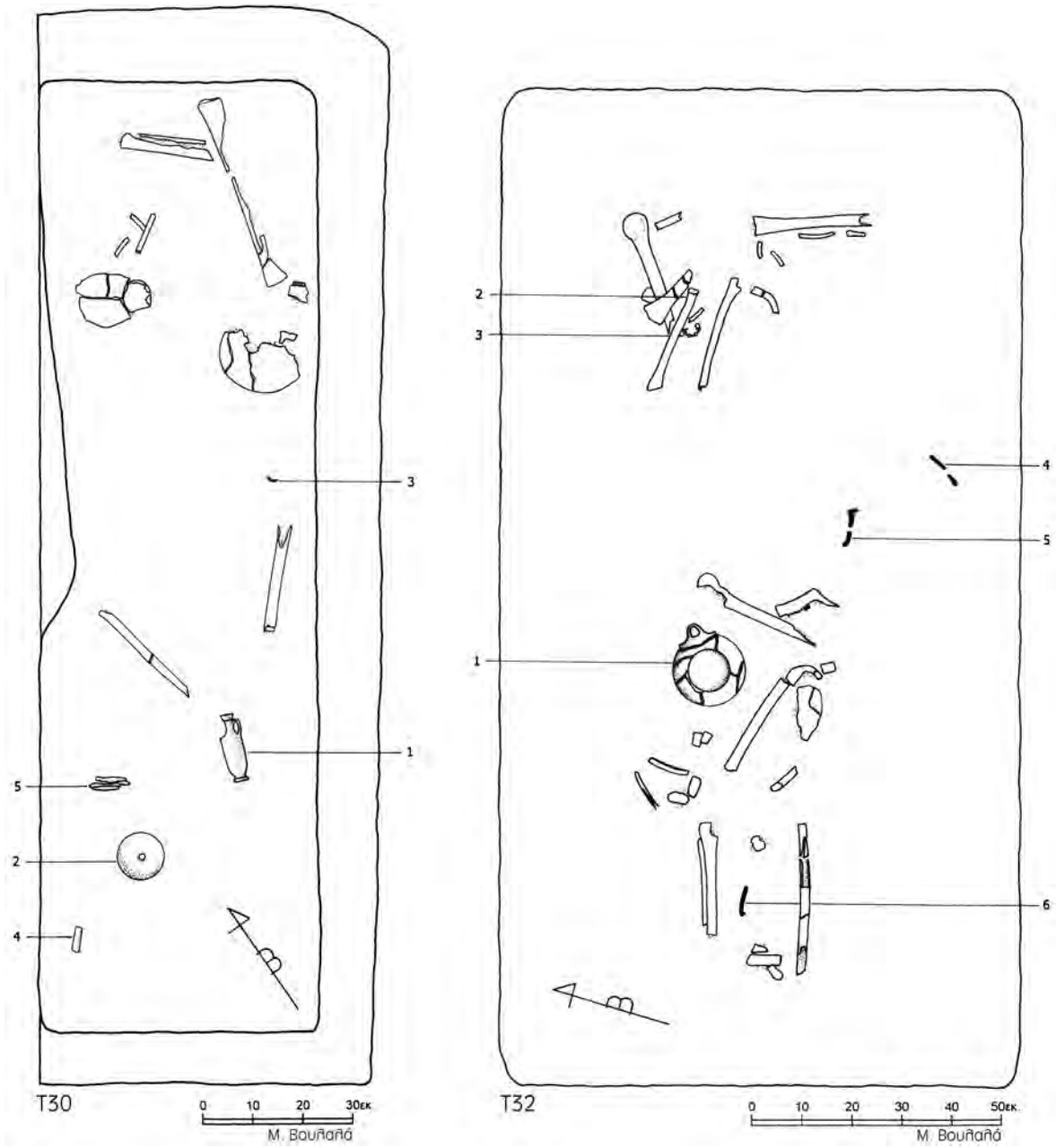
Σχέδ. 31

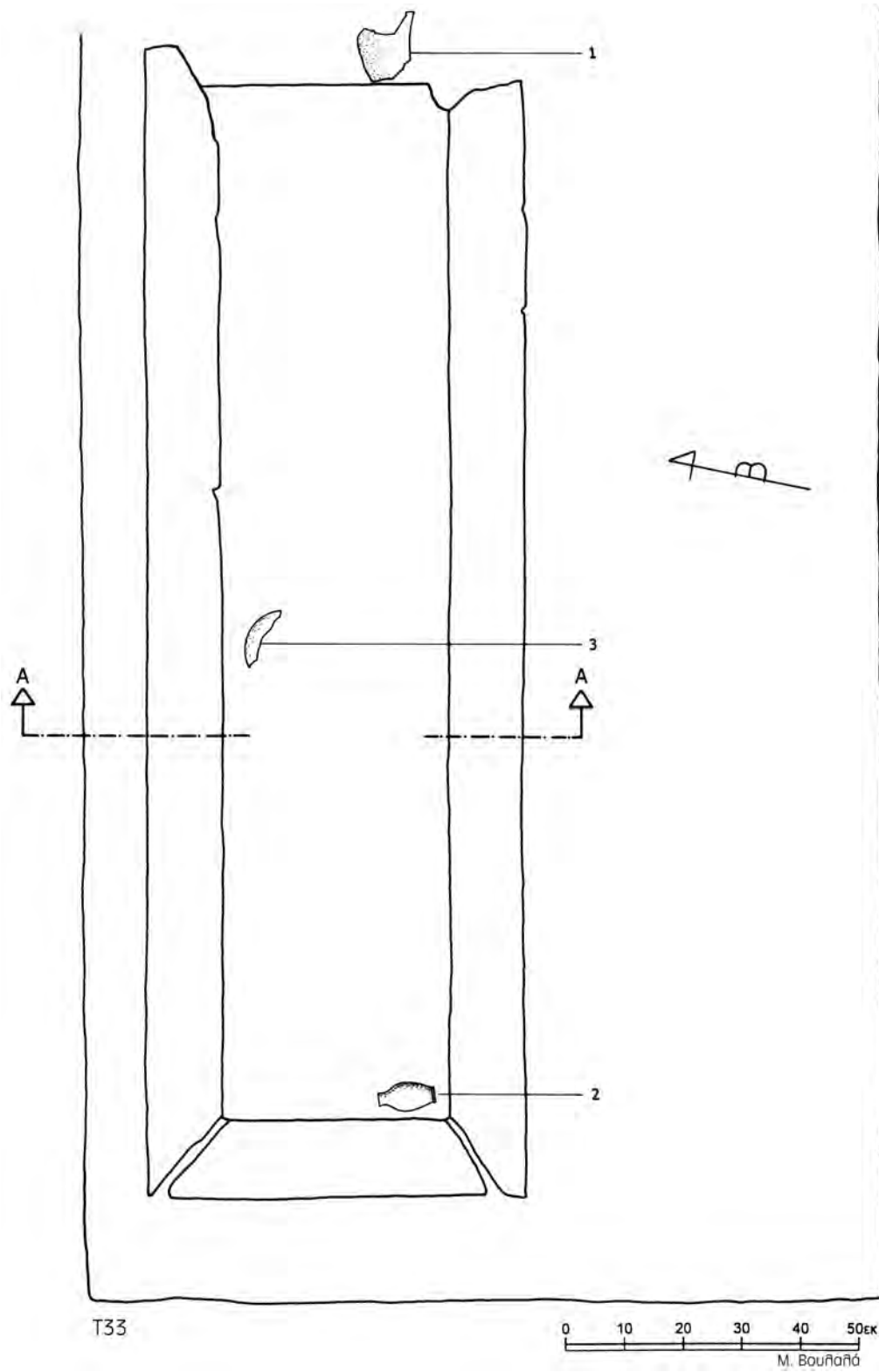
Σχέδ. 32

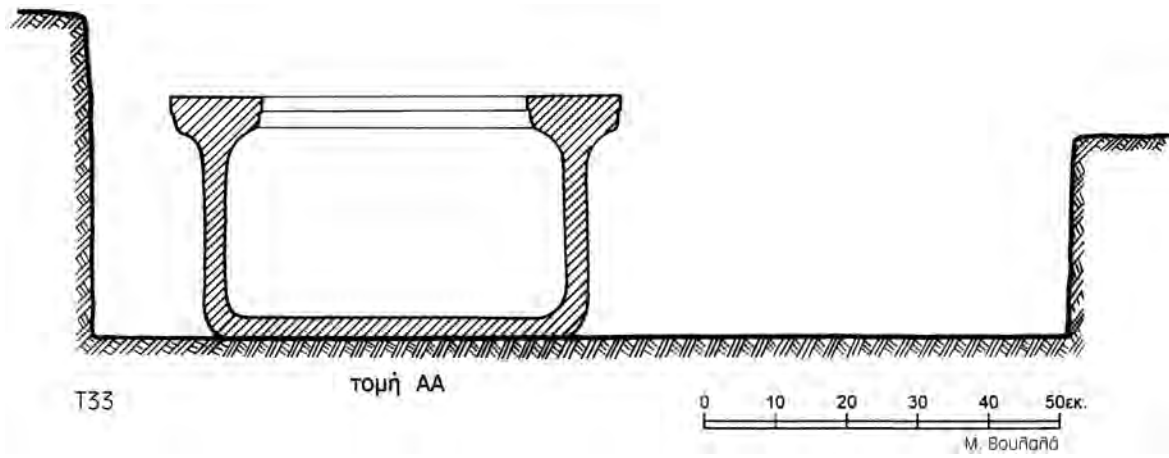
Σχέδ. 33

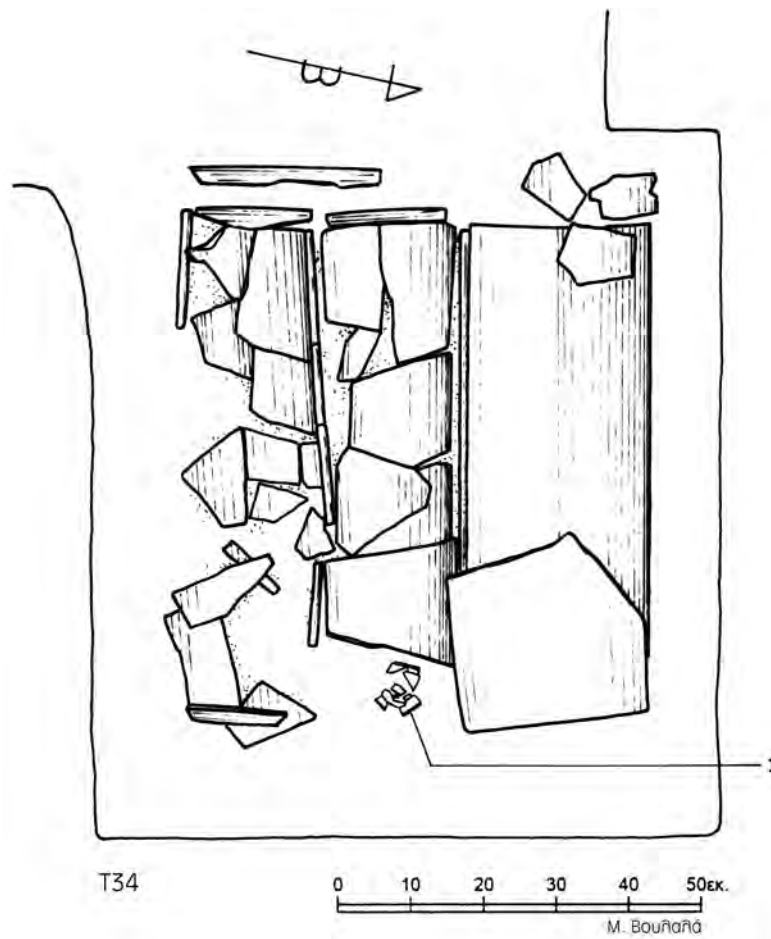
Σχέδ. 34-35

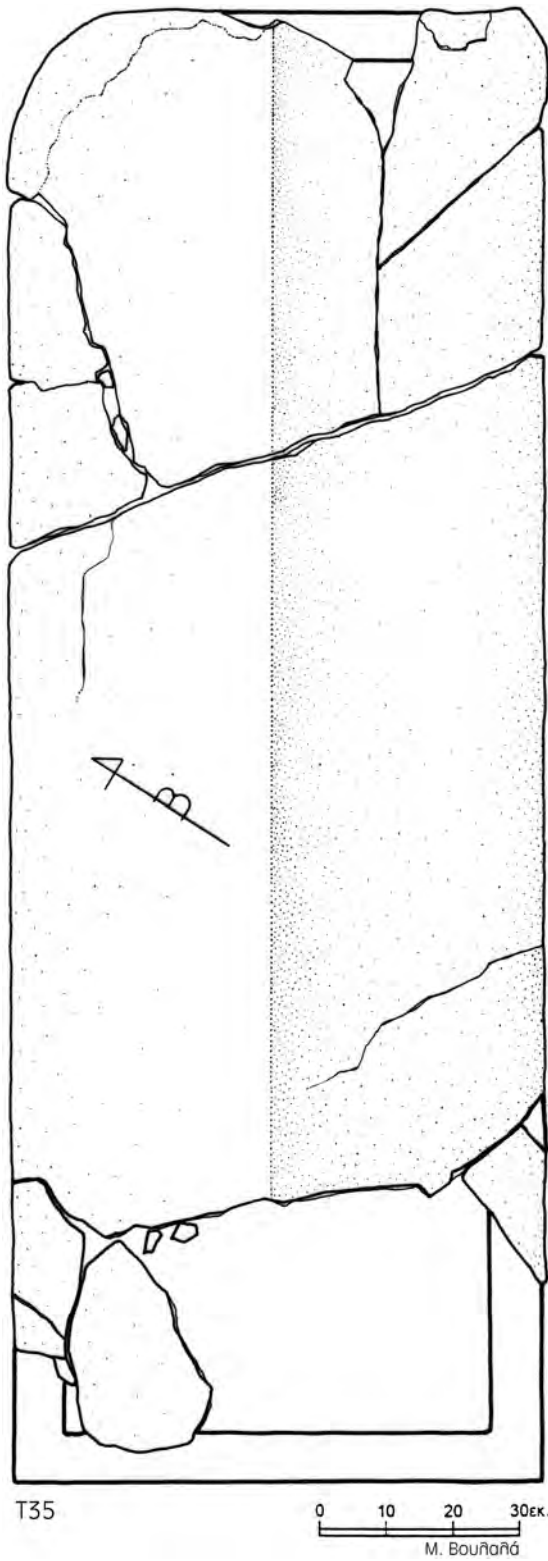
Σχέδ. 36

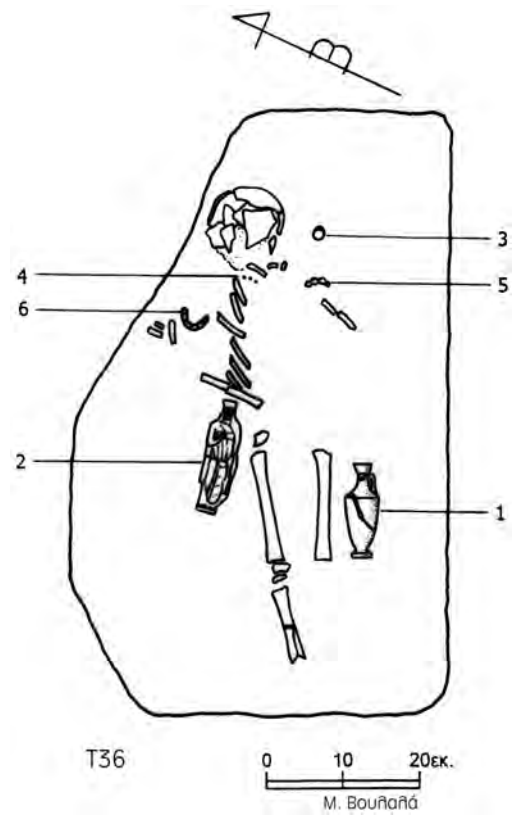
Σχέδ. 37

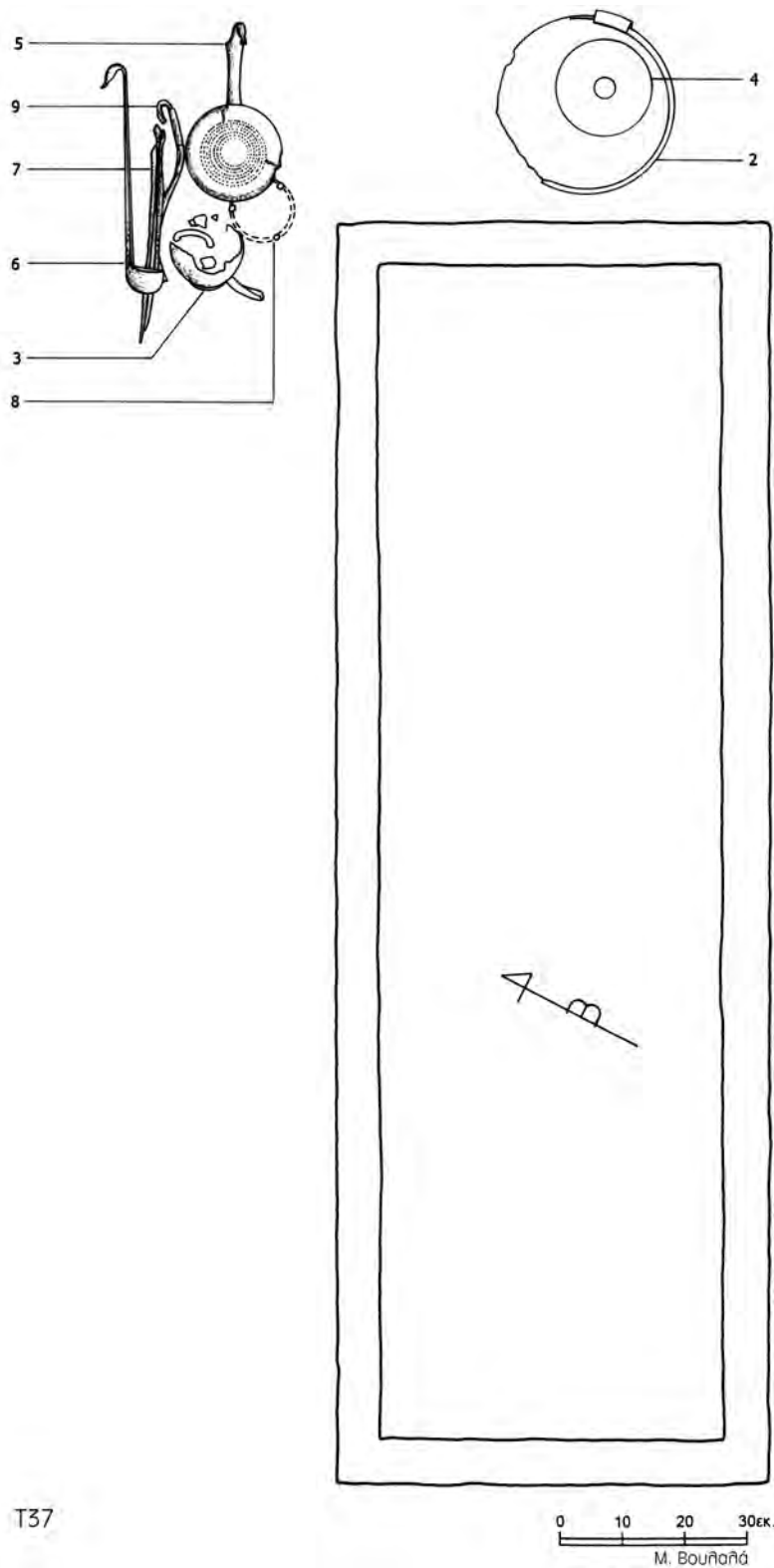
Σχέδ. 38

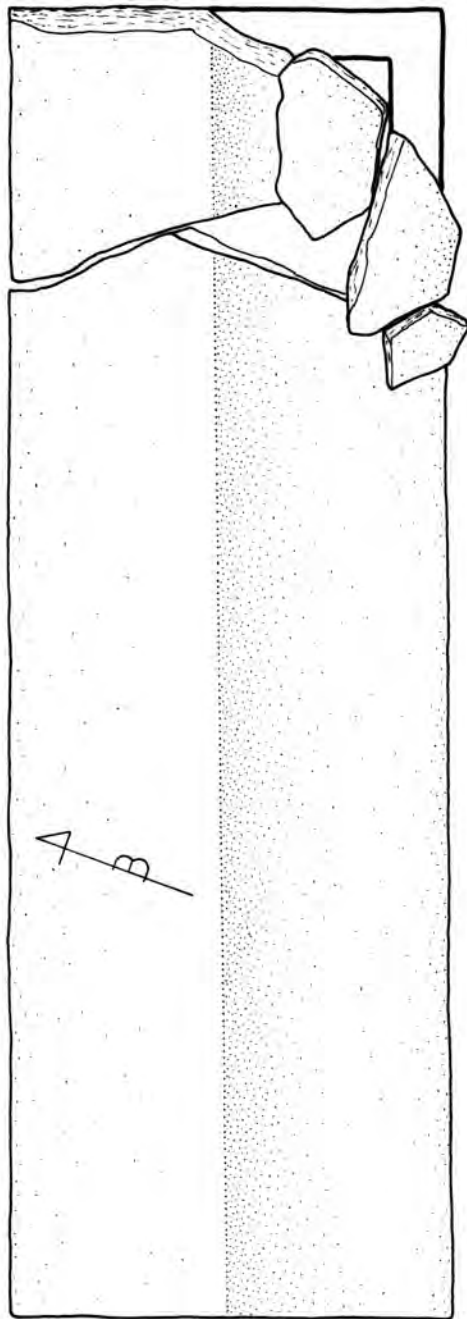
Σχέδ. 39

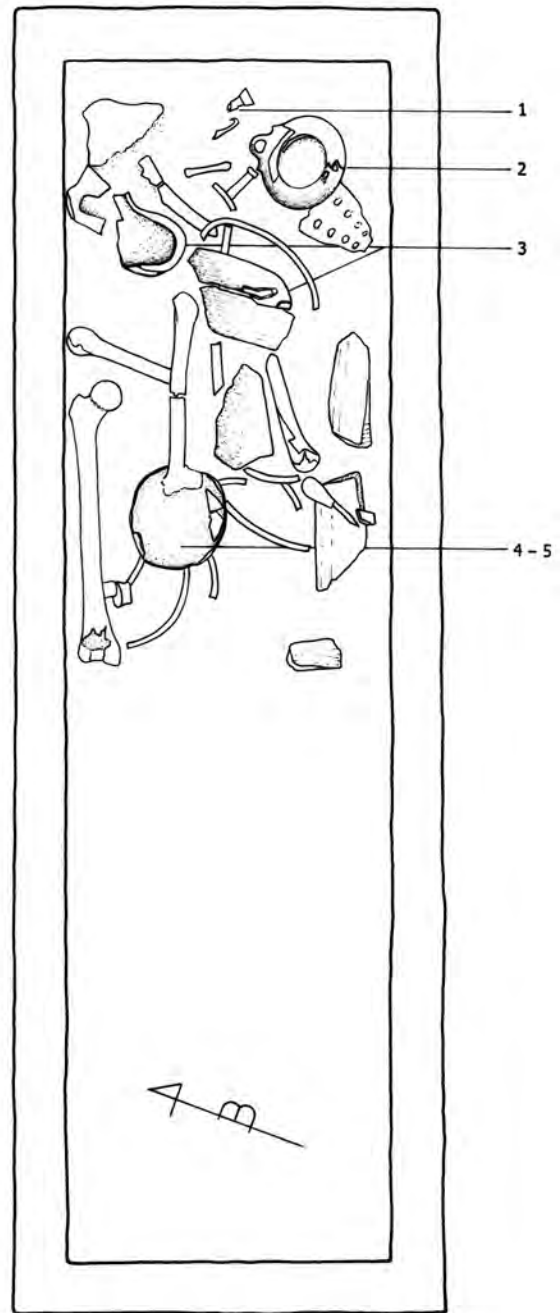
Σχέδ. 40

Σχέδ. 41

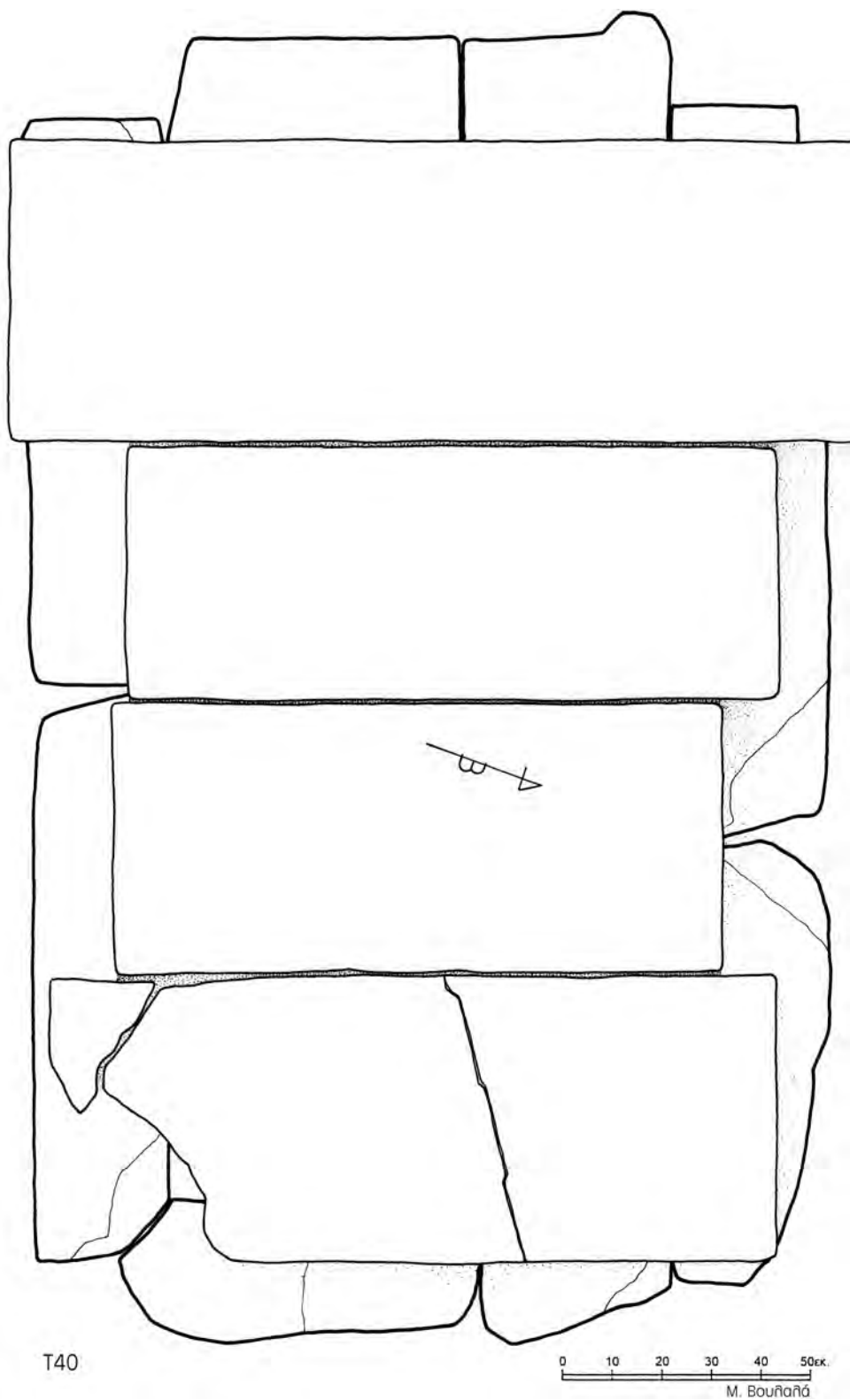

T38

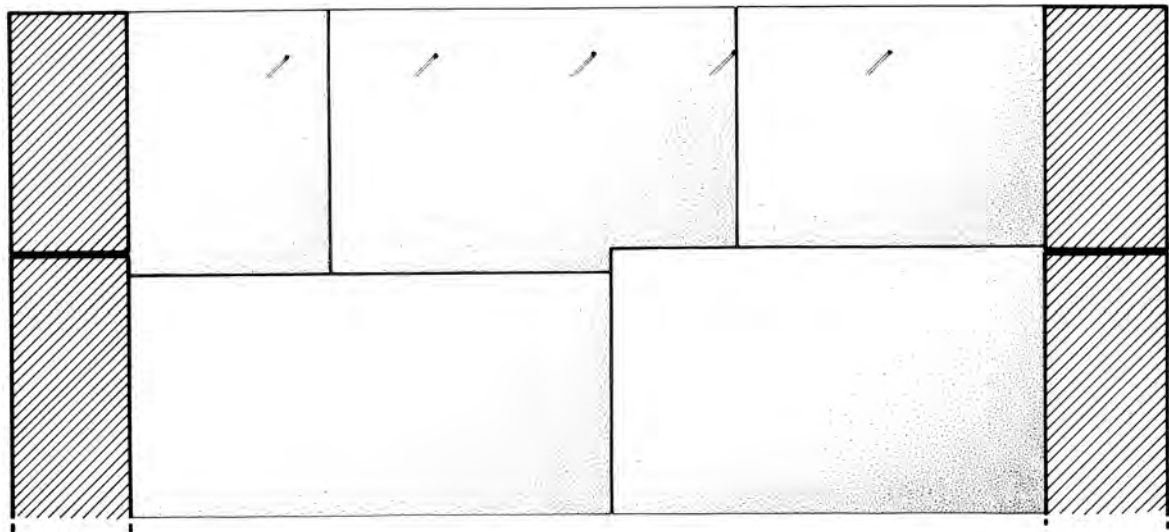

0 10 20 30εκ.
M. Βουβαλά

Σχέδ. 42-43

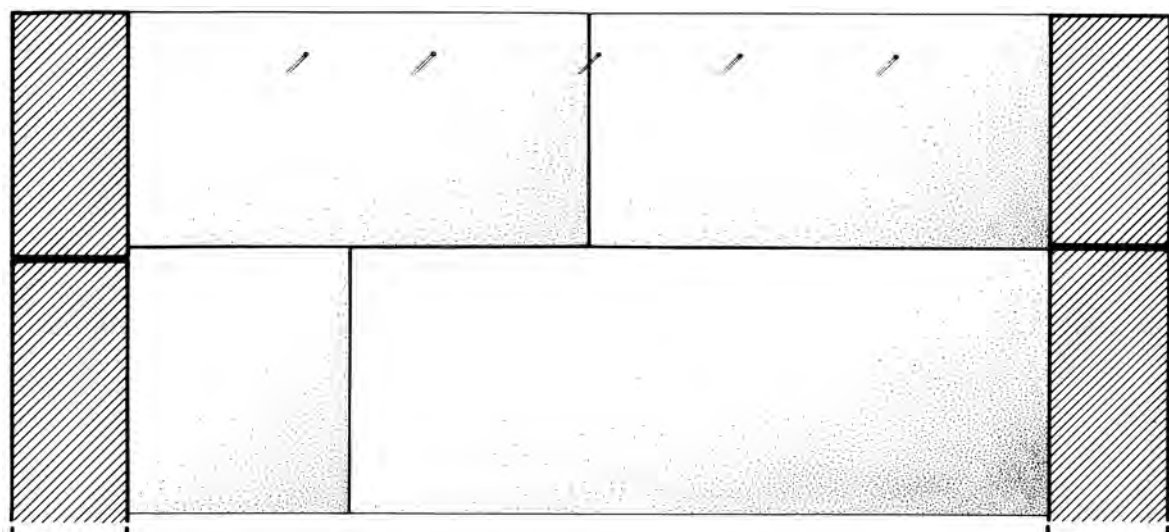
Σχέδ. 44

T40
βόρειο τοίχωμα

0 10 20 30 40 50cm.
M. Boulařá

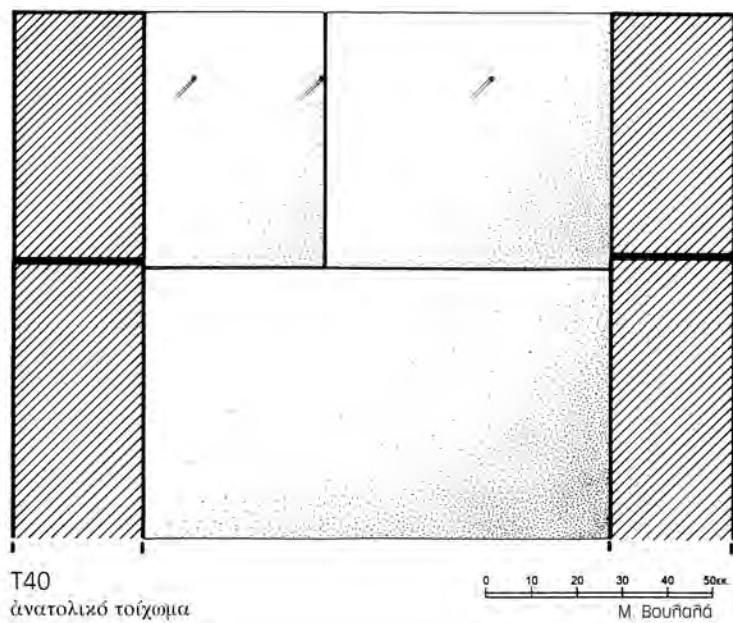
Σχέδ. 45

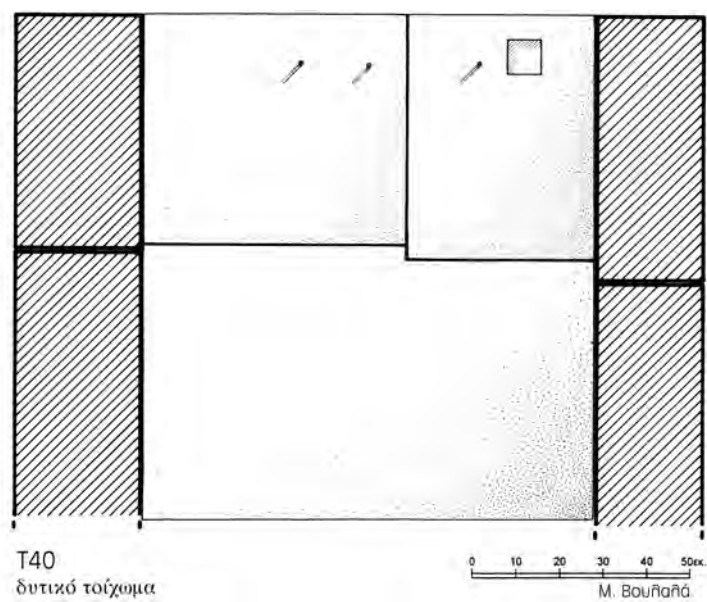
T40
νότιο τοίχωμα

0 10 20 30 40 50cm.
M. Boulařá

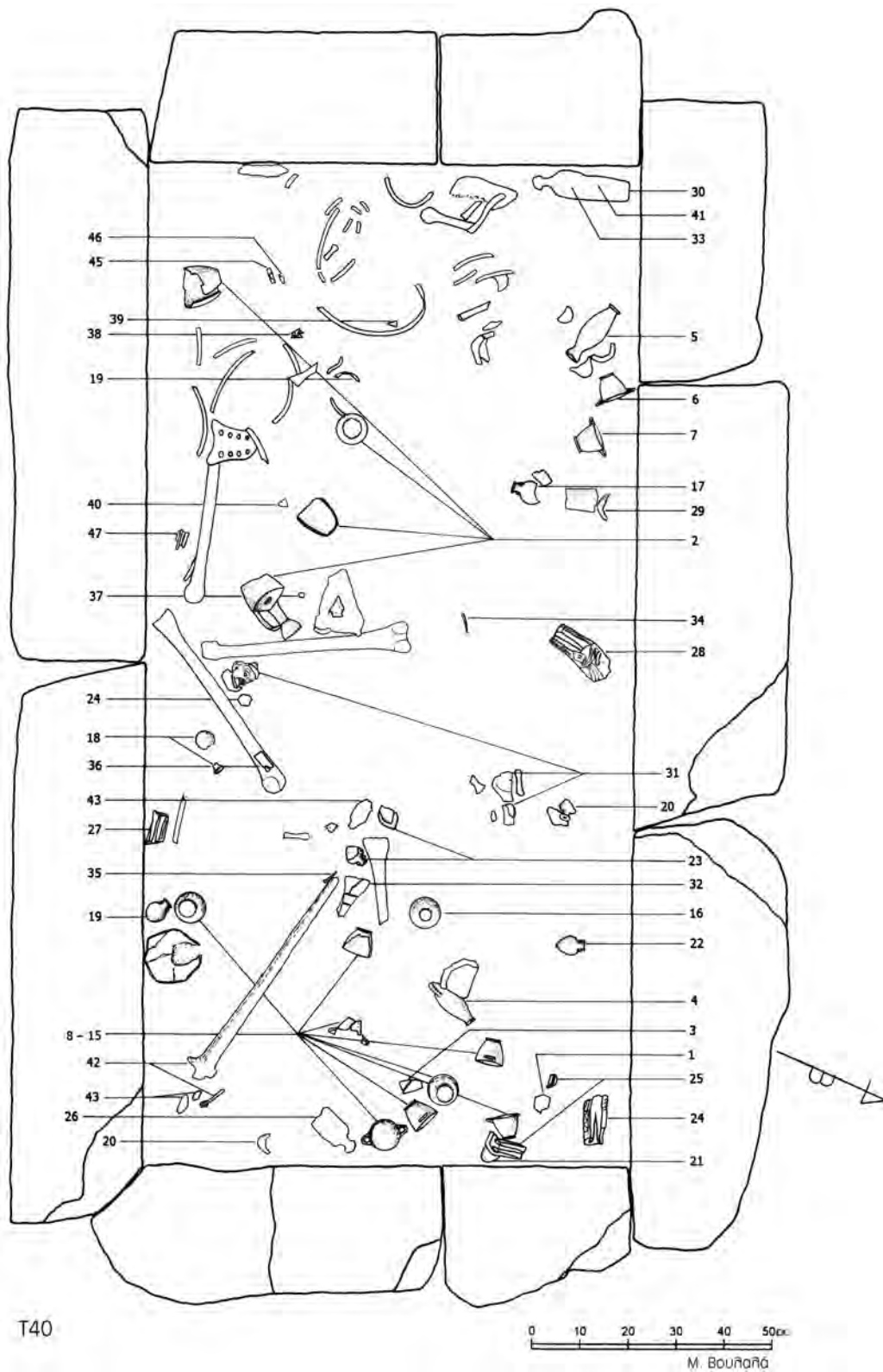
Σχέδ. 46

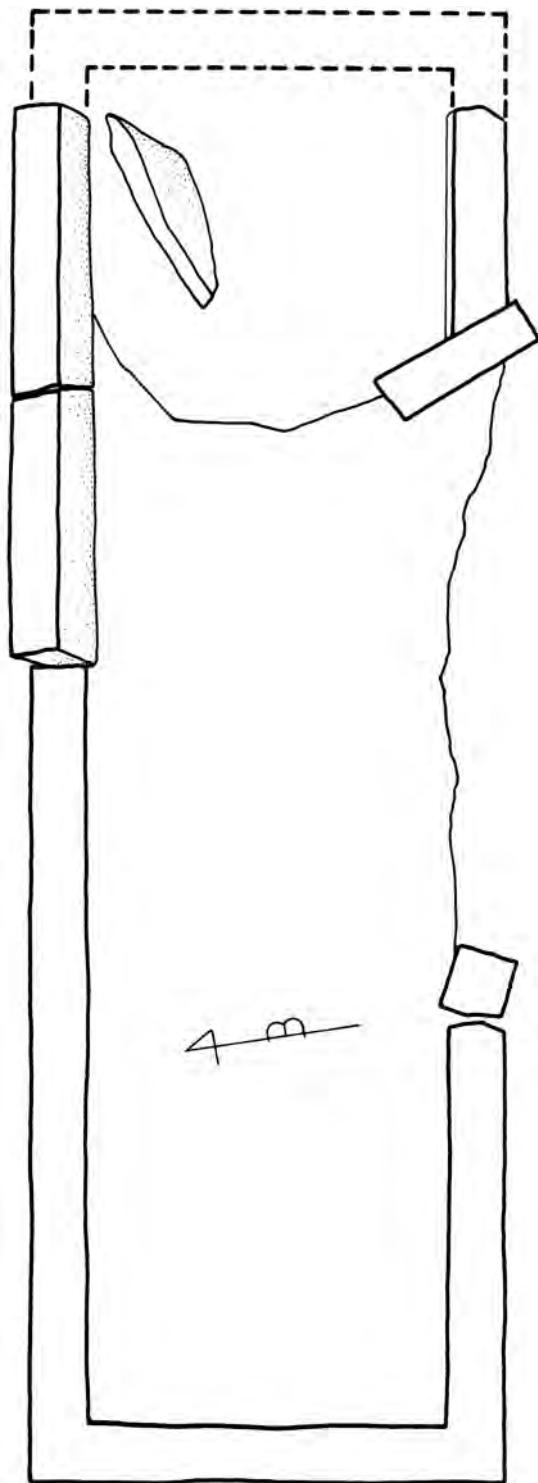
Σχέδ. 47

Σχέδ. 48

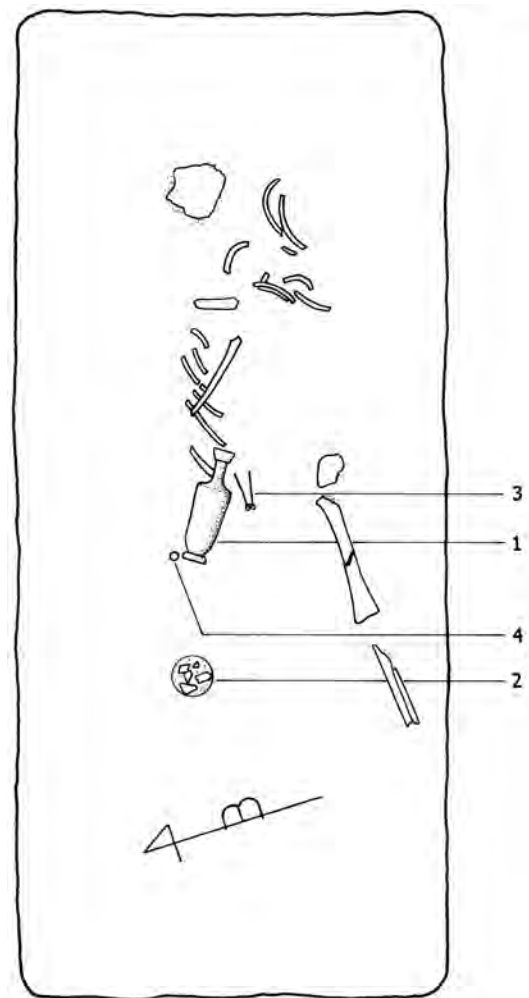
Σχέδ. 49

T41

0 10 20εκ.
M. Bouliarā

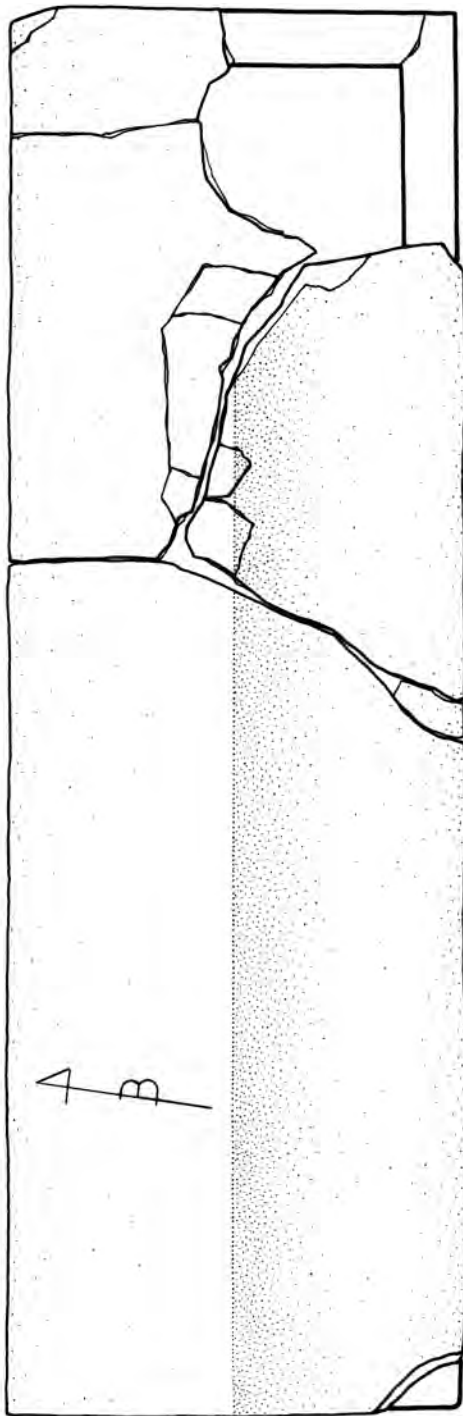
Σχέδ. 50

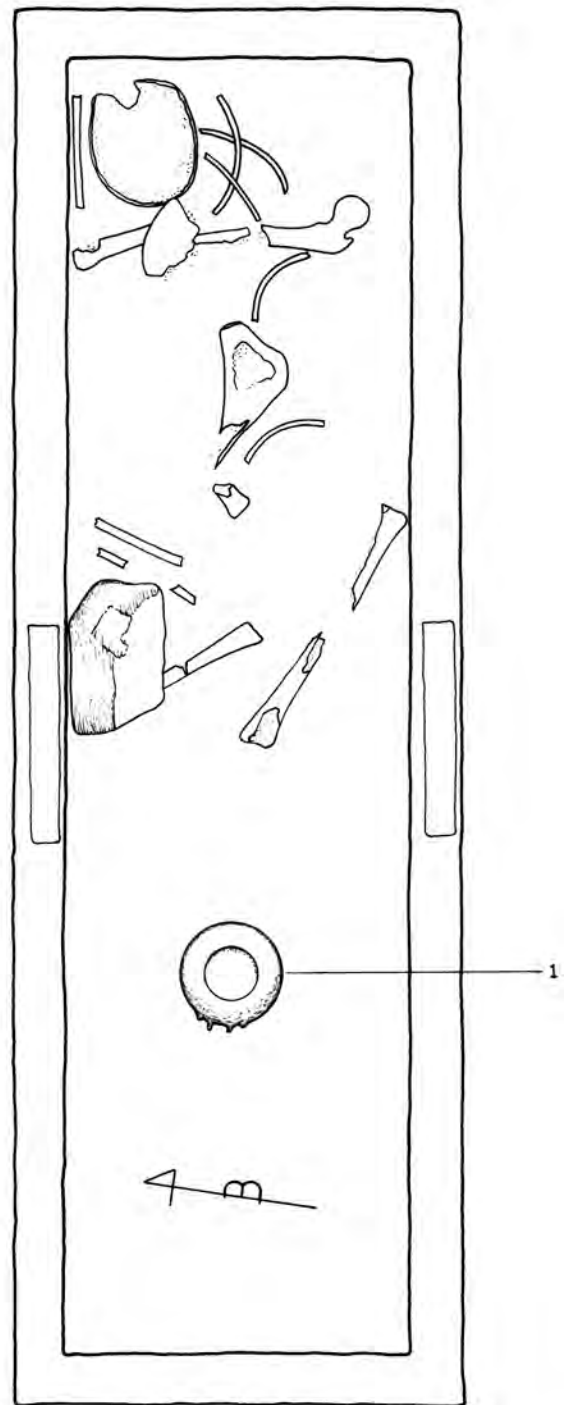
T44

0 10 20εκ.
M. Bouliarā

Σχέδ. 51

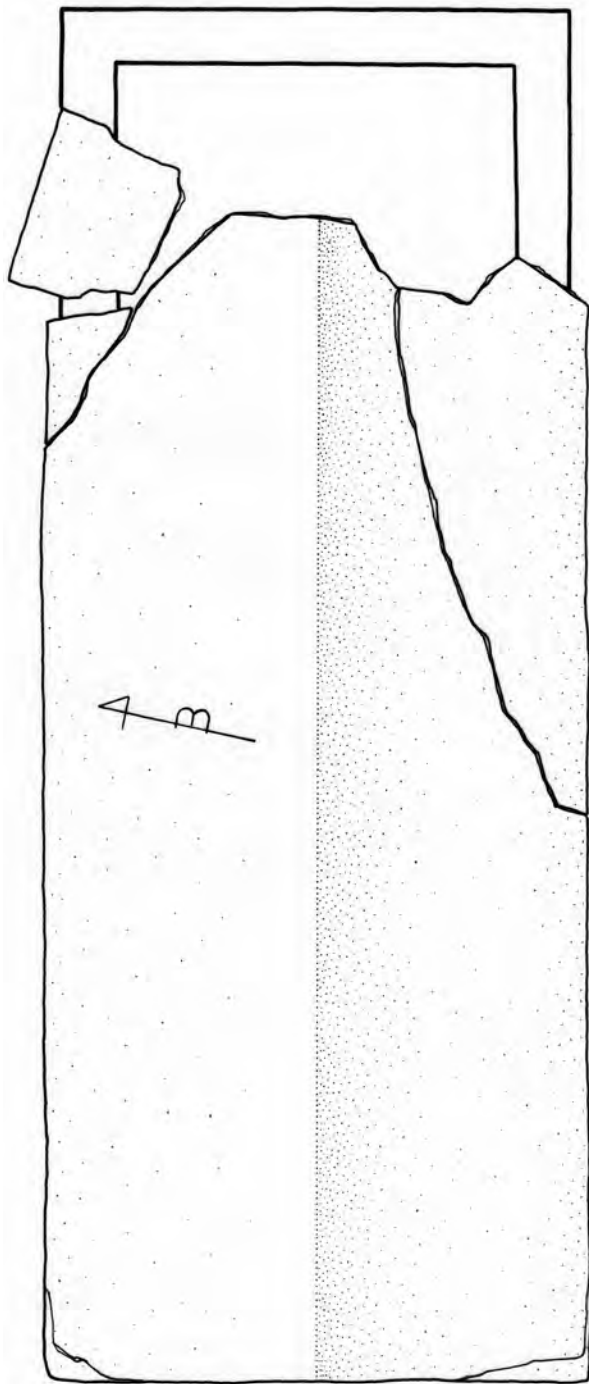

T45

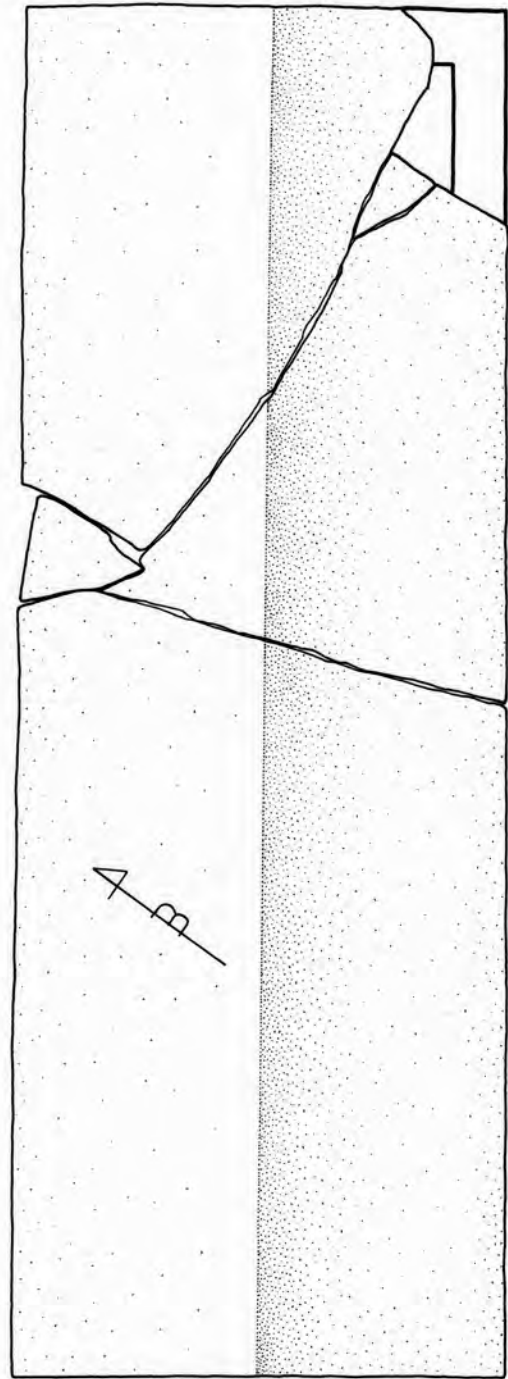
0 10 20 30εκ.
Μ. Βουβαλά

Σχέδ. 52-53

T46

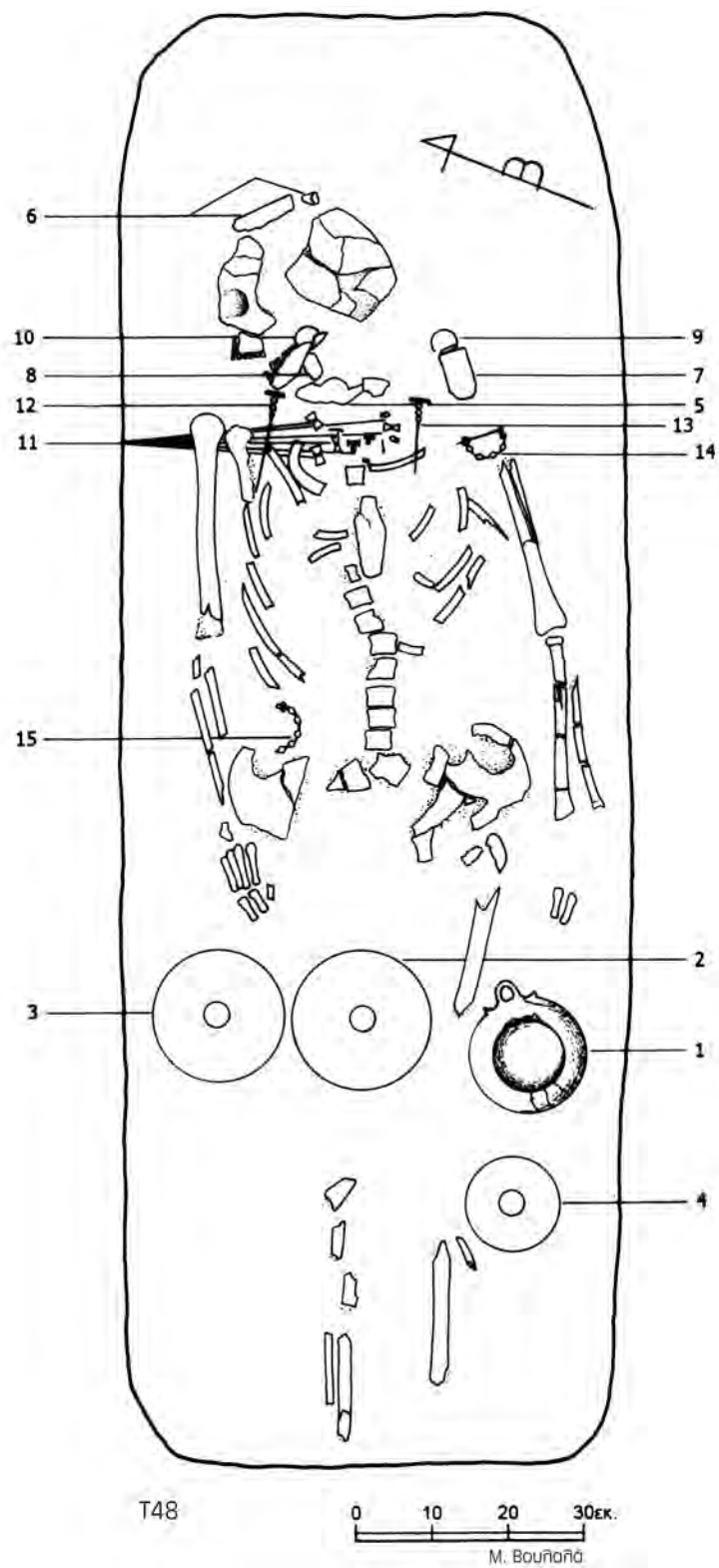
0 10 20 30εκ.
M. Bouřaňá

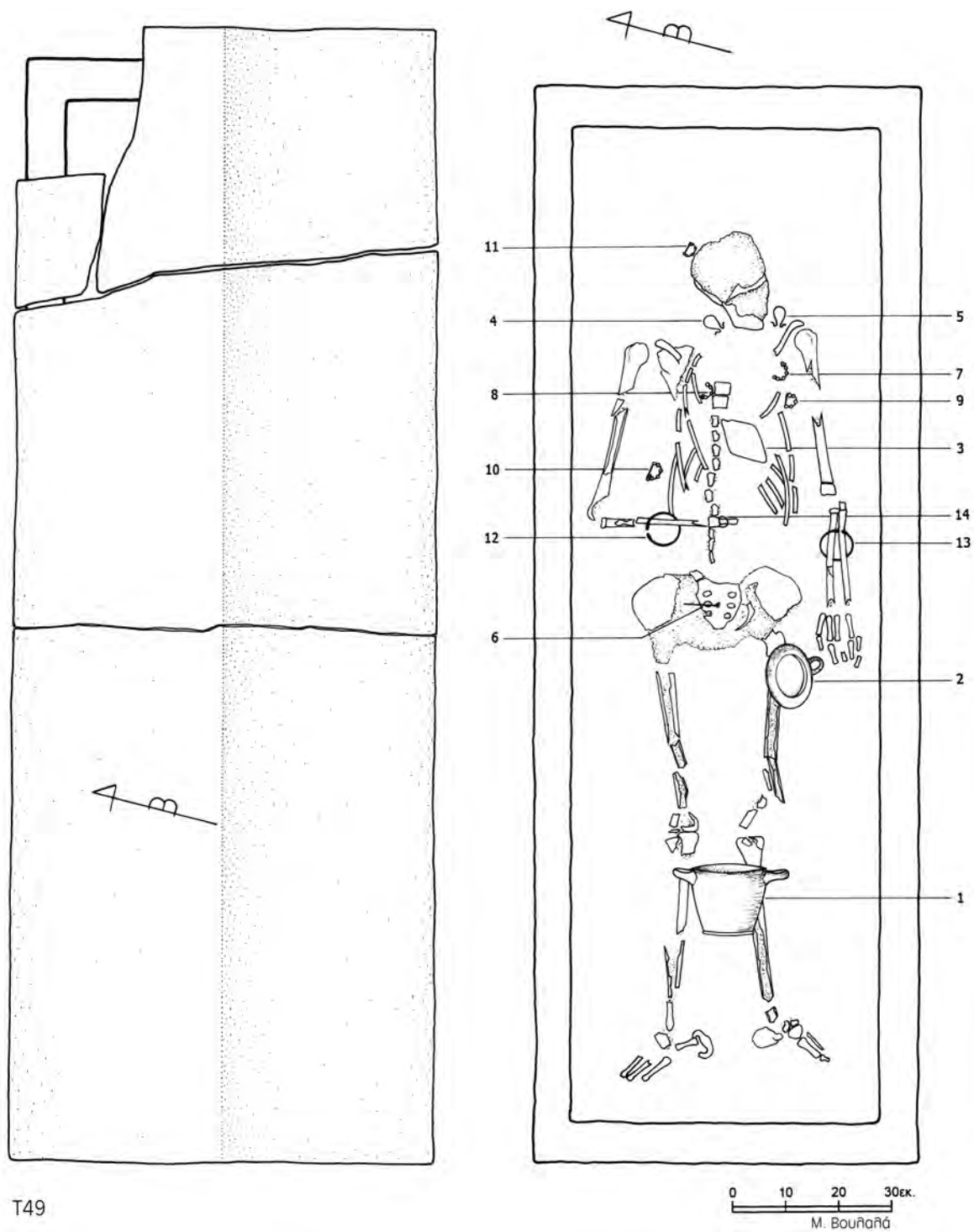
T47

0 10 20 30εκ.
M. Bouřaňá

Σχέδ. 54-55

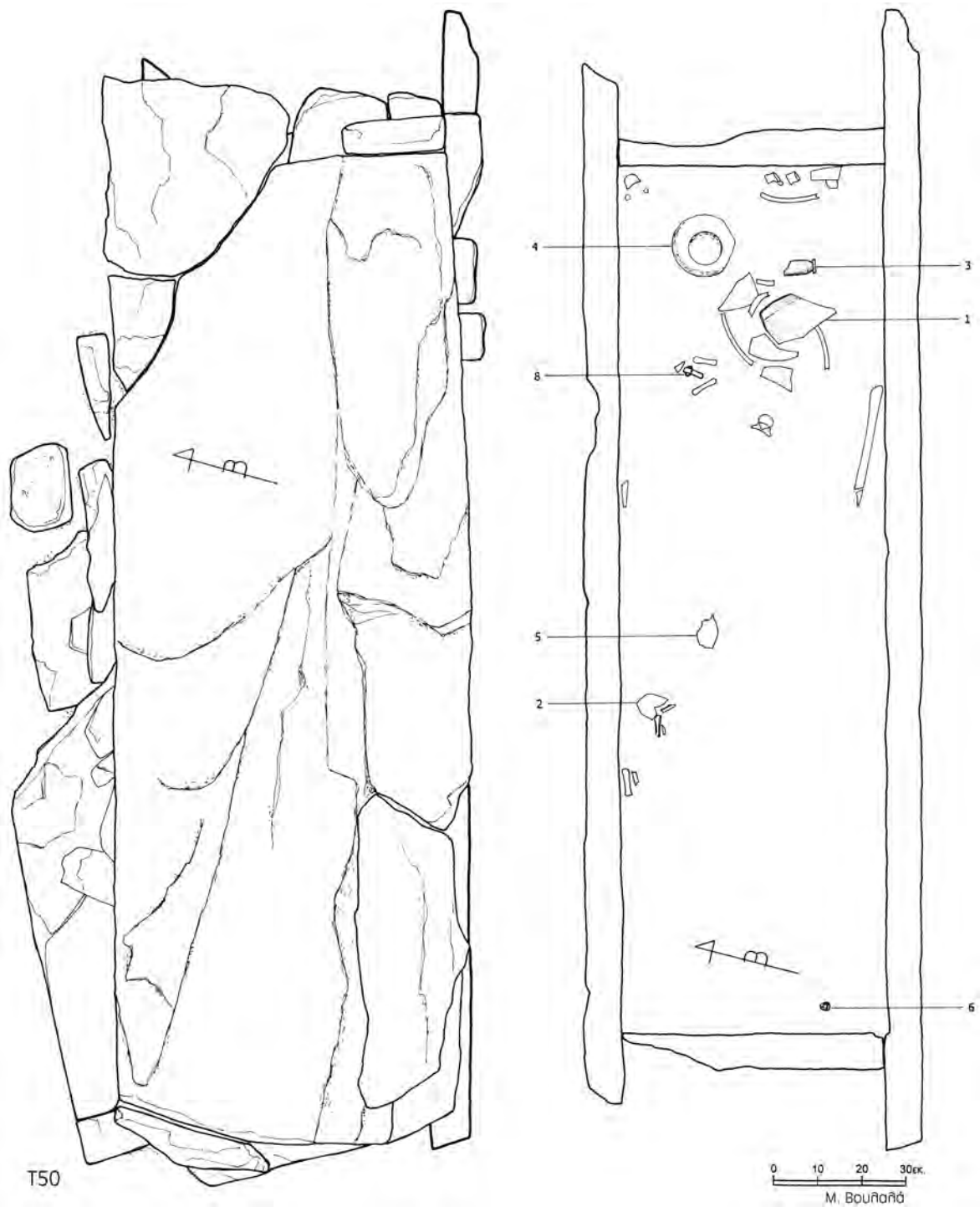

Σχέδ. 56

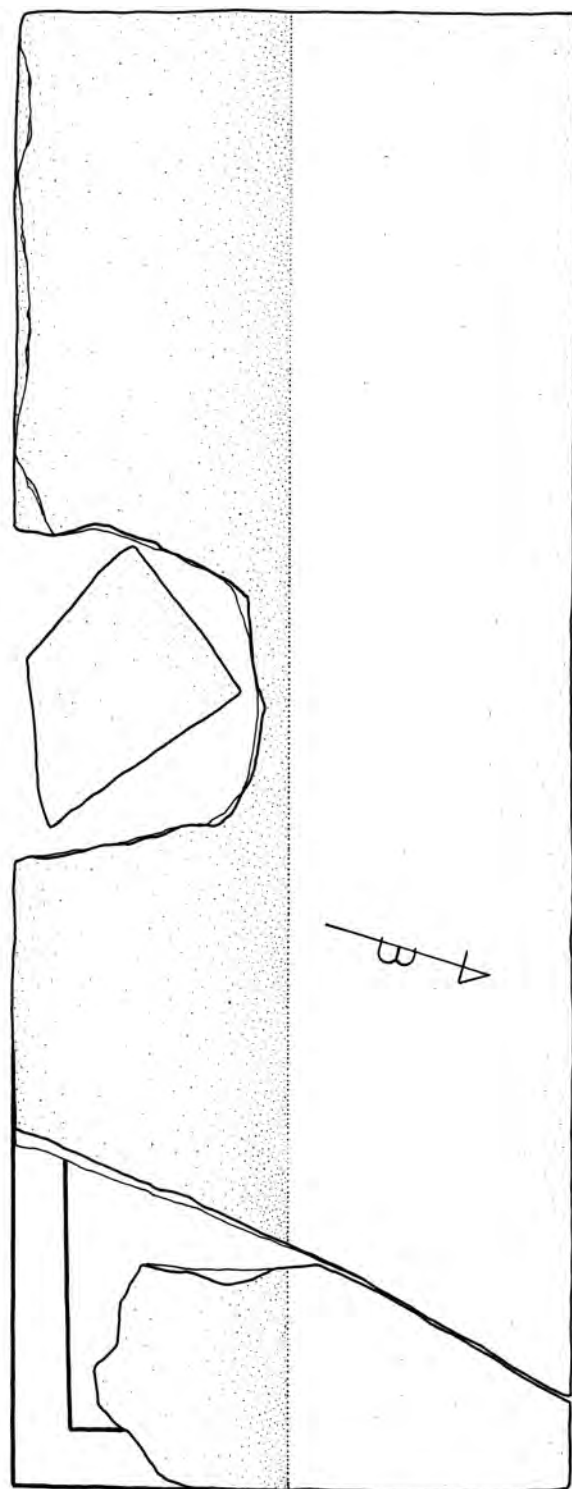

T49

Σχέδ. 57-58

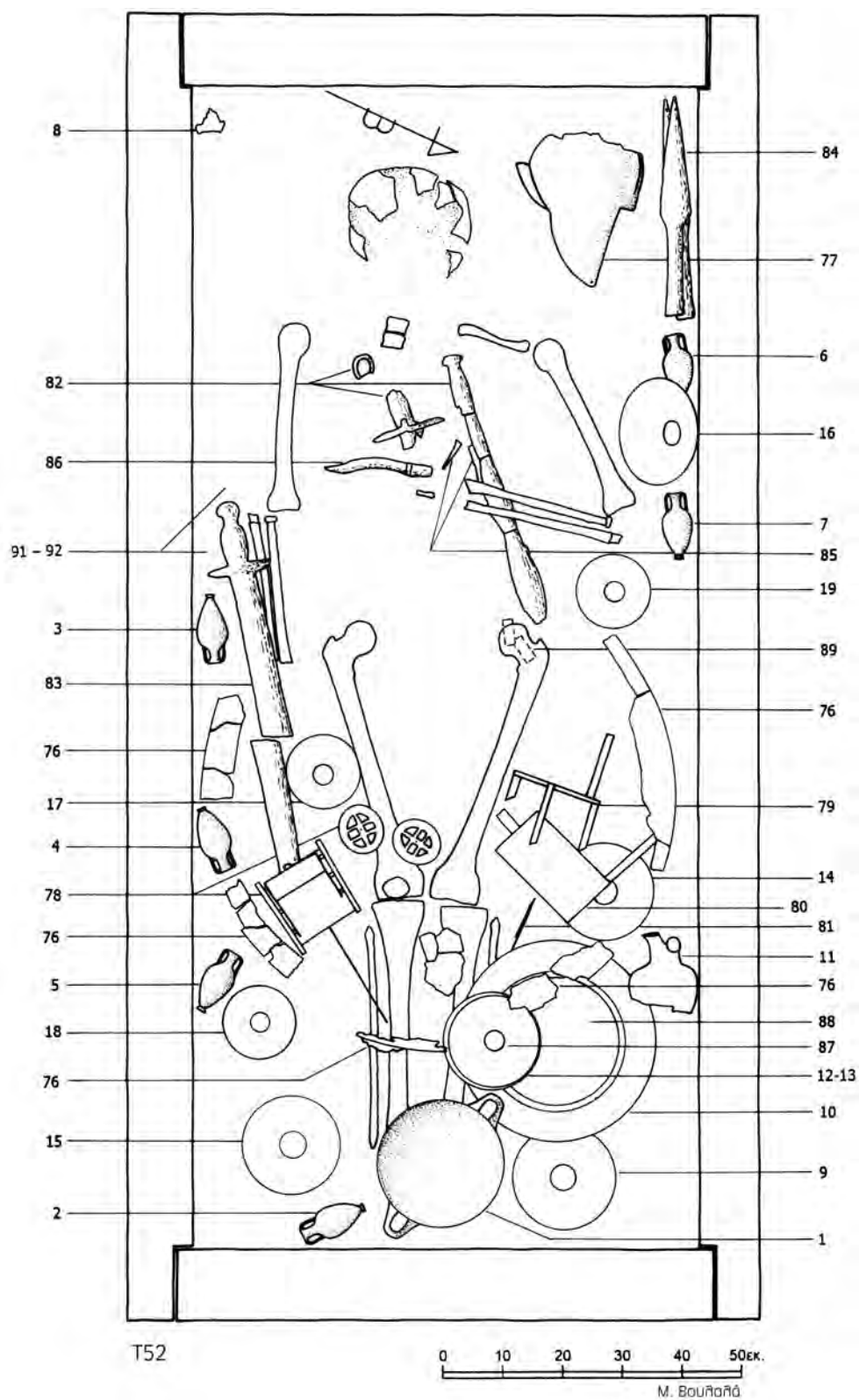
Σχέδ. 59-60

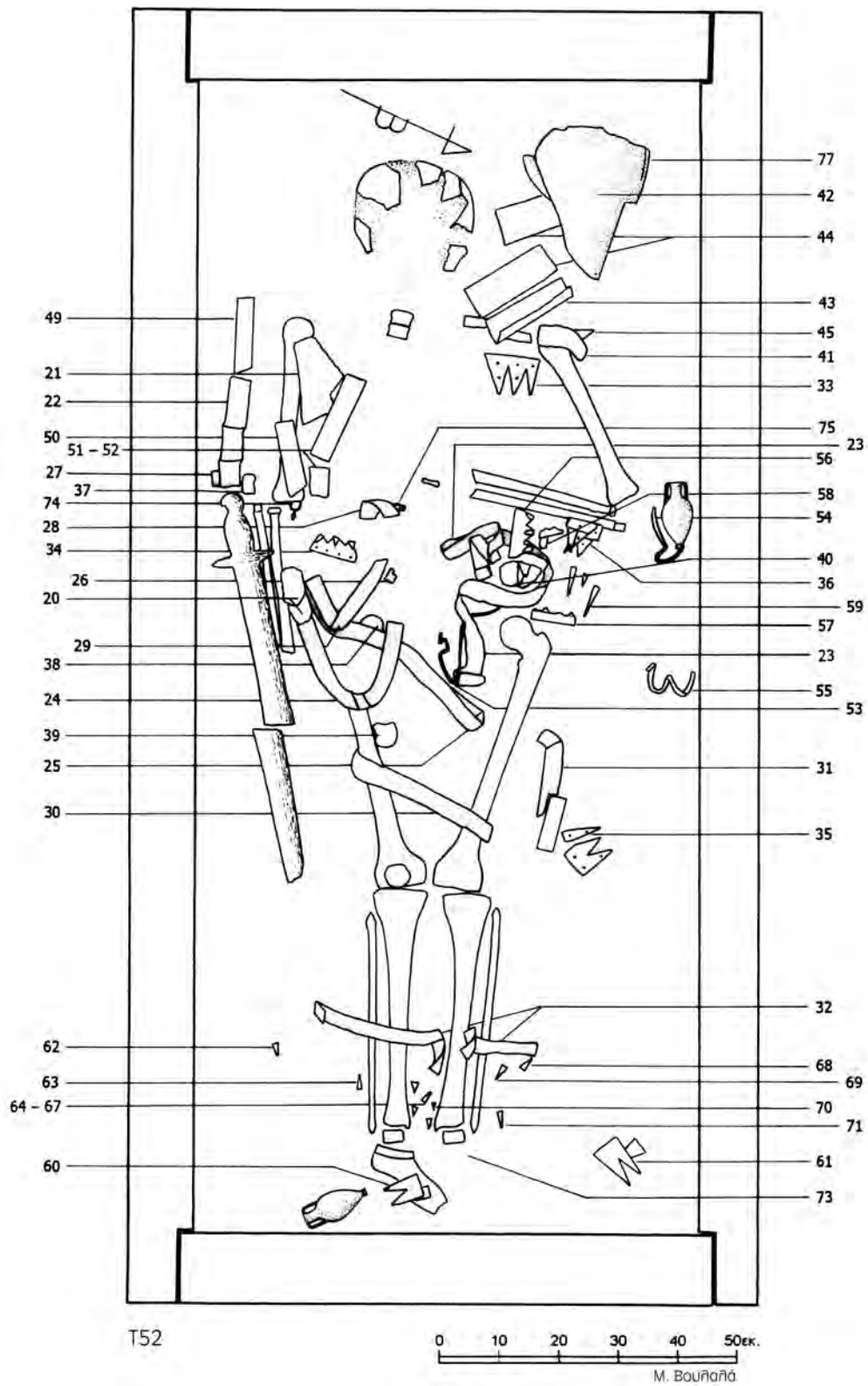
T51

0 10 20 30εκ.
M. Βουλιανά

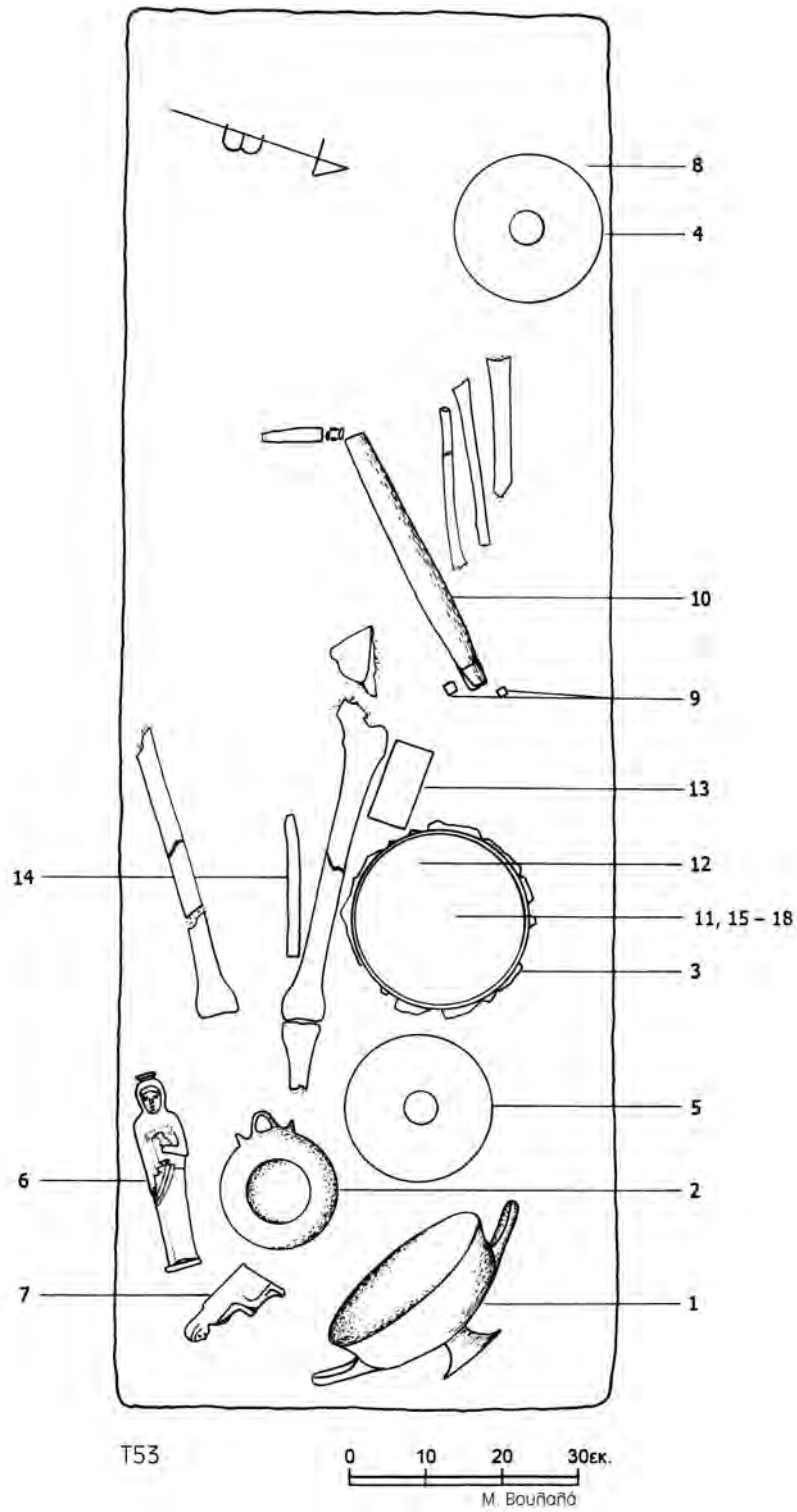
Σχέδ. 61

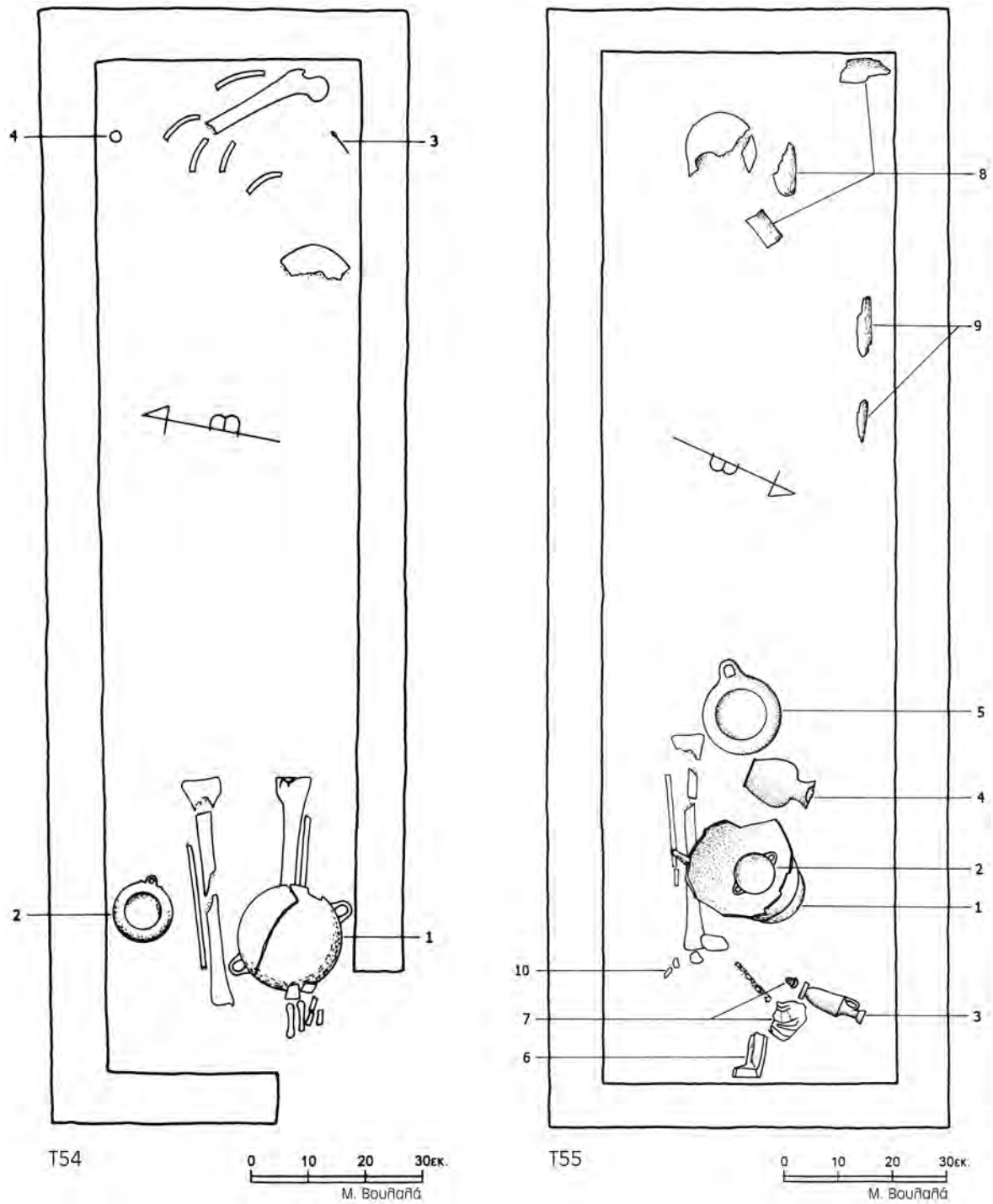
Σχέδ. 62

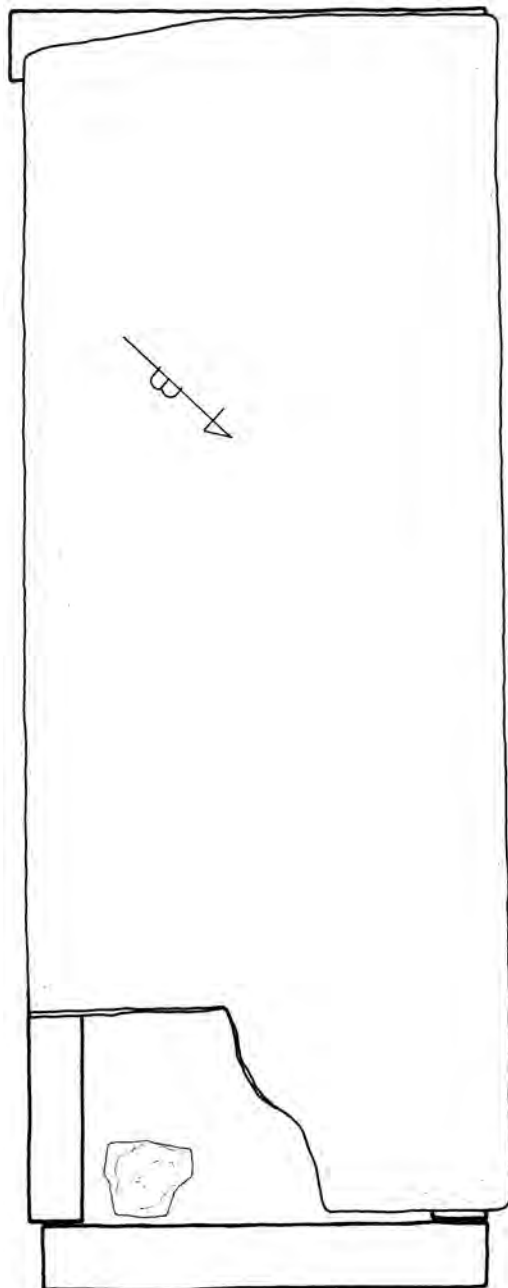
Σχέδ. 63

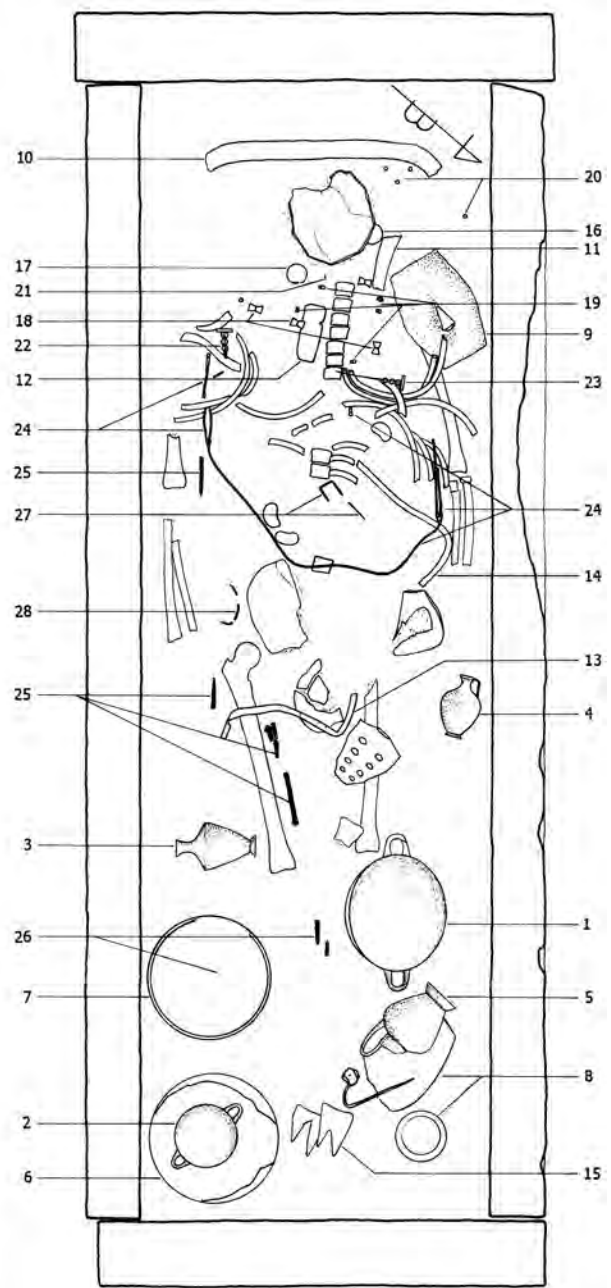
Σχέδ. 64

Σχέδ. 65-66

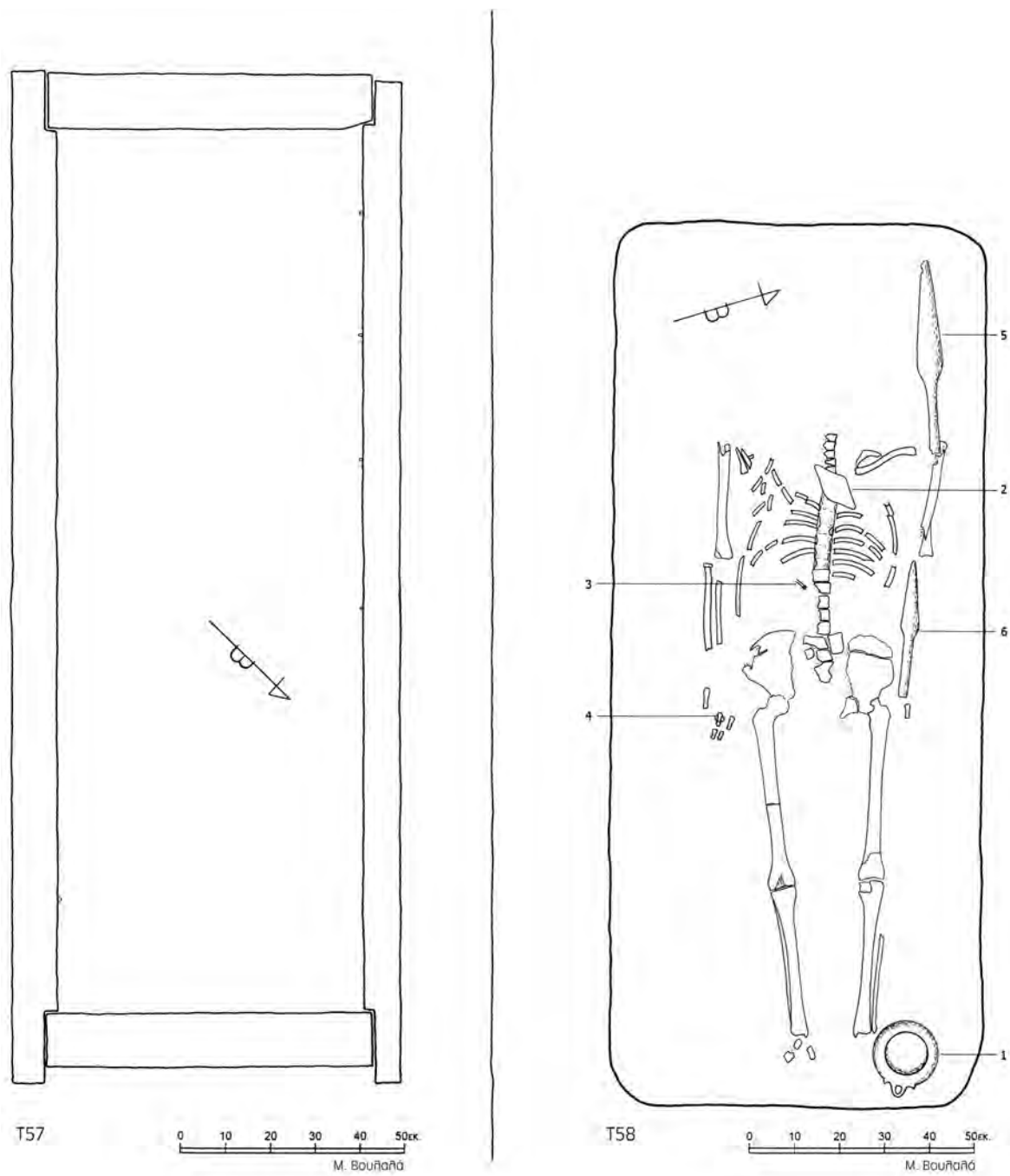

T56

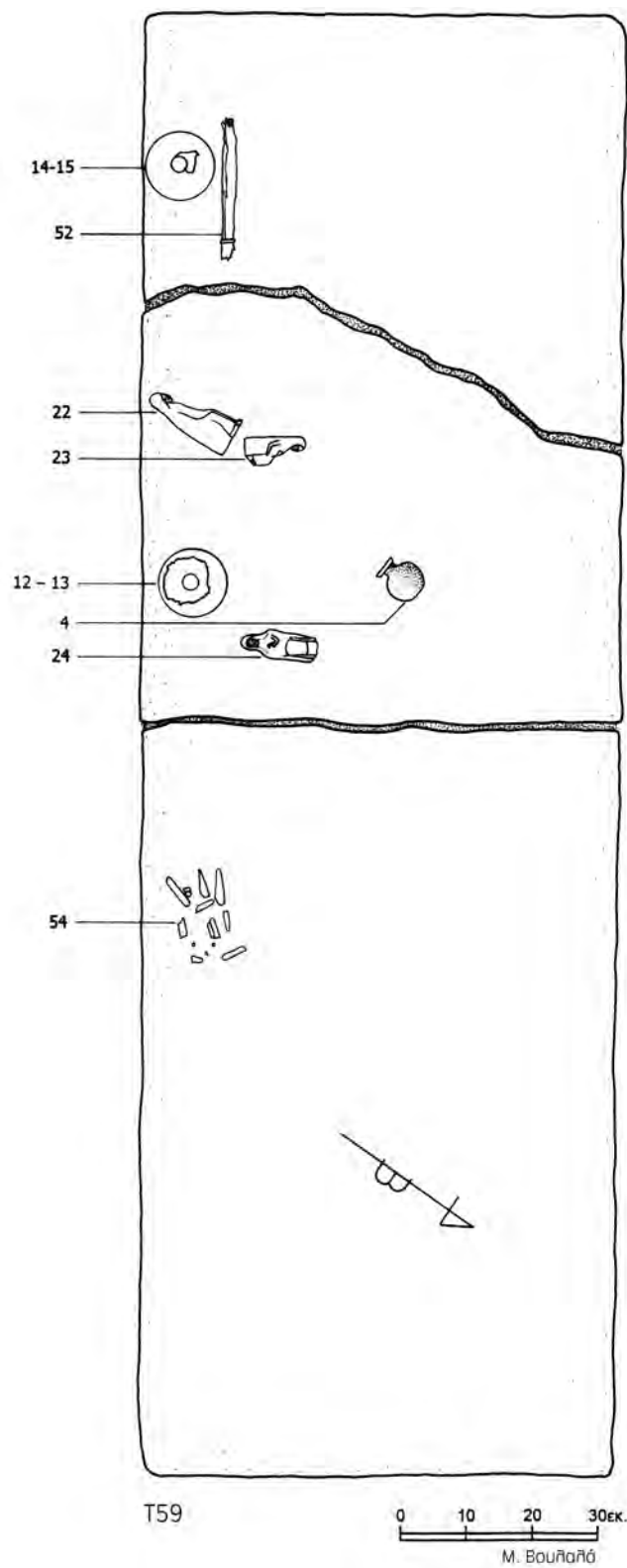

0 10 20 30εκ.
Μ. Βουλιανά

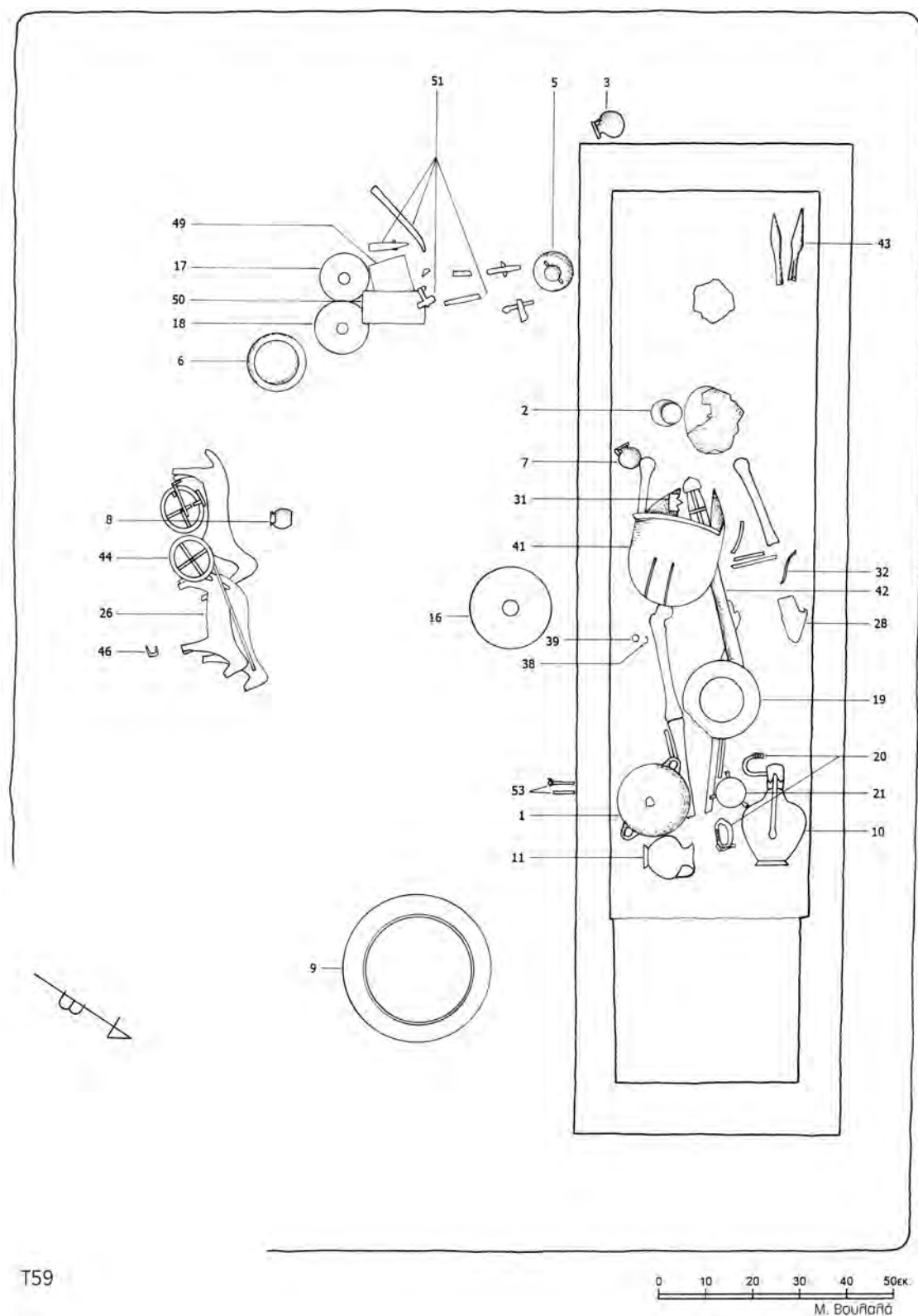
Σχέδ. 67-68

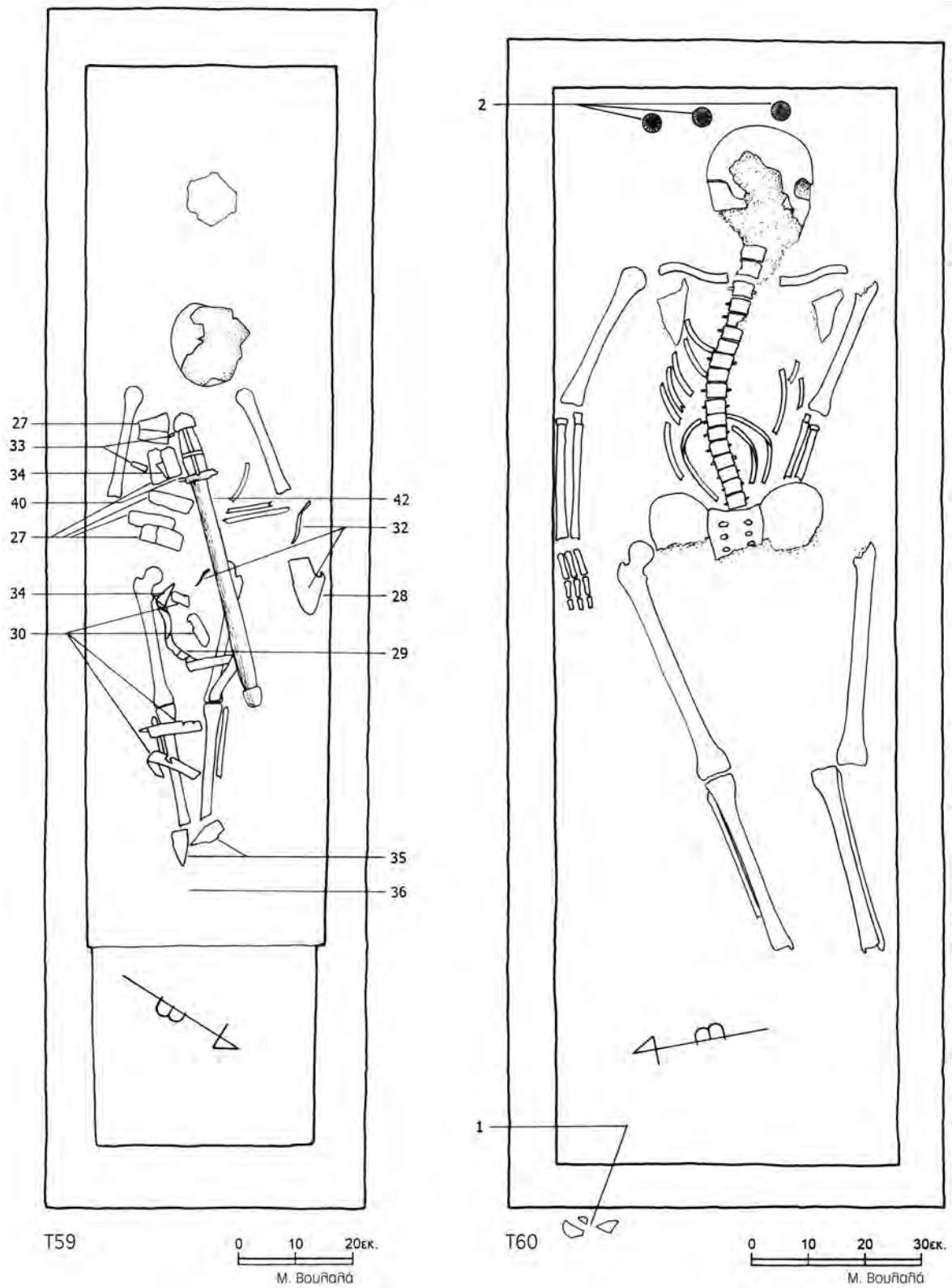
Σχέδ. 69-70

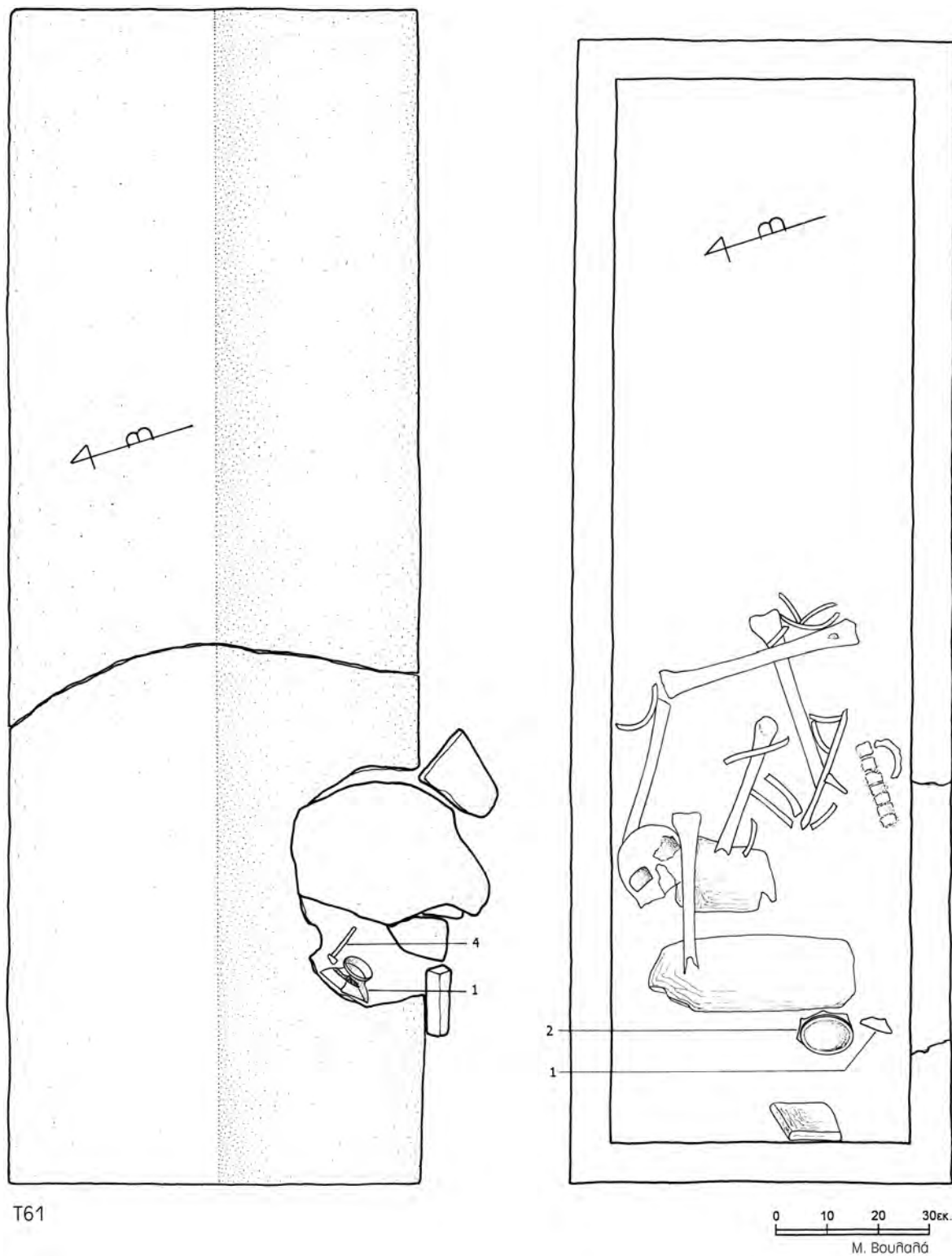
Σχέδ. 71

Σχέδ. 72

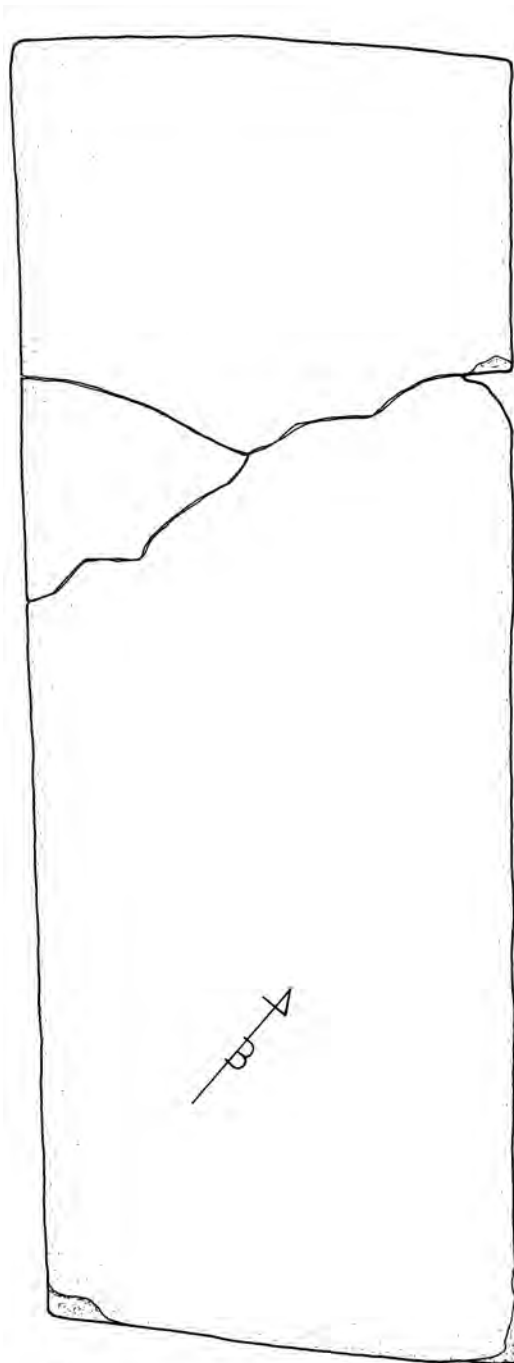

Σχέδ. 73-74

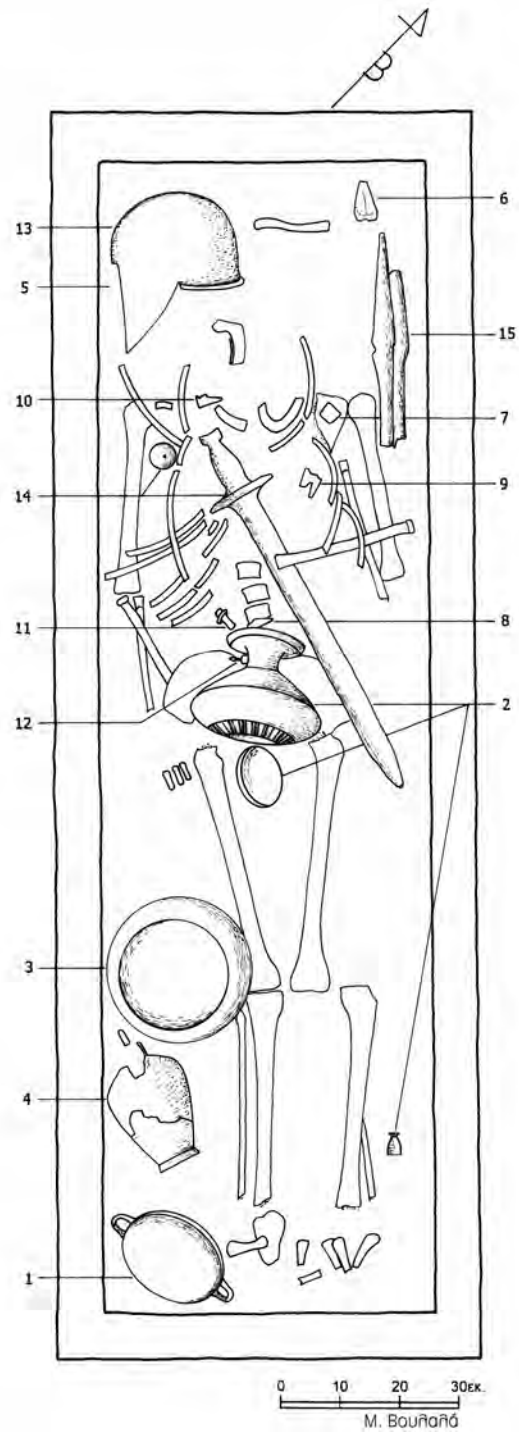

T61

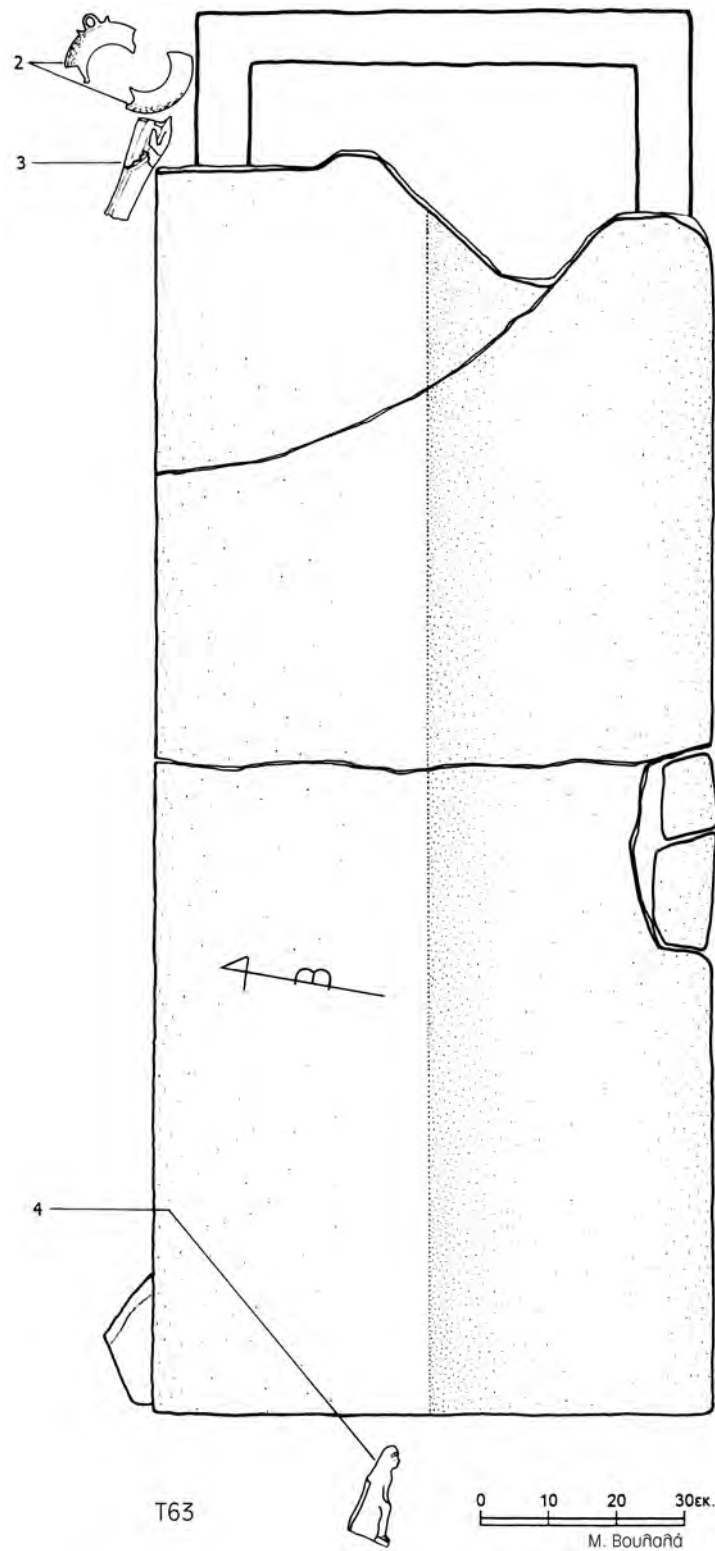
Σχέδ. 75-76

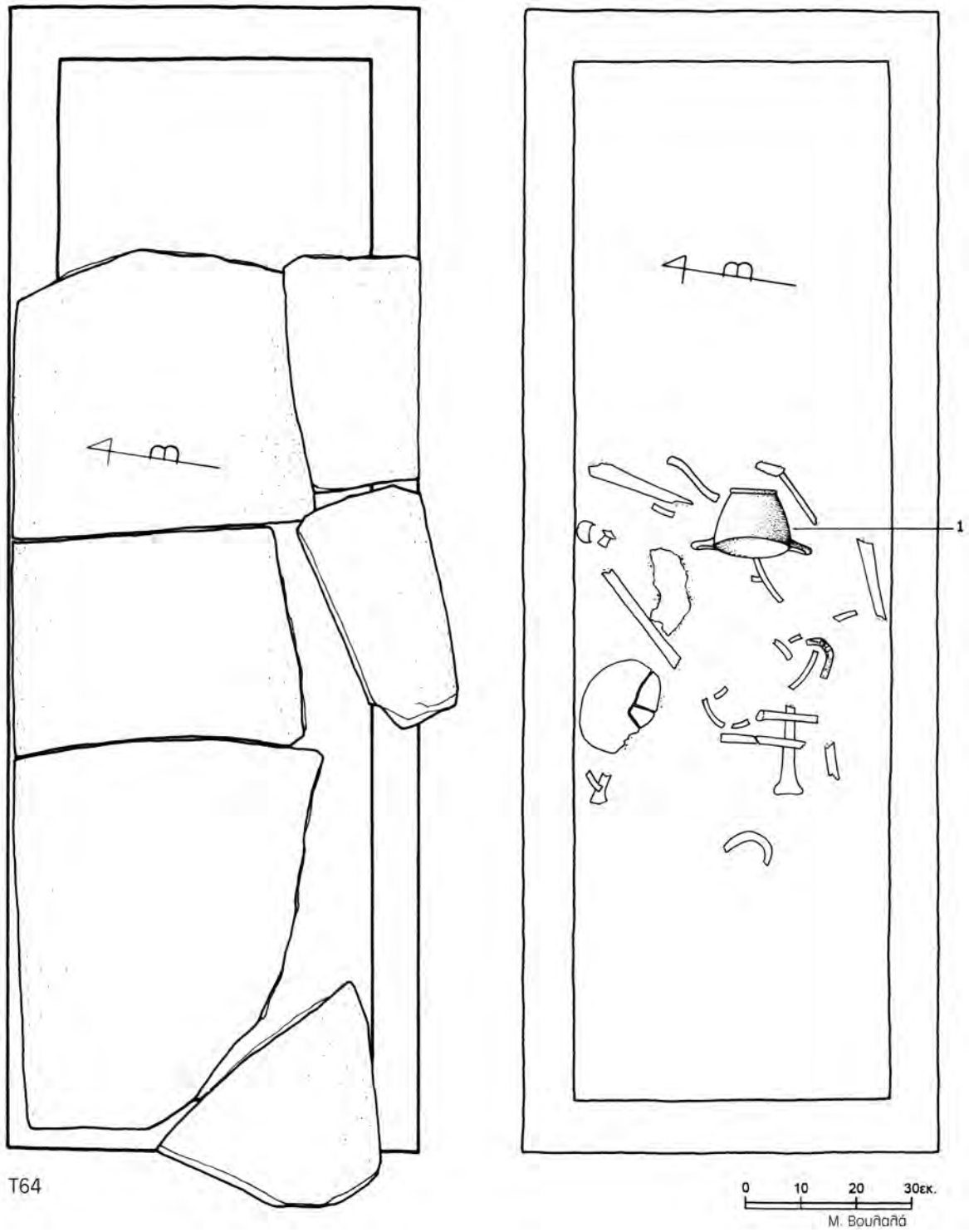
T62

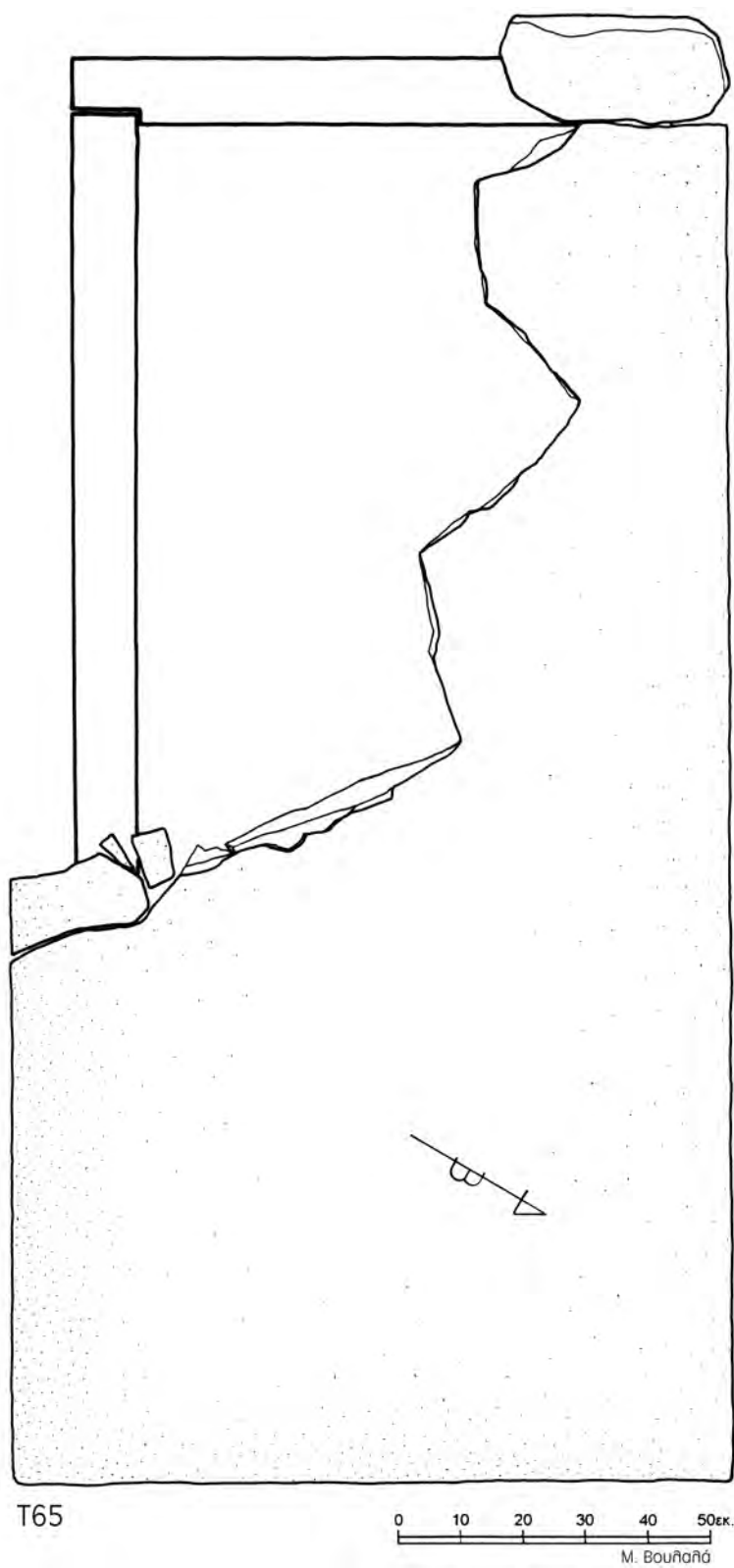
Σχέδ. 77-78

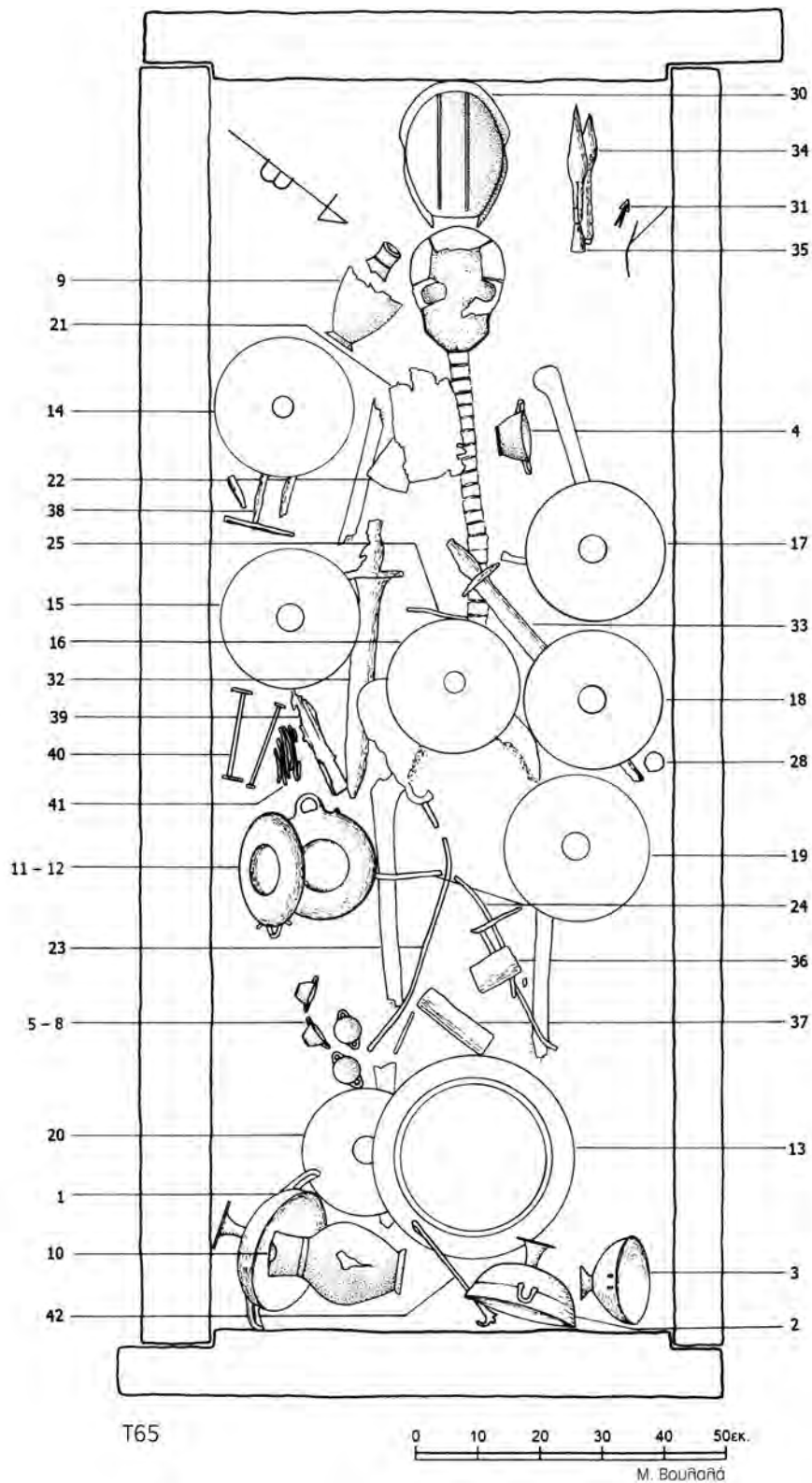
Σχέδ. 79

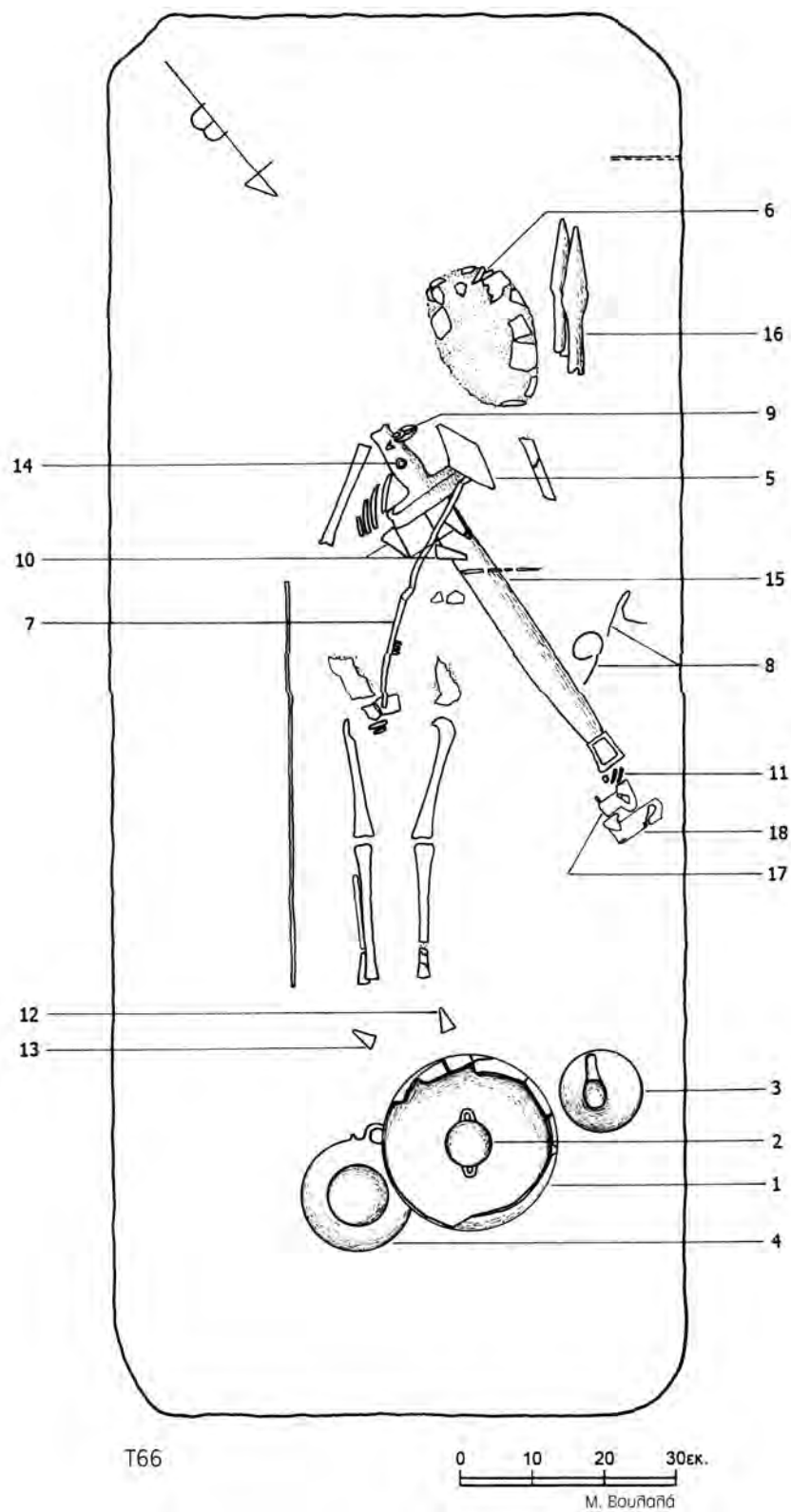
Σχέδ. 80-81

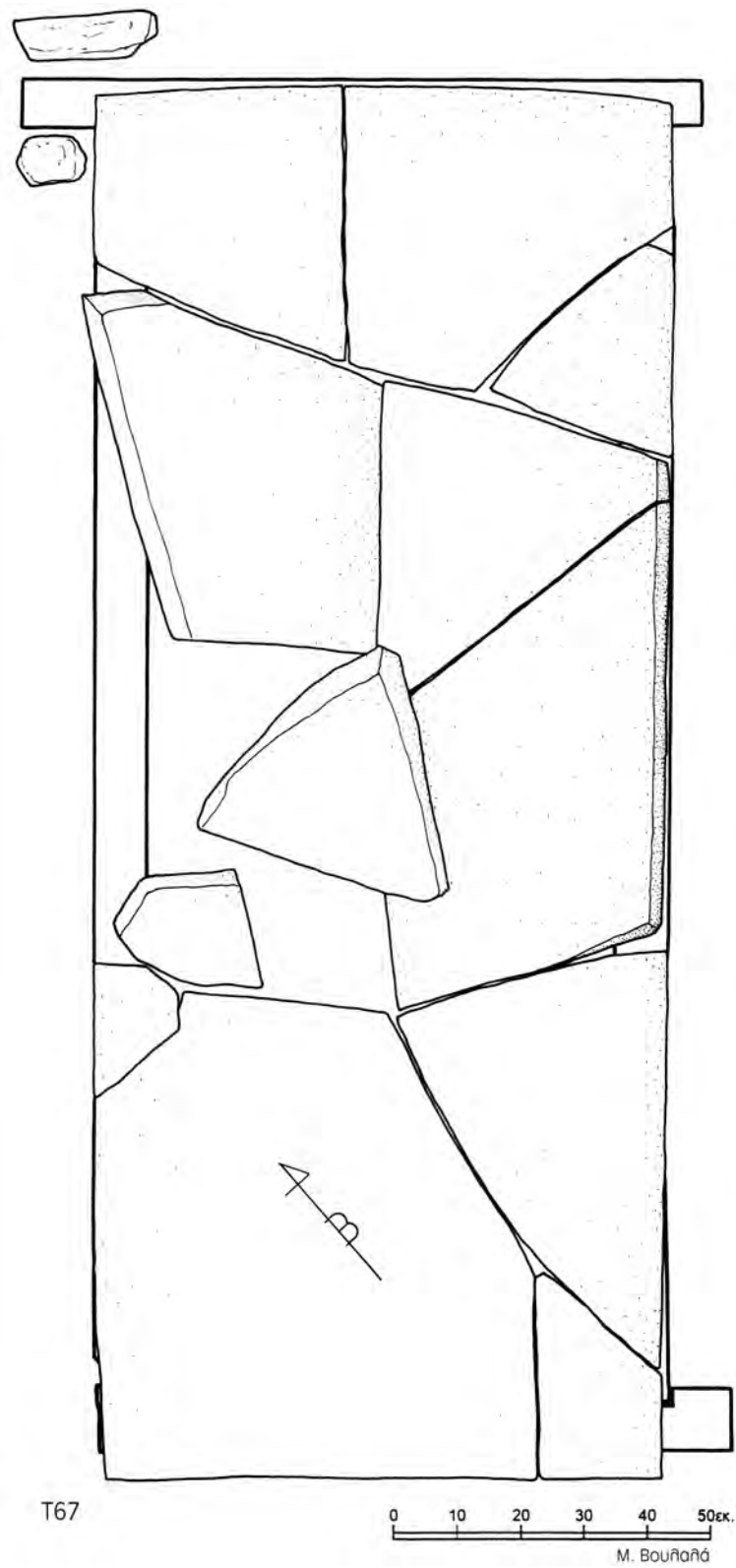
Σχέδ. 82

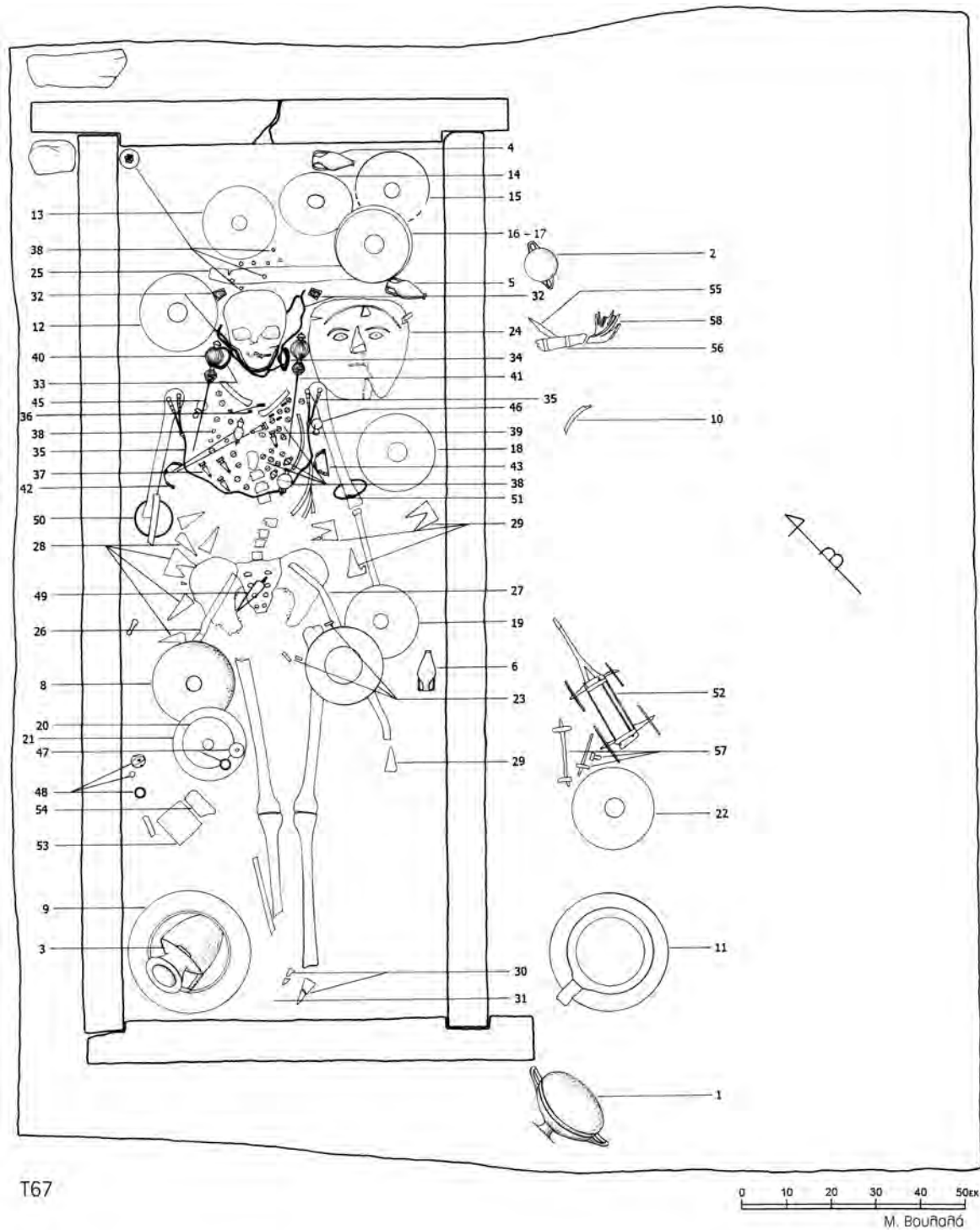
Σχέδ. 83

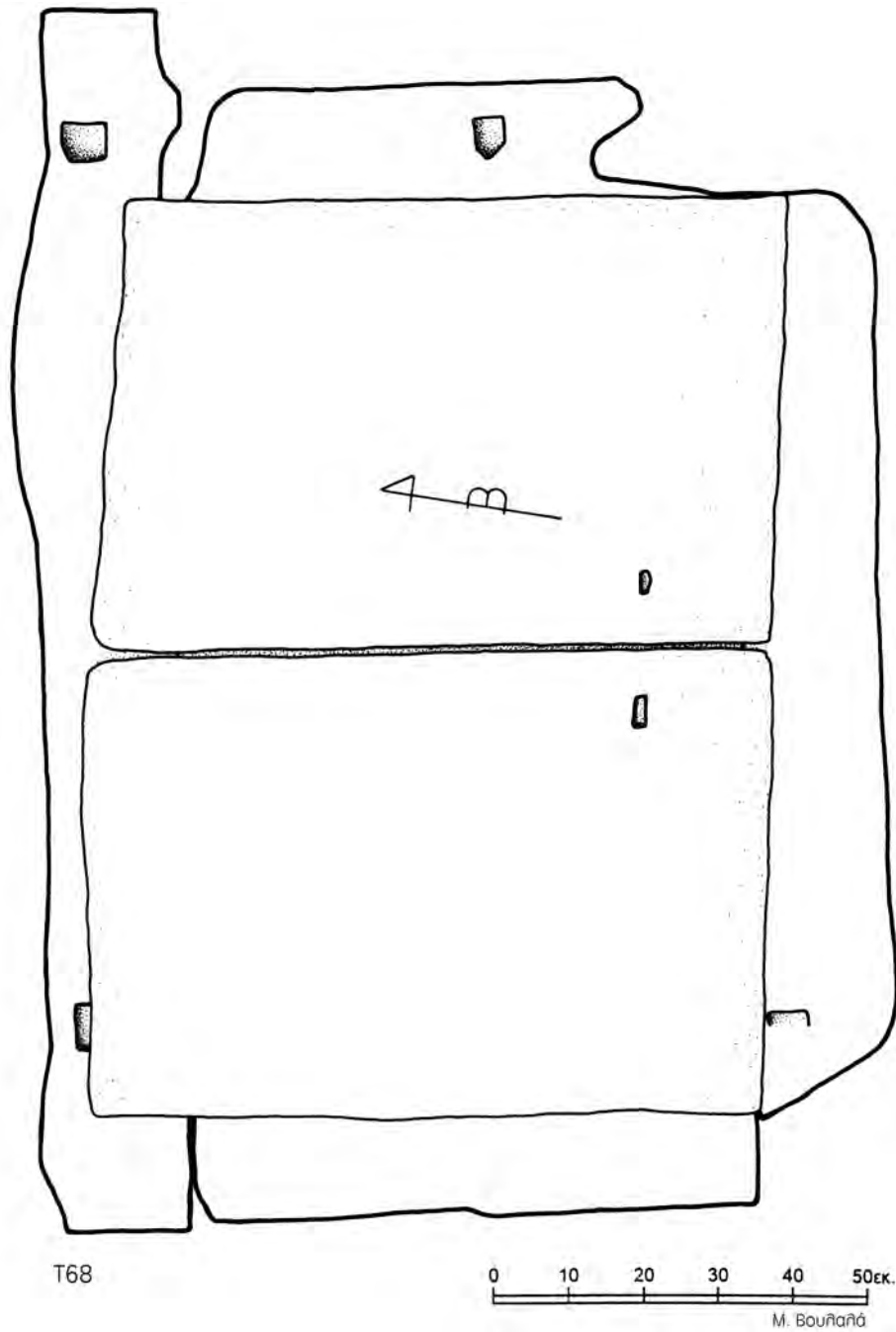
Σχέδ. 84

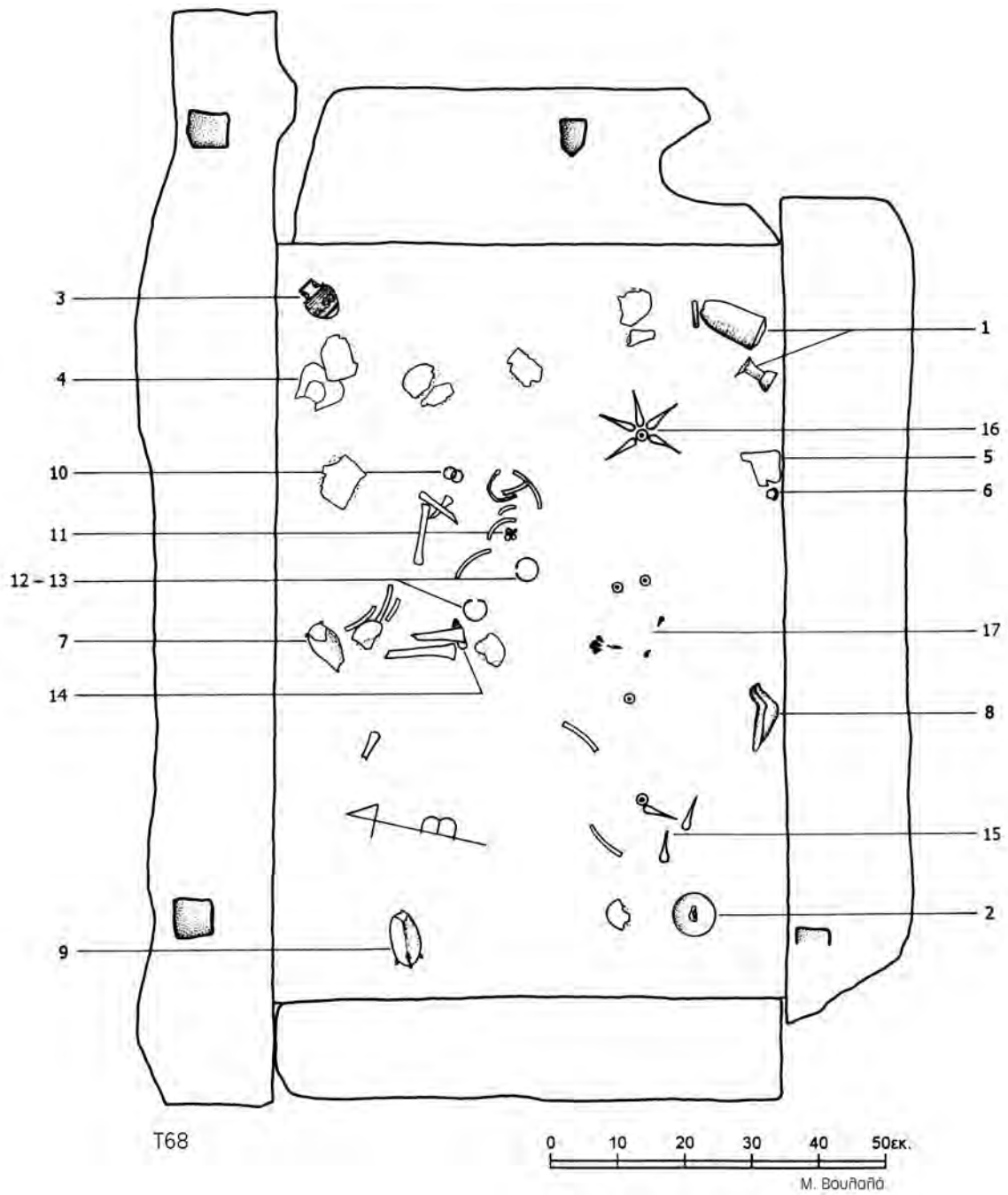
Σχέδ. 85

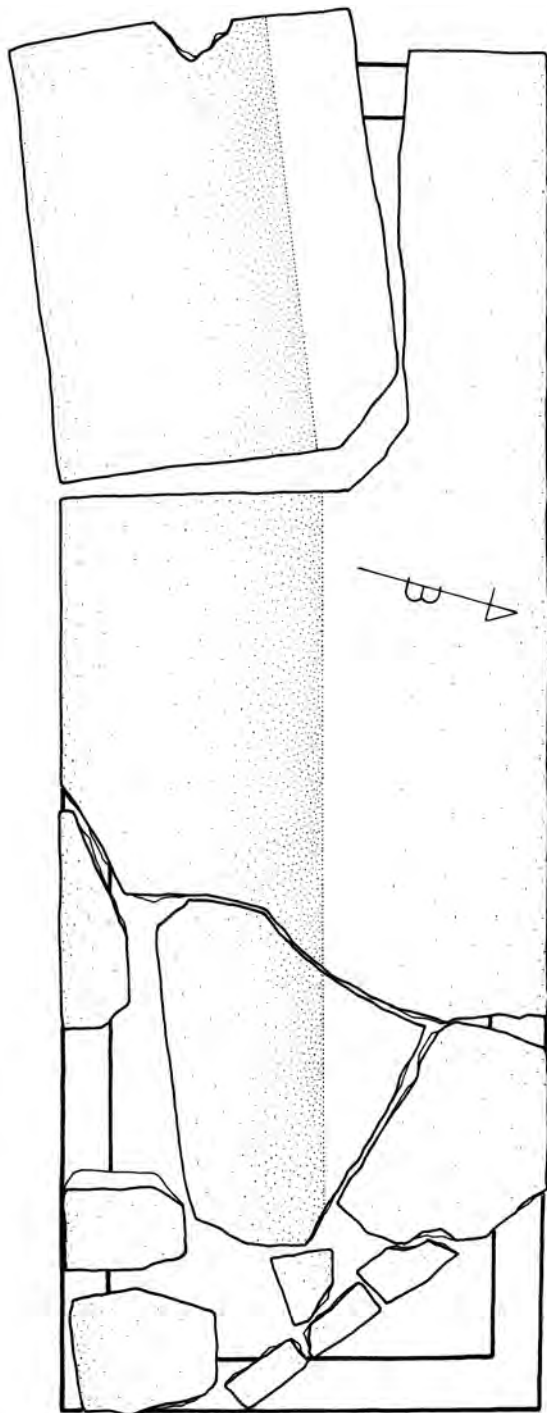
Σχέδ. 86

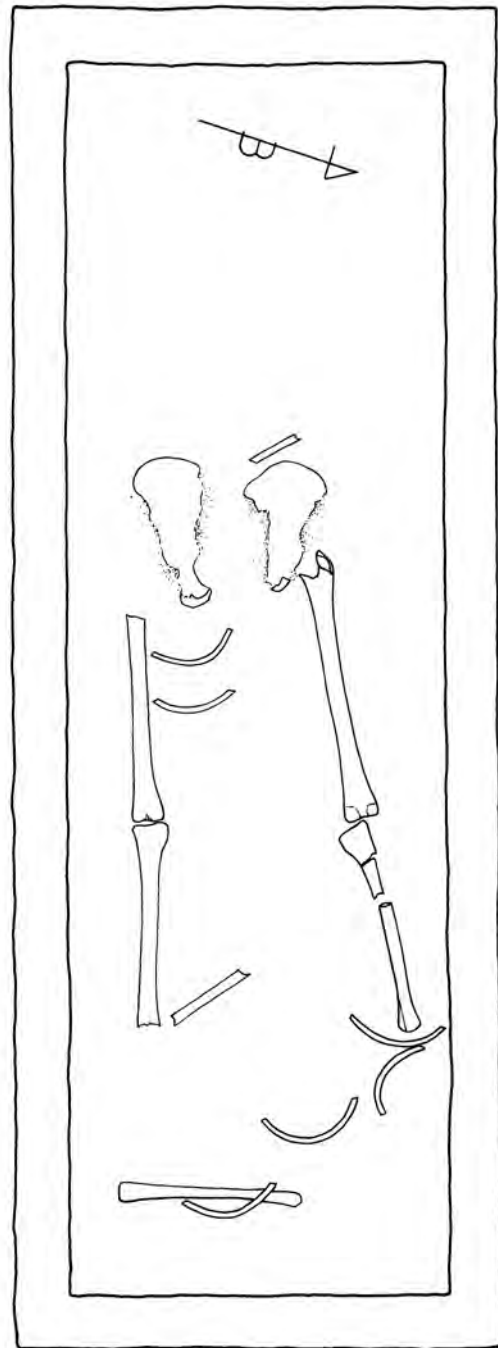
Σχέδ. 87

Σχέδ. 88

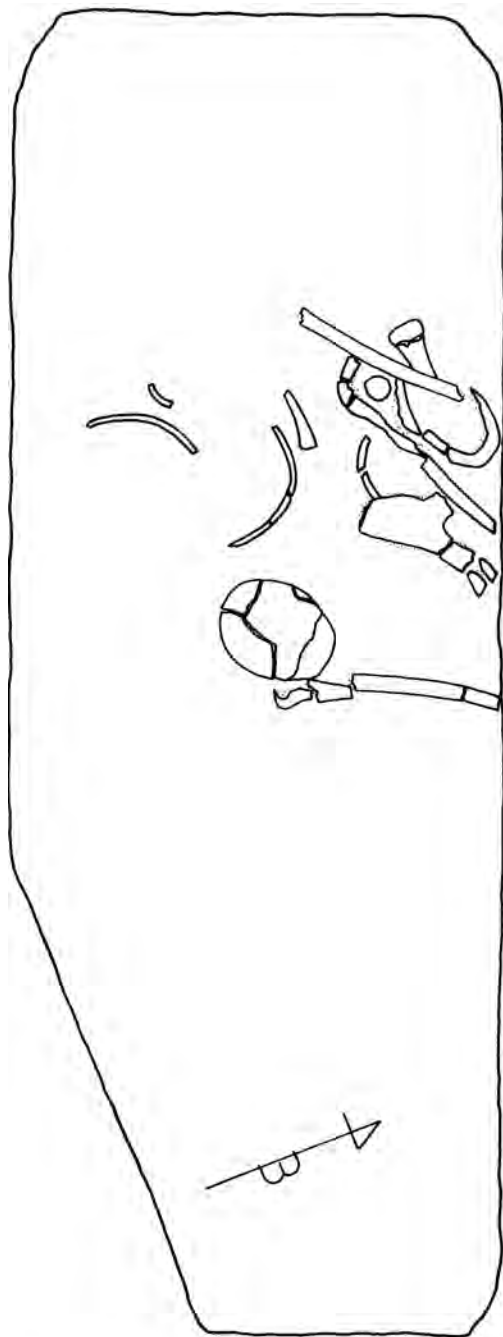

T69

0 10 20εκ.
Μ. ΒΟΥΛΓΑΡΑ

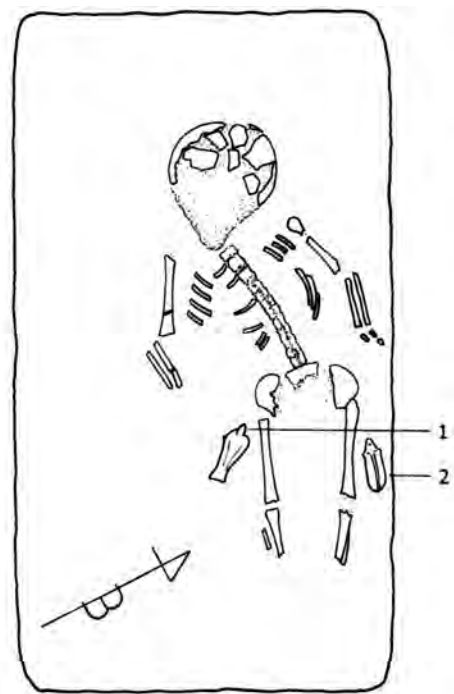
Σχέδ. 89-90

T71

0 10 20εκ.
M. Βουληλά

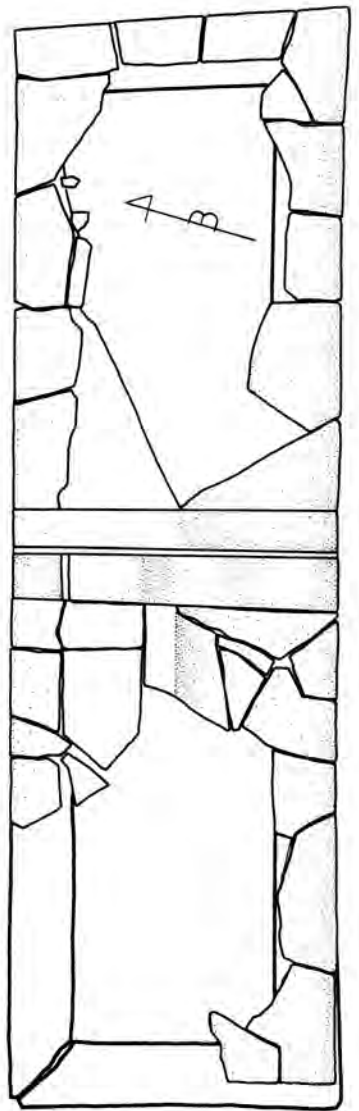
Σχέδ. 91

T72

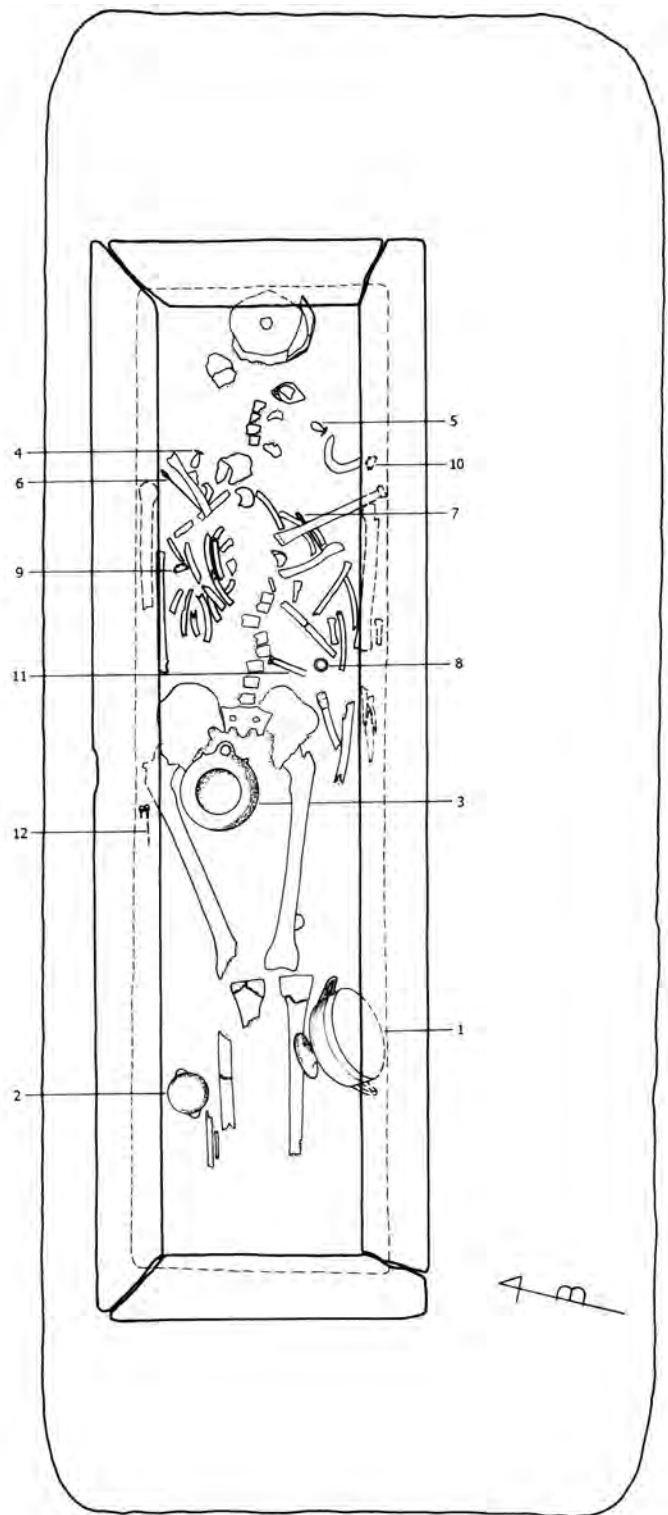
0 10 20εκ.
M. Βουληλά

Σχέδ. 92

T73

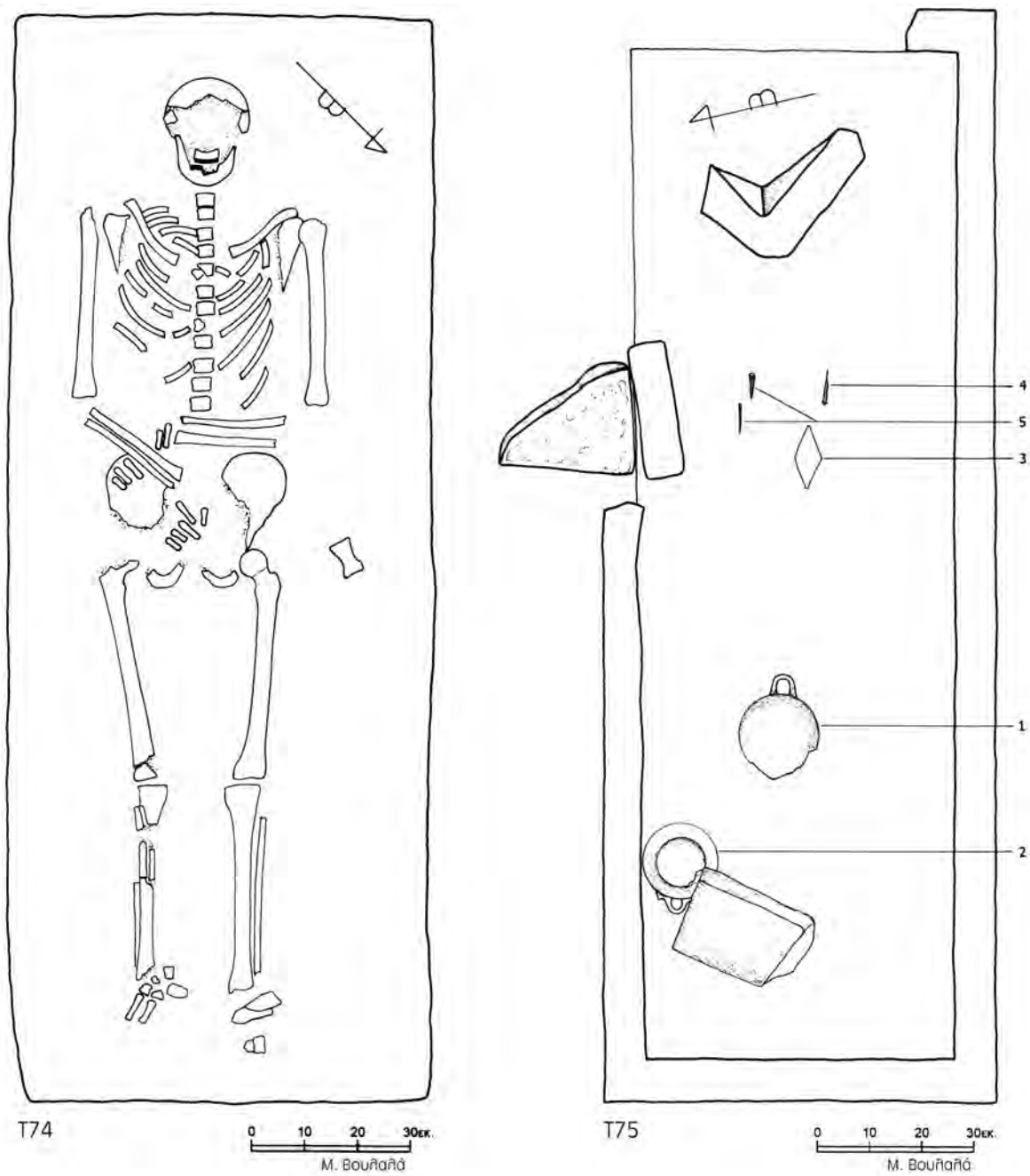
0 10 20εκ.
M. Bouliarā

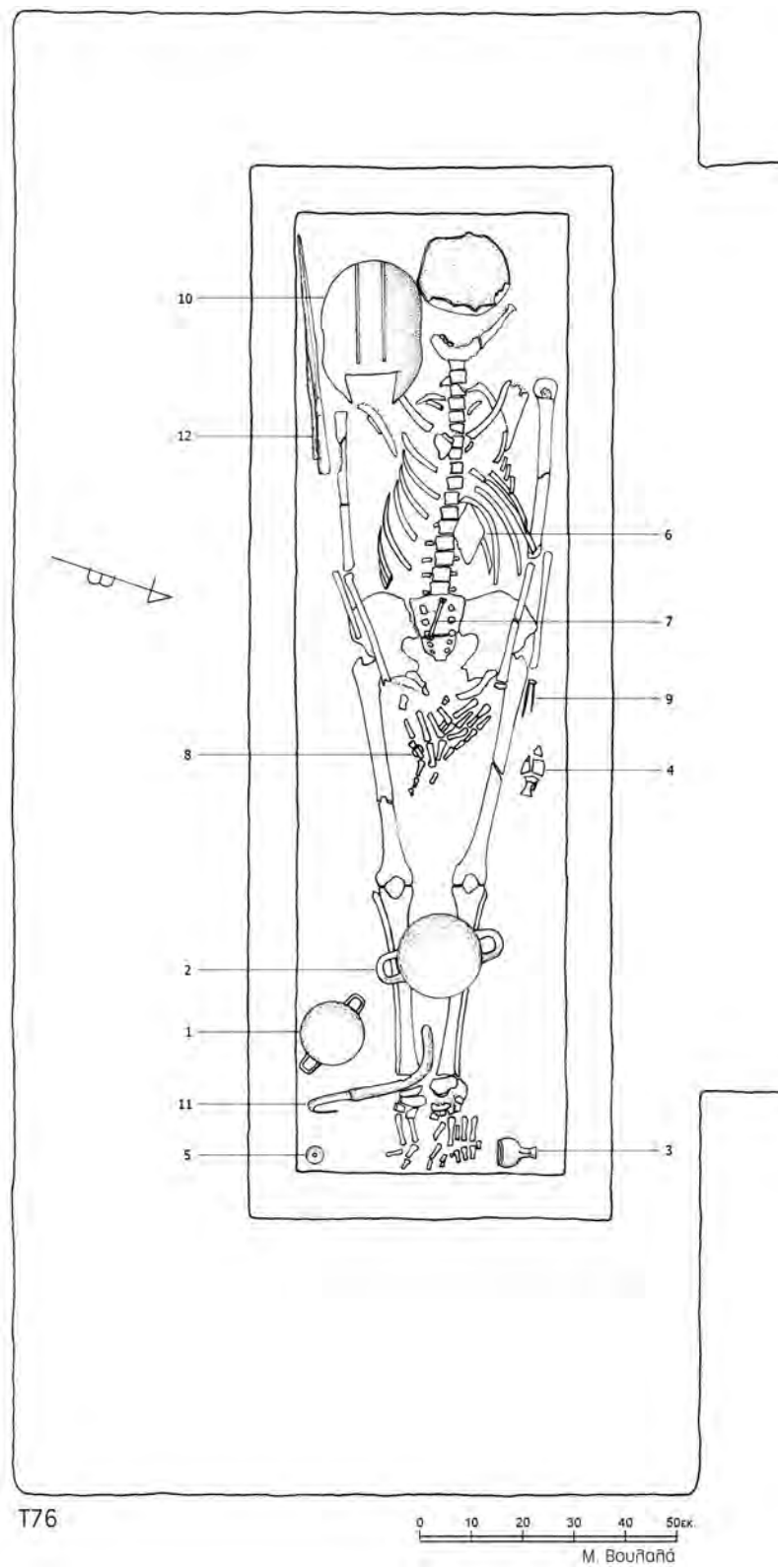
T73

0 10 20εκ.
M. Bouliarā

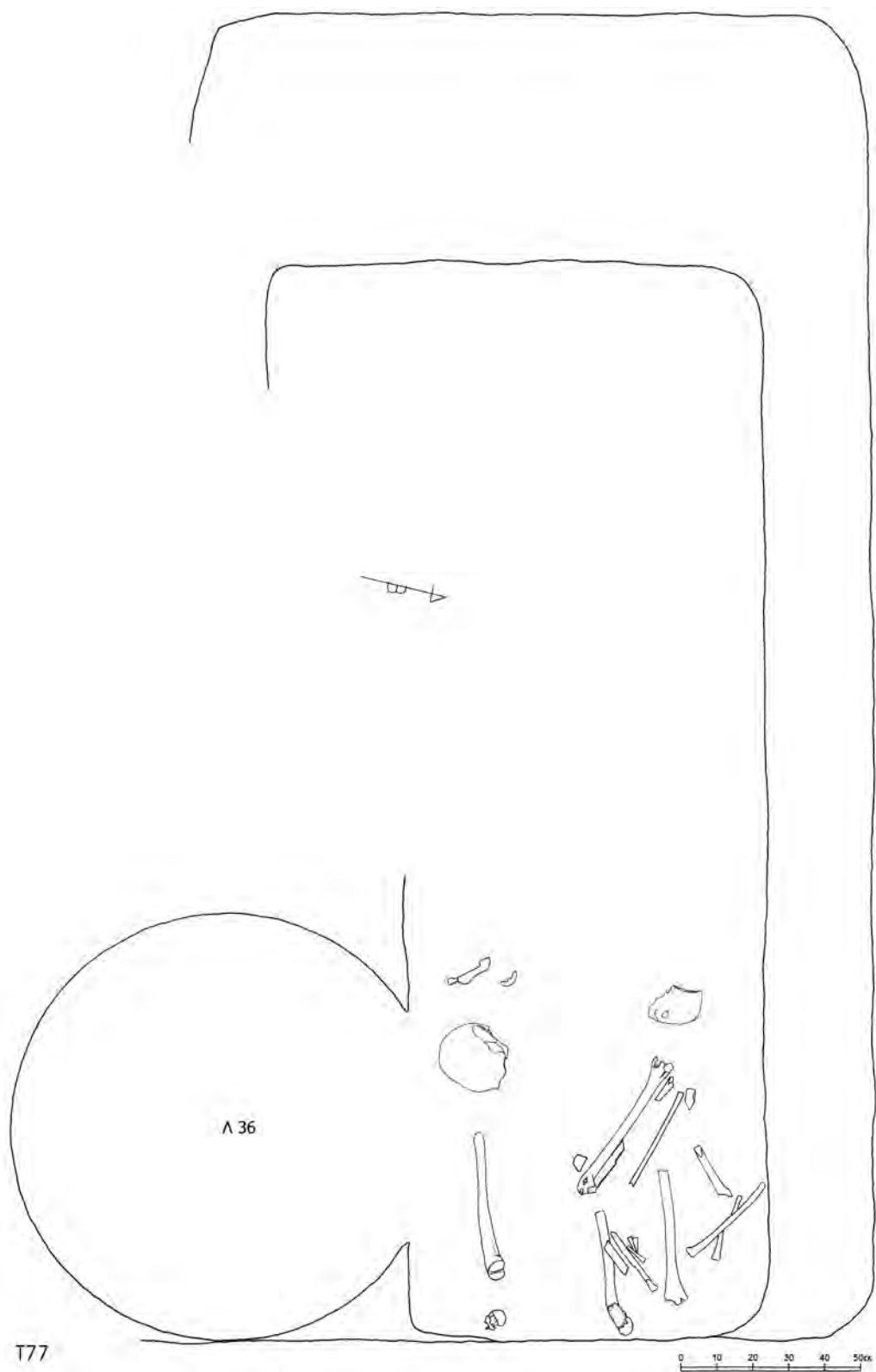
Σχέδ. 93-94

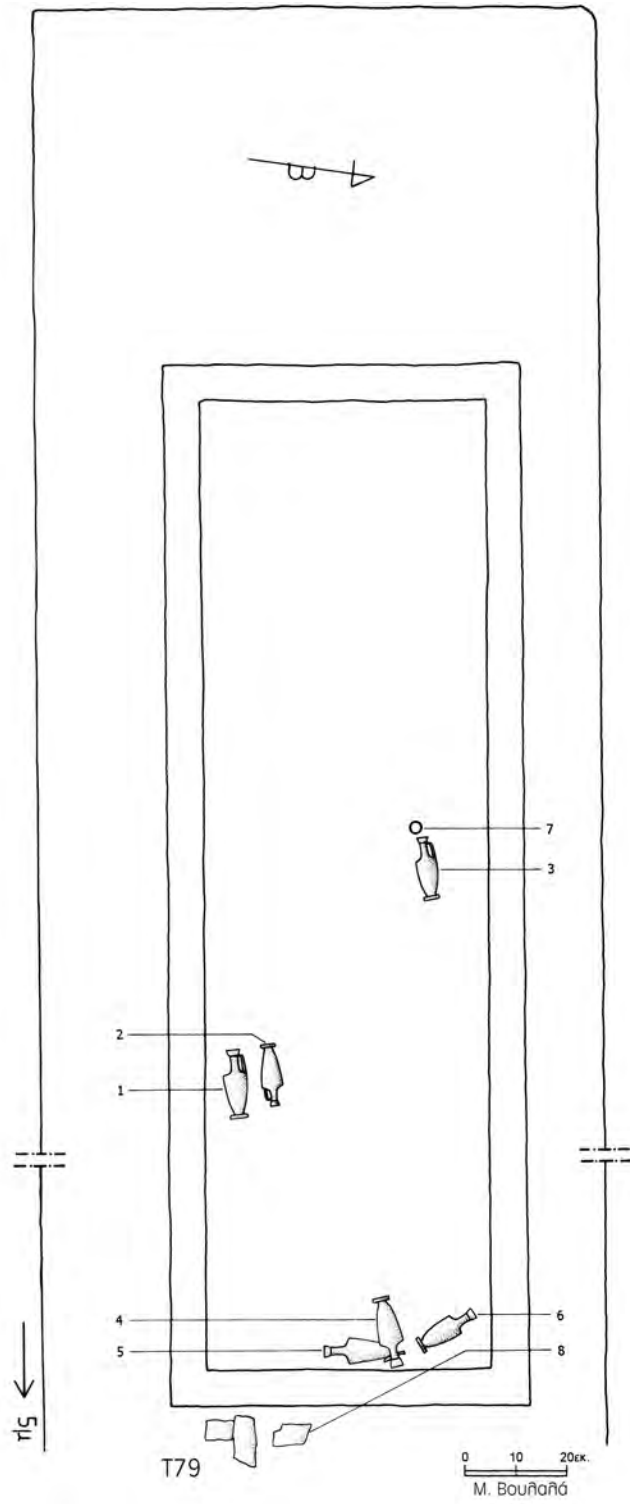
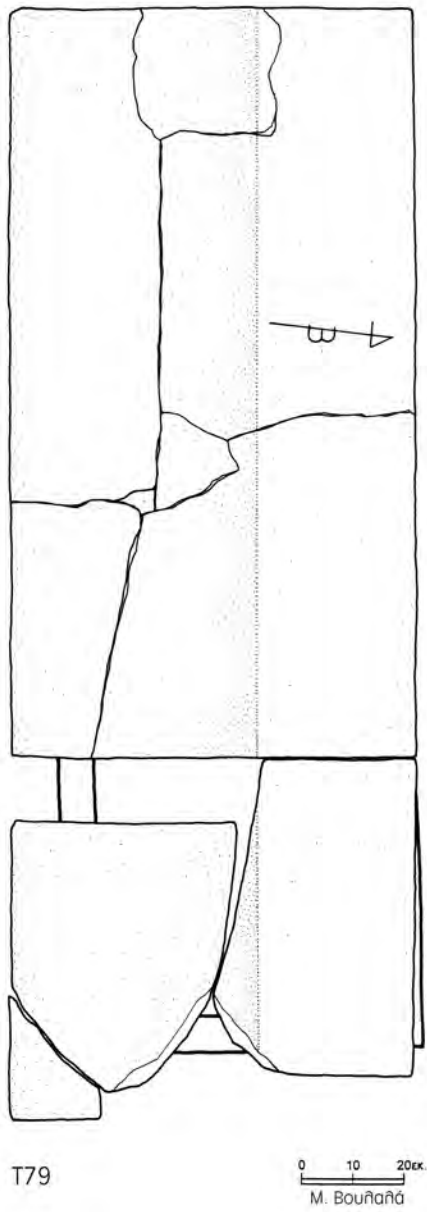
Σχέδ. 95-96

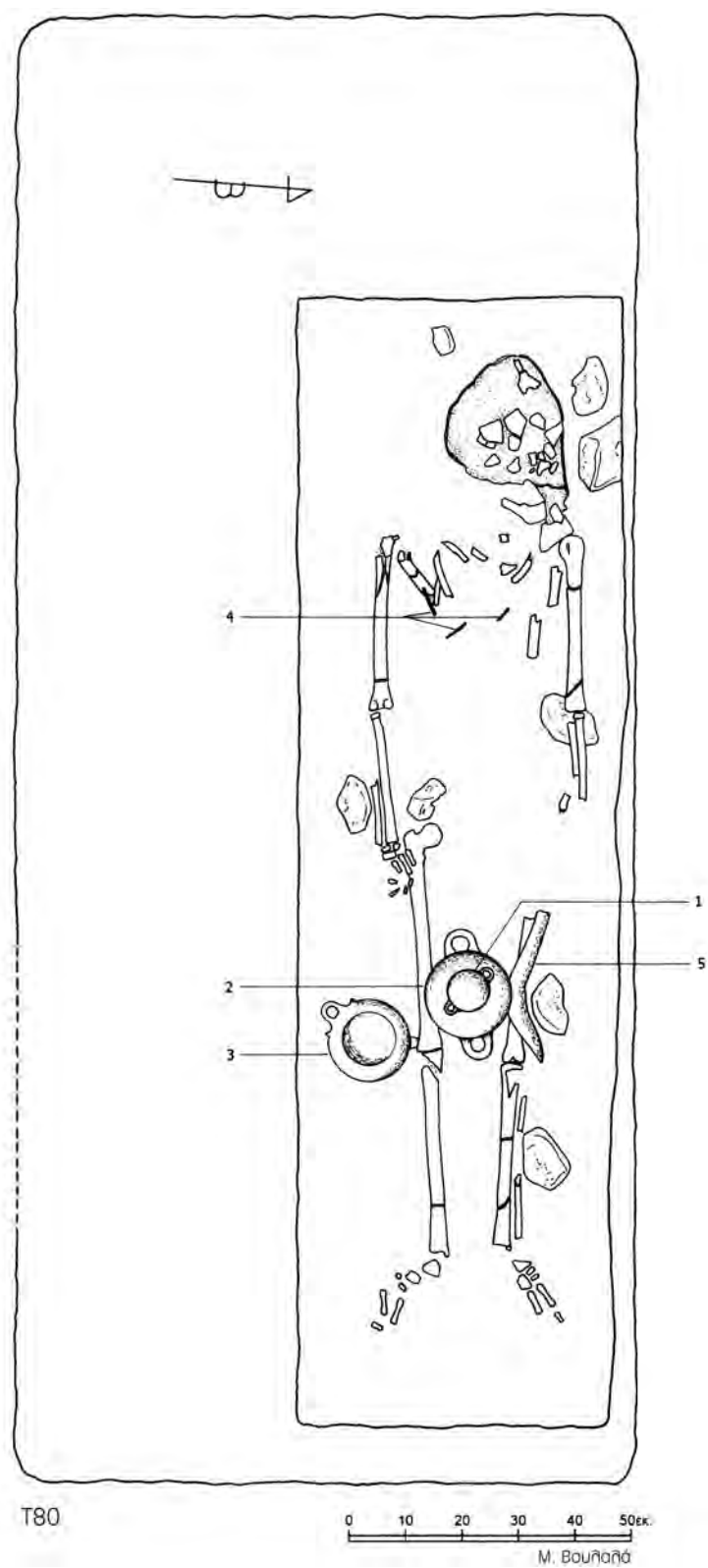
Σχέδ. 97

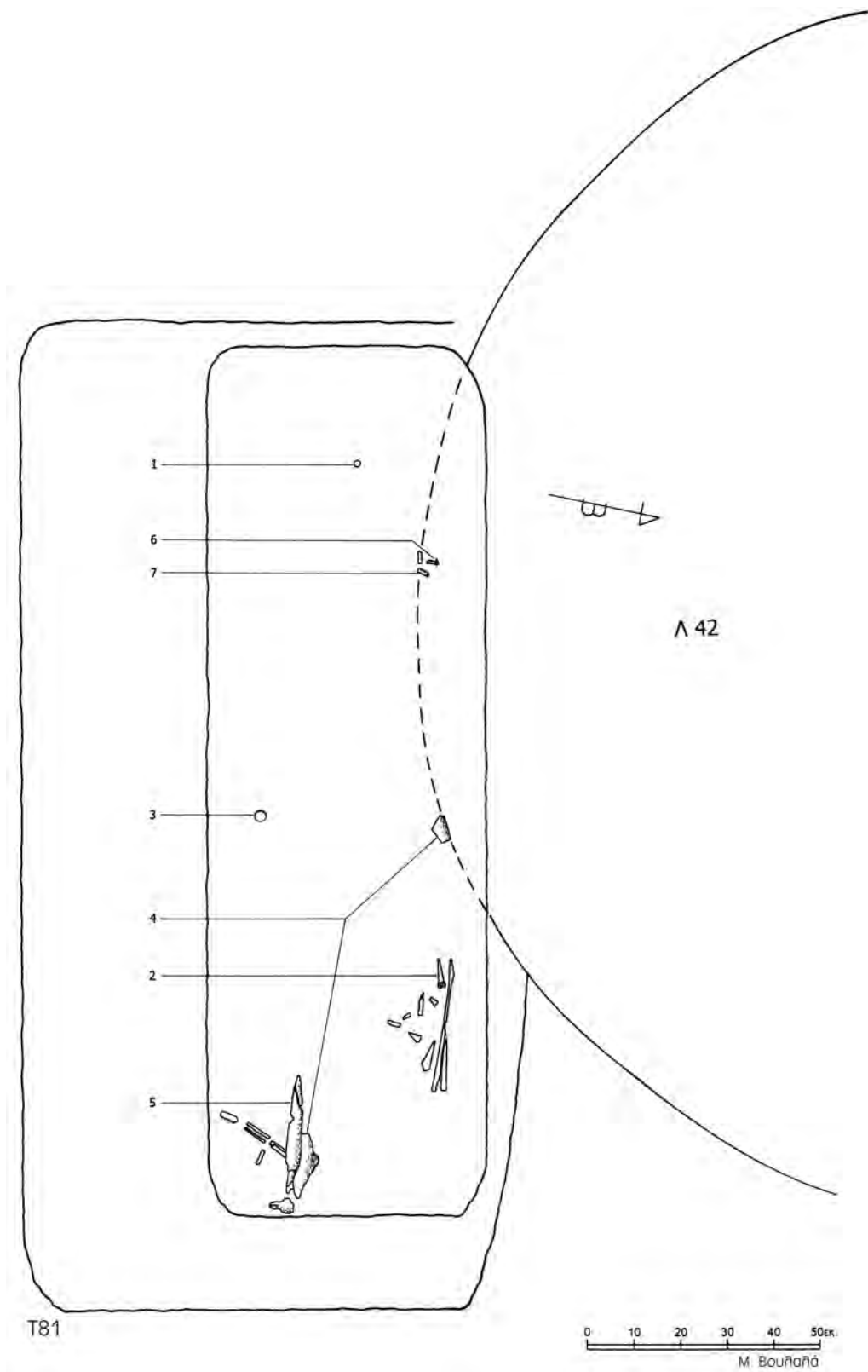
Σχέδ. 98

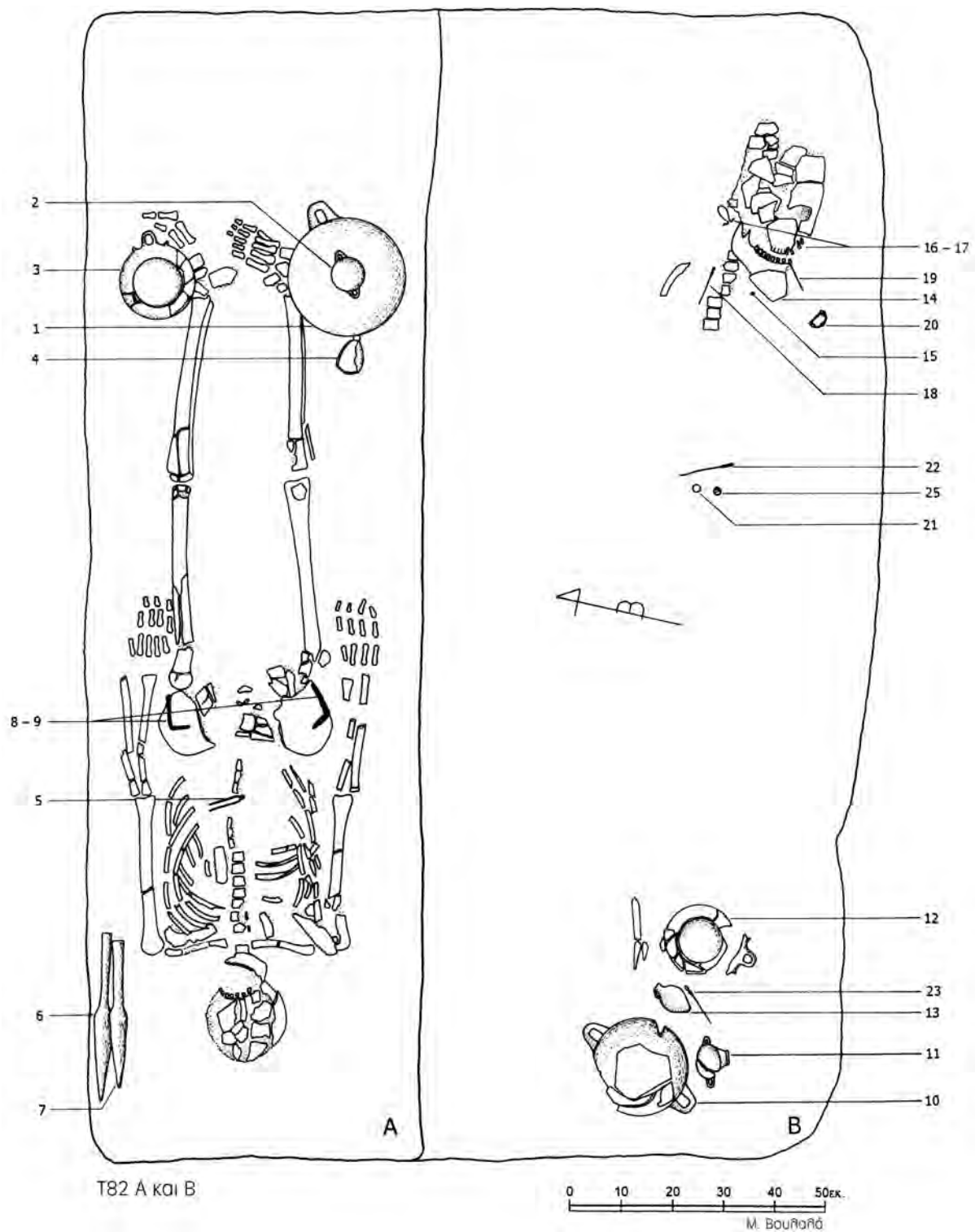
Σχέδ. 99-100

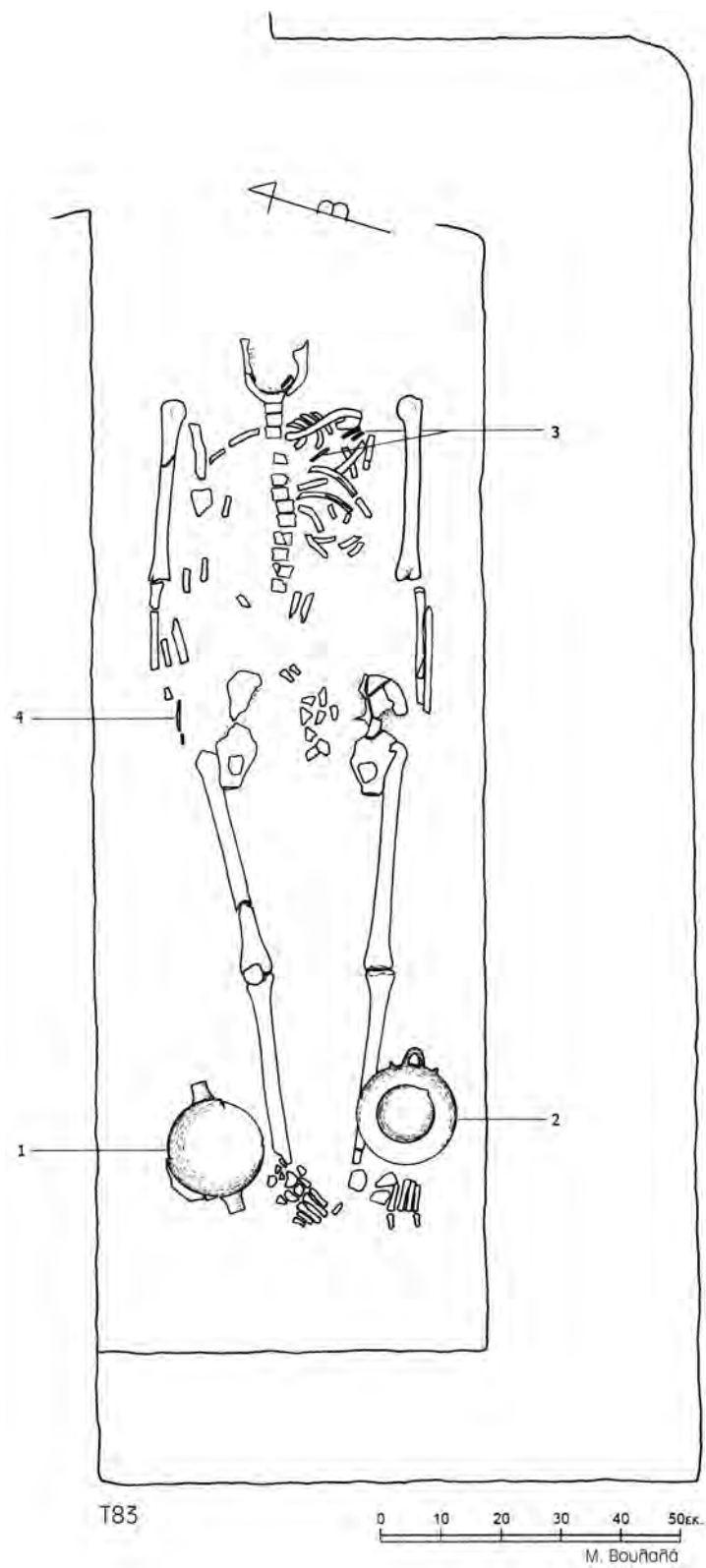
Σχέδ. 101

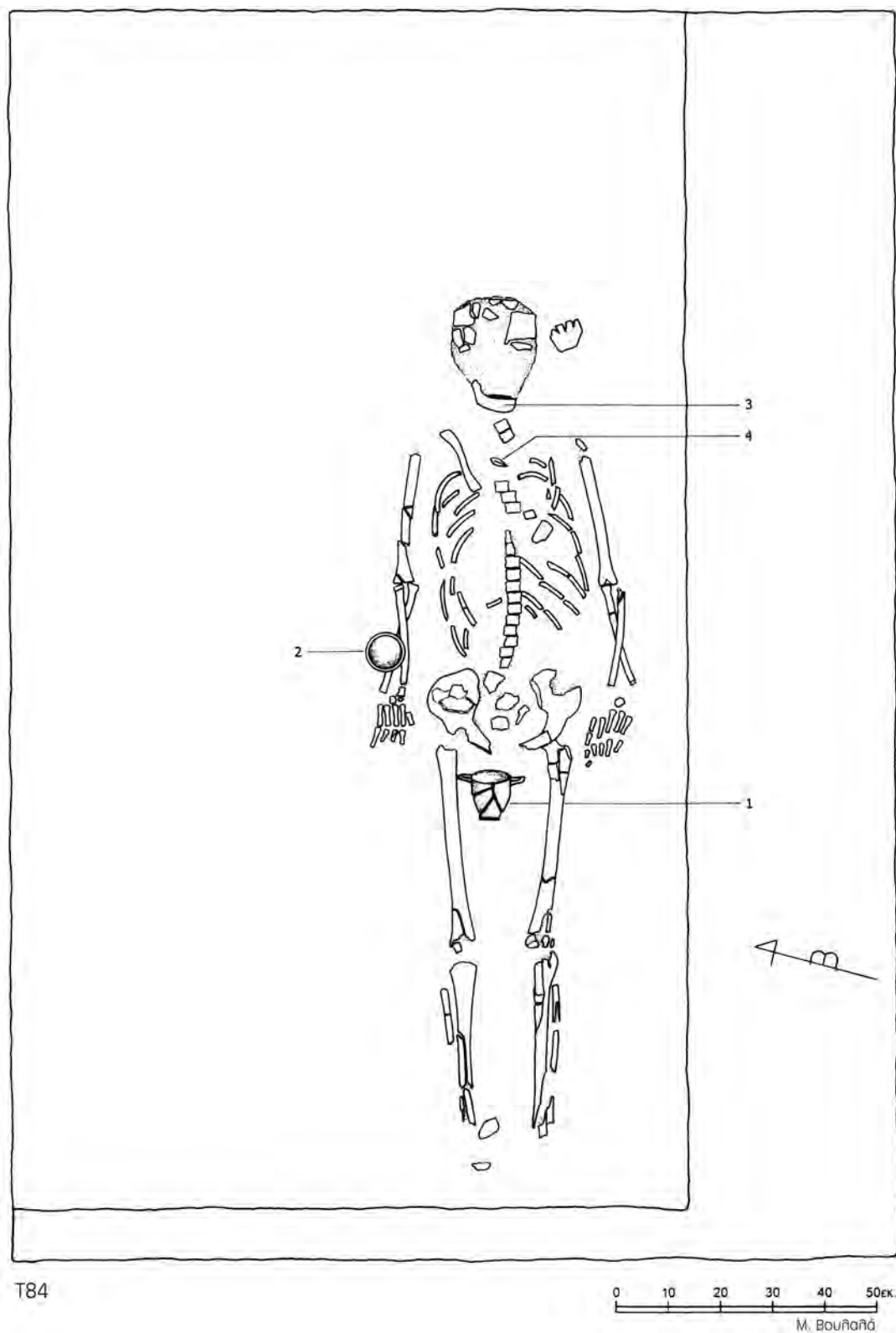
Σχέδ. 102

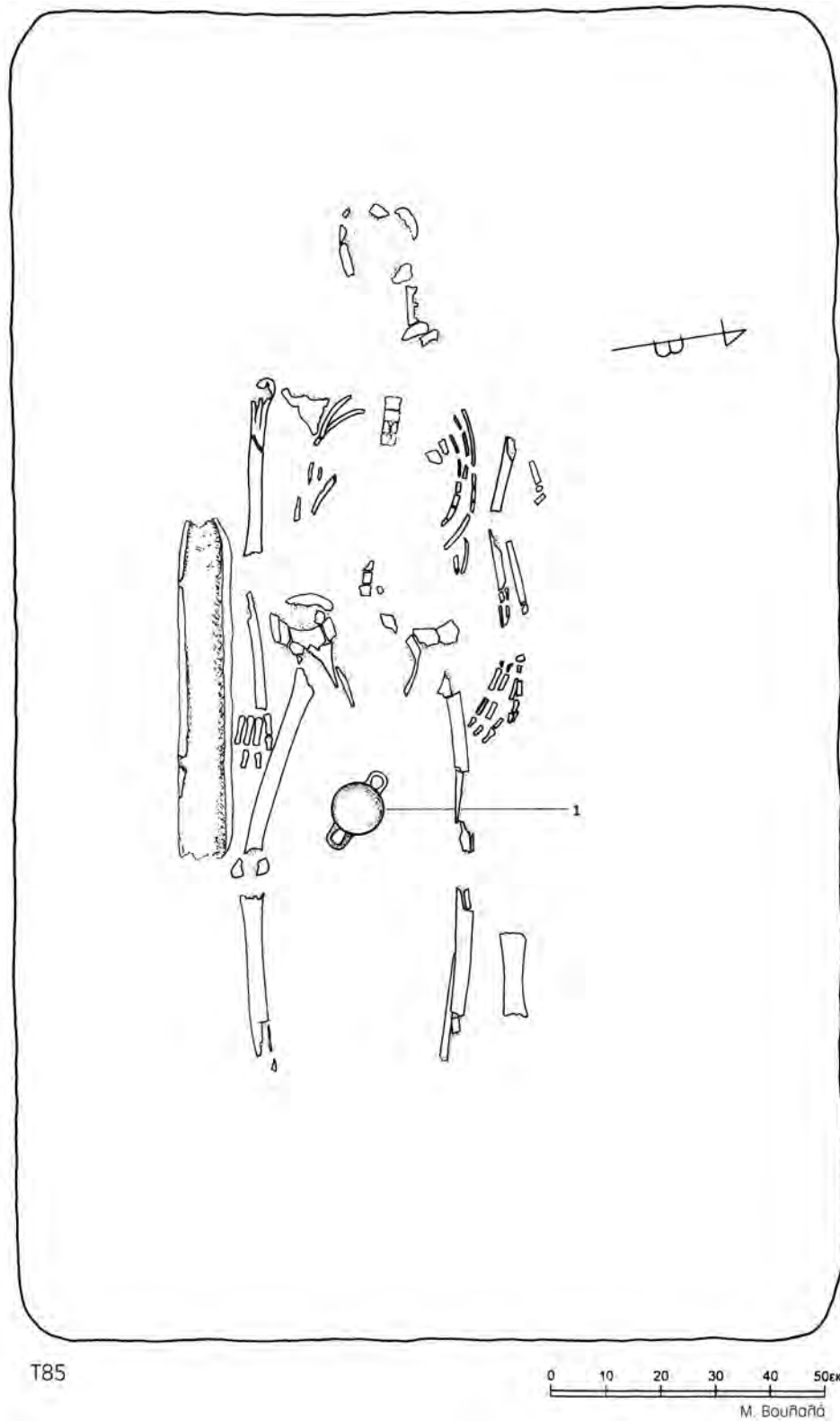
Σχέδ. 103

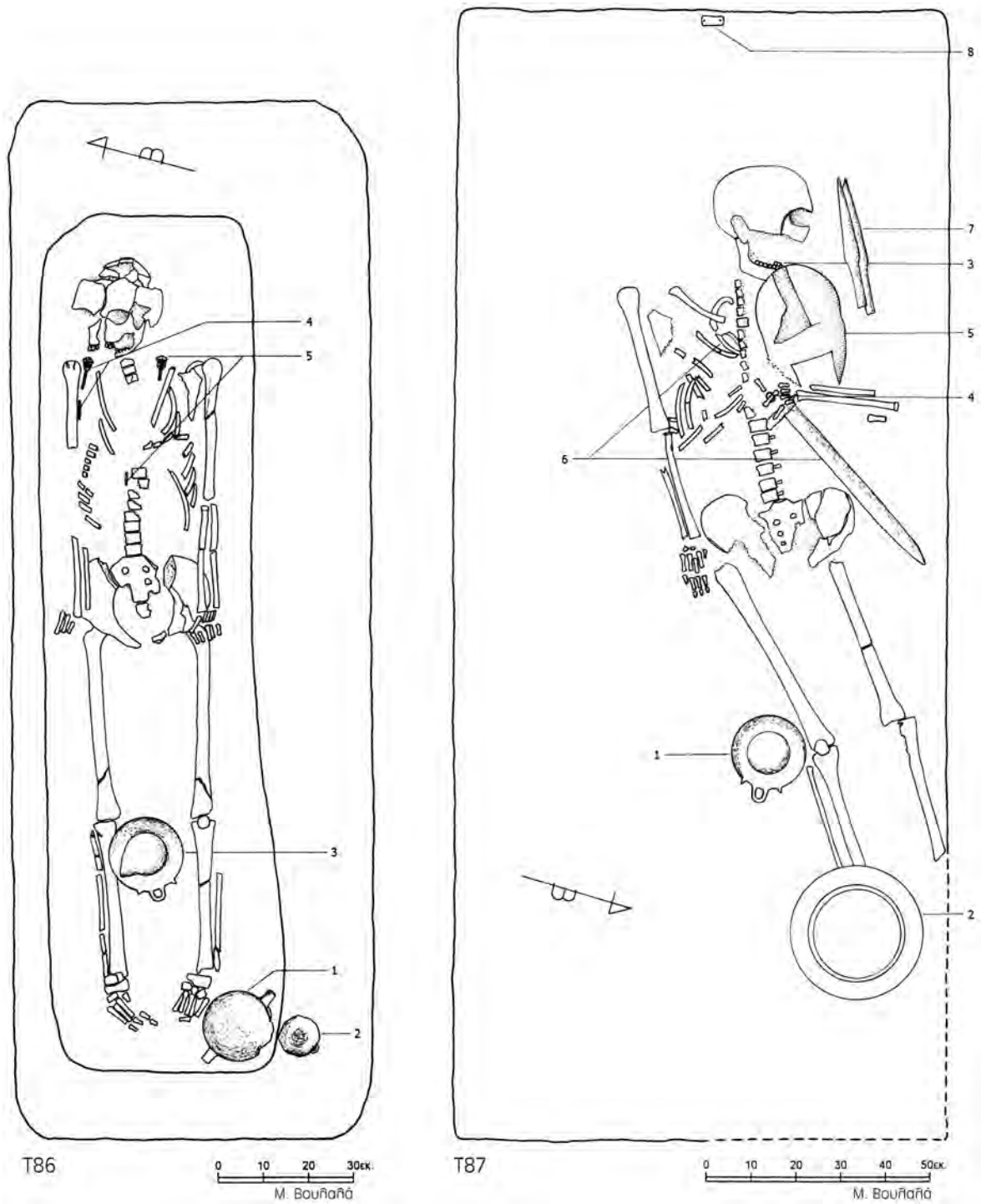
Σχέδ. 104

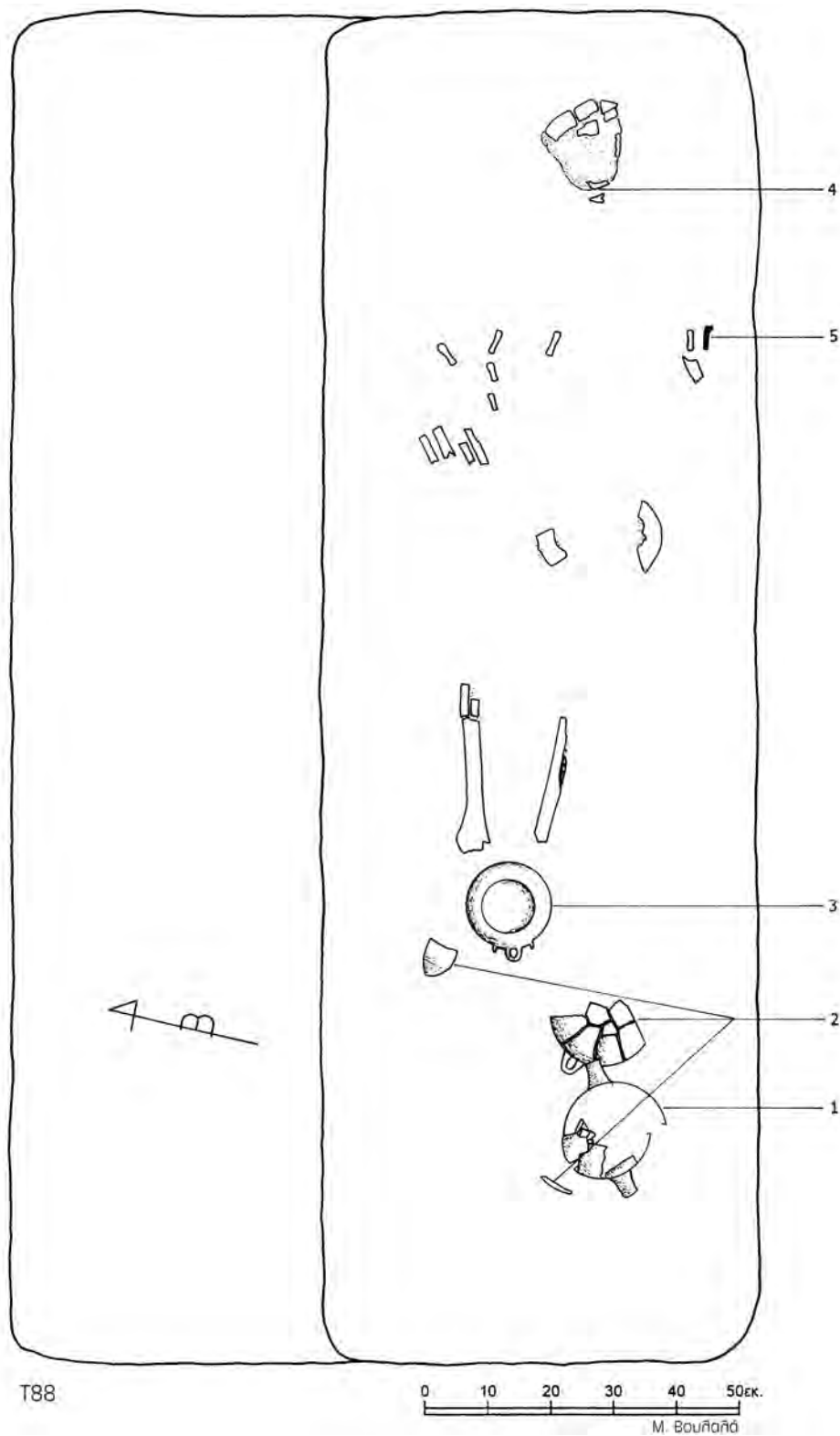
Σχέδ. 105

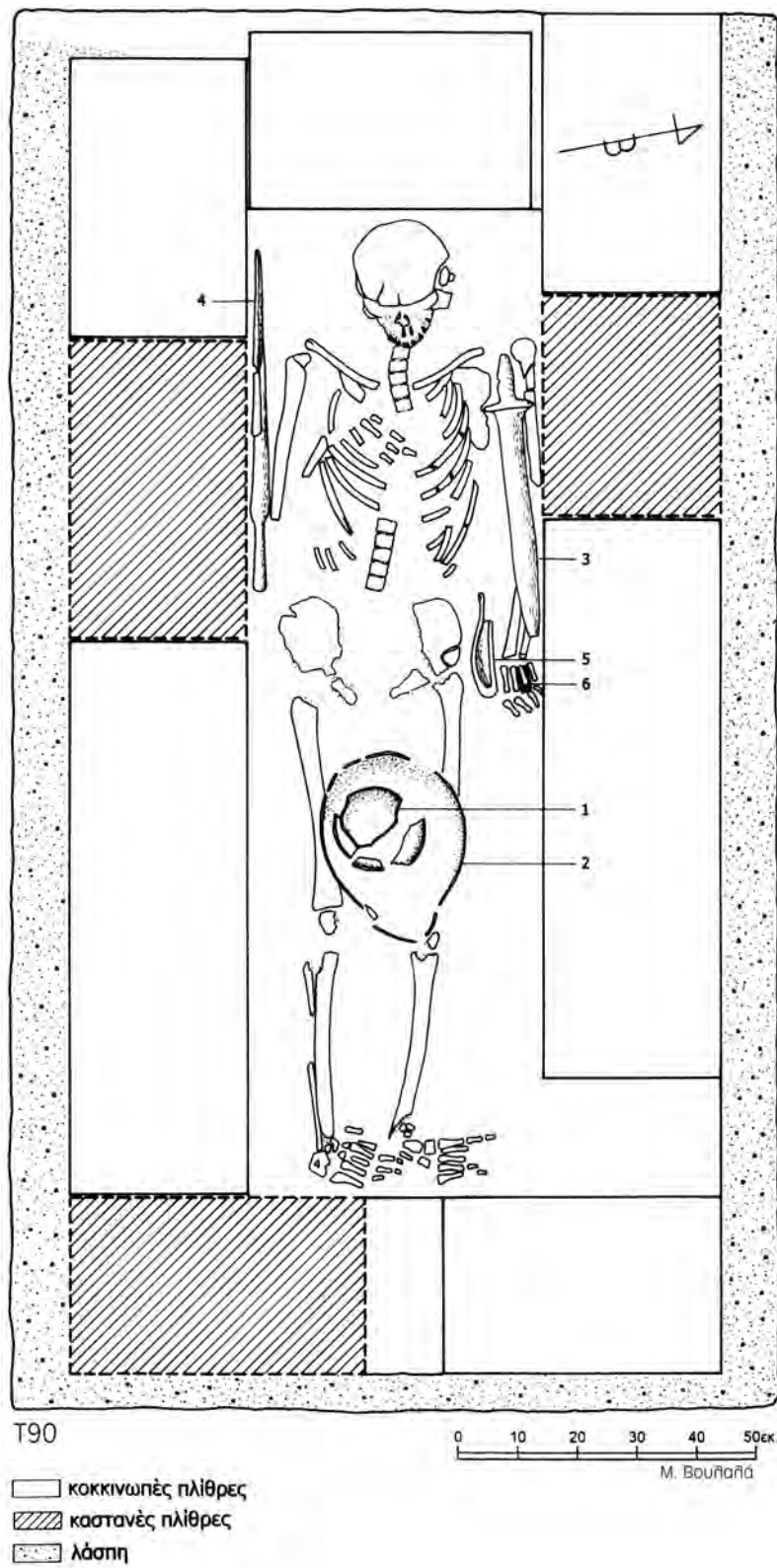
Σχέδ. 106

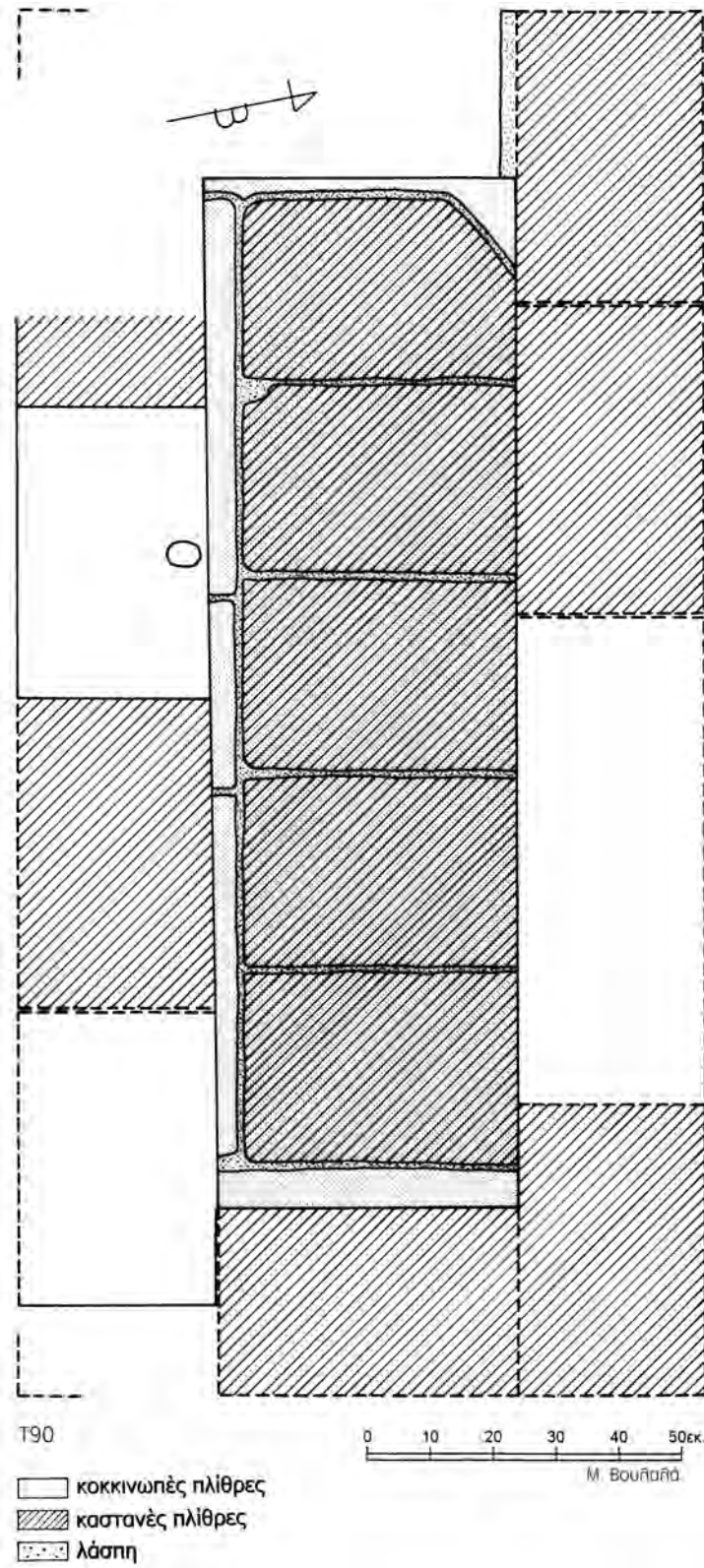
Σχέδ. 107-108

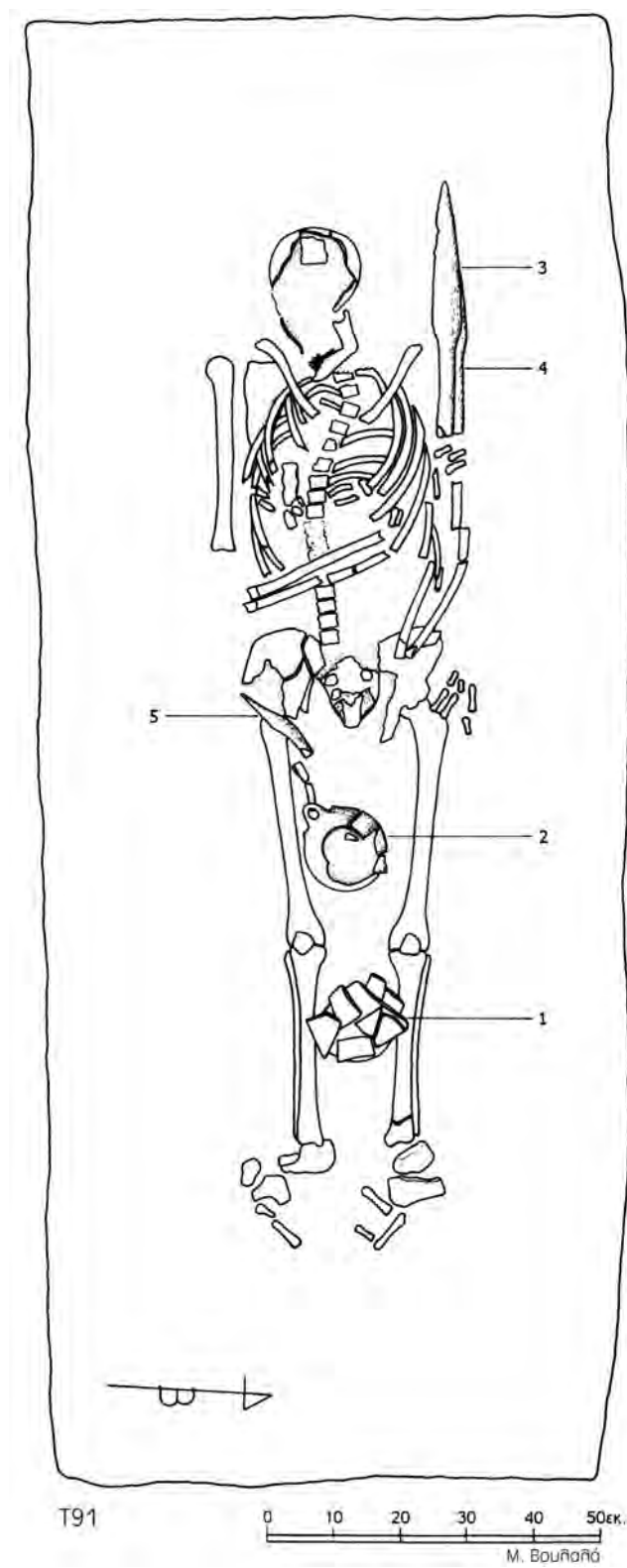
Σχέδ. 109

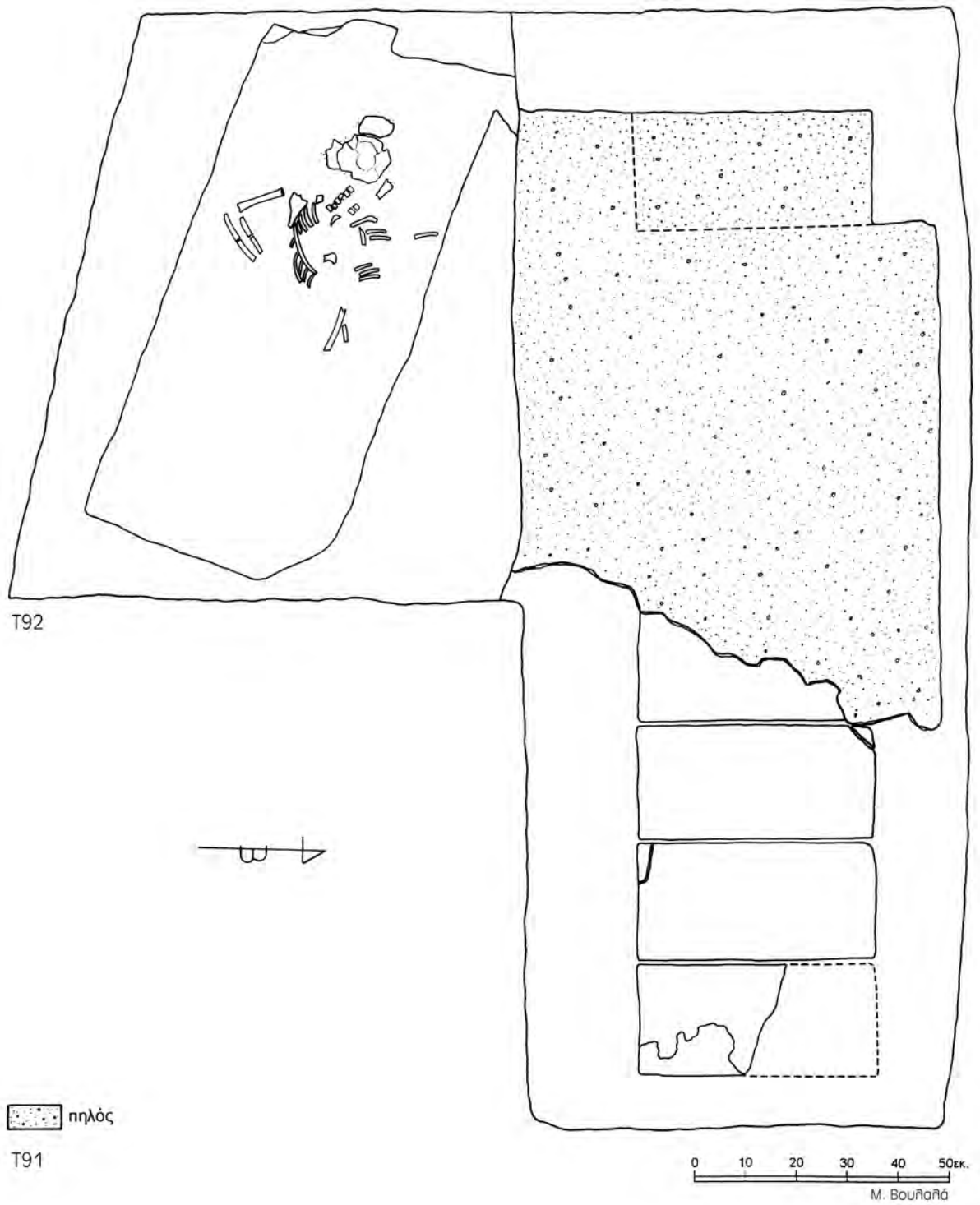
Σχέδ. 110

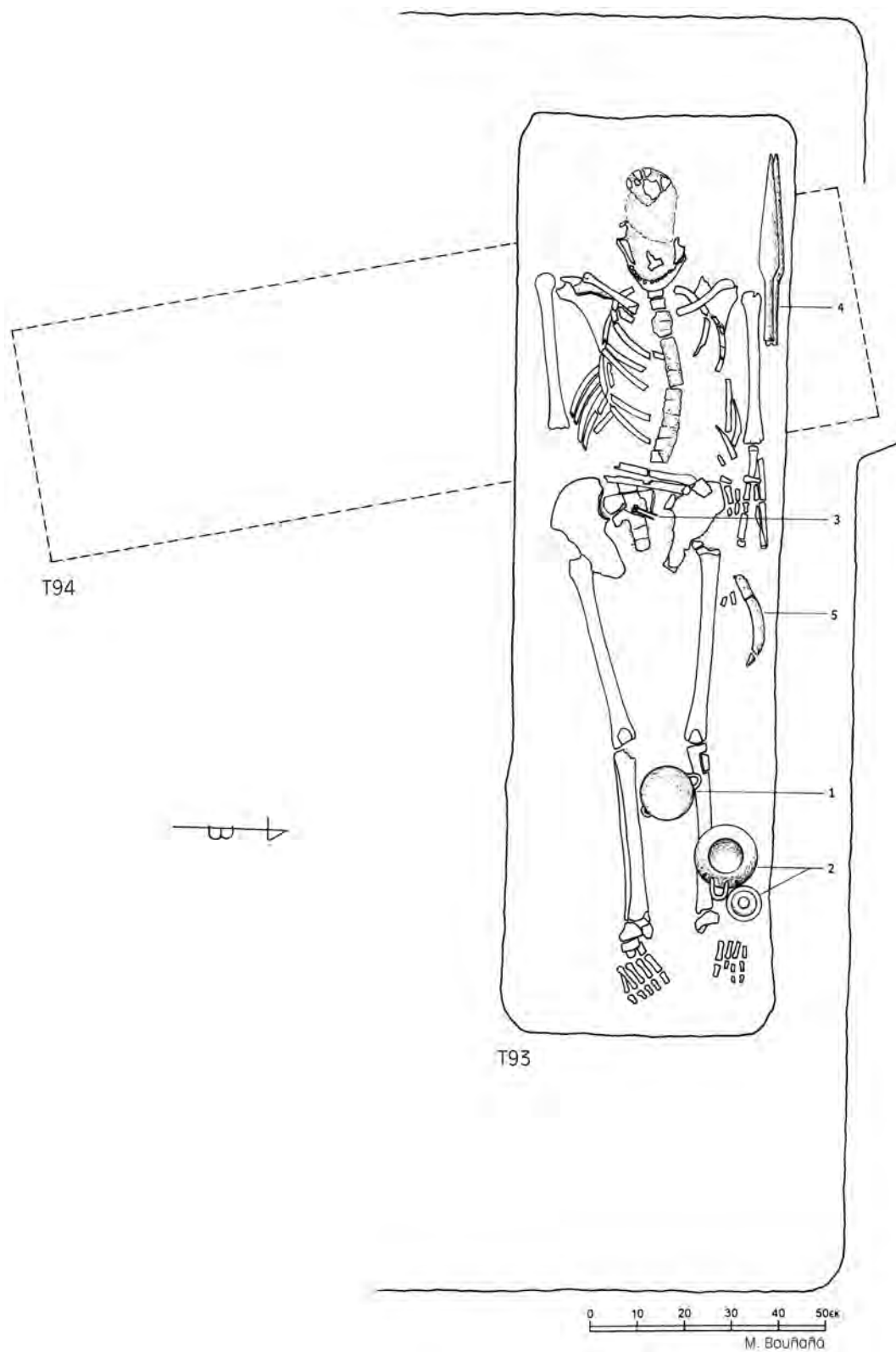
Σχέδ. 111

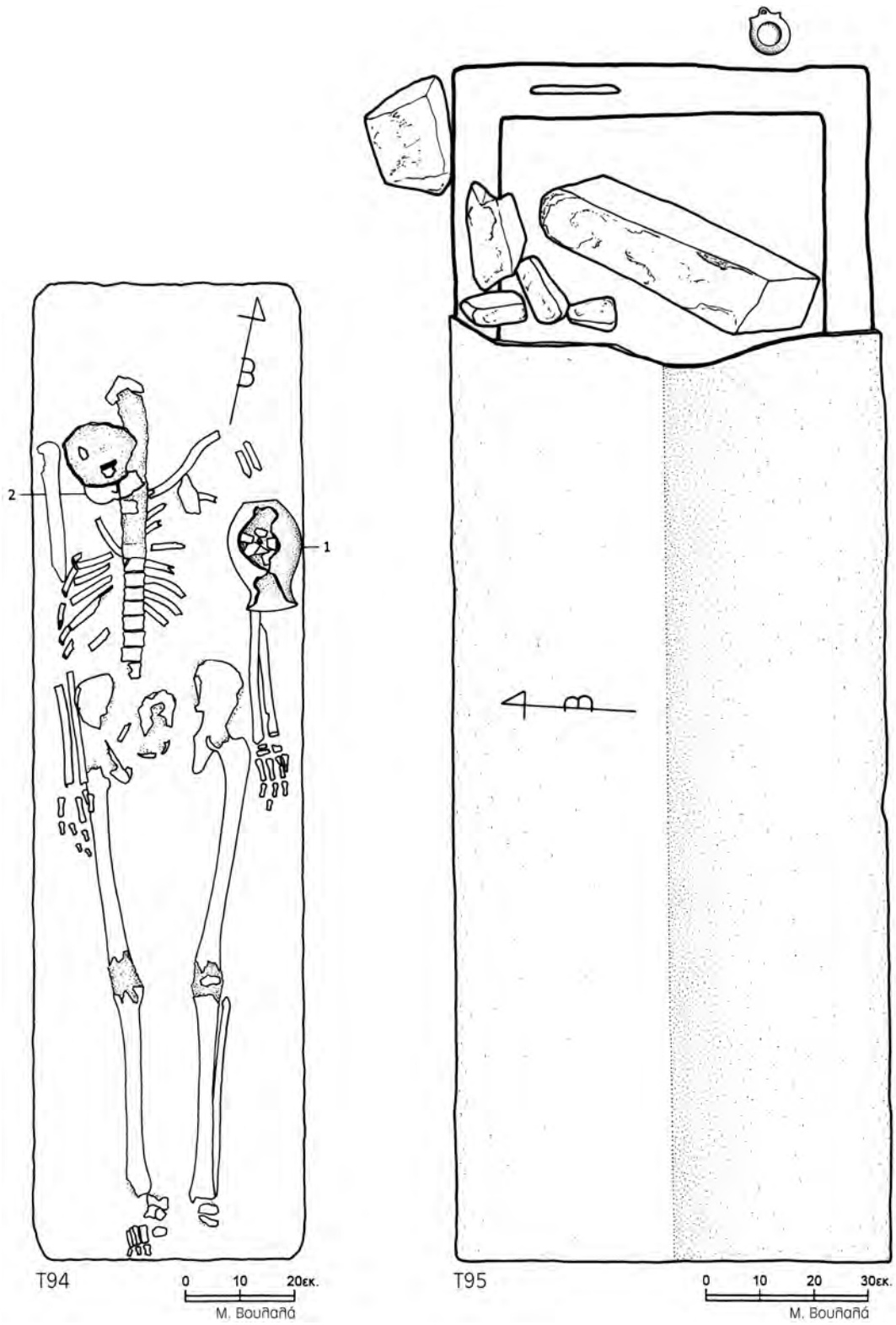
Σχέδ. 112

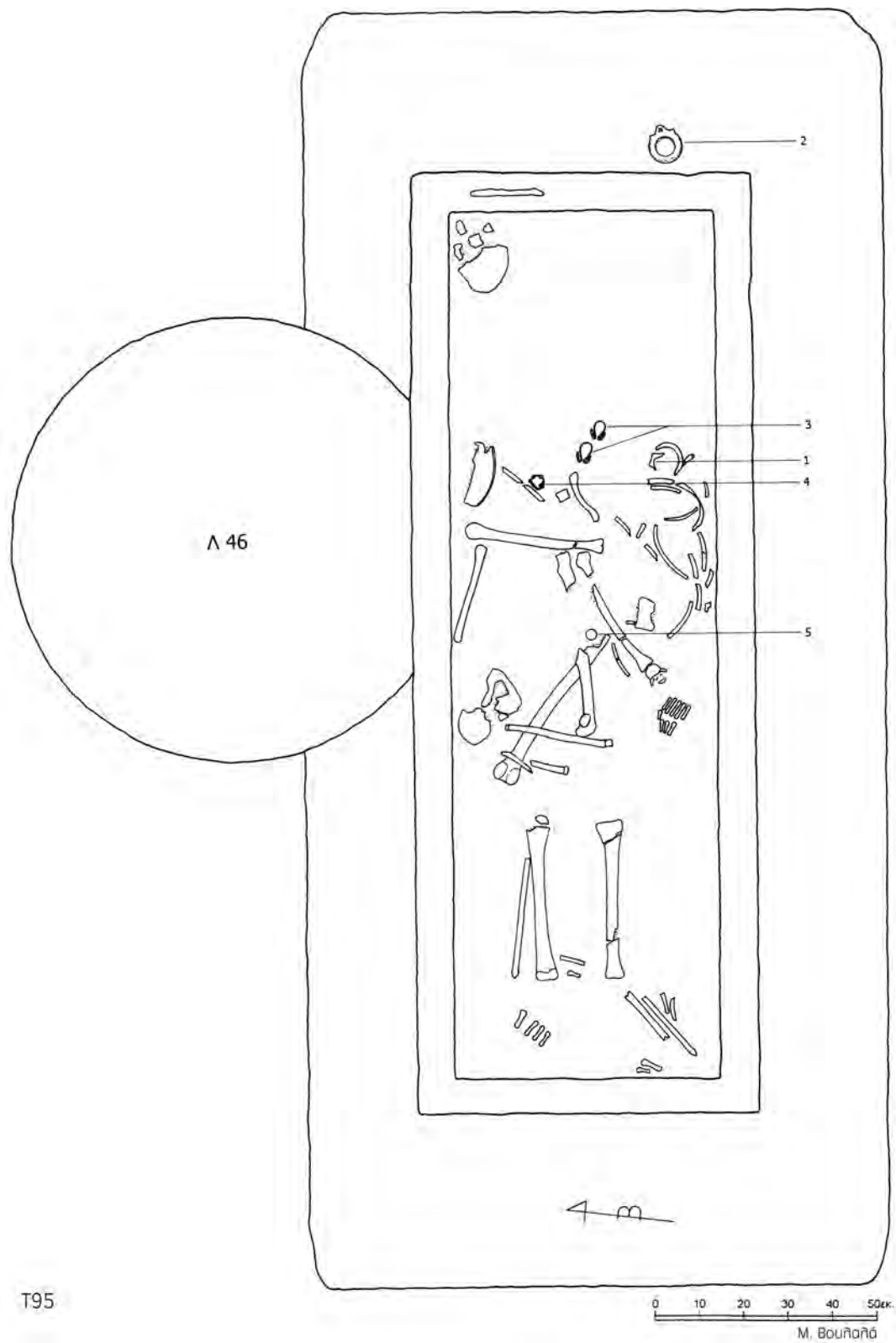
Σχέδ. 113

Σχέδ. 114

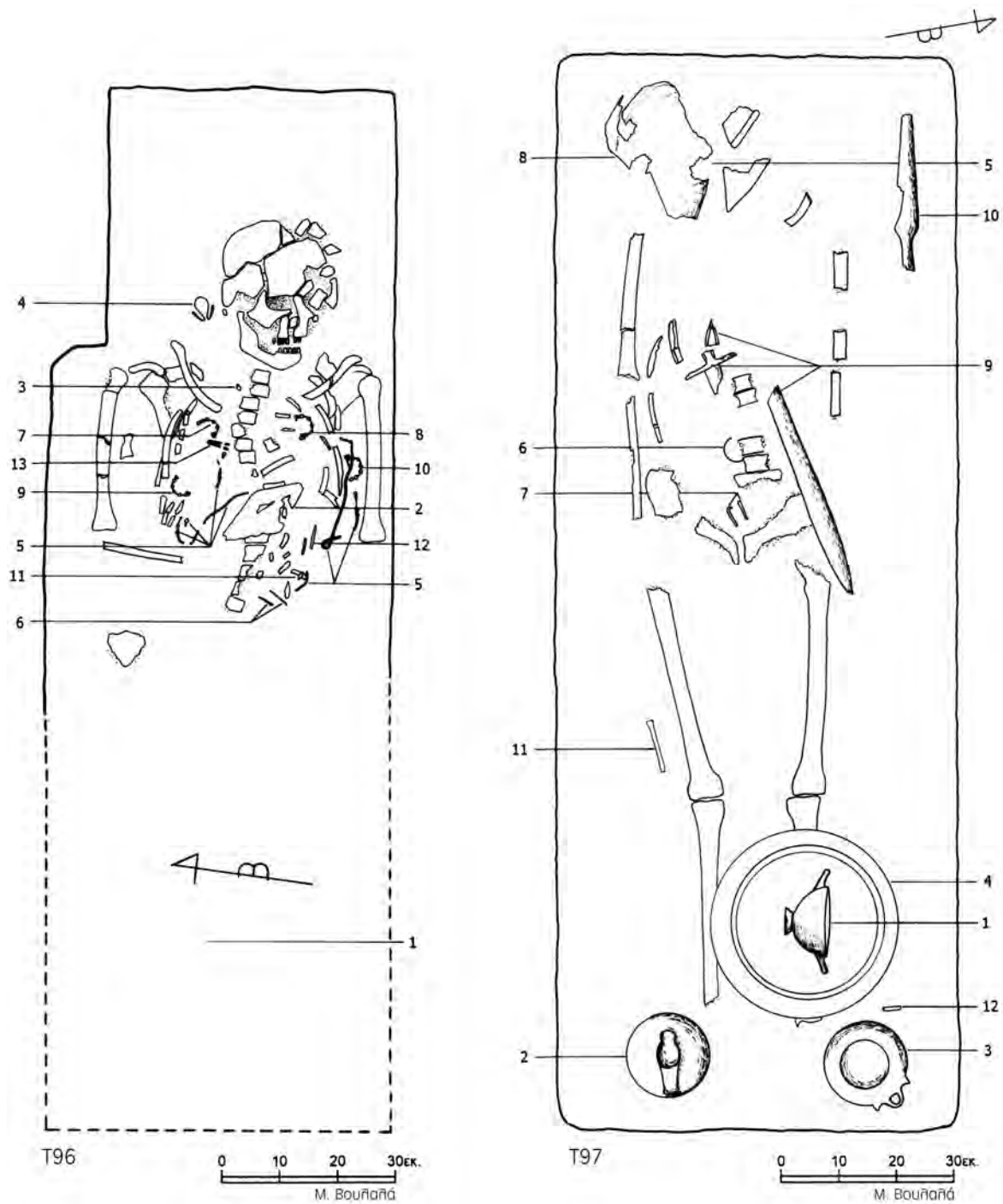

Σχέδ. 115-116

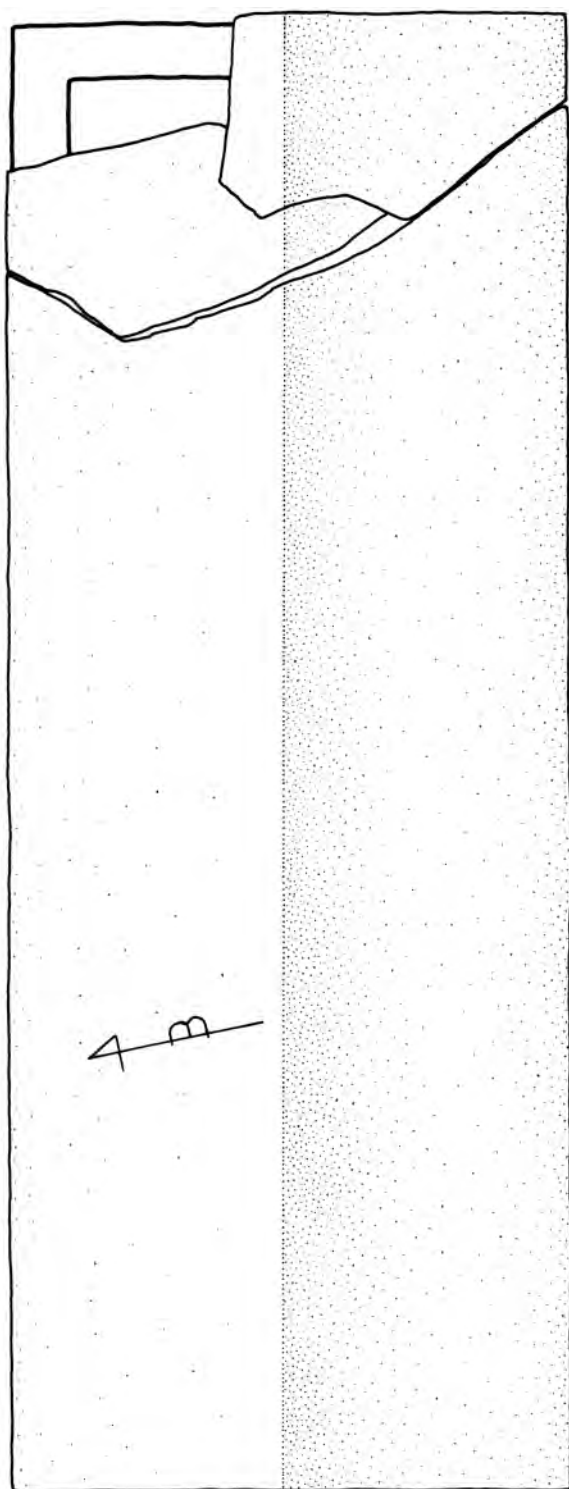

T95

Σχέδ. 117

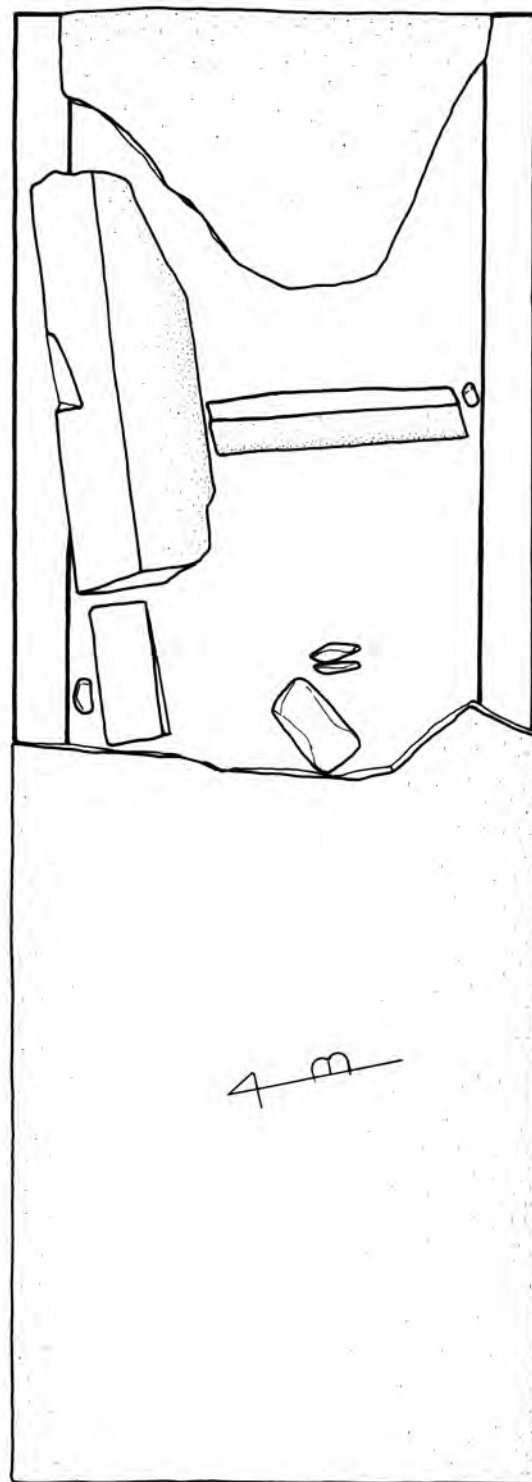

Σχέδ. 118-119

T98

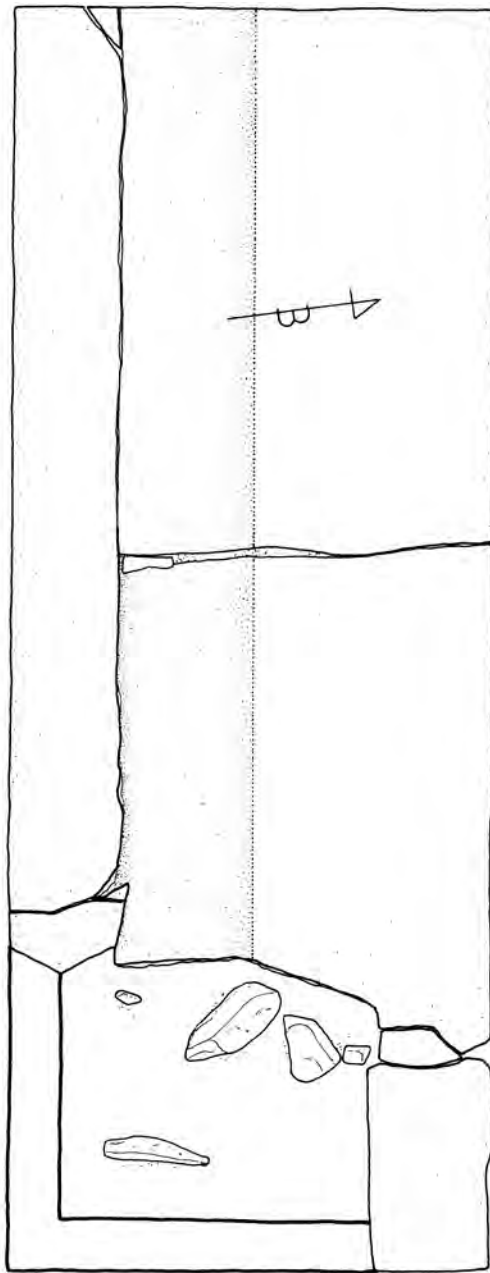
0 10 20 30εκ.
M. Βουβαλά

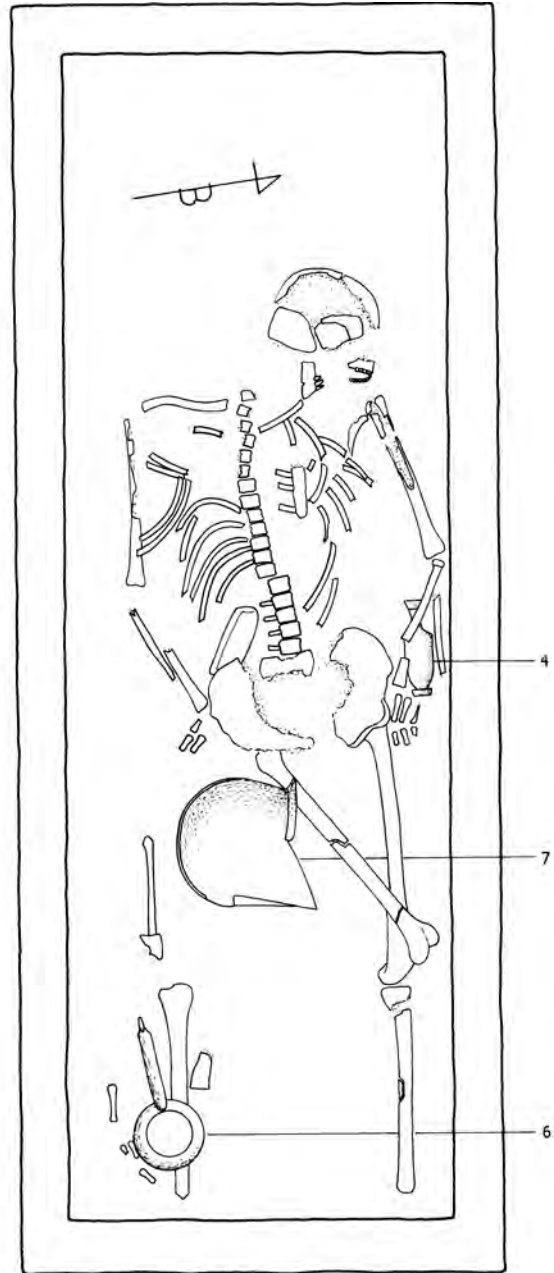
T99

0 10 20 30εκ.
M. Βουβαλά

Σχέδ. 120-121

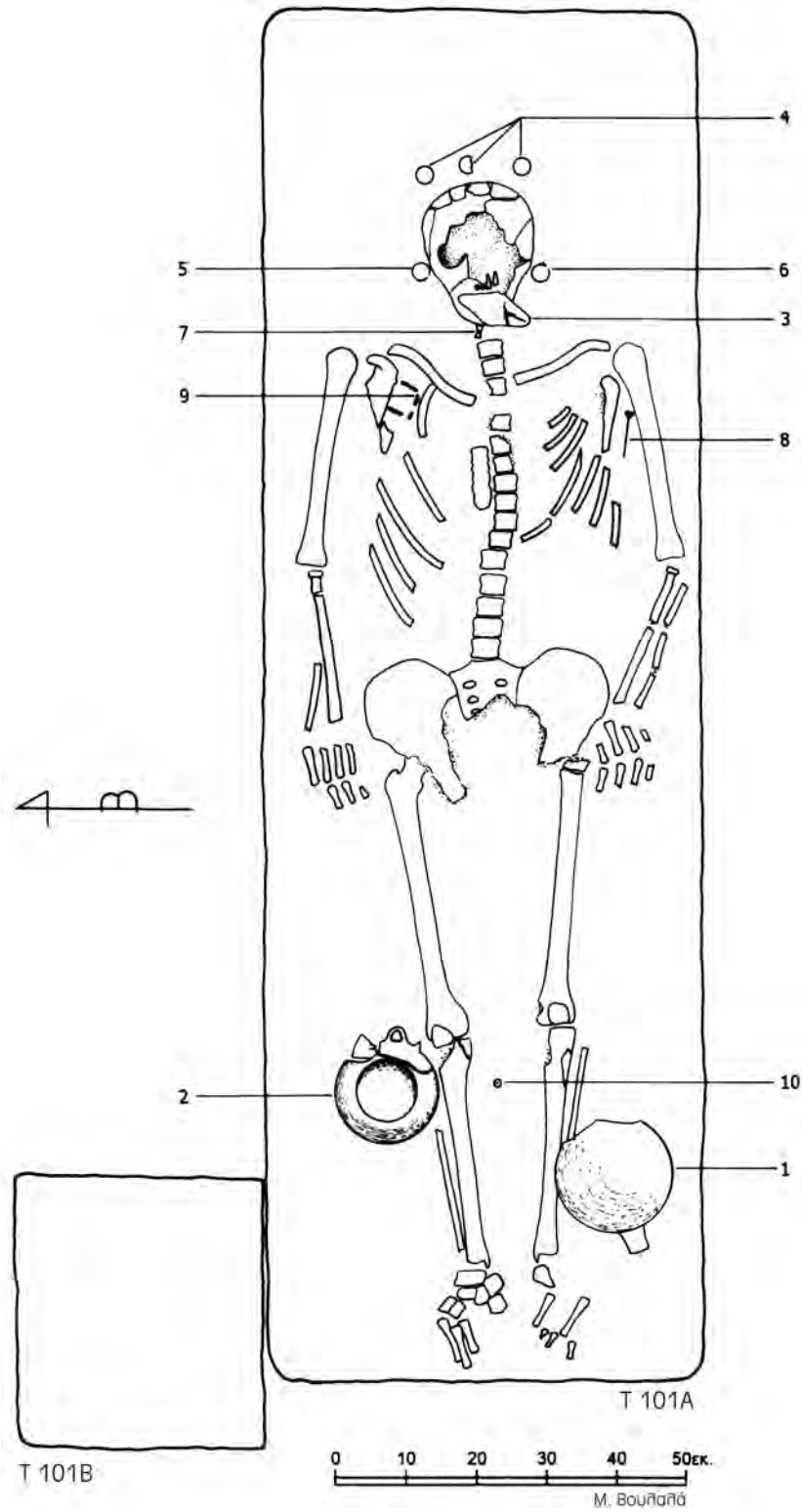

T100

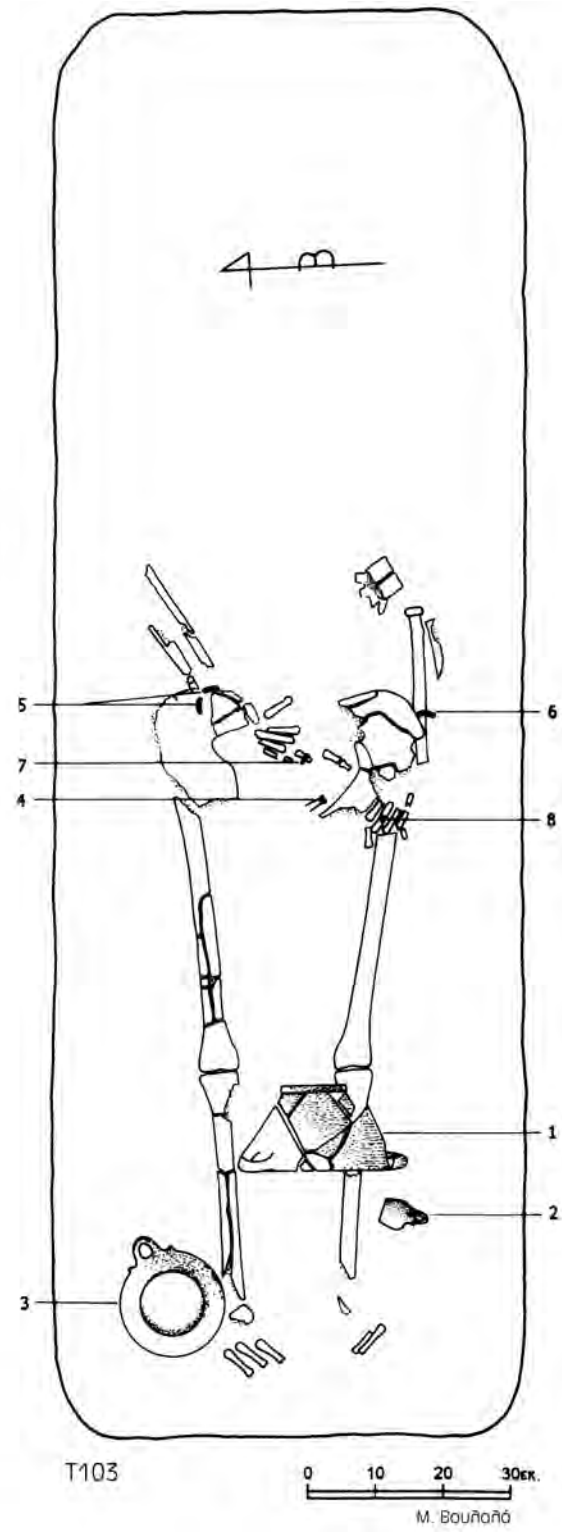
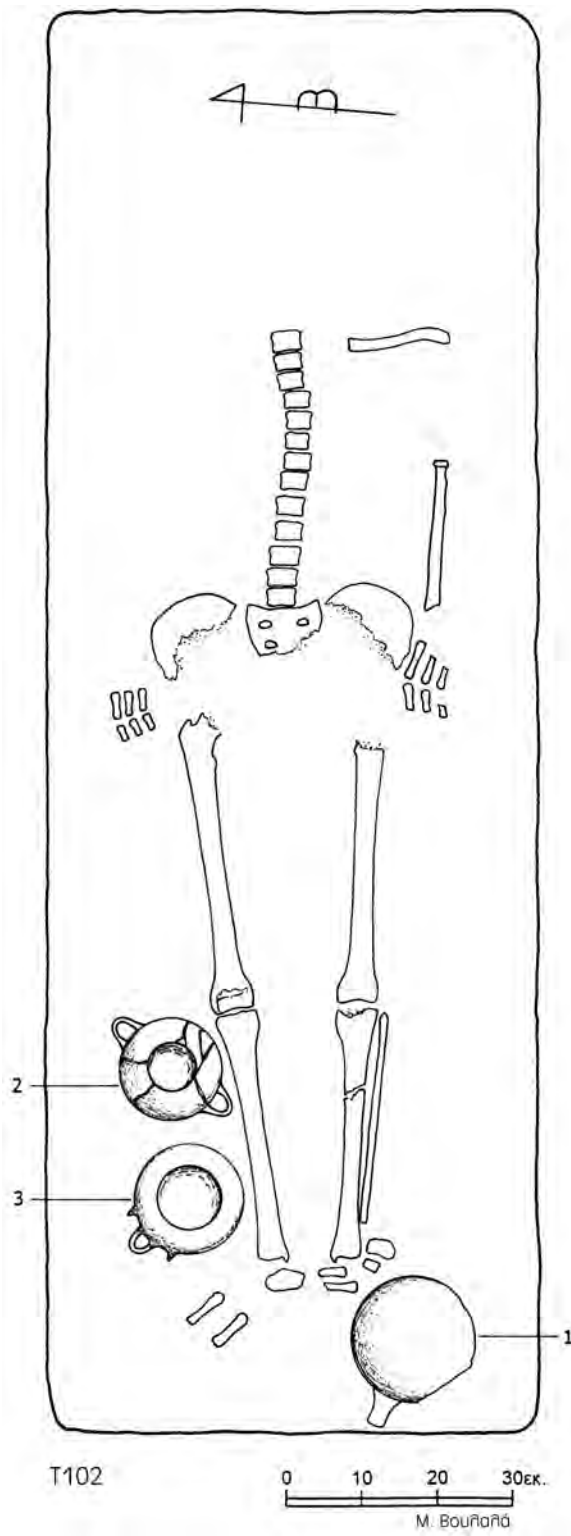

0 10 20 30 40 50εκ.
Μ. Βουλιανά

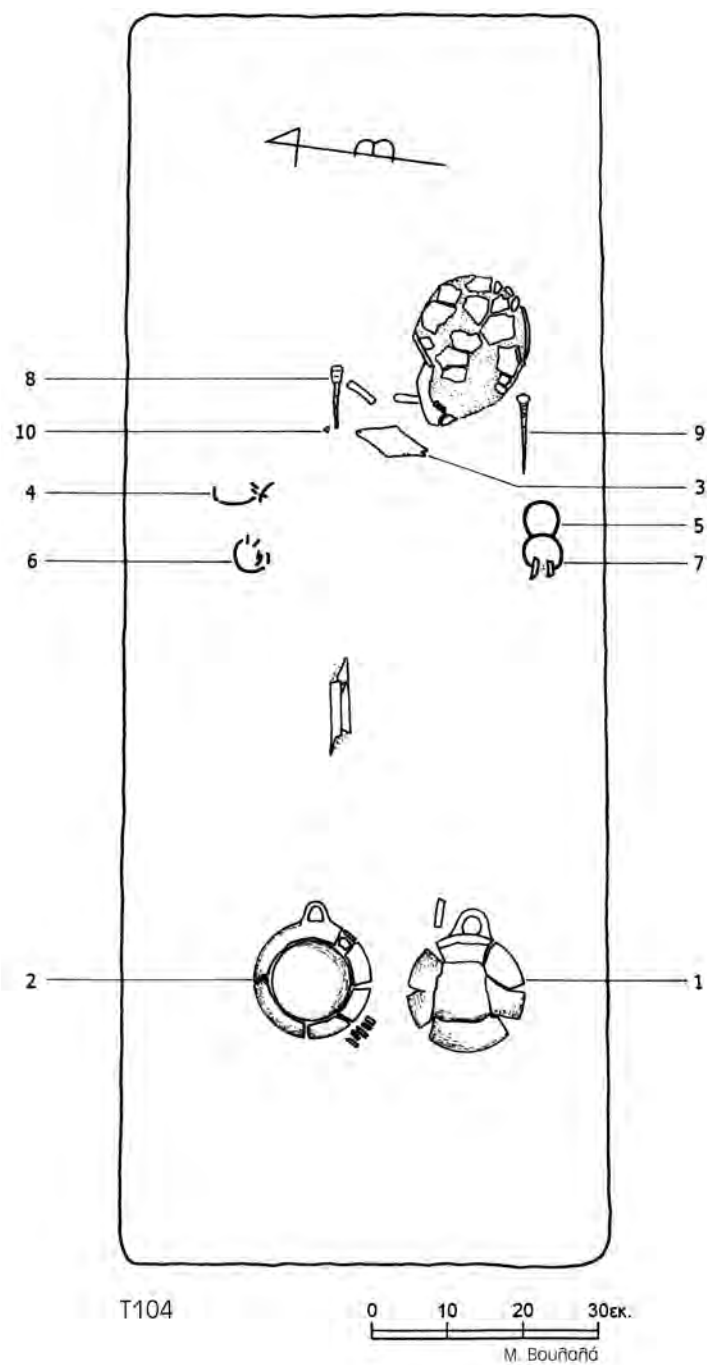
Σχέδ. 122-123

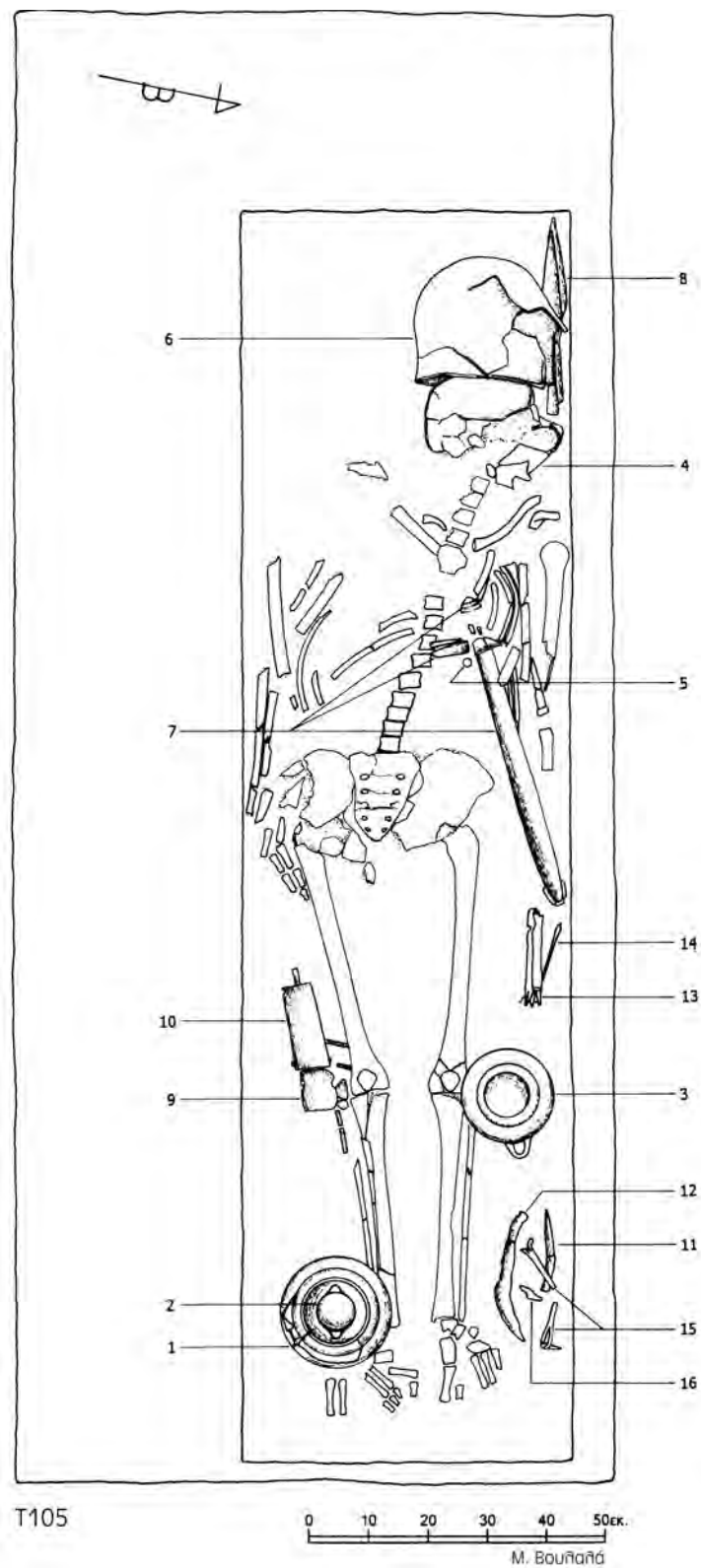
Σχέδ. 124

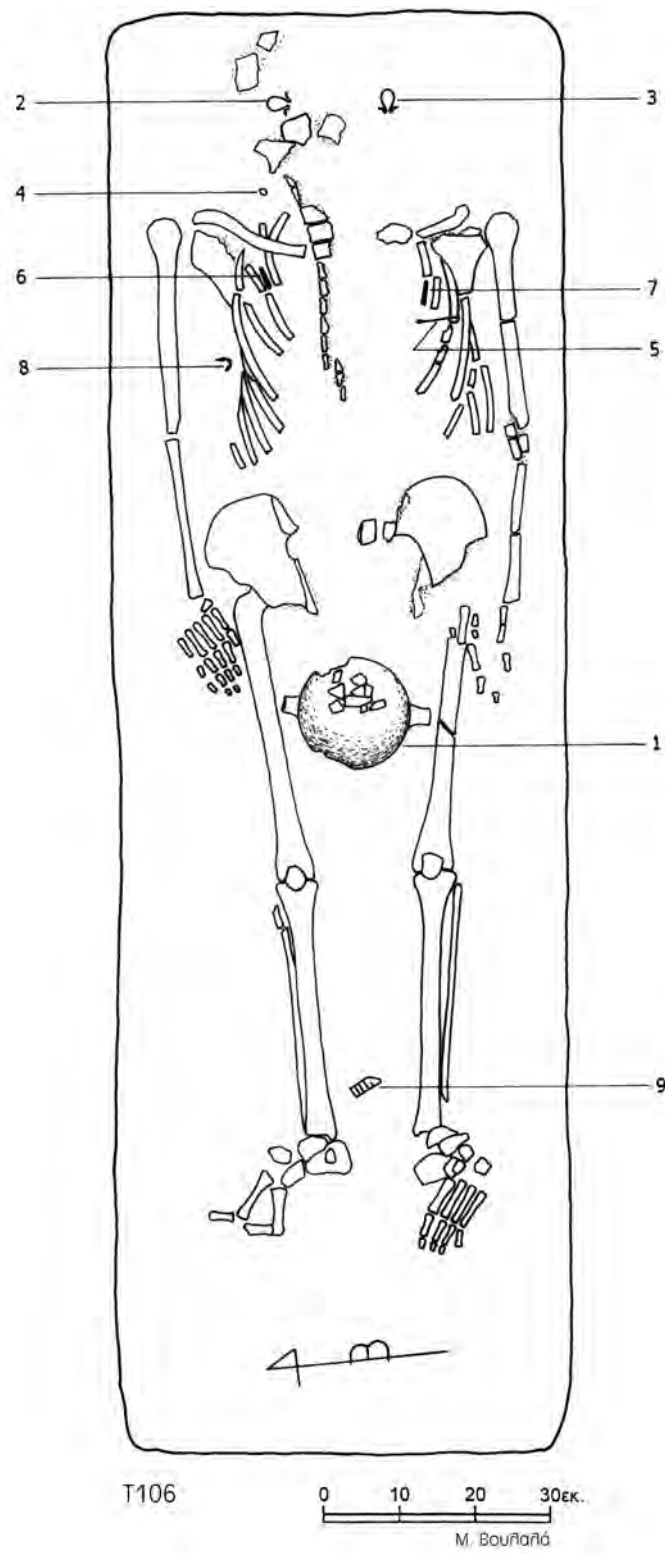
Σχέδ. 125-126

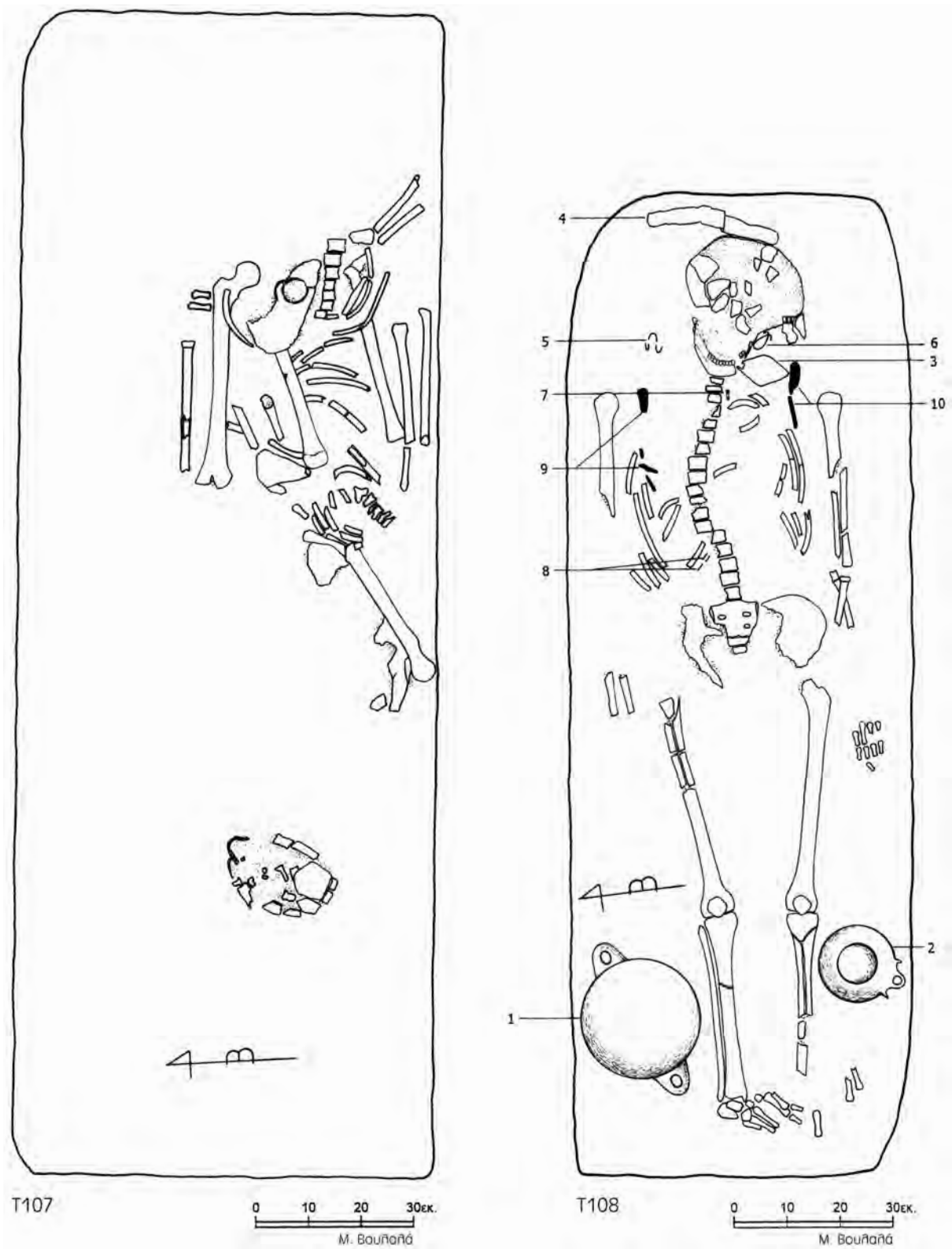
Σχέδ. 127

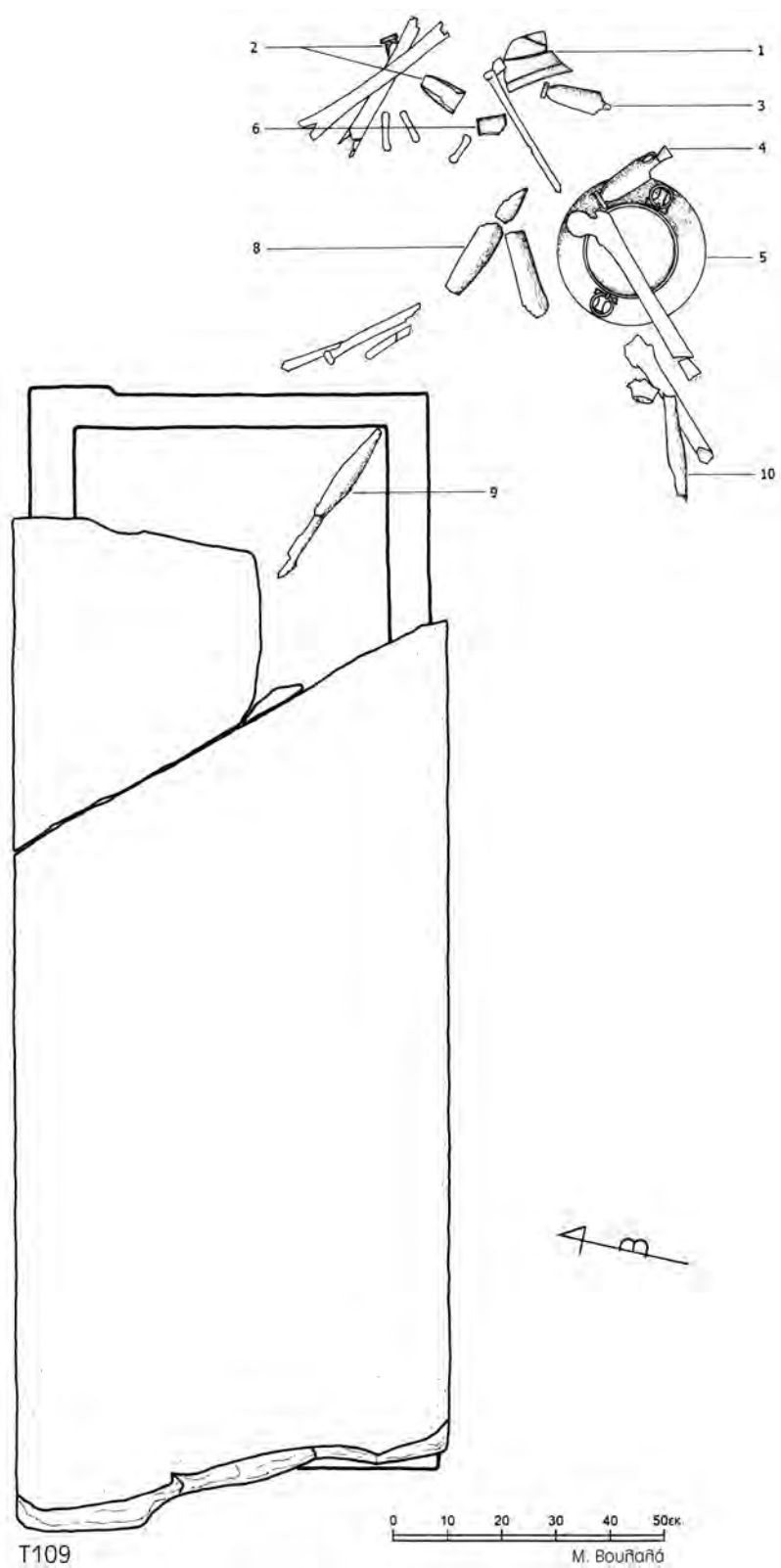
Σχέδ. 128

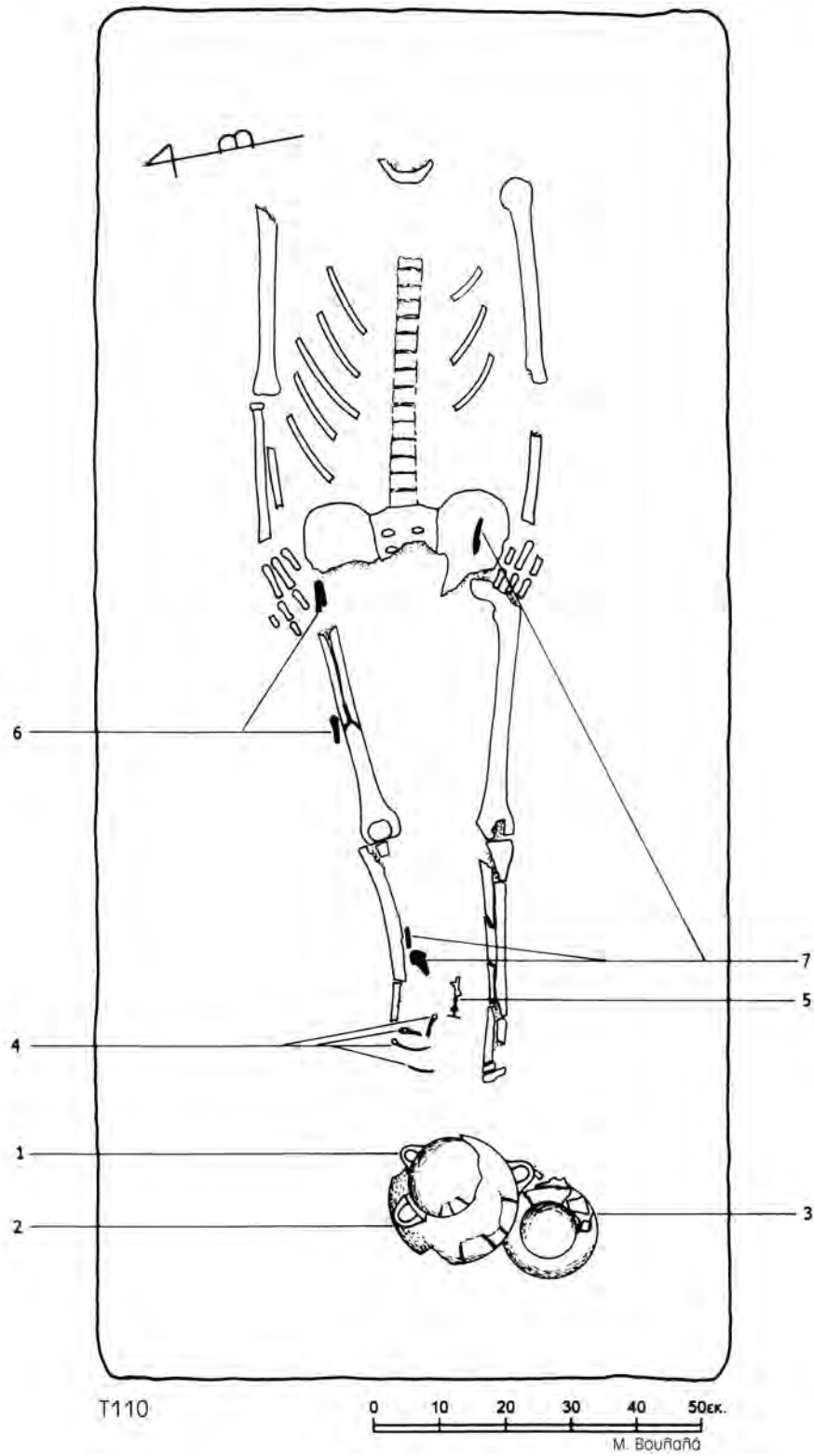
Σχέδ. 129

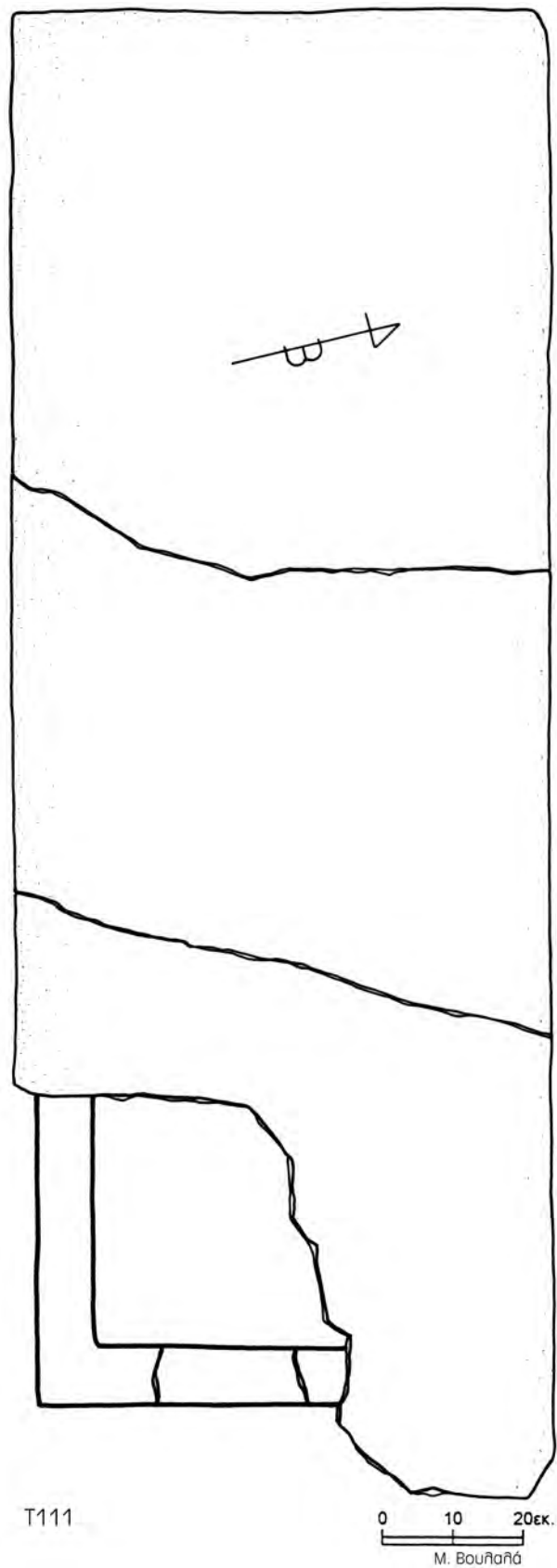
Σχέδ. 130-131

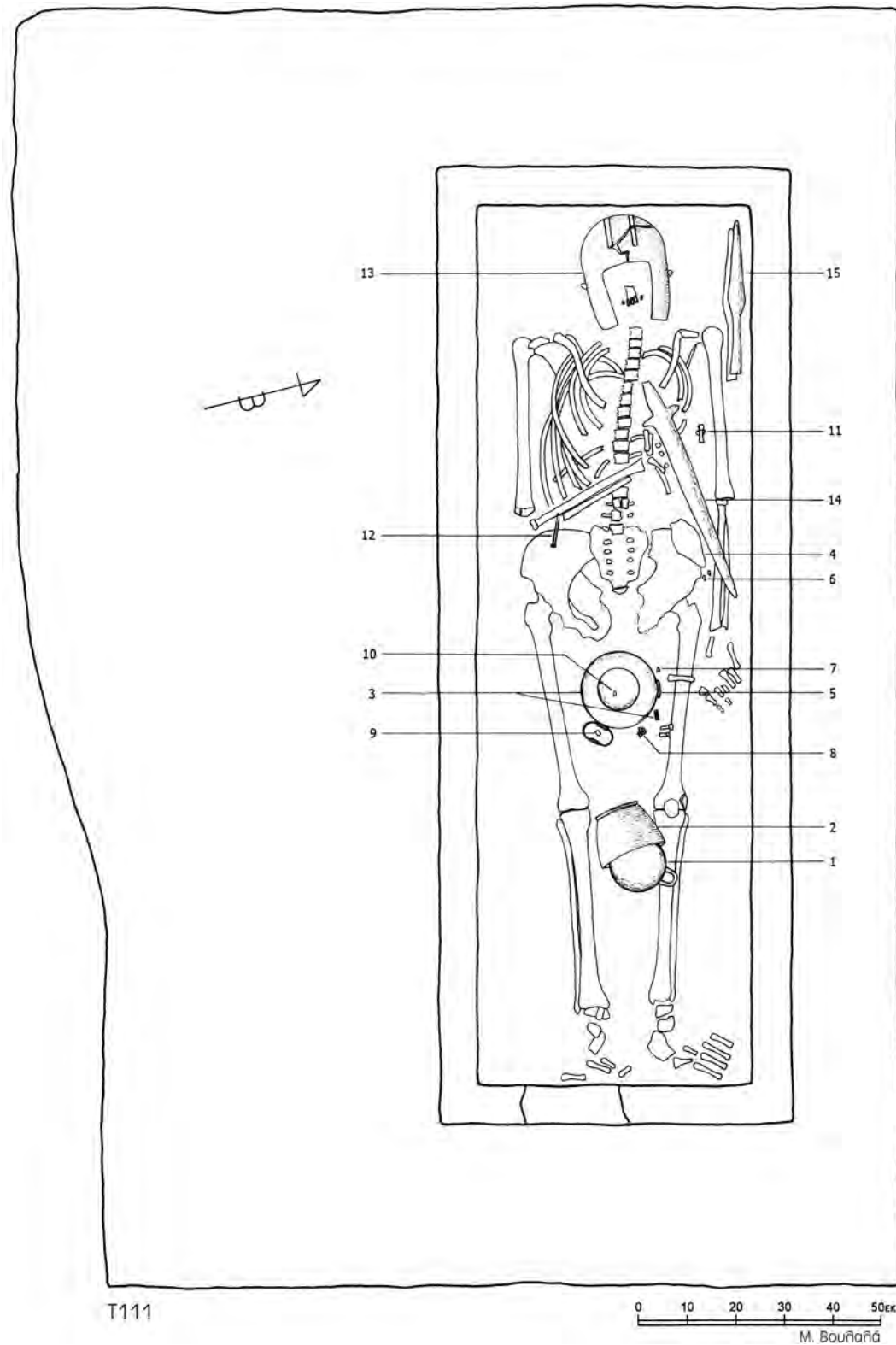
Σχέδ. 132

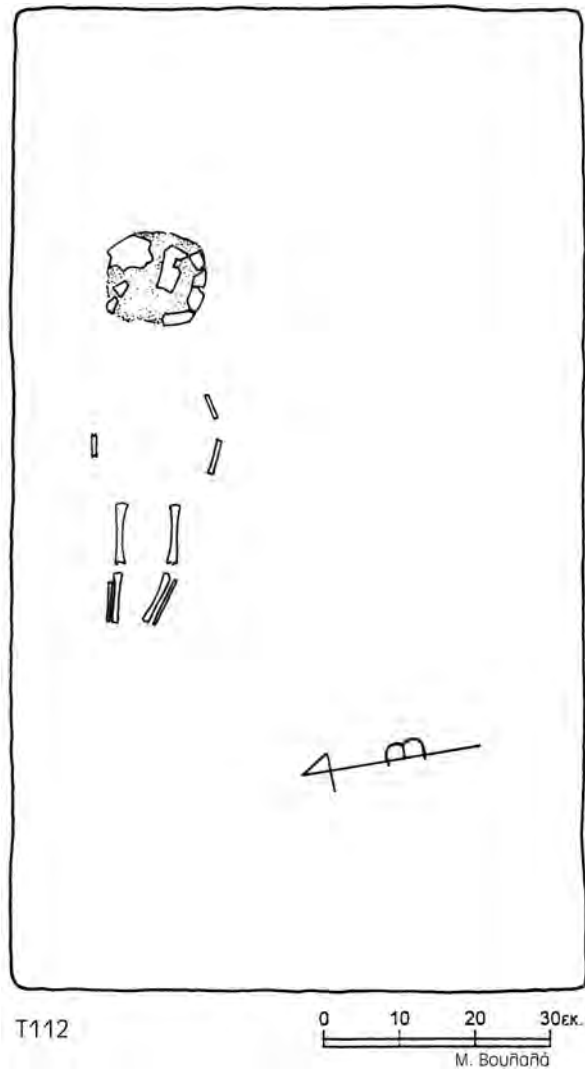
Σχέδ. 133

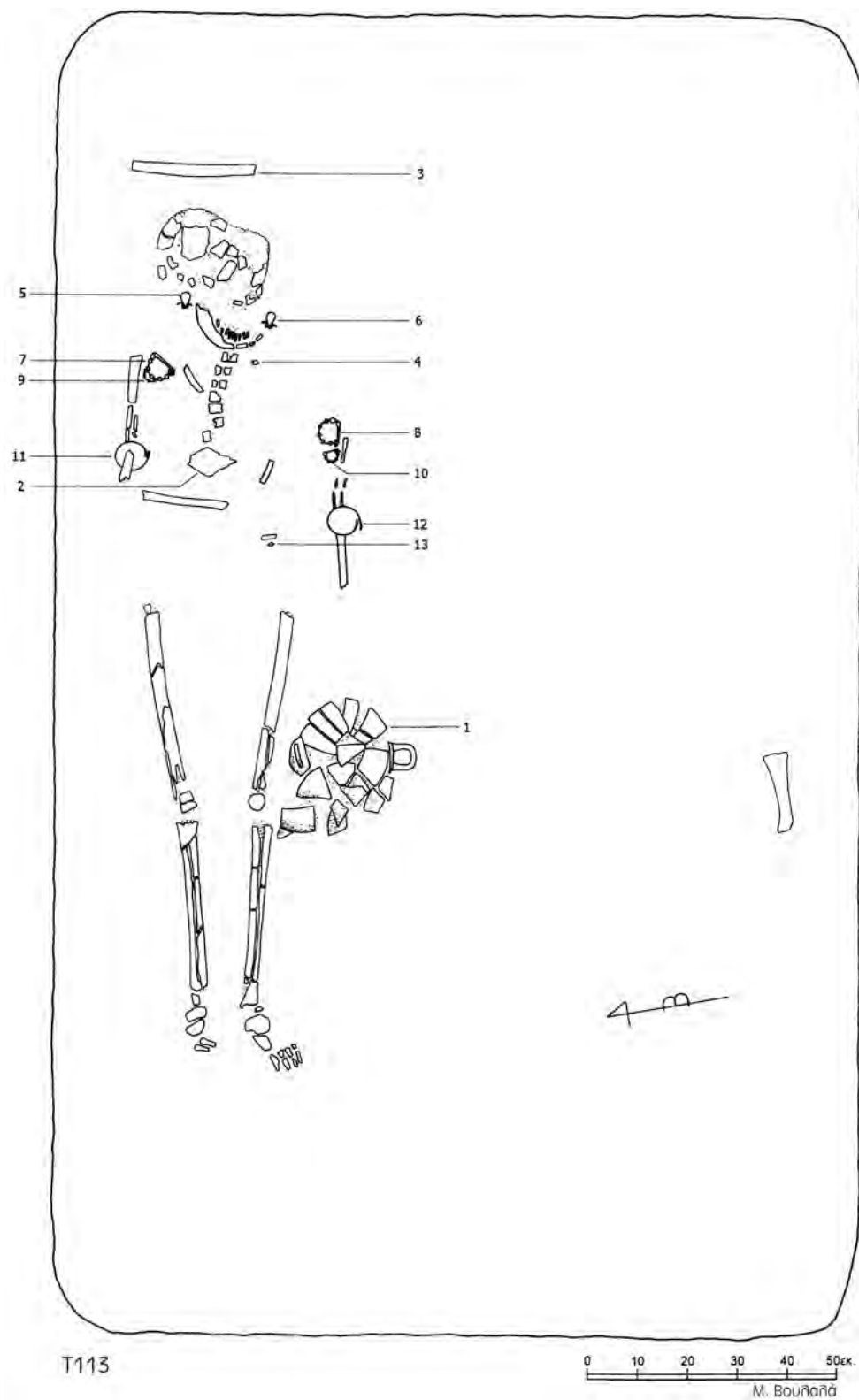
Σχέδ. 134

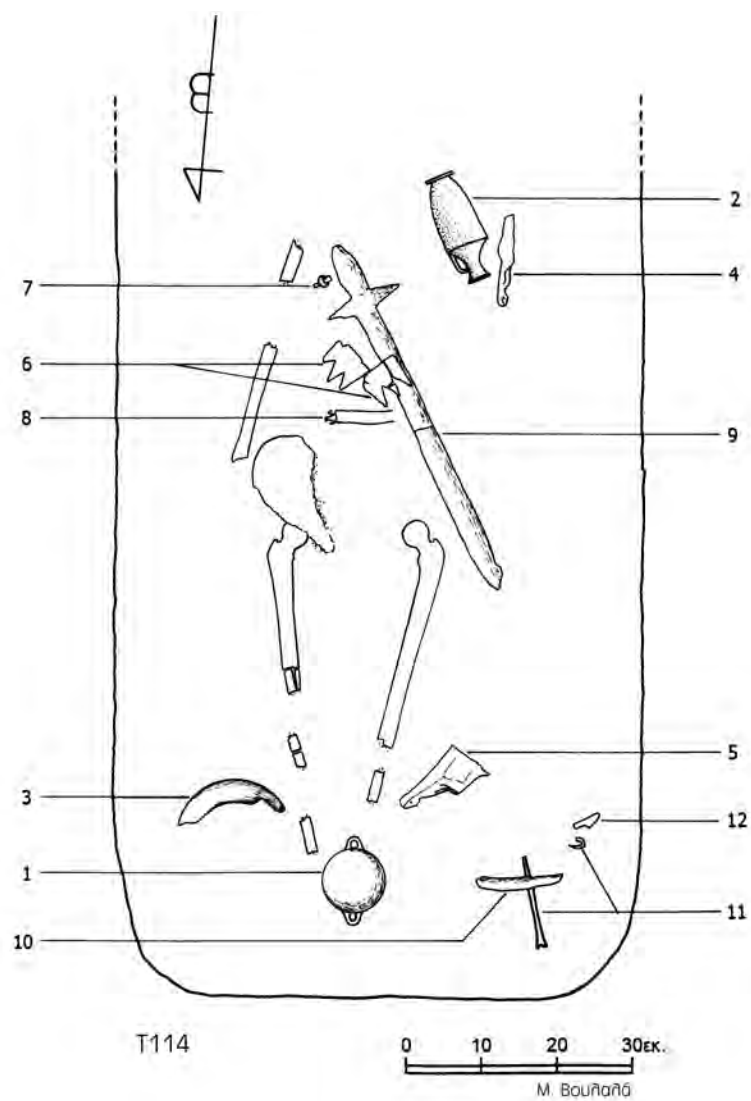
Σχέδ. 135

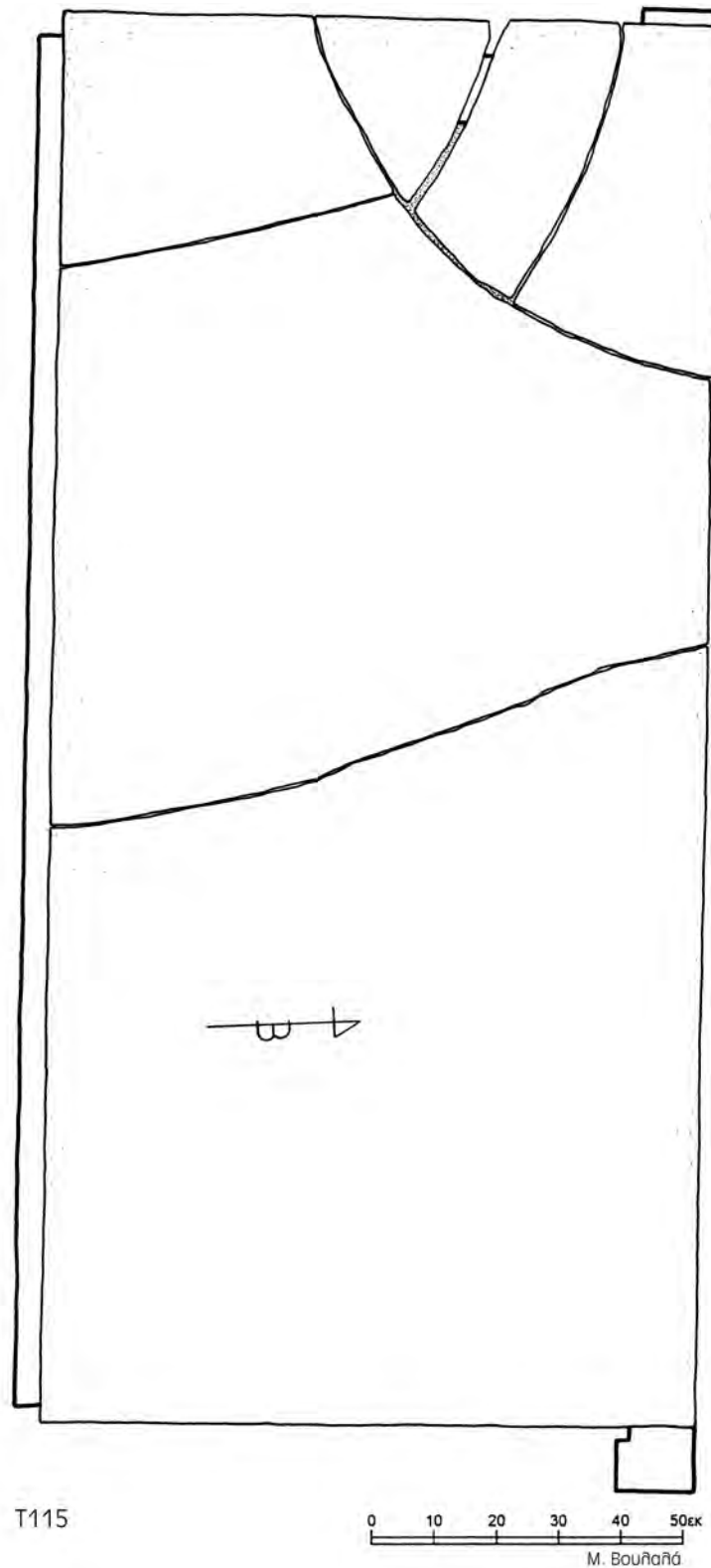
Σχέδ. 136

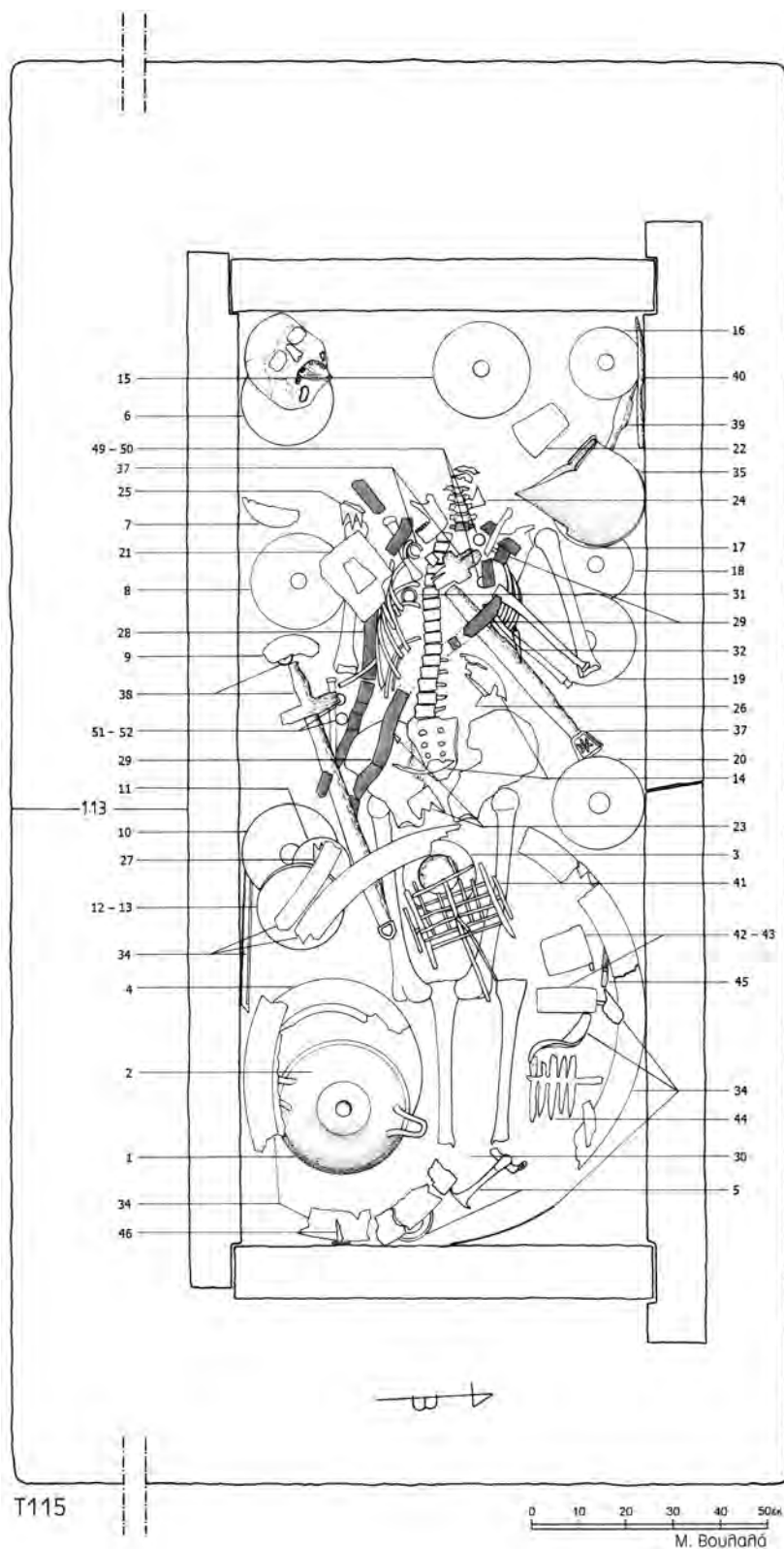
Σχέδ. 137

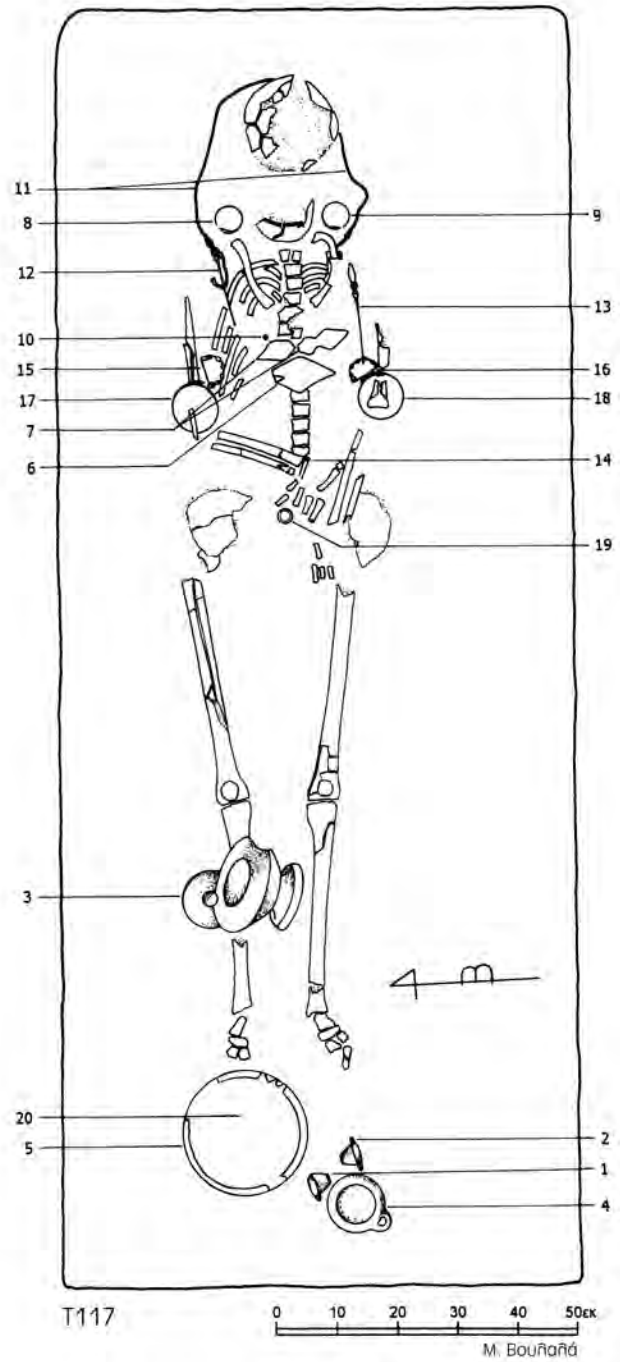
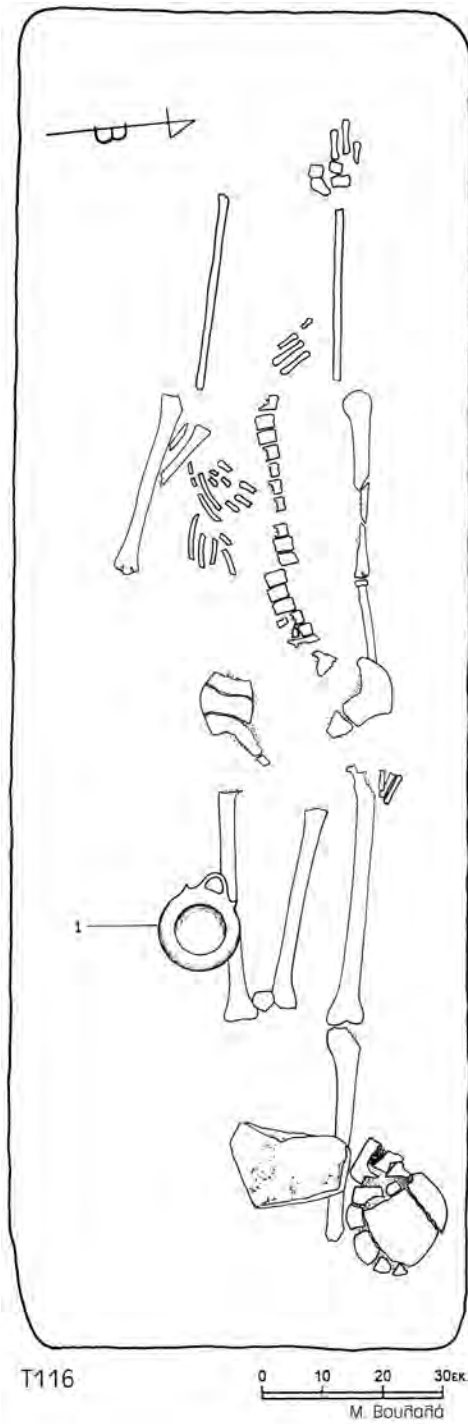
Σχέδ. 138

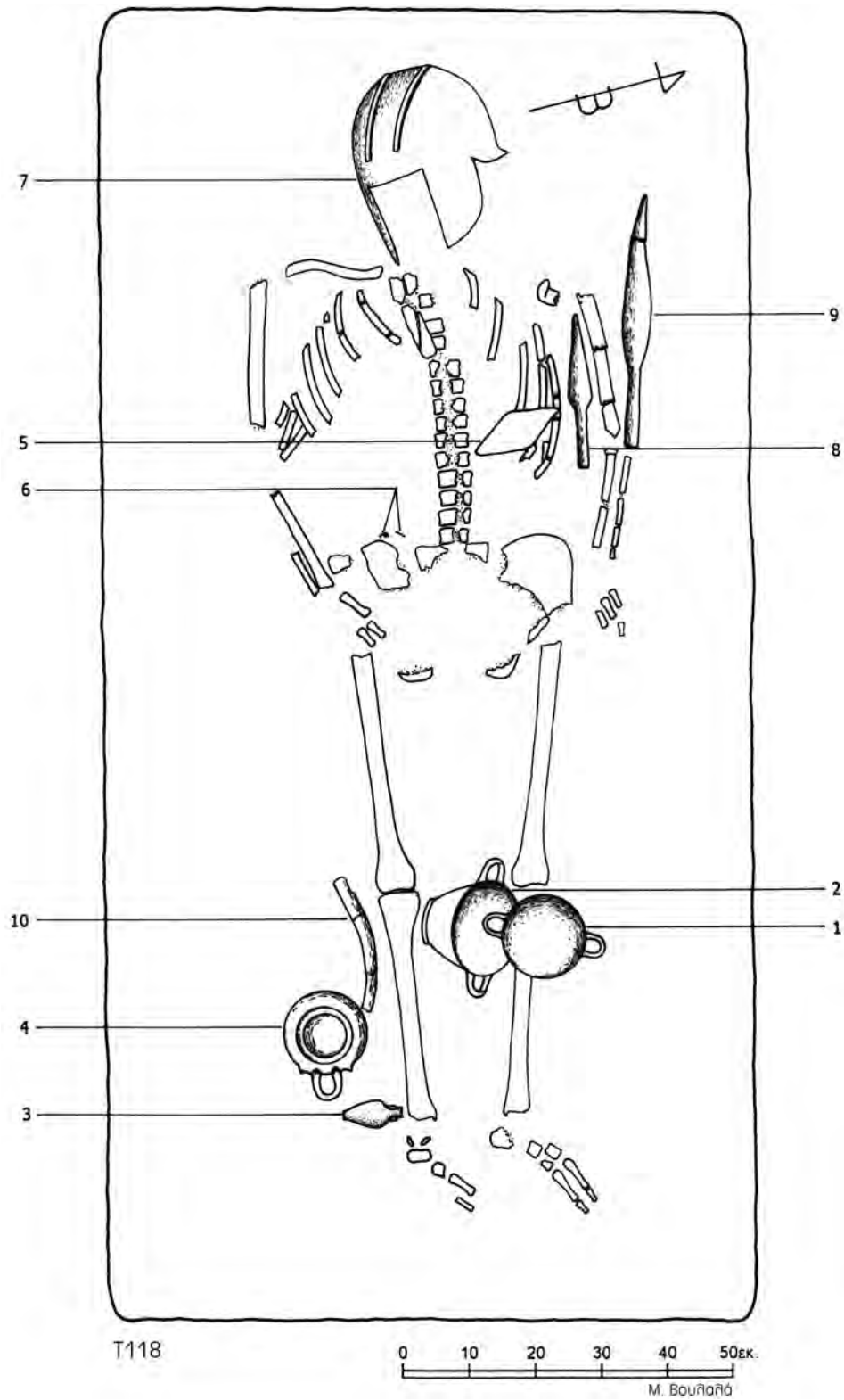
Σχέδ. 139

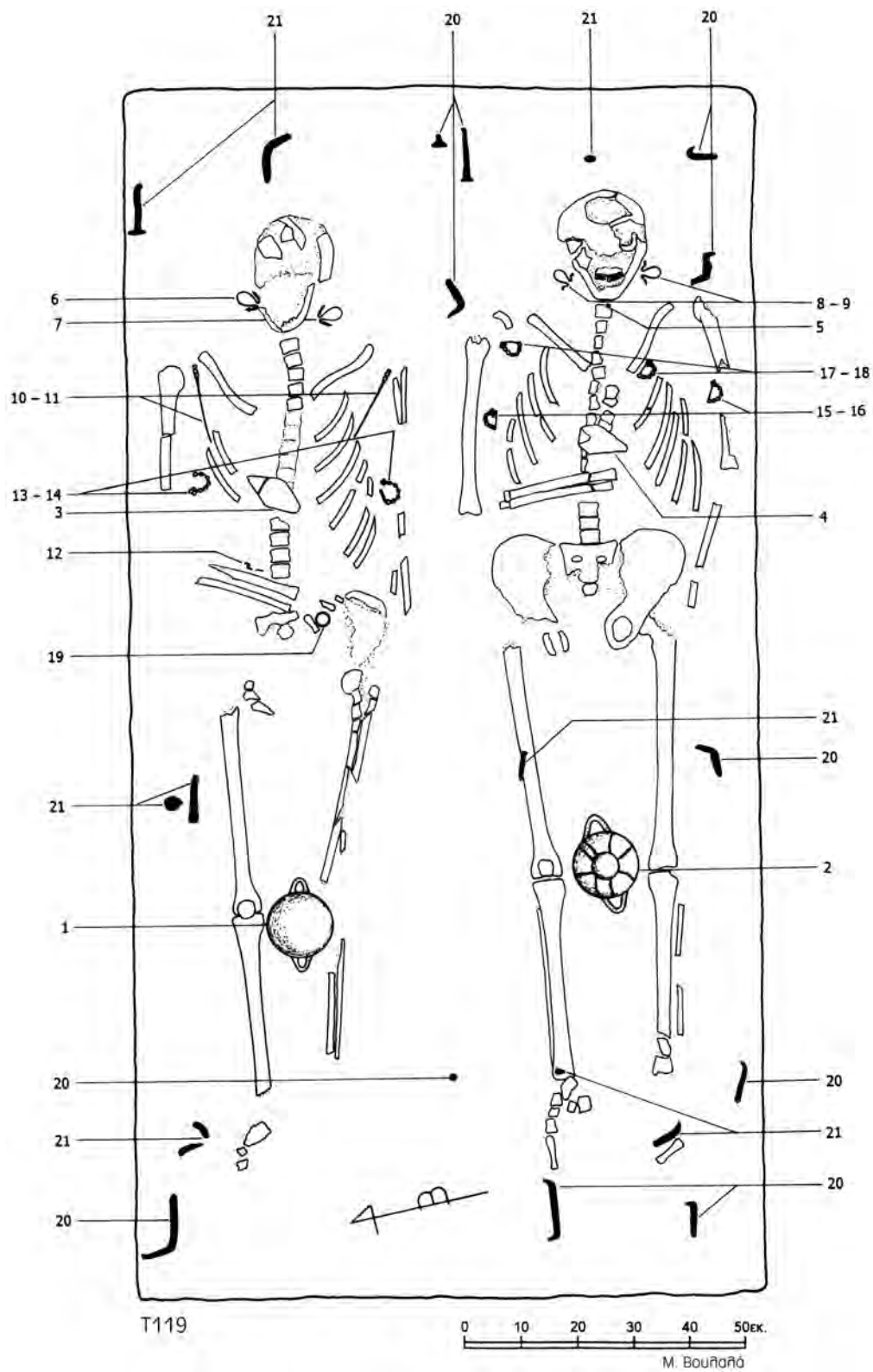
Σχέδ. 140

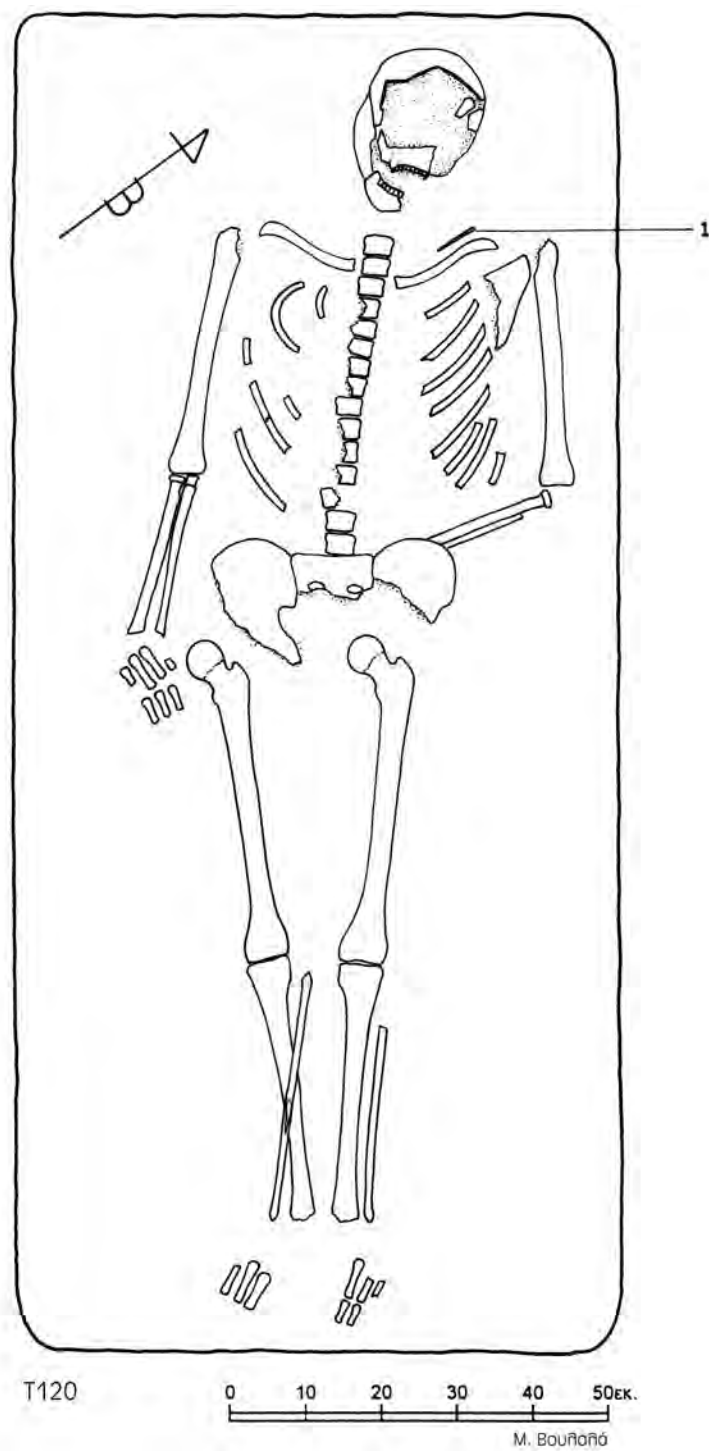
Σχέδ. 141-142

Σχέδ. 143

Σχέδ. 144

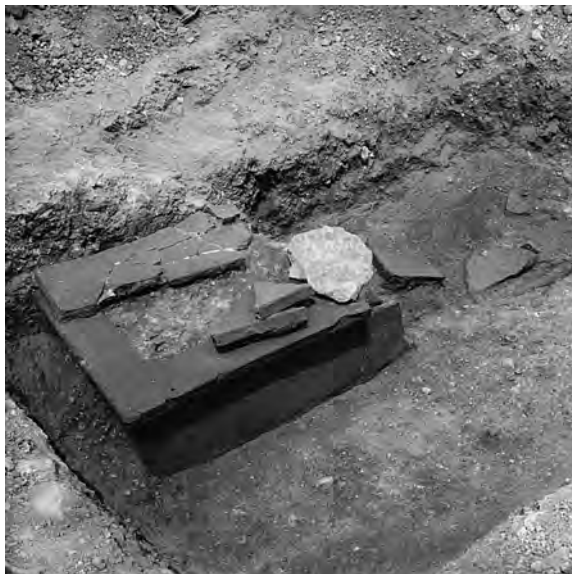
Σχέδ. 145

EIKONEΣ

T1

Εἰκ. 1

T2

Εἰκ. 2

T3

Εἰκ. 3

T3

Εἰκ. 4

T4

Εἰκ. 5

T5

Εἰκ. 6

T5

Είχ. 7

T6

Είχ. 8

T6

Είχ. 9

T6

Είχ. 10

T7

Είχ. 11

T7

Ειχ. 12

T8

Ειχ. 13

T8

Ειχ. 14

T9

Ειχ. 15

T10

Ειχ. 16

T11

Ειχ. 17

T11

Ειχ. 18

T12

Ειχ. 19

T13

Εικ. 20

T14

Εικ. 21

T15

Εικ. 22

T16

Εικ. 23

T18

Εικ. 24

T19

Εικ. 25

T20

Εικ. 26

T20

Εικ. 27

T20

Εικ. 28

T20

Εικ. 29

T22

Εικ. 30

T23

Εικ. 31

T23

Εἰκ. 32

T24

Εἰκ. 33

T25

Εἰκ. 34

T25

Εἰκ. 35

T25

Ειχ. 36

T25

Ειχ. 37

T25

Ειχ. 38

T25

Ειχ. 39

T25

Εικ. 40

T25

Εικ. 41

T27

Εικ. 42

T28

Εικ. 43

T28

Εικ. 44

T28

Εικ. 45

T28

Εἰκ. 46

T28

Εἰκ. 47

T28

Εἰκ. 48

T29

Εικ. 49

T29

Εικ. 50

T30

Εικ. 51

T31

Εικ. 52

T32

Εικ. 53

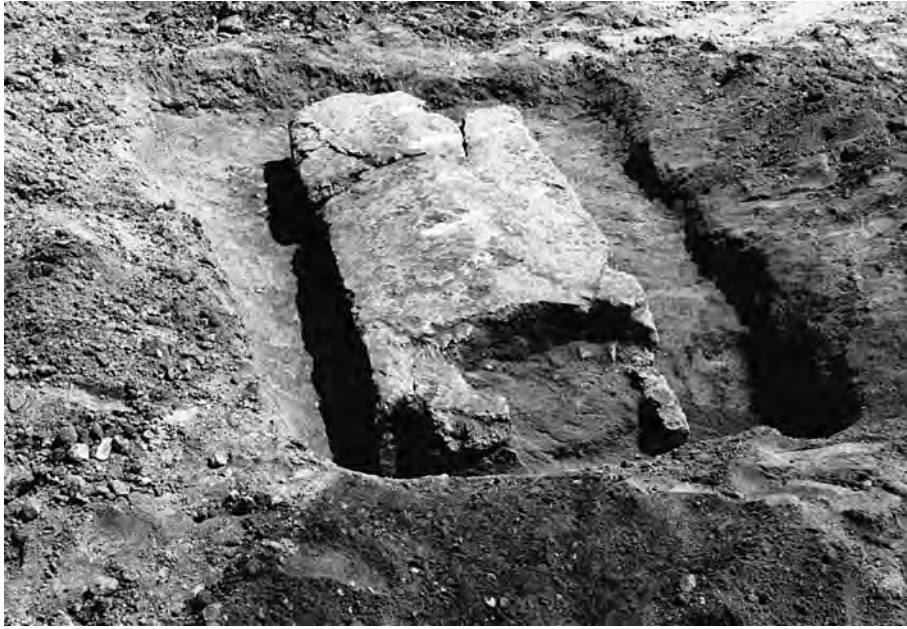
T33

Εικ. 54

T34

Εικ. 55

T35

Ειχ. 56

T35

Ειχ. 57

T36

Ειχ. 58

T37

Εικ. 59

T37

Εικ. 60

T37

Εικ. 61

T38

Εικ. 62

T38

Εικ. 63

T38

Εικ. 64

T40

Εικ. 65

T40

Εικ. 66

T40

Εικ. 67

T40

Ειχ. 68

T40

Ειχ. 69

T70

Ειχ. 70

T41

Ειχ. 71

T42

Εικ. 72

T43

Εικ. 73

T44

Εικ. 74

T45

Εικ. 75

T45

Εικ. 76

T45

Εικ. 77

T46

Ειχ. 78

T46

Ειχ. 79

T47

Ειχ. 80

T47

Ειχ. 81

T48

Ειχ. 82

T48

Ειχ. 83

T48

Ειχ. 84

T49

Ειχ. 85

T49

Ειχ. 86

T49

Εικ. 87

T50

Εικ. 88

T50

Ειχ. 89

T51

Ειχ. 90

T52

Ειχ. 91

T52

Ειχ. 92

T52

Εικ. 93

T52

Εικ. 94

T53

Εικ. 95

T54

Εικ. 96

T54

Εικ. 97

T55

Ειχ. 98

T56

Ειχ. 99

T56

Ειχ. 100

T56

Ειχ. 101

T56

Ειχ. 102

T57

Ειχ. 103

T58

Ειχ. 104

T59

Ειχ. 105

T59

Εἰκ. 106

T59

Εἰκ. 107

T59

Εἰκ. 108

T59

Εἰκ. 109

T59

Εἰκ. 110

T59

Εἰκ. 111

T59

Εἰκ. 112

T59

Εἰκ. 113

T60

Εἰκ. 114

T61

Εἰκ. 115

T61

Ειχ. 116

T62

Ειχ. 117

T62

Ειχ. 118

T62

Ειχ. 119

T62

Εἰκ. 120

T62

Εἰκ. 121

T63

Εἰκ. 122

T63

Εἰκ. 123

T64

Εἰκ. 124

T64

Εἰκ. 125

T64

Εἰκ. 126

T65

Εἰκ. 127

T66

Εἰκ. 128

T66

Εἰκ. 129

T67

Εἰκ. 130

T67

Εἰκ. 131

T67

Εἰκ. 132

T67

Εἰκ. 133

T67

Εἰκ. 134

T67

Εἰκ. 135

T67

Εἰκ. 136

T67

Εἰκ. 137

T67

Εἰκ. 138

T68

Ειζ. 139

T68

Ειζ. 140

T68

Ειζ. 141

T68

Εικ. 142

T68

Εικ. 143

T69

Εἰκ. 144

T70

Εἰκ. 145

T70

Εἰκ. 146

T71

Εἰκ. 147

T72

Εἰκ. 148

T73

Εἰκ. 149

T73

Εἰκ. 150

T73

Εἰκ. 151

Τ74

Εικ. 152

Τμήμα σαρκοφάγου Εικ. 153

Τμήμα σαρκοφάγου Εικ. 154

Τ75

Εικ. 155

T76

Εικ. 156

T76

Εικ. 157

T76

Εἰκ. 158

T76

Εἰκ. 159

T76

Εικ. 160

T77

Εικ. 161

T78

Εικ. 162

T79

Εἰκ. 163

T79

Εἰκ. 164

T80

Εἰκ. 165

T81

Εἰκ. 166

T82

Εἰκ. 167

T82A

Εἰκ. 168

T82B

Εἰκ. 169

T83

Εἰκ. 170

T84

Εἰκ. 171

T85

Εἰκ. 172

T86

Εἰκ. 173

T87

Εἰκ. 174

T88

Εἰκ. 175

T90

Εἰκ. 176

T90

Εἰκ. 177

T91

Εικ. 178

T91

Εικ. 179

T92

Εικ. 180

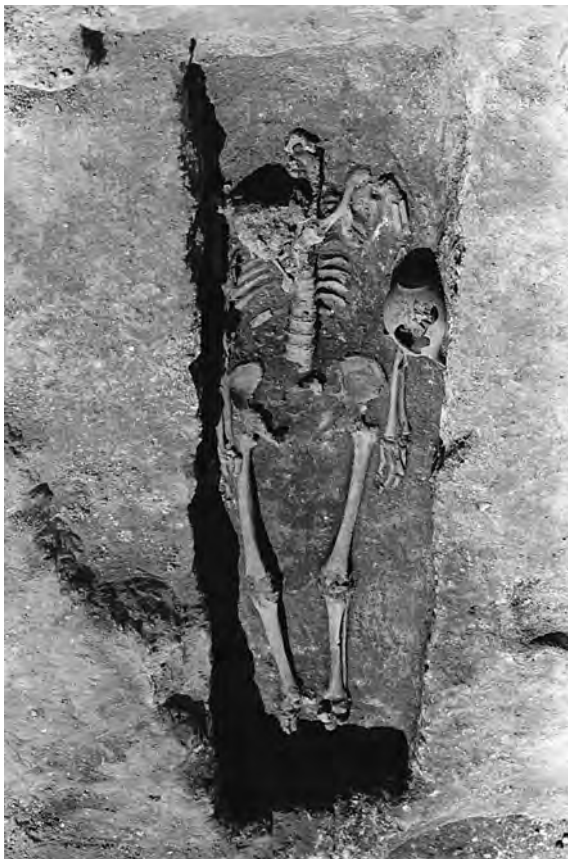
T92

Εἰκ. 181

T93

Εἰκ. 182

T94

Εἰκ. 183

T95

Εἰκ. 184

T95

Εἰκ. 185

T96

Εἰκ. 186

T98

Εἰκ. 187

T99

Εἰκ. 188

T100

Εἰκ. 189

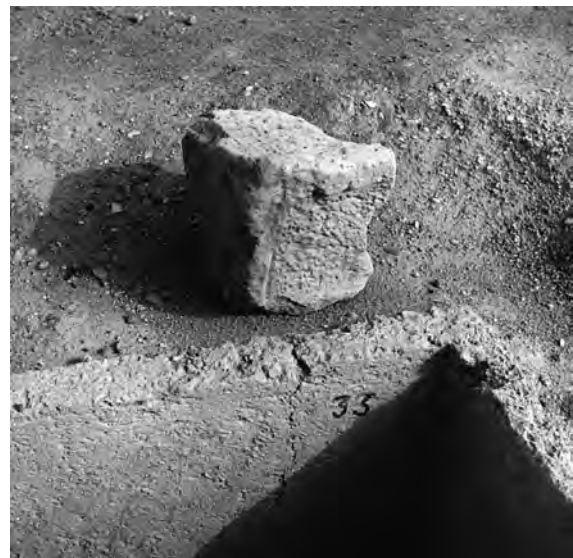
T100

Εἰκ. 190

T100

Εἰκ. 191

Τμήμα ποροπλίνθου Εἰκ. 192

T101A

Εἰκ. 193

T101A

Εἰκ. 194

T102

Εἰκ. 195

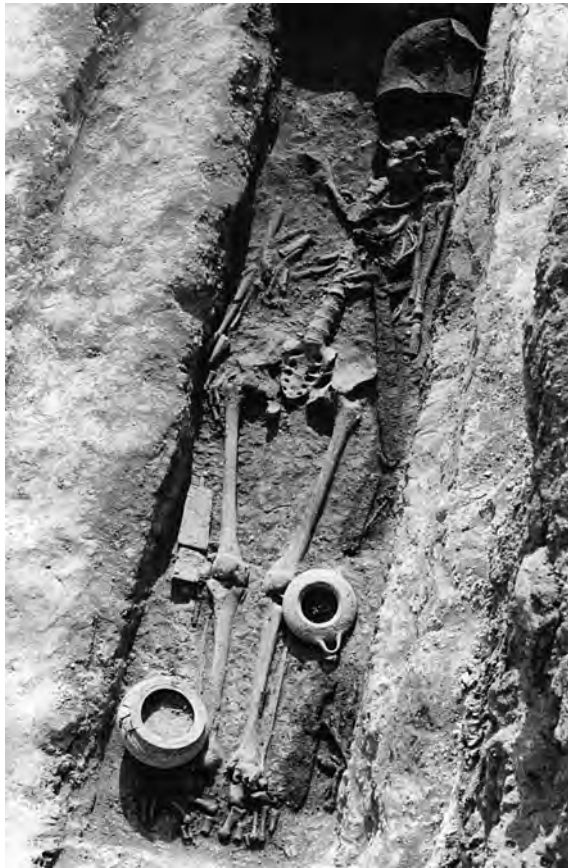
T103

Εἰκ. 196

T104

Εἰκ. 197

T105

Εἰκ. 198

T105

Εἰκ. 199

T105

Εἰκ. 200

T106

Εἰκ. 201

T107

Εἰκ. 202

T108

Εἰκ. 203

T108

Εἰκ. 204

T109

Εἰκ. 205

T109

Εἰκ. 206

T109

Εικ. 207

T110

Εικ. 208

T111

Εἰκ. 209

T111

Εἰκ. 210

T111

Εἰκ. 211

T111

Εἰκ. 212

T112

Εἰκ. 213

T113

Εἰκ. 214

T113

Εἰκ. 215

T114

Εἰκ. 216

T115

Εἰκ. 217

T115

Εἰκ. 218

T115

Εἰκ. 219

T115

Εἰκ. 220

T115

Εἰκ. 221

T115

Εἰκ. 222

T115

Εἰκ. 223

T115

Εἰκ. 224

T115

Εἰκ. 225

T115

Εἰκ. 225α

T116

Εἰκ. 226

T117

Εἰκ. 227

T117

Εἰκ. 228

T118

Εἰκ. 229

T119

Εἰκ. 230

T119

Εἰκ. 231

T120

Εἰκ. 232

T121

Εἰκ. 233

T122

Εικ. 234

Μεμονωμένος ἀμφορέας

Εικ. 235

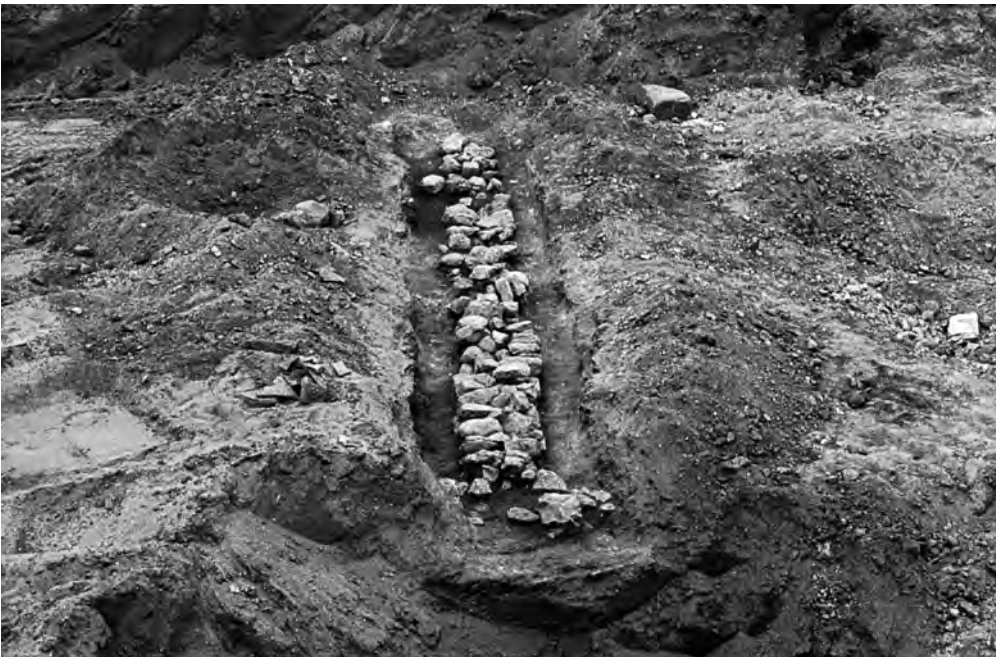
ΒΑ τμήμα τοῦ νεκροταφείου

Εικ. 236

Λεπτομέρεια της εικ. 236

Εικ. 237

Δυτικό άκρο του νεκροταφείου

Εικ. 238

Ἐπάνω μυλόπετρα

Εἰκ. 239

Κάτω μυλόπετρα

Εἰκ. 240

Φρεάτιο 3

Εἰκ. 241

Φρεάτιο 1

Εἰκ. 242

Φρεάτιο 1

Εἰκ. 243

Φρεάτιο 2

Εἰκ. 244

Φρεάτιο 2

Εἰκ. 245

Εικ. 246
Ξύλινη θεμελίωση και ο κάδος στὸν πυθμένα τοῦ Φ2

ΒΔ μέρος τοῦ ἀνασκαφικοῦ χώρου

Εικ. 247

Εἰκ. 248

Μεταγενέστερο ξίφος ἀπὸ τὴν ἐπίχωση τοῦ νεκροταφείου

Εἰκ. 249

Τμήμα σιδερένιου τόξου

Εἰκ. 250

Πέλεκυς ἀπὸ τὴν ἐπίχωση τοῦ νεκροταφείου

Εἰκ. 251

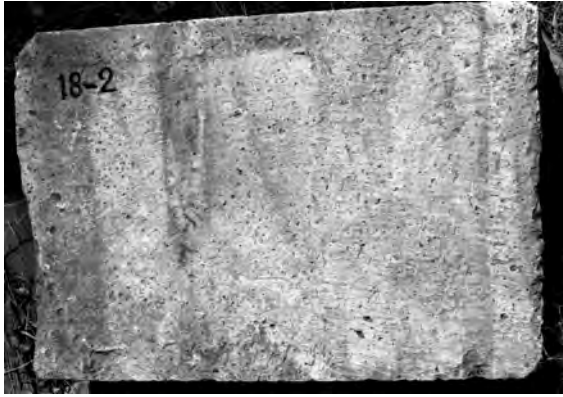
Πλάγια ὄψη τοῦ πέλεκυ

Εἰκ. 252

Εἰκ. 253

Εἰκ. 254

Εἰκ. 255

Εἰκ. 256

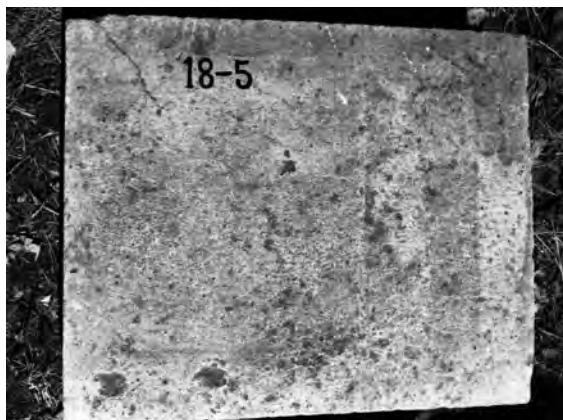
Εἰκ. 257

Εἰκ. 258

Εἰκ. 259

Εἰκ. 260

Εἰκ. 261

Εἰκ. 262

Εἰκ. 263

Εἰκ. 264

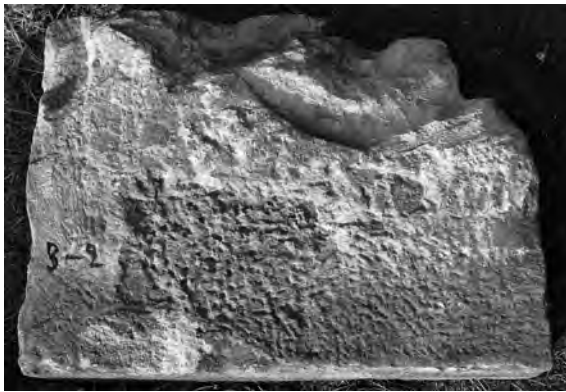
Εἰκ. 265

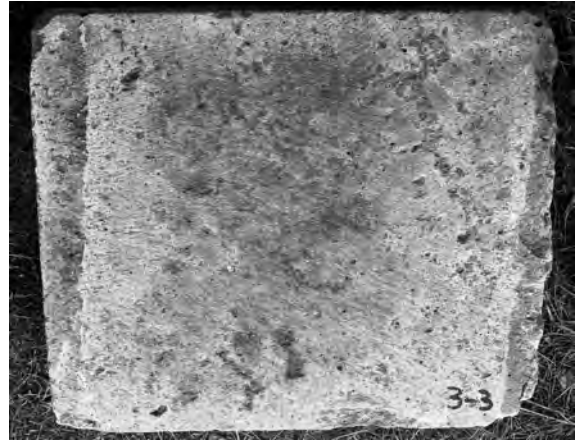
Εἰκ. 266

Εἰκ. 267

Εικ. 268

Εικ. 269

Εικ. 270

Εικ. 271

Εικ. 272

Εικ. 273

Εικ. 274

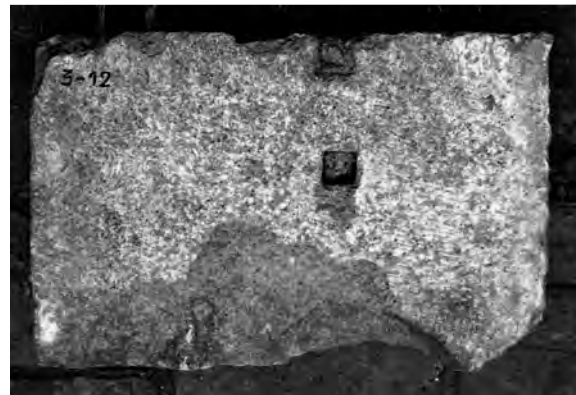
Εἰκ. 275

Εἰκ. 276

Εἰκ. 277

Εἰκ. 278

Εἰκ. 279

Εἰκ. 280

Εικ. 281
Δυτική πλευρά τοῦ σκάμματος
καὶ τῆς σαρκοφάγου T23

Εικ. 282
Ἑσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ T65

Εικ. 283
Τὸ κάλυμμα τῆς σαρκοφάγου T76

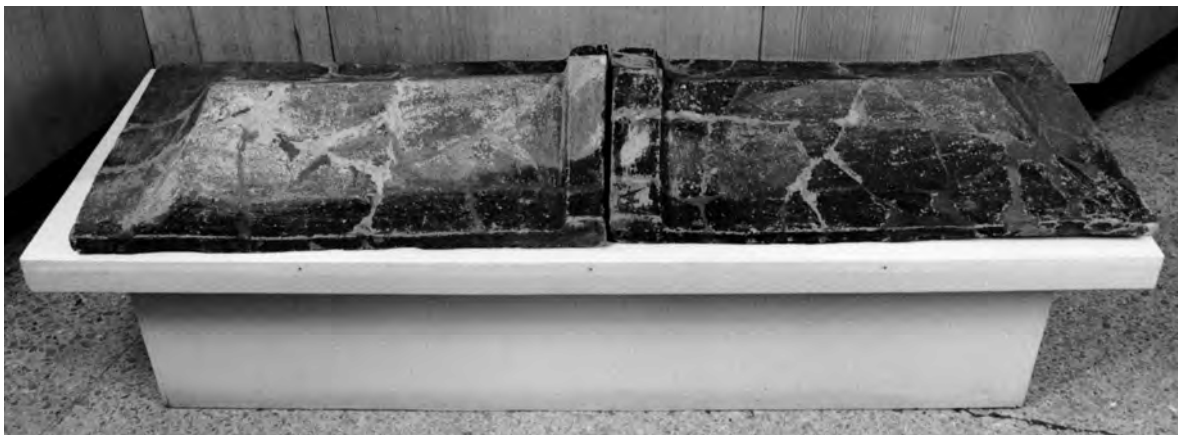
Ἡ πήλινη λάρνακα T73

Εἰκ. 284

Λεπτομέρεια τῆς T73

Εἰκ. 285

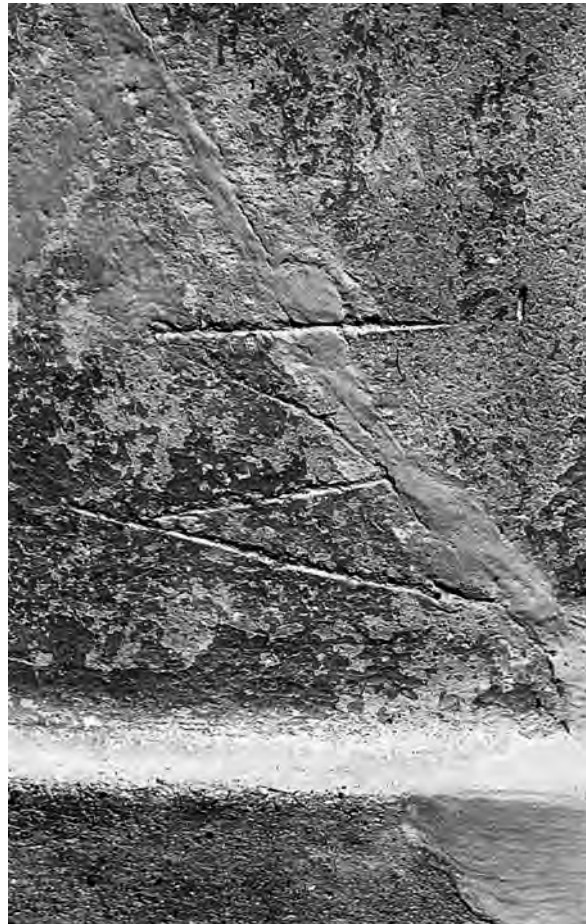
Τὸ κάλυμμα τῆς T73

Εἰκ. 286

Λεπτομέρεια του καλύμματος της T73

Εικ. 287

Εικ. 288

Λεπτομέρεια του καλύμματος της T73

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ἀξιὸς ποταμὸς 18
Γαλλικὸς ποταμὸς 13, 14
Ἑλλάδα 116, 118
Θερμαϊκὸς κόλπος 123
Θεσσαλονίκη 13, 23, 124
Θεσσαλονίκη (νομός) 111
Ἰγγλις 13
Ἰουλῖδα Κέα 116, 117
Καραμπουνάκι Θεσσαλονίκης 16
Κουφάλια 111
Μακεδονία 117, 123
Νέα Ἀγχίαλος 13, 16, 17, 18
Νεοχωροῦδα 13
Ὅμηρος 116
Σόλωνας 116, 117
Φρασίκλεια 117

**ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΣΙΝΔΟΣ Ι - ΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ. ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ 1980-1982
Η ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ, ΤΑΦΟΙ ΚΑΙ ΤΑΦΙΚΑ ΕΘΙΜΑ, ΤΟ ΣΚΕΛΕΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ**

ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΙΚ. ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ

ΑΡ. 307 ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΚΑΙ ΤΥΠΩΘΗΚΕ

ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΝ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 2016

ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ UNIVERSITY STUDIO PRESS

ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΗΘΗΚΕ ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΕΙΟ ΤΗΣ ΑΝΝΑΣ Κ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

ISBN set 978-618-5047-31-3
ISBN т.1 978-618-5047-28-3